TAŞKÖPRÜLÜZÂDE

OSMANLI BİLGİNLERİ

eş-Şakâiku'n-Nu'mâniyye fî ulemâi'd-Devleti'l-Osmâniyye

İZ YAYINCILIK

TAŞKÖPRÜLÜZÂDE

OSMANLI BİLGİNLERİ

Taşköprülüzâde Ahmet Efendi Osmanlı ilim tarihi yazımı bakımından önem taşıyan bir müelliftir. Bunun sebebi kendisinin biri "ilimler"i, diğeri ise "bilginler"i konu edinen iki büyük eser kaleme almış olmasıdır. İlimleri ele alan eseri *Miftâhü's-Sa'âde* adıyla, bilginleri konu edinen eseri ise *eş-Şakâyıku'n-Nu'mâniyye* adıyla anılır. Her iki eser de aslında aynı projenin bütünleyici parçasıdır ve Osmanlı ilim tarihi için vazgeçilmez birer kaynaktır.

Elinizdeki eser bunlardan ikincisi olup başlangıcından Kanuni dönemine kadar "Osmanlı Bilginleri"ni konu edinmektedir. Müellifin, dünya devleti Osmanlı'nın entelektüel hayatına ayna tutuyor olması eseri cidden önemli kılmaktadır. Esere hakim olan ilim anlayışı naklî/aklî ilimler, medrese/tekke ilişkilerini tam bir bütünlük içinde ele alması bakımından dikkat çekicidir.

İlk on Osmanlı padişahı dönemindeki 502 bilgine ait entelektüel biyografinin yer aldığı *Şakâyık*, Arapça aslından dilimize kazandırılmıştır.Taşköprülüzâde, sahip olduğu bütüncül ilim anlayışının tabii bir uzantısı olarak ünlü müderrisleri, öncü tasavvuf büyüklerini ve kurucu "bilim adamları"nı "ulema"dan sayarak kitabında tanıtmaktadır. Hacı Bayram Velî, Molla Fenarî, Ali Kuşçu, Kemalpaşazâde, Mirim Çelebi, Karaca Ahmet, Zembilli Ali Efendi, Fethullah Şirvânî... gibi farklı renkler taşıyan nice büyük isim aynı kervana katılan ilim ve marifet yolcuları olarak yerlerini alırlar kitapta. *Osmanlı Bilginleri* adıyla yayınladığımız bu eserin nitelik belirten bir vasfı da *Şakâyık*'ın klasik bir Türkçe tercümesinde yer alan Nakşî Ahmed'e ait özgün minyatürlerin tablolar halinde metne eşlik etmesidir.

ISBN 975-355-605-5
9 789753 556057
İZ YAYINCILIK 500
İSLAM KLASİKLERİ DİZİSİ
İz Yayıncılık 500. kitap

TAŞKÖPRÜLÜZÂDE
İSÂMUDDİN EBU'L-HAYR AHMET EFENDİ
(ö. 968/1561)

EŞ-ŞAKÂİKU'N-NU'MÂNİYYE FÎ ULEMÂİ'D-DEVLETİ'L-OSMÂNİYYE

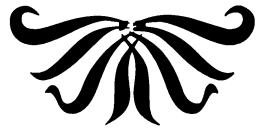

© İz Yayıncılık Limited Şirketi, 2007

İZ YAYINCILIK: 500
İslam klasikleri dizisi: 47
ISBN 975-355-605-5
İstanbul, 2007

Özgün adı:
eş-Şakâiku'n-Nu'mâniyye fî ulemâi'd-Devleti'l-Osmâniyye

Çatalçeşme Sokağı No: 27/2 Cağaloğlu 34110 İstanbul
telefon: (212) 5207210
faks: (212) 5115791
www.izyayincilik.com
e-posta: bilgi@izyayinçilik.com

kapak: Medine Efe

Basıldığı yer: Şenyıldız Matbaası; Gümüşsuyu Caddesi No:3 Topkapı-İstanbul

TAŞKÖPRÜLÜZÂDE

OSMANLI BİLGİNLERİ

Çeviren:
Muharrem Tan

İZ YAYINCILIK

© İz Yayıncılık Limited Şirketi, 2007

İZ YAYINCILIK: 500
İslam klasikleri dizisi: 47
ISBN 975-355-605-5
İstanbul, 2007

Özgün adı:
eş-Şakâiku'n-Nu'mâniyye fî ulemâi'd-Devleti'l-Osmâniyye

Çatalçeşme Sokağı No: 27/2 Cağaloğlu 34110 İstanbul
telefon: (212) 5207210
faks: (212) 5115791
www.izyayincilik.com
e-posta: bilgi@izyayinçilik.com

kapak: Medine Efe

Basıldığı yer: Şenyıldız Matbaası; Gümüşsuyu Caddesi No:3 Topkapı-İstanbul

TAŞKÖPRÜLÜZÂDE

OSMANLI BİLGİNLERİ

Çeviren:
Muharrem Tan

İZ YAYINCILIK

İÇİNDEKİLER

BİRKAÇ SÖZ 11

BİRİNCİ TABAKA

H. 699 YILINDA SULTAN OLARAK BİAT EDİLEN SULTAN OSMAN GAZİ'NİN (ALLAH AZÎZ RUHUNU ŞÂD ETSİN) DÖNEMİNDE YAŞAYAN OSMANLI BİLGİNLERİ

Molla Edebâlî 23
Dursun Fakih (Faki) 23
Molla Hattab el-Karahisârî 23
Muhlis Baba 24
Aşık Paşa 24
Elvan Çelebi 24
Şeyh Hasan 24

İKİNCİ TABAKA

BABASININ VEFATINDAN SONRA H. 726 YILINDA SULTAN OLARAK BİAT EDİLEN SULTAN ORHAN GAZİ (ALLAH MAKAMINI GÜZEL KILSIN) DÖNEMİNDE YAŞAYAN OSMANLI BİLGİNLERİ

Davud el-Kayserî 27
Taceddin el-Kürdî 27
Alaeddin el-Esved 28
Halil el-Cenderî (Çandarlı) 28
Muhsin el-Kayserî 30
Geyikli Baba 30
Karaca Ahmet 31
Ahî Evran 31
Abdal Musa 31
Abdal Murat 32
Doglu Baba (Toklu Baba) 32

ÜÇÜNCÜ TABAKA

HALK İÇİNDE 'MURAT HÜDAVENDİGÂR' LAKABIYLA BİLİNEN VE BABASININ VEFATINDAN SONRA H. 760 YILINDA SULTAN OLARAK BİAT EDİLEN SULTAN ORHAN GAZİ OĞLU SULTAN MURAT (ALLAH RUHUNU ŞÂD ETSIN, TÜRBESİNİ NURA BOĞSUN) DÖNEMİNDE YAŞAYAN OSMANLI BİLGİNLERİ

Kadı Mahmut 35
Kadı Mahmut oğlu Musa (Kâdızâde Rumî) 35
Şeyh Cemaleddin 36
Burhaneddin Ahmet 39
Hacı Bektaş 39
Muhammed el-Küşterî 39
Postîn Pûş 40

DÖRDÜNCÜ TABAKA

'YILDIRIM BAYEZIT' LAKABIYLA BİLİNEN VE BABASININ VEFATINDAN SONRA H. 791 YILI RAMAZAN AYININ 4. GÜNÜ SULTAN OLARAK BİAT EDİLEN SULTAN MURAT OĞLU SULTAN BAYEZIT (ALLAH RUHUNU ŞÂD ETSİN, GÜNAHLARINI MAĞFİRET BUYURSUN) DÖNEMİNDE YAŞAYAN OSMANLI BİLGİNLERİ

Molla Fenârî 43
İbnü'l-Bezzâzî 50
Mecduddin el-Fîruzâbâdî 50
Molla Şihabuddin Sivâsî 51
Molla Hasan Paşa 51
Safer Şah 52
Molla Mehmet Şah Fenârîzâde 52
Molla Yusuf Bâlî 53
Kutbeddin İznikî 53
Molla Bahaeddin Ömer 53
Molla İbrahim b. Muhammed 53
Molla Necmettin el-Hanefî 54
Şeyh Yar Ali el-Şirâzî 54
Şeyh Ebu'l-Hayr Muhammed el-Cezerî 54
Molla Abdülvâcid b. Mehmet 59
Molla İzzeddin b. Melek 60
Molla Muhammed b. Abdüllatif 62
Şeyh Abdurrahman b. Ali 62
Molla Alaeddin Rûmî 62
Şeyh Fahreddin Rûmî 63
Şeyh Ramazan 63
Molla Ahmedî 63
Şeyh Bedreddin b. Simavna Kadısı 65
Molla Hacı Paşa 66
Şeyh Hamit el-Kayserî 67
Şeyh Şemseddin Buharî (Emir Sultan) 67
Şeyh Hacı Bayram Ankaravî (Velî) 68
Şeyh Taptuk Emre 68
Yunus Emre 68
Şeyh Abdurrahman Erzincanî 68

BEŞİNCİ TABAKA

H. 820 YILINDA SULTAN OLARAK BİAT EDİLEN SULTAN BAYEZIT HAN OĞLU SULTAN MEHMET DÖNEMİNDE YAŞAYAN OSMANLI BİLGİNLERİ

Molla Burhaneddin Haydar Herevî ... 73
Molla Fahreddin Acemî ... 73
Molla Yakub Asfar Karamanî (Sarı Yakub) ... 76
Molla Kara Yakub ... 77
Bayezıt-i Sufî ... 80
Molla Fazlullah ... 80
Muhyiddin Kâfiyeci ... 80
Şeyh Abdüllatif Makdisî ... 81
Şeyh Abdürrahim Merzifonî ... 82
Şeyh Pir İlyas Amâsî (Amasyalı) ... 85
Şeyh Zekeriya Halvetî ... 85
Şeyh Abdurrahman Çelebî ... 86
Şeyh Şücâeddin Karamânî ... 86
Şeyh Muzafferuddin Lârendevî (Karamanlı) ... 86
Şeyh Bedreddin el-Dakîk ... 86
Şeyh Bedreddin el-Ahmer ... 87
Baba Nahhâs el-Ankaravî ... 87
Selaheddin Bolulu ... 87
Muslihuddin Halife ... 87
Ömer Dede Bursevî ... 87
Şeyh Lütfullah ... 87

ALTINCI TABAKA

H. 825 YILINDA SULTAN OLARAK BİAT EDİLEN SULTAN MEHMET ÇELEBİ OĞLU SULTAN İKİNCİ MURAT DÖNEMİNDE YAŞAYAN OSMANLI BİLGİNLERİ

Molla Yegân ... 91
Mehmet Şah ... 91
Yusuf Bâlî ... 92
Molla Muhammed b. Beşîr ... 92
Molla Şerefuddin ... 92
Molla el-Kırımî ... 92
Molla Ali Semerkandî ... 94
Molla Güranî ... 94
Molla Muhyiddin ... 99
Molla Hızır Bey ... 99
Molla Şükrullah ... 102
Molla İbn el-Hatîb (Hatibzâde) ... 102
Molla Hızır Şah ... 103
Molla Ayaslug Çelebisi (Selçuk Çelebisi) ... 104
Molla Ali et-Tûsî ... 104
Molla Hamza Karamanî ... 107
Molla İbn Temcîd ... 107
Molla Ali el-Acemî ... 107
Molla İbn Seyyid Ali el-Komnâtî ... 108
Molla İbn Midâs (Hüsameddin Tokatî) ... 108
Molla İlyas Sinâbî ... 108
Molla İlyas Rûmî ... 110
Molla İbn Manyas (Manyas Oğlu) ... 110
Molla Alaeddin Koçhisârî ... 111
Molla Balat Kadısı ... 111
Molla Bahşayiş ... 111
Molla Mehmet İznikî ... 111
Molla Fethullah Şirvânî ... 112
Molla Müfred Şücâ ... 112
Molla İlyas Hanefî ... 112
Molla Süleyman Çelebi ... 112
SULTAN İKİNCİ MURAT DEVRİNİN TANINMIŞ TARİKAT ŞEYHLERİ ... 113
Şeyh Akbıyık (Akbıyık Sultan) ... 113
Yazıcızâde Mehmet Çelebi ... 113
Ahmet Bîcân ... 113
Molla Şeyhî ... 114
Şeyh Debbağlar İmamı ... 114
Şeyh Pîrî Halife Hamîdî ... 114
Şeyh Taceddin ... 115
Şeyh Hasan Hoca ... 115
Şeyh Velî Şemseddin ... 116

YEDİNCİ TABAKA

H. 855 YILINDA SULTAN OLARAK BİAT EDİLEN SULTAN İKİNCİ MURAT OĞLU SULTAN İKİNCİ MEHMET (FATİH) DÖNEMİNDE YAŞAYAN OSMANLI BİLGİNLERİ

Molla Hüsrev ... 119
Molla Hayreddin Halil b. Kasım ... 122
Molla Zeyrek ... 126
Molla Hocazâde ... 127
Molla Hayalî ... 140
Molla Kestelânî (Kestelli) ... 141
Molla Hatibzâde ... 146
Molla Alaeddin el-Arabî ... 148
Molla Abdülkerim ... 151
Molla Samsunizâde ... 152
Molla Hacı Hasanzâde ... 152
Molla Kuşçuzâde ... 153
Molla Musannifek ... 155
Molla Siraceddin Halebî ... 158
Molla Derviş Mehmet b. Hızır Şah ... 158
Molla Ayas ... 159
Molla Hayreddin ... 160
Molla Efdalzâde ... 160
Molla Sinan Paşa ... 162
Molla Yakub Paşa ... 166
Molla Ahmet Paşa ... 166
Molla Selaheddin ... 167
Molla Abdülkadir ... 167
Molla Ali Çelebi b. Fenârî ... 168
Molla Hasan Çelebi Mahşî ... 171
Molla Hüsâmzâde ... 174
Molla Ahaveyn ... 175
Molla Kâdızâde ... 175
Molla Manisazâde ... 176
Molla Ümmü Veled ... 177
Molla Muarrifzâde ... 178
Molla Yaraluca ... 178
Molla Bahaeddin ... 178
Molla Siraceddin ... 179
Molla Küpeli-Oğlu ... 180
Molla Vildan ... 180
Molla Ahmet Paşa b. Veliyyüddin ... 181
Molla İbrahim Paşa ... 182
Molla Yarhisârîzâde ... 184
Molla Kirmasti ... 184
Molla Eşrefzâde ... 185
Molla Amasyalı Abdullah ... 185
Molla Hacı Baba ... 186
Molla Veliyyüddin Karamanî ... 186

Molla Ali Fenârî ... 186
Molla Kara Sinan ... 186
Molla Muslihuddin Karamanî ... 187
Molla Abdülkerim Kayni ... 187
Molla Karaca Ahmet ... 187
Molla Dikgöz ... 187
Molla Taşkun Sufi ... 188
Molla Muslihuddin Ahmer ... 188
Molla Şemseddin ... 189
Molla Melîhî ... 189
Molla Sirac ... 190
Molla Hekim Kutbeddin ... 191
Molla Hekim Şirvanî ... 191
Hoca Ataullah ... 192
Hekim Yakub ... 192
Hekim Lârî ... 193
Hekim Arap ... 193
Altıncızâde ... 193
Akşemseddin ... 194
Mısrî Oğlu ... 197
İbn Sarraf ... 197
Şeyh Şâmî ... 199
Attaroğlu ... 199
Şeyh Sadullah ... 199
Şeyh Fazlullah ... 199
Molla Emrullah ... 199
Molla Hamdi Çelebi ... 200
Şeyh İbn Vefâ ... 200
Şeyh Hacı Halife ... 202
Şeyh Sinan Fereli ... 203
Şeyh Muslihuddin Kocavi ... 204
Şeyh Muslihuddin İpsalavî ... 205
Şeyh Muhyiddin Kocavî ... 205
Süleyman Halife ... 205
Şeyh İlahî ... 205
Hâce Muhammed Pârisâ ... 208
Hâce Ubeydullah ... 209
Molla Camî ... 211
Molla Alaeddin Halvetî ... 212
Dede Ömer-i Ruşenî ... 213
Habîb Ömer-i Karamanî ... 213
Molla Mesud ... 214
Çelebi Halife ... 214
Şeyh Sinan ... 216
Seyyid Yahya ... 216

SEKİZİNCİ TABAKA

H. 886 YILINDA SULTAN OLARAK BİAT EDİLEN SULTAN İKİNCİ MEHMET HAN OĞLU SULTAN İKİNCİ BAYEZIT DÖNEMİNDE YAŞAYAN OSMANLI BİLGİNLERİ

Molla Niksarî ... 221
Molla Ahî Yusuf ... 221
Molla Kasım b. Yakub ... 224
Molla Sinan Gulâm ... 224
Molla Şair Sinan ... 225
Molla Uslu Şücâ ... 225
Molla Şücâ Allâm ... 225
Molla Ali Yegânî ... 225
Molla Lütfi ... 226
Molla İzarî ... 229
Molla Kasım Çelebi ... 229
Molla Zembilli Ali ... 230
Molla Abdurrahman Amâsî ... 234
Molla Berîkîzâde ... 237
Molla Samsunîzâde ... 237
Molla Kara Seyyidî ... 237
Molla Gürz Seyyidî ... 238
Molla Sarı Gürz ... 238
Molla Seyyidî Çelebi ... 239
Molla Karabâlî ... 239
Molla Babek Çelebi ... 240
Molla Musa Çelebi b. Efdalzâde ... 241
Molla Muhyiddin Acemî ... 241
Molla Sinan-ı Acemî ... 242
Molla Seyyid İbrahim ... 242
Molla İmam Ali ... 244
Molla Kâdı Mahmut ... 245
Molla Halilî ... 245
Pîrî Paşa ... 245
Molla Zeyrek ... 246
Molla Kâdı Bağdat ... 246
Molla İdris ... 247
Molla İbn Seyyidî Ali ... 247
Molla Leys Çelebi ... 247
Molla Süpürge Şücâ ... 248
Molla Şücâ Rumî ... 248
Molla Usta Oğlu ... 249
Molla Muid Oğlu ... 249
Molla İbrizâde ... 250
Molla Eyyuhum ... 250
Molla Halebizâde ... 250
Molla Abdülvehhab b. Molla Abdülkerim ... 251
Molla Şeyh Sinan ... 251
Molla Tâcizâde Cafer Çelebi ... 251
Molla Tâcizâde Sadî Çelebi ... 252
Molla Kutbeddin Çelebi ... 252
Molla Mirim Çelebi ... 253
Molla Paşa Çelebi ... 253
Molla Şeyh Muzafferuddin ... 254
Molla Hekim Şah Mehmet ... 254
Seyyid Mahmut ... 255
Molla Tablbâz ... 255
Hatibzâde'nin Kardeşi ... 256
Molla Yahya Halife ... 256
Süleyman Karamanî ... 256
Molla Kara Kemal ... 257
Molla İbn Ümmi Veled ... 257
Molla Mâşî ... 258
Molla Havaî ... 258
Molla Alaeddin Yetim ... 258
Molla Şeyh ... 259
Molla Zamirî ... 259
Molla Ömer Kastamonî ... 260
Molla Ali Kastamonî ... 260
Molla İbn Ömer ... 260
Molla Tellak Oğlu ... 260
Molla Muhyiddin Mehmet Tabip ... 260
Molla Hekim Hacı ... 261
Şeyh Muhyiddin Mehmet İskilibî ... 261
Şeyh Muslihuddin Sirozî ... 262
Seyyid Velâyet ... 262
Bolulu Çelebi ... 264
Şücâ Çelebi ... 265
Şeyh Safiyyuddin Çelebi ... 265
Şeyh Rüstem Halife ... 265
Şeyh Ali Dede ... 266
Şeyh Kara Ali ... 266
Şeyh Ali MAğribî ... 266

Şeyh Ulvân 267
Şeyh Arakîzâde 267
Sufizâde 267
Molla İsmail 268
Baba Nimetullah 268
Muhammed Bedahşî 269
Emir Buharî 269
Uzun Muslihuddin 271
Âbit Çelebi 272
Lütfullah Üskübî 272
Bedreddin Baba 272
Alaeddin Halife 273
Süleyman Halife 273
Koğacı Dede 273
İmamzâde 274
Salahuddin İznikî 274
Bayezıt Halife 274
Sünbül Sinan 274
Cemal Halife 275
Şeyh Davud 276
Şeyh Kasım Çelebi 276
Şeyh Ramazan 276
Şeyh Baba Yusuf 277

DOKUZUNCU TABAKA

H. 918 YILINDA SULTAN OLARAK BİAT EDİLEN SULTAN İKİNCİ BAYEZIT HAN OĞLU SULTAN SELİM HAN DÖNEMİNDE YAŞAYAN OSMANLI BİLGİNLERİ

Molla Kemal Paşazâde 281
Molla Halim Çelebi 284
Molla Şah Çelebi 285
Molla Muhyiddin Çelebi 285
Molla Çelebi 288
Molla Dâbbe Çelebi 288
Molla Hüsam Çelebi 289
Molla Mustafa b. Halil 289
Molla Kıvamuddin Kasım 290
Molla Abdülvâsi 291
Âbit Çelebi 292
Molla Abdurrahman 292
Molla Pirî Ahmet Çelebi 294
Molla İbn Hatîb Kasım 294
Molla Zeynuddin Fenarî 295
Molla Davud 295
Molla Sarı Bedreddin 296
Molla Üç Baş 296
Molla Mehmet Berdaî 296
Molla Mücellidzâde 297
Molla Ecezâde 297
Molla Şeyh Şâzelî 298
Molla Sinan Çelebi Yegânî 298
Molla Leyszâde 298
Molla Paşa Çelebi Yegânî 299
Molla Paşa Çelebi b. Molla Zeyrek 299
Molla Muhyiddin b. Molla Zeyrek 299
Molla Ümmü Veledzâde 299
Molla Şeyhzâde 300
Molla Şerif Abbasî 301
Molla Bahşî Halife 302
Molla Arap 302
Molla Atûfî 304
Molla Eşrefzâde 304
Molla İsa Halife 305
Molla Türâbî 305
Şeyh Muhyiddin Amâsî 305
Molla Tokatî 305
Molla Eşrefzâde 306
Molla Muidzâde Amâsî 306
Molla Abdullah Hâce 306
Molla Dedecik Oğlu 308
Molla İbn Kaffâl 308
Molla Sâdık 308
Molla Mehmet b. Molla Fâzıl 308
Molla Mehmet Paşa 308
Molla İsa Paşa 309
Molla Nihanî 309
Molla Haydar 309
Molla Hızır Şah 310
Molla Ahî Çelebi 310
Molla Bedreddin 311
Şeyh Muslihuddin 311
Şeyh Nasûh Tosyevî 311
Şeyh Ahî Şorba Oğlu 312
Şeyh Ebu Şâme 312
Şeyh Hacı Çelebi 312
Şeyh Muhyiddin Mehmet 313
Hocazâde Muslihuddin 314
Şeyh Muallimzâde 314
Şeyh Nebî Halife 314
Şeyh Kara Muhyiddin 314
Şeyh Lütfi Halife 314
Şeyh Emir Ali 315
Şeyh Hızır Bey Çelebi 315
Şeyh Lâmiî Çelebi 315
Şeyh Seyyidî Halife Amâsî 316
Şeyh Abdüllatif 316
Şeyh Ramazan 317
Şeyh Suhte Sinan 317

ONUNCU TABAKA

H. 926 YILI ŞEVVAL AYINDA SULTAN OLARAK BİAT EDİLEN SULTAN SELİM HAN (ALLAH ONA SELAMET VERSİN, DÜNYASINDA DA UKBÂSINDA DA MESUT KILSIN) OĞLU SULTAN-I AZAM, HAKAN-I MUAZZAM SÜLEYMAN HAN HAZRETLERİ DÖNEMİNDE YAŞAYAN OSMANLI BİLGİNLERİ

Molla Hoca Efendi 321
Molla Kadri Çelebi 321
Molla Sadî Çelebi 321
Molla Çivizâde 322
Molla Mehmet Çelebi b. Kutbeddin 323
Molla Hafız 323
Molla Mehmet Maguşî 326
Molla Abdülfettah 327
Molla Ali İsfehânî 328
Çak Muslihuddin 328
Şah Kasım 328
Kâdızâde 330
Molla Karabağî 330
Molla İbn Şeyh Şebüsterî 330
Şerif Acemî 331
Aşçızâde Hasan Çelebi 331
Pîrî Paşazâde 332
Molla Abdüllatif Çelebi 332

Molla Nakîzî ... 332
Molla Ece Halife ... 334
Molla Mimarzâde ... 334
Molla İbn Cassas ... 334
Molla Çerçin ... 335
Molla Ayı Seyyidî ... 335
Molla Kara Haydar ... 335
Molla Ubeydullah Çelebi ... 337
Molla Gedik Hüsam ... 337
Molla Kırtaszâde ... 338
Molla Ahîzâde Aydınî ... 338
Molla Kâdı Celal ... 339
Molla Halebîzâde ... 339
Molla Kethudâzâde ... 339
Molla Kamerî Mahmut ... 340
Molla Küçük Bedreddin ... 340
Molla İshak Çelebi ... 340
Molla Bedreddinzâde ... 341
Molla Deli Birader ... 341
Molla Nihalî ... 341
Molla Işık Kasım ... 342
Molla İsrafilzâde ... 342
Molla Küçük Şemseddin ... 342
Molla Hasan Çelebi ... 343
Molla Hasan Rumî ... 343
Molla Eyyuhumzâde Mehmet Çelebi ... 343
Molla Süleyman Rumî ... 344
Molla Kutbî Çelebi ... 344
Molla Pirî Ahmet Çelebi ... 344
Molla Şeyhzâde Vefâî ... 345
Molla Arap Çelebi ... 345
Molla Varak Şemseddin ... 345
Molla Saçlı Emir ... 346
Molla Malûl ... 346
Molla Merhaba Çelebi ... 347
Molla Pirî Çelebi ... 347
Molla Vâsi Alisî ... 347
Molla Kara Salih ... 348
Molla Ebulleys ... 348
Molla Fahri Çelebi ... 348
Molla Masdar ... 348
Molla Şeyh Çelebi ... 349
Molla Köprücükzâde ... 349
Molla Hacı Çelebi ... 349
Molla Mehmet Bey ... 350
Molla Manastırlı Çelebi ... 350
Şeyh Arap İmam ... 350
Molla Seyrek Muhyiddin ... 351
Molla Karaca Muhyiddin ... 351
Molla Danagözoğlu ... 352
Molla Hidayet Çelebi ... 352
Molla Kara Çelebi ... 352
Molla Ehlüce ... 353
Molla Manav Abdi ... 353
Molla Hüseyin Çelebi ... 353
Molla Kemal Çelebi ... 354
Molla Emir Hasan Çelebi ... 354
Molla İbn Mustafa Paşa ... 354
Molla Hocazâde ... 355
Molla Ferah Halife ... 355
Molla Küçük Şems ... 355
Molla Ahmet Bursevî ... 355
Molla Abdurrahman ... 356
Molla Abdülkerim Vezirî ... 356
Molla Şemseddin Ahmet ... 356
Molla Sadî Çelebi ... 356
Molla Küçük Hayrettin ... 357
Molla Şeyhzâde ... 357
Molla Hasan Çelebi Galata Kâdısı ... 357
Molla Hekimzâde Muhyiddin ... 358
Molla Abdülhay ... 358
Molla Sinan Çelebi 'Vaiz' ... 358
Molla Bedreddin Halife ... 359
Molla Ali Çelebi ... 359
Molla Şems Çelebi ... 359
Molla Câzim Hayrettin ... 359
Molla Bahşî Halife ... 360
Molla Cafer Halife ... 360
Molla Derviş Çelebi ... 360
Molla Ayızâde ... 360
Molla Şeyhzâde Şazelî ... 361
Molla İbn Abdülkerim ... 361
Molla Mir Alim ... 361
Molla Hasan Taleşî ... 361
Mevlana Fikârî ... 362
Molla Sa'yî ... 362
Molla Kasım ... 363
Molla Sürmelizâde ... 363
Molla Urcunzâde ... 363
Molla Hatip Pir Mehmet ... 363
Hekim Sinan ... 364
Hekim İsa ... 364
Molla Tabip Osman ... 364
Molla Eminzâde ... 364
Müftü Şeyh ... 365
Şeyh Mahmut Çelebi ... 366
Şeyh Pirî Halife ... 367
Şeyh Hacı Halife ... 367
Şeyh Bekr Halife ... 367
Şeyh Gündüz Muslihuddin ... 367
Şeyh Muhyiddin İznikî ... 368
Şeyh İskender ... 368
Şeyh Sinan Erdebilî ... 368
Şeyh Muhyiddin İştibî ... 368
Şeyh Ramazan Halife ... 369
Şeyh Bâlî Halife ... 369
Şeyh Merkez Muslihuddin ... 369
Şeyh Sinan Halife ... 369
Şeyh Ali Kâzvanî (Kizvânî) ... 370
Şeyh Üveys ... 370
Şeyh Davud Halife ... 370
Şeyh Baba Haydar ... 371
Saraçlar Şeyhi Safiyyüddin ... 371
Şeyh Tiğlalı Muhyiddin ... 371
Şeyh Abdülgaffar Çelebi ... 371
Molla Hekim İshak ... 372
Şeyh Ahmet Çelebi Vaiz ... 372
İbn Seyyid Murtaza ... 372
Şeyh Abdülmümin ... 373
Şeyh Baba Haydar ... 373
Şeyh Ahmet b. Şeyh Merkez ... 373
Molla Nureddin Hamza Germiyânî ... 374
Şeyh Sarı Üryan ... 374
Şeyh Kalenderhane İmamı ... 374
Muslihuddin Mustafa ... 375

[Kendi Kaleminden Taşköprülüzâde] ... 377
Minyatürler Hakkında Açıklamalar ... 381
İndeks ... 387

BİRKAÇ SÖZ

OSMANLI İLİM HAYATI İÇİN
TEMEL BİR KAYNAK,
ÖZGÜN BİR KLASİK

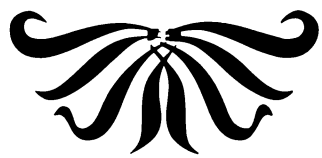

BİRKAÇ SÖZ

OSMANLI İLİM HAYATI İÇİN
TEMEL BİR KAYNAK,
ÖZGÜN BİR KLASİK

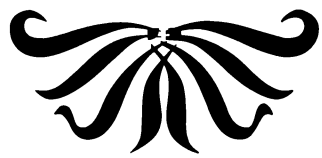

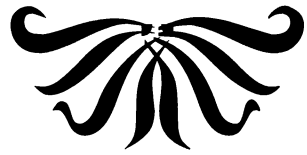

TAŞKÖPRÜLÜZÂDE'NİN TARİHÇE-İ HAYATI VE BAŞLICA ESERLERİ

Osmanlı alimleri arasında gayet seçkin bir yere sahip olan Ebu'l-Hayr İsâmuddin Ahmet Efendi, "Taşköprülü" olarak bilinen Muslihuddin Mustafa Efendi'nin oğlu olarak 901/1459 tarihinde Bursa'da dünyaya gelmiştir.

Farklı şehirlerde müderrislik görevlerinde bulunan babası ve yine müderris olan amcası Kıvamuddin Kasım'dan temel ilimleri okuyan Taşköprülüzâde, en son Amasya'da Hüseyniye Medresesi'nde tahsilini tamamlamıştır. Hocaları arasında babası ve amcasına ilâveten zikredebileceğimiz isimler şunlardır: Fenârî Muhyiddin Çelebi, Mirim Çelebi, Kazasker Seydî Efendi.

Taşköprülüzâde Ahmet Efendi'nin göreve başladığı ilk medrese, Dimetoka şehrinde bulunan Oruç Paşa Medresesi'dir. 931/1525 Yılında göreve getirildiği bu medresenin ardından sırayla İstanbul'da bulunan Hacı Hasan Paşa, Üsküp'te bulunan İshak Paşa, İstanbul'daki Kalenderhâne, Eski Mustafa Paşa, Edirne Üç Şerefeli Medrese, İstanbul Semâniye (Sahn) medreseleri ve Edirne Sultan Bayezıt medreselerinde müderris olarak görev yaptı.

952/1545 yılında İstanbul Kadılığı görevine getirildi. Uzun süre bu görevde çalıştı. Görme bozukluğu yüzünden görevinden ayrılarak kendini telife verdi. Çevirisini yaptığımız *eş-Şakâiku'n-Nu'mâniyye* de dahil olmak üzere bir çok ölümsüz eserini bu dönemde yazdı.

968/1561 yılında İstanbul'da dünyaya gözlerini yuman Taşköprülüzâde, Fatih Camii civarında bulunan Aşık Paşa Tekkesi Mescidi'nin haziresine defnedildi. Tasavvuf yoluna da giren büyük alim, Halvetiye tarikatına mensuptu.

Sülüs, nesih ve talik yazmakta gayet yetenekli olduğu aktarılan müellif, tefsir ve kelam ilimleriyle, özellikle edebi ilimler ve biyografi (=terceme-i hal) alanında derin bilgi sahibiydi.

Taşköprülüzâde'nin Osmanlı ilim tarihinde önemli bir yere sahip olmasının nedeni, sistematik bir bakışla Osmanlı'da 'ilimler' ve 'alimler' sahasında yazdığı iki temel eserdir. Bu çabayı, Osmanlı ilim tarihini 'konu' ve 'kişi' bazlı olarak ele alma endişesinin bir yansıması olarak görebiliriz. Her iki eser klasik ilim geleneği literatürünü yansıtması bakımından ortak bir noktada buluşurlar. Bu da müellifin ne kadar bütünleyici bir perspektife sahip olduğunun açık bir kanıtıdır. *Miftâh* ve *Şakâyık* adlı bu eserler Taşköprülüzâde'nin en önemli eserleri olarak bilinmekte, dahası, sahayla ilgili hemen hatıra gelen klasik kaynak eser olma niteliği taşımaktadırlar.

Üstâdımızın basılmış eserleri şunlardır:

1. *Miftâhu's-sa'âde ve misbâhu's-siyâde fî mevzû'âti'l-'ulûm*: Bir çok ilim ve sanat dalına ait konular üzerine yazılmış Arapça bir eserdir. Kâtip Çelebi'nin *Keşfü'z-zünûn* adlı eserindeki ilim bahisleri geniş ölçüde bu esere dayanmaktadır. Müellifin oğlu Kemaleddin Mehmed Efendi tarafından bazı ilâveler yapılarak *Mevzûâtu'l-ulûm* adıyla Osmanlı Türkçesi'ne tercüme edilmiştir. Bu tercüme iki cilt olarak basılmıştır (Dersaadet:İkdam Matbaası 1895; tercümenin bu neşre dayanılarak Mümin Çevik tarafından yapılmış bir sadeleştirmesi *Mevzûâtü'l-ulûm: ilimler ansiklopedisi* adıyla neşredilmiştir (İstanbul: Üçdal Neşriyat 1975). Osman (Oskar) Rescher adlı bir şarkiyatçı tarafından da Almanca'ya eksik bir tercümesi yapılmıştır. 1356/1937 yılında Haydarabad-Dekken'de neşredilen eserin, son modern ve makbul neşri Kamil Kamil Bedri ve Abdülvehhâb Ebu'n-Nur tarafından üç cilt halinde yayınlanmıştır. Bu neşrin başında naşirlerin telif ettiği önemli bir giriş yazısı bulunmaktadır (Kahire 1968). Ayrıca eserde kullanılan terimlerin ansiklopedik bir sözlüğü de Ali Dehruc tarafından hazırlanmış olup *Mevsûatu mustalahâti Miftâhi's-saâde ve misbâhi's-siyâde fî mevzûâti'l-ulûm* adıyla yayınlanmıştır (Beyrut: Mektebeti Lübnân 1998).

2. *eş-Şakâiku'n-Nu'mâniyye fî 'ulemâi'd-Devleti'l-Osmâniyye*: Türkçe çevirisini elinizde tuttuğunuz bu eser, Arapça olarak kaleme alınmıştır. Osmanlı ilim tarihinde ilk 10 padişah devrinde yaşamış 502 bilgine ait entelektüel biyografinin yer aldığı önemli bir eserdir. Henüz müellif hayattayken ve akabinde defalarca Osmanlı Türkçesi'ne tercüme edilen bu eserin iki eski baskısı bulunmaktadır. İlki Kahire-Bulak (1299/1881; İbn Hallikân'ın *Vefeyâtü'l-a'yân* adlı eserinin hâmişi olarak), ikincisi Kahire: el-Matbaatü'l-Meymenetü'l-Mısrıyya baskısıdır (1310/1892). Osman (Oskar) Rescher tarafından *es-Saqa'iq en-no'manijje* başlığıyla Almanca'ya da çevrilmiştir (Osnabrück: Biblio Verlag 1978). Eserin bizim elinizdeki Türkçe çeviriye esas aldığımızdan başka bir modern neşri daha yayınlanmıştır (müellifin *el-Ikdü'l-manzûm* adlı öteki eseri ile birlikte; Beyrut : Dârü'l-Kitâbi'l-Arabî, 1975).

Taşköprülüzâde Ahmet Efendi'nin bu iki önemli eseri dışında tespit edilebilen öteki matbu eserleri şöyle sıralanabilir:

3. *Şerh ale'l-Fevâidi'l-Gıyâsiyye fî 'ilmey el-me'ânî ve'l-beyân* (Mekke: el-Matbaatü'l-Emîriyye 1303/1885).

4. *Risâletü'ş-Şifâ li edvâi'l-vebâ* (Kahire: el-Matbaatü'l-Vehbiyye 1292/1875).

5. *Âdâbü'l-bahs ve'l-münâzara* (nşr. Muhammed Hasan Âl Yâsîn, Bağdat 1955).

6. *Şerhu'l-Mukaddimeti'l-Cezeriyye* (Mekke: el-Matbaatü'l-Emîriyye 1303/1885).

7. *Tabakâtü'l-fukahâ* (Musul: Matbaa Nînovî 1953; ayrıca nşr. Ahmet Neyle, Musul: Matbaatü'z-Zehrâ el-hadîse 1961).

8. *el-Ikdü'l-manzûm fî zikri efâdıli'r-Rûm, Şakâik* ile birlikte; Beyrut : Dârü'l-Kitâbi'l-Arabî, 1975. (Taşköprülüzâde'nin eserleri ve ilgili literatür hakkında ayrıca bk. M. Münir Aktepe, "Taşköprizâde md., *İslâm Ansiklopedisi*, Millî Eğitim Basımevi, İstanbul 1974, XII/1, 42-44; C. Brockelmann, *GAL*, II, 559-562; *GAL, Suppl.* II, 633-634).

OSMANLI BİLGİNLERİ: EŞ-ŞAKÂİKU'N-NU'MÂNİYYE

Bir kitabın yazılma gayesi ve hangi ortamlarda niçin yazıldığı gibi hususları, en iyi kendisinin bilebileceğini düşünerek buna dair açıklamayı merhum müellife bırakmayı uygun görüyor ve eserin mukaddimesinden şu satırları aktarıyoruz:

"Sağı soldan, doğruyu eğriden ayırmaya başladığım günden beri ulema menkıbeleri ve onların ha-

berlerini öğrenmeye çok meraklıydım. Yaşadıkları ilginç olayları ve sözlerini ezberlemeye bayılırdım. Bu sayede onlarla ilgili kitaplar ve defterler dolusu bilgi zihnimde birikmişti. Sonraki dönemde yaşayan âlimler geçmiş büyük âlimler hakkında nakil yoluyla veya bizzat görerek öğrendikleri bilgileri kitaplaştırmışlar, fakat hiç kimse şu memleketin âlimlerinin hayatları hakkında bilgi toplamaya iltifat etmemişti. Neredeyse gelip giden nesillerin dillerinde ne isimleri ne resimleri kalmayacaktı. Bu durumu fark eden bir fazilet ve kemal sahibi benden Anadolu ve Rumeli ulemâsının menkıbelerini toplamamı istirham etti. Ben de Melik-i Hayy-i Kayyum Allah'ın yardımını dileyerek bu istirham sahibine olumlu cevap verdim. Yalnız din âlimlerinin tarihçelerine, tarikat şeyhlerinin hallerini de eklemeyi uygun gördüm. Allah nurlarını arttırsın ve sırlarını mukaddes kılsın.

Bu kitapta, ilim ve fazilet bakımından farklı seviyelerde olsalar da yüksek makam ve mevkilere gelenleri zikrettiğim gibi, söz konusu makamları hak ettikleri halde oralara gelemeyen zevâtı da zikrettim. Ama her halükârda, zikretmediklerimin sayısı, zikrettiklerimden daha fazladır. Bir çok büyük âlimin vefat tarihlerini bilemediğim için kitabı, Osmanlı Sultanlarının tertibine göre sıralayıp düzenleyerek "eş-Şakâiku'n-Nu'mâniyye fî ulemâi'd-Devleti'l-Osmâniyye" adını verdim."

eş-Şakâiku'n-Numâniye'ye özgünlük değeri veren bir çok nitelik bulunmakta olup bunların en önemlileri şöyle sıralanabilir:

1. Eserin en temel niteliği klasik Osmanlı ilim hayatı ve muhiti hakkında özgün bilgiler içermesi, bu konuda temel kaynak olmasıdır. Kanuni döneminde yaşamış olan müellifin, bir dünya devleti olduğu dönemde Osmanlı'nın entelektüel hayatına ayna tutuyor olması, klasik Osmanlı zihniyet dünyasını doğrudan doğruya yansıtması eseri önemli kılmaktadır. Özellikle temel ilimler tasnifine dair naklî/aklî ilimler bütünlüğünü vurgulayan değerlendirmeler ve Osmanlı klasik dönemindeki medrese-tekke münasebetleri hakkında fikir veren yaklaşım dikkat çekicidir.
2. Eserin biyografik niteliği okuyucunun eseri öncelikle "Osmanlı Entelektüel Hayatında Kim Kimdir?" sorusunun ışığında algılamasına yol açacaktır; bunun yanısıra eser alimlerin hayatlarına ilişkin bir çok yönün tasviri, biyografik malumatın ötesine geçmemizi ve arka plana ait bir çok tarihî veriye ulaşmamızı da mümkün kılmaktadır. Dolayısıyla eseri bir tabakat kitabı olmasının yanında özelde ele alınan kişilerin sosoyo-kültürel arka planlarını, genelde ise Osmanlı kültür dünyasını yansıtan bir klasik olarak görmek ve öylece yararlanmak gerekmektedir.
3. Müellif eserinde biyografilerini yazdığı alimlerin bir bölümüyle hoca-öğrenci ilişkisi yaşamış, bir bölümüyle aynı şehirlerde görev yapmış, bir bölümünün çocukları ve torunlarıyla tanışma fırsatı bulmuş bir insandır. Öte yandan ulema geleneğine sahip bir aile ortamında yetişmiş olması da bu konuda yeterince donanım kazanmasını sağlamıştır. Bu durum müellifin eserini, bazı durumlarda tanıklıklara dayalı olmak üzere içeriden bir bakışla yazmasını mümkün kılmıştır.
4. Eseri ilgi çekici kılan bir diğer özellik, müellifin otobiyografine yer vermiş olmasıdır. Tabakat geleneğinde pek sık rastlanmayan bu uygulamayı Taşköprülüzâde'de görmekteyiz. O, kitabının son terceme-i halini otobiyografisine ayırmak suretiyle okuyucusuna eserin müellifi hakkında kaynağından bilgi elde etme imkanı sunmuş olmaktadır.
5. Müellifin eserine verdiği "eş-Şakâiku'n-Numâniyye" ismi de derin bir anlam içermektedir. Türkçe'de bu kelimenin karşılığı gelincik çiçeğidir. Gelincik çiçeğinin simgesel anlamı ölümsüzlük uykusudur. Müellif bu latif ve manidâr seçimiyle biyografilerini yazdı-

ğı bilginlerin, kırlarda açılan gelincik tarlası misali, her yıl yeniden doğarak ölümsüz bir uykuya yattıklarına işaret etmektedir.

6. Eserin bir diğer özelliği Osmanlı ilim tarihinde belki emsali görülmemiş bir şekilde müellifi henüz hayattayken dilimize tercüme edilmeye başlanmış olması ve bu tercüme girişimlerinin vefatının hemen ardından da devam etmiş olmasıdır. Esere yazılan zeyiller de bu eserin ana gövdesiyle ansiklopedik özelliğini uzun süre devam ettirdiğini göstermektedir.

TERCÜME VE ZEYİLLER

Şakâik-i Numâniyye Osmanlı tarihinde en fazla ilgi görmüş ve üzerinde çalışma yapılmış kaynak eserlerden biridir. Eserin Osmanlı döneminde yapılmış tercümelerini şöyle sıralayabiliriz:

1. Âşık Çelebi (ö. 979=1572); tercümesini müellife bizzat sunmuştur.
2. Muhtesibzâde Mehmed Hâki (ö. 975/1567'den sonra); müelliften tercüme için izin alarak çalışmaya başlamış ve tamamladığında *Hadâiku'r-reyhân* adını vermiştir.
3. Derviş Ahmet Efendi, *ed-Davhatu'l-irfâniyye fî ravzati'l-ulemâ.*
4. Muhammed b. Sinâneddîn Yusuf (ö. 989/1581), *Menâkıbü'l-ulemâ.*
5. Seyyid Mustafa, *Hakâiku'l-beyân fî tercumeti Şakâiki'n-Nu'mân.*
6. Mehmed Mecdî [Edirnevî] (ö. 599/1590); *Hadâiku'ş-Şakâik* (Bu eser Matbaa-i Âmire'de 1269/1853 yılında basılmıştır).
7. Amasyalı İbrahim b. Ahmet (ö. 998/1589).
8. Çerkez Mehmed b.Yusuf (ö. 1098/1686).

Esere yazılan zeyiller ise şunlardır:

Aşık Çelebi(ö. 979=1572), Ali b. Bâlî (ö. 997/1569), İştipli Hüseyin Sadri (ö. 993/1585), Lütfü Beyzâde Mehmed b. Mustafa (ö. 995/1587), Saçlı Emirzâde Abdülkadir (ö. 1000/1592), Seyrekzâde Emrullah (ö. 1008/1600), Hamidî Karaca Ahmet (ö. 1024/1615), Akhisarlı Abdülkerim b. Sinan (ö. 1038/1629); Nev'îzâde Ataî (ö. 1045/1635 [İstanbul, Matbaa-i Amire, 1851]) ve Uşşakizade İbrahim Efendi (ö. 1136/1723) (*Zeyl-i Şakâyık*, haz. Hans Joachim Kissling, Wiesbaden : Otto Harrassowitz, 1965; bu eser daha sonra *Vorstudien zur geschichte ilmiye im Osmanischen reich : I. zu Uşakîzade, seiner familie und seinem zeyl-i şakayık* adıyla Hans Georg Majer tarafından Almanca'ya çevrilmiştir (München : Rudolf Trofenik, 1978) gibi müellifler tarafından zeyiller yazılmıştır (Bu konuda bk. Behcet Gönül [Necatigil], "İstanbul Kütüphânelerinde Al-Şakâik Al-Nu'mâniya Tercüme ve Zeyilleri" *Türkiyat Mecmuası*, İstanbul 1945, VII-VIII/2, 36-168) Bu arada *Şakâik-i Numâniyye ve Zeyilleri* adlı kıymetli bir derlemenin Dr. Abdülkadir Özcan tarafından hazırlandığı ve Çağrı Yayınları tarafından basıldığı (İstanbul 1989) da hatırlatılmalıdır.

ÇEVİRİMİZE ESAS OLAN NEŞİR VE ÇEVİRİMİZİN BAZI ÖZELLİKLERİ

Çevirimizde Prof. Ahmet Subhi Fırat tarafından hazırlanan ve İ.Ü. Edebiyat Fakültesi Yayınları arasında (No. 3353) çıkan *eş-Şekâiku'n-Nu'mâniyye fî ulemâi'd-Devleti'l-Osmâniyye* (İstanbul 1985) başlıklı Arapça neşri esas aldık. Bu neşirdeki açıklama notlarından yararlandık ; fakat bu kıymetli notları ya da ilave edilebilecek başkalarını çeviri metnine dahil etmeyi –birkaç

istisna dışında– arzu etmedik. Çünkü bu çeviriyi yayınlamamızdaki temel amaç, akademik gerekliliklerin ötesinde okuyucunun en saf ve yalın haliyle bir Osmanlı klasiğinin atmosferinde nefes alıp vermesini, daha da önemlisi Osmanlı ilim zihniyeti hakkında doğrudan doğruya fikir sahibi olmasını sağlamaktır. Bu yüzden çevirinin dilini mümkün olduğu ölçüde genel okuyucunun Türkçesi'ne yaklaştırmaya, serbest bir okumaya uygun hale getirmeye çalıştık. Kaldı ki akademik araştırma yapanların eserin yazıldığı dile vakıf olması ihtimal dahilindedir; ancak Arapça bilmeyen tarih araştırmacısı için bu çeviri esaslı bir ilmî kaynak olma özelliği taşıyacaktır.

Çeviride esas alınan ilmî neşrin kaynaklarıyla ilgili olarak bizzat yayına hazırlayanın ifadelerini aktarmak istiyoruz:

> *"eş-Şekâik'in bugün hemen hemen her ciddi kütüphanede rastlanılan yazma nüshaları, onun görüldüğü geniş ilginin en sağlam şâhididir. Sunulan metnin tesisinde, elimizde mevcut bir çok nüsha arasında Arkeoloji Kütüphanesi'nde 403 numarada bulunan ve Taşköprülü-zâde'nin kontrolünden geçtiği kayıtlı olan nüsha alınmış bunun yanı sıra daha hayatında iken veya vefatından çok az birn zaman sonra yazılmış Yeni Câmi (nr. 858, 967 h.), Hasan Hüsnü (nr. 835, 968 h.), Pertev Paşa (nr. 493, 971 h.), Hâlet Efendi (nr. 666, 986 h.) Kâdı-zâde (nr. 361, 980 h.) ve Reîsulküttap (nr. 666, 986 h.) kütüphanelerinde mevcut nüshalardan da faydalanılmıştır."* (*a.g.e*, s.ıx)

Elinizdeki çevirinin bir diğer özelliği, araştırmacılara kolay mukayese imkanı sağlamak üzere Arapça neşrinin sayfalarını izleme imkanı vermesidir.Bu meyanda metin içerisinde [...] parantezleri içinde yer alan numaralar, esas aldığımız Arapça neşrin sayfalarını göstermektedir.

Çevirinin daha da zenginleştirilmesi ve yeni kuşaklara Osmanlı kültürü, ilmî ortamı ve kılık kıyafetleri hakkında somut tasavvurlar kazandırılması maksadıyla büyük minyatür ustası Nakşî Ahmet'in Topkapı Sarayı Kütüphanesi'nde bulunan *Tercüme-i Şakâik-i Numâniyye* adlı nüshada (nr. H. 1263) bulunan minyatürleri de Kültür Bakanlığı'nın izni alınarak elinizdeki neşre ilave edilmiştir. Takdir edileceği üzere, bu minyatürlerden her birinin basılmış halleri başlı başına birer kartpostal veya poster değeri taşımaktadır.

Kitabın Arapça aslında ana bölümler (tabaka) Osmanlı padişahlarının dönemleri esas alınarak belirlenmiştir. Bizim neşrimizde her bölüme ait başlangıç sayfalasını süsleyen padişah minyatürleri saray ressamı Nakkaş Osman'a ait olup asılları Seyyid Lokman Çelebi'nin *Kıyâfetü'l-insâniyye fi şemâili'l-Osmâniyye* adlı eserinde (Millet Ktp. Ali Emiri, nr.1216) yer almaktadır. Adı geçen nüshanın tıpkı basımı, yeni Türkçe uyarlaması ve İngilizce çevirisiyle birlikte Tarihi Araştırmalar Vakfı İstanbul Araştırmalar Merkezi tarafından neşredilmiştir (son baskısı: İstanbul 1998).

Kitapta geçen şahıs, yer, mezhep ve benzeri özel isimlerinin tespitinde Sn. (Prof.) Dr. Abdülkadir Özcan'ın yukarıda adı geçen neşir için hazırlamış olduğu değerli indekslerden, Bursalı Mehmed Tahir'in *Osmanlı Müellifleri* gibi klasik kaynaklardan ve ilgili belediye, müze, türbe, tarikat ve benzeri resmi ve gayri resmi web sitelerinde bulunan özel bilgilerden istifade edilmiştir. Bizim çevirimizde yer alan indekste özellikle şahıs ve eser adları mükerrer biçimde yer almaktadır. Bazı durumlarda birleştirilmiş olmakla beraber müellife ait kullanım farklarını yansıtmak amacıyla şahıs ve eser adları değişik şekilleriyle sıralanmıştır. Bu yüzden okuyucu tarama işlemini alternatif kullanımları gözönüne alarak yapmalıdır.

İlim tarihimiz açısından böylesine büyük önem taşıyan bir eseri çevirmenin ağır sorumluluğu altında ezilirken, yeni kuşakların anlayıp yararlanabilecekleri bir dil ve üslup ile günümüz Türkçesi'ne kazandırmanın verdiği sevinci de her an hissettiğimi ifade etmem gerekir. Çeviriyle ilgili

hata ve kusurları kendime ait görür, değerli müellifi bu hatalardan tenzih ederken siz değerli okurlardan tespit ettiğiniz çeviri ve imla hatalarını bildirmenizi istirham ederim. Bu suretle eserin yeni baskılarının daha kusursuz şekilde gerçekleştirilmesi mümkün olabilecektir.

Başarı Allah'tandır.

Muharrem TAN
Mütercim

RAHMAN RAHİM ALLAH'IN ADIYLA

Âlimlerin tabakalarını lütfu ile yükseltip, köklerini yerde, dallarını gökte kılan ve İslam'ın gökyüzünü fazilet ehlinin fikirleriyle süsleyen, hükümlerin dayanaklarını fakihlerin içtihatlarıyla muhkem kılan Allah'a hamd olsun. Elçilerin gelmediği bir fetret devrinin ardından bozulan dini düzeltmesi için Peygamberler serveri ve Hatem-i enbiya olarak gönderdiği Elçisi Hz. Muhammed'e salat ve selam olsun. O, hoşgörülü, şirkten uzak ve pak bir dinin mübelliği, yeşil kubbe üzerindeki izzet ve şerefin zirvesidir. O'nun ailesine, hidayet yıldızları olan ashabına, Diriliş ve Hesap gününe dek onlara tâbi olan Müslümanlara da salat ve selam olsun.

Sağı soldan, doğruyu eğriden ayırmaya başladığım günden beri ulema menkıbeleri ve onların haberlerini öğrenmeye çok meraklıydım. Yaşadıkları ilginç olayları ve sözleri ezberlemeye bayılırdım. Bu sayede onlarla ilgili kitaplar ve defterler dolusu bilgi zihnimde birikmişti. Sonraki dönemde yaşayan âlimler geçmiş büyük âlimler hakkında nakil yoluyla veya bizzat görerek öğrendikleri bilgileri kitaplaştırmışlar, fakat hiç kimse şu memleketin âlimlerinin hayatları hakkında bilgi toplamaya iltifat etmemişti. Neredeyse gelip giden nesillerin dillerinde ne isimleri ne de resimleri kalacaktı. Bu durumu fark eden bir fazilet ve kemal sahibi benden Anadolu ve Rumeli ulemâsının menkıbelerini toplamamı istirham etti. Ben de Melik-i Hayy-i Kayyum Allah'ın yardımını dileyerek bu istirham sahibine olumlu cevap verdim. Yalnız din âlimlerinin tarihçelerine, tarikat şeyhlerinin hallerini de eklemeyi uygun gördüm. Allah nurlarını arttırsın ve sırlarını mukaddes kılsın. [2]

Bu kitapta, ilim ve fazilet bakımından farklı seviyelerde olsalar da yüksek makam ve mevkilere gelenleri zikrettiğim gibi, söz konusu makamları hak ettikleri halde onlara gelemeyen zevâtı da zikrettim. Ama her halükârda, zikretmediklerimin sayısı, zikrettiklerimden daha fazladır. Bir çok büyük âlimin vefat tarihlerini bilemediğim için kitabı, Osmanlı Sultanlarının tertibine göre sıralayıp düzenleyerek *eş-Şakâiku'n-Nu'mâniyye fî ulemâi'd-Devleti'l-Osmâniyye* adını verdim.

Bu derleme ve telif çalışması, Yüce Allah'ın ilahî lütuflarını mahsus kıldığı Osmanlı Devleti sultanlarından, kudreti karşısında sarayların yıkıldığı, azameti karşısında şanlı kralların boyun eğdiği, iktidar güçlerinin teslim olduğu, halkın günlerinin intizama girdiği, halifelerin özü, İslam'ın şerefi ve Müslümanların sığınağı, büyük hakanların en özeli, değerli sultanların kutbu, krallar ve sultanların itaatine mazhar olmuş, şeriat ve dine itaatkâr, sultan oğlu sultan, hakan oğlu hakan, fütuhat ve zaferler sahibi, Sultan Selim Han oğlu Sultan Süleyman Han devleti vaktinde gerçekleşti. Allah onun aydınlık saltanatını kıyamete kadar daim, büyük devletinin yıllarını devranın sonuna kadar ebedî kılsın ve müebbet devleti Rahmanî ilgilerle kuşatılmaya devam etsin; sonsuz izzeti, Rabbanî lütufların birlikteliğinden uzak kalmasın.

Samed ve Mabûd olan Allah'a tevekkül ederek kitaba başlıyorum. Başarım yalnız Allah'tandır. Ben O'na tevekkül ettim ve O'na yöneldim. O, her şeyi işiten, kullarına en yakın ve dualara icabet edendir. [3]

BİRİNCİ TABAKA

H. 699 YILINDA SULTAN OLARAK BİAT EDİLEN
SULTAN OSMAN GAZİ'NİN
(ALLAH AZÎZ RUHUNU ŞÂD ETSİN)
DÖNEMİNDE YAŞAYAN OSMANLİ BİLGİNLERİ

MOLLA EDEBÂLÎ

Osman Gazi döneminin bilginlerindendir. Karaman diyarında doğmuş ve bazı ilimleri orada tahsil etmiştir. Sonra Şam diyarına göçerek Şam bilginlerinden Fıkıh eğitimi almıştır. Orada Tefsir, Hadis ve Usûl ilimlerini tahsil ettikten sonra doğduğu bölgeye dönmüştür. Bir süre sonra Sultan Osman Gazi'nin hizmetine girmiş ve Sultan'ın nezdinde kabul görmüştür. Devlet erkânı şer'î konularda ona başvurur, devlet işlerini onunla istişare ederlerdi.

Molla Edebâlî, ilim sahibi, ilmiyle amel eden, ibadete düşkün ve züht sahibi bir kişilikti. Duası kabul edilenler arasında olduğu da rivayet edilmiştir. Halk, onun mübarek nefeslerinden feyiz ve bereket almaya gelirdi.

Molla Edebâlî büyük bir servete sahip olmasına karşın sufîlik yolunu seçmiş ve Osmanlı Devleti topraklarında konukların ağırlandığı bir zâviye inşa ettirmişti. Bu zâviyede Sultan Osman'ın bile misafir olup yatmış olması muhtemeldir.

Rivayete göre Sultan Osman bir gece zâviyede kalmış ve uykusunda şöyle bir rüya görmüştü: Şeyh Edebâlî'nin sinesinden bir ay çıkıp kendi sinesine giriyordu. O anda göbeğinin üzerinde dev bir ağaç bitiyor, ağacın dalları ufukları kaplıyordu. Ağacın altında ulu dağlar bulunuyor ve bunların eteklerinden nehirler akıyordu. İnsanlar bu nehirlerin suyundan hem kendileri içiyor, hem hayvanlarına içiriyor, hem de bahçelerini suluyorlardı.

Sultan bu rüyasını Şeyh'e anlattığı zaman Edebâlî şöyle dedi: Müjde sana! Artık sultanlık makamına erdin. Müslümanlar, senden ve senin soyundan gelen çocuklardan istifade edeceklerdir. Ben de şu kızımı seninle evlendiriyorum. Osman Gazi'nin bu eşinden çocukları oldu.

Şeyh Edebâlî, H. 726 yılında yüz yirmi yaşında vefat etti. [4] Bir ay sonra da sevgili kızı Hakk'ın rahmetine kavuştu. Kızı, Sultan Osman Gazi'nin hanımı ve Sultan Orhan'ın annesiydi. Onun vefatından üç ay sonra da Osman Gazi hayata gözlerini yumdu.

DURSUN FAKİH (FAKI)

Bu dönemin bilginlerinden biri de Dursun Fakı olup Molla Edebâlî'nin damadıdır. O da Karaman oğulları diyarındandır. Molla Edebâlî'den Tefsir, Hadis, Usûl ve Fıkıh dersleri almıştır. Vefatından sonra fetva, devlet işlerini istişâre ve dinî ilimlerin öğretimi hususlarında hocasının yerini almıştır.

İlim sahibi, ilmiyle amel eden ve duası kabul gören bir kişilikti.

MOLLA HATTAB EL-KARAHİSÂRÎ

Sultan Osman Gazi döneminin bilginlerinden biri olup tam adı Hattab b. Ebu'l-Kasım el-Karahisârî'dir. Doğduğu beldede devrin bilginlerinden ilim tahsil ettikten sonra Şam diyarına giderek oranın bilginlerinden ders almıştır. Fıkıh, Tefsir ve Hadis ilimlerini tahsil ettikten sonra kendi beldesine dönmüş ve orada vefat etmiştir. Allah rahmet etsin.

Şeyh Ömer en-Nesefî'nin Hilâf ilmiyle ilgili manzum eseri için çok yararlı bir şerh yazmış ve bu çalışmasını H. 717 yılında tamamlanmıştır.

MUHLİS BABA

Osman Gazi döneminin tanınmış şeyhlerinden biri de Hak ârifi Muhlis Baba'dır. Karaman oğulları diyarını yurt tutmuş, Osman Gazi'nin fetihlerine katılmıştır.[5]

Duası kabul gören, ehli sülûk, Allah'a ermiş, büyük kerametler ve yüce makamlar sahibi bir kişilikti. Yüce Allah aziz sırrını mukaddes kılsın.

AŞIK PAŞA

Osman Gazi devrinde yaşayan şeyh, Hak ârifi Aşık Paşa, yukarıda zikrettiğimiz Muhlis Baba'nın oğludur. Karaman oğulları diyarında Kırşehir denen bir beldeye yerleşmiş ve orada vefat etmiştir. Kabri de orada olup hâlâ meşhurdur. Makamında duaların kabul gördüğü bilinir ve insanlar ondan feyiz almaya giderler.

-Sırrı mukaddes olsun- ibadete düşkün, züht sahibi, Hakk'ı ve O'nun yüce sıfatlarını ârif bir zât idi. Sülûk mertebelerini ve sülûk ehlinin makamlarını iyi bilirdi. Türkçe yazılmış manzum bir kitabı olup sülûkün hal ve tavırlarını ele alır.

ELVAN ÇELEBİ

Osman Gazi devrinin tanınmış şeyhlerinden biri de Hak ârifi Elvan Çelebi olup üstte zikredilen Aşık Paşa'nın oğludur. Amasya şehrine yakın bir beldeye yerleşmiş ve orada vefat edip aynı yere defnedilmiştir. Gençlik çağlarımda mübarek mezarını ziyaret edip bereketinden istifade etmiştim.

Elvan Çelebi ibadete düşkün, züht sahibi ve Hak ârifi bir insandı. Büyük bir cezbe gücüne sahip olan Elvan Çelebi de sülûk halleri hakkında manzum bir esere sahiptir.

ŞEYH HASAN

Devrin tanınmış şeyhlerinden biri de Hak ârifi Şeyh Hasan'dır. İbadete düşkün, züht sahibi, duası makbul, keramet ehli ve feyiz kaynağı bir kişilikti. Bursa civarındaki Dersaadet'e yakın bir zâviyesi vardı. 'Ahî Hasan' lakabıyla tanınırdı. Yüce Allah aziz sırrını mukaddes kılsın. [6]

İKİNCİ TABAKA

BABASININ VEFATINDAN SONRA
H. 726 YILINDA SULTAN OLARAK BİAT EDİLEN
SULTAN ORHAN GAZİ
(ALLAH MAKAMINI GÜZEL KILSIN)
DÖNEMİNDE YAŞAYAN OSMANLI BİLGİNLERİ

DAVUD EL-KAYSERÎ

Molla Davud el-Kayserî el-Karamanî, Orhan Gazi devrinin bilginlerinden olup ilim sahibi, ilmiyle amel eden, fazilet ve kemal sahibi bir kişiliktir. Davud el-Kayserî bir zaman kendi beldesinde ilimle meşgul olduktan sonra Mısır'a göçmüş ve oranın âlimlerinden Tefsir, Hadis ve Usûl dersleri almış, aklî ilimlerde büyük başarılar göstererek tasavvuf ilmi tahsil etmiştir.

Davud el-Kayserî, İbn el-Arabî'nin *Fusûsu'l-hikem* adlı eserini şerh etmiş ve bu şerhin giriş bölümüne de Tasavvuf ilminin usulünü açıkladığı geniş bir mukaddime yazmıştır. Bu mukaddimede söylediklerinden aklî ilimlerde de ne kadar muvaffak olduğu anlaşılmaktadır.

Sultan Orhan Gazi İznik beldesinde bir medrese bina ettirmişti. Güvenilir kimselerden duyduğuma göre bu, Osmanlı Devleti'nde inşa edilen ilk medreseydi. Sultan bu medresedeki tedrisatın başına Şeyh Davud el-Kayserî'yi tayin etti. Davud el-Kayserî uzun yıllar bu medresede ders verdi, faydalı oldu ve birbirinden güzel eserler tasnif etti.

İbadete düşkün, züht sahibi, titiz ve güzel ahlak sahibi bir insandı. Allah ruhunu şâd etsin.

TACEDDİN EL-KÜRDÎ

Bu devrin âlimlerinden biri de faziletli Molla Taceddin el-Kürdî'dir. [7] Taceddin el-Kürdî, dönemin büyük bilginlerinden ders almıştır. Bunlara örnek olarak *el-Matâli', Beyânü'l-hikme* kitaplarının müellifi Siraceddin el-Ürmevî'yi[2] zikredebiliriz. Bir çok ilim dalında derin bilgiye sahip olmuş, tamamında muvaffak olup Fıkıh alanında özel bir maharet sergilemiştir.

Erdemli davranışlarıyla şöhret bulan Taceddin el-Kürdî Davud el-Kayserî'nin ölümü üzerine Sultan Orhan Gazi tarafından İznik Medresesi'nin müderrisliğine atanmış ve bir zaman orada ders vermiştir. Döneminin öğrencilerine faydalı olmuştur.

Taceddin el-Kürdî kızlarından birini Şeyh Edebâlî ile evlendirmişti. Diğer kızını ise Molla Hayreddin el-Kâdı'ya vermişti. Molla Hayreddin daha sonra vezirlik makamına yükselmiş ve Hayreddin Paşa lakabıyla bilinir olmuştur.

Bazı güvenilir kaynaklardan aktarıldığına göre Sultan Orhan Gazi İznik şehrini kuşattığı zaman, kafirlerin ordusu bazı noktalarda üstünlük sağlayarak Sultan'a yönelmişlerdi. Orhan Gazi ne yapacağını şaşırmış ve durumu kölelerinden Emir Şahin Lala ile istişare etmişti. Emir Şahin Lala, Sultan'a kuşatmayı ertelememesi önerisinde bulunmuş ve şöyle demişti: Eğer o kâfirlerden elde edilecek ganimeti bana hibe ederseniz üzerlerine yürürüm. Sultan bu teklifi kabul etti. Emir Şahin Lala düşmanın üzerine yürüyerek onları bozguna uğrattı. Düşman askerlerinden yüklü miktarda ganimet elde etti.

Sultan Orhan Gazi yaptığına pişman olmuştu. Molla Siraceddin'e başvurarak on-

2 Siraceddin el-Ürmevî; tam adı Mahmut b. Ebu Bekir b. Hâmit b. Hâmit b. Ahmet el-Dımeşkî'dir (Öl. H. 682/M.1288). Fıkıhçı, kelamcı ve mantıkçıdır. Başlıca eserleri, *Matâliu'l-envâr fi'l-mantık, Şerhu'l- Işârât li İbn Sinâ fi'l-mantık ve'l-hikme, Şerhu'l-Vecîz fi furûi'l-fıkhi'ş-Şâfiî.*

dan fetva istedi. Emir Şahin Lala ile aralarında geçenleri de olduğu gibi anlattı. Molla Siraceddin Sultan'a "O, köle midir yoksa azatlı mıdır?' diye sordu. Sultan da "Azat edilmiştir" cevabını verdi. Bunun üzerine Molla şöyle dedi: "Aldığı ganimet onundur, elinden alınması caiz olmaz." [8]

Emir Şahin Lala bu parayla Bursa şehrinde bir medrese ve Kirmastı (Mustafakemalpaşa) beldesinde bir köprü ve zaviye inşa ettirmiştir.

ALAEDDİN EL-ESVED

Orhan Gazi devrinin bilginlerinden biri de ilim sahibi ve ilmiyle âmil, fazilet ve kemal sahibi bir bilgin olan Molla Alaeddin el-Esved'dir. *el-Muğnî fi'l-usûl* ve *el-Vikâye* kitaplarını şerh etmiştir.[3] Anadolu halkı arasında Kara Hoca lakabıyla tanınmıştır. İran diyarına göç etmiş ve oranın âlimlerinden ders almıştır.

Bu ilim gezisinin ardından tekrar Anadolu'ya dönmüştür. Sultan Orhan Gazi Taceddin el-Kürdî'nin ölümü üzerine kendisini İznik Medresesi'nin başına getirmiştir. Molla Alaeddin bu medresede hocalık yaptığı dönemde *Şerhu'l-Vikâye* adlı eserini yazmıştır ki *el-Vikâye* kitabının bir çok meselesi bu şerh ile açıklık kazanmıştır. Şerhi iki cilt halinde görüp mütalaa etme fırsatı buldum. Hayli yararlandım. -Allah çabasını şükrana lâyık kılsın.-

Güvenilir kaynaklardan duyduğuma göre Molla Şemseddin el-Fenârî de ondan ders almış, ama aralarında ihtilaf ve soğukluk çıkması üzerine onu terk ederek Molla Cemaleddin el-Aksarayî'nin hizmetine intisap etmiştir. -Allah ruhlarını şâd etsin.

3 Burhânu'ş-şerîa'nın kitabıdır.

HALİL EL-CENDERÎ (ÇANDARLI)

Sultan Orhan Gazi devrinin bilginlerinden biri de ilim ve fazilet sahibi Molla Halil el-Cenderî'dir. Halk içinde Cendereli Kara Halil (Çandarlı) adıyla tanınmıştır. Merhum, Molla Alaeddin el-Esved'in öğrencilerinden biriydi. Yine o, Osmanlı Devleti'nin ilk kazaskeri olmuştur. [9]

Kazasker oluşunun hikâyesi de şöyledir: Sultan Orhan Gazi bir gün Molla Alaeddin el-Esved'i ziyaret etmek amacıyla evine gitti. Eve girdiğinde Molla Alaeddin'in namazda olduğunu gördü. Bir süre bekledi. Bu arada evde bulunan öğrencilerden birine "Ben de namaz kılmak istiyorum" dedi. Bunun üzerine Molla Halil öne geçerek imam oldu. Sultan ve diğer öğrenciler onun arkasında saf tuttular.

Molla Alaeddin evden çıkınca Sultan Orhan Gazi şöyle dedi: "Çıktığım sefer-

مدرسهٔ علی الاسود با مکالمهٔ سلطان اورخان
مهراب

lerde halk, davalarını bana anlatıp hakem olmamı istiyor. Ben şer'î konuları bilmem. Öğrencilerinden birini benimle yola çıkmakla görevlendir ki ihtiyaç olduğunda halk arasında hüküm versin." Molla şöyle dedi: "Gördüğün öğrencilerden her hangi birini al." Öğrenciler bu görevi üstlenmemek için başlarını eğdiler. Bunun üzerine Sultan şöyle dedi: "Sen onlardan birini seç, gerekirse zorla alırım." Bunun üzerine Molla Alaeddin, değerli öğrencisi Molla Halil'i seçti. Gözlerinden yaşlar akıyordu.

Sultan Murat ve Sultan Mehmet'in veziri olarak görev yapan Halil Paşa onun soyundandır. Bir başka rivayete göre Molla Halil, Sultan Osman Gazi'nin son döneminde Bilecik şehrinde kadı olarak yapmıştı.

Sultan Orhan Gazi İznik'i fethedince Molla Halil'i oraya kadı olarak atamış, Bursa'nın fethinden sonra da Bursa Medresesi'nin müderrisliğiyle görevlendirmiştir. Sultan Murat Gazi saltanat tahtına oturduğunda onu kazasker olarak görevlendirmiş, ardından da vezir, emir-i ümerâ olarak atamış ve Hayreddin Paşa lakabını vermiştir. İşin aslını en iyi Yüce Allah bilir. Kendisi akıllı, devlet işlerini iyi idare eden bir kişilikti. Şeyh Edebâlî'nin de yakınlarındandı.

MUHSİN EL-KAYSERÎ

Orhan Gazi dönemi bilginlerinden ilim ve fazilet ehli Molla Muhsin el-Kayserî'dir. Molla Mecduddin el-Kayserî'den ilim tahsil etmiştir. Edebî sanatların değişik dallarıyla bir çok dinî ilme muttali olmuştur. [10] Bilahare Şam diyarına göç etmiş ve oranın âlimlerinden Tefsir ve Hadis ilimleri tahsil ederek vatanına dönmüş ve orada ölmüştür.

Merhum Molla Muhsin Fıkıh alanında manzum bir kitap yazmış ve bunda çok başarılı olmuştur. Feraiz ilmi (Miras hukuku) konusunda da çok güzel ve akıcı bir manzum eser meydana getirmiş, konuyu bütün detaylarıyla ele almıştır. Bu eseri daha sonra şerh etmiş ve yaptığı şerhte bütün incelik ve sırlara temas etmişti. Molla Muhsin, Şeyh el-Endelusî'nin Arûz ilmiyle ilgili muhtasar eserini de şerh etmişti. Bu kitapta da çok güzel bir konu taksimi yapmış, ayrıca yararlı bir çok noktayı da kitaba katmıştı.

GEYİKLİ BABA

Sultan Orhan Gazi döneminin tanınmış sufî şeyhlerinden biri de Hak ârifi Geyikli Baba idi. Asıl adı bilinmemektedir. Bir geyiğin onun emrine verildiği ve bu geyiğe bindiği için Geyikli Baba olarak tanınıp şöhret bulmuştur.

Merhum, İran diyarında bulunan Hoy beldesinde doğdu. Bilahare Anadolu'ya göçtü ve Sultan Orhan Gazi'yle birlikte Bursa'nın fethine katıldı. Bu fetih sırasında geyiğe binerek savaşmıştır. Geyikli Baba Bursa dışına yerleşti. Ölünceye kadar da orada yaşadı ve aynı yere defnedildi. Sultan Orhan Gazi mezarının üzerine bir kubbe inşa ettirdi. Kabri önemli bir ziyaret yeri ve feyiz kapısıdır.

Geyikli Baba'nın büyük bir cezbe gücü ve büyük kerametleri vardı. Dünyevî bağlardan tamamen arınmış, bütünüyle Huzur-i İlahî'ye yönelmişti. Türbesini ziyaret ettim. Orada bu büyük şahsiyete karşı derin bir sıcaklık hissettim. Türbede bir kabir daha görünce türbedara bu kabrin kime ait olduğu sordum. Bana şöyle dedi: "Duyduğuma göre bu kabir, Germiyanoğulları emirlerinden birine aittir. Kendisi emirliği terk edip Geyikli Baba'nın hizme-

tine talip olmuş ve onun katında üstün mertebeler kazanmıştı." [11]

Geyikli Baba'nın sevenleri arasında Turgut Alp adında bir şahsiyet vardı. Turgut Alp Sultan Osman Gazi'nin emirlerindendi. Yaşı iyice ilerleyip elden ayaktan düşünce Geyikli Baba'nın makamına yakın bir yeri yurt edindi. Yurt edindiği yer, bugün Turguteli olarak bilinir.

Turgut Alp, ölümüne kadar Geyikli Baba'nın hizmetinde bulunmuştur. Sultan Orhan Gazi de Geyikli Baba'yı severdi. Ona yurtluk tutması için makamına yakın İnegöl ve civarındaki köyleri verdi. Geyikli Baba Sultan'ın bu bağışını kabul etmeyerek şöyle dedi: "Mal mülk emirlere ve sultanlara gerek. Fakirlerin ona ihtiyacı olmaz." Sultan ısrar edince şöyle dedi: "Şu bulunduğum yerden dağa kadar olan bölgeyi fakirlerin hizmetine ver ki oralarda gezinerek dertlerine derman bulsunlar."

Geyikli Baba'ya şeyhinin kim olduğu sorulduğunda şöyle derdi: "Ben, İlyas Baba'nın müritlerinden ve Şeyh Ebu'l-Vefâ el-Bağdadî'nin tarikatındanım."-Allah hepsinin sırlarını mukaddes kılsın.-

Rivayete göre Sultan Orhan Gazi ondan kendisi için dua etmesini istemişti. Geyikli Baba şöyle dedi: "Senden bir an bile habersiz değilim. Bir ihtiyacın olduğunda dua edeceğim." Bundan bir süre sonra Geyikli Baba ormandan bir kavak ağacı fidanını sökerek Bursa'ya götürdü. Saraya giderek fidanı bahçede kapıya yakın bir yere dikti. Sultan ile görüşmeden dönüp gitti. Olay Sultan'a haber verildiğinde çok sevindi ve o ağaca özel bir ilgi gösterdi. Ağaç hâlâ yerinde dimdik durmaktadır.

KARACA AHMET

Orhan Gazi devrinin tanınmış sufî şeyhlerinden biri de Hak ârifi Karaca Ahmet'tir.

Merhum, İran diyarının devlet adamlarından birinin oğluydu. Cezbe makamına erince ülkesini terk ederek Anadolu'ya göçmüş ve Akhisar yakınlarına yerleşmişti. [12] Türbesi aynı yerde olup feyiz ve bereket almak için ziyaret edilir. Orada edilen duaların kabul edildiği söylenir. Hastalar şifa için oraya götürülür. Karaca Ahmet ziyareti, memleketin avamı ve havassı nezdinde meşhurdur. Yüce Allah aziz sırrını mukaddes kılsın.

AHÎ EVRAN

Bu dönemin sufî şeyhlerinden biri de Hak ârifi Ahî Evran'dır.

Ahî Evran merhum, makbul dualara ve güzel nefeslere sahip bir kişilikti. Ahî Evran'dan bir çok büyük keramet zuhur etmiştir. Yüce Allah aziz sırrını mukaddes kılsın.

ABDAL MUSA

Dönemin sufî kişiliklerinden biri de cezbe sahibi Şeyh Abdal Musa'dır. Abdal Musa Sultan Orhan Gazi ile Bursa'nın fethinde bulunmuştur. Oradaki türbesi meşhurdur. Bilinen kerametlerinden biri şudur: Abdal Musa eline bir kor almış ve onu pamuğa sararak yârenlerinden biriyle Geyikli Baba'ya göndermişti.

Geyikli Baba bu keramete bir kap süt göndererek mukabelede bulundu. Abdal Musa sütü görünce şaşırdı. Emaneti getirip götüren yâreni 'Sütten bol ne var ki? Süt göndermesinin yararı ne ola?!' diye Geyikli Baba'nın sütünü hafife aldı. Abdal Musa

şöyle dedi: Geyikli Baba bize galebe çaldı! Bu süt, geyik sütüdür. Bilmek gerekir ki hayvanları emir altına almak –pamuk gibi– bir bitkiyi emir altına almaktan çok daha zordur.

ABDAL MURAT

Bir diğer tanınmış kişilik cezbe sahibi Şeyh Abdal Murat'tır. O da Sultan Orhan Gazi ile Bursa'nın fethinde bulunmuştur. Bursa'nın yüksek bir yerinde bulunan türbesi meşhurdur.

DOGLU BABA (TOKLU BABA)

Sultan Orhan Gazi devrinin mühim sufî şahsiyetlerinden biri de cezbe sahibi Toklu Baba'dır. Sultan ile Bursa'nın fethinde hazır bulunmuştur. Savaş esnasında gazilere sulandırılmış süt hazırlar ve susadıklarında onlara ikram ederdi. O günün Türkçe'sinde sulandırılmış süte 'Dog/Tok' denirdi. Bursa yakınlarında bir dağın tepesinde –Gökpınarı– ona nispet edilen bir mekan vardır. [13]

ÜÇÜNCÜ TABAKA

HALK İÇİNDE 'MURAT HÜDAVENDİGÂR' LAKABIYLA
BİLİNEN VE BABASININ VEFATINDAN SONRA
H. 760 YILINDA SULTAN OLARAK BİAT EDİLEN
SULTAN ORHAN GAZİ OĞLU SULTAN MURAT
(ALLAH RUHUNU ŞÂD ETSIN, TÜRBESİNİ
NURA GARK ETSİN) DÖNEMİNDE YAŞAYAN
OSMANLI BİLGİNLERİ

KADI MAHMUT

Sultan Murat devri bilginlerinden Molla Kadı Mahmut'tur. Bursa şehrinin kadılığında bulunmuştur. Merhum, Sultanönü denilen beldede dünyaya gelmiş ve zamanının bilginlerinden Arapça, dinî ilimler, Tefsir ve Hadis tahsil etmiş, bu ilimlerin hepsinde başarısını kanıtlamıştır.

Sultan Murat Gazi onu Bursa şehrinin kadılığı vazifesine getirmiş ve uzun süre bu şehrin kadısı olarak görev yapmıştır. İlim sahibi, sâlih, Allah korkusuyla dolu, titiz ve kadılık görevinde beğenilen bir kişilikti. Bu özellikleri sebebiyle halk tarafından çok sevilirdi. Kadılığı sırasında iyice yaşlandığı için onu Koca Efendi diye isimlendirmişlerdi.

Rivayete göre Sultan Murat, Germiyanoğlu emirinin kızını oğlu Sultan Bayezıt ile evlendirmek istediği zaman, birçok değerli emir ve büyük hatundan oluşan erkek tarafının başına Kadı Mahmut'u geçirmiş ve bu mühim göreve onu göndermişti.

Molla Kadı Mahmut'un Muhammed adında bir oğlu vardı. O da babası gibi ilim ve irfan sahibi değerli bir bilgindi. Fakat genç yaşta hayata gözlerini yumdu.

KADI MAHMUT OĞLU MUSA (KÂDIZÂDE RUMÎ)

Kadı Mahmut'un Musa Paşa adında bir oğlu vardı. Molla Musa doğduğu beldede bazı ilimleri tahsil etmiş, ilim konusunda Acem diyarının şöhreti artınca[14] tahsil için oralara gitmeye karar vermişti. Aile efradından gizlediği bu niyetini kız kardeşi fark etmiş ve götürmek istediği kitap ve defterlerinin arasına kendi ziynet eşyalarını da koyarak kardeşinin gurbette kullanmasını istemişti.

Musa Paşa İran diyarına giderek Horasan ulemâsından ilim tahsil etti. Ardından Maveraünnehir'e geçerek oraların âlimlerinden de ders aldı. Bu gezileri sayesinde bir çok ilme ulaşıp fazilet mertebelerinin zirvesine çıktı. Faziletleriyle şöhret buldu. O bölgelerde herkesçe tanınıp Kadızâde Rûmî lakabıyla bilinir oldu.

O bölgede Semerkant emirinin hizmetine girdi. Bu şahsın adı, Emir-i Azam Uluğ Bey b. Şahrûh b. Emir Timur idi. Emir, Kâdızâde Rûmî'ye büyük ilgi gösterip ondan bazı ilimler öğrendi. Emir, matematik ilimlerini çok severdi. Kadızâde Rûmî'nin gözetiminde matematik ilimlerine dair bir çok kitap okudu. Bu dersler sayesinde matematik ilimlerinde büyük başarı gösterip akranlarını, hatta kendinden öncekileri geçti.

Kadızâde Rûmî H. 815 yılında hendese sahasının temel kaynaklarından *Eşkâlu't-te'sîs*'i, 814 yılında heyet ilmine dair *Kitâbu'l-Çağmînî*'yi şerh etti.[4] Bu şerhinin girişinde vatanını terk edişinden ve Semerkant'ta kalışından dolayı mazur görülmesini dileyerek şöyle demişti: "Onlarda her hangi bir kusur yoktur. Ancak konukları,

4 *Eşkâlu't-te'sîs*; Şemseddin Muhammed b. Eşref es-Semerkandî'nin (Öl. H. 600/M.1203) kitabıdır. el-Çağmînî, Mahmut b. Muhammed b. Ömer el-Harizmî'nin (Öl. H. 618/M.1221) nispet ismidir. *Kitâbu'l-Çağmînî el-mülahhas*, bu isimle şöhret bulmuş bir eserdir.

dostları ve vatanı unutmalarından dolayı kınanırlar."

Her iki şerhi de rahmetli Molla babamın nezaretinde –Allah ruhunu şâd etsin- okudum. [15] O bunları dayısı merhum Molla Mahmut en-Niksarî'den okumuştu. O ise merhum Molla Fethullah Şirvânî'den okumuştu. Bu sonuncu ise şerhleri bizzat merhum şârihten dinlemişti.

Rivayete göre Kadızâde Rûmî Seyyid Şerif'ten de ders almış ancak onunla uyuşamayarak dersini bırakmıştı. Seyyid Şerif onun hakkında 'Mizaç olarak matematik ilimlerine ilgisi daha baskın' derken, o hocası Seyyid Şerif hakkında 'Matematik ilimlerinde faydalı olamaz' demiştir. Kendisi Seyyid Şerif'in *Şerhu'l-Mevâkıf* adlı[5] eserini incelemiş ve bir çok noktada onun görüşlerini reddetmiş, fakat bu retlerini yazıya dökmeyip kitabın kenarına hâşiye düşmüştür. Kitabın kenarında daire içine alarak yazdığı hâşiyeler, reddettiği noktaları oluşturmaktadır. İran ulemâsı öğrencilerini işte bu reddiye noktalarındaki maksatları sorarak imtihan ederlerdi.

Anlatıldığına göre Semerkant beldesinde dörtgen mimariye sahip ve bir çok odadan oluşan bir medrese vardı. Kenarlardan her biri başka bir ilim dalına ayrılmış ve bunlara da bir müderris verilmişti. Kadızâde Rûmî bu müderrislerin başı olarak görev yapmıştı. Müderrisler medresenin gelenekleri icabı öğrencileriyle birlikte Kadızâde Rûmî'nin huzurunda toplanır ve hep beraber ondan ders alırlardı. Kadızâde bu dersin ardından evine gider, müderrisler de görevli oldukları bölümdeki derslerine devam ederdi. Kadızâde Rûmî'nin bazı derslerinde Emir Uluğ Bey de bulunurdu. [16]

Bir keresinde Emir müderrislerden birini görevden aldı. Bunun üzerine Kâdızâde Rûmî birkaç gün derslerine ara verdi. Uluğ Bey, Kadızâde'nin rahatsızlandığını zannederek evine ziyarete gitti. Kadızâde Rûmî gayet sağlıklıydı. Birkaç gündür derslere niçin gelmediğini sorunca şöyle cevap verdi: "Ben, sufî şeyhlerinden birinin hizmetinde bulundum. O şeyh bana dünyevî makamlar içinde genel olarak sadece sahibinin azledilmediği bir makamı kabul etmemi tavsiye etmişti. Bugüne kadar müderrislik makamını böyle bir makam sanıyordum. Bu makamın sahiplerinin de azledildiğini görünce ben de o makamı terk etmeyi uygun gördüm.

Emir Uluğ Bey, yaptığından dolayı Kadızâde Rûmî'den özür diledi ve ders vermeye geri dönmesi için bir sürü dil döktü. Görevden uzaklaştırdığı müderrisi görevine iade etti ve bundan sonra bir daha hiçbir müderrisi azletmeyeceğine dair yemin etti. Bunun üzerine Kadızâde Rûmî de tedris faaliyetine geri döndü.

Emir Uluğ Bey, eski bilginlerin gözlemlerindeki tutarsızlıklardan dolayı yıldızları daha sağlıklı bir şekilde gözlemlemek istiyordu. Gözlemevinin mekhanı olarak Semerkant'ı uygun gördü. Gözlemevinin kurulması işini önce Gıyaseddin Cemşid üstlendi. Onun ölümü üzerine projeyi Molla Musa yani meşhur lakabıyla Kadızâde Rumî üstlendi. Gözlemevi bitirilemeden o da Hakk'ın rahmetine kavuştu. Gözlemevi, Molla Ali b. Muhammed el-Kuşçu tarafından bitirildi. Cenab-ı Allah hepsini mağfiretiyle kuşatsın.

ŞEYH CEMALEDDİN

Bu devrin büyük bilginlerinden biri de Molla Azam Şeyh Cemaleddin b. Muhammed el-Aksarayî'dir –Yüce Allah aziz sırrını mukaddes kılsın-. İlim sahibi, ilmiyle âmil, Arap Dili ilimlerini, dinî ve aklî ilim-

5 Seyyid Şerif; tam adı Ali Muhammed el-Cürcânî'dir. *el-Mevâkıf*, Adududdîn el-İcî'nin (Öl. H. 856/M. 1355) kitabıdır.

leri bilen, fazilet ve kemal ehli, takvalı bir kişilikti. Ders vermiş, ilim talep edenlere faydalı olmuş, birbirinden güzel eserler yaymış fazilet ehlinden birçoğu kendisinden istifade etmiştir. Meclisinde çok âlimler yetişmiştir.

el-Keşşâf üzerine hâşiyeler yazmış, *Şerhu'l-İzâh fi'l-meânî* ve *Şerhu'l-mûcez fi't-tıb* gibi eserleri kaleme almıştır.[6] **[17]**

Rivayete göre merhum, İmam Fahreddin Râzî'nin dördüncü göbekten torunuydu. Nitekim şeceresi de bunu göstermektedir: Molla Cemaleddin Muhammed b. Muhammed b. Muhammed b. İmam Fahreddin Muhammed er-Râzî.[7] Allah ruhlarını şâd etsin.

Merhum Molla Cemaleddin, Karaman diyarında Medrese-i Müselsele adıyla bilinen medresede müderris olarak çalışmıştır. Medreseyi inşa eden kişi, ders verecek müderrislerin el-Cevherî'nin *es-Sıhâh* adlı eserini ezbere bilmelerini şart koşmuştu.[8] Yaşadığı dönemde medresenin müderrisliğine Molla Cemaleddin tayin edilmişti.

Molla Cemaleddin'in öğrencileri kendi aralarında üç gruba ayrılırdı. En alttaki ilk grup bineğinde iken ondan istifade eden öğrencileriydi ki bunlara –yayan gitmeleri sebebiyle- meşşâîler denirdi. Orta grup medresenin revaklarında yaşadıkları için Molla bunlara kadim hikmet ehlinin geleneğinden hareketle revâkîler adını vermişti. Üçüncü ve en üstteki grup ise medresenin içinde bulunan öğrencilerinden oluşurdu.

Molla Cemaleddin ilk olarak yolda meşşâîlere ders verirdi. Atından inip medresenin avlusuna girdiğinde ise revak sâkinlerine ders verirdi. Ardından medreseye girer ve içeride ders gören öğrencilerini okuturdu. Molla Fenârî de yaşının küçüklüğünden dolayı medresenin revakında kalanlar arasındaydı.

Molla Cemaleddin'in namı Seyyid Şerif'e ulaşınca ondan ders almak için Anadolu'ya gelmişti. **[18]** Ona yaklaşıp *el-İzâh* için yaptığı şerhi görünce beğenmemiştir. Hatta bu şerh hakkında "İnek etinin üzerindeki sinek gibi" dediği rivayet edilir. Böyle söylemesinin nedeni, *el-İzâh* kitabının zaten basit ve birkaç nokta dışında şerhe ihtiyacı olmayan bir eser olmasıdır.[9] Molla Cemaleddin ise kitabın tamamını kırmızı mürekkep kullanarak

6 *el-Keşşâf*, Zemahşerî'nin tefsiridir. *el-İzâh*, el-Hatîb el-Dımeşkî'nin kitabıdır. *el-Mûcez (Mûcezü'l-Kânûn)*, İbn el-Nefîs'in kitabıdır.

7 Fahreddin el-Râzî; tam adı Muhammed b. Ömer b. el-Hasan el-Bekrî el-Râzî el-Şâfiî olup Hicrî 606 (M. 1210) yılında vefat etmiştir. Fahri Râzî ve İbn Hatîbi'r-Rey lakaplarıyla bilinir. Arapça, din ve hikmet ilimlerinde büyük katkıları olmuş bir şahsiyettir. Belli başlı eserleri: *Mefâtîhu'l-gayb fi tefsîri'l-Kur'an, el-Mebâhisü'l-Maşrikiyye, Şerhu'l-Vecîz li'l-Gazâlî*'dir.

8 el-Cevherî; tam adı Ebu Nasr İsmail b. Hammâd el-Cevherî olup Hicrî 393 (M. 1003) yılında vefat etmiştir. Kökeni itibarıyla Türk diyarından Fârâb'dandır. Eserleri arasında *Tâcu'l-luğa* ve *Sıhâhu'l-Arabiyye* (*es-Sıhâh*) zikredilebilir. Bu ikincisi arûz ilmine dair bir eserdir.

9 *el-İzâh*, Hatîb-i Dımeşk lakabıyla da bilinen Celaleddin Muhammed b. Abdurrahman'ın (Öl. H.739/M. 1338) eseridir. Kendisi Arapça'yı, meânî ve beyân ilimlerini iyi bilen bir edebiyatçıdır.

yazmıştı. Eserin satırları arasında siyah mürekkeple yazılan şerh gerçekten de inek etinin üzerindeki sinek gibi görünmekteydi.

Seyyid Şerif Molla hakkında böyle deyince öğrencilerinden biri kendisine şöyle demişti: "Onun ders anlatımı, telifinden çok daha güzeldir." Seyyid Şerif onunla görüşmek için Karaman diyarına geldi. Şehre girişi, Molla Cemaleddin'in vefatına rastlamıştı. Seyyid Şerif orada Molla Fenârî ile karşılaştı ve onunla birlikte Mısır'a giderek Şeyh Ekmeluddin'den[10] ders aldı.

BURHANEDDİN AHMET

Sultan Murat döneminin bilginlerinden biri de ilim ve fazilet sahibi Molla Burhaneddin Ahmet'tir. Kendisi Erzincan Kadısı olarak görev yapmıştır. İlim ve irfan sahibi, titiz ve Allah korkusuyla tanınan bir kişilikti. Emirlerin fetret döneminde Erzincan emirliğinde de bulunmuştur.

Kadı Burhaneddin *et-Telvîh* üzerine bir hâşiye yazarak *et-Tercîh* adını vermiştir. Ulema arasında pek meşhur ve makbul bir eserdir.[11] [19]

Şeyh Şihabuddin İbn Hacer el-Askalânî *ed-Düreru'l-kâmine* adlı eserinde onun hayatıyla ilgili olarak şunları anlatmıştır: Az bir süre fıkıh tahsiliyle meşgul olduktan sonra Halep'te görev aldı. Sonra kendi şehrine dönerek emirle hısım oldu. Bir zaman sonra aralarında anlaşmazlık çıktı. Emirin aleyhine çalıştı ve emirin öldürülmesi üzerine onun yerine iktidara geçti. Ârif, fazilet sahibi ve güzel görünüşlü bir şahsiyetti. Şâir ve cesur karakterliydi. H. 789 yılında Mısır ordusuyla savaştı. H. 799 Yılında Erzincan'a gelen Tatar ordusuyla karşılaştı. Mısır Sultanı Zâhir Berkuk'tan yardım istedi. Sultan kendisine askeri yardımda bulundu. Tatarları hezimete uğrattı. Daha sonra Tur Ali Bey'in torunlarından Karayülük Osman Bey ile arası açıldı. Kâdı Burhaneddin çarpışmada öldürüldü. Tarih, sekizinci yüzyılın sonlarıydı.

HACI BEKTAŞ

Sultan Murat döneminin tanınmış sufî şeylerinden biri de Hak ârifi Hacı Bektaş'tır. Velayet ve keramet sahiplerinin cümlesi arasında yer almıştır. Mübârek mezarı Türkmen* diyarındadır. Kabrinin üstüne bir kubbe inşa edilmiş olup halk tarafından ziyaret edilen ve feyiz aranan bir zâviyesi mevcuttur. Türbesinde edilen dualar kabul görür. Zamanımızda –Kanunî Dönemi- bazı dinsizler kendilerini asılsızca ona nispet etmektedirler. Şüphe yok ki Hacı Bektaş bu dinsizlerden berîdir. Yüce Allah aziz sırrını mukaddes kılsın.

MUHAMMED EL-KÜŞTERÎ

Dönemin sufî şeyhlerinden biri de Hak ârifi Şeyh Muhammed el-Küşterî'dir.

İran diyarından Anadolu'ya gelmiş ve Bursa şehrinde hâlen kendi adına nispet edilen yere yerleşmiştir. Büyük bir cezbe ve

10 Ekmeluddin Muhammed Bayburdî; M. 1310 yılında Bayburt'ta doğdu. 19 Ramazan 786 (M. 1384) tarihinde vefat etti. Bir bölümü basılmış olmak üzere, 18 tane eseri olduğu bilinmektedir.

11 *et-Telvîh*; Fıkıh usulünde çok bilinen bir eserdir. Mecdî Efendi'nin ifadesine göre birçok haşiyesi olduğundan ve Molla Burhaneddin tarafından yapılan hâşiye tercihleri içerdiğinden *et-Tercîh* adı verilmiştir. Molla Burhaneddin'in bunun dışında *Iksîrü's-saâde* adlı bir kitabı ve Allah Resulü'nü (sav) övmek üzere yazdığı Arapça bir kasidesi mevcuttur.

* Tarihte Maraş ve havalisine verilen Vilâyet-i Türkman kastediliyor. (çev.)

kerametlere sahip bir kişilikti. Duası geri çevrilmezdi. Allah sırrını mukaddes kılsın.

POSTÎN PÛŞ

Bu devrin tanınmış simalarından biri de meczup şeyh Postîn Pûş'tur. Anadolu'ya İran diyarından gelmiş ve Bursa şehrine yerleşmiştir. Cezbe, hal ve büyük kerametler sahibi bir şahsiyetti. [20] Duası geri çevrilmezdi.

Sultan Murat Yenişehir kasabasında onun için bir zâviye inşa etmiştir. Türbesi önemli bir ziyaret yeri olup halen ziyaret edilmekte ve feyz alınmaktadır. Yüce Allah sırrını mukaddes kılsın. [21]

DÖRDÜNCÜ TABAKA

'YILDIRIM BAYEZIT' LAKABIYLA BİLİNEN VE
BABASININ VEFATINDAN SONRA H. 791 YILI
RAMAZAN AYININ 4. GÜNÜ SULTAN OLARAK
BİAT EDİLEN SULTAN MURAT OĞLU
SULTAN BAYEZIT (ALLAH RUHUNU ŞÂD ETSİN,
GÜNAHLARINI MAĞFİRET BUYURSUN)
DÖNEMİNDE YAŞAYAN OSMANLI BİLGİNLERİ

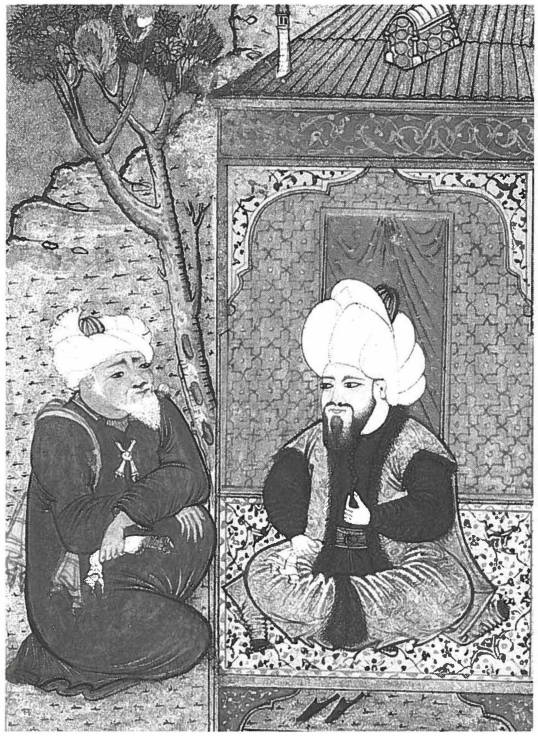

MOLLA FENÂRÎ

Bu dönemin bilginlerinden ilim sahibi ve ilmiyle âmil, türlü fazilet ve kemal sahibi Molla Şemseddin Muhammed b. Hamza b. Muhammed Fenârî'dir.

Suyutî şöyle demiştir: "Hocamız Allâme Muhyiddin el-Kâfiyecî'den Fenârî nispetinin, fener yapımı zanaatına dayanmakta olduğu rivayetini duyunca şöyle dedim: Merhum babamdan dedemin şöyle anlattığını işittim ki; adı Fenar adında bir köye nispetle Fenârî olarak bilinmiştir."

Yine Suyutî şunu nakletmiştir: "Hocamız Allâme Kâfiyecî uzun süre Molla Fenârî birlikte bulunmuştu. Onu öve öve bitiremezdi."

İbn Hacer ise şöyle demiştir: "Molla Fenârî Arapça ilimlerinin yanı sıra Meânî ve Beyân ilimlerini ve Kıraat ilmini bilirdi. Birçok ilim dalında da mahareti vardı. H. 751 yılı Safer ayında doğdu. *el-Muğnî* ve *el-Vikâye* kitaplarını şerh eden Allame Alaeddin el-Esved'den ders almıştı. Doğduğu beldede ders aldığı hocası ise Cemal Muhammed b. Muhammed b. Muhammed el-Aksarayî'dir. İlmî meşguliyete devam ederek Mısır'a gitmiş ve orada Şeyh Ekmeluddin ve diğer âlimlerden ders almıştır. [22] Bilahare Anadolu'ya dönerek Bursa kadılığı görevini üstlenmiştir. Sultan nezdinde saygın bir konuma sahip olarak en üst dereceye yükselmiş ve bir tür vezir konumunu almıştır. Adı her yerde anılmış ve fazileti her yana yayılmıştır. İyi ahlaklı, lütuf ve fazilet sahibi bir kişilikti.

Hacca giderken Kahire'ye uğradığında dönemin ileri gelenleri kendisiyle bir araya gelip görüş alışverişi ve değerlendirmelerde bulunmuş, onun üstünlüğünü ifade etmişlerdir. Hac ibadetini tamamladıktan sonra Bursa'ya dönmüştür. Serveti iyice artmış, nakit olarak yüz elli sekiz bin dinarı olduğu söylenmiştir. 822 yılında bir kez daha hacca gitmiş ve dönüş yolunda Mısır Sultanı el-Müeyyed tarafından çağrılması üzerine Kahire'ye uğrayıp oranın ileri gelen âlimleri ve eşrafıyla görüşmüştür. Oradan Kudüs'e geçmiş ve bazı ziyaretlerde bulunduktan sonra Bursa'ya dönmüştür. 833 yılında, bu kez Antakya üzerinde hacca gitmiş ve döndükten sonra aynı yılın Recep ayında vefat etmiştir.

Son döneminde gözlerine ak düşmüş, neredeyse göremez hale gelmiştir. Bir rivayete göre kör olmuş, ama Yüce Allah görme gücünü geri vermiş, o da bu nimete şükretmek için son haccına çıkmıştır.

Usul-i fıkıh alanında *Fusûlu'l-bedâi' fî usûli'ş-şerâi'* adlı bir eseri vardır. Bu eserinde *el-Menâr*, *el-Pezdevî*, İmam Râzî'nin *Muhassal*'ı ve *Muhtasaru İbn Hâcib* gibi kaynakların bilgilerine yer vermiştir.[12] Bu çalış-

12 *el-Menâr*; Hâfizu'ddin en-Nesefî'nin (Öl. H.710/M.1315) fıkıh usulü konusundaki kitabıdır. el-Pezdevî; Ali b. Muhammed el-Hanefî'nin nispet ismidir. Nispet ile kastedilen usûl konusundaki kitabıdır. Cemaleddin b. el-Hâcib'in *Münteha's-suâl ve'l-emel fi'l-usûl ve'l-cedel* kitabının muhtasarı olup *Muhtasaru Müntehâ* veya *Muhtasaru İbn Hâcib* adıyla bilinir.

maya otuz yılını vermiştir. Bunun dışında *Fâtiha Tefsiri* ve yüz değişik ilim dalının örnekli yer aldığı ve bunlarla ilgili meseleleri zikrettiği bir risâlesi vardır ki, buna *Enmûzecu'l-ulûm* adını vermiştir.

İbn Hacer dedi ki: "Molla Fenârî hazretleri Kahire'ye uğradığında bana kendi el yazısıyla bir icazet yazdı."

Molla Fenârî H. 834 yılı Recep ayında vefat etti. Bunlar İbn Hacer'in yazdıklarıdır. [23]

Torunlarından birinden şunu duydum: "Yüz ilim dalıyla ilgili meselelerin bulunduğu risâle oğlu Mehmet Şah'a aittir."

Molla Fenârî'ye ait yirmi kıt'a manzume gördüm. Bu kıtalardan her biri belli bir ilim dalını konu alıyordu. Ama merhum, devrin ileri gelenlerini sınamak için çeşitli şifreler kullanarak ele aldığı ilmin adını değiştirmişti. Ne var ki risalenin başında ifade ettiğine göre bu ilim dallarıyla ilgili meseleleri çözemedikleri gibi, kastedilen ilim dallarını da tam olarak bilememişlerdi. Halbuki o bu risâleyi bir gün gibi kısa bir sürede yazıvermiştir.

Söz konusu risâle oğlu Mehmet Şah tarafından şerh edilmiştir. Mehmet Şah ilim dallarının hepsinin isimlerini zikretmiş, şifrelerin kullanıldıkları bağlamları açıklamış, kıtalarda anlatılan meselelerin izahlarını yapmış ve her kıtanın akabinde de bir kıta yazmıştır. Bu kıtalarından bazılarında 'Teyit ederek dedim ki', bazılarında 'Cevap vererek dedim ki' gibi ifadeler kullanmış ve gerçekten güzel cevaplar sunmuştur.

Molla Fenârî *er-Risâletu'l-Esîrîyye fi'l-mîzân*[13] kitabını çok hoş ve latif bir üslup ile şerh ettikten sonra giriş bölümünde şöyle yazmıştır: "Bu risâlenin şerhine kısa günlerden birinde kuşluk vakti başladım. Allah'ın izniyle aynı günün akşam ezanı okunurken de bitirdim." Aynı şekilde *el-Ferâizu's-Sirâciyye*'yi de[14] hoş bir üslup ile şerh etmiştir. Kitabın en güzel şerhlerinden biridir.

Seyyid Şerif'in *Şerhu'l-Mevâkıf* adlı eserini gördüğünde, Seyyid Şerif'e yönelik latif yorum ve tenkitlerde bulunmuştur. Bunlar dışında daha bir çok şerh ve hâşiye çalışması bulunmasına karşın bu eserler müsvedde halinde kalmış; fetva, yargı ve tedrîs faaliyetlerinin yoğunluğu bunları temize çekmesine fırsat vermemiştir.

Güvenilir bir kaynaktan işittim ki: Molla Fenârî'nin babası Molla Hamza, Şeyh Sadreddin Konevî'nin öğrencilerindendi ve hocasının kitaplarından *Miftâhu'l-gayb*'ı ona okuduğu gibi oğlu Molla Fenârî'ye de okutmuştu.[24] Molla Fenârî bu kitabı geniş ve doyurucu bir şekilde şerh etmiş, daha önce kimsenin işitmediği ve işitenlerinden de anlayamayacakları türden tasavvuf bilgilerine yer vermişti.

Merhum babam, rahmetli dedemin şunu anlattığını söylerdi: "Molla Fenârî Bursa şehrinde Manastır Medresesi'nde müderrislik yapardı. Şehrin kadısı ve Osmanlı Devleti'nin fetva makamı olarak görev yapmıştı. Çok büyük bir servet ve şan sahibiydi. Her yerde izzet ve ikram görürdü. Cuma günü camiye çıktığı zaman şehir halkı kapısının önünde birikirlerdi. O kadar ki, eviyle cami arasındaki yol insanla dolardı. Sayamayacağınız kadar çok hizmetlisi vardı."

Rivayete göre Molla Hatibzâde Sultan Mehmet Han'a şöyle demişti: Molla Fenârî'nin en güzel eseri *Fusûlu'l-bedâi'* adlı kitabıdır. –Buna rağmen- yaptığım en basit incelemede onu çürütebilirim.

Molla Fenârî'nin çok lüks ve gösterişli elbiseler giyen on iki hizmetçisi vardı. Bunlar dışında evinde hizmet gören sayısız

13 Esîruddin Mufazzal b. Ömer el-Ebherî'nin (Öl. H. 700/M.1300) eseridir.

14 *el-Ferâizu's-Sirâciyye*, Siraceddin Muhammed b. Mahmut'un (Öl. H. 596/M.1199) eseridir.

halayığı vardı. Bunların kırkı da sırma başörtüsü takarlardı.

Anlatıldığına göre bu şan ve servete rağmen kendisi sıradan elbiseler giyerdi. Başına sufî şeyhlerinin giysilerinin üzerindeki türden küçük bir sarık sarardı. Bu tevazusunu açıklarken şöyle derdi: "Giydiğim ve yediğim el emeğimin ürünüdür. El emeğimle bundan iyisine güç yetiremiyorum."

Molla Fenârî ipekçilik yapardı. Evi medrese ile Sultan Bayezıt'ın sarayının arasındaydı. Merhumun Bursa şehrinde inşa ettirdiği bir medrese ve bir cami vardır. Mübarek türbesi caminin önündedir. Rivayete göre ardında on bin ciltlik bir kütüphane bırakmıştır. [25]

Rivayete göre Sultan Bayezıt bir davası için şahitlik etmek üzere huzuruna çıkmıştı. Molla Fenârî onun şahitliğini reddetti. Sultan reddediş sebebini sorunca 'Cemaati terk etmiş durumdasınız' dedi. Bunun üzerine Sultan Bayezıt sarayın karşısına bir cami yaptırdı. Camide kendine mahsus bir yer belirleyerek bir daha cemaatle namazı bırakmadı.

Bir vakit sonra Sultan ile araları açıldı. Molla Fenârî tüm görev ve makamlarını bırakarak Karaman diyarına göçtü. Karaman beyi kendisine günlük bin dirhem yevmiye tahsis etti. Orada Molla Yakub el-Asfar ve Molla Yakub el-Esved kendisinden ders aldılar. Molla Fenârî bununla iftihar eder ve 'İki Yakub'u da ben okuttum' derdi.[15]

Sultan Bayezıt Molla Fenârî'ye yaptıklarından dolayı pişman oldu. Karaman beyine haber salarak Molla Fenârî'yi geri çağırdı. O da Sultan'ın arzusunu kırmayarak geri döndü ve eski görevlerini olduğu gibi geri aldı.

15 Mecdî Efendi bu ikisi hakkında şöyle der: Karaman diyarı ulemasından Molla Sarı Yakub ile Molla Kara Yakub adlarında iki rengin fazilet ehli, devrin bu eşsiz bilginine öğrencilik etmiş ve yüksek ilim ve fenlerde onu kaynak göstermişlerdir

Anlatıldığına göre Molla Fenârî, Hacı Bayram'ın şeyhi ve tanınmış Hak Ârifi Hamiduddin el-Kayserî'nin sohbetinde bulunmuş ve ondan tasavvuf öğrenmişti. Molla Fenârî'nin Şeyh Zeynuddin el-Hâfî'nin halifesi Şeyh Abdüllatif b. Gânim el-Kudsî'ye gönderdiği bir manzûme gördüm. Sözünü ettiğim manzûme şudur:

Anadolu'ya ayak bastın ey ayak basanların en hayırlısı,
Uykudaki herkese bol hayırlı bir yoldan.
Anadolu fethedileli gelmemişti emsali,
Şu mülke, yol bulurdu onunla her ilim sahibi.
Halk içinden seçilmişin mesleği üzere,
Her âlimden Gaffâr'ın huzuru cihetine.
Zeynuddin lakabı tam da sıhhat bulunca, [26]
Ve adlanınca o zaman Abdüllatif b. Gânim.
Bilin ki Fenârî'nin oğlu taliptir.
Ömrün şu kalan çağında azimetlerin en ağırına.
Ama kusur bırakmaz yakamı, ben bırakmam onu,
Toprağına duyduğum özlem beni şevkle doldurdu.
Mahdum Kudüs'te bekler, ederek ümit,
Her gizlinin ardındaki sırrı cem etmemi.
Kalkıver de selam dur asrımızda nâdir bulunur âlime,
Hayatta oldukça selam ver kıyam edene.
Memnun kal, ganimet bil ve ârife hizmet et bir yol,
Öyle bir gayeye erersin ki çıkarsın üstüne tüm hâdimlerin.

Şeyh Abdüllatif b. Gânim de bu manzum mektuba şöyle bir manzum mektupla cevap vermiştir:

Sen ki asrın imamı, kıyam edenlerin en hayırlısı,
Allah Resulü'nün şeriatıyla en iyi hüküm veren.
İlim ve takvada asrında eşsizsin,
Kararlılık ve keremde zamanın biriciğisin.
Işığısın dinin sen, hatta güneşisin,

İlminle halk terbiye olmuştur ey ulemanın en hayırlısı,
Takva gemileriyle çıkmışsın ilmin deryasına,
Geçmişsin akranından oturanı da kalkanı da.
Sen içinde olduğunda bir beldenin,
Uyuyan kimse kalmaz orada hep uyanır.
Bir kaybolsan kaybolmaz yalnız ışığın,
Varlığında sen güneş olursun ilmin ufkunda.
Mevlâ'dan niyaz ederim ki daim kılsın varlığınızı,
Cinler ve insanlardan öğrencilere feyizler sunarak.
Şunu bilin ki acizim size cevap vermekten,
Hassan (b. Sâbit)in şiiri, Hatem (-i Tâî)nin eli gibi.
Şiirim bir bakışınıza nail oluverse de,
Gizlemelisiniz onu şiir ehlinden.
Çünkü utanırım denilmesinden:
İbn Fenârî'nin övgüsüne İbn Gânim cevap vermiş!

O devirde medrese öğrencileri Salı ve Cuma günleri tatil yaparlardı. Molla Fenârî bunlara Pazartesi gününü de ilave etti. Bunun sebebi onun zamanında pek meşhur olan Allame Teftazânî'nin eserleri ve öğrencilerin bunları okuma arzularıydı.[27] Ne var ki kitapların fazla nüshası olmadığından öğrenciler bunları elle çoğaltmak için zamana ihtiyaç duyuyordu. İki günlük tatil bu işe yetmeyince Molla Fenârî Pazartesi gününü de tatil ilan etti.

Sultan Bayezıt'ın Hacı İvaz Paşa adında bir veziri vardı. Bu vezir Molla Fenârî'den hiç hoşlanmazdı. Ömrünün son deminde Molla Fenârî'nin gözleri görmez olunca vezir şöyle dedi: "Allah'tan dileğim şu kör şeyhin cenaze namazını kıldırmaktır." Bu söz Molla Fenârî'nin kulağına gidince şöyle demiştir: "O cahilin tekidir. Cenaze namazını kıldırmayı da bilmez. Allah'tan niyazım bana şifa verip onun gözlerini kör etmesi ve onun cenaze namazını kıldırmamı nasip etmesidir."

Bir zaman sonra Cenab-ı Allah Molla Fenârî'ye şifa verip gözlerini tekrar açtı. Bu arada Sultan Bayezıt da işlediği bir suçtan dolayı vezirin gözlerine mil çektirdi. Vezir bu olaydan sonra çok yaşamadı ve cenaze namazını kıldırmak Molla Fenârî'ye nasip oldu.

Molla Fenârî'nin gözlerinin görmez oluşunun hikâyesi şuydu: Molla Fenârî, toprağın ilmiyle amel eden âlimlerin bedenlerini çürütmediğini duyunca bunu bizzat görmek istedi. Hocası Molla Alaeddin el-Esved'in mezarını kazdırarak bu bilgiden emin olmayı denedi. Vefatının üzerinden çok uzun bir süre geçmiş olmasına karşın hocasının naşı olduğu gibi duruyordu. Molla Fenârî işte tam o sırada gaipten bir sesle sarsıldı. Sesin geldiği yöne döndü. Sahibini göremediği ses şöyle dedi: "Şimdi inandın mı gözleri kör olası!"

Molla Fenârî hakkında rivayet edilen olaylardan biri de şudur: Kendisi *Târîhu İskender* kitabını manzum halde yazan Molla Ahmedî, *eş-Şifâ fi't-tıb* kitabının müellifi Molla Hacı Paşa ile Şeyh Ekmeluddin el-Bayburdî'nin ders halkasında bulunuyorlardı. Bir gün Allah dostlarından birini ziyaret etmişlerdi. Allah dostu onlara baktıktan sonra Molla Ahmedî'ye şöyle dedi: "Sen ömrünü şiirle heba edeceksin." Molla Hacı Paşa'ya ise şöyle dedi: "Sen de ömrünü tıpta harcayacaksın." Molla Fenârî'ye de şunu söyledi: "Din ve dünya, ilim ve takva önderliğini kendinde toplayacaksın." [28]

Allah dostunun söylediği gibi oldu. Molla Ahmedî Germiyanoğlu emirinin yoldaşı oldu. Onun için şiirler yazdı. Molla Hacı Paşa'ya gelince o da bir hastalığa yakalandı ve ömrünün tamamını tıpla meşgul olarak geçirdi.

İBNÜ'L-BEZZÂZÎ

Sultan Bayezıt devrinin bilginlerinden biri de ilim ve fazilet sahibi Hâfızuddin Muhammed b. Muhammed el-Kürdî olup İbnü'l-Bezzâzî künyesiyle meşhurdur. Fetva konusunda çok büyük şöhrete sahip *el-Fetâvâ el-Bezzâziyye* adlı bir kitabı vardır. Ayrıca İmam-ı Azam Ebu Hanîfe merhumun menkıbelerini anlattığı bir kitabı vardır. Çok yararlı bir eser olup bir çok derin konuyu ihtiva etmektedir. Bu kitabı baştan sona inceledim ve çok istifade ettim.

İbnü'l-Bezzâzî Anadolu'ya geldiğinde Molla Fenârî ile münazarada bulunmuş ve fer'î konular yani hükümlerde o baskın çıkarken, usûl ve diğer hususlarda Molla Fenârî galip gelmiştir.

Merhum H. 827 yılı Ramazan ayının ortasında vefat etmiştir.

MECDUDDİN EL-FÎRUZÂBÂDÎ

el-Kâmûs yazarı değerli bilgin Molla Fîruzâbâdî de bu devrin âlimlerindendir. Tam adı, Mecduddin Ebu Tâhir Muhammed b. Yakub b. Muhammed el-Şîrâzî el-Fîruzâbâdî'dir. Soyu *et-Tenbîh* müellifi Şeyh Ebu İshak el-Şîrâzî'ye uzanmaktadır.[16] Kendisi muhtemelen Ebu Bekir es-Sıddık'a dayandırmıştır. Çünkü kendi hattıyla es-Sıddîkî yazardı.

Anadolu'ya geldiğinde Sultan Bayezıt'ın hizmetine girmiş, onun katında izzet ve ikram görmüştür. Sultan kendisine bol miktarda mal verirken, Emir Timur beş bin dinar vermiştir.[29] Fîruzâbâdî, Osmanlı topraklarını doğudan batıya dolaşmış ve âlimlerden dersler alarak Hadis, Tefsir ve Dil bilimleri başta olmak üzere bütün ilim dallarında muvaffak olmuştur.

Fîruzâbâdî kırktan fazla eser telif etmiştir. Bunların en değerlisi, *el-Lâmi el-mu'lem el-ucâb el-câmi beyne'l-muhkemi ve'l-abâb* adlı eseri olup tamamı altmış cilttir. Bilahare bu büyük kitabı iki ciltte özetlemiş ve buna *el-Kâmûsu'l-muhît* adını vermiştir. Bir Kur'an tefsiri, Buharî şerhi ve *el-Meşârık* adlı bir eseri vardır.

Merhum bir şehre girdiği zaman hemen oranın valisi tarafından ikram görürdü. Hafızası çok güçlü olduğundan gördüğü ve duyduğu her şeyi kolaylıkla ezberlerdi. Kendisi şöyle derdi: "Günde iki yüz satır ezberlemeden yatağa gitmem." Fîruzâbâdî; ilmi bol, birbirinden ilginç bilgilere muttali olmuş bir kişilikti. Onu kısaca ifade etmek gerekirse ezber, tasnif ve bilgi dağarcığı bakımından bir mucize olduğunu söylemek mümkündür.

H. 729 yılında Kazerun'da doğmuş ve Yemen şehirlerinden Zebid'de kadı olarak

16 *et-Tenbîh*, Ebu İshak el-Şîrâzî'nin Şafiî fıkıh hükümlerine dair bir eseridir.

görev yaptığı sırada 816 veya 817 yılında vefat etmiştir. Bütün duyuları faal halde vefat etmiştir. Şeyh İsmail el-Cebertî'nin türbesine defnedilmiştir.

Fîruzâbâdî, her biri belli bir ilim dalının önderi olan 'reisler' grubu içinde ahirete en son irtihal eden şahsiyettir. Hicrî sekizinci yüzyılın başında belli bir ilim dalında bütün akranlarına üstünlük sağlayan bu reisler şunlardır: Şeyh Siraceddin el-Bulkinî; Şâfiî fıkhında. Hadis ilminde, Şeyh Zeynuddin el-Irakî; fıkıh ve hadis sahasındaki eserlerinin çokluğuyla, Şeyh Siraceddin İbn el-Mulakkin; aklî, naklî ve Arap diliyle ilgili bilimlerdeki geniş bilgisiyle, Şeyh Şemseddin Fenârî; Kuzey Afrika'da Mâlikî fıkhı ve diğer ilimlerde, Şeyh Ebu Abdullah İbn Arafe;[30] dil bilimlerinde, Şeyh Mecduddin el-Şirâzî –Yüce Allah'ın rahmeti üzerlerine olsun–.

MOLLA ŞİHABUDDİN SİVÂSÎ

Sultan Bayezıt devrinin bilginlerinden biri de ilim sahibi ve ilmiyle âmil, Hak ârifi Şeyh Şihabuddin Sivâsî, bilahare Ayaslugî'dir. Merhum, Sivas halkından bir şahsın kölesiydi.

Küçüklüğünden itibaren temel ilimleri öğrenmiş, daha sonra zamanın âlimlerinden dersler okuyarak akranlarını geçmiş, bütün ilim dallarında büyük maharet göstermiştir. Sonra Şeyh Zeynuddin Hâfî'nin halifesi Şeyh Muhammed ile temas ederek ondan tasavvuf ilimlerini tahsil etmiştir.

Daha sonra şeyhiyle birlikte Ayaslug (Selçuk) beldesine göç etmiştir. Orada Emir Abidinoğlu'ndan çok sıcak bir ilgi görmüştür. Burayı yurt tutmuş ve H. 880 yılında vefat etmiştir. Aynı şehirde bulunan türbesi önemli bir ziyaret yeri ve bereket kapısı olarak bilinir.

Molla Şihabuddin'in *Uyûnu't-tefâsîr* adlı bir Kur'an tefsiri mevcuttur. Halk arasında Tefsir-i Şeyh olarak bilinir. Ayrıca ona ait sufîlerin tariki hakkında bir risâle gördüm. Risâlenin adı *Risâletu'n-necât min şerri's-sıfât* idi. Bu risâleyi inceleyen herkes, onun tasavvuf ilimlerinde ne kadar derin biri olduğunu görecektir. Tasavvufla ilgili bir başka risâlesini daha gördüm. Ama şu anda ismi hatırıma gelmedi. Cenab-ı Allah makamını en yüksek cennetlerde kılsın.[31]

MOLLA HASAN PAŞA

Devrin âlimlerinden biri de ilim ve fazilet erbabından Molla Alaeddin el-Esved oğlu Molla Hasan Paşa'dır. Merhum, önce babasından ders okumuş, ardından Molla Cemaleddin el-Aksarayî'den ders almış, bu

derslere Molla Şemseddin Fenârî de katılmıştır.

Rivayete göre bir gün Molla Cemaleddin öğrencilerin odalarını gizlice gözlemişti. Molla Hasan Paşa'yı bir duvara yaslanmış kitaplara bakarken gördü. Molla Fenârî'yi ise dizlerinin üstüne uzanmış kitap mütalaa edip notlar düşerken görmüştü. Bunun üzerine yaptığı değerlendirme şöyle olmuştu: Birincisi üstünlük derecesine ulaşamaz. İkincisi mutlaka üstünlük derecesine ulaşır ve ilim pazarında şânı olur. Aynen söylediği gibi olmuştur.

Molla Hasan Paşa sarf ilmiyle ilgili *el-Merâh* kitabını ve nahivle ilgili *el-Misbâh* kitabını şerh ederek *el-İftitâh* adını vermiştir.[17]

SAFER ŞAH

Dönemin ilim ve fazilet sahiplerinden biri de Molla Safer Şah'tır. Merhum bütün ilimleri iyi bilen bir âlimdi. Belağat ilminde özel bir yeri ve yetkinliği vardı. Aklî-naklî, fer'î ve usûlî ilimlerin hepsinde söz sahibi olmuştu.

Bir defasında Allame Şemseddin Fenârî aklî ilimlerle ilgili bazı meseleleri ona sormuş ve bunları cevaplamasını istemişti. Molla Safer cevapları yazmaya başlamış ama devamlarını getirmeksizin Şemseddin Fenârî'ye göndermiş ve kendisine duyduğu edep ve saygıyı ifade ederek cevaplayamayacağını belirtmişti. Cevapları yazmaya başlamasını ise emir altındakinin mazur görülmesi gereğiyle açıklamıştı.[32]

MOLLA MEHMET ŞAH FENÂRÎZÂDE

Sultan Bayezıt devrinin tanınmış ilim ve fazilet erbabından biri de Molla Fenârî'nin oğlu Molla Mehmet Şah'tır. Merhum zeki, ilim ve fazilet sahibi bir bilgindi. Babasının muttali olduğu ilimlerin tamamına muttali olmuştu.

Babasından bir fazlası, aşırı derecede keskin olan zekasıydı. Henüz babası hayatta iken Bursa şehrinde bulunan Medrese-i Sultaniye'nin müderrisliğine getirilmişti. Bu göreve başladığında on sekiz yaşındaydı. İlk dersine şehrin ulemâsı, tanınmış talebeleri ve eşrafından kimseler katılmış ve kendisine değişik ilim dallarına dair sorular sormuşlardı. Molla Mehmet Şah bu soruların hepsine birbirinden güzel cevaplar vermiş, oradakilerin takdirine mazhar olmuştu. Hepsi de bütün ilim dallarındaki derinliğine tanıklık etmişlerdi. O zamanki muîdi ileride hayatını anlatacağımız Molla Fahreddin el-Acemî idi.

Rivayete göre o büyük gün, Molla Mehmet Şah sadece öğrencilerden birinin sorusunu cevaplayamamıştı. Bu öğrenci, günahkarlığıyla tanınan biriydi. Anlatılanlara göre söz konusu öğrenci Mehmet Şah'ı köşeye sıkıştırıp cevabı kendisi verince aşırı titizliğinden dolayı gözyaşlarını tutamamıştı.

Bu olayın ardından dersten sonra babası Molla Fenârî'nin yanına gitmiş ve "Günahkâr kimsenin âlim olamayacağını söylerdiniz baba?! Halbuki bugün beni fıskıyla tanınan filan dışında yoran kimse çıkmadı" diye sitem etmişti. Molla Fenârî şöyle dedi: "Eğer fâsık biri olmayaydı, derecesi düşündüğünden de yüksek olurdu!"

Molla Mehmet Şah H. 839 yılında vefat etti.

17 *Merâhu'l-ervâh*; Ahmet b. Ali b. Mesud'un sarf yani çekim sahasında yazılmış eseridir. Bir çok şerhi mevcuttur. *el-Misbâh*; Nâsır b. Abdüsseyyit'in (Öl. H.610/ M.1213) nahiv yani gramer kurallarıyla ilgili kitabı olup bir çok şerhi mevcuttur.

MOLLA YUSUF BÂLÎ

Devrin fazilet sahibi âlimlerinden biri de Molla Fenârî'nin diğer oğlu Molla Yusuf Bâlî'dir. Yüce Allah ruhlarını şâd etsin.

İlim ve fazilet sahibi bir kişilikti. Kardeşinin vefatı üzerine anılan medresenin müderrisliğine getirmiş ve merhum dedem de orada kendisinden ders almıştı. Müderrislikten sonra Bursa kadılığı görevine getirilmiştir.[33]

H. 846 yılında Bursa kadılığı görevindeyken Hakk'ın rahmetine kavuşmuştur.

KUTBEDDİN İZNİKÎ

Sultan Bayezıt döneminin tanımış âlimlerinden biri de rabbânî âlim ve samedî fazilet sahibi Şeyh Kutbeddin İznikî'dir. Merhum; ilim, fazilet, züht ve vera' sahibi bir şahsiyetti. Tasavvuf dalında büyük nasip sahibiydi.

İznik'te doğmuş ve devrin âlimlerinden dersler alarak hemen bütün ilimlerde maharet kazanmıştır. Özellikle dinî ilimlerde muvaffakiyet göstermiş ve İznik'te vefat etmiştir.

Namaz kitabı üzerine ayrıntılı bir eser yazmıştır.[18]

Timur Han Anadolu'yu istila ettiğinde Şeyh Kutbeddin İznikî ile de görüşmüş ve bu görüşmede Şeyh Kutbeddin ona şöyle demişti: "Allah'ın kullarını katletmekten ve haram kılınmış kanları dökmekten vazgeçmeniz gerekir." Timur ona şöyle cevap verdi: "Şeyh efendi! Nereye vardımsa çadırımın kapısı doğuya konur, ertesi gün baktığımda batıya döndürüldüğünü görürüm! Ben sefer için ata bindiğimde önümde başka kimsenin görmediği elli atlı gider! Ben onları takip eder, buyruklarından dışarı çıkmam!"

Şeyh Kutbeddin şöyle dedi: "Senin akıllı bir adam olduğunu duymuştum.[34] Ama şimdi cahil biri olduğunu gördüm."

Timur merakla sordu: "Size böyle düşündüren nedir?" Şeyh cevap verdi:

"Çünkü şeytanın rehberliğinden kıvanç duyuyorsunuz. Görünmez, çünkü kendini gösterecek olsa Yüce Allah onu kahredecektir."

Bu konuşmanın ardından ayrıldılar.

MOLLA BAHAEDDİN ÖMER

Devrin ilmiyle âmil bilginlerinden, fazilet ve kemal sahiplerinden biri de Molla Kutbeddin el-Esved oğlu Molla Bahaeddin Ömer'dir.

Merhum, ilim ehli, fazilet sahibi, fıkıhçı ve fetva sahibiydi. Yaşadığı çağda fetva için ona müracaat edilirdi. Yüce Allah onu mağfiretiyle kuşatsın.

MOLLA İBRAHİM B. MUHAMMED

Sultan Bayezıt devrinin ilmiyle âmil, fazilet ve kemal sahibi bilginlerinden biri de Molla İbrahim b. Muhammed el-Hanefî'dir.

18 İznikî hakkında şöyle demiştir: Namaz Kitabının Önemli Meselelerini İçeren Mukaddime adlı faydalı bir kitap telif etmiş olup Peygamber varisi olmaya namzet âlimlerin yararlanacakları bir miras olarak bırakmıştır. Vefat tarihi tam olarak bilinmemektedir. Güvenilir âlimlerden birinin el yazısıyla kaleme aldığı notta şöyle denilmektedir: Mevlana Kutbeddin İznikî hazretlerinin İznik'teki kabir taşı üzerinde 'Hicrî sekiz yüz yirmi bir senesi Zilkade ayının sekizinci günü vefat eyledi' yazılıdır.

Yine büyük ulemâdan birinin kendi el yazısıyla yazdığı notta *Tefsîr-i Kâdî*'nin sonunda Kutbeddin Muhammed'in kendi hattıyla yazılmış tefsiri olduğu söylenmiştir. Yine nakledilir ki merhumun kendi el yazısıyla yaptığı bir *Matâli* şerhinin sonunda şöyle denilmiştir: Bunun tahsili, 795 yılında kemal sahibi üstat Molla Hasan Paşa'nın –Allah meramını kolay kılsın- huzurunda tamam oldu. Bendeniz, onun ilgi ve ihtimamının izlerini gördüğümde bu eserin kıraatine cüret etmiştim. Yine *el-Mesâbîh* adlı kitaba *Telfîkât* adlı bir şerh yazdığı nakledilmiştir.

Merhum; ilim ehli, ilmiyle amel eden, fıkıh bilgisi derin ve erdem sahibi bir kişilikti. Yaşadığı çağda fetva konularında kendisine başvurulurdu.[19] Cenab-ı Allah onu cennet bahçelerinde ağırlasın.

MOLLA NECMETTİN EL-HANEFÎ

Dönemin ilmiyle âmil, fazilet ve kemal sahibi ulemâsından biri de Molla Necmettin el-Hanefî'dir.

Rivayet ve dirayet ilimlerine sahip, erdemli, kemal sahibi, âlim bir şahsiyetti. Zamanında fetva konularında ona başvurulurdu. Yüce Allah ona eşsiz rızası ile ikramda bulunsun.[35]

ŞEYH YAR ALİ EL-ŞİRÂZÎ

Sultan Bayezıt döneminin bilginlerinden biri de Şeyh Yar Ali eş-Şirâzî'dir. Rivayet edildiğine göre ilim ve fazilet sahibi, usûl ve fürû ilimlerini, aklî ve naklî ilimleri iyi bilen bir zât idi. Fetva verir, zor meselelerde insanlar kendisine müracaat ederlerdi. -Allah rahmet eylesin.-

ŞEYH EBU'L-HAYR MUHAMMED EL-CEZERÎ

Devrin tanınmış şeyhlerinden biri de Muhammed b. Muhammed b. Muhammed b. Ali b. Yusuf olup Ebu'l-Hayr künyesiyle tanınır.

19 Mecdî Efendi derki: Molla İbrahim Edirne vilayetinde kadılık görevinde bulunmuş, bu görev sırasında yazdığı senetlerden H. 840 tarihli bir senet görülmüştür. Senedin altına attığı imzasında Edirne kadısı olduğunu açıklamaktadır. *Şakâik* metninde bu göreve ulaştığı yazılmamıştır.

Kendi ifadesine göre, Şam'da H. 751 yılı Ramazan ayının 25 Cumartesi gecesi dünyaya gelmiştir. 764 yılında Kur'an-ı Kerim'i ezberlemiş, 765 yılında da cemaate namaz kıldırmıştır.

Hadis ve kıraat dersleri almıştır. 768 yılında yedi kıraati öğrenmiş ve aynı yıl hacca gitmiştir. Ardından 769 yılında Mısır diyarına gitmiş ve on kıraati (kırâat-i aşere), sonra on iki kıraati, ardından da on üç kıraati öğrenmiştir. Oradan Şam'a geçmiş, orada el-Dimyatî ve el-Eberkuhî'nin talebelerinden Hadis dinlemiştir. el-İsnevî ve diğerlerinden fıkıh tahsil ettikten sonra tekrar Mısır'a dönmüştür. Orada Usûl, Meânî ve Beyân ilimlerini tahsil ederek İskenderiye'ye geçmiştir.[20]

20 el-Dimyatî; tam adı Abdülmümin b. Halef el-Dimyatî olup H. 705/M. 1306 yılında vefat etmiştir. Fıkıhçı, muhaddis ve kıraat hocasıdır. el-Eberkuhî; tam adı Muhammed b. İshak el-Eberkuhî olup H. 651/M. 1253 yılında vefat etmiştir. Muhaddistir. el-İsnevî; tam adı Nurettin b. Ali el-İsnevî olup H. 774/ M. 1373 yılında vefat etmiştir. İbn Abdüsselam; tam adı Abdülaziz b. Abdüsselam olup tanınmış bir fıkıhçıdır. Usûl ve Arapça ilimlerinde de sözü geçen bir âlimdir.

İskenderiye'de İbn Abdüsselam'ın talebelerinden ve diğerlerinden çeşitli ilimler tahsil etmiştir.[36] Şeyhülislam Ebu'l-Fidâ İsmail b. Kesir 774 yılında kendisine fetva için icazet vermiştir.[21] Şeyh el-Bulkinî de[22] 785 yılında benzer bir icazet vermiştir.

Tahsil hayatı sona erdikten sonra Kıraat ilmiyle ilgili ders vermeye başlamış ve bir çok öğrenci halkasında bu ilmin eğitimini vermiştir. H. 793 yılında Şam kadılığı görevine atanmıştır. Bir zaman sonra, H. 798 yılında Mısır'daki mülklerine el konulması ve bir çok haksızlığa uğraması yüzünden Anadolu'ya geçerek Bursa'ya gelmişti. Bursa, mücahit Osmanlı Sultanı Bayezıt'ın idaresindeydi. Orada gerek Bursalı, gerek Bursa dışından sayısız öğrenci kırâat-i aşereyi ondan öğrendiler. H. 805 yılının başlarında Timur Han'ın yol açtığı büyük fitne onu da etkilemiş ve Timur Şeyh el-Cezerî'yi alarak Maveraünnehir'e götürmüştür. Şeyh el-Cezerî önce Kiş şehrine, oradan Semerkant'a götürülmüş, her iki şehirde de bir çok öğrenci kendisinden kıraat okumuşlardır.

Timur Han H. 807 yılı Şaban ayında ölünce Şeyh el-Cezerî Maveraünnehir'den çıkarak Horasan'a gelmiştir. Horasan'dan Herat, oradan Yezd şehrine, oradan Isfahan ve Şiraz'a geçmiştir. Şiraz kentinde bir çok öğrenci kendisinden yedi veya on kıraati okumuştur. Şiraz valisi Pîr Muhammed, ona Şiraz ve çevresinin kadılığı görevini vermişti. Orada istemeyerek de olsa kaldı. Ta ki Yüce Allah bir fırsat verdi ve Şiraz'dan çıkarak Basra'ya geçti.

Basra'da bir süre kaldıktan sonra Cenab-ı Hak'ın yardımıyla Mekke ve Medine'de ikâmet nasip olmuş ve 823 yılında Medine'ye yerleşmiştir. Orada bulunurken Haremeyn imamı kendisinden kıraat okumuştur. Yine bu dönemde kıraat konusunda *Kitabu'n-Neşr fi'l-kırââti'l-aşer* adlı iki ciltlik bir kitap ile onun özeti olan *et-Takrîb ve tahbîru't-teysîr fi'l-kirââti'l-aşere* kitabını,[37] ayrıca *Tabakâtu'l-kurrâ*'yı ve kurrânın büyük ve küçük tarihlerini yazmıştır. Hayat hikâyesini de işte bu tarihlerin küçüğünden nakletmiş bulunuyoruz.

Timur Han kendisini Maveraünnehir'e götürünce orada üç cüzlük *Şerhu'l-Mesâbîh* kitabıyla Tefsir, Hadis ve Fıkıh sahasında kitaplar telif etmiş, *Gâyetu'l-mehere fi'z-ziyâdeti ale'l-aşere, Tayyibetu'n-neşr fi'l-kırâati'l-aşer,* nahivle ilgili *el-Cevhere* kitaplarını manzum halde yazmış, Kur'an okuyucusunun bilmesi gerekenlerden söz eden *el-Mukaddime* kitabını telif etmiştir. Bütün bunlar Şeyh el-Cezerî'nin *et-Tabakâtü's-suğrâ* adlı eserinde kendi el yazısıyla yazdıklarından nakledilmiştir. Merhumun öğrencilerinden biri şöyle yazmıştır:

"Onun deryalarından susuzluğunu gideren fakir dedi ki: Rahmetli şeyhimiz, H. 833 yılı Rebiü'levvel ayının bitmesine beş gün kala Cuma günü Şiraz şehrinde vefat etmiş ve kendi inşa ettirdiği Dâru'l-Kur'an'ın bahçesine defnedilmiştir. Cenazesinde hazır bulunan halkın eşrafı, avam ve havassı cenazesini taşımak, ona el sürebilmek ve feyiz alabilmek için birbirleriyle adeta yarışmışlardı. Tabutuna dokunarak feyiz alamayanlar ona dokunanlara dokunarak feyiz almışlardı. Onun ölümüyle İslam için görülen bir çok hizmet de çöküşe girmişti. "Allah ondan, onun selef ve haleflerinden razı olsun."

Şeyh el-Cezerî'nin eserleri arasında zikretmek istediğimiz bir diğer kitabı da *Kitâbu'l-hısni'l-hasîn fi'd-daavâti'l-me'sûreti ani'n-Nebiyy sallallahu aleyhi ve sellem* kitabıdır. Bu, gerçekten değerli bir eserdir. Müellif, kitabın özüne dokunmadan bir de ihtisârını yapmıştır.

21 Ebu'l-Fidâ; tam adı İsmail b. Kesîr İmâduddin Ebu'l-Fidâ olup H. 774/M. 1373 yılında vefat etmiştir. Tarihçi, müfessir ve fıkıh bilginidir.

22 el-Bulkinî; tam adı Ömer b. Reslân el-Bulkinî olup H. 805/M. 1403 yılında vefat etmiştir.

Merhum el-Cezerî'nin iki oğlu vardı. Bunlar da fazilet sahibi kimselerdi. Büyük olanın adı Muhammed b. Muhammed b. Muhammed b. Muhammed b. el-Cezerî olup Ebu'l-Feth künyesiyle tanınır.

Merhum Şeyh şöyle demiştir;: O, H. 777 yılı Rebiü'levvel ayının ikisi Çarşamba günü Şam'da doğdu.[38] Kur'an-ı Kerim'i sekiz yaşında hıfz etti. *Şâtıbiyye*, [23] *Râiye* ve *Hidâye* manzumelerini de ezberlemişti. Daha sonra benim nezaretimde kırâat-i aşereyi okumaya başlamıştı. Ben Şam'dan Mısır'a göçünce o da oranın hocalarından kıraat dersleri aldı. Daha sonra fıkıh ve diğer ilimlerle meşgul oldu. Değişik ilim dallarında bir çok kitabı ezberledi. Örneğin İmam Ebu İshak'ın *et-Tenbîh*, İbn Mâlik'in *Elfiyye*,[24] Beydâvî'nin *el-Minhâc*,[25] hocası Şeyhülislam el-Bulkinî'nin *Telhîsu'l-miftâh*[26] ve *el-Menhec fi usûli'd-din* ve hocası el-Irâkî'nin hadis ilimleriyle ilgili *Elfiyye*'si[27] bunlardan bazılarıdır.

Muhammed ezberindeki bu eserleri zamanın hocalarına defalarca okumuş, onlardan icazet almıştır. Hocası İmam Burhaneddin el-Onbâşî kendisine müderrislik ve fetva için icazet vermiştir. Şeyh şöyle demiştir: "Anadolu'ya gittiğimde Şam'daki vazifelerimi oğlum yürüttü. Ders verdi ve kıraat okuttu. Takdir-i İlahî'nin kudreti onu men edinceye kadar buna devam etti. 'Hepimiz Allah'tan geliciyiz ve O'na dönücüyüz.' (Kur'an-ı Kerim, 2/156) Ben Şiraz'da iken H. 814 yılında taun hastalığından vefat etti. Allah'tan geleni engelleyecek yoktur."

İkinci oğlunun adı Muhammed b. Muhammed b. Muhammed b. Muhammed b. el-Cezerî olup Ebu'l-Hayr künyesiyle tanınır. Şeyh el-Cezerî der ki: "Bu oğlum H. 789 yılı Cemaziye'l evvel ayında Mısır'dan dönüşümüzde ağabeyi kıraatleri tamamladıktan sonra dünyaya geldi. O da devrin büyük hocalarının derslerinde bulunup onlardan icazet aldı. O ve kardeşlerini Mısır'a götürdüğümde *Şâtıbiyye* [39] ve diğer kıraat kitaplarını kardeşi Ebu Bekir Ahmet'in kıraatiyle Mısır'ın hocalarından okudu. Şam'a döndüğümüzde *Buharî*'yi okudu. Anadolu'ya gittiğimde H. 801 yılında yanıma geldi. Orada Kur'an hatmiyle namaz kıldırdı. *el-Mukaddime* ve *el-Cevhere* kitaplarını ezberleyip H. 803 yılı Zilkade ayında kırâat-i aşerenin hepsini tamamladı. Ardından Pazartesi günü bu kıraatleri bir kez daha hatmetti. O gün, H. 804 yılı Zilhicce ayının dokuzu, vakfe günüydü. Timur Han devrinde Kiş şehrine yanıma geldiği tarih H. 807 yılının başlarıydı. Şiraz'dayken de beraberimde bulundu ve kırâat-i aşereyi bir kez de orada H. 809 yılında tamamladı."

Şeyh el-Cezerî'nin Ahmet b. Muhammed b. Muhammed b. Muhammed b. el-Cezerî adında bir oğlu daha vardır. Şeyh el-Cezerî der ki: "Bu oğlum, H. 780 yılı Ramazan ayının on yedisine rastlayan Cuma gecesi Şam'da dünyaya geldi. O da devrin hocalarından icazetler aldı. Kur'an-ı Kerim'i H. 790 yılında hıfz etti ve 791 yılında hatimle namaz kıldırdı. *Şâtıbiyye* ve *Râiye* ile kırâat-i aşereyle ilgili kasidemi ezberledi.[28] Sonra kardeşi Ebu'l-Feth'e okuyarak on iki kıraati tamamladı. Kırâat-i aşereyi ikinci bir kez daha okudu ve hocaları kendisine icazet verdiler. *en-Neşr* ve *et-Tayyibe* kitaplarını da bana okudu.[29] Bu ikisini bir-

23 *Şâtıbiyye*; el-Kâsım eş-Şâtıbî'nin (Öl. H. 590/M. 1143) kasidesidir.

24 *Elfiyye*; İbn el-Mâlik'in (Öl. H. 674/M. 1275) nahiv ilmiyle ilgili kasidesidir.

25 *Minhâcu'l-Beydâvî*; Beydâvî'nin *Minhâcu'l-vusûl ilâ ilmi'l-usûl* kitabıdır.

26 *Telhîsu'l-miftâh*; H. 739/M. 1338 yılında vefat eden Hatîb-i Dımeşk'in kitabıdır.

27 *Elfiyye*; Irâkî'nin (Öl. H. 806/M. 1463) Hadis usulüyle ilgili kasidesidir.

28 *Râiye*; Şâtıbî'nin Kur'an hattıyla ilgili *Akîletu etrâbi'l-kasâid fi mâssi'l-mekâsıd* adlı eseridir.

29 *en-Neşr*; Şeyh el-Cezerî'nin kıraatle ilgili bir kitabıdır. *et-Tayyibe*; Şeyh el-Cezerî'nin kırâat-i aşereyle ilgili manzumesidir.

den fazla kez dinletti. Başka kitaplar da ezberledi. Şeyh Hafız el-Irakî ve diğerlerinden kitap imla edip *Buharî*'yi dinledi. Anadolu'ya gittiğimde kitaplarımın büyük bölümüyle arkamdan geldi. Yanımda kaldığı dönemde hem faydalandı, hem de başkalarına faydalı oldu. Sultan Bayezıt'ın oğulları Mehmet, Sait Mustafa[40] ve Eşref İsa ondan istifade ettiler. Bursa şehrindeki büyük Bayezıt Camii'nin mütevellisi oldu. Dinî duyguları ve iffeti tam olarak yetişti. –Cenab-ı Hak onu mesut etsin ve çabasını mübarek kılsın-. Timur'un Anadolu'yu işgaliyle başlayan fitne patlak verince Timur onu Sultan Nâsır Ferec b. Berkuk'a elçi olarak gönderdi. Timur ile İran diyarında kaldığım yirmi yıllık süre esnasında oğlumla ayrı düştük. H. 827 yılında Yüce Allah hacca gitmemi müyesser kılınca, ona bir mektup gönderdim. Mektubumu aldıktan sonra beni görmek üzere yanıma geldi. Mısır'da yaklaşık on dört gün birlikte kaldık. Ben oradan Hacca gidip Beytullah'ın komşuluğuna nail oldum. Oğlum o yılın Şevval ayından ertesi yılın Şevval'ine kadar Mısır'da kaldı. H. 828 yılında o da benimle beraber hacda bulundu. Birlikte Mısır diyarına döndük. O bir yıldır ayrı kaldığı ailesine kavuşmak için Anadolu'ya gitmek üzere yola çıktı. H. 829 yılı Cemaziye'l ahir ayında Şam'da vedalaşarak ayrıldık. Ben hacda Beytullah'a mücavir iken o Mısır'da kalmış ve *Tayyibetu'n-neşr fi'l-kıraati'l-aşer* kitabımı şerh etmiş ve bunu gayet de güzel yapmıştı. Halbuki kitapla ilgili haşiyelerimi yazdığım nüsha yanında yoktu. Daha önce de *Mukaddimetu't-tecvîd* ve *Mukaddimetu ilmi'l-Hadis* adlı manzum eserlerimi de çok güzel bir şekilde şerh etmişti.

Sultan Eşref Baybars merhum ağabeyi Ebu'l-Feth'in tedris, kıraat okutma ve meşihatla ilgili bütün görevlerini ona ihale etmişti. O da Sultan'ın bu isteğini yerine getirmek amacıyla ailesini getirmek için Anadolu'ya geçmişti. Ben de aynı gaye ile İran diyarına gitmiştim. Cenab-ı Allah en sonunda hepimizi hayır üzere bir araya getirecekti. Tarih H. 829 yılıydı."

Şeyh el-Cezerî'nin bu çocukları dışında iki oğlu daha vardı. Bunlar Ebu'l-Bekâ İsmail ile Ebu'l-Fadl İshak idi.[41] Şeyhin, erkek çocukları dışında Fatıma, Aişe ve Selma adında üç de kızı olmuştu. Bütün çocukları da tecvit sahibi kurrâ, Kur'an-ı Kerim'i tertil üzere okuyan ve hadis hafızı olan kimselerdi. –Allah hepsinden razı olsun ve cümlesini razı kılsın-.

Molla Hızır Bey[30] Şeyh el-Cezerî'ye şöyle bir beyit göndermişti:

Kapısında şiir için bir övünç fırsatı olsaydı,
Övgüsü için bin kitap telif ederdim.
Ama o, bütün dallarda öyle bir denizdir ki,
Deryaya inci hediye etmek edepten olmazdı.
(Basît vezin)

Şeyh el-Cezerî de kendisine şöyle bir beyitle cevap vermişti:

Şiirinin incisinde coşkun bir lütuf denizi var,
Şiirinin incisi, edebe takılmış parlak bir gerdanlıktır.
İnci ki oluşumu denizde gerçekleşir,
İncideki deniz çok ilginç görünür. (Basît vezin)

Şeyh Ebu'l-Hayr, Şeyh el-Cezerî'nin oğullarındandır. Sultan Murat'ın oğlu Sultan Mehmet döneminde Anadolu'ya gelmiştir. Daha önce anlatıldığı gibi ilim ve fazilet sahibi bir kişilikti. Yazma (inşâ) sanatında eşsiz bir maharete sahipti. O kadar ki bu konuda öncekileri bile geçmişti. Sultan Mehmet onu Divan-ı Âlî'ye atamış, fazilet, güzel ahlak ve sıfatlarını bildiği için olağanüstü izzet ü ikramda bulunmuştu. Ancak Şeyh Ebu'l-Hayr'ın afyon bağımlılığı vardı. Bu bağımlılık onun sıhhatini bozuyordu. Sultan Mehmet Han onunla ilgili olarak şöyle demişti: Eğer bu bağımlılığı olmasaydı vezirlik görevini ona verirdim.

30 Hızır Bey b. Celal'in biyografisi VI/10'da verilecektir.

Şeyh Ebu'l-Hayr'ın sıhhati giderek bozuldu ve yatağa düştü. On yaşında bir kızı, bir de küçük oğlu vardı. Sultan her ikisine da otuzar bin dinar bağışladı.[42]

Molla Şemseddin Fenârî'nin torunu Molla Ali ilim tahsili için İran diyarına gitmişti. Şeyh Ebu'l-Hayr hastalık günlerinde Molla Ali Fenârî'nin Anadolu'ya geleceğini duydu. Bunun üzerine kızının onunla evlendirilmesini vasiyet etti. Molla Ali Bursa'ya döndüğünde Şeyh Ebu'l-Hayr Hakk'ın rahmetine kavuşmuştu. Merhumun vasiyetine uyularak kızını onunla evlendirdiler. Genç kızı otuz bin dinarıyla birlikte Molla Ali Fenârî'ye verdiler. Bu evlilikten fazilet sahibi iki erkek çocuğu doğdu. Babalarının hayatını anlatırken –Allah izin verirse- onlardan da söz edeceğiz.

Şeyh el-Cezerî Emir Timur tarafından Maveraünnehir'e götürüldüğünde Timur onun için büyük bir ziyafet tertip etmişti. Seyyid Şerif Cürcânî de o sıralarda Semerkant'ta müderris olarak çalışıyordu. Emir Timur ziyafet sofrasında ilim adamlarını sağ tarafına, emirlerini sol tarafına oturtmuş ve oturma sırasında Şeyh el-Cezerî'yi Seyyid Şerif'in önüne geçirmişti. Bu konu kendisine sorulduğunda şöyle cevap vermişti: "Kitab ve Sünnet'i çok iyi bilen ve bu ikisi arasında bir sorun çıktığında bizzat Peygamber efendimize (sav) danışarak O'na çözdüren birini nasıl öne geçirmem?!"

Benzer bir olay Allame Teftazânî[31] ile Seyyid Şerif Cürcânî arasında yaşanmış ve bu iki âlim Timur'un huzurunda bir araya geldiklerinde Timur Seyyid Şerif'i Allame Teftazânî'nin önüne geçirmişti. Bunu da şöyle bir gerekçeye dayandırmıştı: "İlim bakımından denk olduğunuzu varsaysak bile, Seyyid Şerif'in nesep bakımından üstünlüğü vardır."

Allame Teftazânî'nin canı çok sıkılmış ve Timur'un ifadesine çok içerlemişti. Nitekim bu acının tesiriyle çok geçmeden ölmüştü. Timur bu tavrını, huzurunda ikisinin münazara etmelerinden sonra göstermişti. O gün iki büyük bilgin arasında[43] Numanuddin el-Harizmî el-Mutezilî hakemlik etmiş ve Seyyid Şerif'in fikirlerini Allame Teftazânî'nin fikirlerine tercih etmişti.

Seyyid Şerif'in Şiraz'dan Maveraünnehir'e geçme nedeni Timur'un Şiraz'a geldiğinde bu şehrin işgal ile talan edilmesi yönündeki emridir. Bu emir üzerine vezirlerden biri Seyyid Şerif için güvence istedi. Timur, Seyyid Şerif'e güvence verilmesini kabul etti. Seyyid Şerif'in Şiraz'daki evinin kapısına Timur'un oklarından biri asıldı. Timur Han'ın güvence verme şekli buydu. Şiraz halkının kadınları ve kızları Seyyid Şerif'in evine sığınarak namuslarını korumuş esir edilmekten kurtulmuşlardı. Güvence isteyen vezir, Seyyid Şerif için yaptığı bu iyiliği öne sürerek kendisiyle birlikte Maveraünnehir'e gelmesini istemiş, o da bu isteği geri çevirmemişti.

Buraya kadar anlattıklarımız, *Şerhu'l-Miftâh* adlı kitabın giriş bölümünden alınmıştır.[32] Seyyid Şerif, âhir ömründe Maveraünnehir'e gitmek gibi bir musibetle sınandığını ifade etmiştir.

MOLLA ABDÜLVÂCİD B. MEHMET

Sultan Bayezıt döneminin tanınmış bilginlerinden biri de âlim ve ilmiyle âmil, fazilet ve kemal sahibi bir şahsiyet olan Molla Abdülvâcid b. Muhammed'dir.

31 Allame Teftazânî; tam adı Mesut b. Ömer b. Abdullah et-Teftazânî olup H. 791/M.1389 yılında vefat etmiştir. Nahiv, sarf, meânî, beyân ve fıkıh ilimlerinde yetkinliğini kanıtlamış çok yönlü bir âlimdir. *Şerhu Telhîsi'l-Miftâh, Hâşiye ale'l-Keşşâf, et-Tehzîb fi'l-mantık* gibi eserleri vardır.

32 *el-Miftâh*: Ebu Yakub Yusuf es-Sekkâkî'nin (Öl. H. 626/M.1228) kitabıdır.

Molla Abdülvâcid İran diyarından gelmiş ve Kütahya Medresesi'nde müderris olmuştur. Bu medrese zamanımızda da –Kanunî Dönemi- kendisine nispet edilmektedir. Büyük bir âlim, edebî âlimlerle âmil, dinî ve aklî ilimlerde maharet sahibi bir kişilikti. Tefsir ve Hadis ilimlerinde uzmandı.

Kitabu'n-Nikâye adlı eseri gayet güzel bir şekilde şerh etmiş ve orada bir çok önemli meseleye temas etmiştir.[33] Eseri H. 806 yılı Cumadiyelevvel ayında bitirmiştir.[44] Onun usturlap ilmiyle ilgili manzum bir kitabını gördüm. Bu kitabı Molla Mehmet Şah Fenârî'nin ezberlemesi için yazmıştı. Beyitleri oldukça güzel ve akıcıydı. Gördüğüm nüsha, kendi güzel hattından çıkmıştı.

33 *Kitabu'n-Nikâye*; Sadru'ş-şerîa Ubeydullah b. Mesut el-Hanefî'nin (Öl. H. 745/M. 1346) kitabıdır.

MOLLA İZZEDDİN B. MELEK

Sultan Bayezıt devri bilginlerinden bir diğeri de âlim ve ilmiyle âmil, fazilet ve kemal sahibi Molla İzzeddin Abdüllatif (b. Abdülaziz) b. Melek'tir.

Merhum, Aydınoğlu Emiri Mehmet'in hocasıydı. Aynı zamanda Tire şehrinde müderris olarak çalışmıştı. Semt günümüzde –Kanunî Dönemi- Molla İbni Melek'e izâfe edilmektedir. İlim ve fazilet ehli, başta dinî ilimler olmak üzere bütün ilim dallarında maharet ve yetkinlik sahibi bir şahsiyetti.

Mecmau'l-bahreyn adlı esere çok güzel bir şerh yazmıştı.[34] Bir çok faydalı bilgi içeren bu şerh, memleketimizde kabul görmektedir. İmam Sâğânî'nin *Meşâriku'l-envâr* adlı eserine de hoş bir şerh yazmış ve bu şerhte sayılmayacak kadar çok ilginç nokta zikretmiştir.[35] Usûl sahasında *Kitabu'l-Menâr*'ı şerh etmiştir.[36] Ben de tasavvuf ilmine dair güzel bir risâlesini gördüm. Bu risâle, şer'î tasavvuf bilgileri alanında ne kadar yetkin ve zengin bilgi sahibi olduğunu göstermektedir.

Molla İzzeddin'in, sapık Hurûfî taifesinin reisi Fazlullah et-Tebrizî'nin yandaşları arasında bulunan bir kardeşi vardı. Hikmetini tesbih ederiz ey Yüce Rabbimiz! Tatlı ve hoş bir suyun yanı başında tuzlu ve acı bir su![45]

34 *Mecmau'l-bahreyn*; İbn es-Sââtî'nin (Öl. H. 694/M. 1294) Hanefî fıkhının fürûuna dair yazdığı bir eserdir. Kâtip Çelebî Molla İzzeddin'in şerhi hakkında 'Muteber ve ulema tarafından kullanılan bir eserdir' demiştir.

35 *Meşâriku'l-envâr*; İmam Sâgânî'nin medreselerde okutulan Hadis ilmine dair kitabı.

36 *Kitabu'l-Menâr*; İmam Nesefî'nin Usûl'e dair eseri.

MOLLA MUHAMMED B. ABDÜLLATİF

Sultan Bayezıt devri bilginlerinden biri de âlim ve ilmiyle âmil, fazilet ve kemal sahibi merhum Mehmet b. Abdüllatif b. Melek'tir. –Allah ruhunu şâd etsin-

el-Vikâye adlı eseri şerh etmiştir.[37] Ayrıca *Ravzatu'l-müttakîn* adlı bir eseri vardır.

ŞEYH ABDURRAHMAN B. ALİ

Devrin tanınmış kişiliklerinden biri de Hak Ârifi Şeyh Abdurrahman b. Ali b. Ahmet'tir. Şeyh Abdurrahman meşrep olarak Bistâmî, mezhep olarak Hanefî, doğum yeri olarak da Antakyalı'dır.

Merhum, Hadis, Tefsir ve Fıkıh ilimlerinde bilgili, harflerin gizli özelliklerini (havâss), Vefk ve Teksîr ilimlerini iyi bilen bir şahsiyetti. Cifr ve Câmia ilimlerindeki engin malumatı sayesinde tarihlere vukûfu çok güçlüydü. Arapça ilimleri üzerinde daha da derinleşmek amacıyla bir çok ilmî seyahate çıkmış, önce Şam diyarına oradan Kahire'ye geçmiştir. Maksadına nâil oluncaya kadar bir çok Arap beldesini gezmiştir. Harflerin gizli özellikleri konusunda çok derin bilgi sahibi olduğu gibi, Yüce Allah'ın isimleriyle meşguliyetinden dolayı da büyük bir tesir gücüne sahipti.

Bu kısa tanıtımda yer veremeyeceğimiz sayısız ilginç hikâyesi mevcuttur. Şeyh Abdurrahman son olarak Bursa'ya gelmiş ve orada büyük âlim Molla Fenârî ile görüşmüştür. Molla Fenârî Arapça ilimleri konusunda kendisinden hayli istifade etmiştir.

Cifr ve Vefk ilimleriyle Allah Teâlâ'nın isimlerinin tarihlerle ilgileri üzerinde yazdığı sayısız eser mevcuttur. Bunların çoğunu müellif nüshası olarak görme imkanım oldu. Hattı gerçekten çok muntazam ve güzeldi. Eserlerinin tamamı itimat edilir nitelikte yazılmış düzgün kitaplardır. En kıymetli eseri *Kitâbu'l-Fevâihü'l-miskiyye fi'l-fevâtihi'-Mekkiyye* adlı kitabıdır. Bu kitapta yüzü aşkın ilme yer vermiştir. Bir diğer mühim eseri *Şemsu'l-âfâk fî ilmi'l-hurûf ve'l-efvâk*'tır.[46]

Bursa'ya geldiğinde şehre ısınmış ve oraya yerleşmiştir. Kabri de oradadır. Merhumun bir beytini burada zikretmek isteriz:

Fakîr, garip bir konuk olarak geldi Anadolu'ya
Anıldı Bursa'da mukîm Abdurrahman adıyla. (Tavîl vezin)

Allah ruhunu şâd etsin.

MOLLA ALAEDDİN RÛMÎ

Sultan Bayezıt devrinin ilmiyle âmil bilginlerinden biri de Molla Alaeddin Rûmî'dir.

Merhum, ilim ve fazilet ehli, çalışkan karakterli ve araştırma yönü güçlü bir insandı. Allame Teftazânî ve Seyyid Şerif Cürcânî'nin derslerinde bulunmuş, münazaralarına katılmış ve sorularının bir çoğunu cevaplarıyla birlikte hıfz etmişti. Münazara yaptığı kimselere bu soruları yönelterek onları mağlup ederdi. Gittiği Kahire ulemasını da bu sorularla yenmeyi başarmıştı.

Değişik ilim dallarına ait soruları topladığı bir risâlesi mevcuttur. Bu risâle, merhum dedemin hattıyla kütüphanemde bulunmaktadır.[38]

37 Burhânu'ş-şerîa'nın kitabıdır.

38 Mecdî Efendi şöyle der: "H. 840 yılında Kahire ve Şam'a oradan Kâbe-i ceberûta 'Lebbeyk' demeye gitmiştir." Bu bilgi, Suyutî'nin *Tabakât* adlı eserinde yazılıdır.

ŞEYH FAHREDDİN RÛMÎ

Dönemin şeyhlerinden biri de kendini Allah'a adamış Hak Ârifi Şeyh Fahreddin Rûmî'dir.

Merhum Mudurnu beldesinde yaşardı. İlim, irfan ve züht sahibi, mahlukattan elini eteğini çekmiş, tamamen kendiyle meşgul bir zât idi. Takvada çok büyük bir makam sahibiydi.[47]

Selef-i Salihîn ibadetlere karşılık ücret alınmasını mekruh görmeleri sebebiyle o da ücret karşılığı imamlık yapan kimselerin arkasında namaz kılmazdı. Dinî ilimlerde hayli derin bir şahsiyetti.

Gündüz ve gece yapılacak amellerle ilgili rivayet edilen duaları ihtiva eden bir kitap telif etmiş ve bu kitaba çok hassas ve hoş bahisler katmıştı. Bu da, onun dinî ilimler sahasındaki becerisini göstermekteydi. Allah ruhunu şâd etsin.

ŞEYH RAMAZAN

Dönemin ilmiyle âmil, fazilet ve kemal sahibi şeyhlerinden biri de Şeyh Ramazan'dır.

Merhum, devrin ulemasından ders alıp fakih olduktan sonra Sultan Bayezıt tarafından kazaskerlik görevine atanmıştır. Allah'ın rahmeti üzerine olsun.

MOLLA AHMEDÎ

Dönemin ilmiyle âmil, fazilet ve kemal sahibi âlimlerinden biri de Molla Ahmedî'dir.

Aslen Germiyanoğlu ilindendir. Orada çağın önemli âlimlerinden ders aldıktan sonra Kahire'ye gitmiştir. Molla Fenârî ve Fâzıl Hacı Paşa ile birlikte sufî şeyhlerinden birini ziyaret etmişlerdi. Şeyh üçüne de baktıktan sonra Molla Ahmedî'ye 'Ne üzücü! Ömrünü şiirle heba edeceksin', Fâzıl Hacı Paşa'ya 'Sen de ömrünü tıpla tüketeceksin' dedikten sonra Molla Fenârî'ye döndü: Sen de Rabbânî bir âlim olacaksın' demişti. Üçü de şeyhin dedikleri gibi oldular.[48]

Molla Ahmedî, memleketine döndükten sonra Germiyanoğlu emiriyle arkadaşlık edip hocası olmuştur. Bu emir, şiire düşkün bir insandı. Molla Ahmedî bilahare Sultan Bayezıt'ın oğlu Süleyman Çelebi ile arkadaşlık etmiş ve yakınlarından biri olarak büyük şan ve itibar kazanmıştı.

Süleyman Çelebi için *İskendernâme* adlı bir şiir kitabı yazmıştı. Bir çok kaside ve şiiri mevcuttur.

Başından geçen ilginç olaylara örnek olarak şunu zikredebiliriz: Timur Germiyanoğlu diyarına girdiği zaman Molla Ahmedî'yi huzuruna çağırmıştı. Molla ona yaren olmuş, o da Molla Ahmedî'nin yarenliğine meyletmişti. Bir gün birlikte hamama girmişler, Timur, "Hamamdakilere kıymet biç" demişti. Molla "Peki" dedikten sonra "Şu bin dirhem, şu şu kadar eder" diye hamamdakilere kıymet biçmişti. Timur, "Bir de bana kıymet biç" deyince "Seksen dirhem edersiniz" diye cevap vermişti. Timur'un canı sıkılarak "Hiç de adil davranmadın, sadece peştemalım seksen dirhem eder" demişti. Bunun üzerine Molla Ahmedî şöyle dedi: "Ben de zaten ona kıymet biçtim. Siz bir dirhem bile etmezsiniz!" Emir Timur bu şaka yollu cevaptan çok hoşlanmış ve kahkahayla gülerek hamamda yanında bulunan altın ve gümüş eşyalarını ona vermişti. Bunlar küçük bir hazine değerindeydi.[39]

39 Mecdî Efendi şöyle der: Molla İbn Arabşâh *Ukûlu'n-nasîha* adlı eserinde Molla Ahmedî'yi anlatırken şöyle der: Molla Ahmedî'nin ettiği sözler, tat bakımından

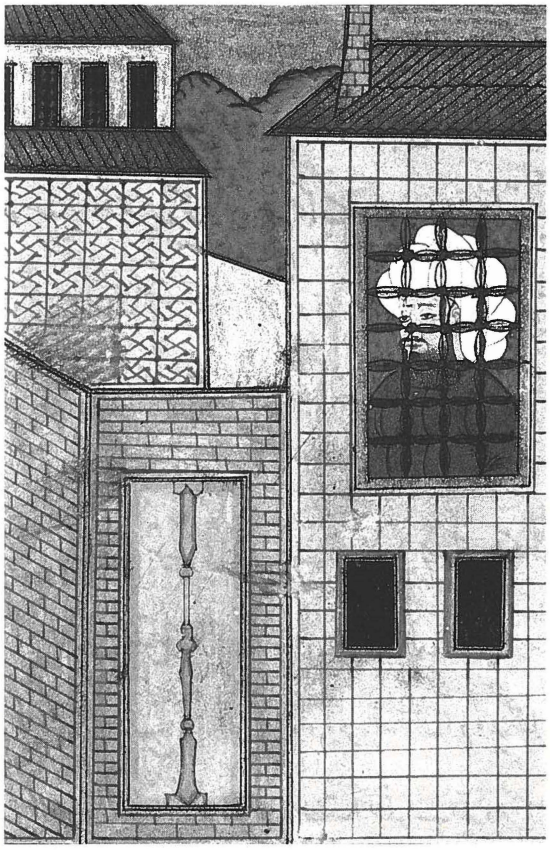

ŞEYH BEDREDDİN B. SİMAVNA KADISI

Sultan Bayezıt devrinin tanınmış kişiliklerinden biri de Şeyh Bedreddin[49] Mahmut b. İsrail b. Abdülaziz olup Simavna Kadısının Oğlu lakabıyla tanınmıştır.

Şeyh Bedreddin babasını kadılık görevi sırasında Simavna[40] kalesinde dünyaya gelmiştir. Babası aynı zamanda Müslüman askerlerin de emiri idi. Kale o dönemde kendisi kontrolündeydi. Dedelerinden birinin Selçuklular devrinde vezir olduğu söylenmiştir ki o, Selçuklu Sultanı Alaeddin'in kardeşiydi. Adı geçen kaleyi de o fethetmişti.

Şeyh Bedreddin Sultan Murat Hüdavendigar devrinde doğmuştur. Küçüklüğünde babasından ders almış ve Kur'an-ı Kerim'i ezberleyerek Şâhidî namıyla meşhur mollanın öğrencisi olmuştur. Molla Yusuf'tan sarf ve nahiv dersleri almıştır. Sonra babasının amca oğlu Müeyyed b. Abdülmümin ile birlikte Mısır'a gitmek üzere yola çıktı. Önce Konya'da bazı ilimleri ve Fazlullah'ın öğrencilerinden Molla Feyzullah'tan astronomi tahsil etti. Onun yanında dört ay kaldı.

Molla Feyzullah'ın ölümü üzerine Mısır diyarına gitti ve Kahire'de Seyyid Şerif Cürcânî ile birlikte müderris Molla Mübarekşah el-Mantıkî'den ilim tahsil etti. Molla Mübarekşah ile birlikte hacca gitti. Mekke'de Şeyh Zeyle'î'nin rahlesinde okudu. Ardından Kahire'ye geri döndü. Seyyid Şerif ile birlikte Şeyh Ekmeluddin'den ders aldı ve onun riayetinde bütün ilimleri tahsil etti.[41]

Mısır Sultanı Berkuk'un oğlu Sultan Ferec Şeyh Bedreddin'in öğrencisi oldu. Bir süre sonra ilahî cezbeye maruz kalarak o sırada Mısır'da Şeyh Seyyid Hüseyin el-Ahlâtî'ye sığındı.[50] Ondan da tasavvufî ilimleri tahsil etti. Şeyh el-Ahlâtî onu irşat göreviyle Tebriz'e gönderdi.

Rivayete göre Timur Tebriz'e geldiğinde âlimler onun huzurunda tartışmış, ama bir sonuca varamamıştı. Bunun üzerine el-Cezerî, tartışan âlimler arasında hakemlik etmek üzere Şeyh Bedreddin'in ismini zikretti. Timur Han onu çağırttı. Şeyh Bedreddin âlimler arasında hakemlik edip karar verdi. Bütün âlimler de onun kararına rıza gösterdiler. Âlimler onun ilmî üstünlüğünü itiraf ettiler. Ti-

İbn Nübâte'nin sözlerine denk ve mümâsil olup neşesi tam bir zariflik içindeydi. *İskendernâme* adlı kitabından başka birçok güzide eseri mevcuttur. *Kaside-i Sarsar* alfabe harflerinin sayısına uygun olarak yirmi dokuz beyitten oluşmuştur. Bu beyitlerden her biri de alfabe harflerinin on sekizini içermektedir. Kendisi bu kasideyi faydalı açıklama ve doyurucu tetkiklerle şerh etmiştir. H. 815 yılında seksen küsur yaşında vefat etti. Allah rahmet etsin.

40 Edirne yakınlarında günümüz Yunanistan sınırları içindedir.

41 Şeyh Ekmeluddin; tam adı Muhammed b. Muhammed Mahmut el-Bayburtî'dir (el-Bâbertî). (Öl. H. 786/M.1384) Fıkıh, Usûl ve Kelam bilginidir.

mur Han da kendisini bol mal ve armağanlarla ödüllendirdi.

Şeyh Bedreddin bilahare her şeyi terk edip Bitlis'e geçmiş, sonra Mısır diyarına gitmiştir. Orada Şeyh el-Ahlâtî ile buluşmuştur. Şeyh el-Ahlâtî bir müddet sonra vefat edince postuna Şeyh Bedreddin oturtulmuştur. Postta altı ay oturduktan sonra Mısır'dan ayrılarak Halep'e, oradan Konya'ya, oradan da Tire'ye geçmiştir. Bilahare Sakız adasının yöneticisi onu davet etmiş ve kendisinden ders alarak müritleri arasına girmiştir. Şeyh daha sonra Edirne'ye geçmiş ve anne babasının hayatta olduklarını görmüştür.

Sultan Osman Gazi'nin torunlarından Musa Çelebi sultan olduğunda Şeyh Bedreddin'i kazasker olarak görevlendirmiş, ancak kardeşi Mehmet Çelebi Musa Çelebi'yi öldürdüğü gibi Şeyh'i de görevden alarak eşi ve çocuklarıyla birlikte İznik'te hapse atmıştır. Geçinmesi için aylık bin dirhem tahsis etmiştir. Şeyh Bedreddin tutulduğu hapishaneden kaçarak Emir İsfendiyar'a sığınmış, oradan Tatar diyarına geçmek istemiştir. Ama Emir İsfendiyar Osmanoğullarından çekindiği için seyahat etmesine izin vermemiş ve onu Rumeli kasabalarından Zağra'ya göndermiştir. Dostları ve müritleri orada toplanmışlardır. Fesat çıkarmak isteyen bazı koğucular boş durmayıp Sultana onun saltanat peşinde olduğu haberini uçurmuşlardır. Bunun üzerine Sultan (Mehmet) Şeyh Bedreddin'i yakalatmış ve Molla Haydar el-Acemî'nin fetvasıyla idam ettirmiştir.

Şeyh Bedreddin'in bir çok eseri vardır ki bazıları şunlardır: *Letâifu'l-işârât fi'l-fıkh, et-Teshîl* şerhi.[51] Bu ikisini İznik'te hapisken yazmıştır. *Câmiu'l-fusûlîn*, *Unkûdu'l-cevâhir*, *el-Maksûd* kitabının şerhi, tasavvufla ilgili *Meserretu'l-kulûb* ve *el-Vâridât* gibi eserleri vardır.

Ölüm tarihi, yaklaşık H. 818 yılıdır.

Seyyid Şerif Cürcânî'nin onu hayırla yâd ettiği rivayet edilmiştir.[42] Allah ikisine de merhamet buyursun.

MOLLA HACI PAŞA

Devrin tanınmış kişiliklerinden biri de ilim ve fazilet ehli Hacı Paşa'dır. Merhum, Aydıneli vilayetindendi. Bilahare Kahire'ye gitmiş ve orada Şeyh Ekmeluddin'den ilim tahsil etmiştir. Ders halkasındaki arkadaşlarından biri de yukarıda zikrettiğimiz Şeyh Bedreddin idi. Şeyh Ekmeluddin nezdinde tam bir kabule mazhar olmuştu. Aynı dönemde aklî ilimleri de Molla Mübarekşah el-Mantıkî'den okumuştu. Onun da gözde bir öğrencisiydi.

Yakalandığı ağır hastalık yüzünden tıp ilmiyle meşgul olmak zorunda kaldı. Kendi hastalığı yüzünden girdiği tıp ilminde büyük başarı sağladı ve Mısır'da bir hastanenin idaresine verildi. Görevlendirildiği hastaneyi çok güzel idare etti.

Aydınoğlu Mehmet Bey adına tıp sahasında *Kitabu'ş-Şifâ* adlı bir eser yazdı. Daha sonra bunu Türkçe olarak ihtisar etti ve *et-Teshîl* adını verdi. Tıpla ilgilenmeye başlamadan önce *Havâşi alâ şerhî'l-Matâli* adlı bir eser yazmıştı. Molla Hacı Paşa bu kitabında, Allame Râzî'nin fikirlerini kendi tasavvur ve tasdiklerine göre değerlendirmişti. Hacı Paşa bu haşiyeleri, Seyyid Şerif'ten önce yazmıştı. Seyyid Şerif ise yazdığı hâşiyelerde ona bazı eleştiriler yöneltmiştir. Beydâvî'nin *et-Tavâli* adlı eserini de şerh etmiştir.[43] Seyyid Şerif onu her zaman kıymetli bir bilgin olarak anardı.[52]

42 Mecdî Efendi der ki: İbn Arab Şah ki Yıldırım Bayezıt Han'ın sevgili çocuklarına nice zaman hoca olmuştur. *Ukûlu'n-nasîha* adlı kitabında der ki: Simavna Kadısı'nın oğlu ile Emir İsfendiyar'ın meclisinde toplanıp ahvalimizi birbirimize anlattığımızda, 'Benim *el-Hidâye* müellifine bin doksan cevaplanmamış sorum var' dedi. H. 820 senesinde asıldı. Mirası da varislerine verildi.

43 *Matâliu'l-envâr*; daha önce açıklanmıştı. Bk. II.2; *Tavâliu'l-envâr*; Kâdı Abdullah b. Ömer el-Beydâvî'nin (Öl. H. 685/M. 1285) kitabıdır.

ŞEYH HAMİT EL-KAYSERÎ

Sultan Bayezıt devrinin tanınmış tarikat şeyhlerinden biri de Hak ârifi Şeyh Hamit b. Musa el-Kayserî'dir.*

-Allah sırrını mukaddes kılsın-, Kayseri şehrindendi. Geç dönemin büyük meşâyihi arasındadır. Zahirî ve Batınî ilimleri cem etmişti. Büyük kerametler ve yüce makamlar sahibiydi. Hallerinin başında Bursa'ya yerleşmişti. Şehirde ekmek satar, ekmeklerini sırtında taşırdı. İnsanlar, ondan ekmek alabilmek için adeta yarışır, ekmekle birlikte feyiz de almaya çalışırlardı.

Molla Şemseddin Fenârî onunla sohbet eder. Kendisinden istifade ederdi. Her fırsatta şahsiyet olarak değerini ifade ederdi. Sultan Bayezıt Bursa şehrinin Ulu Camii'ni bina ettirdiği zaman Şeyh hazretlerinden orada vaaz vermesi için ricacı oldu. Camide birkaç kere vaaz edip halkın yoğun ikbal ve teveccühünü görünce Bursa'dan ayrılarak Aksaray şehrine gitti. Tarikatı zâhirde Şeyh Hoca Ali Erdebilî'den almıştı. Ama o, Üveysî idi. Tarikatı bâtında Hak Ârifi Bayezıt-ı Bistâmî hazretlerinin maneviyatından almıştı.

Şeyh Hamit el-Kayserî'nin Hızır (as) ile yarenlik ettiği söylenir. Molla Ayas'ın şöyle dediği nakledilmiştir:[53] "Birçok sufî şeyhi halkın mallarını şu veya bu şekilde almışken Şeyh Hamiduddin asla böyle bir şey almamıştır."

Rivayete göre tarikatı önce Şam'daki Bayezıdiyye Zaviyesi'nde ikamet eden bir şeyhten almış, daha sonra onu bırakarak Hoca Ali Erdebilî'ye geçmiştir.

Onunla ilgili şöyle bir menkıbe anlatılır: Müritlerinden biri arazisinden bir bölümünü kendisi, bir bölümünü de şeyhi için ekmişti. Müridin ektiği bölüm mahsulünü gayet güzel vermişken Şeyh el-Kayserî için ekilen arazide neredeyse hiç mahsul yetişmemişti. Günlerden bir gün Şeyh Hamit oradan geçerken müride sordu: "Bu tarlalardan hangisi senin, hangisi benim için ekildi?" Mürit, şeyhinden utanarak kendi tarlasını gösterdi ve "Şu sizinki" dedi. Şeyhin canı sıkıldı, kederlendi. Mürit niçin kederlendiğini sorunca şu cevabı verdi: "Benim için ekilen arazi çok mahsul vermiş, bu ancak benden kaynaklanan büyük bir günah sebebiyle olabilir!"

Şeyh Hamit el-Kayserî Aksaray'da vefat etti. Defnedildiği kabri herkesçe bilinir ve ziyaret edilip feyiz alınır. -Allah aziz sırrını mukaddes kılsın.

* Somuncu Baba lakabıyla meşhur velîdir.

ŞEYH ŞEMSEDDİN BUHARÎ (EMİR SULTAN)

Sultan Bayezıt devrinin tanınmış zâtlarından biri de Şeyh Şemseddin Muhammed b. Ali el-Hüseynî el-Buharî'dir. Allah aziz sırrını mukaddes kılsın.

Kitab ve Sünnet'i iyi bilen, Yüce Allah'ı ve O'nun ulvî sıfatlarını ârif bir kişiydi. Züht sahibi, çok titiz bir insandı. Büyük bir cezbe sahibi ve tasavvuf sahasında çok derin bir şahsiyet idi.

Buhara şehrinde doğdu. Daha çocukken bir çok kerametleri zuhur etti. Devrin büyük sufî şeyhleriyle birlikte oldu. Onlardan bir çok makam ve hal elde etti. Daha sonra Anadolu'ya gelerek Bursa şehrine yerleşti. Molla Şemseddin Fenârî'den ilim tahsil etti.

Şeyh Buharî'nin kendi hattıyla yazmış olduğu Sadreddin Konevî'nin –Allah sırrını mukaddes kılsın- *Miftâhu'l-gayb* adlı eserini gördüm.[54] Kendisi bu kitabı Molla Fenârî'ye okumuş ve Molla Fenârî mübârek hattıyla kendisine icâzet yazmıştı.[44]

44 Şemseddin Fenârî'nin hayatı daha önce anlatılmıştı. Sadreddin Konevî; tam adı Muhammed b. İshak b. Muhammed b. Yusuf b. Ali Konevî'dir. Öl. H.673/M. 1274. Külliyatı İz Yayıncılık tarafından neşredilmiştir.

Bursa halkı Şeyh Buharî'yi görülmemiş derecede çok sevdiler. Adı halk içinde Emir Sultan olarak şöhret buldu. Sevenleri arasında Sultan Bayezıt'ın kerimelerinden biri de vardı. Onunla evlendi ve çocukları oldu.

Yaşadığı dönemde hüküm süren Osmanlı sultanları gördükleri kerametleri sebebiyle kendisini sever ve sayarlardı. Bir sefere çıkacakları zaman önce onu ziyaret eder, hayır duasını alır ve onun mübarek elinden kılıç kuşanırlardı.

Rivayete göre Timur Han Bursa'ya girdiğinde Tatarlar şehri talan ederek halka eziyet etmişlerdi. Bursa halkı Emir Sultan'a giderek bu zalimlere karşı kendisinden istimdatta bulunmuşlardı. O da kendilerine şöyle demişti: "Timur'un karargâhına gidin ve orada nalbantlık yapan giyim kuşamı döküntü olan kişiyi bulun." Emir Sultan, gidecekleri kişiyi iyice tarif ettikten sonra devam etti:

"Onu bulduğunuzda benden selam edin ve benim şöyle dediğimi söyleyin: Emir Sultan, yarından tezi yok gitmenizi istiyor!"

Halk, Timur'un karargâhına gittiler ve Emir Sultan'ın tarif ettiği kişiyi buldular. Ona Emir Sultan'ın sözünü aynen ilettiler. Nalbant şöyle dedi: "Şeyh hazretlerinin buyruğu başımız üstüne! Allah izin verirse yarın gideriz."

Ertesi gün Timur Han, ordusuyla birlikte şehirden ayrıldı. Arkasına dönüp bakan olmadı.

Emir Sultan Bursa'da Hicrî 833 (832 de denmiştir) vefat etti ve oraya defnedildi. Türbesi meşhurdur. Ziyaretçileri onun kadr ü kıymetini bilir ve makamından feyiz almaya çalışırlar.[45]

45 Mecdî Efendi onun hakkında şöyle der: Kendileri Nurbahşiye tarikatından idi. Babası Seyyid Ali Buharî Hoca İshak Hatlânî'den, o da Seyyid Ali Hemedânî'den icazetlidir. Silsileleri birkaç vasıta ile Necmettin-i Kübrâ'ya ulaşmaktadır.

ŞEYH HACI BAYRAM ANKARAVÎ (VELÎ)

Sultan Bayezıt döneminin tanınmış tarikat şeyhlerinden biri de Hak Ârifi Hacı Bayram Ankaravî'dir. (Hacı Bayram-ı Velî)[55]

Merhum, Ankara yakınlarında Çubuk çayı üzerindeki Zülfazl (Solfasol) köyünde dünyaya gelmiştir.

Dinî ve aklî ilimlerle meşgul olmuş, her iki dalda da maharet kazanmıştır. Ankara şehrinde müderris olmuştur. Daha sonra tedris faaliyetini bırakarak Şeyh Hamit el-Kayserî'nin sohbetiyle şereflenmiş, kemâlâtın doruklarına ulaşmıştır.

Sufî sülûkünün bütün merhalelerini, derece ve makamlarını ârif bir şahsiyetti. Maddî ve manevî kerametleri vardı. Sohbeti olağanüstü düzeyde etkiliydi. Onun feyiz dolu sohbetleri sayesinde bir çok insan yüksek mertebelere çıkmıştır.

Ankara şehrinde vefat ederek oraya defnedildi. Oradaki türbesi meşhur olup halk tarafından ziyaret edilir ve feyz alınır. Makamında duaların kabul edildiğine ve bereketlerin yağdığına inanılır. –Cenab-ı Hak aziz sırrını mukaddes kılsın.–[46]

46 Mecdî Efendi der ki: Güvenilir tarikat ehlinden nakledilir ki: Şeyh Hamit Kayserî, Şeyh Şucâ Karamanî'ye 'Ankara'da Hacı Bayram adlı bir müderris vardır. Git onu davet et gelsin' diye gönderdi. Merhum Şeyh Şucâ da Ankara'ya varıp Hacı Bayram medresede ders verirken bulup Şeyh Kayserî'nin kendisini davet ettiğini bildirdi. Hacı Bayram da davete icabet gerekir diyerek Kayseri'ye gitti. Orada Şeyh Kayserî ile görüştü. Şeyh Kayserî Hacı Bayram'a zâhir ulemasından ölenlerin mertebeleri ile bâtın ehlinden ölenlerin mertebelerini gösterdi. Daha sonra 'Hangisini tercih ettiysen onu seç' dedi. Hacı Bayram, bâtın ehlinin hallerinin yüksekliğini ve onların saadette olduklarını görünce meşâyih yolunu seçerek tedris faaliyetini bıraktı. Allah ruhunu şâd etsin. S. 77.

ŞEYH TAPTUK EMRE

Sultan Bayezıt devri meşâyihinden biri de Hak Ârifi Taptuk Emre'dir.

Merhum Sakarya nehrine yakın bir köyü yurt edinmişti. Uzlet ve halktan uzaklaşma yolunu seçmişti. İrşat ve büyük keramet sahibi bir zât idi. –Allah sırrını takdis etsin.–[56]

YUNUS EMRE

Devrin tanınmış şeyhlerinden biri de Hak Ârifi Yunus Emre'dir.

Yunus Emre merhum, Taptuk Emre'nin yoldaşlarındandı. Uzun süre şeyhinin zâviyesine odun taşımıştı. Getirdiği odunlar arasında bir tek eğri odun bulunmazdı. Şeyhi bunun sırrını sorduğunda şöyle demişti: "Bu kapıya eğri bir şey yakışmaz." Zahirî kerametlere sahiptir. Vecd ve hal sahibi bir zâttır.

Türkçe söylenmiş bir çok manzumesi mevcuttur. Bu manzumelere bakıldığında tevhit bakımından çok yüksek bir mertebeye sahip olduğu ve esrar-ı ilahîye muttali olduğu görülmektedir.

ŞEYH ABDURRAHMAN ERZİNCANÎ

Devrin sufî şeyhlerinden bir diğeri Hak ârifi Şeyh Abdurrahman Erzincanî'dir. –Cenab-ı Allah sırrını mukaddes kılsın.–

Merhum, Şeyh Safiyyuddin Erdebîlî'nin halifelerinden biriydi.[47] Bilahare Anadolu'ya gelmiş ve Amasya'ya yerleşmiştir.

İnsanlardan uzakta dağlarda yaşardı. Bir gün müritlerine "Dostlarımızdan bir cemaat bize misafir olacak. Onlar için yiyecek bir şeyler hazırlayın" dedi. Onlar da "Verecek hiçbir şeyimiz yok" dediler. Bunun üzerine dergahından çıktı ve çevreye bakındı. Çok geçmeden bir ceylan sürüsü geldi. Şeyh onlara şöyle dedi: "Konuklarım için hanginiz kendisini feda eder?" Sürüden bir ceylan öne çıktı. Müritleri onu kestiler. Çok geçmeden konuklar geldi ve ceylanı kızartarak ikrâm ettiler.

Anlatılır ki: Şeyh Erzincanî bir gün çok hüzünlü ve bedbin göründü. Müritleri hüznünün sebebini sordular.[57] Şeyh şöyle cevap verdi: "Erdebilî taifesi takva ve güzel bir itikat üzereydiler. Bugün ise şeytan onlara bulaşmış durumda. Şeytan onları seleflerinin yollarından çıkarmış durumda."

Bu sözün üzerinden çok geçmeden Şeyh Haydar'ın çıkardığı bidatler zuhur etti ve tarikat mensupları, seleflerinin âdabını terk ederek hal ve inançlarını bozdular.-Allah onu çirkin kılsın-.[58]

47 Safiyyuddin Erdebîlî; Öl. H. 735/M. 1334. Safeviyye tarikatının kurucusudur.

BEŞİNCİ TABAKA

H. 820 YILINDA SULTAN OLARAK BİAT EDİLEN
SULTAN BAYEZIT HAN OĞLU SULTAN MEHMET
DÖNEMİNDE YAŞAYAN OSMANLI BİLGİNLERİ

Vezir Mahmut Paşa bu olaydan çok rahatsız olmuş ve iyiden iyiye kaygılanmıştı. Sultan'ın hışmından korktuğu için de onlar hakkında konuşamıyordu. Sonunda durumu Molla Fahreddin'e haber verdi ve Hurûfîler'in görüşlerini bizzat kendilerinden dinlemelerini istedi. Molla Fahreddin salonun bir kenarına gizlendi.[60] Mahmut Paşa Sultan'ın kalbini kazanan dinsizi evine davet etti ve kendisinin de inançlarına meylettiğini ima etti. Bunun üzerine o dinsiz Hurûfî bütün batıl esaslarını anlatmaya başladı.

Salonun bir kenarına gizlenmiş olan Molla Fahreddin adamın anlattıklarını dinliyordu. Konuşma ilerlemiş ve hulûl teorisine[50] kadar gelmişti ki, Molla daha fazla sabredemeyerek gizlendiği yerden çıktı ve Hurûfî'ye duyduğu öfkeyi ağır sözlerle ifade etmeye başladı. Hurûfî başına gelecekleri anlayarak hemen Dersaadet'e kaçtı. Molla Fahreddin adamın peşinden gitti ve Sultan'ın huzurunda onu yakalattı. Sultan Molla Fahreddin'den utanarak hiç sesini çıkarmadı.

Sonra Edirne'de yapılan Yeni Cami'nin minberine çıktı. Müezzinler ezan okuyarak halkı camiye çağırdılar. Herkes toplanınca Molla Fahreddin onlara Hurûfîliğin sapık fikirlerini anlattı. Onların küfre düştüklerini ve dinden çıktıklarını ilan ederek cezalarının ölüm olduğunu bildirdi. Bu düşünceye sahip olanların öldürülmelerine katkıda bulunanların büyük sevap kazanacaklarını ifade etti. Sonra da Sultan'ın aklına giren o dinsizi, taraftarlarıyla beraber şehrin musallasına götürdü. Liderlerini yaktırdı.

Rivayete göre ateşi adam bizzat kendisi tutuşturmuş ve önce sakalı yanmaya başlamıştı. Gür sakallı biriydi. Ardından halk çalı çırpı ve odun toplayarak adamı ateşe verdiler. Taraftarlarının tamamını da katlettiler. Böylelikle kıvılcımları yayılmaya başlayan dinsizlik ateşi söndürülmüş oldu.

Anlatıldığına göre Molla Fahreddin ölümcül bir hastalığa yakalanıp yatağa düşünce Molla Ali et-Tûsî kendisini ziyarete gelmiş ve tavsiyelerde bulunmasını rica etmişti. Molla, avamın sırtının şeriatın asâsından uzak tutulmaması gerektiğini söylemiş, bundan başka bir şey de dememişti. Çok geçmeden ruhunu teslim etmiş ve Edirne şehrine gömülmüştü. Cenab-ı Allah ona bolca mağfiret buyursun, Keramet ve Rıdvan yurdunu meskeni kılsın.

MOLLA YAKUB ASFAR KARAMANÎ (SARI YAKUB)

Sultan Mehmet Çelebi devrinin ilim, fazilet ve kemal sahibi âlimlerinden bir diğeri de Molla Yakub Asfar Karamanî'dir.

Merhum, gerçek bir âlim ve fâzıl idi. Bir çok ilimde derinleşmişti.

Anne tarafından dedeme Allame Teftazânî'nin *et-Telvîh* adlı kitabını okumuştu.[51] Kendisine okunan her usûl meselesinde onunla ilgili fer'î meseleleri belirtirdi.[61]

Fıkıh meselelerini ezbere bilen bir âlim, öğrencilerine faydalı bir müderris, tevazu ve huşu sahibi bir kişilikti. Ahlakı güzel, hoş mizaçlı biriydi. Bursa şehrine geldiğinde Molla Yegân ile görüşmüş ve kendisine kapalı gelen bazı hususları, ilmine duyduğu saygıyı ifade etmek için ona arz etmişti. Molla Yegân onun konuşmasını beğendiği

50 Hulûl teorisi: Yüce Allah'ın her hangi bir varlığa hulul etmesine (enkarnasyon) dayanan bir düşünce olup İslam inançlarına göre sapık bir fikirdir.

51 *et-Telvîh*; Fıkıh Usûlü sahasında yazılmış bir eserdir. Allame Teftazânî, Sadru'ş-şerîa Mahbûbî'nin (Öl. H. 758/M. 1335) *Tenkîhu'l-Usûl* adlı kitabını şerh etmiş ve adına *et-Telvîh ilâ keşfi hakâik et-tenkîh* koymuştur.

için ona saygısını ifade etmek üzere soruları cevapsız bırakmıştı.

Molla Yakub'un iki ayet-i kerime arasında çelişki gibi görünen bir farklılığı gidermek için yazdığı bir risâlesi vardır. Bu ayetler, "**Muhakkak Biz elçilerimize yardım ederiz..**" (40/51) ayeti ile "**Ve peygamberleri haksız yere öldürürler...**" (3/31) ayetidir.

Hac menâsiki hakkında da bir kitabı bulunduğunu duydum. Güvenilir zâtlardan birinin elinde bulunan bir mecmuada kendi hattıyla şöyle yazılı olduğunu gördüm: Babasından rivayette bulunan bir müderristen rivayet ettiğine göre ilmiyle âmil bir zat olup 'Sarı Yakub Karamanî' adıyla meşhur bir âlimin şöyle dediğini nakletti: "Rüyamda kendimi Allah Resulü'nün (sav) huzurunda gördüm ve şöyle dedim: Ey Allah'ın Elçisi! Rivayet edildiğine göre şöyle buyurmuşsunuz: Âlimlerin etleri koklanır. Onları koklayan hastalanır. Yiyense ölür. Siz böyle ifade buyurdunuz mu ey Allah'ın Elçisi? Allah Resulü (sav) şöyle buyurdu: Şöyle de ey Yakub: Âlimlerin etleri zehirdir."[62] –Allah ruhlarını şâd etsin-, kutsal hazirelerdeki fütuhatlarını bol kılsın.[52]

MOLLA KARA YAKUB

Devrin tanınmış ilim adamlarından biri de ilim ve fazilet sahibi Molla Yakub b. İdris Niğdevî el-Hanefî olup Kara Yakub lakabıyla şöhret bulmuştur.

Nisbesi, Karaman diyarının şehirlerinden Niğde'ye aittir. Merhum, Hicrî 789 yılında dünyaya gelmiş ve doğduğu ilde ilimle meşgul olmuştur. Usûl, Arapça ve Meânî ilimlerinde maharet kazanmıştır.

52 Mecdî Efendi şunu ilave etmiştir: Zikredilen kişi şunu nakletti ki: "Bir mecmuasının üstünde kendi hattıyla yazıp belirtti ki o müderristen böyle işittim diyerek meramını ifade etti." s. 84.

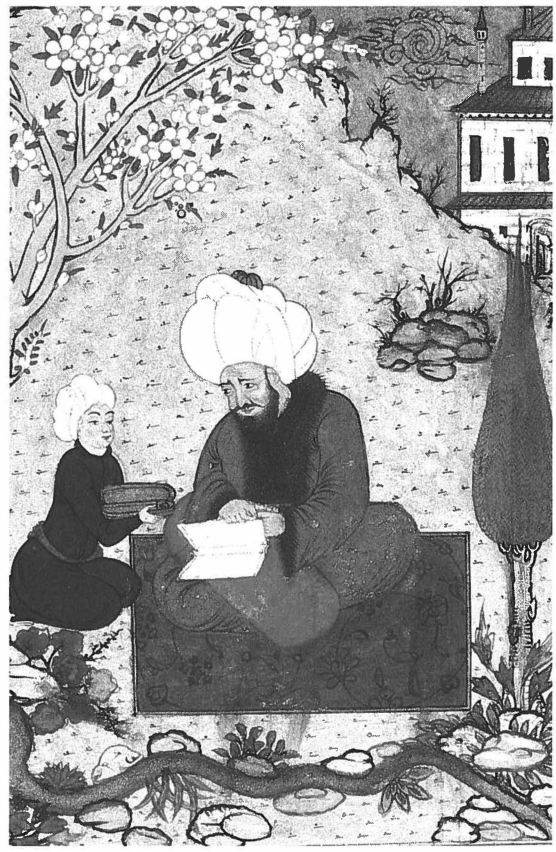

el-Mesâbîh kitabı üzerine bir şerh, *el-Hidâye* üzerine haşiye yazmıştır. Şam ve Kahire'ye gitmiştir. Buralarda ilim tahsil ettikten sonra tekrar memleketine dönmüştür. Hicrî 833 yılı Rebiü'levvel ayında vefat edinceye kadar Karaman'da ikamet etmiştir. –Allah rahmet eylesin.[53]

53 *el-Mesâbîh*; Bagavî'nin (Öl. H. 516/M.1122) Hadis sahasındaki kitabıdır. *el-Hidâye*; Burhaneddin Ali el-Merğinânî el-Hanefî'nin (Öl. H. 593/M.1196) fıkhın fürûu üzerine yazdığı kitabıdır. Mecdî Efendi bu bilgiye şöyle bir eklemede bulunmuştur: Adı geçen şahsiyet, *Eşrâfu't-tevârîh* adlı hoş bir kitap daha telif etmiştir. Bu kitabında Adem (as)'dan Hatem-i Enbiya'ya (sav) kadar bütün büyük peygamberlerin hallerini, Hatem-i Enbiyâ'nın (sav) hallerini, sahabe-i kirâmın hallerinin tafsilatını, mezhep imamlarının hayatlarını, ehli hadis'in hallerini ve ilk döneme ait eserlerin sahiplerinin hayat hikayelerini ayrıntılı olarak zikretmiştir. Kitabını, son müçtehidin yani Muhammed b. Muhammed b. Muhammed Gazâlî'nin hayatıyla noktalamıştır. S. 84-85.

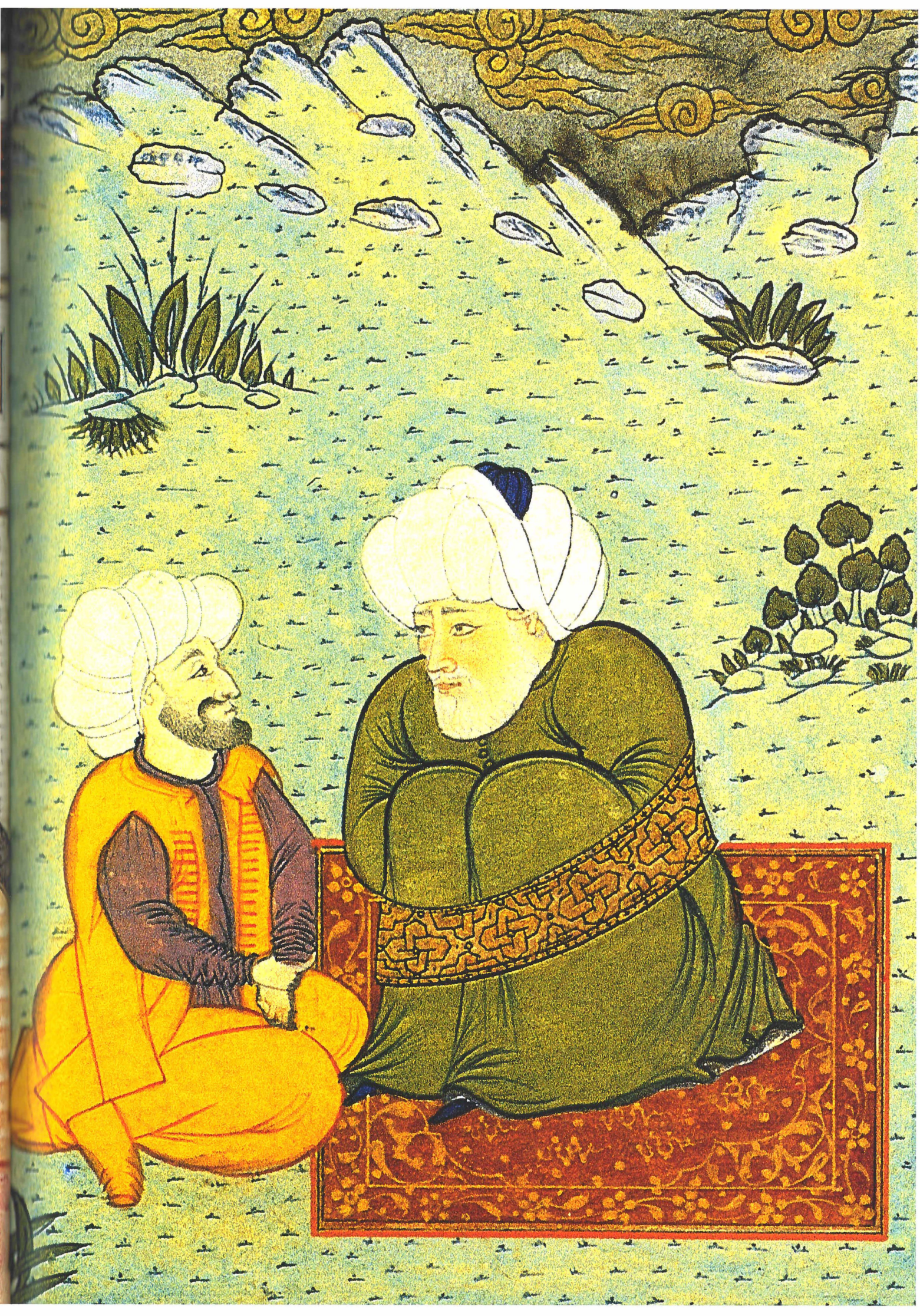

BAYEZID-İ SUFÎ

Devrin tanınmış şahsiyetlerinden biri de Bayezıd-i Sufî'dir.

Merhum; iyi bir âlim, ilmiyle âmil, akıl ve fazilet sahibi bir insandı. İşlerin sonlarını düşünen tedbirli bir kişilikti. Sultan Bayezıt Han kendisini oğlu Sultan Mehmet'in hocalığına atamıştı. –Allah ruhunu şâd etsin.

MOLLA FAZLULLAH

Devrin ulemasından biri de âlim ve ilmiyle âmil bir zât olan Molla Fazlullah'tır.[63]

Molla Fazlullah âlim, âmil, fıkıh bilgisi kuvvetli bir şahsiyetti. Sultan Mehmet devrinde Gebze beldesinde kadı idi. Cenab-ı Allah mağfiretiyle kuşatsın.

MUHYİDDİN KÂFİYECİ

Sultan Mehmet devrinin tanınmış bilginlerinden biri de Molla Allâme Muhyiddin Kâfiyeci'dir. Bu lakap ile meşhur olmasının sebebi; Nahiv sahasının temel eserlerinden biri olan *el-Kâfiye* ile aşırı meşguliyetidir. Tam adı Muhammed b. Süleyman b. Sâd b. Mesud er-Rûmî el-Bergamavî'dir.

Suyûtî şöyle der: "Hocamız, allâme, hocaların hocası Muhyiddin Ebu Abdullah Kâfiyeci Hicrî 788 yılında doğmuştur. Ergenlik çağında ilimle iştigal etmeye başlamış ve ilk önce İran ve Tatar diyarına gitmiştir. Oralarda birbirinden değerli âlimlerin halkalarında bulunmuştur. Hocaları arasında şu isimleri zikredebiliriz: Molla Şemseddin Fenârî, Burhan Haydar, Şeyh Vâcid, *el-Mecma'* şârihi İbn Ferişte, Hafızuddin el-Bezzâzî vd.[54]

Daha sonra Kahire'ye gelmiş ve şehrin fazilet erbabı ve eşrafından birçokları kendisinden istifade etmişlerdir.. İbnü'l-Hümmâm'ın bırakması üzerine meşihat makamına getirilmiştir. Kelam, fıkıh usulü, Nahiv, Sarf, Meânî, Beyân, Cedel, Mantık, Felsefe ve Astronomi gibi aklî ilimlerin tamamında söz sahibi olmuş büyük bir imamdı. Bu ilim dallarının hiçbirinde başka bir şahıs eline su dökemezdi. Ayrıca Fıkıh, Tefsir ve Hadis ilimlerinde de derin bilgiye sahipti ve kitaplar telif etmişti.

Aklî ilimler sahasında yazdığı eserler sayılmayacak kadar çoktur. Nitekim kendisine biyografisinde yazmak istediğimi, bu yüzden isimlerini zikretmesini rica ettiğimde şöyle demişti: O kadar çok eserim var ki[64] adlarını unuttum, hatırlamıyorum.

Eserlerinin büyük bölümü muhtasardır. Hiç kuşkusuz en kıymetli ve faydalı olanları *Şerhu Kavâidi'l-i'râb* ve *Şerhu Kelimeteyi'ş-şehâde* kitaplarıdır. Tefsir ilimleri ve hadis ilimleri sahasında *et-Teysîr* adını verdiği bir muhtasarı vardır. Bu kitabı üç balya miktarındadır. Kendisi, bu ilimlerde ilk ihtisarı kendisinin yaptığını söylerdi. Böyle söylemesinin nedeni Zerkeşî'nin *el-Burhân* ve Celal el-Bulkinî'nin *Mevâkiu'l-ulûm* kitaplarını görmemiş olmasıydı.[55]

Dinî bakımdan sağlıklı bir akideye, sufîler hakkında hüsnü niyete sahip bir kişilikti. Hadis ehlini sever, bidatçilerden hoşlanmazdı. İlerlemiş yaşına rağmen ibadete çok düşkündü. Bol sadaka dağıtır, Allah yolunda harcamayı severdi. Fıtratı sağlam ve kalbi temiz olanın üzerinde durmazdı.

54 Şemseddin Fenârî daha önce anlatılmıştı. İbn Ferişte; tam adı Abdüllatif b. Abdülaziz b. Melek el-Hanefî'dir. (Öl. H. 801/M. 1399) *el-Mecma*; İbn es-Sââtî'nin *Mecmau'l-bahreyn ve multeka'n-nehreyn* adlı eseridir. Hafızuddin el-Bezzâzî; tam adı Mehmet b. Mehmet el-Kerderî olup İbn el-Bezzâzî lakabıyla meşhurdur.

55 *el-Burhân*; Bedrettin Muhammed b. Bahadır b. Abdullah el-Zerkeşî el-Şâfiî'nin (Öl. H. 794; M. 1391) Kur'an ilimleri sahasındaki bir kitabıdır. *Mevâkiu'l-ulûm min mevâkiu'n-nucûm*; Celaleddin Abdurrahman b. Ömer el-Bulkinî'nin (Öl. H. 824/M. 14221) Kur'an ilimleri sahasındaki bir kitabıdır.

Hasımlarına karşı çok tahammüllü, acılara karşı sabırlı ve ilim bakımından çok zengin bir kişilikti.

On dört yıl onun meclisinde bulundum. Meclisine her gidişimde daha önce hiç duymadığım yeni bir tahkik veya açıklama ile karşılaşırdım. Bir keresinde bana şöyle bir soru sormuştu: "'Zeydu kâimu' cümlesinin irâbı nedir?" Ben de soruyu basite alarak "Bu tür şeyler sorulacak kadar küçüldük mü üstadım?" dedim. Bunun üzerine şöyle dedi: "'Zeydu kâimu' cümlesinde tam yüz on üç mesele vardır." Bunun üzerine şöyle dedim: "Bunların tamamını dinleyip kaydedinceye kadar şuradan kalkmayacağım." Bunun üzerine notlarını çıkardı ve o okudu, ben yazdım.

Şeyh hazretleri beraberindeki imanına şahit tutarak ile Hicrî 879 yılı[65] Cemaziyel evvel ayının dördünde Cuma gecesi vefat etti.

Rahmetli Suyûtî'nin onunla ilgili olarak anlattığı bunlardır.[56] Ben de Merhum Molla'nın İstisnâ konusuyla ilgili bir risâlesini görmüştüm. Gerçekten de büyük küçük demeyiş, bütün meseleleri teker teker zikretmişti. Daha önce o devirde kimsenin duymadığı türden ince bilgilere de yer vermişti. O risâleyi dikkatle mütalaa ettim ve çok istifade ettim. Cenab-ı Allah ruhunu şâd etsin.

ŞEYH ABDÜLLATİF MAKDİSÎ

Sultan Mehmet döneminin tanınmış tarikat şeyhlerinden biri de Hak Ârifi Şeyh Abdüllatif Makdisî'dir.

İcazetnâmelerinden birinde bizzat kendi hattıyla nesebini şöyle yazmıştır: Abdüllatif b. Abdurrahman b. Ahmet b. Ali b. Gânim el-Makdisî el-Ensârî. –Allah sırrını mukaddes kılsın-, Hicrî 786 yılı Recep ayının yirmisinde Cuma gecesi dünyaya gelmiştir.

Başlangıçta şer'î ilimler ile meşgul olduktan sonra tasavvufa meylederek Hak ârifi Şeyh Abdülaziz'in hizmetine girmiştir. Şeyh Abdülazîz kendisine irşat için icazet vermiştir. Şeyh Zeynuddin el-Hâfî Kudüs-i Şerif'e geldiği zaman Şeyh Abdüllatif onu evinde misafir etmiş ve izzet ü ikramda bulunmuştur. Onunla yarenlik etmiş ve içinde ona karşı derin bir ünsiyet hissetmiştir.

Şeyh Zeynuddin el-Hâfî Hicaz'a gitmek üzere şehirden ayrılınca Şeyh Abdüllatif de onunla birlikte seyahat etmek istemiştir. Ancak Şeyh Zeynuddin kendisini bundan men etmiştir. Çünkü Şeyh Abdüllatif'in annesi o günlerde rahatsızlanmıştı. Kendisi gerçekten değerli bir hanımdı.[66] Şeyh Zeynuddin, Şeyh Abdüllatif'e annesinin hizmetinde bulunmasını emretti. Meramını hac dönüşünde gerçekleştireceğine dair söz verdi.

Şeyh Zeynuddin el-Hâfî Kudüs-i Şerif'e döndüğünde Şeyh Abdüllatif ile birlikte Horasan'a gitti. Orada onun emriyle halvete girdi. Riyâzet ve mücâhede ile meşgul oldu. Sonra yine Şeyh Zeynuddin'in Câm beldesine gitti. Orada da Şeyh Ahmet Nâmıkî el-Câmî'nin türbesinde kırk gün (=erba'în) halvetine girdi.

Bu dönemde kendisine gelen halleri mektupla Şeyh Zeynuddin'e bildiriyordu. En sonunda muzafferiyet işareti kendisine geldi. O da bunu Şeyh Zeynuddin'e arz etti. Şeyh Zeynuddin irşat için icazetnâme yazıp kendisine verdi. Sonra Şam'a, oradan da Anadolu'ya geçti ve Konya şehrine geldi.

Şeyh Abdüllatif'in bu olayı şöyle anlattığı rivayet edilir: "Konya şehrine girdiğim-

56 Müellif bu bölümü, *Buğyetu'l-vuât* adlı eserden tasarrufta bulunarak iktibas etmiştir. (s. 47-48) Mecdî Efendi şunu eklemiştir: "O zamanın fazilet ehlinden Şihâb Mansur on beyitten oluşan bir mersiye düzmüştür. Bu mersiyenin ilk beyti şöyledir:
Ağladı Şeyh Muhyiddin Kâfiyeci'ye,
Gözlerimiz, kalpte bulunan kandan yaşlarıyla."

de önce Şeyh Celaleddin el-Belhî'in (Mevlana Celaleddin Rûmî) türbesini ziyaret ettim. Orada bedenimi çırılçıplak gibi hissettim. Sonra Şeyh Sadreddin Konevî'nin türbesini ziyaret ettim. Sandukasının üstünde ahşaptan bir pencere vardı. Pencereden elini uzattığı gibi elbisemin eteğini çekti. Sonra Şemseddin Tebrizî'nin (Şems-i Tebrizî) mezarını ziyaret ettim.[57] Benden kendisi için namaz kılıp dua etmemi rica etti. Ben de namaz kılıp dua ettim.

Sonra Bursa'ya gittim. Yolculuğun ilk günü atımın üstünde uyurken birinin şöyle dediğini işittim: Marifet ehli seni bekliyor, acele et! Çevreme bakındım, ama kimseyi göremedim. Bursa'ya vardığımda Şaban ayının ilk günüydü.[67] Ulemadan bir cemaat ile Şaban ayının son on gününden Ramazan ayının sonuna kadar halvette kaldık.

Halvetin ilk gününde şöyle bir ses duydum: Bu, cennetten bir topluluktur, dünyada emsâli yoktur. Aynı sesin sahibi bir beyit okudu. Beyitte yer alan kelimelerin ilk harfleri bir silsileyi oluşturan şahsiyetlerin isimlerinin ilk harflerini temsil ediyordu:

Geceleyin yüceldi en nadir sevgililerin süsleri,
Öyle bir şekilde ki pahası kıymetlenerek,
Silindi her resim, aştı sırrım silindiğinde,
Gerekmez ona yardımıyla parıldadığında deryanın akışı. (Tavîl vezni)

Bu beyitlerde yeralan sıralamaya göre silsileyi oluşturan şahsiyetler şunlardı: Abdullah Makdisî; Zeynuddin Hâfî; Abdurrahman Şîrbinî; Yusuf Acemî; Hasan Şimşîrî; Mahmut Isfahânî; Nurettin el-Natanzî; Ömer Sühreverdî; Ahmet Gazâlî; Nessâc Ebu Ali; Kurkân Ebu Ali; Ebu Osman el-Mağribî; Ebu Ali el-Kâtib; Ebu Ali Rubârî; Cüneyd-i Bağdâdî; Seriyyü's-Sekatî; Marûf el-Kerhî; Ali b. Musa el-Rıza; Musa el-Kâzım; İmam Cafer es-Sâdık; Muhammed el-Bâkır; Zeynelâbidin; İmam Hüseyin; İmam Ali b. Ebu Tâlib. Allah hepsinden razı olsun ve yüzlerini cehennem ateşinden korusun.

Rivayete göre bu tarikin meşguliyeti; zararı savmak, faydayı temin etmek, müritlerin yardımlaşması ve düşmanlara mukabelede bulunmaktı. Kaynağı Şeyh Abdüllatif Makdisî idi. Şeyh Abdüllatif bu tariki Şeyh Abdülaziz'den miras almıştı. Aksi halde Zeyniyye tarikatında bunun bir dayanağı olmazdı.

Şeyh Abdüllatif'in *Kitabu't-Tuhfe fî beyâni'l-makâmât ve'l-merâtib* adlı bir eseri vardır.[68]

Merhum Bursa kalesinde H. 856 yılı Rebiü'levvel ayının ilk Perşembe günü vefat etmiştir. Bursa'da kendine mensup olan zâviyede defnedilmiştir. Mezarının üzerine bir türbe yapılmış olup ziyaret edilir ve feyiz aranır. –Cenab-ı Hak aziz sırrını mukaddes kılsın.

ŞEYH ABDÜRRAHİM MERZİFONÎ

Bu dönemin tanınmış şeyhlerinden biri de Hak ârifi Şeyh Abdürrahim Merzifonî'dir.

Merhum Şeyh Merzifon'da doğmuş, bilahare Mısır'a gitmiştir. Orada Hak âriflerinden Şeyh Zeynuddin el-Hâfî ile karşılaşmış ve onun sohbetine dahil olmuştur. Onu çok sevmiş ve onunla birlikte Hâf'a gitmiştir. Onun gözetiminde bir çok defa halvete girerek, kendisinden Lâ ilâhe illallah' kelimei tevhid zikrini almıştır. Uzun bir eğitimin ardından da onun elinden hırka-i şerifi giymiştir. Hal ve makamlardan ulaştığına ulaş-

57 Celaleddin el-Belhî; meşhur sufî şairi, Mevlevî tarikatının kurucusudur. Öl. H. 682/M. 1273. Şemseddin Tebrizî; tam adı Muhammed b. Ali b. Melik Dâd'dır. Öl. H. 645/M. 1247, tanınmış sufî seyyahtır.

mış, yüceliklere kadar yükselmiş ve bunlarda birçok şey tahsil etmiştir.

Şeyh Zeynuddin el-Hâfî ona irşatta bulunmak için, Şeyh Şihabuddin Sühreverdî'nin *Avârifu'l-meârif* ve *A'lâmu'l-hüdâ* kitaplarını okutmak için icazet vermiştir. Yine ona kendi değerli eseri *el-Vasâya'l-Kudsiyye* ve diğer eserleriyle rivayetlerini öğretmesi için de icazet vermiştir.[58]

Bu icazetleri verdikten sonra da doğduğu belde olan Merzifon'a göndermiştir.[69] Ardından da şöyle demiştir: "Anadolu'ya aşkın ateşini gönderdim."

Vatanına döndüğünde Sultan Murat kendisini Merzifon'daki evkaf imaretinin başına geçirmiş ve beş dirhem yevmiye takdir etmiştir. Bilahare üç dirhem daha eklemiştir. Ayrıca yıllık mahsulden de on ölçek tahsis etmişti. Şeyhe bu dirhemleri kabul etme sebebi sorulduğunda şöyle demiştir: "Bizce bunda bir mahzur yoktur. Farklı elleri tek bir elle sınırladık, bu lokmayla nefsin ağzını tıkadık."

Allah sırrını mukaddes kılsın, Merzifon'da vefat etti ve oraya defnedildi. Kabri meşhur bir ziyaret ve feyiz kapısıdır. Görülen ve görülmeyen bir çok kerameti mevcuttur. Kerametlerini saymak mümkün değildir.

Aşkın halleri üzerine Türkçe yazdığı şiirleri vardır. Şiirlerinde Rûmî mahlasını kullanırdı. Allah ruhunu şâd etsin.

Şeyh Zeynuddin el-Hâfî'nin Abdülmu'tî adında bir halifesi vardı. Üçü 'Abâdile' diye anılırdı. Merhum, Kuzey Afrika asıllı, Malikî mezhebindendi. Bilahare Hak ârifi Şeyh Zeynuddin el-Hâfî'nin hizmetine girmiş ve onun dizinde tarikat eğitimini tamamlayarak irşat icazeti almıştı. İcazeti aldıktan sonra Mekke'ye yerleşmişti. Yüce Allah onun varlığıyla Mekke'nin şeref ve bereketini daha da arttırmıştı. Şeyhü'l-Harem lakabıyla tanınırdı. Onun da gözle görünen ve görünmeyen bir çok kerameti vardı.

-Yüz yirmi yaşını devirmesine rağmen menkıbeleri hakkında hiçbir eser ortaya çıkmayan- Molla Sindî'den nakledilir ki: "Kendisi Şeyh Zeynuddin el-Hâfî,[70] Hoca Ubeydullah es-Semerkandî[59] ve Seyyid Kâsım el-Envâr'ın[60] sohbetlerinde bulunmuştu. Bir yıl hacca gitmiştim. Mekke'de Şeyh Abdülmu'tî ile karşılaştım. Güçlü bir riyazete sahip, halkın arasına pek çıkmayan bir insandı. Onu çok sevdim. Bir gün bana şöyle dedi: 'Hoca Ubeydullah es-Semerkandî'yi gördüğünü duydum. Bugün görsen tanır mısın?' Şöyle dedi: 'Evet, bak şurada, tavaf ediyor' dedi.

Hemen tavafa katıldım. Kâbe'yi tavaf ediyordu. Ben de tavaf ile meşgul oldum.

58 *Avârifu'l-meârif*; Şihabuddin Ömer es-Sühreverdî'nin (Öl. H. 622/M. 1234) tasavvufla ilgili eseridir. *A'lâmu'l-hüdâ*; Sühreverdî'nin Kelam sahasındaki kitabıdır. *el-Vasâya'l-Kudsiyye*; Zeynuddin Hâfî'nin eseridir.

59 Hoca Ubeydullah Mahmud b. Ahmet el-Şâşî (Öl. H. 895/M. 1495) Ahrâr lakabıyla tanınan büyük bir sufîdir.

60 Şeyh Kâsım el-Envâr; tam adı Muînuddin Ali b. Nasr el-Tebrizî olan (Öl. H. 837/M. 1433) meşhur bir sufîdir.

Ben tavafı bitirmeden o Makâm-ı İbrahim'e gitti ve namaza durdu. Tavafı bitirince ben de Makâm-ı İbrahim'e gittim ve namaza durdum. Selam verdiğimde Hoca Ubeydullah'tan eser olmadığını gördüm.

Şeyh Abdülmu'tî'nin yanına döndüm. Bana, "Hoca Ubeydullah'ı gerçekten tanıdığını anladım" dedi. Bir süre sonra Semerkant'a döndüm. Hoca Ubeydullah'ın hizmetine girdim. Beni görünce şöyle dedi: Orada olanları kimseye anlatma! Birkaç yıl sonra tekrar Mekke'ye gittiğimde Şeyh Abdülmu'tî'nin halk içinde şöhret bulmuş biri haline geldiğini gördüm. Büyük bir cemaati olmuştu. Kendisinin hizmetine vardığımda şöyle dedi: "Sen Hoca Ubeydullah'ı meşhur ettin, o da beni halk içinde meşhur etti."

Bu büyük şeyhlerin hepsi de Hak ârifi Şeyh Zeynuddin el-Hâfî'nin halifeleriydi. Anadolu'ya hiç gelmemiş olsa da hatırasından feyiz almak ve uğurundan istifade edebilmek için, onun hayatına da bir nebze değinmek istiyoruz.

Zeynuddin Hâfî ismiyle şöhret bulan Merhum Şeyh Zeynuddin Ebu Bekir b. Muhammed b. Muhammed, Horasan diyarının Hâf kasabasında[71] H. 751 yılı Rebiü'levvel ayının Onbeşinci günü dünyaya gelmiştir. Zâhir ve bâtın ilimlerini cem etmiş, şeriat ve sünnetin takibinde muvaffak olmuş bir şahsiyetti. Tarikatın mensupları arasında en büyük kerametler ona aitti.

Tasavvuf ilmini Şeyh Nureddin Abdurrahman el-Mısrî'den tahsil etmiş, irşâd icazetini de ondan almıştı. Şeyh Nureddin'in icazetinde şöyle yazılıdır: "Halveti hak ettiği, gaybî vâridatı almaya ve fütuhata ehliyetli olduğu sıralarda istihâreye çekilerek kendi halvetimi ona bıraktım. Yedi günlük halvet sırasında Cenab-ı Allah bana lütfunun eseri olan nimetlerde bulundu ve dördüncü gece katından mevhibe kapılarını ona açtı. Makam derecelerinde hızla yükselerek Hakikat-ı tevhid makamına nail oldu. Yedi gün olmadan Cem-i şuhûdda tefrika bağları tamamen çözüldü. Yedinci günün tamamında Hakikî Zâtî tevhidin ışıltıları kendisine zâhir oldu ve Hakikat Ehli nezdinde Cemu'l-cem olarak işaret edilen makama yükseldi. Güçlü bir istidada sahip olduğu için terakkî ve ziyadesi pek hızlı olmuştu. Yüce Allah'tan ümidim onu tamamıyla kendine alması ve beka-i dâim ile orada tutarak muttakîlere imam kılmasıdır."

Rivayete göre kendisi şöyle demiştir: "İcazetnâmemi alınca Horasan'a döndüm. Ama icazetnâmeyi Bağdat'ta unuttum. Uzun bir vakit sonra Mısır'a döndüğümde şeyhimin öldüğünü öğrendim. Halvet hânesine girince bana yazdığı icazetnâmenin orada durduğunu gördüm. Asıl icazetimle arasında sadece birkaç harf farkı vardı. Acaba asıl icazetnâmenin başına gelenlerden haberdar mı olmuştu. Bunu bilemiyordum. Ama aynı icazetnâmeyi bir kez daha yazdığı ve halvet yerine koyduğu bir hakikatti. Bu belki de o icazetnâmenin bir nüshasıydı. Her iki durumda da şeyhimin açık kerametlerinden biri olduğu ortadaydı.[72] Çünkü halvet mahallinin kapısı açıktı ve dileyen girebilirdi. İcazetnâmenin onun bıraktığı gibi durması hiç kuşkusuz onun kerametiydi."

Yine Şeyh Zeynuddin'in şöyle dediği nakledilmiştir: "Şeyhimin bir çok fakire giydirdiği bir tacı vardı. Bağdat'a dönüşümde tacı bana vermişti. Bağdat'ta bu tacı Pir Tac el-Kiylânî adında bir adam benden istedi. Tarikat ehli arasında bilinen mürüvvete uygun olarak kullanması şartıyla kendisine verdim.

Bir gece rüyamda bu tac benden istimdatta bulunarak şöyle dedi: "Beni bu tarikatın büyükleri giydi –isimlerini saydı-. Şimdi ise beni öyle bir adama verdin ki şarap içmekten başka iş görmüyor." Bunun üzerine adamı aradım ve bir meyhanede

sarhoş halde buldum. Yanımdaki arkadaş tacı onun başından çıkardı. Horasan'a geri döndük."

Şeyh Zeynuddin seksen bir yıllık bir ömrün ardından H. 838 yılı Şevval ayının ikinci Pazar gecesi vefat etti.[61] Allah aziz sırrını mukaddes kılsın.

ŞEYH PİR İLYAS AMÂSÎ (AMASYALI)

Devrin tanınmış sufîlerinden biri de Hak ârifi Şeyh Pir İlyas Amâsî (Amasyalı) idi.

Allah sırrını mukaddes kılsın, zamanında faziletiyle şöhret bulan ulemadandı. Amasya civarında ikamet ederdi. Timur Han bölgeden geçerken onu yakalayarak Şirvan vilayetine göndermişti. Orada kendisine geçinmesi için yeterli olacak bir gelir bağlamıştı. Şeyh Pir İlyas bu zorunlu ikamet sırasında boş durmayıp ilim öğrencilerine ders vermiş,[73] bu arada Hak ârifi Şeyh Pir Sadreddin Şirvânî'nin sohbetine katılmıştı. Onun kırk gün (=erba'hin) halvetinde bulunmuş, türlü mücahede ve riyazetlerle meşgul olmuştu.

Şeyh Sadreddin ümmî bir şahıstı. Bu yüzden Şeyh Pir İlyas'ın tahsili kısa sürede bitmiş, alacağını almıştır. Bilahare Şirvan'dan memleketi Amasya'ya dönmüş ve tam on iki yıl riyazet ve nefis terbiyesiyle meşgul olmuştur. Horasan'da bulunan Şeyh Zeynuddin el-Hâfî'nin şöhreti kulağına gelince onun sohbetine katılmak için Horasan'a gitmeye niyet etmiştir.

O sıralarda rüyasında Allah Resulü'nü (sav) görmüş ve o kendisine şöyle buyurmuştur: "Ey İlyas! Sen Sadreddin'e git." Allah Resulü'nün (sav) bu emrine uyan Şeyh Pir İlyas, Şeyh Sadreddin'e gitmek üzere yola çıkmıştır. Onun yaşadığı beldeye yaklaştığı sırada Şeyh Sadreddin müritlerine şöyle demiştir: "Bugün Molla İlyas geliyor. Haydi onu karşılamaya çıkın."

Şeyh Pir İlyas huzuruna çıktığında Şeyh Sadreddin'in elini öptü. Şeyh Sadreddin ona şöyle dedi: "Molla hazretleri! Peygamber (sav) tarafından irşâd edilenlerin sayısı pek de fazla değildir!" Şeyh Pir İlyas uzun süre onun hizmetinde bulundu. Riyazet ve nefis terbiyesiyle meşgul oldu. Sonunda şeyhinin de izniyle sıla-i rahimde bulunmak için memleketine döndü.

Şeyh Pir İlyas Amasya'da bulunduğu sırada şeyhinin vefat ettiği haberini alınca Amasya'da kalarak irşâda devam etmeye karar verdi. Amasya'da bahçesinde Hak'kın rahmetine kavuştu. Naşını yıkayan kişi, onu yatağın üzerine koyduğunda nehirlerin üzerine koyduğunu görmüştür. Şeyh İlyas düşmemek için bir eliyle yatağın kenarını tutmuştur. Sevâdiyye denilen mıntıkaya gömüldü.[62] Allah sırrını mukaddes kılsın.[74]

ŞEYH ZEKERİYA HALVETÎ

Dönemin tanınmış sufî şahsiyetlerinden biri de Hak ârifi Şeyh Zekeriya el-Halvetî'dir.

Merhum, Şeyh Pir İlyas'ın yoldaşlarındandı. Şeyh Pir İlyas vefat edince yoldaşla-

61 Mecdî Efendi şunu eklemiştir: "Önce Malin adında bir kasabaya defnedilmiş bilahare Dervişabad denen mıntıkaya nakledilmiştir. O Merkad adındaki tapınakta bulunan pak mezardan da, Herat şehrinde cenaze namazlarının kılındığı alana yakın bir noktaya nakledilmiş ve oraya defnedilmiştir. Her üç yer de onun bereketiyle mamûr olmuş ve hepsi de insanların ziyaretgâhı haline gelmiştir. Her üçünde de büyük camiler inşa edilip Cuma namazı kılınır olmuştur." S. 92-93.

62 Mecdî Efendi şunu eklemiştir: "Nakledildiğine göre merhum şeyhin naşını yıkayacak kişi onun mübarek bedenini yatağın bir kenarına koyup yıkamaya başladı. Bu sırada bedeni yataktan düşecek gibi oldu. O anda mübarek elleri yatağın öbür tarafına yapışarak düşmekten kurtulmuştu." S. 93-94.

rı onun halefini bulmak için ayrı ayrı halvetlere çekildiler. Hak Teâlâ'dan gelecek işareti bekliyorlardı. Bu işaret sayesinde Pir İlyas'a halef olacak kişiyi belirleyeceklerdi. İşaret Şeyh Zekeriya'yı gösterdi ve hep birlikte ona biat ettiler.

Şeyh Zekeriya büyük mücâhede ve bilgilere sahipti. Mezarı, Amasya'da Saraçlar Camii civarındadır. Allah ruhunu şâd etsin.

ŞEYH ABDURRAHMAN ÇELEBÎ

Devrin tanınmış sufîlerinden biri de Şeyh Abdurrahman Çelebî'dir. Şeyh Abdurrahman Molla Husamuddin'in oğludur.

Annesi, Şeyh Pir İlyas'ın kızıdır. Tasavvuf yolunu Şeyh Zekeriya'dan almıştır. Onun ardından postuna oturmuştur. 'Gümüşlüoğlu' lakabıyla bilinirdi. Bu lakapla anılma nedeni, babasının Gümüş kasabasından oluşuydu. Âşık ve musikî sever bir insandı. Rüya tabirinde de çok maharetliydi.

Aşk, vecd ve hal konularına dair bir çok Türkçe deyişi vardı. Şiirlerinde babasına nispetle 'Husâmî' mahlasını kullanmıştır.

Mezarı Amasya Sevâdiyye'deki Yakub Paşa Zaviyesi'ndedir.

ŞEYH ŞÜCÂUDDİN KARAMÂNÎ

Devrin tanınmış sufî şahsiyetlerinden biri de Şeyh Şücâeddin Karamânî'dir.[75]

Şeyh Şücâeddin Şeyh Hâmid Kayserî'nin sohbetinde bulunmuş ve bu sohbetin bereketiyle nefsâniyetin alçaklığından ruhâniyetin doruğuna çıkmıştır. Cenab-ı Allah aziz sırrını mukaddes kılsın.

ŞEYH MUZAFFERUDDİN LÂRENDEVÎ (KARAMANLI)

Sultan Mehmet Çelebi döneminin sufî şahsiyetlerinden biri de Hak ârifi Muzafferuddin Lârendevî'dir.

Bu zât da, Şeyh Hâmid'in sohbetinde bulunma şerefine ermiş ve onun himmeti sayesinde ulvî makam ve kerametlere sahip olmuştur. Allah sırrını mukaddes kılsın.

ŞEYH BEDREDDİN ED-DAKÎK

Devrin tanınmış sufî şahsiyetlerinden bir diğeri Şeyh Bedreddin ed-Dakîk'tir.

Şeyh Hacı Bayram Veli'nin sohbetinde bulunmuş ve onun sohbeti sayesinde yüksek makamlara ve büyük kerametlere nail olmuştur. Çok tuhaf zevklere ermiştir. Allah sırrını mukaddes kılsın.

ŞEYH BEDREDDİN EL-AHMER

Devrin tanınmış sufî şahsiyetlerinden biri de Şeyh Bedreddin el-Ahmer'dir.

Şeyh Bedreddin el-Ahmer de Hacı Bayram'ın sohbetinde bulunmuş ve ondan feyiz almıştır.

BABA NAHHÂS EL-ANKARAVÎ

Devrin tanınmış sufî şahsiyetlerinden biri de Baba Nahhâs el-Ankaravî'dir.

Bu zât da, Şeyh Hacı Bayram Velî'nin yoldaşlarından ve ondan tarikat alanlardandır. Allah sırrını mukaddes kılsın.[76]

SELAHEDDİN BOLULU

Sultan Mehmet Çelebi döneminin meşhur sufî şahsiyetlerinden biri de Selaheddin Bolulu'dur.

Tarikatı Hacı Bayram Veli'den alan zâtlardan biridir. Yüce Allah sırrını mukaddes kılsın.

MUSLİHUDDİN HALİFE

Devrin sufî şahsiyetlerinden bir diğeri Hak ârifi Muslihuddin Halife'dir.

Tarikatı Hacı Bayram Velî'den alan zevattan biridir. Onun dergahında tahsil ederek irşâd makamına ulaşmıştır. Allah sırrını mukaddes kılsın.

ÖMER DEDE BURSEVÎ

Devrin meşhur sufîlerinden biri de Hak ârifi Şeyh Ömer Dede Bursevî'dir.

Bu zât da tarikatı Hacı Bayram Velî'den almıştır. Birçok makama ulaşmış ve birçok şey tahsil etmiştir. Kendisine irşâd için icâzet verilmiştir. Tarikatı önce Şeyh Hâmid el-Kayserî'den aldığı, tamamını ise Hacı Bayram Velî'nin sohbetinde tahsil ettiği söylenmiştir. Allah sırrını mukaddes kılsın.

ŞEYH LÜTFULLAH

Devrin tanınmış sufîlerinden biri de Hak ârifi Şeyh Lütfullah'tır.

Kendisi Emir İsfendiyar'ın neslinden ve emirlerdendir. Balıkesir beldesine yerleşmiş, dönemin eşrafından birinin isteği üzerine hamam inşa edenlere nezaret etmek için Ankara'ya gelmiştir.[77]

Hacı Bayram Velî bir gün yanına uğramış ve kendisiyle hasbihalde bulunmuştu. Şeyh Lütfullah Balıkesir'i överek anlattı ve Hacı Bayram'ı şehre gitmeye özendirdi. Hacı Bayram Velî, Şeyh Lütfullah'ın arzusuna uyarak Balıkesir'e gitmeyi kabul etti.

Şey Lütfullah "Ne zaman gidebiliriz?" diye sordu. Hacı Bayram Velî de "Dilersen hemen gideriz" dedi. Bir anda hiçbir kayıt ve bağ kalmamıştı. Hacı Bayram ile birlikte Balıkesir'e gittiler. Hacı Bayram'ın müritleri yolda Şeyh Lütfullah'a şöyle dediler: "Şeyhimizin sana olan himmeti ger-

çekten çok büyüktür. Bir de kırk gün (=erba'hin) halvetine girseydin ne muradın varsa ererdin." Bu söz üzerine o sırada önlerinde gitmekte olan Hacı Bayram Velî bir an durakladı ve "O, tek bir bakışla bile muradına erebilir" dedi.

Şeyh Lütfullah hemen Hacı Bayram'ın atının üzengisine sarıldı ve Hacı Bayram Veli'nin ayağını öptü. Balıkesir'e vardılar. Hacı Bayram Velî orada bir ev inşa etti ve bir süre ikâmet etti. Şeyh Lütfullah onda tahsilini tamamlayıp yüce makam ve eşsiz hallere nail oldu.

Hacı Bayram Velî bir süre sonra Ankara'ya döndü. Şeyh Lütfullah'ı da Balıkesir'deki halifesi olarak görevlendirdi. Şeyh Lütfullah ölünceye kadar Balıkesir'de kaldı ve oraya defnedildi. Allah sırrını mukaddes kılsın.[78]

ALTINCI TABAKA

H. 825 YILINDA SULTAN OLARAK BİAT EDİLEN
SULTAN MEHMET ÇELEBİ OĞLU
SULTAN İKİNCİ MURAT DÖNEMİNDE YAŞAYAN
OSMANLI BİLGİNLERİ

MOLLA YEGÂN

Sultan İkinci Murat Devrinin tanınmış âlimlerinden biri; fâzıl, ilmiyle âmil ve kâmil âlim, Yegân lakabıyla meşhur Muhammed b. Armağan'dır. Allah kendisine rahmet etsin.

Bütün ilimleri, Emir Aydınoğlu vilayetinde bir zâttan tahsil etmiştir. Bu zâtın ismini merhum babamdan duymuştum. Ancak şu anda hatırlamıyorum. Bilahare Molla Şemseddin Fenârî'den ders almıştır. Sonrasında bazı Bursa Medreseleri'nde hocalık yapmış, tedrisat ve fetva makamlarının ardından Molla Fenârî'nin ölümü üzerine yargı makamının başına getirilmiştir.

Sultan nezdinde saygın, izzet ü ikram gören bir zât idi. Avamdan olsun, havastan olsun herkesin gözünde beğenilen ve takdir gören bir kişiydi. Bir süre yüksek görevlerde bulunduktan sonra hepsini bırakıp hacca gitmiştir. Hicaz dönüşünde ölünceye kadar hiçbir resmî görev talep etmemiştir. Fazilet sahibi, zeki ve karakteri sağlam bir âlimdi. Ama ezberi biraz zayıftı.

Molla Yegân beyaz tenli, uzun boylu, gür sakallı biriydi. Arkadaşlarıyla sohbet etmekten hoşlanır, onlar için leziz yemekler hazırlatırdı. Kendisi dedem merhum Molla Hayreddin'den de ders almıştı.

Rivayete göre Molla Yegân Bursa şehrinde kadı iken bir hüküm vermiş ve bu hüküm[79] Molla Fenârî'nin oğulları tarafından kabul edilmemişti. Molla Fenârî'nin oğulları, az sonra açıklayacağımız bir nedenden dolayı ona kızgınlardı. Kararla ilgili meclis kurulmasını istediler. Bir müderris, "Bu adam, faziletli bir âlimdir, belki bu meselede de çıkış yolu bulabilir, vazgeçin" dedilerse de onlar meclisin kurulmasında ayak dirediler.

Yargı kararının görüşüleceği meclis kuruldu. Molla Fenârî'nin çocukları "Bu karar, bir çok temel kitaba aykırıdır" dedikten sonra görüşlerini destekleyen bir çok nakilde bulundular.

Molla Yegân şöyle dedi: "İmam Züfer müçtehit midir?"[63] Onlar "Evet" deyince şöyle dedi: "Ben de bu kararı gördüğüm bir yarardan dolayı onun mezhebine göre verdim. Eğer kararı bozma gücünüz varsa buyurun bozun!"

Molla Fenârî'nin çocukları ne diyeceklerini bilemediler. Çünkü zayıf bir mezhebin, yargı kararıyla birleşince güçlendiği hükmünü iyi biliyorlardı.

Molla Yegân'dan hoşlanmama nedenleri şuydu: Babaları Molla Fenârî, kızını Molla Yegân ile evlendirmek istemiş, ancak Molla bu isteği kabul etmemişti. Çünkü daha önce eski hocasının kızını alacağına dair söz vermişti. Bu sözü bozmak istemediği için sonraki hocası Molla Fenârî'nin isteğini geri çevirmişti.

MEHMET ŞAH

İkinci Murat devrinin önemli âlimlerinden biri de Molla Yegân'ın oğlu âlim ve fâzıl bir zât olan Mehmet Şah'tır.

Merhum Bursa'da bulunan Sultaniyye Medresesi'nde müderris idi. Sonra Bursa

63 İmam Züfer; tam adı, Ebu'l-Hüzeyl Züfer b. Kays el-Anberî'dir. İmam Ebu Hanîfe'nin büyük öğrencilerinden biridir. Basra'da yaşamış ve kadılık görevinde bulunmuştur. Rey ehlindendir. H. 158 (M. 775) yılında Basra'da vefat etmiştir.

kadılığına getirildi. Bu görevde iken vefat etti. Allah'ın rahmeti üzerine olsun.

YUSUF BÂLÎ

Devrin meşhur âlimlerinden biri de fazilet ve kemal sahibi âlim Molla Yegân oğlu Yusuf Bâlî'dir.[80]

Merhum, önce babasından ilim tahsil etmiş, ardından Bursa medreselerinde ders vermiştir. Müderris olarak görev yaptığı sırada vefat etmiştir. Allah rahmet etsin.

Havâşî alâ evâili't-Telvîh adlı bir eseri vardır.

MOLLA MUHAMMED B. BEŞÎR

Devrin meşhur âlimlerinden biri de fâzıl ve kâmil âlim Muhammed b. Beşîr'dir.

Doğduğu beldeden Bursa'ya göçmüştür. Önce Sultan Bayezıd Han'ın Bursa'daki medresesine yerleşmiş, orada terbiye görmüştür. Daha sonra terfi ederek orada ikâmet eden öğrencilerden biri olmuştur. Aynı medresede müderris yardımcısı olduktan sonra müderris olmuş ve bu görevde iken vefat etmiştir. Allah'ın rahmeti üzerine olsun.

Medresede müderris yardımcısı iken Seyyid Şerif Cürcânî'nin *Havâşî Şerhi'l-Matâli* kitabını okutmuştur. Merhum dedem de kendisinden bu kitabı okuyan otuz yedinci öğrencisi olmuştur. Merhum Cuma ve Bayram tatilleri dışında her gün ders okuturdu.

MOLLA ŞEREFUDDİN

Devrin âlimlerinden biri de fazilet sahibi bir âlim olan Molla Şerefuddin b. Kemal el-Kırımî'dir.

Memleketinde şer'î ilimler başta olmak üzere bütün ilimleri tahsil etmiştir. Rivayete göre Hâfızuddin İbnü'l-Bezzâzî'den ders okumuş, kendi memleketinde hocalık edip kitaplar telif etmiştir. Hayli yararlı ve güzel işlerde bulunmuştur. Kırım beldesi gerilemeye başlayıp âlimleri sağa sola dağılmaya başlayınca Molla Şerefuddin Anadolu'ya gelmiştir. Sultan İkinci Murat kendisine izzet ü ikramda bulunarak belli bir yevmiye tahsis etmiştir. Bu sayede Hak'kın rahmetine kavuşuncaya kadar rahat bir hayat sürmüştür.[81]

el-Menâr üzerine yaptığı bir şerhi olduğu söylenmişse de ben muttali olmadım.[64]

MOLLA EL-KIRIMÎ

Devrin ilim adamlarından biri de fazilet ve kemal ehli, ilmiyle âmil bir zât olan Molla Seyyid Ahmet b. Abdullah el-Kırımî'dir.

Merhum Molla, az önce anlattığımız Molla Şerefuddin'den ders almış, bilahare Anadolu'ya gelmiştir. Sultan İkinci Murat kendisine Merzifon'daki medresesini emanet etmiştir. Bilahare İstanbul şehrine gelmiş ve Sultan İkinci Murat Han kendisine elli dirhem yevmiye bağlamıştır. Burada hem ders vermiş, hem de öğrenci çalıştırmıştır.

64 Katip Çelebî Molla Şerefuddin'in *Menâr* şerhi hakkında şöyle der: Kendisi bu kitabı hayli kapsamlı bir müsvedde halinde yazmış ama öylece bırakmıştı. Hacc'a giderken Şam ulemasına bu metni sunduğunda Hicaz yolunda temize çekmesini teklif ettiler. Şerhi H. 810 (M. 1407) yılı Şaban ayının 25. Salı günü bitirmiştir.

Bir seferinde Sultan İkinci Murat İstanbul'dan Edirne'ye giderken yolda onunla karşılaşmış ve Kırım beldesinin durumunu sorarak şöyle demişti: "Kırım'da altı yüz müftü ve üç yüz müellif bulunduğunu duyardık. İlim ve asayişi tam, büyük bir medeniyet merkezi olduğunu işitirdik."

Molla Kırımî cevap verdi: "Bendeniz o devrin sonlarına yetiştim."

Sultan sordu: "Kırım'ın çökme sebebi nedir?"

Molla şöyle cevap verdi: "Âlimleri aşağılayan bir vezir göreve geldi. Onun eziyetinden bıkan âlimler beldeyi terk ettiler. Halbuki âlimler bir şehrin kalbi gibidirler. Kalpte bir hastalık olunca vücudun diğer organlarını etkilemesi kaçınılmazdır."

Bu cevap üzerine Sultan İkinci Murat emrindekilerden birine "Bana Mahmut'u çağırın" dedi. Sultan'ın kastettiği Vezir Mahmut Paşa idi. Vezir gelince Sultan Kırım'la ilgili olarak dinlediklerini aktardı ve ekledi: "Bundan da anlaşılan odur ki bir memleketin çöküşü vezirler yüzünden olmaktadır."

Vezir Mahmut Paşa şöyle dedi: "Hayır efendimiz, esas sebep Sultan'dır."

Sultan merakla sordu: "Niçin?" Şöyle dedi: "O vezire görev vermesi yüzünden."

Sultan İkinci Murat "Doğru söyledin" dedi.[82]

Molla Kırımî'nin Seyyid Abdullah'a ait *Şerhu'l-Lubb* adlı esere yazdığı haşiyeleri vardır. Teftazânî'nin *Şerhu'l-Akâid* üzerine haşiyeleri ve yine Allame Teftazânî'nin *et-Telvîh* adlı eserine hâşiyeleri vardır.[65]

Merhum, İstanbul şehrinde vefat etmiş ve oraya defnedilmiştir. Kabri ziyaret edilip feyiz ve bereket aranır. Duaların kabul gördüğü bir makamdır.

65 *Lübbü'l-elbâb*, İsferâinî'nin eseridir. Ebu İshak İbrahim İsferâinî H. 418'de Nişâpûr'da vefât etmiştir. Mecdî Efendi şunu ekler: Torunlarından birinden işitildi ki, Molla Kırımî, Beydâvî Tefsiri'ne de, tamamına yakın miktarda haşiye yazmıştır.

MOLLA ALİ SEMERKANDÎ

Devrin tanınmış zevâtından biri de Hak ârifi ve ilmiyle âmil âlimlerden olan Seyyid Alaeddin Ali Semerkandî'dir.

Önce kendi memleketinde İlm-i şerîf ile meşgul olmuş, bütün dinî ilimlerde yüksek mertebe sahibi olmuştur. Sonra tasavvuf yolunu tutmuş ve girdiği tarikat mesleğinde de yüksek makam ve derecelere nâil olmuştur. Ardından Anadolu'ya gelerek Karaman şehrine yerleşmiştir.

Tefsir sahasında dört ciltlik bir kitap telif etmiş olup tamamlayamamıştır. Tefsiri Mücâdele Sûresi'ne kadar olan sûreleri ihtiva etmektedir. Bu eserinde, bilinen tefsir kitaplarından birçok yararlı malumat ve değerli incelikleri iktibas etmekle kalmayıp kendisi de çok edebî ve akıcı ifadeler eklemiştir. Uzun ömürlü bir zât idi.

Rivayete göre yüz elli yaşını geçmiş, bir rivayete göre iki yüz yaşına kadar yaşamıştı. Hakikatini Yüce Allah daha iyi bilir.

MOLLA GÜRANÎ

Sultan İkinci Murat döneminin tanınmış ulemâsından biri de fazilet ve kemal ehli, ilmiyle âlim, milletin ve dinin güneşi Molla Ahmet b. İsmail Güranî'dir.[83]

Merhum, Usûl ilmini iyi bilen bir Hanefî fıkıhçısı idi. Temel ilimleri memleketinde okudu. Sonra Kahire'ye gitti ve orada da ilim tahsil etti. Kahire'de Kırâat-i aşereyi gayet güzel ve sağlam bir şekilde okudu. Hadis ve Tefsir ilimlerini tahsil etti. Devrinin âlimleri kendisine bütün bu ilimlerde

icazet verdiler. İbn Hacer el-Askalânî kendisine Hadis ilminde icazet vermiş, Hadis ilimlerini özellikle *Sahîh-i Buhârî*'yi rivayet ve dirayet bakımından gayet sağlıklı bir şekilde okuduğunu ikrar etmiştir.

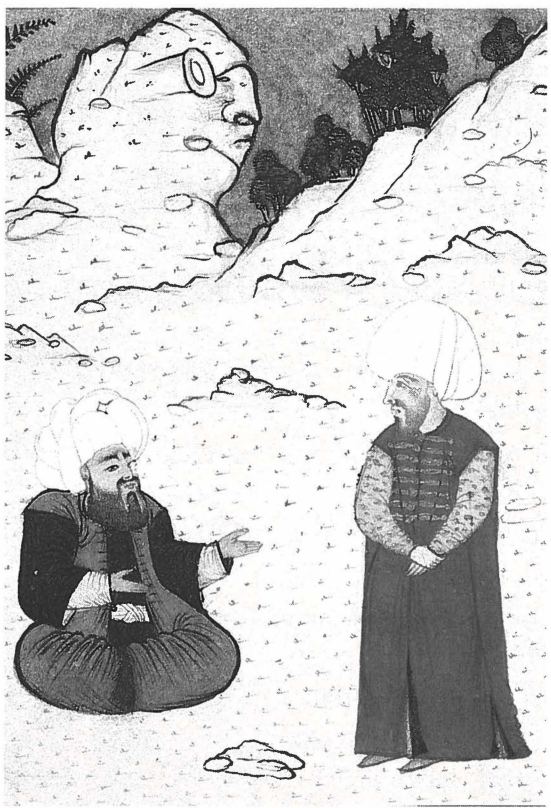

Dönemin tanınmış bilginlerinin de hazır bulundukları ders halkalarında tedrisatta bulunmuş, hepsi de onun ilmî üstünlüğünü dile getirmişlerdir. Yukarıda bahsi geçen Molla Yegân Hac farizası için Hicaz'a giderken Molla Güranî ile karşılaşmış ve onun ilmî zenginliğini görünce beraberinde Anadolu'ya götürmüştür. Molla Yegân Sultan İkinci Murat'ın huzuruna çıkınca Sultan kendisine sormuştu: "Bize Hicaz'dan bir hediye getirdin mi?"

Molla Yegân "Evet, büyük bir müfessir ve Hadis âlimi" deyince Sultan "Nerede?" diye sordu. Molla'nın "Kapıda" cevabını duyunca, Sultan hemen onu içeri çağırttı. Molla Güranî Sultan'ın huzuruna girip selam verdi. Sonra Sultan ile bir saat sohbet ettiler. Sultan İkinci Murat, Molla Güranî'nin ilmî derinliğini anlayınca, Bursa'da bulunan dedesi Sultan Murat'a ait medrese ile yine aynı şehirde bulunan Sultan Bayezıt medreselerinin müderrisliğini kendisine verdi.

O günlerde Sultan İkinci Murat'ın oğlu Manisa Sancakbeyi olarak görev yapıyordu. Babası ona bir çok hoca göndermiş, ama onlardan hiçbir şey okumamıştı. O kadar; yaşı geldiği halde Kur'an'ı bir kez olsun hatim etmemişti. Bunun üzerine Sultan İkinci Murat, sert mizaçlı ve heybetli birini oğluna hoca olarak göndermek istedi.[84] Yanındakiler Molla Güranî'yi göndermesini tavsiye ettiler.

Sultan İkinci Murat tavsiyelere uyup Molla Güranî'yi oğlunun hocası olarak tayin etti. Eline bir değnek tutuşturarak emirlerine karşı çıktığında onu dövmesini tembih etti.

Molla Güranî elinde değnek, şehzadenin odasına girdi ve şöyle dedi: "Babanız sizi eğitmem için beni gönderdi. Emirlerime karşı çıktığınızda sizi dövmem için de bu değneği verdi!" Şehzade Mehmet gülmeye başladı. Bunun üzerine Molla Güranî küçük şehzadeyi bir güzel dövdü. Bu dayağın tesiriyle Şehzade Mehmet hocası Molla Güranî'den korkmaya başladı. Kur'an-ı Kerim'i kısa sürede hatim etti. Baba Sultan İkinci Murat bu habere çok sevinerek Molla Güranî'ye kıymet biçilemez hediyeler gönderdi.

Şehzade İkinci Mehmet, babası Sultan İkinci Murat'ın vefatı üzerine tahta oturunca Molla Güranî'ye vezirlik teklif etti. Ama Molla Güranî bu teklifi kabul etmeyerek şöyle dedi: "Kapınızdaki hizmetçi ve kullarınız, bir gün vezir olabilmek için size hizmet ediyorlar. Vezir kendi içlerinden çıkmayınca gönülleri senden uzaklaşır ve devletinin düzeni bozulur."

Sultan İkinci Mehmet hocasının sözlerini yerinde buldu ve ona kazaskerlik göre-

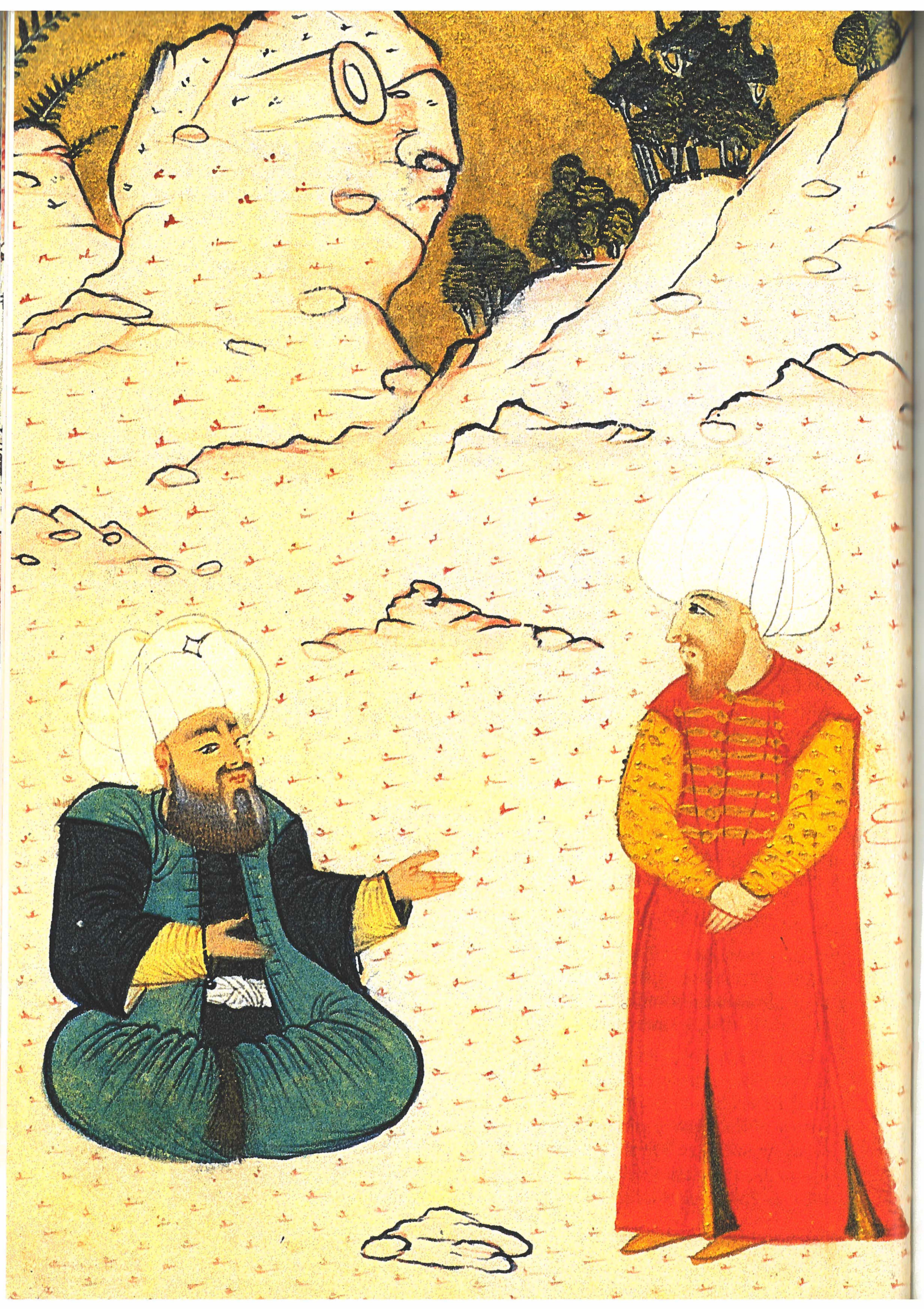

vini teklif etti. Molla Güranî bu görevi kabul etti. Kazaskerliği üstlenince kadılık ve müderrislik görevlerini ehli olan kimselere bıraktı. Ama bunu Sultan'a danışmadan yaptı.

Sultan İkinci Mehmet bu davranışı yadırgadı ama hocasının yüzüne bir şey söylemekten de çekindi. Vezirleriyle istişare ettiğinde kendisine Molla Güranî'ye şöyle demesini tavsiye ettiler: "İşittim ki dedelerimin Bursa'daki vakıflarının dirlik ve düzenliği bozulmuştur. Bunu bir an önce telafi etmek gerekir."

Sultan bunu der demez Molla Güranî şöyle dedi: "Emir buyurursanız, ben oraları toparlarım." Sultan İkinci Mehmet, "Bu iş, uzun zaman ister. Siz en iyisi mi Bursa kadılığını ve oradaki vakıfların idaresini üstlenin" dedi. Molla Güranî bu teklifi kabul ederek Bursa'ya gitti.

Bir süre sonra Sultan İkinci Mehmet bir hizmetlisi ile bir ferman gönderdi. Fermanda dinî kurallara aykırı bir hüküm vardı. Molla Güranî fermanı yakmakla kalmadı, bir de elçiyi dövdü. Sultan bu davranıştan çok rahatsız oldu ve kendisini görevlerinden aldı. Aralarında soğukluk oluştu.

Molla Güranî Anadolu'dan ayrılarak Mısır'a göçtü. O dönemde Mısır Sultanı Kayıtbay idi.[85] Mısır Sultanı Molla Güranî'ye eşi görülmemiş bir izzet ü ikramda bulundu. Bir süre onun devletinde kemal-i izzet ve itibar içinde yaşadı.

Bir müddet sonra Sultan İkinci Mehmet yaptığına pişman oldu. Sultan Kayıtbay'a bir elçi göndererek Molla Güranî'yi göndermesi için ricacı oldu. Sultan Kayıtbay İkinci Mehmet'in mektubunu Molla Güranî'ye anlattıktan sonra şöyle dedi: "Sakın ona gitme. Ben sana, onun gösterdiğinden daha fazla izzet ü ikram gösteriyorum."

Molla Güranî Sultan Kayıtbay'a şöyle cevap verdi: "Dediğiniz doğrudur. Ancak Sultan İkinci Mehmet ile aramızda babaoğul sevgisi gibi çok güçlü bir sevgi vardır. Aramızda yaşananlar tamamen ayrıdır. Yaratılış olarak ona yatkın olduğumu çok iyi bilir. Eğer gitmezsem, senin engel olduğunu anlar ve aranıza düşmanlık girer."

Sultan Kayıtbay Molla Güranî'nin sözlerine hak verdi ve ona kıymetli hediyeler vererek yolculuk için gerekli hazırlıkları yaptırdı. Onunla birlikte Sultan İkinci Mehmet'e de büyük hediyeler gönderdi.

Molla Güranî İstanbul'a geldiğinde Sultan İkinci Mehmet kendisine Bursa kadılığı görevini tekrar verdi. Tarih Hicrî 862 yılıydı. Bir süre bu görevde kaldıktan sonra Sultan kendisini fetva makamının başına getirdi. Yevmiye iki yüz dirhem, aylık yirmi bin dirhem ve yıllık elli bin dirhem maaş bağladı. Bu paralara ara sıra gönderdiği hediyeler, nadir eşyalar, köle ve halayıklar dahil değildir. Molla Güranî bu büyük Sultan'ın himayesinde varlık ve huzur dolu bir hayat sürdü.

Bu dönemde Kur'an-ı Kerim'i tefsir etti ve eserine *Gâyetu'l-emânî fî tefsîri's-sebi'l-mesânî* adını verdi. Bu tefsirinde iki büyük müfessir olan Zemahşerî ve Beydâvî'ye[86] tenkitlerde bulunmuştur.[66]

Sahîh-i Buhârî'yi şerh etmiş ve şerhine *el-Kevseru'l-cârî alâ riyâzi'l-Buharî* adını vermiştir. Bu eserinde de el-Kirmânî ve İbn Hacer el-Askalânî'nin şerhlerine tenkitler yöneltmiştir.

Kasîde-i Şâtıbiyye için yapılmış *Şerhu'l-Caberî* üzerine ilim ehli arasında kabul gören hâşiyelerde bulunmuştur. Tefsir, Hadis ve Kıraat ilimlerinde bir çok öğrenci okutarak çoğunu yetiştirmiştir. Zamanının neredeyse tamamı tedris, fetva, tasnif ve ibadete ayrılmıştı.

---

66 Katip Çelebî bu tefsiri *Gâyetu'l-emânî fî tefsîri'l-Kelâmi'r-Rabbânî* adıyla zikretmiş ve şöyle demiştir: "..Telifi H. 867 yılı Recep ayının üçünde bitirmiştir." Bk. *Keşfu'z-zunûn*, 2/1190. Zemahşerî; tam adı Mahmut b Ömer b. Muhammed el-Harizmî olup (Öl. H. 538/M. 1144) tanınmış müfessir ve kelamcıdır. Bir çok telifi vardır. *Rebîu'l-ebrâr, el-Fâik fî garîbi'l-hadîs, el-Keşşâf an hakâiki't-tenzîl* bunlardan bazılarıdır.

Evinde yatıya kalan bir öğrencisi şunu anlatmıştır: "Hocamız yatsı namazını kıldıktan sonra Kur'an'ı başından okumaya başladı. Ben uyumaya gittim. Gece bir ara uyandım. O hâlâ okuyordu. Tekrar uykuya daldım. Gecenin geç bir vaktinde tekrar uyandım. Hocam Mülk sûresini okuyordu. Gün ağarırken Kur'an-ı Kerimi hatim etmişti." Hizmetçilerine sorduğumda her zaman böyle yaptığını söylediler.

Merhum, heybetli, uzun boylu gür sakallı bir zât idi. Sakallarını boyatırdı. Her zaman hakkı söyler, Sultan ve vezirlere isimleriyle hitap ederdi. Sultan ile karşılaştığında ona selam verir, fakat önünde eğilmezdi. Kucaklaşır, fakat elini öpmezdi. Bayram günlerinde çağrılmadıkça saraya gitmezdi.

Güvenilir birinden şunu dinledim: "Bir arife günü Molla Güranî'nin yanına gittim. Sultan Bayezıt Han'ın saltanatı dönemi, yağmurlu bir gündü. Saray hizmetçilerinden biri gelerek şöyle dedi: Sultan size selam ediyor ve yarın teşrif etmenizi istirham ediyor. Molla Güranî şöyle cevap verdi: "Gidemem. Her yer çamur, pabuçlarımın çamura bulaşmasından korkarım." Hizmetçi gitti ve çok geçmeden geri döndü: "Sultan hazretleri size selam ediyor[87] ve pabuçlarınızın çamura değmemesi için bineğinizden kendisinin indiği yere inmenize müsaade ettiğini bildiriyor." Molla Güranî bunun üzerine gideceğini söyledi."

Merhum Sultan İkinci Mehmet'e nasihatte bulunur ve daima şöyle derdi: "Senin yediğin de haram, giydiğin de haram. Bu konularda ihtiyatlı ol."

Bir gün Sultan İkinci Mehmet ile aynı sofraya oturmuştu. Sultan Molla Güranî'ye şöyle dedi: "Ey Molla! Sen de haram yiyorsun!" Molla Güranî, "Senin yediğin taraf haram, benim yediğim taraf helaldir" dedi. Bunun üzerine Sultan tabağı ters çevirdi. Molla yemeye devam etti. Sultan "Haram tarafı sen yedin!" deyince şöyle karşılık verdi: Benim taraftaki helal, senin tarafındaki haram bittiği için çevirdiniz."

Bir gün kendisine "Şeyh Ebu'l-Vefâ, Molla Hüsrev'i ziyaret ediyor, sizi ziyaret etmiyor" denildi. Şöyle karşılık verdi: "İsabet ediyor! Çünkü Molla Hüsrev âlim ve kâmil bir zâttır, bu yüzden onu ziyaretten hoşlanıyor. Bana gelince âlim olsam da sultanlarla içli dışlıyım. Bu yüzden beni ziyaret etmesi caiz olmaz."

Merhum, kendisinden yüksek makamlara getirilseler bile akranlarından hiçbirine haset etmezdi. Bu tür konular kendisine söylendiğinde şöyle derdi: "Kişi kendi kusurlarını görmez. Eğer benden üstün bir tarafı olmasaydı, Yüce Allah ona bu makamı nasip etmezdi."

Molla Güranî bir gün Sultan İkinci Mehmet'e şöyle dedi: "Timur Han bir görevle bir elçi gönderdi ve ona şöyle dedi: Eğer ata ihtiyaç duyarsan karşılaştığın herkesin atını alabilirsin. Şahrûh'un oğlunun atı olsa bile al. Elçi kendisine emredilen görevi yerine getirmek üzere yola çıktı. Yolda Molla Sadeddin Teftazânî ile karşılaştı.[88] Molla atından inip bir yere çadır kurmuştu. Atları önünde bağlı duruyordu. Elçi atlardan birini aldı ve bunu Teftazânî'ye söyledi. Molla Teftazânî elçiye dayak attı.

Elçi vakit geçirmeden Timur'un sarayına döndü ve Molla Teftazânî'nin yaptıklarını ona haber verdi. Timur buna çok kızdı ve şöyle dedi: "Seni döven oğlum Şahrûh olsa öldürürdüm. Ama girdiğim her memlekete kitapları kılıcımdan önce giren –Teftazanî gibi– bir zâtı nasıl öldürebilirim?"

Molla Güranî bunu anlattıktan sonra Sultan'a şöyle dedi: "Benim eserlerim de Mekke'de okutuluyor ve sizin kılıcınız oraya hâlâ ulaşamadı."

Sultan İkinci Mehmet şöyle dedi: "Evet Molla hazretleri! İnsanlar onun kitaplarını

yazıyorlar. Sen de kitabını yazdın ve Mekke'ye gönderdin." Molla Güranî tebessüm ederek Sultan'ın bu sözünden hoşlandığını belli etti.

Molla Güranî'nin menkıbeleri bu kısa kitapta zikredilemeyecek kadar çoktur. Merhum, H. 893 yılında İstanbul şehrinde vefat etmiş ve oraya defnedilmiştir.

Vefat hikayesi şöyledir: Bir ilkbahar günü kendisine şehir dışında bir çadır kurulmasını emretmiş ve ilkbaharı orada geçireceğini bildirmişti. Bahar geçtikten sonra da bir bahçe satın almış ve sonbaharın başına kadar orada kalmıştı. Bu süre içinde hemen her hafta vezirler kendisini ziyaret ediyorlardı.

Bir gün sabah namazını kıldıktan sonra İstanbul'daki evinin bir köşesine bir yatak serilmesini istedi. İşrâk namazını kıldıktan sonra eve geldi ve kurdurduğu yatağın üzerine kıbleye yönelerek sağ yanı üzerine uzandı. Yanındakilere "Sağa sola haber verin de bana Kur'an okuyacak öğrencilerimi getirin." Ev halkı haber salınca Kur'an okuyacak hafızların hepsi geldiler. Molla Güranî onlara şöyle dedi: "Hepinizin üzerinde hakkım var.[89] Bugün bana borcunuzu ödeme günüdür. İkindiye kadar bana Kur'an okuyun."

Durumu haber alan vezirler de Molla Güranî'nin ziyaretine gelmişlerdi. Aralarındaki derin sevgiden dolayı Vezir Davud Paşa göz yaşlarını tutamadı. Molla ona şöyle dedi: "Niye ağlıyorsun Davud?" Davud Paşa cevap verdi: "Rahatsızlığınızı gördüm de." Molla Güranî ona şöyle dedi: "Sen kendine ağla Davud. Ben bu hayatı esenlik içinde yaşadım. İnşallah esenlik içinde de noktalayacağım." Ardından vezirlere şöyle dedi: "Sultan Bayezıt'a bizden selam edin. Ona vasiyetim, cenaze namazıma bizzat gelmesi ve borçlarımı beni gömmeden devlet hazinesinden ödemesidir." Ardından ekledi: "Size de vasiyetim şudur ki; beni kabre koyacağınız vakit ayağımdan tutarak mezarın kenarına kadar sürümeniz ardından mezara koymanızdır."

Molla Güranî o gün öğle namazını kıldı. Bir vakit sonra ikindi ezanını sordu. İkindi ezanı yaklaşınca müezzinin sesine dikkat kesildi. Müezzin "Allahü Ekber!" deyince Molla "Lâ ilahe illallah" dedi ve ruhunu teslim etti. Allah ruhunu şâd etsin, kabrini nurlandırsın.

Sultan Bayezıt cenaze namazında hazır bulundu. Borçlarını kimseye bildirmeden ödedi ki tamamı yüz seksen bin dirhemdi. Merhumu kabre koyacakları zaman hiç kimse ayaklarından sürümeye cesaret edemedi. Bu yüzden mübarek naşını bir hasırın üzerine koydular. Bu hasırı sürüyerek kabrin kenarına getirdiler ve aşağı indirerek kendisinin Hak'kın rahmetine teslim ettiler. O gün bütün İstanbul hüzün ve gözyaşına boğuldu. Büyük küçük, kadın erkek herkes ağlıyordu. Cenazesi gerçekten çok kalabalıktı. Ölümüyle İslâm kalesinde büyük bir gedik açılmıştı.

MOLLA MUHYİDDİN

Devrin fazilet ve kemal sahibi âlimlerinden biri de merhum Molla Muhyiddin idi. Dürüst ve övgüye değer bir hayat sürmüş,[90] halkın rızasını mucip bir yol izlemişti. Sultan İkinci Mehmet, Molla Güranî'den sonra kazaskerlik makamına onu getirmiştir.

MOLLA HIZIR BEY

Sultan İkinci Murat devrinin tanınmış bilginlerinden biri de fazilet ve kemal ehli, ilmiyle âmil bir zât olan Molla Hızır Bey b. Celaleddin'dir.

Molla Hızır Bey doğduğu memleket olan Seferihisar'da büyümüştür. Babası orada kadı olarak görev yapmaktaydı. Temel ilimleri bizzat babasından tahsil etmiş, bilahare meşhur bilgin Molla Yegân'ın hizmetine girmiştir. Onun gözetiminde aklî ve naklî ilimlerle o çağda bilinen bütün ilimleri okumuştur. Molla Yegân'ın nezaretinde bütün bu ilimleri tahsil edip icazet aldıktan sonra onun kızıyla da evlenmiştir.

Molla Hızır Bey, ilim öğrenmeye çok düşkün bir şahsiyetti. Bu arzu ve isteği sayesinde bir çok ilim dalına el atmış ve her dalda rüştünü ispatlamıştır. O kadar ki onun hakkında şöyle denilmiştir: "Arapça ilimlerinde Molla Fenârî'den sonra onun kadar derin biri çıkmamıştır."

Rivayete göre Sultan İkinci Mehmet devrinde Arap diyarında Arap dili ilimlerini çok iyi bilen bir zât gelmiş ve Sultan'ın huzurunda Anadolu'nun âlimleriyle bir araya gelmiş, onlara Arapça ilimlerine dair daha önce hiç görmedikleri konuları sormuşlardı. Osmanlı ulemâsı bu zâtın soruları karşısında çaresiz kalmış, hiçbirine cevap verememişlerdi. Sultan İkinci Mehmet'in canı iyice sıkılmış, büyük bir utanç hissetmişti.

Sultan İkinci Mehmet, bunun altında kalmamak için Arapça ilimlerini çok iyi bilen bir âlimin bulunmasını istedi. Mecliste bulunanlar, Seferihisar'da kadı olarak görev yapan Molla Hızır Bey'in adını zikrettiler. O sırada otuz yaşlarında genç biriydi. Kıyafeti, Sultan'ın askerlerinin giydikleri kıyafete benziyordu. Onu, anılan zâtın da bulunduğu bir mecliste Sultan'ın önüne çıkardılar. Adam, gençliği ve kıyafeti sebebiyle Molla Hızır Bey'i biraz hakir gördü.[91]

Molla Hızır, "Haydi sor bakalım" dedi. Arap diyarından gelen zât değişik ilim dallarına ait soruları ardı ardına sordu. Genç Molla, soruların hepsini en güzel şekilde cevapladı. Bu kadarla da kalmayıp o zâta on altı ilim dalına ait sorular sordu. Adam, bunların hiçbirine daha önce muttali olmamıştı. Dolayısıyla bir şey söyleyemeden susup kaldı.

Sultan İkinci Mehmet o kadar sevinmişti ki yerinde duramıyor, bir oturup bir kalkıyordu. Molla Hızır'ı öve öve bitiremedi ve onu dedesi Sultan Mehmet'in Bursa'daki medresesinin müderrisliğine atadı. Elli dirhem de yevmiye takdir etti. Bilahare H. 848 yılında İnegöl beldesinin kadılığı görevini de ona tevdi etti.

Molla Muslihuddin el-Kastalânî, Molla Ali el-Arabî ve benzeri kıymetli öğrenciler onun ders halkasına katıldılar. Molla Hızır'ın iki tane muîdi vardı. Bunlardan biri Hocazâde olarak bilinen Molla Muslihuddin, diğeri ise Hayâlî olarak bilinen Molla Şemseddin idi. Molla Hızır Bey, bu görevinden sonra H. 855 yılında Edirne'deki iki mücavir medreseden birinde müderris olmuştur.

Molla Hızır Bey, zamanının büyük bölümünü ilim ve ibadete ayırırdı. Dengeli bir mizaca, çabuk kavrayışa ve güçlü bir hafızaya sahipti. Okuttuğu öğrencilerle yakından ilgilenirdi. Kısa boyluydu. 'İlim torbası' lakabıyla tanınırdı.

Sultan İkinci Mehmet İstanbul şehrini fethedince Molla Hızır'ı şehrin kadısı olarak görevlendirdi. Böylelikle İstanbul'un ilk kadısı o oldu. İstanbul'da kadı olarak görev yaparken H. 863 yılında vefat etti ve oraya defnedildi. Allah ruhunu şâd ve haşir günü fütuhatını bol eylesin.[92]

Merhum şiirde de çok yetenekliydi. Arapça, Farsça ve Türkçe şiirler söylerdi. Akâide dair *Kaside-i Nûniyye* adında bir kaside yazmış, hem şiir olarak, hem de içerik olarak çok büyük başarı sergilemiştir. Molla Hayâlî bu kasideyi gayet güzel bir şekilde şerh etmiştir. Molla Hızır Bey'in müstezâd türünden bir kasidesi daha vardır.

Ey insanların Mâliki, latif melekelerle güzel sıfatlarda,

Harekete geçirdin cinlerimi, türlü harekelerde ey zâtımın cenneti,

Âriz ve Hâlî, eriyip kurudu zıtların tarafların hayattadır,

Cennet perdelenirse nasıl arzularla her yandan,

Anlayışı genişe dar gelirse dilin ibareleri, bakılmaz yüzlerine,

Kalpte öyle noktalar vardır ki yazılmış ibretlerle anlatır sarsıntılarımı.

Aktı kapında gözyaşı ırmaklarım gece, gündüz,

Dilenene merhamet en başıdır hasenatın Arasat günü,

Vaslın sayısını tekrarla ve onu atfet hilafına vaat bana yetendir.

Aşk bulur lezzetini çöllerde tatlı suyu hatırlayarak

Bedeninden bir gölge uğrasa bana ey ruhumun âşinası

Selamlasın seni kabrimden kemiklerim ölümümden sonra

(Hezec vezni)

Molla Hızır Bey *Ucâletu leyleteyn* adını verdiği bir kaside-i nûniyye daha yazmış olup ilk beyti şöyledir:

Heva arttırdı benimle yakınım arasındaki,
Mesafeyi iki doğunun arası kadar.[93]

Molla Hızır Bey bu kasideyi Sultan İkinci Mehmet'e göndermişti. Kaside kendisine ulaşınca Sultan onu Molla Güranî'ye arz etti. Molla Güranî daha ilk beyti görür görmez itiraz etti ve beyitte geçen 'Zâde' (arttırdı) fiilinin müteaddî değil lâzım olduğunu söyledi. Sultan Molla Güranî'den bu itirazını kasidenin yazılığı olduğu kâğıdın arkasına yazmasını istedi. Sonra da kasideyi Hızır Bey'e göndererek cevabını istedi. Hızır Bey'in cevabı fazla gecikmedi. Cevap yerinde bir ayet-i kerime duruyordu: "*Onların kalplerinde hastalık vardır. Allah da hastalıklarını arttırdı.*" (Kur'an, 2/10)

Rivayete göre Molla Muhammed b. Hacı Hasan da Molla Hızır Bey'in öğrencileri arasındaydı. Kendisi bu olayla ilgili olarak şöyle demiştir: "Hocamız bu olayı anlatınca şöyle dedim: Eğer "*O'nun ayetleri onlara okunduğunda onları iman olarak arttırır*" (Kur'an, 8/2) ayetini okusaydınız daha iyi olurdu." Hocam bu sözümü çok yerinde buldu ve beğendi.

Kasidesini *Ucâletu leyletin* veya *leyleteyn* adıyla anmasının sebebi kasidenin sonundaki şu beyittir:

Ey Sultan hazretleri bu şiirim,
Bir veya iki gecenin acele işidir,
Gündüzleri meşguliyetimden dersle,
İşimden iki saat için bile ayrılmadım.

MOLLA ŞÜKRULLAH

Devrin fazilet ehli ulemâsından biri de Molla Şükrullah'tır.

Molla Şükrullah, faziletiyle meşhur, avam ve havas nezdinde kabul görmüş değerli bir âlimdi. Sultan İkinci Murat kendisini elçi olarak Karaman valisine göndermişti.

O sırada Karaman valisi de edep dışı davranışından dolayı özür dilemek için Molla Hamza'yı elçi olarak göndermişti. Halbuki Sultan İkinci Murat, Molla Şükrullah'ı valiye bir daha yapmayacağına dair yemin verdirmek için göndermişti. Oğlu Sultan İkinci Mehmet de Molla Şükrullah'a çok değer verirdi.[94]

MOLLA İBN EL-HATİB (HATİBZÂDE)

Sultan İkinci Murat döneminin tanınmış âlimlerinden biri de ilmiyle âmil bir

âlim olan Molla Taceddin İbrahim olup İbn el-Hatîb lakabıyla meşhurdur.

Merhum, Molla Yegân'da ders görmüş ve onun halkasında bütün ilim dallarında maharet kazanmıştır. Sultan İkinci Murat kendisini bazı medreselerin müderrisliğiyle görevlendirdikten sonra İznik Medresesi'nin müderrisliğine getirmiş ve yüz otuz dirhem yevmiye tayin etmiştir. İbn el-Hatîb; yiğit, heybetli, cesur yürekli ve fazilet sahibi bir zât idi.

Oğlu Molla Muhyiddin Muhammed şöyle bir olay anlatmıştır: "Molla Yegân hac farizası için Hicaz'a giderken İznik Medresesi'ne uğramıştı. Babam kendisini büyük saygıyla karşıladı ve şehrin en güzel evinde ağırlayarak izzet ü ikramda bulundu. O sıralarda ben küçük bir çocuktum. Babam kendisine banyoyu gösterdi ve Molla Yegân banyodan çıkınca babam ayaklarını su ile yıkayarak öptü. Molla Yegân da bunun üzerine şöyle dua etti: Allah her işini mübarek etsin Molla Taceddin!.. Molla Yegân'ın sesi hâlâ kulaklarımda çınlar."

Merhum, Sultan İkinci Mehmet'in saltanatının ilk yıllarında İznik beldesinde Hak'kın rahmetine kavuştu ve orada defnedildi. Allah kabrini nurlandırsın.

MOLLA HIZIR ŞAH

Devrin ilmiyle âmil, fazilet ve kemal ehli âlimlerinden biri de Molla Hızır Şah'tır.

Aslen Menteşe vilayetinden olup doğduğu belde de bazı ilimleri tahsil ettikten sonra ilim öğrenmek gayesiyle Mısır'a gitmiştir. Orada yaklaşık on beş sene ilim tahsiliyle meşgul olmuştur. Daha sonra Anadolu'ya dönmüş ve Molla Ali et-Tûsî'nin misafiri olmuş, onunla bazı meclislerde bulunduktan sonra Balat Medresesi'ne müderris olmuştur. Kendisine günlük on beş dirhem yevmiye bağlanmıştır.[95]

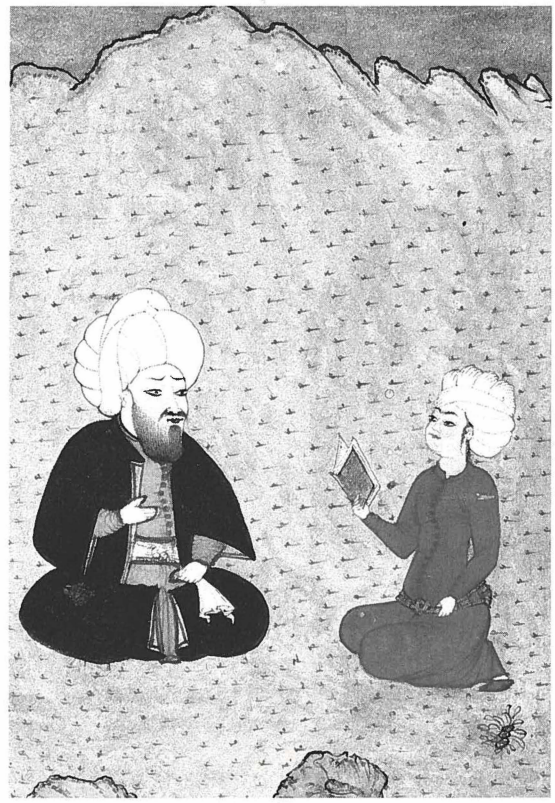

Sultan İkinci Murat onu, Bursa'da yaptırdığı medreseye davet etmiş ve günlük elli dirhem yevmiye maaş bağlamıştı. Ama Molla Hızır Şah bunu kabul etmeyerek şöyle demiştir: "Masraflarım için on beş dirhem ayırdım. Bunun üstündeki miktar halimi vaktimi bozar."

Beldesinde bir bahçesi vardı. Dersten sonra merkebe binerek bahçeye giderdi. Yolda cüppesinin eteğini önüne yığarak üstüne kitabını kor ve gidiş-dönüş yolunda kitap okumaya devam ederdi.

Merhum, ilim ve ibadetle meşgul bir zâttı. Geçim bakımından az ile yetinir, tevazuu elden bırakmaz, huşu kisvesinden sıyrılmayarak dünya nimetlerine iltifat etmezdi.

Görev yaptığı Bursa'da Hicrî 853 yılında vefat etti. İki oğlundan büyük olanın adı Derviş Muhammed olup kitabımızda onun da hayatı anlatılacaktır. Diğerinin adı ise Zeynuddin Muhammed'dir. O da faziletli bir zât olarak Anadolu'nun muhtelif beldelerinde kadılık görevinde bulunmuş

ve genç yaşta kadı olarak vefat etmiştir. Allah'ın rahmeti üzerine olsun.

MOLLA AYASLUG ÇELEBİSİ (SELÇUK ÇELEBİSİ)

Devrin fazilet ve kemal ehli, ilmiyle âmil ulemasından biri de Molla Muhammed b. Kadı Ayaslug olup halk içinde "Ayaslug Çelebisi" lakabıyla meşhurdur.

Merhum, fazilet ehli ve zeki bir insandı. Güçlü bir karaktere ve sağlıklı bir zihne sahipti. Nefsini kemale erdirmek gayesiyle halktan uzak durur, ilim ve ibadetle meşgul olurdu.

Molla Yegân'dan ders okumuş ve Agrâs (Ertokuş) Medresesi'nde müderrislik yapmıştır. Bu görevi sırasında Molla Hocazâde ve Molla Ayas gibi tanınmış âlimler öğrencisi olmuştur. İbn es-Saâtî'nin *el-Mecma* adlı eserine bir şerh yazmıştır. Gayet büyük bir eser olup bir çok kıymetli bilgi içermektedir.[67] Kitapta[96] es-Saâtî'nin *el-Hidâye* şerhlerine yönelik tenkitleri mevcuttur.[68] Molla Ayaslug Çelebisi kitabın son bölümünde, müelliften ayrıldığı hususlarla ilgili mülahazalarına yer vermiştir. Bendeniz bu kitabı mütalaa ettim ve hamd olsun çok yararlandım. Allah, çabasını şükrana mazhar kılsın.

MOLLA ALİ ET-TÛSÎ

Sultan İkinci Murat devrinin fazilet ehli, ilmiyle âmil ulemasından biri de devrin allâmesi ve en büyük üstadı olarak bilinen Molla Alaeddin Ali et-Tûsî'dir. –Allah kabrini nurlandırsın.-

Merhum, Acem diyarında zamanın büyük âlimlerinden ders almış, aklî ve naklî ilimleri tahsil etmiştir. Kendisinin hemen bütün ilimlerde nüfuz ve yetkinliği vardı. Akranlarının hepsine üstünlük sağladı. Bundan sonra Anadolu'ya geldi. Sultan İkinci Murat kendisine izzet ü ikramda bulunarak babası Sultan Mehmet'in Bursa'daki medresesine müderris olarak tayin etti. Maaş olarak da elli dirhem yevmiye bağlattı.

Sultan İkinci Mehmet İstanbul'u fethettiği zaman, şehrin sekiz kilisesini medreseye çevirerek bunlardan birini Molla Ali et-Tûsî'ye verdi. Maaş olarak yüz dirhem yevmiye bağladığı gibi bir de köy verdi. Bu köy, şehre en yakın köylerden biriydi. Molla Ali et-Tûsî'ye verildikten sonra köye Müderris Köyü denilmiştir ve bugün de aynı isimle bilinmektedir. Onun dışında Molla Hocazâde ve Molla Abdülkerim'e de kiliseden çevrilme medreselerden birer tane vermiş, kalanlara da devrin fazilet ehli ulemasından müderrisler tayin etmiştir.

Sultan İkinci Mehmet Sahn Medreseleri'ni bitirttiğinde tedrisat da başladı. Molla Ali et-Tûsî'ye verilen medrese günümüzde –Kanunî Devri- Zeyrek Cami civarındadır. O zamanlar medresenin çevresinde talebelerin ikamet ettikleri kırk oda mevcuttu.[97]

Bir gün Sultan İkinci Mehmet Molla Ali et-Tûsî'nin görev yaptığı medreseye gitti ve bir öğrenciden Molla Ali'nin çağrılmasını istedi. Az sonra Molla Ali et-Tûsî geldi. Sultan kendisine huzurunda ders vermesini ve her zaman oturduğu yere oturmasını emretti. Sultan İkinci Mehmet Molla Ali'nin sağ tarafına oturdu. Veziri Mahmut Paşa da onun hemen yanına oturdu. Öğrenciler çağrıldı ve Molla'nın önüne otururak Seyyid Şerif Cürcânî'nin *el-Adud* kitabının şerhini okumaya başladılar.[69]

Molla Ali et-Tûsî, Sultan İkinci Meh-

67 İbn es-Saâtî; tam adı İbn el-Abbas Ahmet b. Ali (Öl. H. 694/M. 1295) olup Hanefî fıkıhçı, usûl bilgini ve edebiyatçıdır.

68 *el-Hidâye*, Burhaneddin el-Merginânî'nin Hanefî fıkhına dair meşhur eseridir.

69 *Şerhu'l-Adud*, Adududdîn Abdurrahman el-Îcî'nin (Öl. H. 756) şerhidir.

met'in ders halkasına katılmasından dolayı çok mutlu olmuştu. Bu mutlulukla bir çok ilmî mesele ve müşkülü çözüp sonuca bağlamıştı. O kadar bilgi ve konu zikretmişti ki, bunların çoğu daha önce hiç kimsenin duymadığı türden bilgi ve konulardı. Sultan İkinci Mehmet de Molla Ali'nin fazilet ve üstünlüklerine bizzat şahit olmaktan dolayı çok neşeliydi. Rivayete göre neşesinden bir oturup bir kalkmış, dersin sonunda Molla Ali'ye on bin dirhem ödül vermekle kalmamış bir de kıymetli bir hilat vermiş, ayrıca derste hazır bulunan öğrencilere de beş yüzer dirhem ödül dağıtmıştı.

Sultan bu ziyaretin ardından yanına Molla Ali et-Tûsî'yi de alarak Molla Abdülkerim'in müderris olarak görev yaptığı medrese geçti. Molla Abdülkerim, Molla Ali et-Tûsî'nin huzurunda ders vermeye cesaret edememiş, Sultan da bu yüzden kendisini ayıplamıştı.

Yine bir gün Sultan İkinci Mehmet Molla Hocazâde'nin medresesine uğramış, Molla Hocazâde onun için hazırlık yapmış, fakat Sultan İkinci Mehmet medreseye girmeyerek dersle meşgul olmalarını rica edip yola devam etmişti.

Sultan İkinci Mehmet babası Sultan İkinci Murat'ın Edirne'deki medresesini de Molla Ali et-Tûsî'ye emanet etmişti. Bu görevine karşılık da kendisine yüz dirhem yevmiye bağlatmıştı. Kendisi Acem diyarına gidince, Sultan İkinci Mehmet bu medresenin yanına bir medrese daha inşa ettirmiş ve bu yüz dirhemi ikiye bölerek her medrese için elli dirhem yevmiye bağlatmıştır.

Sultan İkinci Mehmet Molla Ali et-Tûsî ile Molla Hocazâde'ye[98] Gazâlî'nin *Tehâfüt*'ü ile filozoflar arasında hakemlik edecek bir kitap telif etmeleri görevini vermiştir.[70] Molla Hocazâde bu görevi memnuniyetle kabul ederek dört ay gibi kısa bir sürede tamamlamıştır. Molla Ali et-Tûsî de aynı konudaki eserini altı ayda bitirmiş ve adına *ez-Zehr* demiştir.

Devrin bilginleri Hocazâde'nin kitabını Ali et-Tûsî'nin kitabından üstün tutmuşlardır. Sultan İkinci Mehmet her iki âlime de onar bin dirhem ödül vermiş, Molla Hocazâde'ye ayrıca nefis bir katır hediye etmiştir. İşte bu olay, Molla Ali et-Tûsî'nin Edirne'yi terk ederek Acem diyarına dönmesine yol açmıştır.

Molla Ali et-Tûsî Tebriz'e vardığı zaman eski öğrencilerinden biri olan Şeyh el-İlahî ile karşılaşmıştır. Şeyh, Molla Ali'yi Tebriz bağlarından birinde misafir etmişti. Bağın ortasında geçen bir akarsu vardı. Molla Ali et-Tûsî bu suyun kenarına oturdu ve başını öne eğip uzun süre düşünceye daldı.

Şeyh el-İlahî hocasının yanına gelerek sordu: "Efendimiz, ne düşünüyorsunuz bu kadar?" Molla Ali cevap verdi: "Şuracıkta zihnimden öyle bir şey geçti ki Anadolu'da bırakıp geldiğim bütün makam ve mevkilerden dolayı zihnimi meşgul eden karışıklığı bitirip attı." Bunun üzerine Şeyh el-İlahî Farsça bir beyit okudu.

Beytin anlamı şuydu: Zihnin boşalması, temenni edilebilecek her şeyden daha hayırlıdır.

Molla Ali et-Tûsî bunu duyunca bir çığlık attı ve orada bayılıp kaldı. Ayıldığı zaman halinden dolayı Allah'a hamd etti. Çok geçmeden Maveraünnehir'e giderek Hak ârifi Şeyh Hâce Ubeydullah'ın hizmetine girdi. [99]

Onun hizmetinde iken tasavvuf yolunda birçok bilgi tahsil etti, yüce makamlara ve kıymetli bilgilere ulaştı.

Merhumun, Seyyid Şerif Cürcânî'nin *Şerhu'l-Mevâkıf*'ı üzerine haşiyeleri, yine onun *Şerhu'l-Adud*'ı üzerine hâşiyeleri, Allame Teftazânî'nin *et-Telvîh* adlı eseri üzerine haşiye-

70 *Tehâfütü'l-felâsife*, İmam Gazâlî'nin filozofların görüşlerine reddiyelerini içeren kitabıdır. Gazâlî bu eserinde kadim filozofların inanç ve fikirlerindeki tutarsızlıklarını ortaya koymakta ve ilahiyat alanındaki çelişkilerini beyan etmektedir.

leri, Seyyid Şerif'in *Hâşiyetü'l-Keşşâf*'ı üzerine hâşiyeleri, aynı müellifin *Şerhu'l-Matâli* hâşiyesi üzerine hâşiyeleri mevcuttur. Eserlerinin tamamı ilim ve fazilet ehli nezdinde ilgi ve kabul görmüş kaynaklardır.

Ulemadan bir zât şöyle demiştir: "Küçüklüğümde Molla Ali et-Tûsî'nin öğrencilerinden birinden ders okumuştum. Hocam eşraftan birinin oğluydu. Kendisi medresede öğrenci iken odası lüks yatak ve yastıklarla döşenmişti. Molla et-Tûsî bir gün odasına girmiş ve 'Ne kadar da lüks yatak ve yastıkların var?!' demişti. Hocam olan zât kendisine 'Onlar ahlakın hazırlığıdır' diye cevap verince Molla Ali et-Tûsî şöyle demiş: Bu, kadim devlete delalet eder." Bunu nakleden kişi şöyle dedi: "Bu, onun söz sanatındaki meziyetlere nasıl itibar ettiğine dair fark ettiğim ilk olaydı."

Allah ruhunu şâd etsin. Cennetin yüksek köşklerindeki fütuhatını arttırsın.[71]

71 Molla Ali et-Tûsî, Semerkant'ta Hicri 887 yılı Ramazan ayında vefat etmiştir.

MOLLA HAMZA KARAMANÎ

Sultan İkinci Murat devrinin fazilet ehli ulemasından biri de Molla Hamza Karamanî'dir.

Merhum, devrim âlimlerinden şer'î ilimleri, Tefsir ve Hadisi tahsil etmiş, bunların hepsinde maharet kazanmıştır. Fazilet bakımından doruğa ulaşırken tedrisat ve fetva görevleriyle iştigal etmiştir.

Allame Beydâvî'nin tefsirine hâşiyeler yazmıştır. Bu hâşiyeler ulema katında kabul gören hâşiyelerdir.[100] Doğduğu beldede Hicrî dokuzuncu yüzyılın başlarında vefat etmiştir. Allah ruhunu şâd etsin.

MOLLA İBN TEMCÎD

Devrin fazilet ve kemal ehli âlimlerinden biri de İbn Temcîd'dir. Rahmetli babamdan işittiğime göre kendisi Sultan İkinci Mehmet'in hocalarından biri olup sâlih bir zâttır.

Allame Beydâvî'nin tefsiri üzerine hâşiyeler yazmış ve bu hâşiyeleri *Keşşâf* hâşiyelerinden özetlemiştir. Arapça ve Farsça şiirlerini gördüm. Gayet güzel şiirler olduğunu söyleyebilirim. Allah ruhunu şâd etsin.

MOLLA ALİ EL-ACEMÎ

Sultan İkinci Murat devrinin faziletli âlimlerinden biri de Molla Seyyidî Ali el-Acemî'dir.

Temel ilimleri kendi beldesinde okumuş, rivayete göre Seyyid Şerif Cürcânî'den ilim tahsil etmiştir. Bilahare Anadolu'ya gelmiş ve Vali İsmail Bey devrinde Kastamonu'ya yerleşmiştir. İsmail Bey Acem diyarından gelen bu bilgine izzet ü ik-

ramda bulunmuştur. Kastamonu'da bir süre kaldıktan sonra Edirne'ye gitmiştir. Sultan İkinci Murat kendisine, dedesi Bayezıt'ın Bursa'daki medresesinin müderrisliğini vermiş ve Sultan İkinci Mehmet devrine kadar yaşamıştır. Sultan İkinci Mehmet devrinde onun huzurunda zamanın uleması ile toplanarak ilmî konuları tartışmıştır. Bu toplantıda onun üstünlük ve meziyeti de ortaya çıkmıştır.

Seyyid Şerif Cürcânî'nin *Hâşiyetu Şerhi'ş-Şemsiyye, Hâşiyetu Şerhi'l-Matâli* ve *Şerhu'l-Mevâkıf* gibi eserlerine yazdığı hâşiyeleri mevcuttur. Hattının güzel olduğu bilinir.[101] Merhum babam onun hattıyla yazılmış bir *Keşşâf* tefsiri gördüğünü söylemişti. Hattının güzelliği ve sıhhatinden dolayı *Keşşâf* tefsirinin en değerli hatlarından biri buydu. Hicrî 860 yılında vefat etmiştir. Allah ruhunu şâd etsin.

MOLLA İBN SEYYİD ALİ EL-KOMNÂTÎ

Devrin fazilet ve kemal ehli ulemasından biri de Molla Seyyid Hasan b. Seyyid Ali el-Komnâtî'dir.

Merhum, Tokat şehrine yakın bir yerleşim yerindendi.[72] Hemen bütün ilim dallarında üstünlük sahibi bir zât idi. Aynı zamanda sâlih, ibadete düşkün ve zâhit bir kişiydi.

Fıkıh sahasında *el-Vikâye* adlı esere bir şerh yazmış ve *el-İnâye* adını vermiştir. Ayrıca *ez-Zîcü'ş-şâmil* adlı eseri de şerh etmiştir.[73]

el-Vikâye için yazdığı şerh onun ilmî üstünlüğünü göstermeye yeterlidir. Ayrıca şeref olarak da kendisine yeter. Dilinde rahatsızlık vardı. Hicrî sekizinci yüzyılın sonlarında vefat etmiştir. Allah kabrini nurlandırsın.

MOLLA İBN MİDÂS (HÜSAMEDDİN TOKATÎ)

Sultan İkinci Murat döneminin ilmiyle âmil, fazilet ve kemal ehli âlimlerinden biri de Molla Hüsameddin Tokatî olup İbn Midâs lakabıyla bilinir.

Merhum, âlim, sâlih, ilim aşığı, tedrisat ve ibadetinde devamlı bir zât idi.

Şeyh Abdülkâhir el-Cürcânî'nin *el-Mie* adlı eserini şerh etmiştir.[74] Şerhi oldukça kısa olmasına rağmen[102] birçok büyük kitapta bulunmayan kıymetli bilgiler içermektedir. Babamın dayısı olan Molla Muhammed b. İbrahim Niksarî bu eseri kendisine okumuştur. Babam da aynı eseri dayısından okumuştur. Bana da babama okumak nasip oldu. Eserden çok istifade ettim.

Seyyid Şerif Cürcânî'nin *Şerhu't-Tecrîd* haşiyeleri üzerine talikleri vardır. *Esbâb-ı kavs-ı kuzah* üzerine de taliklerde bulunmuş olup bunların sonunda şöyle demektedir: "Bu, filozofların mezhebi üzeredir. Biz şeriat ehline göre bu gibileri hoş görüp geçmemiz daha yerinde olur. Zira Kazh'ın şeytanın isimlerinden biri olduğu söylenmiştir. Yüce Allah daha iyi bilir." Konuyla ilgili söylediklerinin özü budur. Allah ruhunu şâd etsin.

MOLLA İLYAS SİNÂBÎ

Devrin fazilet ve kemal ehli, ilmiyle âmil ulemasından biri de Molla İlyas b. İbrahim Sinâbî'dir.

72 Günümüzde Gümenek olarak bilinen yerdir.

73 *ez-Zîcu'ş-şâmil*; Ebu'l-Vefâ b. Ahmet el-Buzcânî'nin eseridir.

74 *el-Avâmilu'l-mie*; Şeyh Abdülkâhir el-Cürcânî'nin (Öl. H. 471) nahiv ilmi sahasındaki eseridir.

Merhum, fazilet ehli bir zât idi. Sert mizaçlı, keskin zekalı ve kavrayış bakımından hızlı bir kişiydi. Hemen bütün ilim dallarında söz sahibi idi. Zamanının büyük bölümünü ilimle iştigal etmeye vermişti.

Fıkh-ı Ekber için gayet hoş ve faydalı bir şerh yazmıştır.[75] Bu kitabı mütalaa ettim ve oldukça yararlandım.

Bunun dışında bazı ayetlerin tefsirlerini ihtiva eden bir de risâlesi mevcuttur. Bu risâlede Tefsir ilmindeki mahareti açıkça ortaya çıkmaktadır. Sadeddin et-Teftazânî'nin *Şerhu'l-Makâsid*'i üzerine gayet güzel hâşiyeleri vardır.[76] Bunları kendi hattıyla yazılmış nüshalarda gördüm. Hattı da gayet güzeldi.[103]

Çok hızlı yazardı. Merhum babamdan, Kudûrî'nin fıkıhla ilgili muhtasarını bir günde, Seyyid Şerif Cürcânî'nin *Şerhu'ş-Şemsiyye* hâşiyelerini bir gecede yazdığını duymuştum. Tez canlı, şakacı ve zarif bir insandı. Bursa Sultaniyesi'nde müderris oldu.

Orada müderris olarak görev yaparken vefat etti.

MOLLA İLYAS RÛMÎ

Devrin kemal ehli ve ilmiyle âmil ulemasından biri de Molla İlyas b. Yahya b. Hamza Rûmî idi.

Merhum, Merzifon'da kadı, müderris ve müftü olarak görev yapmıştır. Fıkıh ilmini büyük Şeyh, hakikat ehlinin yolunun yolcusu, *Faslu'l-hitâb* ve *el-Fusûlu's-sitte* ve diğer eserlerin sahibi Molla Muhammed b. Muhammed Mahmud el-Hâfızî el-Buharî'den, nam-ı diğer Hâce Muhammed Pârsâ'dan tahsil etmiştir

Hâce Muhammed Pârsâ ise bu ilmi, verânın zirvesi, hidayet ulemâsının bakâyasından Şeyh Hâfız-ı Hak ve Din Ebu Tâhir Muhammed b. Muhammed b. el-Hasan b. Ali et-Tâhirî'den almıştır. Cenab-ı Hak derecesini yükseltsin. O da ilmi Sadru'ş-şerîa İmam Ubeydullah b. Mahmud b. Muhammed Burhânî'den almıştır. Allah onu mağfiretiyle kuşatsın.

Sadru'ş-şerîa Şeyh Ebu Tâhir'e Hicrî 745 yılında Buhara'da icazet vermiştir. Şeyh Ebu Tâhir ise Hoca'ya H. 776 yılında yine Buhara'da icazet vermiştir.[104] Hâce aynı yıl şöyle demiştir: "Yirmi yaşımı tamamladım." Hâce'den Molla İlyas'a ise Hicrî 821 yılı Şaban ayının 21. günü Buhara'da icazet verilmiştir. Allah ruhunu şâd etsin.

MOLLA İBN MANYAS (MANYAS OĞLU)

Devrin fazilet ehli ulemasından biri de Molla Muhammed b. Kâdı Manyas, nam-ı diğer İbn Manyas'tır.

Merhum, zamanın bilginlerinden ilim tahsil etmiş, bütün ilim dallarında üstün başarı göstererek Edirne medreselerinden birinde müderris olmuştur. Merhum Manyas Oğlu garip ve ilginç ilimlere muttali olmasının yanı sıra iyi bir fıkıhçı, kelamcı ve usulcü idi. Tefsir ve Hadis ilimlerini de iyi bilirdi.

Allame Teftazânî'nin *Şerhu'l-Akâid* adlı eseri için yazdığı haşiyeleri vardır. *Kitabu'l-Garâib ve'l-acâib* adlı bir eseri daha vardır ki; bunda zulümât yani karanlıklar ilminden ve neyr-i necat yani kurtuluş ışığından söz etmiştir. Bu kitapta yer verdiği garip ve ilginç malumatın yer aldığı başka bir eser mevcut değildir. Allah ruhunu şâd etsin.

75 *el-Fıkhu'l-ekber*; İmam Ebu Hanîfe'nin (Öl. H. 150) kelam sahasındaki bir eseridir.

76 *el-Makâsıd*, Teftazânî'nin Kelam sahasında yazılmış eseridir.

MOLLA ALAEDDİN KOÇHİSÂRÎ

Sultan İkinci Murat devrinin fazilet ve kemal ehli âlimlerinden bir diğeri Molla Alaeddin Ali Koçhisârî'dir.

Merhum, zamanın bilginlerinden ilim tahsil ettikten sonra Acem diyarına gitmiş ve orada Seyyid Şerif Cürcânî ve Allame Teftazânî'den ders almıştır. Ardından Anadolu'ya dönmüş ve bazı medreselerin müderrisliği kendisine tevdi edilmiştir.

Allame Teftazânî'nin *Şerhu'l-Miftâh* adlı eserine yazdığı hâşiye ilim ehli arasında makbul bir eserdir.[105] Merhum bu eserinde bir çok konuya açıklık getirmiştir. Eserdeki yetkinliğinden Arapça'ya hakimiyeti kolayca anlaşılabilmektedir. Allah ruhunu şâd etsin.

MOLLA BALAT KADISI

Devrin tanınmış ulemâsından biri de Balat Kadısı lakabıyla meşhur olan zâttır.

Merhum; âlim, fazilet ve vera ehli, zâhit bir şahsiyetti. *Dav'ul-misbâh* adlı nahiv kitabına hâşiye yazmıştır ki halk arasında pek muteberdir. Gerçekten çok başarılı bir hâşiyedir. Allah ruhunu şâd etsin.

MOLLA BAHŞAYİŞ

Devrin fazilet ehli âlimlerinden biri de fıkıh bilgini Bahşayiş'tir.

Merhum, salih bir insan, ilimle meşgul, mübarek bir zât idi. Sultan İkinci Murat için telif ettiği bazı risâleleri görmüştüm. Allah'ın rahmeti üzerine olsun.

MOLLA MEHMET İZNİKÎ

Devrin ilmiyle âmil, kemal ehli ulemasından biri de Molla Mehmet Kutbeddin İznikî'dir. Allah sırrını mukaddes kılsın.[106]

Merhum, Molla Fenârî'den şer'î ve aklî ilimleri tahsil etmiş ve bu ilimlerin hepsinde maharet kazanarak akranlarının üstüne çıkmıştı. Bilahare tasavvuf mesleğini benimsemiş ve tarikat-ı sûfiyeyi tahsil ettikten sonra şeriat, tarikat ve hakikat ilimlerini kendinde cem etmişti.

Bendeniz bazı hâşiye kitapları üzerine söylediği sözleri gördüm ve bu sözlerden, ne kadar derin bir şahsiyet olduğunu anladım.

Kendisi Şeyh Sadreddin Konevî'nin *Miftâhu'l-gayb* adlı eserini şerh etmiştir. Lüzumsuz fazlalık ve aşırı ayrıntıya kaçmadan yapılan ve öğrenci düzeyindeki okurlara çok yararlı olan bu şerh gerçekten nefis bir

eserdir. Aynı eser için hocası Molla Fenârî tarafından yapılan şerh ise aşırı uzun ve ağdalıdır; ondan ancak yolun sonuna varmış âlimlerin istifadesi mümkündür. Merhum, Konevî'nin *en-Nusûs* adlı eserini de çok güzel bir şekilde şerh etmiştir.

Molla Mehmet İznikî Hicrî 885 yılında vefat etmiştir. Cenab-ı Hak ruhunu şâd etsin.

MOLLA FETHULLAH ŞİRVÂNÎ

Devrin fazilet ehli âlimlerinden biri de Molla Fethullah Şirvânî'dir.

Merhum aklî ve naklî ilimleri Seyyid Şerif Cürcânî'den tahsil etmiş, Semerkant'ta Kâdızâde Rûmî'den matematik ilimlerini okumuştur. Aynı beldede babamın dayısı[107] Molla Mehmet Niksarî de, ondan *Kitabu't-Telvîh* ve *Şerhu'l-Mevâkıf* kitaplarını okumuştur.

Yine ona *Eşkâlu't-tesîs* ve *Şerhu'l-Çağmînî* kitaplarını da okumuştur ki bunların ikisi Kâdızâde Rûmî'nin kitaplarıdır. Molla Mehmet, bizzat şârihin kendi ağzından dinlemekle büyük yararlar elde etmiştir. Bilahare bu kitapları merhum babama okutmuş, o da Molla Mehmet Niksârî'den dinlediği şekilde bu fakire okutmuştur.

Molla Fethullah Şirvânî'nin *Şerhu'l-Mevâkıf*'ın ilahiyat bölümünü kapsayan bir hâşiyesi ve Kâdızâde Rûmî'nin *Çağmînî şerhi* ile *Şerhu'l-Mevâkıf*'ın ilk bölümleri üzerine talikleri mevcuttur.

Merhum, anılan beldede, Sultan İkinci Mehmet devrinin ilk yıllarında vefat etmiş ve öldüğü beldeye defnedilmiştir. Allah ruhunu şâd etsin.

MOLLA MÜFRED ŞÜCÂ

Sultan İkinci Murat devrinin ilmiyle âmil, fazilet ve kemal ehli ulemasından biri de Molla Şucâeddin İlyas nam-ı diğer Müfred Şücâ'dır.

Üsküp Şeyhi lakabıyla da bilinirdi. Kırk yıl boyunca Üsküp kentindeki İshak Paşa Medresesi'nde müderris olarak çalıştı. Tahkik ve tetkik ehli ulemâdan, fazilet ve kemal ehli, duası makbul bir zât idi.

Molla Zeyrek oğlu Molla Rükneddin'den şunu dinledim: Babam, uzun yıllar Müfred Şücâ'dan ders okumuştu. Onun, duası kabul edilen zevattan olduğunu söylerdi. Sufiler gibi kaba ve sert giysiler giyerdi. Allah kabrini nurlandırsın ve cennet odalarında ikamet ettirsin.[108]

MOLLA İLYAS HANEFÎ

Devrin fazilet ve kemal ehli, ilmiyle âmil ulemasından biri de Molla İlyas Hanefî idi.

Aklî ve naklî ilimleri iyi bilen bir âlimdi. Fıkıh ve Arapça ilimlerinde özellikle maharet sahibiydi. İlim ile tasavvufu cem etmiş zât idi. Hayatıyla ilgili olarak bunlardan başka bir malumâta ulaşamadım. Allah ruhunu şâd etsin.

MOLLA SÜLEYMAN ÇELEBİ

Sultan İkinci Murat devrinin ilim ve fazilet ehli zevâtından biri de Vezir Halil Paşa'nın oğlu Molla Süleyman Çelebi'dir.

Babası Sultan İkinci Murat'ın veziri idi. Kendisi ise babasının zamanında kazasker olarak görev yapıyordu. Âlim, fazilet sahibi kıymetli menkıbeleri ve övgüye değer hasletleri olan şahsiyetti.

Babası henüz hayatta iken vefat etmiştir. Allah ruhunu şâd etsin.

SULTAN İKİNCİ MURAT DEVRİNİN TANINMIŞ TARİKAT ŞEYHLERİ

ŞEYH AKBIYIK (AKBIYIK SULTAN)

Dönemin tarikat şeyhlerinden biri meczup Şeyh Akbıyık'tır.

Şeyh Akbıyık Hacı Bayram Velî'nin yoldaşlarındandı. Halveti sırasında dünya kapıları kendisine ardına kadar açılmış, o da bunlarla kanaat etmiştir. Bunun üzerine şeyhi kendisine şöyle demiştir: "Dünya fânidir. Asıl talep edilesi olan ahirettir." Şeyh Akbıyık ise şöyle demiştir: "Dünya ahiretin tarlasıdır. Cennet kapıları da henüz dünyada iken açılır."

Bu fikir ayrılığı üzerine şeyhi kendisine "Öyleyse benden sana yoldaşlık olmaz" diyerek zâviyeden ayrılmasını istemiştir.[109] Şeyh Akbıyık zâviyeden çıkacağı sırada başındaki külah düşmüş, bunun şeyhin tasarrufundan kaynaklandığını anlamış, ömrünün sonuna kadar başı açık kalmıştır. Saçını uzatır onu bir türlü örtemezdi. Dünyanın kapıları kendisine açıldı. Evinin bir kenarında istemediği kadar altın ve gümüş bulurdu. Ama bunları saklayıp biriktirmez, bilakis hemen yoksullara dağıtırdı. Bursa'da büyük bir ev alınca harcamaları daha da artmıştı.

Keşf ve keramet ehli bir zât idi. Manevi sarhoşluk zamanı uyanık zamanından fazlaydı.

Rahmetli Molla babam şunu anlatmıştır: Kendisinin başı açık bir oğlu vardı ve saçını uzatırdı. Bu haliyle Molla Alaeddin Ali'ye benzerdi.

YAZICIZÂDE MEHMET ÇELEBİ

Devrin Hak ârifi zâtlarından biri de Şeyh Mehmet idi ki; Yazıcızâde (Yazıcı oğlu) lakabıyla tanınmıştı.

Merhum, Hacı Bayram Veli'nin halifelerindendi. Gelibolu şehrine yerleşmiş ve Hakk'a yönelerek halktan tamamen yüz çevirmişti.

Türkçe manzum bir kitap yazmış ve adına *Muhammediyye* demişti. Bu kitabında âlemin başlangıcından Peygamber Efendimiz'in devrine kadar yaşanan olayları anlatmış, sadece Tefsir, Hadis ve Sahih kaynaklarda zikredilen haberlere yer vermişti.[110] Kitabını kısmen sufî bilgileriyle de harmanlamıştı. Genel olarak güzel bir kitap olup nakillerine itimat edilir. Yazıcızâde'nin bunun dışında İbn Arabî'nin *Fusûs* adlı eserine yaptığı bir şerhi vardır. Şerh, özetleme babından olup kitaptaki meseleleri yorumlama cihetine gitmemektedir.

Yazıcızâde'nin zâhirî ve bâtınî kerametleri olup anılan kitabından öğrenilmesi mümkündür. Kabri de adı geçen beldededir. Yüce Allah aziz sırrını mukaddes kılsın.

AHMET BÎCÂN

Devrin tanınmış zevâtından biri de Hak ârifi Şeyh Ahmet b. el-Kâtib olup Yazıcızâde Mehmet'in kardeşidir.

Ahmet Bîcân namıyla meşhurdur. *Envâru'l-âşıkîn* adlı bir eseri vardır. Keramet ve makamlarını bu kitaptan çıkarmak mümkündür.

O da kardeşi gibi Gelibolu'da yaşamıştır. Kabri oradadır. Allah sırrını mukaddes kılsın.

MOLLA ŞEYHÎ

Devrin tanınmış sufî şahsiyetlerinden biri de Hak ârifi Molla Şeyhî idi. Şeyhî aynı zaman da şâirdi.

Aslen Germiyan beldesinden olup gençliğinde Şair Ahmedî'nin öğrencisi olmuştur. Bilahare devrin âlimlerinden ilim tahsil etmiş ve Hak ârifi Şeyh Hacı Bayram'ın hizmetine girmişti. Onun ocağında sufî yolunu tahsil ettikten sonra, Kütahya yakınlarındaki beldesine dönerek oraya yerleşmiştir. Kabri oradadır. Kabrini ziyaret ettiğimde çok büyük bir kalabalıkla karşılaştım.

Türkçe bir çok şiiri vardır. Türkçe şiire döktüğü bir Hüsrev ile Şirin hikayesi vardır. Dilciler arasında kabul gören bir şiir olup benzeri şu ana kadar çıkmamıştır.[111]

Merhum fakirler gibi giyinirdi, Yaratılışça çirkin ve gözleri kusurluydu. Hocam Molla Alaeddin onu görmüş ve bu özelliklerini bizzat o anlatmıştı. Yine onun anlattığına göre Molla Şeyhî sürme hazırlar ve bunları talebelere satardı. Yine bir gün talebenin biri ondan sürme almış ve Şeyhi'nin gözlerinin görmediğini fark edince bir dirhem yerine iki dirhem vererek şöyle demişti: "Dirhemin biri sürme için, diğeri de senin için. Bu bir dirhemle sen de bir sürme al ve gözlerine çek."

Bu söz Molla Şeyhî'nin çok hoşuna gitmiş olmalıydı ki bunu sık sık hatırlar ve anlattıkça gülerdi. Allah ruhunu şâd etsin, mekanı nur olsun.

ŞEYH DEBBAĞLAR İMAMI

Sultan İkinci Murat devrinin sufî şahsiyetlerinden biri de Hak ârifi Şeyh Muslihuddin, nam-ı diğer Edirneli Debbağlar İmamı'dır.

Merhum Şeyh, Cenab-ı Allah'ı ve O'nun sıfatlarını ârif, zahirî ilimleri bilen bir zât idi. Kendisi şeriat dağlarından bir dağ, hakikat denizlerinden bir deniz idi. Şeyh Abdüllatif el-Makdisî onun hakikat denizlerinden bir deniz olduğuna şahitlik etmiştir.

Heybetli, sürekli dalgın ve tefekkür halinde bir insandı. Rivayete göre her gece yüz rekat namaz kılar, her iki rekatta bir abdest tazelerdi.

Edirne'de vefat etmiş olup kabri de oradadır. Meşhur bir türbesi vardır. Ziyaret edilip dualar edilir. Yüce Allah sırrını mukaddes kılsın.[112]

ŞEYH PÎRÎ HALİFE HAMÎDÎ

Devrin sufî şahsiyetlerinden biri de Hak ârif Şeyh Pîrî Halife Hamîdî'dir.

Merhum Eğridir kasabasında yaşayan Şeyhülislam'ın kızıyla evlenmiştir. Talebelere zamanında itibar gören kitapları okuturdu. Şeyh Abdüllatif el-Makdisî, Konya'ya gelince Şeyh Pîrî onun ziyaretine gitmiş ve huzurunda Hakk'a yönelerek elinden tevbe almış ve onun hizmetine intisap etmiştir. Bir süre sonra da yine onun izniyle beldesine dönmüştür.

Zahir ilimlerinde üstünlüğüyle bilinen meşhur bir âlimdi. Bunun yanı sıra sufî mesleğinde de kemal sahibi ve irşat isteyen

şakirtleri kemale erdirici bir zât idi. Kısaca söylemek gerekirse şeriat, tarikat ve hakikati zâtında birleştirmiş bir kişilikti. Yüce Allah azîz sırrını mukaddes kılsın.

ŞEYH TACEDDİN

Sultan İkinci Murat devrinin Hak ârifi zevatından biri de Şeyh Taceddin İbrahim b. Bahşî Fakih'tir.

Merhum, Manavgat vilayetindendi. Şeyh Pîrî Halife Hamîdî'nin halkasında zâhir ilimlerini tahsil eden talebelerden biriydi. Hocası Konya'ya gelen Şeyh Abdüllatif el-Makdisî'yi ziyarete gidince, Şeyh Taceddin de onunla birlikte Konya'ya gitmişti. Şeyh Pîrî Halife memleketine döneceği zaman Şeyh Abdüllatif kendisine şöyle demişti: "Şeyh Taceddin'i yanımda bırak."

Şeyh Abdüllatif el-Makdisî Bursa'ya gittiklerinde Şeyh Taceddin de onun hizmetindeydi. Onunla bir çok kez halvette kalmış, irşat makamına yükselinceye kadar bir çok tasavvuf derecesini tahsil etmişti. Şeyh Abdüllatif el-Makdisî Bursa'da vefat edince, tâliplerin irşadını onun yerine Şeyh Taceddin üstlenmişti. Onların irşadına özel önem göstermiş ve irşat halkasına katılan onlarca tâlip meramlarına nail olmuşlardı.[113]

Hizmetlilerinden birinden şöyle bir olay nakledilmiştir: "Bir gece Şeyh Taceddin'in irşat halkasına toplanan öğrencilerine yüz on tabak yemek dağıttım."

Yine yakın çevresinden biri şunu nakletmiştir: "Bir keresinde Şeyh hazretlerini uzun süre göremeyip özlemiştik. Aradığımızda kendisini Bursa'nın dağında riyâzet ile meşgul bulduk." Riyâzet ile meşgul olduğu o mekan, bugün onun zâviyesinin bulunduğu yerdir. Hoca Rüstem adında bir zât orada sufî öğrenciler için odalar inşa etmiştir.

Şeyh Taceddin'in Bursa'da bulunan zâviye ve mescidine gelince, bunlar Acem tüccarlarından Şeyh Abdüllatif'i seven Hoca Bahşayiş adında bir zât tarafından yaptırılmıştır.

Şeyh Taceddin Hicrî 872 yılı Safer ayında vefat etmiştir. Bursa'da yaptırılan zâviyede Şeyh Abdüllatif el-Makdisî'nin yanına defnedilmiştir.

Tarihçi onun ölüm tarihini (Serî) vezninde şu beyit ile zikretmiştir:

Şeyh intikal etti ve tarihi,
Allah seni yüce bir sır ile mukaddes etsin.

ŞEYH HASAN HOCA

Devrin tanınmış sufî zevatından biri de Hak ârifi Şeyh Hasan Hoca'dır.

Merhum, Karesi (Balıkesir) vilayetindendi. Hak ârifi Şeyh Seyyid Muhammed b. Ali el-Hüseynî'nin sohbetinde bulunmuştu. Seyyid Buharî (Emir Sultan) namıyla tanınan bu büyük zât Bursa'da defnedilmiştir.

Emir Sultan hazretleri hastalanınca irşat için makamına arkadaşlarından birini tayin etmesini istirham etmişler, o da şöyle demişti: "Ben öldüğüm vakit filan kişiye gidin. Adı geçen şehirde yaşayan o meczup arkadaşlarımdan birini irşat içi tayin edecektir."[114]

Emir Sultan vefat ettiği zaman arkadaşları tarif edilen meczuba gittiler. Onunla tayin meselesi hakkında konuştular. Ama meczup onlara öfkelenerek hepsini kovdu. Bir vakit sonra tekrar gittiler ve Emir Sultan'ın vasiyetini kendisine hatırlattılar. Meczup Emir Sultan'ın vasiyetini kabul etti ve şöyle dedi: "Şu tahta bir bakın." Tahta baktıklarında Emir Sultan hazretlerinin tahtta oturduğunu, Hasan Hoca'nın da yanında bulunduğunu gördüler. Bu işaretten

Hasan Hoca'nın Emir Sultan'ın halifesi olduğunu anladılar.

Merhum; âlim, ârif, ak pak, zâhit ve verâ sahibi bir insandı. İrşat görevini üstlendi. Hayatını ibadet ve taat ile dolu geçirdi. Yüce Allah aziz sırrını mukaddes kılsın.

ŞEYH VELÎ ŞEMSEDDİN

Devrin tanınmış sufî şahsiyetlerinden biri de Hak ârifi ve Hasan Hoca'nın halifelerinden Şeyh Velî Şemseddin'dir.

Merhum; âlim, zâhit, vera ehli bir zât idi. İnsanlara vaaz eder, onlara hatırlatırdı. Kendisinden bir çok kimse istifade etmiştir.

Kendi hattıyla yazdığı ve Kur'an-ı Kerim'in inceliklerini, Hadislerin esrarını ve irfan ehlinin sözlerini ihtiva eden bir risale demeti gördüm. Bu risâleleri incelediğimde çok zengin bilgilere sahip, özellikle Tefsir ve Hadis sahalarında yetkin bir zât olduğuna iyice kanaat getirdim. Yüce Allah aziz ruhunu şâd etsin.[115]

YEDİNCİ TABAKA

H. 855 YILINDA SULTAN OLARAK BİAT EDİLEN
SULTAN İKİNCİ MURAT OĞLU
SULTAN İKİNCİ MEHMET (FATİH) DÖNEMİNDE
YAŞAYAN OSMANLI BİLGİNLERİ

MOLLA HÜSREV

Sultan İkinci Murat, vefatından birkaç yıl önce saltanatı terk etmiş ve Manisa'ya giderek yerine oğlu İkinci Mehmet'i oturtmuştu. Bilahare burada açıklaması uzun sürecek sebeplerden dolayı bu yaptığına pişman olmuş ve oğlunu Manisa'ya göndererek ölünceye kadar tahtta kendisi oturmuştu.

Sultan İkinci Mehmet saltanat tahtına ilk oturuşunda Molla Hüsrev'i kazasker olarak tayin etmişti. Kendisi saltanattan azledilince, idaresinin bütün önemli kişileri kendisini terk ederken bir tek Molla Hüsrev onu terk etmemişti.

Bunun üzerine Sultan İkinci Mehmet ona şöyle demişti: "Sen de diğerleriyle birlikte git." Molla Hüsrev ise azledilen Sultan'a şu cevabı vermişti: "Hayır gitmeyeceğim. İnsanlık, Sultan'ı görevdeyken de azledildiğinde de onunla olmayı gerektirir."

Bu sözü sebebiyle Sultan İkinci Mehmet ona karşı çok büyük bir muhabbet beslemiş, ikinci kez saltanatın başına geçtiğinde büyük izzet ü ikramda bulunmuştu. Molla Hüsrev'e çok yüksek pâyeler vermiş, o da bu sayede izzet ve refah içinde yaşamıştı.

Tam adı Muhammed b. Feramuz (Feramerz) olan Molla Hüsrev'in babası, Frenk emirlerindendi. Babası Rum asıllı olup sonradan Müslüman olmuştu. Babasının Hüsrev adında bir komutan ile evlendirdiği bir kızı vardı. Muhammed, babasının ölümü üzerine işte bu Hüsrev'in evinde büyümüş, Hüsrev'in hanımının kardeşi namıyla tanınmıştı. Zamanla bu uzun lakap kısalmış ve kısaca Molla Hüsrev olarak anılır olmuştu.[116]

Temel ilimleri müftü Molla Burhaneddin Haydar el-Herevî'den tahsil etmiş, bilahare Edirne'de Şah Melek Medresesi olarak bilinen medresede hoca olarak görev yapmıştır. Kardeşi de Çelebi Medresesi'nde müderris olarak görev yapmaktaydı. Merhum dedem onun öğrencileri arasındadır. O vefat edince, Molla Hüsrev rahmetli dedemi Molla Şemseddin Fenârî'nin oğlu Molla Yusuf Bâlî'ye göndermiştir. Molla Yusuf Bâlî o sırada Bursa'da bulunan Sultan Mehmet Medresesi'nde müderris olarak bulunmaktaydı. Molla Hüsrev adı geçen medresede *el-Mutavvel* üzerine hâşiyelerini yazmıştır.[77]

Hoş bir rastlantı eseri Seyyid Ahmet Kırımî gelmiş ve Molla Hüsrev, gözden geçirmesi için hâşiyelerini ona göndermişti. Seyyid Ahmet Kırımî de bu hâşiyelerin üzerine birkaç kelimelik hâşiye yazarak Molla Hüsrev'e bazı tenkitler yöneltmişti.

Molla Hüsrev bir yemek hazırlattı ve Seyyid Kırımî ile şehrin ileri gelen ulemâsını ziyafete davet etti. Yemekten sonra hâşiyelerini ortaya çıkardı ve Seyyid Kırı-

77 *el-Mutavvel*; Teftazânî'nin Belagat sahasındaki eseridir.

mî'nin tenkitlerini zikrederek onlarla ilgili cevaplarını sıraladı. Molla Kırımî bu cevapların hepsini ikrâr etti ve ziyafete katılan âlimlerin huzurunda, yönelttiği tenkitlerden dolayı Molla Hüsrev'den özür diledi. Molla Hüsrev, kardeşinin vefatı üzerine onun medresesinde müderris olduktan sonra, kazaskerlik görevine de getirildi.

Sultan İkinci Mehmet, tahta ikinci kez oturunca Molla Hüsrev'e günlük yüz dirhem yevmiye bağlattı. İstanbul'u fethettiğinde ise Molla Hızır Bey'i şehre kadı olarak atadı. Onun ölümü üzerine İstanbul kadılığını bütün yetkileri Galata ve Üsküdar kadılıklarıyla birlikte Molla Hüsrev'e verdi. Ayrıca Ayasofya Medresesi'nin müderrisliği görevini de ona tevdi etti. Öğrencileri kuşluk vakti evine gelirler ve yemeği onun evinde yerlerdi.[117]

Dersin ardından Molla Hüsrev katırına biner, öğrencileri önünde medreseye giderdi. Molla katırından inip dersini verdikten sonra evine kadar yine önünde giderlerdi.

Merhum orta boylu, gür sakallı idi. Kıymetsiz giysiler giyer, başına küçük bir sarığın sarılı olduğu bir taç takardı. Cuma günü namaz için Ayasofya Camii'ne girdiğinde bütün cemaat ona duydukları saygıyla ayağa kalkar, mihraba doğru yol açarlardı. Kendisi mihrap bölümünde namaz kılar, Sultan İkinci Mehmet de bulunduğu yerden onu izler, kendisiyle iftihar ederek vezirlerine şöyle derdi: "O, devrinin Ebu Hanîfe'sidir."

Huşu ve tevazu ehli, övülmüş ahlak sahibi, sâkin ve vakûr bir insandı. Mütalaada bulunduğu evinde kendi hizmetini bizzat kendisi görürdü. Sayısız köle ve halayığı olmasına rağmen böyle davranırdı. Kitap okuyup mütalaada bulunduğu odayı bizzat kendisi süpürür, sobasını ve kandilini kendisi yakardı.

Kadılık ve tedris görevleri yüzünden aşırı meşgul olmasına karşın, her gün selef ulemanın kitaplarından iki yaprağı yazardı. Gerçekten güzel bir hattı vardı. Vefatından sonra kendi hattıyla yazılmış bir çok eseri miras bırakmıştı. Onun hattıyla yazılmış iki nüsha *Şerhu'l-Mevâkıf* bulunmuş, şehrin uleması bu nüshaları altı bin dirheme satın almışlardı.

Sultan İkinci Mehmet o dönemde bir davet vermiş ve Molla Güranî'yi de ziyafete davet etmişti. Nerede oturacağı konusunda kendisinden müsaade isterken Molla Güranî, "Bu ziyafette kendisine yakışanın hizmet etmek olduğunu" söylemişti. Bu söz, Sultan İkinci Mehmet'i çok etkilemiş, onu sağ yanına, Molla Hüsrev'i de sol yanına oturtmuştu.

Molla Hüsrev buna rıza göstermeyerek şöyle bir mektup yazmıştı:[118]

"İlmî ve dinî gayretim, böyle bir meclise katılmaya izin vermez." Sonra bu mektubu Divan-ı Âlî'ye göndermişti. Bu arada bir gemiye atladığı gibi Bursa yolunu tutmuştu. Orada bir medrese kurarak ders vermeye başlamıştı.

Bir vakit sonra Sultan İkinci Mehmet yaptığına pişman olmuş, kendisini İstanbul'a geri çağırmıştı. Molla bu emre uyunca, büyük bir izzet-i ikramın eseri olarak fetva makamını kendisine tevdi etmişti.

İstanbul'un bir çok noktasında inşa ettirdiği mescitleri vardır. Eserlerini şöyle sıralamak mümkündür:

Havâşî Şerhi'l-Mutavvel; *Havâşi't-Telvîh, Havâşî ala evâili Tefsîri'l-Allâme Beydâvî*. Usûl ilmi hakkında *Mirkâtu'l-vusûl* adlı bir eseri olup, onu gayet güzel ve doyurucu bir şekilde şerh etmiş ve *Mir'âtu'l-usûl* adını vermişti. *ed-Dürer* adını verdiği fıkıh sahasıyla ilgili bir eseri vardır. Bunu da gayet güzel, ayrıntıları ihtiva edecek şekilde tefsir etmiş ve adına *el-Gurer* demiştir. Velâ konusunda bir risâlesi, En'âm Sûresi'nin tefsiriyle ilgili bir başka risâlesi mevcuttur. Bunlar dışında eserleri de mevcuttur.[119]

Merhum, Hicrî 885 yılında İstanbul'da Hakk'ın rahmetine kavuşmuştur. Naşı Bursa'ya taşınmış ve görev yaptığı medreseye gömülmüştür. Allah ruhunu şâd etsin.

MOLLA HAYREDDİN HALİL B. KASIM

Sultan İkinci Mehmet devrinin fazilet ve kemal ehli, ilmiyle âmil âlimlerinden biri de Molla Hayreddin b. Halil b. Kasım Hacı Safa'dır. Allah ruhunu şâd, cennetteki fütuhatını bol eylesin.

Molla Hayreddin babamın dedesidir. Büyük dedesi Cengiz Han'ın fitnesinden kaçarak Anadolu'ya sığınmış ve Kastamonu havalisine yerleşmiştir. Keramet sahibi bir zât idi. Makamında edilen duaların kabul gördüğü söylenir. Oralarda meşhurdur.

Kastamonu civarına yerleştiğinde Mahmud adında bir oğlu olmuştur. Mahmud, Fıkıh ve Arapça bakımından bir şeyler tahsil ettiyse de üstün bir mertebeye ulaşamamış, onun da Ahmet adında bir oğlu olmuştur. Ahmet de Arapça ve Fıkıh bilgisine sahip olmasına rağmen, zikre değer bir mertebeye yükselememiştir. Onun Hacı Safa adında bir oğlu olmuş, Fıkıh bilgini, âbid ve zâhit olmasına karşın o da fazla bir varlık gösterememiştir. Onun da Kasım adında bir oğlu olmuş, fakat Kasım henüz talebe iken genç yaşta vefat etmiştir. Onun da Halil adında bir oğlu olmuştur ki; işte bu, dedem Molla Hayreddin'dir. İlmî bakımdan zikre değer bir makama ulaşmıştır.[120]

Merhum doğduğu beldede temel ilimleri okuduktan sonra Bursa'ya gitmiş ve orada daha önce bahsettiğimiz Molla İbn el-Beşir'den ilim okumuştur. Sonra Edirne'ye gitmiş ve orada Molla Hüsrev'in kardeşinden ders almış, Molla Fahreddin el-Acemî'den Hadis ve Tefsir tahsil etmiştir.

Bilahare Bursa'ya dönmüş ve Bursa Sultaniyesi'nde Molla Şemseddin Fenârî'nin oğlu Molla Yusuf Bâlî'den ilim tahsil etmiştir. Ardından Molla Yegân olarak meşhur olan, fazilet ehli Molla Muhammed'in hizmetine girmiş ve onun halkasında tam bir fazilete ulaşmıştır.

O dönemde Kastamonu Emir Çandar'ın halliyle yerine gelen Emir İsmail'in idaresindeydi. Bir tevafuk eseri, Kastamonu nahiyelerinden Taşköprü'de bulunan Muzafferuddin Medresesi'nde ilmî seviye iyice düşmüştü. Emir İsmail de Molla Yegân'a bir mektup göndererek söz konusu medresede ders verecek iyi bir öğrencisini göndermesini istirham etmişti.

Molla Yegân bu iş için rahmetli dedemi görevlendirmiş ve maaş olarak da 30 dirhem yevmiye belirlemişti. Ayrıca yörede işlenen bakır ürünlerinden de günlük elli dirhem yevmiye bağlanmıştı. Böylelikle sürekli artan bir zenginlik ve refah içinde bir hayat sürmüştü. Sultan İkinci Mehmet bu bölgeyi İsmail beyin elinden alınca, bazı bidatlerin devreye girmesinden sakınan

dedem, bakır işletmesinin yevmiyesinden feragat etmişti.

Sultan İkinci Mehmet İstanbul'daki Sahn Medreseleri'ni bina edince, Sultan İkinci Mehmet'in hocası olan Molla Hayreddin bu Sahn Medreseleri'nden birinde müderris olması için, merhum dedemin adını zikretti ve onu Sultan'ın yanında kendisini övdü. Kendisi dedemden ders okumuştu. Sultan İkinci Mehmet, İstanbul'a gelmesi ve Sahn Medreseleri'nden birinde müderris olması için ferman gönderdi.

Ancak merhum dedem Sultan'ın emrini kabul etmedi.[121] Sultan İkinci Mehmet de kendisini adı geçen medresedeki görevinden azlederek şöyle dedi: "Eğer bir makam talebiyle gelirse, ona İstanbul ikameti üzere izzet ü ikramda bulunuruz."

Dedem İstanbul'a gitmedi. Şehrin zenginlerinden biri şöyle dedi: "Molla'nın yol için gereken parası yok da istemekten haya ettiği için mi isteyemiyor?" Bu zengin kişi, yol harçlığı etmesi için on bin dirhem alarak dedemin yanına geldi ve şöyle dedi: "Bu parayı, yol masraflarında kullanınız." Ama dedem parayı kabul etmeyerek şöyle dedi: "Bundan sonra Cenab-ı Allah'ın kapısından başka kapıya gitmem yakışık almaz!"

Babam merhum şöyle derdi: "Bu azilden sonra geçimimiz, görevde olduğu günlere nispetle çok daha bol ve müreffeh oldu... Daha sonra Küre ahalisi gelerek kendisini uzun yalvarma ve dil dökmelerden sonra yanlarında Küre'ye götürdüler. Orada Cuma günleri halka vaaz ederdi."

Merhum orada vefat etti ve Hicrî 879 yılında büyük camide defnedildi.

Merhum babam şöyle derdi: "Babam, adı geçen medresede kırk yıl müderrislik etti. Belagat ilimlerini çok iyi bilirdi. Bu ilim dallarında fazileti meşhurdu. Tefsir ve Fıkıh usullerini tam olarak bilirdi. Fıkıh, Tefsir ve Hadis ilimlerinde yetkindi. Şeriat ehli, vera sahibi, içi dışı temiz bir zât idi. Boş sözlerden ve gereksiz davranışlardan uzak dururdu. Mescidde uzun zaman itikafa çekilir, Kur'an okur, nafile oruç tutar ve nâfile namaz kılardı."

İbnü'l-Hatip lakabıyla şöhret bulan Molla Mehmet b. Kasım Şeyh Abdürrahim Merzifonî'nin halifelerinden Ali adında bir sufîden şunu nakletmiştir: "Şeyh Abdürrahim fetihten önce merkep sırtında İstanbul'a gitmişti. Ben önünde yürüyordum. Kendileri şehre girerek Ayasofya'da kalan rahiplerle dinî konularda münazara etti.[122] Onlardan yaklaşık kırkı Müslüman oldular. Ama zorba İmparator'un şerrinden korkarak İslamiyet'e girişlerini gizlediler."

Rivayete göre söz konusu rahiplerden altı kişi fetih sırasında hayattaydı. Adı geçen şeyh İstanbul dönüşünde Taşköprü beldesine de uğramış ve hizmetçisine şöyle demişti: "Burada ziyaret etmemiz gereken bir şeriat âlimi var." Kapısına vardığımızda "Mescidde" dediler. Şeyh hazretleri mescide gitti. Mescidin kapısına vardığında hizmetçisine şöyle dedi: "Ey Ali, bu yüzüğü al." Bunu söyleyip parmağındaki yüzüğü uzatırken ekledi: "Bu zât, bir şeriat âlimidir. Bir süre için bizi tanımazlıktan gelmesinden korkarım." Şeyh bunun söyledikten sonra tam bir hürmet ve iclal içinde mescide girdi. Bir süre onunla sohbette bulunduktan sonra vedalaşarak ayrıldı. Adı geçen Molla'dan işittiklerim bunlardı.

Rahmetli babam Molla Hocazâde'nin şöyle dediğini anlatmıştı: "Molla Hayreddin ilim öğrencisiydi ve Bursa Sultaniyesi'nde okuyordu. Yeni öğrencilerden bazıları ondan ders okurlardı. Biz de dersini dinlerdik. Çok güzel ders verirdi. Tahkik ve tetkik ehli bir zât idi. Onun dersini merak içinde bekler, anlattıklarını zevkle dinlerdik. Ona ders okumama mâni olan yaşımın küçüklüğünden başkası değildi.

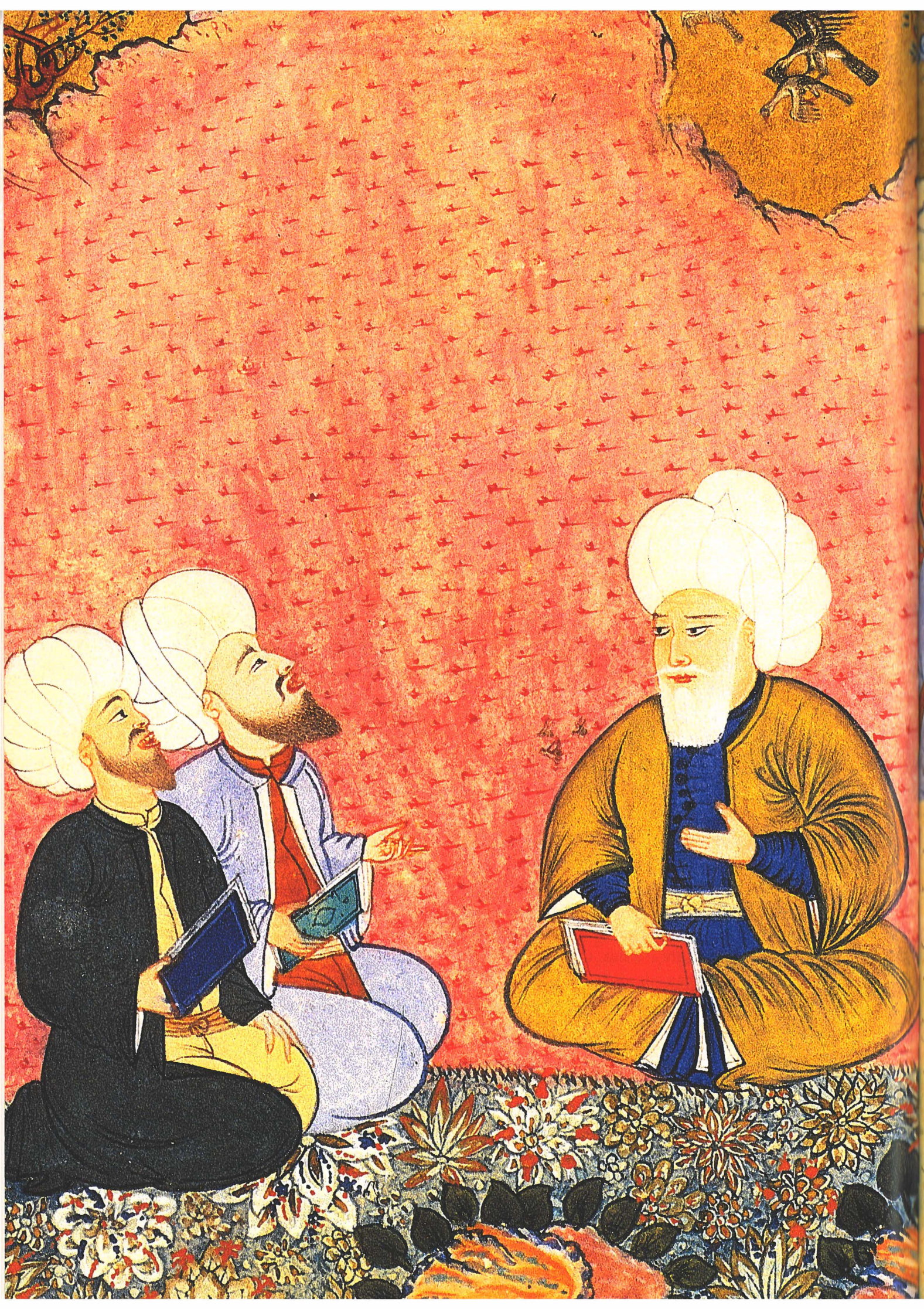

MOLLA ZEYREK

Sultan İkinci Mehmet devrinin ilmiyle âmil, fazilet ve kemal ehli âlimlerinden biri de Zeyrek lakabıyla meşhur olan Molla Mehmet idi.

Merhum, küçüklüğünde Şeyh Hacı Bayram'da ders okumuş ve kendisine Zeyrek lakabı verilmişti. Molla Hızır Şah'tan ilim tahsil ettikten sonra Sultan Murat'ın Bursa'daki medresesinde müderris olmuştu.[123]

Sultan İkinci Mehmet, İstanbul'un fethi sonrasında Sahn Medreseleri'ni bina etmeden önce, belirlediği medreselerden birinin müderrisliğine onu tayin etmişti. Bu mahal, günümüzde de –Kanunî devri- ona nispetle anılmaktadır. Kendisine bu vazifeye karşılık elli dirhem yevmiye bağlanmıştı. Molla Zeyrek bu yevmiyenin yirmi dirhemini evinin ihtiyaçlarına harcar, kalanı Hacı Bayram'ın fakirlerine dağıtılması için gönderirdi. İbadetle meşguliyeti, ilimle meşguliyetinden daha fazlaydı.

Bir gün Sultan İkinci Mehmet'in huzurunda Seyyid Şerif Cürcânî'den üstün olduğunu iddia etmişti. Bu iddia Sultan'a ağır gelmiş olacak ki; Bursa'da Sultan Mehmet Medresesi'nde müderris olarak çalışan Hocazâde'yi çağırtarak Molla Zeyrek ile münazara yapmalarını emretti.

Molla Hocazâde'nin tevhidin burhanı konusunda bir sorusu vardı. Bu soruyu yazılı olarak Molla Zeyrek'e gönderdi ve cevaplamasını istedi. Molla Zeyrek cevabını yazınca, iki âlim Sultan İkinci Mehmet'in huzurunda bir araya geldiler. Aralarında hakemlik etme görevini Molla Hüsrev ile Vezir Mahmud Paşa üstlenmişlerdi.

Söze önce Molla Hocazâde başladı ve şöyle dedi: "Sultan hazretleri bilsinler ki iddia edilen ile inkar lüzum etmez. Halkın 'Hocazâde tevhidi inkâr ediyor' demelerinden korkarım." Sonra sorusunu sordu. Molla Zeyrek bu soruyu cevaplandırdı. Aralarında çok hararetli tartışmalar ve ağır sözler geçti. O gün iş sonuca varmadı. İki büyük bilginin münazaraları tam yedi gün sürdü. Altıncı gün Sultan İkinci Mehmet her ikisine de diğerinin yazdıklarını mütalaa etmelerini emretti. Bunun üzerine Molla Zeyrek şöyle dedi: "Bende bu nüshadan başka bir nüsha yok." Molla Hocazâde "Bende bir nüsha daha var" diyerek kendi yazdıklarının bir nüshasını Molla Zeyrek'e verdi.

Molla Zeyrek'in nüshasını alarak onun nüshasının arkasına yazmak istedi. Vezir Mahmut Paşa bir divit çıkartarak Hocazâde'nin önüne koydu. Hocazâde yazmaya başladı.

Sultan İkinci Mehmet şaka yollu şöyle dedi: "Molla, onun sözlerini yanlış yazmayasın!" Hocazâde de buna esprili bir cevap verdi: "Ne kadar hatalı yazsam da bu hatalar, onun hatalarından fazla olamaz!"[124] Sultan İkinci Mehmet bu söze güldü.

Yedinci gün Molla Hocazâde, Molla Zeyrek üzerinde üstünlük sağladı ve hakem Molla Hüsrev de buna şehadet etti.

Sultan İkinci Mehmet Molla Hocazâde'ye hitaben şöyle dedi: "Peygamberimizin hadisinde buyrulur ki; bir delile dayanarak birini öldüren kimse onun malını da alır. Sen bu adamı bitirdin. Ben buna şahidim. Medresesi'ni de sana verdim." Molla Zeyrek o sıralarda Sahn Medreseleri'nden önce Sultan tarafından tayin edilen kiliseden çevrilme medreselerden birinde müderrislik yapıyordu.

Molla Zeyrek Sultan İkinci Mehmet'in huzurundan çıktıktan sonra sevenleriyle bir araya geldi. Merakla "Ne oldu?" diye sordular. O da şöyle cevap verdi: "Hocazâde tevhidi inkar etti. Bu yüzden kafasına vurmaya devam ettim. Sonunda tevhidi itiraf etti. Hüsrev ise onu müdafaa etmeye devam etti."

Molla Zeyrek bu olayın ardından Bursa'ya giderek oraya yerleşti. Orada Hasan Hoca namında bir komşusu vardı. Bir gün yanına gelerek "Mollamız, yevmiyeniz kaç dirhemdir?" diye sordu. Molla Zeyrek "Yirmi dirhem" deyince "Bu parayı ben üstlenirim" dedi ve ölünceye kadar bu parayı Molla Zeyrek'e verdi.

Sultan İkinci Mehmet bir süre sonra yaptığına pişman oldu ve kendisine bir çok makam teklif etti. Ama o, bu makamların hiçbirini kabul etmeyerek şöyle dedi: "Benim sultanım Hasan Hoca'dır."

Molla Zeyrek telifle meşgul olmamıştır. Bazı hâşiyeler hakkında talikleri olduğu bilinmektedir. Ayrıca ilim bahsinde bir risâlesini görmüştüm. Bu risâle, aşırı zekasının onu hakkı belirlemeden uzaklaştırdığını ve gayretini daha ziyade itiraza yönelttiğine açıkça göstermekteydi. Allah'ın rahmeti üzerine olsun.[125]

MOLLA HOCAZÂDE

Sultan İkinci Mehmet devrinin ilmiyle âmil, fazilet ve kemal ehli âlimlerinden biri de Molla Muslihuddin Mustafa b. Salih el-Bursevî'dir. Halk arasında Molla Hocazâde lakabıyla meşhurdur. Yüce Allah makamını nurlandırıp cennetin yüksek köşklerinde mukim kılsın. Babası tüccar tayfasından, büyük servet sahibi biriydi. Çocukları giyim kuşam ve hizmetçiler bakımından tamamen lüks ve refaha dayalı bir hayat sürerlerdi. Oysa Molla Hocazâde'ye, babasının işini bırakıp ilme yönelmesi sebebiyle günlük sadece bir dirhem harçlık veriliyordu. Babası, oğlunun ticareti bırakıp ilim yolunu seçmesine karşı büyük bir kızgınlık içindeydi. Bir gün babası Emir Sultan Hazretleri'nin halifelerinden Hak ârifi Şeyh Şemseddin ile görüşmüştü. Şeyh Şemseddin Molla Hocazâde'nin bulunduğu perişan hali görünce dikkatini çekmişti. Molla Hocazâde, nalbantlarla aynı yerde oturuyordu ve üzerinde yırtık pırtık giysiler vardı. Kardeşleri ise hizmetçilerin arasında lüks içinde ve göz alıcı giysilerle dolaşıyorlardı. Şeyh Şemseddin Molla'nın babasına sordu: "Şu gençler kimin nesi?" Hocazâde'nin babası "Çocuklarım" diye cevap verince Molla Hocazâde'yi göstererek "Peki ya bu kim?" diye sordu. Babası "O da oğlum" dedi. Şeyh merak etmişti. "Peki niye bu kadar kötü bir halde?" diye sordu. Babası, "Benim çizdiğim yolu terk ettiği için ona öfkeliyim" diye cevap verdi. Şeyh Şemseddin Molla'nın babasına nasihatlerde bulundu. Ama hiçbir nasihat ona işlemiyordu. En sonunda ayrılırlarken Şeyh Şemseddin Molla Hocazâde'ye şöyle dedi: "Yaklaş biraz." Molla yaklaştığında şöyle dedi: "Bu kötü halden sakın müteessir olma. Yol, senin yolundur. Allah'ın izniyle ileride büyük bir namın olacak. Bugün efendi sıfatında duran kardeşlerin, o gün hizmetçilerin makamında duracaklar." Hocazâde merhumun tek bir gömleği vardı. Kitap alacak parası olmadığından kitapları kendi eliyle yazardı. Ucuzluğundan dolayı da ince kâğıtlar kullanırdı. Molla

Hocazâde temel ilimleri tahsil ettikten sonra[126] Molla Ayaslug Kâdısının Oğlu'nun hizmetine girdi. Bu zâtın hayatını daha önce anlatmıştık. Molla Hocazâde Agrâs Medresesi'nde bu büyük âlimden usûl ilimlerini, Meânî ve Beyân ilimlerini tahsil etti. Onun ardından Bursa Sultaniyesi'nde müderris olan Molla Hızır Bey b. Celal'in hizmetine girdi. Bir zaman sonra onun muîdi oldu. Oldukça genç yaşta olmasına karşın bir çok ilim dalını tahsil etti. Molla Hızır Bey ona izzet ü ikramda bulunur ve şöyle derdi: "Bir meselenin halli güç geldiğinde onu Akl-ı Selim'e arz ederiz." 'Akl-ı Selim' ile kastettiği Molla Hocazâde'den başkası değildi. Molla Hızır Bey, onu Sultan İkinci Murat'a göndererek müderrisliğe uygun olduğunu bildirdi. Sultan da Molla Hocazâde'yi müderris olarak görevlendirmeyi kabul etti. Ancak kendisi sefer hazırlığındaydı. Bu yüzden kendisini Kestelli Kadılığı görevine tayin etti. Seferden döndüğünde onu Bursa'daki Esediyye Medresesi'nin müderrisliğiyle görevlendirdi. Maaş olarak da on dirhem yevmiye bağladı. Molla Hocazâde Esediyye Medresesi'nde altı yıl çalıştı. Bu süre zarfında darlık ve yokluk içinde ilmî faaliyetlerini devam ettirdi. Yokluktan evde kendi işini kendi görürdü. Bu görevi sırasında *Şerhu'l-Mevâkıf*'ı ezberledi. Devletin başına Sultan İkinci Mehmet geçip âlimler yeni Sultan'ın ilme olan ilgisini gördüklerinde ziyaretine gittiler. Molla Hocazâde'den de onlara katılmasını istediler. Ama Molla'nın yaşadığı fakirlik ve darlık Sultan'ı ziyaret etmesine mâni oldu. Molla'nın Türkmen bir hizmetlisi vardı. Efendisi Molla Hocazâde'ye sekiz yüz dirhem borç verdi. Molla Hocazâde bu parayla kendisine ve hizmetlisine birer at alarak yola çıktı. Sultan İkinci Mehmet ile İstanbul'dan Edirne'ye giderken yolda karşılaştı. Vezir Mahmut Paşa onun görünce şöyle dedi: "Gelmekle isabet ettin. Seni Sultan'ın yanında birkaç kez anmıştım. Haydi Sultan'ın huzuruna git. Orada ilmî bir münazara var." Sultan'ın huzuruna selam verip girince İkinci Mehmet, veziri Mahmut Paşa'ya "Bu kimdir?" diye sordu. "Hocazâde" deyince selamını aldı ve buyur etti. Sultan İkinci Mehmet'in bir tarafında Molla Zeyrek, öbür tarafında Molla Seyyidî Ali oturuyordu.[127] Molla Hocazâde Seyyidî Ali'nin tarafına oturup Molla Zeyrek'in görüşlerine itirazlarda bulundu. Aralarında hayli hararetli konuşmalar oldu. Bir vakit sonra Molla Seyyidî Ali müsaade isteyip ayrılınca Sultan'ın yanında Molla Hocazâde kalmıştı. Münazara uzadıkça uzamış ve Hocazâde Molla Zeyrek'i susturmayı başarmış ve Sultan da Molla Zeyrek'e "Senin sözünün kıymeti kalmadı" demiştir. Bunun üzerine Molla Zeyrek izin isteyerek ayrılmış ve Hocazâde ile Sultan baş başa kalmışlardı. Bir sonraki konak yerine kadar Sultan ile Hocazâde'nin sohbeti devam etti. Bu olayın ardından Sultan İkinci Mehmet Molla Seyyidî Ali ve Molla Zeyrek'e ihsanda bulundu. Ama Molla Hocazâde'ye her hangi bir iyilik ve ihsanda bulunmadı. Hocazâde üzgün ve mahzun bir halde kalakalmıştı. Hizmetlisi bile onu saymaz, hizmetini görmez olmuştu. Ara sıra "Eğer sizde ilim olsaydı, onlara izzet ü ikramda bulundukları gibi size de izzet ü ikramda bulunurlardı" diyordu. Bir mola yerinde hizmetçisi yatıp uyumuş, Molla Hocazâde de yatağı toplayıp bir ağacın gölgesine mahzun bir halde oturmuştu. Tam bu sırada Sultan'ın emir erlerinden üçü çıka geldi. Hocazâde'nin çadırını soruyorlardı. Diğer büyük zevat gibi onun da çadırı olacağını zannediyorlardı. Mola yerindeki bazı kimseler, ağacın gölgesinde mahzun mahzun oturan Hocazâde'yi gösterdiler. Emir erleri gözlerine inanamıyorlardı. Böyle bir şey olamazdı. Yanına gelip selam verdiler: "Sen Hocazâde misin?" diye sordular. "Evet" deyince "Doğru mu? Esediyye Medresesi'nin müderrisi olan, Molla

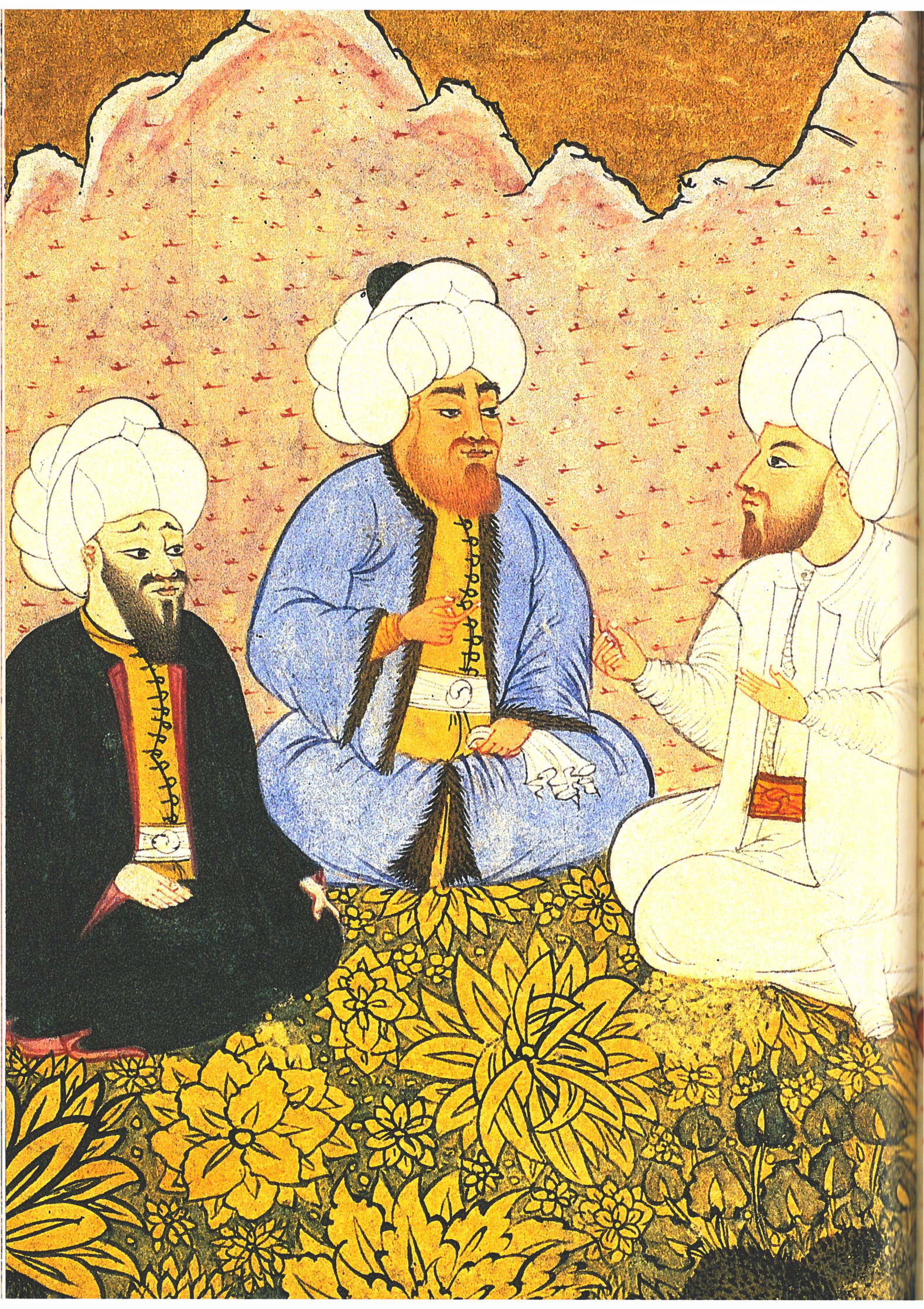

Zeyrek'i susturan Hocazâde sen misin?" diye tekrar sordular "Evet" deyince önünde eğilip elini öptüler. "Sultan hazretleri sizi kendi hocası olarak atadı" dediler. Hocazâde bu olayı anlatırken şöyle der: "Benimle alay ettiklerini sandım. Sonra oracıkta bir çadır kurdular. Bir yığın at ve hizmetçi getirdiler. Birbirinden güzel kıyafetler ve on bin dirhem de para getirdiler. Atlardan birini hazırlayıp "Haydi Sultan'ın huzuruna" dediler. Bu sırada Türkmen hizmetçi uyuyordu. Hocazâde yanına gidip onu uyandırdı. "Haydi kalk da yeni halime bir bak" dedi. Hizmetçi "Senin halini bilirim" deyip uyumaya devam etti. Ama Hocazâde'nin ısrarı karşısında uyandı ve gördüklerine inanamadı.[128] Molla Hocazâde "Sultan'ın Hocası oldum" deyince hizmetçi hemen ellerine kapandı. Kendini affetmesi için dil dökmeye, yalvarıp yakarmaya başladı. Molla Hocazâde hizmetçisine olan sekiz yüz dirhem borcu da oracıkta geri verdi. Sonra Sultan ile görüşmeye gitti. Sultan İkinci Mehmet'e İzzeddin Erzincânî'nin Sarf ilmiyle ilgili kitabı *İzzî*'yi okuttu. Kendisi de bu kitaba bir şerh yazdı. Molla Hocazâde Sultan'a gittikçe daha da yakın oldu. O kadar ki vezir Mahmut Paşa onu çekemeyerek bir gün Sultan'a şöyle dedi: "Hocazâde kazaskerlik makamını istiyor."

Sultan'ın canı sıkılmıştı: "Meclisimi niçin terk etmek istiyor acaba?" Vezir, "Kazaskerlik istiyor" diyerek her hangi bir şey söylemedi.

Bir müddet sonra Molla Hocazâde'ye "Sultan kazasker olmanı ferman buyurdu" deyince "Ben bu vazifeyi istemiyorum" dedi. Vezir, "Ferman böyle" diyerek görevi alması gerektiğini ifade etti. Mecburiyet üzerine görevi kabul etti.

Babası bu sırada henüz hayattaydı. Oğlunun kazasker olduğunu duyunca buna inanamadı. Haber kesinlik kazanınca Bursa'dan kalkıp oğlunu ziyaret etmek için Edirne'ye doğru yola çıktı. Edirne'ye iyice yaklaşınca Molla Hocazâde ve beldenin ileri gelen ulemâ ve eşrafından oluşan bir heyet şehir dışında kendisini karşıladılar.

Babası bu gösterişli konvoyu görünce merakla "Kim bunlar?" diye sordu. "Oğlun" dediler. "Oğlum bu kadar mı yüksek bir makama çıktı?" diyerek şaşkınlığını ifade etti.

Molla Hocazâde babasını görünce atından indi. Babası da atından indi. Oğlunu kucakladı ve gençliğinde yaptıklarından dolayı kendisinden özür diledi. Molla Hocazâde şöyle dedi: "Eğer o zamanlar bana bol para verseydin bugün bu şan ve mertebeye ulaşamazdım."

Sonra babasını Sultan İkinci Mehmet ile görüştürmek istedi. Sultan huzura girmelerine izin verince, babası kıymetli hediyelerle Sultan'ın huzuruna girdi. Sultan'ın elini öptü. Molla Hocazâde babasının hürmetine büyük bir ziyafet verdi. Şehrin ulema ve eşrafını davet etti.[129] Ziyafet sofrasının baş köşesinde Hocazâde oturdu. Babası ve büyük zevat hemen yanına dizilmişlerdi. Bursa'dan gelen kardeşleri oturacak yer olmadığından içeri alınmamışlar, hizmetçilerin bulunduğu bölümde oturmuşlardı.

Molla Hocazâde bu sahneyi görünce kendi kendine şöyle demişti: "Şeyh Şemseddin'in yıllar önce haber verdiği şey gerçek oldu. Allah'a hamd olsun."

Bir zaman sonra Sultan İkinci Mehmet ona Bursa Sultaniyesi'nin müderrisliği görevini verdi. Maaş olarak da elli dirhem yevmiye bağlattı.

Rahmetli babam onun şöyle dediğini rivayet etmişti: "Bursa Sultaniyesi'nde müderris olarak görev yaparken otuz üç yaşındaydım. İlimden başka hiçbir şeye karşı muhabbet beslemezdim." Molla Hocazâde, Bursa Sultaniyesi'ndeki müderrislik göre-

viyle, kazaskerlik ve Sultan'ın hocalığından daha fazla iftihar ederdi.

Molla Hocazâde şöyle demişti: "O sırada yüz bin dirhemim vardı." Bilahare Sultan İkinci Mehmet ona Molla Zeyrek ile münazarada bulunmasını emretti. Hocazâde'nin galip gelmesi üzerine Molla Zeyrek'in İstanbul'daki medresesini ona verdi. Bu olay daha önce genişçe anlatılmıştı. Rahmetli babam Molla Güranî'den şunu işittiğini söylerdi: "En büyük musibet kadılık görevini kabul etmesi olmuştu. Eğer ilim yolunda devam etseydi çok büyük mertebelere ulaşabilir, akıl sahiplerinin çözüm bulamadıkları meseleleri rahatlıkla çözebilirdi."

Sultan İkinci Mehmet, Karamanlı Mahmut Paşa'yı vezir olarak tayin etti. Mahmut Paşa, Molla Ali et-Tûsî'nin öğrencilerindendi. Bu yüzden Molla Hocazâde aleyhinde biraz tutucuydu. İşte bu yüzden Sultan İkinci Mehmet'e şöyle dedi: "Hocazâde İstanbul'un havasından şikayetçi. Kendisi 'Hafızamdaki ilimleri unuttum' diyor[130] ve İznik'in havasını pek övüyor." Bunun üzerine Sultan İkinci Mehmet şöyle dedi: "Öyleyse İznik beldesinin kadılığı ile medresesinin hocalığını kendisine verdim."

Molla Hocazâde Sultan'ın fermanına uyarak İznik'e gitti. Bilahare kadılık görevini bırakarak şöyle dedi: "Kadılık, ilimle meşgul olmama engel oluyor."

Sultan İkinci Mehmet'in ölümüne kadar orada kaldı. Molla Hocazâde'nin öğrencilerinden biri olan Molla Siraceddin hocası hakkında şöyle demiştir:

Türlü ikrarlar arz oldu efendim size,
Umula inayetler, hatalar açığa çıka.
Ulu olan, hapşırdı üstünlüğüne rağmen
Hapşıran görmez 'Yerhamükellah'tan[78] *başkasını.* (Tavîl vezni)

Bu iki beyti, *Kitabu't-Tavzîh* adlı eserin arka kapağına Molla Hocazâde'nin el yazısıyla yazmış olduğunu gördüm. Aynı yerde "Faziletli kardeş merhum Molla Siraceddin'in zalim vezirin düşmanlığı karşısında ne yapacağını bilmeyen fakîr hakkındaki beytidir" yazılıydı.

Molla Hocazâde, Sultan'ın ölümünden sonra Vezir Mahmut Paşa henüz hayatta iken İznik'ten İstanbul'a gelmiştir. Önünde öğrencileri, katırının sırtında Vezir'in huzuruna gitmiştir. Öğrencileri arasında Molla Siraceddin ve merhum Molla Bahaeddin de vardı. Her ikisi de o sırada Sahn Medreseleri'nin müderrislerindendi. Hocazâde'nin önünde gidenler arasında Molla Muslihuddin Yarhisârî de vardı. O da İstanbul'daki Murat Paşa Medresesi'nin müderrisiydi.

Vezir Mahmut Paşa Molla Hocazâde'yi böyle bir kalabalığın arasında izzet ü ikram içinde görünce kapısında karşıladı ve makamına oturttu. Kendisi önüne oturdu. Diğer mollalar ayakta dikiliyorlardı. Molla Hocazâde Vezir ile yaklaşık bir saat konuştuktan sonra yanında gelen büyük âlimlerle birlikte Vezir'in yanından ayrıldı. Evine kadar bu büyük insanlar onun önünde yürüdüler.

Vezir bir zamanlar yaptığına pişman olarak ah vah etti ve şöyle dedi: "Onun şânını yaralamayı başaramadık. Onun izzet ve şânının makam ile değil ilimle olduğunu anlayamadık."

Molla Hocazâde'nin İstanbul'a geliş nedeni, adı geçen Vezir'in Molla Hatibzâde'yi kışkırtarak Molla Hocazâde'yi münazaraya davet ettirmesiydi.[131] Hocazâde Vezir'e şöyle dedi: "O önce öğrencilerimle münazara etsin. Eğer onlara galip gelirse o zaman benimle münazara edebilir." Molla Hatibzâde bunu duyunca Molla Hocazâde'yi münazaradan kaçmakla suçladı.

Molla Hocazâde bunu duyunca İznik'e haber gönderip kitaplarının getirilmesini

78 Yerhamükellah; Hapşırdığında 'Elhamdü lillah' diyen kimseye "Allah sana merhamet buyursun" diye mukabelede bulunmak.

istedi. Bunu haber alan rahmetli Molla Sinan Paşa Vezir Mahmut Paşa'ya giderek "Hatibzâde'nin rezil olmasını ister misin?" diye sordu. Vezir "Hayır" deyince şunu ekledi: "Molla Hocazâde mütalaasını tamamladıktan sonra hiç kimse onun karşısında konuşamaz!" Vezir, "Gerçekten böyle mi?" diye merakla sorunca Sinan Paşa, "Aynen öyle" dedi.

Bu olayın ardından Molla Hocazâde'nin İznik'e dönmesine müsaade etti. Onun İstanbul'dan ayrılmasının üzerinden çok geçmeden de Sultan İkinci Mehmet vefat etti. Saltanat tahtına Sultan İkinci Bayezıt oturmuştu. Yeni Sultan Molla Hocazâde'yi Bursa Sultaniyesi'nin müderrisliğine atayarak yüz dirhem yevmiye bağlattı. Ardından Bursa müftülüğünü de ona verdi.

Molla Hocazâde'nin ayakları ve sağ eli tutmaz olmuştu. Bu yüzden fetvalarını sol elle yazıyordu. Her hangi bir meselede fetva yazmadan önce daha önceki fetvaları dikkatle gözden geçirirdi. Aynı konuda fetva istendiğinde aynı araştırmayı tekrar yapar ve şöyle derdi: "Nefsimi bu konuda hoş görürsem, başka konularda da hoş görebilirim."

Sorulan bir meseleyi muteber fetva kitaplarında bulamadığı takdirde, reyi ile hareket ederdi. Bu durumda birden fazla hükmün ortaya çıkması halinde, bunlardan birini diğerlerine tercih ederdi. Hocazâde bununla ilgili olarak şöyle derdi: "Sonra gün gelir o meseleyi bir kitapta görürdüm. Dikkatle baktığımda, imamlardan her birinin benim düşündüğüm görüşlerden birine meylettiğini görürdüm. Tercih ettiğim görüş hakkında da en sahih ve fetvaya uygun olan görüşün o olduğunu görürdüm."

Rahmetli babam derdi ki: "Molla Hocazâde hakkında bu anlatılanı duyunca, kendisine gerçekten büyük bir mertebeye sahip olduğunu söyledim." Molla Hocazâde de "Diğer âlimlere karşı tek meziyetim budur" dedi."

Merhum babam şöyle derdi: "Ondan Seyyid Şerif Cürcânî'nin *Şerhu'l-Muhtasar*'ı üzerine yapılmış hâşiyeleri okudum.[132] Zât-ı İlahî'nin hususiyetleri bahsine geldiğimizde, Seyyid Şerif'e yönelttiği itirazlarla karşılaştık. Molla Hocazâde bu itirazları yerinde bulup onaylamaktaydı. Biz ise çok güçlü itirazlar olmaları sebebiyle onlar üzerinde söz söyleyemedik. Molla Hocazâde şöyle dedi: Bu itirazları, eğer rahmetli Seyyid Şerif'in hayatında, bizzat ona karşı yapmış olsaydım tereddüt etmeksizin kabul ederdi. Dikkat ederseniz münazara ettikten sonra kabul edeceğini söylemiyorum."

Ardından ekledi: "Bu sözlerimle sakın, Seyyid Şerif Cürcânî'ye üstünlük tasladığımı veya ona denk olduğumu iddia ettiğimi sanmayın. Böyle bir iddiadan Allah'a sığınırım. O, bütün ilimlerde benim hocamdır. Eserlerinden fazlasıyla istifade ettim. Fakat onun kötü mizaç veya kadılık ve benzeri ilme yabancı makamlarla bozulmamış samimi bir himmeti vardı. Böyle samimi bir himmet bende de vardı. Ama kötü mizaç ve kadılık ve benzeri makamlara bulaşmam bu himmetimi bozdu. Eğer o himmetim bozulmasaydı benim de ilim sahasında mühim bir yerim olurdu."

Rahmetli babam şöyle derdi: "Üstteki ifade aynen kendi sözüdür. O şöyle derdi: Seyyid Şerif hazretlerinin eserlerini gördükten sonra istifade etmek gayesiyle başka kimsenin kitabına başvurmadım."

Yine rahmetli babam onun şöyle dediğini nakletmişti: "Ben hem atılgan, hem de ürkeğimdir. Bunun üzerine kendisine sordum: 'Bu ikisini nasıl bağdaştırıyorsunuz?' Bana şöyle cevap verdi: 'Mütalaa ve incelememi bitirdikten sonra kim olursa olsun, hiç kimseden çekinmem. Ama mütalaamı bitirmediğimde herkesten çekinir, korkarım."

Merhum babam, Molla Hocazâde'nin her hangi bir konuda iyice inceleyip mütalaa etmeden asla konuşmadığını söylerdi.

Yine rahmetli babam onun hakkında şunu nakletmişti: "Molla Hocazâde bir gün şöyle dedi: 'İlimler üç bölüme ayrılır. Bunlardan bir grubunun hem anlatımı, hem de yazımı mümkündür ki; kitaplarda varolan ilimler bu bölüme dahildir. Bir bölümü ise anlatımı caiz olup yazılması caiz olmayan ilimlerdir ki bunlar; münazara esnasında ifade edilen ilimlerdir. Bunlar da bir şekilde kitaplara yazılır. Üçüncü bölümdeki ilimlere gelince, ne anlatılmaları, ne de yazılmaları caiz değildir.'

Bunun üzerine kendisine sordum: 'Sözle veya yazıyla ifadesi caiz olmayan ilim hangisidir?' [133] Dedi ki: 'Bunlar hassasiyetleri sebebiyle anlatılmayacak ve yazılmayacak ilimlerdir. Böyle bir makama ulaşan kimse bunları ancak zihninde terennüm edip ima ve işaret yoluyla ifade edebilir. Kesinlikle sarih ifadelerle açıklama yoluna gitmez."

Molla Hocazâde'nin şöyle dediği nakledilmişti: "Bir gün adı geçen Vezir'in huzuruna gittim ve bir yanına oturdum. Öbür yanında Hayreddin-i Mehzûl oturuyordu. –Kastettiği kişi Sultan İkinci Mehmet'in hocası Molla Hoca Hayreddin idi.- Sonra İbn Efdalüddin geldi ve Hayreddin'in yanına oturdu. Benden tarafa oturmak istemedi. Bu olay beni çok kederlendirdi. Daha sonra sohbet sırasında Seyyid Şerif Cürcânî'nin faziletinden bahsedildi. O ikisi, ona hiçbir itiraz yöneltilemeyeceği üzerinde ittifak ettiler. Bunun üzerine onun da bir insan olduğunu, dolayısıyla hata edebileceğini, ama hatalarının az olduğunu söyledim. Bu sözümü yadırgadılar.

Ben de şöyle dedim: Seyyid Şerif Cürcânî *Şerhu'l-Mevâkıf*'ta Allame Teftazânî'nin 'Kelam ilmi Mantık ilmine muhtaçtır' sözüne itiraz eder. Buna ancak bir felsefeci veya filozofların atıklarını yalayarak felsefe bilgisi taslayan birinin cüret edebileceğini söyler. Halbuki kendisi *Şerhu'l-Muhtasar* üzerine yaptığı hâşiyelerinde Allame Teftazânî'nin aynı sözünü zikreder ki; doğrusu budur. İşte bu da Seyyid Şerif Cürcânî'nin açık bir hatasıdır.

Şerhu'l-Mevâkıf'taki ifadesinin doğruluğunu itiraf etmelerine rağmen söz konusu hâşiyelerden yaptığım nakli inkar ettiler. Bahsettiğim ifadenin evimde bulunan nüshanın sağ sayfasında dört satır sonra geçtiğini ifade ettim. Gerçekten de o ifade gözümün önünde gibiydi.

Vezir Mahmut Paşa "Adı geçen hâşiyeler bende de var" dedi ve hizmetçisine onun getirilmesini emretti. Nitekim hâşiyeler getirildi. Vezirin maksadı, orada böyle bir ifadenin bulunmadığını, dolayısıyla benim iftira ettiğimi kanıtlamaktı. Vezir tarif ettiğim sayfaya baktıktan sonra "Bahsedilen ifadeyi gördüm" dedi. Her iki Molla da oraya baktılar. Hayreddin sustu.

İbn Efdalüddin ise devam etti: "Hâşiyede geçen ifade ile [134] *Şerhu'l-Mevâkıf*'ta geçen ifade aynı konunun beyanı değildir." Bunun üzerine kendisine şöyle dedi: "Aynı konuda=fî nefsi'l-emr" dedin. Bu ne anlama gelir?" Şöyle cevap verdi: "Yani iki manası vardır." Ben de kendisine şöyle cevap verdim: "Bilakis söylediğin bu sözle hem hata ettin, hem de cehaletini ortaya koydun. Çünkü o söz tek bir manaya gelmektedir. Sen ise 'mefhum' ile 'mefhum'un delalet ettiği şeyi yani 'medlûl'ü birbirinden ayıramıyor, buna rağmen ilim iddiasında bulunuyorsun."

Bunun üzerine İbn Efdalüddin de sustu. Vezir söz aldı: "Molla hazretleri, çok hiddetlisiniz." Ona şöyle cevap verdim: "Evet hiddetliyim, ama sadece boş ve bâtıl sözlere karşı!" Vezir devam etti: "Öğrencilerinize de mi böyle davranıyorsunuz?" "Eğer içlerinden biri bu tür bir söz söylerlerse kitabı kafasını indiririm!" dedim. Vezir güldü. Ben de kalkıp oradan ayrıldım."

Rahmetli babam şunu anlatmıştı: "Horasan Hükümdarı Sultan Hüseyin Baykara Sultan İkinci Bayezıt'ın tahta oturuşunu tebrik etmek için bir elçiyle beraber çok değerli hediyeler ve nadide parçalar göndermişti. Gönderdiği elçinin beraberinde Horasanlı ilim öğrencilerinden biri vardı ve Hükümdar, Sultan Bayezıt'tan bu öğrencinin Molla Hocazâde'nin ders halkasına katılmasına müsaade edilmesi için istirhamda bulunuyordu.

Söz konusu öğrenci Molla Hocazâde'ye Sultan Bayezıt'ın yazısıyla geldi. Yanında Hocazâde için Horasan'dan getirdiği hediyeler de vardı. Molla Hocazâde bu öğrenci için bir ziyafet verdi ve ona Seyyid Şerif Cürcânî'nin *Havâşî ala Şerhi'l-Muhtasar* adlı eserini İlmin Tarifi bahsinden itibaren okumasını emretti."

Babam söze devam ederek anlattı ki: O derste ben de vardım. Horasan'dan gelen öğrenciyle birlikte Molla Hocazâde'nin dersine girdik. Molla hazretleri benim okumamı emretti. Ben de okudum. O gün ne ben, ne de diğer ders arkadaşlarım hiçbir şey konuşamadık. Sürekli Horasan'dan gelen öğrenci konuşuyordu.

İkinci derste Horasan'dan gelen bu zât bir itirazda bulundu ve ona ben cevap verdim. Molla Hocazâde cevabımı kabul etti. Aynı kişi bir itirazda daha bulundu. Ona da cevap verdim. Molla bu cevabımı da kabul eti. Üçüncü bir itirazda daha bulundu. Ben ona da cevap verdim. Ama Molla Hocazâde cevabımı kabul etmedi.[135] Adı geçen hâşiyen iki satır okuduktan sonra Hocazâde cevabımı tekrar etmemi istedi. Ben de üçüncü itiraza verdiğim cevabı söyledim. Bu kez cevabımın sıhhatli olduğuna hükmederek şöyle dedi: "Seyyid Şerif'in bu sözü, senin zikrettiğin cevabı teyit ediyor." Ders dağıldıktan sonra Molla'nın oğlundan babasının benim hakkımda şöyle dediğini duydum: "Mütalaası benim mütalaama uygun oldu."

Merhum babam Hocazâde'nin bu sözüyle iftihar eder ve "Bu söz bir ömür boyu iftihar olarak bana yeter" derdi.

Bursa şer'i mahkemesi kâtibi ve vekili Muhammed b. Eflatun'dan şunu işittim: "Sultan İkinci Bayezıt'ın Molla Hocazâde'ye yönelik bir fermanı gelmişti. O sırada Hocazâde Bursa Müftüsü olarak görev yapıyordu. Sultan hazretleri Bursa halkından birinin davasına Molla Hocazâde'nin bakmasını istiyordu.

Hocazâde o davaya baktı ve taraflardan birinin lehine karar verdi. Ancak kararın gerekçesini yazdırmak için beni çağırdı ve şöyle dedi: Bu davada gerekçeli kararı sen yaz. Bu istek karşısında şaşırıp kalmıştım. Çünkü Molla Hocazâde şöhreti her yeri sarmış büyük bir âlimdi. Ben ise kâtiplik mesleğine daha yeni girmiştim.

Her şeye rağmen emrine uydum ve gerekçeli kararı yazmak için bütün çabamı ortaya koydum. Gerekçenin bazı noktalarını yüzüme çarpması benim için hiç de şaşırtıcı olmazdı. Yeter ki tamamını reddetmesindi. Molla hazretlerinin yanına gittim. Gerekçeli karara baktı. Baştan sona kadar dikkatle okudu. Bir süre sustu. Sonra bir kez daha okudu. Benden hokka ve divit istedi.

Kendi kendime, şimdi hatalı yerleri çizecek diyordum. Diviti eline aldıktan sonra bir süre düşündü. Sonra bana döndü: Hangi konuda düşündüğümü biliyor musun? dedi. "Hayır" diye cevapladım. Şöyle dedi: Gerekçeli kararı çok güzel yazmışsın. Ona uygun bir başlık arıyorum.

Müslüman olmam dışında ömrüm boyunca hiçbir şeye bu söz kadar sevinmemiştim. Molla Hocazâde kararın başlığına şöyle bir beyit yazdı:

Bu sayfada yazılmış olan,
Sahihtir bana göre kuşkudan berî, [136]
Mustafa b. Yusuf yazdı onu,
Rabbinden umarak sevabın en güzelini.
(Remil vezni)

Rahmetli babam şöyle derdi: "Molla Hatibzâde'nin *Hâşiyetu't-Tecrîd* üzerine hâşiyeleri pek fazla şöhret bulunca Hocazâde onu istetti. Getirip kendisine verdiğimizde dikkatle mütalaa etti. Fakat hoşuna gitmedi. Daha sonra Molla Celaleddin Devvânî tarafından yazılan *Havâşi'-şerhi'l-cedîd li't-Tecrîd* kitabı şüyu buldu. Bu kez onu istetti. Getirip verdiğimizde dikkatle inceledi ve bu haşiyeleri beğendi."

Güvenilir birinden şunu işittim: "Molla Müeyyedzâde Allame Devvânî'nin hizmetine girince "Hediye olarak ne getirdin?" diye sormuş, o da "Hocazâde'nin *Kitabu't-Tehâfüt*'ü" dedi. "Şu alacalı adam mı?" "O alacalı değildir." "Bizim memlekette alacalı olarak bilinir." Sonra kitabı kendisine verdim. Bir süre mütalaa ettikten sonra şöyle dedi: "Allah senden de müellifinden razı olsun. Bu konuda bir kitap yazma niyetim vardı. Eğer bu kitabı görmeden yazmış olsaydım, rezil olurdum."

Hocazâde merhum, Bursa'da müftü iken ayakları ve sağ eli tutmaz olmuştu. Buna rağmen Sultan İkinci Bayezıt ona *Şerhu'l-Mevâkıf* üzerine bir hâşiye yazmasını emir buyurdu.

Hocazâde mazur görülmesini isteyerek şöyle dedi: "*Şerhu'l-Mevâkıf* üzerine söylediğim sözleri Molla Hasan Çelebi almış ve hâşiyesine katmıştır.[137] Bendenizin *et-Telvîh* üzerine yaptığım bir müsvedde çalışmam var. Eğer Sultan hazretleri emir buyururlarsa onu temize çekerim.

Sultan İkinci Bayezıt *Şerhu'l-Mevâkıf* üzerine hâşiye yazması emrini yineledi. Bunun üzerine Sultan'ın emrine uydu. *Şerhu'l-Mevâkıf*'ın önüne yastıklar üzerine koyuyorlar, onu inceliyordu. Elinin zayıflığından dolayı aynı anda başka bir kitaba bakamıyordu. Hatta kitabın sayfasını değiştirmek için bile içeri birinin gelmesini bekliyordu. Anılan hâşiyeyi Varlık bahsine kadar sol eliyle yazdı. Bu bölümde Hakk'ın rahmetine kavuştu. Bu müsvedde bilahare öğrencileri Molla Bahaeddin tarafından temize çekilmiştir. Bu eseri temize çekmeyi bitirdiğinde o da Hakk'ın rahmetine kavuşmuştur."

Garip tesadüfler arasında zikredilir ki söz konusu haşiyenin son kelimesi "İstenen tamam bulmuyor" olmuştu. Hocazâde merhum, Bursa şehrinin müftüsü iken Hicrî 893 yılında vefat etmiş ve Emir Sultan hazretlerinin civarına defnedilmiştir.

Belli başlı eserleri *Kitabu't-Tehâfüt*, *Havâşi Şerhi'l-Mevâkıf* ve *Havâşi alâ Şerhi Hidâyeti'l-hikme*'dir.

Rahmetli babam Hocazâde'nin şöyle dediğini nakletmiştir: "Ben bu hâşiyeyi telif etmek istememiştim. Ancak anılan şerhi bana Veliyyuddin oğlu Ahmet Paşa'nın kardeşi Ebu Bekir Çelebi okumuştu. O okurken ben de aklıma gelen notları bir kağıt parçasına yazıp ona veriyordum. O bu kâğıtları tespih taneleri gibi dizdi." Rahmetli babam, bu ifadenin aynen ona ait olduğunu söylemişti.

Molla Hocazâde'nin müsvedde halinde *Şerhun li't-Tavâli* ve *Havâşi ale't-Telvîh* adlı bir eseri daha vardır.[138] Bu kitap da müsvedde halindeydi. Hocazâde'nin bunlar dışında da müsveddeleri vardır. Onun vefatından sonra bunlar da dağılmış, kimi batı rüzgarlarına, kimi doğu rüzgarlarına kapılıp gitmiştir.

Molla Hocazâde'nin iki oğlu olmuştur. Bunlardan büyük olanın adı Şeyh Muhammed'dir. Şeyh Muhammed henüz babası hayatta iken Bursa şehrinde Çendik Medresesi'nde müderrislik yapmaktaydı. Kütahya Kadılığı da ona bağlanmıştı.

Bilahare babası henüz hayatta iken tedrisat ve kadılık görevlerini bırakmış, tasavvufa rağbet ederek Zeyniyye tarikatından Hak ârifi Şeyh Hacı Halife'nin hizmetine girmişti. Sonra Acem hükümdarlarından birilerine katılarak Acem diyarına gitmiş ve Hicri 902, ya da 903 yılında orada vefat

etmiştir. Tahkik ve tetkik ehli bir zât idi. Güçlü düşünme gücü sayesinde en kapalı meseleleri bile kısa sürede çözümlerdi. Bütün ilim dallarında nüfuzu olan, aklî ilimlerde ihtisas sahibi bir âlimdi.

Küçük oğlunun adı Abdullah'tı. İlme talebi çok olduğundan ilimle meşgul bir gençti. Zeki, uyanık, yürekli ve konuşması akıcı bir yapıya sahipti. Genç yaşta ölmüştü. Rahmetli babam onun hakkında şöyle derdi: "Eğer yaşasaydı, ilim babında önemli bir yeri olurdu." Allah hepsinin ruhunu şâd etsin. Mağfiretiyle kuşatsın ve onları Rıdvan yurdunda ağırlasın..

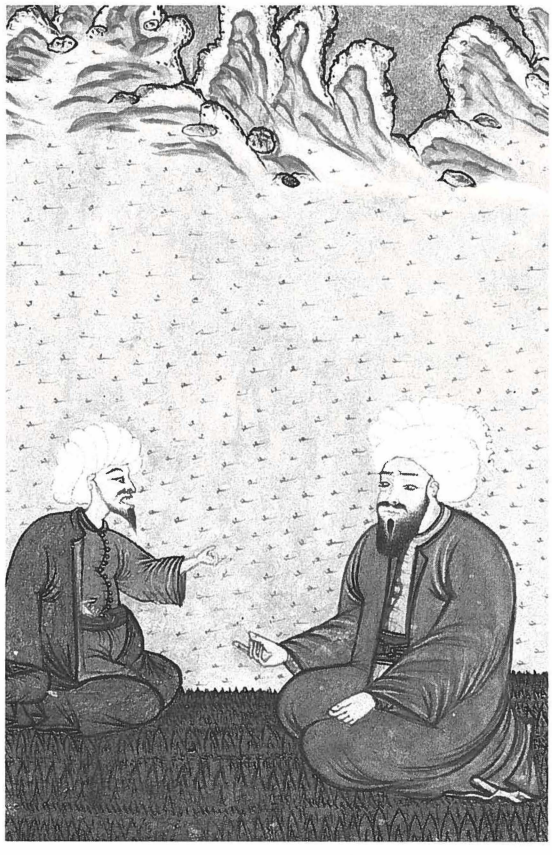

MOLLA HAYALÎ

Sultan İkinci Mehmet devrinin ilmiyle âmil, fazilet ve kemal ehli âlimlerinden biri de Molla Şemseddin Ahmet b. Musa olup Hayalî lakabıyla meşhurdur.

Merhum; ilmiyle âmil, zâhit ve vera sahibi bir âlimdi. Babası kadı idi. Bazı ilimleri babasından tahsil ettikten sonra Bursa Sultaniyesi'nde müderris olan Molla Hızır Bey Çelebi'nin hizmetine girmişti. Bilahare onun muîdi olduktan sonra da bazı medreselerde müderris olarak görev yapmıştır. Ardından Filibe Medresesi'nde müderris olmuş, maaş olarak 30 dirhem yevmiye almıştır.

Bu dönemde Molla Hacı Hasanzâde Gelibolu şehrinde kadı olarak görev yapmaktaydı. [139] Vezir Mahmut Paşa Sultan İkinci Mehmet'ten Bursa Muradiye Medresesi'ni ona alıverdi. Molla Hayalî bu tayin sebebiyle ona haset etti ve Vezir Mahmut Paşa'ya bir mektup göndererek aşağıdaki beyitleri yazdı:

Son günlerde bir acayiplik,
Gösterir Nazzam'ın tafrasının sıhhatini,
Ve Hakim'in görüşlerinin fesadını,
Çünkü anlık vakitte katedilir yılların mesafesi. (Kâmil vezni)

Vezir Mahmut Paşa bu iki beyti okuyunca "Molla hazretleri bu adamı tanımıyor, o bu vazifeyi hak eden biridir" dedi. Bir zaman sonra Hatibzâde olarak şöhret bulan Molla Taceddin İznik'te müderris olarak çalışırken vefat ettiği zaman, Sultan İkinci Mehmet büyük bir üzüntü hissetmiş ve Vezir Mahmut Paşa'ya şöyle demişti: "Onun yeri için faziletli, genç ve tedrisat ile uğraşmaya meraklı birine bakın." Vezir'in aklına Molla Hayalî gelmişse de orada söylemeyi uygun görmemiş ve Molla Hayalî adını başka bir mecliste Sultan İkinci Mehmet'e arz etmiştir.

Sultan İkinci Mehmet Molla Hayalî ile ilgili olarak "*Şerhu'l-Akâid* üzerine hâşiye yazıp senin de adını zikreden değil mi?" Vezir "Evet, sultanım" demişti. Sultan İkinci Mehmet, "O bu göreve layıktır" dedi ve anılan medreseyi ona vererek yüz otuz dirhem yevmiye de maaş bağladı.

Molla Hayalî İstanbul'a geldi ama görevlendirildiği medreseye gitmek istemedi. Çünkü İstanbul'a hac hazırlıkları için gelmişti. Vezir Mahmut Paşa ısrar edince kendisine aynen şöyle dedi: "Sen bana vezirliği, Sultan da saltanatını bahşetse bu seferden vazgeçmem!" Mahmut Paşa durumu Sultan İkinci Mehmet'e arz etti. Sultan İkinci Mehmet "Diretip ısrar etmedin mi?" diye sordu. Vezir Mahmut Paşa cevap verdi: "Direttim, sonunda şöyle dedi: Vezirliğini versen bile bu yolculuktan vazgeçmem!" Edebinden dolayı saltanatı zikretmedi.

Sultan İkinci Mehmet'in canı sıkılmıştı. O hacdan dönünceye kadar muîdinin ders vermesini emretti. **[140]** Hac seferinden döner dönmez orada müderris olarak göreve başladı. Birkaç yıl geçmeden de vefat etti. Vefat ettiğinde otuz üç yaşındaydı. İznik beldesine gömüldü.

Merhum, sürekli ilim ve ibadetle meşgul olur, onlardan bir an bile ayrılmazdı. Bütün bir gün içinde sadece bir öğün yemek yerdi. Daima en azıyla idare ederdi. Çok zayıf bir bünyeye sahipti. Rivayet edildiğine göre baş parmağı ile şehadet parmağını halka biçimine getirdiğinde diğer elini pazısına kadar oradan geçirirdi.

Molla Gıyaseddin onunla ilgili olarak şunu anlatmıştır: "Onunla iki yıl birlikte kaldım. İznik beldesinde ondan ders okudum. Bu süre zarfından bir kez dahi şaka yaptığını veya güldüğünü görmedim. Daima sükut eder, ibadetle meşgul olur ve ilimlerin inceliklerini öğrenmeye çalışırdı. Ancak ilmî konularla ilgili olarak konuşurdu.

Bir keresinde bir camide Molla Hocazâde ile münazara etmiş ve ona galip gelmişti. Evine döndüğünde ev halkında birileri "Bugün Hocazâde'yi yendiniz" demiş, o da şöyle karşılık vermişti: İbn Sâlih-i Bahîl'in kafasına vurmaya devam ettim. -Molla Hocazâde'nin dedesinin lakabı buydu.-" Bu olayı anlatan Molla Gıyaseddin şunu eklemiştir: "O an hariç güldüğünü hiç görmedim!"

Rivayete göre Molla Hocazâde, Molla Hayalî ölünceye kadar yatakta uyumamıştır. Bunun sebebi, ilmî ünü bakımından ondan duyduğu korkuydu.

Hocazâde vefatından sonra şöyle demişti: "Artık sırtüstü yatabilirim."

Şeyh Zeynuddin el-Hâfî'nin halifelerinden Şeyh Abdülkerim Merzifonî Molla Hayalî'ye kelime-i zikri Edirne'nin Yeni Camisinde telkin etmişti. Bu kelime-i tevhidini kendi hattıyla yazdığı kitaplardan biri olan *Kitabu't-Telvîh*'in arkasında görmüştüm. **[141]**

Molla Hayalî'nin eserleri arasında şunları zikredebiliriz: *Havâşi alâ Şerhi'l-Akâidi'n-Nesefiyye*. Bu eserinde icâz yani kısa ve özlü ifadelerle anlatma yolunu tercih etmiştir ki; zeki öğrenciler bununla imtihan edilirler. Bu eser, havas nezdinde makbul bir eser olup övgüye gerek bırakmayacak kadar meşhur bir kaynaktır.

Diğer eseri *Havâşi alâ evâili hâşiyeti't-Tecrîd*'dir. Hocası Molla Hızır Bey'in *Nazmu'l-akâid* adlı eserini şerh etmiştir. Gerçekten güzel ve başarılı bir şerh çalışmasıdır. Bunlar dışında *et-Telvîh* kitabını kendi hattıyla yazmıştır. Hâşiyelerinde birbirinden değerli sözler sarf etmiştir. *Tefsîru'l-Beydâvî*'yi de kendi hattıyla yazmış ve bu değerli tefsirin hâşiyeleri üzerinde çok değerli fikirleriyle katkıda bulunmuştur. Allah makamını güzel, kabrini aydınlık kılsın.

MOLLA KESTELÂNÎ (KESTELLİ)

Sultan İkinci Mehmet devrinin fazilet ve kemal ehli âlimlerinden biri de Molla Muslihuddin Mustafa Kestelânî'dir. Allah ruhunu şâd etsin.

Merhum, Anadolu ulemâsından ilim tahsil ettikten sonra faziletli âlim Molla Hızır Bey'in hizmetine girmiştir. O dönemde Molla Hocazâde ve Molla Hayalî Molla Hızır'ın muîdleriydi. Tahsilini bitirdikten sonra Mudurnu kasabasına müderris olarak tayin edilmiştir. Sonra oradan Dimetoka Medresesi'ne geçmiştir. Sultan İkinci Mehmet Sahn Medreseleri'ni inşa ettiği zaman onlardan birini de Molla Kestelli'ye vermiştir. [142]

Merhum, ilim ve ders konusunda bir an dahi gevşeklik göstermezdi. O kadar ki; Sahn Medreseleri'nin tamamının kendisine verilmesi halinde bu medreselerden her birinde günde üç kez ders verebileceğini iddia ederdi.

Kendisi üç şehrin kadılığına üçer kez getirilmiştir ki bunlar; Bursa, Edirne ve İstanbul'dur. Sultan İkinci Mehmet'in saltanatının son yıllarında kazaskerlik görevine tayin edilmişti. O zamana kadar kazasker bir kişi olurdu. Dönemin veziri Karamanlı Mehmet Paşa Molla Kestelli'den korkuyordu. Onu başkentten uzaklaştırmak maksadıyla Sultan İkinci Mehmet'e şöyle bir teklifte bulundu: "Vezirleriniz –Allah onlara güç versin- dört tanedir. Kazasker de iki tane olsa ve biri Rumeli'nde, diğeri Anadolu'da olsa, Müslümanların işlerini görmeleri daha kolay olurdu. Ayrıca Divan-ı Âlî de zenginleşirdi."

Sultan İkinci Mehmet Vezir'in bu görüşünü benimsedi ve Molla Kestelli'yi Rumeli Kazaskeri olarak görevlendirdi. Anadolu Kazaskerliği görevini de Molla Hacı Hasanzâde'ye verdi. Kendisi o sırada İstanbul Kadısı idi.

Molla Kestelli bunu kabul etmedi ve kazaskerlik görevini başka biriyle ortak yürütmeye rıza göstermedi. Karamanlı Mehmet Paşa onun tavrını yumuşatmak için kimi gönderdiyse fayda etmedi. Sonunda "Ona bizzat kendim gideceğim" dedi. Molla Kestelli'ye nasihatte bulunarak şöyle dediler: "Vezir bizzat geldiğinde sizi bir şekilde ikna edecektir. Ancak bundan sonra onun şerrinden emin olamazsınız."

Vezir Molla Kestelli'ye giderek tatlı dille ikna olmasını sağladı. Yani Molla'nın çevresindekilerin söyledikleri oldu. Rivayete göre Molla Hacı Hasanzâde, Molla Kestelli'nin Sultan İkinci Mehmet'e adı geçen vezir hakkında söylediklerini haber vermek hususunda yalanı çıkarsa hanımını boşama üzerine yemin etmişti. Kısa süre sonra Sultan İkinci Mehmet Hakk'ın rahmetine kavuştu. Allah makamını güzel kılsın.

Sultan İkinci Bayezıt tahta oturduğunda Molla Kestelli'yi [143] kazaskerlik makamından azletti. Kendisine yüz dirhem yevmiye bağlattı. Onun yerine de Halil Paşa oğlu İbrahim Paşa'yı kazasker olarak tayin etti.

Rahmetli babam anlattı ki: "Molla Musannifek vefat ettiği zaman şehrin bütün âlimleri defin merasiminde hazır bulundular. Molla Kestelli o sırada İstanbul'un ka-

dısı idi. Evi, bugün –Kanunî Devri-, Sultan Selim –Selimiye– Camiinin bina edildiği arsa üzerindeydi. Molla Kestelli dönüş yolunda Molla Manisazâde ve Molla Kâdızâde'ye şöyle demişti: Bu gece evimde yatıya kalmanızı istirham ediyorum. Allah izin verirse Molla Musannifek'in ziyaretine yarın birlikte gideriz."

Rahmetli babam anlatmaya devam etti: "Molla Kâdızâde dedi ki: "Molla Kestelli'ye evime gidip geleceğimi söyledim. –Evi Molla Kestelli'nin evine yakındı.-" O gece Molla Kestelli'nin evinde toplandığımızda afyon sakızı getirdi. Kendisi, afyon kullanmakla suçlanırdı. Afyon sakızı müdavimi olduğundan o gece kesin olarak emin oldum.

Kendisi bol miktarda yedikten sonra benim yemem için de ısrar etti. Yalan söylemeyi tercih ederek "Ben de eve bunun için gitmiştim" dedim. O zaman beni bıraktı ve Molla Manisazâde'nin yemesi için ısrar etti. O da az bir şey yedi. Bir süre sonra afyon etkisini gösterdi ve Molla Kestelli onun verdiği keyifle konuşmaya başladı. Dağarcığındaki bilgileri fütursuzca saçıyordu. Hikmet ilimleri üzerinde konuştu. Kendisinden daha önce işitmediğim bilgiler dinledim. Arasıra da şer'î ilimlerden bahsediyor ve onlarla ilgili olarak da daha önce hiç duymadığım bahislerden söz ediyordu. Sonra tarih ilmine girdi ve daha önce kimsenin duymadığından emin olduğum bilgiler anlattı. Bir ara Arapça kasidelerle ilgili verdiği [144] birbirinden ilginç bilgileri dinledim.

Molla Kestelli'nin ne büyük bir ilim deryası olduğunu, ilimlerin inceliklerine dair ne kadar gizli noktaya muttali olduğunu bizzat görmüştüm. Bir ara şunu da söylemişti: "-Afyon'u kastederek- şu illet bir çok bilgimle aramda duruyor." Bunun üzerine kendimi tutamayıp şöyle dedim: "Şimdiki haliniz böyleyse, acaba önceki haliniz nedir?"

Güvenilir bir zât Molla Lütfi Tokatî'nin şöyle dediğini nakletmişti: "Molla Sinan Paşa'nın öğrencilerindendim. Kendisi o vakit vezirdi. Adeti gereği tatil geceleri âlimleri toplar ve leziz yemekler hazırlatırdı. Yine bir gece âlimler onun evinde toplanmışlardı. Geceye katılanlar arasında Molla Kestelli, Molla Hocazâde ve Molla Hatibzâde de vardı. Onlar sohbet ve münazara ile meşgul idiler.

Ben yanımda bulunan bir arkadaşımla fısıldaşarak konuşuyordum. Bir ara arkadaşıma şunu anlattım: Bir vakitler öyle bir hastalığa yakalandım ki kanlı kanlı terledim. O kadar ki mintanım kana battı. Arkadaşım gayri ihtiyari güldü. Diğer âlimler hemen dikkat kesilerek 'Neye güldünüz?' diye sordular. Arkadaşım hemen cevap verdi: Molla Lütfi şöyle şöyle dedi de ona güldüm. Bunun üzerine onlar da güldüler.

Molla Kestelli: Niye gülüyorsunuz ki? diye onların davranışını yadırgadı ve ekledi: Bu, İbn Sina'nın *el-Kânun* adlı eserinin filan bölümünde sözünü ettiği bir hastalıktır. Molla Hocazâde Kestelli'ye sordu: *el-Kânun*'un tamamını okudunuz mu? Molla Kestelli: Evet, hatta yalnız onu değil, İbn Sina'nın bütün eserlerini okuyup inceledim. *eş-Şifâ* adlı eserini de baştan sona okudum, dedi.

Sonra Hocazâde'ye dönerek '*Kitabu'ş-Şifâ*'nın tamamını okudunuz mu?' diye sordu. Molla Hocazâde 'Hayır, ancak[145] delil için ihtiyaç duyduğum bölümlerini okudum' dedi. Molla Kestelli söze devam etti: Ben onu yedi kez baştan sona okudum. Yedinci okumamı da yeni bir müderristen ilk kez ders alan bir öğrenci gibi yaptım. Mecliste hazır bulunanlar Molla Kestelli'nin muttali olduğu ilimlerin çokluğuna ve temel kitapların tamamını mütalaa edişine şaşıp kalmışlardı."

Molla Hocazâde ondan söz ettiği zaman akranlarından farklı olarak sadece 'Molla'

tabirini kullanır ve şöyle derdi: "O, çok kısa bir sürede sorunları çözmeye ve bir çok ilimi ihata etmeye muktedir bir kişidir. Ancak beşer olmanın gereği bir hata ettiği zaman ondan geri adım atmaz. Bir keresinde Vezir Mehmet Paşa'nın meclisinde hata etmişti. Şimdi duyuyorum ki o hatasından hâlâ geri adım atmamış! O da benim hakkımda aynını söyler: Hocazâde bir meselede hata etti. Duyuyorum ki o hatasından hâlâ dönmemiş!"

Zayıf, uzun boylu, sarı tenli ve sakallı, mavi gözlü olduğu rivayet edilir. Çirkin görünümlü bir kişiydi. İstanbul'da kendi adına bir cami inşa ettirmiştir.

Şerhu'l-Akâid üzerine hâşiyeler yazmıştır. Yazdığı bir risâlede *el-Mevâkıf*'ın yedi şeklini zikrederek şerhini yapmıştır. Molla Allame Sadru'ş-şerîa'nın –Allah ona en yüce makamlarda ikram buyursun- *el-Mukaddimâtu'l-erba'a*'sı üzerine hâşiye yazmıştır. Bu kıymetli eser üzerine ilk hâşiyeyi Molla Ali el-Arabî yazmış ve Molla Kestelli bazı noktalarda ona tenkitler yöneltmişti.

Molla Kestelli kadılık ve müderrislik görevleriyle aşırı meşguliyetinden dolayı telife zaman ayıramamıştı.[146]

Merhum, Hicrî 901 yılında vefat etmiş ve Ebu Eyyub Ensârî'nin (ra) civarına defnedilmiştir.

MOLLA HATİBZÂDE

Sultan İkinci Mehmet devrinin fazilet ve kemal ehli âlimlerinden biri de Hatibzâde lakabıyla meşhur olan Molla Muhyiddin Mehmet'tir. Allah kabrini nurlandırsın.

Merhum, küçüklüğünde babası Molla Taceddin'in ellerinde terbiye görmüştür. Molla Taceddin'in hayatını daha önce zikretmiştik. Ondan bir çok ilmi tahsil ettikten sonra Molla Ali et-Tûsî ve Molla Hızır Bey'den ders okumuştur. Bilahare İznik'teki Medrese-i Sağire'de müderris olmuştur. Bir süre burada çalıştıktan sonra İstanbul'daki Sahn Medreseleri'nden birinde müderris olmuştur. Bu medreselerin ilk müderrislerinden biridir.

Aralarında geçen bir olaydan dolayı Sultan İkinci Mehmet kendisini bu görevden azletmiştir. Bilahare Molla Güranî Sultan İkinci Mehmet'e nasihatte bulunmuş, o da Molla Hatibzâde'yi görevine iade etmiştir. Bir süre sonra da kendi hocası olarak görevlendirmiştir.

Molla Hocazâde ile münazara iddiasında bulununca Sultan İkinci Mehmet kendisine "Onunla münazara edecek gücünüz var mı?" diye sormuştu. O da "Elbette, hem benim Sultan katında da bir derecem var" deyince, Sultan İkinci Mehmet kendisini bu görevden azletmiş ve müderris olarak tayin etmişti. Uzun süre müderris olarak görev yapan Molla Hatibzâde bu işte hayli faydalı olmuştu.

Akıcı bir dile, atılgan bir kişiliğe ve güçlü bir diyaloga sahip olan Hatibzâde münazarada da çok fasih bir dil kullanırdı. Bu meziyetleri sayesinde devrin ulemâsından bir çoğunu mağlup etmişti.

Hocam Molla Muhyiddin Fenârî bana, kendisi ve kardeşi Şah efendinin Molla Hatibzâde'den ders okuduklarını söylerdi. Bir keresinde onunla ilgili olarak şu olayı anlatmıştı: "O sıralar rahmetli Hatibzâde emekli olmuş ve kendisine yüz dirhem yevmiye bağlanmıştı. Bir bayram günü Sultan İkinci Bayezıt'ın yanına gitmek istedi ve Sultan'ın yanında kendisini hayırla anmamız için bizim de gelmemizi rica etti.[147]

O sıralarda müftü olarak görev yapan Molla İbn Efdalüddin günlük doksan dirhem yevmiye alıyordu. Molla Hatibzâde ise ondan fazla yevmiye alıyordu. İkisi vezirlerin oturdukları divana girdikleri zaman Molla İbn Efdalüddin onlara selam verdi. Molla Hatibzâde elinin tersiyle İbn Efdalüddin'in göğsüne vurarak şöyle dedi: İlmin namusunu ayaklar altına atarak onlara selam verdin. Halbuki sen hizmete lâyık olan, onlar hizmetkârlardır. Sen yüksek şeref sahibi bir kimsesin!

Daha sonra Sultan'ın huzuruna girdi. Biz de yanındaydık. Sultan onu karşıladı. Hocamız, –parmağımla saydım- tam yedi adım attıktan sonra Sultan'a selam verdi. Önünde eğilmedi. Sadece kucaklaştı, elini öpmedi. Sultan'a "Bu mübarek günleriniz kutlu olsun" dedi. Sonra bizden bahsetti. Sultan'ın elini öptük. Sultan bize ilimle meşgul olmamızı tavsiye etti. Sonra tekrar selam verip huzurdan ayrıldı. Biz de onunla birlikte ayrıldık. Dışarıda kendisine şöyle dedik: "Bu, Devletin Sultanıdır. Onun önünde eğilmeniz ve elini öpmeniz gerekirdi."

Bunun üzerine şöyle dedi: "Siz bilmiyorsunuz. Ona övünç olarak Hatibzâde gibi bir âlimin ona gitmesi yeter. O bu kadarıyla bile memnun olur."

Bu, hocamızın vezirler ve sultanlara karşı büyüklenmesine dair anlattıklarıydı."

Sultan İkinci Bayezıt onu Molla Alaeddin el-Arabî ve diğer âlimlerle bir mecliste toplamış ve aralarında bir münazara gerçekleştirmişti. Münazaranın sonunda ortaya çıkan görüş, Sultan İkinci Bayezıt tarafında tamamen inkar edilecek türden bir görüş olmuş ve Sultan buna aşırı derecede üzülmüştü.

Molla Hatibzâde Sultan'ın sıkıntı ve üzüntüsünü fark ederek Ru'yet ve Kelam meseleleriyle ilgili bir risâle yazmış ve bu risâlede iddiasıyla ilgili söylediklerini tahkik etmişti. Risâlenin girişinde de Sultan İkinci Bayezıt'ın adını zikretmiş ve risâleyi bizzat Vezir İbrahim Paşa vasıtasıyla Sultan'a göndermişti.

Vezir risâleyi Sultan'a arz ettiğinde Sultan'ın öfkesi doruğa çıkmış ve "Bu sapık sözleri diliyle söylediği yetmezmiş gibi bir de kâğıda mı dökmüş?! Al bu risâleyi suratına çal! Ona de ki, ülkemden tez elden çıkıp gitsin!"

Vezir ne yapacağını şaşırmıştı. Sultan'ın söylediklerini Molla Hatibzâde'den gizledi. Halbuki Molla Hatibzâde [148] Sultan tarafından bir ödül umuyordu. Ödülünün gecikmesinden dolayı canı sıkılıyordu. Bir defasında Vezir'e şöyle dedi: "Bu ülkeden ayrılıp gitmek için Sultan'dan izin isteyeceğim. Mekke'ye yerleşeceğim."

Molla'nın Sultan nezdindeki itibarı da iyice zedelenmişti. Vezir ne yapacağını şaşırmıştı. En sonunda kendi şahsi parasından on bin dirhemi Molla Hatibzâde'ye Sultan adına gönderdi. Sultan'a da Molla Hatibzâde'nin ülkeyi terk etmesi kararını unutturdu. Buna rağmen Molla Hatibzâde ödülün gecikmesi veya azlığını Vezir'e bağladığı için ona karşı hoşnutsuzlukla dolmuştu.

Bir vakit sonra Molla Celaleddin Devvânî Anadolu'daki bir dostuna bir mektup gönderdi. Mektubun muhatabı Molla Münşî idi. Mektubun selam bölümünde Molla Hatibzâde ve Molla Hocazâde'ye de selam ediyordu.

Molla Hatibzâde bunu duyunca mektubu istetmiş ve adı geçen Vezir'e göndererek şöyle demişti: "O, Hocazâde'nin benden üstün olduğuna inanıyor. Halbuki Acem diyarında bile ben ondan üstün tutulmaktayım. Celaleddin Devvânî'nin adımı başta zikreden mektubu bunun delilidir." Mektup Vezir'e ulaştığında ona bakmış ve şöyle demiştir: "Bu, soru sıralamasının gereğidir. Bir ismin önce zikredilmesi, fazilet bakımından öncelik ve üstünlüğü göstermez. Her halde Molla Hatibzâde bu meseleyi bilmiyor."

Bu olaydan kısa süre sonra da Molla Hatibzâde Hicri 901 yılında vefat etti.

Eserleri arasında Seyyid Şerif Cürcânî'nin *Şerhu't-Tecrîd*'i üzerine hâşiyesi vardır ki; medrese hocalarının ve talebelerin ellerinden düşmeyen bir kitaptır. Yine *Hâşiyetü'l-Keşşâf*'ı üzerine hâşiyesi vardır[149] ki bu eser de Seyyid Şerif'e aittir. Sadru'ş-şerîa'nın *Evâilu şerhi'l-Vikâye* adlı eseri üzerine hâşiye yazmıştır. Molla Hatibzâde bu eseri yazmaya Sultan İkinci Bayezıt'ın emriyle başlamış, ancak kişisel bir engelden dolayı tamamlayamamıştır.

Kitabı tamamlamasına engele olan olay, faziletli bir genç olan oğluyla ilgilidir. Çoğu kimse, ilmî bakımdan onu babasına tercih ediyordu. Hatibzâde'nin genç oğlu, Ebu Eyyub Ensârî (ra) Medresesi'nde müderris olarak çalışırken bazı delikanlılar tarafından öldürülmüştü. Bu cinayet sebebiyle söz konusu hâşiyenin yazımı da güdük kalmıştı.

Molla Hatibzâde daha sonra *Hâşiyetü'l-Keşşâf* üzerine hâşiye yazmaya başlamıştır. Seyyid Şerif Cürcânî'nin *Evâilu hâşiyeti şerhi'l-Muhtasar*'ı üzerine hâşiye yazmıştır. Bunlar dışında daha önce sözünü ettiğimiz *Risâle fî bahsi'r-ru'ye ve'l-kelâm* adlı bir risâlesi vardır. *Evâilu şerhi'l-Mevâkıf* üzerine hâşiyesi, *el-Mukaddimâtu'l-erba'a* üzerine hâşiyesi ve *Risâle fî fezâili'l-cihâd* adlı eserleri vardır.

MOLLA ALAEDDİN EL-ARABÎ

Devrin ilmiyle âmil, fazilet ve kemal ehli âlimlerinden biri de Molla Alaeddin el-Arabî'dir. Allah makamını güzel, kabrini nurlu kılsın.

Aslen Halep civarındandır. Önce Halep ulemâsından ders görmüştür. Bilahare Anadolu'ya gelerek Bursa'daki Sultan Bayezıt Medresesi'nde müderris olan Molla Güranî'nin öğrencisi olmuştur.

Rahmetli Molla babam onunla ilgili olarak şunu anlatmıştı: "Bir gün Molla Güra-

nî bana şöyle dedi: Seyyid Şerif Cürcânî, Mantıkçı Mübârekşah katında neyse, sen de benim gözümde olsun. Sonra o ikisini kıssasını anlattı. Rahmetli babamın anlattığına göre Seyyid Şerif Cürcânî **[150]** *Şerhu'l-Matâli* adlı eseri on altı kez okuduktan sonra kendi kendine şöyle demişti: En doğrusu bu kitabı bizzat müellifine okumam. Bu amaçla kitabı şerh eden zâtın yanına gitti. Müellif Herat'ta oturmaktaydı.

Seyyid Şerif ondan *Şerhu'l-Matâli*'i okumak için istirhamda bulundu. Şerhi yapan zât çok yaşlı bir insandı. Yüz yirmi yaşındaydı. Yaşlılıktan kaşları gözlerinin üzerine düşmüştü.

Seyyid Şerif'i dinledikten sonra eliyle kaşını kaldırıp ona baktı. Karşısında genç biri vardı. "Sen genç bir adamsın, bense yaşlı ve zayıf biriyim. Sana ders veremem. *Şerhu'l-Matâli*'i benden dinlemekte ısrar ediyorsan Mübârekşah'a git. O sana benden duyduğu gibi okutur" dedi.

Mübârekşah o sırada Mısır'da müderrislik yapıyordu. Kendisi eseri şer eden zâtın hizmetlisiydi. Müellif ona küçüklüğünde bakmış, bildiği bütün ilimleri ona da öğretmişti.

Seyyid Şerif Cürcânî şerhi yazan zâtın mektubuyla birlikte Herat'tan Mısır'a gitti. Mübârekşah hocasının mektubunu okuduğunda şöyle dedi: "Peki, ama sana bağımsız olarak ders vermeyeceğim. Ayrıca kendin de okumayacaksın. Ders sırasında konuşmana da izin vermiyorum. Dinlemekle yetineceksin."

Seyyid Şerif bu şartların hepsini kabul etti. Mübârekşah Mısır eşrafından birinin oğluna söz konusu şerhi okutmaya başladı.

Seyyid Şerif derse onunla birlikte giriyordu. Mübârekşah'ın evi medreseye bitişikti ve bir iç kapıdan eve gidip geliyordu. Bir gece medresenin avlusunda dolaşırken Herat'tan gelen öğrencinin odasından gelen sesleri duydu. Seyyid Şerif Cürcânî kendi kendine şöyle diyordu: Şerh eden şöyle dedi, hoca şöyle dedi, bense şöyle diyorum.. Bu esnada Mübârekşah'ın da hoşuna giden hoş bilgiler söylüyordu.

Mübârekşah sevinçten orada raks etti. Bundan sonra Şerif Cürcânî'ye ders sırasında okuması, konuşması ve dilediğini yapması için izin verdi. Seyyid Şerif Cürcânî *Şerhu'l-Matâli* hâşiyesini orada yazdı."

Molla Güranî bu olayı anlattıktan sonra **[151]** Molla Alaeddin'e şöyle dedi: "Ben de senin yüzünden işte öyle sevinçliyim. Varlığınla duyduğum sevinç ve iftihar Mübârekşah'ın Seyyid Şerif Cürcânî ile duyduğu sevinç ve iftihar gibidir."

Molla Alaeddin el-Arabî daha sonra Molla Hızır Bey b. Celaleddin'in hizmetine girdi. Onun yanında bir çok ilim tahsil etti. Bilahare Edirne'deki Dârül-Hadis Medresesi'nde müderris muîdi olmuştur. Orada *Şerhu'l-Akâid* hâşiyesini telif etmiştir. Bu görevin ardından Bursa'daki Sultan Murat Medresesi'ne müderris olarak tayin edilmiştir.

Bir keresinde Halvetiye tarikatının ileri gelenlerinden Şeyh Alaeddin tesadüfen Molla Alaeddin'in evine gelmişti. Şeyh Alaeddin kapıyı çalmış ve selam verdikten sonra Molla tarafından mütalaa odasına alınmıştı. Molla Alaeddin Şeyh'e yemek getirdi. Şeyh onunla tasavvufa dair sohbet etti.

Molla el-Arabî Şeyh'in anlattıklarına tamamen kapılmıştı. Nitekim bu ziyaretin ardından onun sohbetini tedrise tercih eder oldu ve sufî terbiyesini onun elinde alarak irşat için icazete hak kazandı.

Cezbesinin kuvvetinden dolayı halk Şeyh Alaeddin'in etrafında toplanmaya başlayınca, Sultan İkinci Mehmet onun nüfuzunun artmasından endişe etti ve kendisini şehirden sürdü. Molla Alaeddin onu müdafaa etmek ve hasımlarına onun namına cevap vermek isteyince, onu da Şeyhiyle birlikte sürdüler.

Molla Alaeddin ile Şeyh Alaeddin, Sultan İkinci Mehmet'in oğlu Mustafa'nın emiri olduğu Manisa'ya gittiler. Emir, Molla Alaeddin'in sohbetinde bulundu ve kendisine karşı derin bir muhabbet duydu. Babası nezdinde girişimde bulunarak onu affetmesini istedi. Sultan İkinci Mehmet de Manisa şehrindeki Medrese'nin müderrisliğini ona verdi. Molla Alaeddin orada yoğun olarak ilimle meşgul olurken tasavvuf ile de uğraştı. Böylelikle ilim ve amelin önderliğini şahsında cem etmiş oldu.[152]

Rivayete göre yazın sıcak günlerini Manisa'da bulunan bir dağın zirvesinde geçirirdi. Bir gün köy imamlarından biri kendisini ziyarete gitmişti. Molla Alaeddin imama 'Senden necaset kokusu alıyorum' demişti. İmam elbiselerini yoklayınca her hangi bir pislik görememişti. Tam oturacağı sırada cüppesinin içinden bir risâle düştü. Risâle, Simavna Kâdısı Şeyh Bedreddin'in *Vâridât* adlı eseriydi.

Molla Alaeddin söz konusu risâleyi inceleyince içinde icmâ-i ümmete muhalif bilgiler olduğunu görerek 'Duyduğum koku bundan geliyormuş' dedi. Ardından onu yakmasını emretti. İmam onun emrine karşı çıkarak risâleyi yakmaya yanaşmadı. Molla Alaeddin imama şöyle dedi: "O risâleyi yakman gerekir, ondan sana fayda gelmez."

Onlar böyle konuşurlarken uzaktan bir duman yükselmeye başladı. İmam derhal ayağa fırladı: "Köyümde yangın çıkmış" diye bağırdı. Biraz daha dikkatli baktıktan sonra "Vay başıma gelen, evim yanıyor" dedi. Sonra da Molla'nın tavsiyesine uymamaktan dolayı pişmanlık duyarak evinin yolunu tuttu.

Rivayete göre Molla Alaeddin'in çocuklarından birinin oğlu vardı. Bu çocuk bir gün çok ağır bir hastalığa yakalanmış, neredeyse ölüm kertesine gelmişti. Bunun üzerine çocuğun babası Molla Alaeddin'e gitmişti. Molla Alaeddin o sırada kırklı halvetinde idi. Oğlu, can çekişen yavrusunu görmesi ve dua etmesi için babasına yalvarmışsa da Molla Alaeddin halvetten çıkmak istememişti. Oğlu babasının gelmesi için ısrar etti.

Onun yoğun ısrarı karşısında halvetinden çıkarak hasta çocuğun yanına gitti. Çocuk. son nefesini vermek üzereydi. Bir süre çocuğun durumunu gözleyerek şifa bulması için dua etti. Yüce Allah onun duasına icabet etti ve çocuk iyileşip ayağa kalktı. Molla Alaeddin çocuğun elinden tutarak dışarı çıkardı. Sanki hiçbir hastalık geçirmemiş gibi sağlıklıydı. Çocuk Molla dedesinin vefatından sonra uzun bir ömür sürdü.

Molla Alaeddin Manisa'daki görevinden sonra Sahn Medreseleri'nin birinde müderris olarak görevlendirildi. Cuma günleri camide müritler için zikir meclisi kuruyordu. O meclislerde çoğu zaman cezbeye yenik düşerek şuurunu kaybediyordu. Hatta bu yüzden Cumartesi günleri ders veremiyor, bunun yerine Pazartesi günü ders veriyordu. Sultan İkinci Mehmet, saltanatının son günlerinde maaş olarak seksen[153] dirhem yevmiye bağlattı.

Sultan İkinci Bayezıt tahta oturunca maaşı değiştirdi ve günlük elli dirheme indirdi. Bu karar, bazı vezirlerin isteği üzerine alınmış, Sultan bir müddet tereddüt ettikten sonra vezirlerin tavsiyelerine uyarak isteklerini kabul etmişti. Molla Alaeddin bilahare İstanbul Müftüsü oldu ve Sultan kendisine yüz dirhem yevmiye bağlattı. Molla Alaeddin İstanbul Müftüsü olarak görev yaparken Hicrî 901 yılında vefat etti.

Merhum aklî ve şer'î ilimleri, özellikle de Tefsir, Hadis ve Usûl-i Fıkıh ilimlerini çok iyi bilirdi. *Kitabu't-Telvîh*'i ezbere bilir ve ondan her gün, iki yaprak ders verirdi.

Rahmetli Molla babam şöyle derdi: "Ben de onun hizmetinde iki yıl kadar bulundum. *Kitabu't-Telvîh*'i birinci rükünden sonuna kadar kendisine okudum. Öğrencileri zor konulardan imtihan eder, başarılı olanlardan memnuniyetini ifade ederdi. Uzun boylu gür sakallı ve sağlam yapılı biriydi. O kadar ki kış mevsiminde bile başı açık otururdu. Kalpten yaptığı bir zikri vardı ki uzaktan kulağımıza gelirdi. Bazen kalbî zikrinden yükselen ses, ders veren sesini bastırırdı. Cariyeleriyle her gece birlikte olur ve kış günlerinde evinde guslettikten sonra yüz rekat namaz kılar, bir saat uyuduktan sonra teheccüde kalkar ve sabaha kadar mütalaaya devam ederdi."

Neslinden doksan dokuz çocuk doğmuş, bunlardan on beşi hayatta kalmıştı. Hayasından dolayı hamama asla girmezdi. Ölüm hastalığına yakalandığı zaman dört vezir yanlarında bir tabip ile onu ziyarete geldiler. Tabip, Molla Alaeddin'den hamama girmesini istedi. Ama o buna rıza göstermedi. Bunun üzerine vezirler onu yatağı üzerinde her biri bir tarafını tutarak zorla hamama götürdüler.[154]

el-Mukaddimâtu'l-erba'a üzerine yaptığı hâşiyesi mevcuttur. Merhum babam da bu eseri kendisine okumuştur. Ancak müellif bazı noktalarını değiştirmiştir. Bu değişiklikler o nüshada mevcut olup söz konusu nüsha halen bendedir. Rahmetli değişiklik bulunan yerlere "Sellemallah" ifadesiyle işaret koymuştur.

el-Mukaddimâtu'l-erba'a kitabına ilk hâşiye yazan Molla Alaeddin olmuştu. Daha sonra Molla Kestelli bir hâşiye yazmış ve bazı noktalara tenkitler yöneltmiştir. Sonra Molla Hasan Samsunî, Molla Hatibzâde ve Molla Hacı Hasanzâde birer hâşiye yazmışlardır.

MOLLA ABDÜLKERİM

Sultan İkinci Mehmet devrinin ilmiyle âmil, fazilet ve kemal ehli âlimlerinden biri de Molla Abdülkerim idi. Allah makamını nurlandırıp kendisini cennetlerin yüksek köşklerinde mukim kılsın.

O, Vezir Mahmut Paşa ve Molla Ayas Sultan İkinci Murat'ın emirlerinden Mehmet Ağa'nın köleleriydi. Mehmet Ağa onları küçük yaşlarda kendi memleketlerinden alıp getirmişti. Molla Abdülkerim ve Vezir Mahmut Paşa yaşça akran idiler. Molla Ayas ise ikisinden yaşça büyük olması itibarıyla onlara denk tutulurdu. Bu yüzden onlara şöyle derdi: "Saygılı olun. Binek sırtında ikinize denk olduğum gibi şimdi de fazilet bakımından ikinize dengim."

Mehmet Ağa bir hoca tutarak onları okuttu. Bir zaman sonra da Mahmut Paşa'yı Sultan İkinci Murat'a gönderdi. Sultan Murat, onu oğlu Sultan İkinci Mehmet'e verdi ve onunla birlikte büyüdü.

Saltanat Sultan İkinci Murat'tan oğlu Sultan İkinci Mehmet'e geçince yeni Sultan onu kendisine vezir tayin etti.

Molla Abdülkerim bütün ilim dallarını tahsil ederek hepsinde de meziyet sahibi olmakla meşhur oldu. Molla Ali et-Tûsî'den ders okudu. Aynı şekilde[155] değerli Molla Mehmet Şah Fenârî'nin öğrencilerinden biri olan Molla Sinan-ı Acemî'den ders aldı.

Molla Abdülkerim tahsil hayatını bitirdikten sonra bazı medreselerde müderrislik yaptı. Daha sonra Sultan İkinci Mehmet'in İstanbul'da ihdâs ettiği medreselerden birinde müderris oldu.

Sultan İkinci Mehmet onu bir ara kazasker olarak görevlendirdikten sonra bu görevden azlederek müftü yapmıştır. Kendisi Sultan İkinci Bayezıt döneminde vefat etmiştir.

Evâilu't-Telvîh üzerine yazdığı hâşiyeleri vardır. Vezir Mahmut Paşa'nın meclisine katılanlardan bir zât bana şunu anlatmıştı: "Molla Vildan bir gün Vezir Mahmut Paşa'ya şöyle demişti: "Ben seni çok seviyorum. Ama ne ilginçtir ki sen Molla Abdülkerim'i benden daha çok seviyorsun!" Vezir şöyle karşılık verdi: "Doğru söyledin." Molla Vildan devam etti: "Yani Abdülkerim senin elinden tutup cennete mi sokacak?" Vezir Mahmut Paşa bunu da tasdik ederek "Ondan bunu umarım" dedi. Molla Vildan merakla "Nasıl?" diye sordu.

Vezir Mahmut Paşa da anlattı: "Bir zamanlar Sultan İkinci Mehmet'in mabeyin memurlarının başıydım. Şaraba müptela olmuştum. Bir gece şarabı fazla kaçırdım. Sabah vakti Molla Abdülkerim geldi. Hemen kalkıp evi temizledim, şarap malzemelerini de kaldırdım. Eve buhur yaptırdım. Bütün bunları onun şarap içtiğimi öğrenmemesi için yapmıştım. Onunla bir saat kadar konuştum. Sonra kalktı ve kapıya doğru giderken durdu.

Molla Vildan merak etmişti: "Sana bir şey dedi mi?" Vezir Mahmut Paşa devam ederek şöyle dedi: "Allah'a hamd olsun ilim sahibi bir insansın. Sultan'ın katında da iyi bir yerin var. Yakın bir zamanda onun veziri olacaksın. Bu illeti karnına doldurman sana yakışmıyor." Utançtan ter içinde kalmıştım. Terim giysimi ıslatmıştı. Soğuk bir gün olduğu için ağır giyinmiştim. Molla Abdülkerim tevbe etmeme vesile olmuştu. Şimdi söyle bakalım, onu daha çok sevmemeli miyim?" Molla Vildan şöyle cevap verdi: [156] Onu yürekten sevmen farz olmuş!"

MOLLA SAMSUNİZÂDE

Sultan İkinci Mehmet devrinin fazilet ve kemal ehli, ilmiyle âmil âlimlerinden biri de Molla Hasan b. Abdüssamed Samsunî'dir. Allah makamını güzel kılsın.

Merhum; âlim, fazilet sahibi, yoksul ve düşkünleri seven, sufî şeyhlerine mürit olmuş bir zât idi. Anadolu ulemâsından ilim tahsil etti. Sonra Molla Hüsrev'in hizmetine girerek aslî, fer'î, şer'î ve aklî bütün ilimleri ondan tahsil etti. Daha sonra bazı medreselerde müderris olarak görev yaptı. Ardından Sahn Medreseleri'nden birinde müderris olarak çalışmaya başladı.

Bu görevinden sonra Sultan İkinci Mehmet'in hocası oldu. Bir zaman sonra kazaskerliğe tayin edildi. Bu görevden alınarak Sahn Medreseleri'ndeki müderrislik görevine iade edildi. Bilahare İstanbul Kadılığı'na getirildi. Kadılık döneminde sevilip sayılan bir şahsiyet oldu. Sağlam tabiatlı, dinî duyguları güçlü, vera duygusu derin bir şeriat âlimiydi.

Hattı çok güzel olduğu için bir çok kitap yazmıştı. Sultan İkinci Mehmet için Cevherî'nin *Sıhâhu'l-luga* adlı eseri yazdığı rivayet edilmiştir. Bunun dışında *el-Mukaddimâtu'l-erba'a* ve Seyyid Şerif Cürcânî'nin *Hâşiyetü Şerhi'l-Muhtasar* adlı eserlerine yazdığı hâşiyeleri vardır.

Merhum, Hicrî 891 yılında Hakk'ın rahmetine kavuşmuştur. [157]

MOLLA HACI HASANZÂDE

Sultan İkinci Mehmet devrinin fazilet ve kemal ehli, ilmiyle âmil âlimlerinden biri de Molla Mehmet b. Mustafa Hacı Hasanzâde'dir.

Merhum, devrin âlimlerinden ilim tahsil ettikten sonra Molla Yegân'ın hizmetine

girmiştir. Daha sonra Dimetoka Medresesi'ne müderris olarak tayin edilmiştir. Ardından Malkara Medresesi'nde müderris olmuştur. Bilahare Gelibolu beldesinin kadılığıyla görevlendirilmiştir.

Vezir Mahmut Paşa'nın Sultan İkinci Mehmet'in yanında övgüyle anması üzerine Sultan İkinci Mehmet ona, babası Sultan İkinci Murat'ın Bursa'daki medresesinin müderrisliğini vermiştir. Anılan şehrin kadılığıyla görevlendirdikten sonra Sahn Medreseleri'nden birinin müderrisliğini ona vermiştir. Daha sonra onu İstanbul şehrinin kadılığıyla görevlendirmiştir. Sultan İkinci Mehmet vefat ettiği Hicrî 886 yılında onu Anadolu Kazaskeri olarak tayin etmiştir.

Sultan İkinci Bayezıt saltanat tahtına oturduğu zaman onu görevinde tutmuş, bilahare Rumeli Kazaskerliği görevine tayin etmiştir. Doksanı aşkın bir yaşta Hicrî 911 yılında vefat etmiştir.

Uzun boylu, gür sakallı, güzel yüzlü, tevazu sahibi, şeyhleri ve fakirleri seven bir zât idi. Tam bir ilim deniziydi. İlmi ve âlimleri çok severdi. Aklî ve şer'î ilimleri ârif, usûl ve fürû ilimlerini cem eden bir âlimdi.

Allame Beydâvî'nin Enâm Sûresi tefsirine bir hâşiye yazmıştır. *el-Mukaddimâtu'l-erba'a* üzerine bir hâşiye yazdığı gibi *el-Muhâkeme beyne'l-allâme Devvânî ve'l-mufâzıl Mir Sadreddin* kitabına bir hâşiye yazmıştır. Sarf alanında bir kitap telif ederek *Mîzânu't-tasrîf* adını vermiştir. Allah ruhunu şâd edip makamını nurlandırsın.[158]

MOLLA KUŞÇUZÂDE

Devrin âlim, fâzıl ve kâmil zâtlarından biri de Molla Alaeddin Ali b. Mehmet Kuşçu'dur. Allah ruhunu şâd etsin.

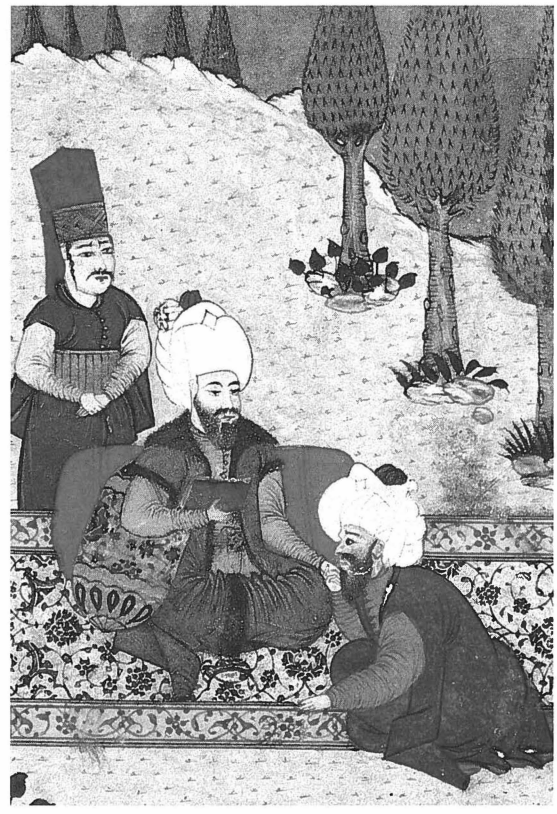

Babası Mehmet, Maveraünnehir hükümdarı Emir Uluğ Bey'in hizmetkârlarından biriydi. Türkçe karşılığı kuşçuluk olan bir zanaatı vardı.

Molla Kuşçuzâde Semerkant ulemâsından ilim tahsil etmiş ve Molla Kâdızâde Rûmî'den ders okumuştur. Ondan matematik ilimlerini tahsil etmiştir. Bizzat Emir Uluğ Bey'den de ders okumuştur.

Emir Uluğ Bey matematik ilimlerine düşkün biriydi. Molla Kuşçuzâde gizlice Kirman diyarına gitti. Oranın âlimlerinden ilim tahsil etti. Yine orada iken *et-Tecrîd* adlı eserin şerhini müsvedde halinde yazdı. Kuşçuzâde Uluğ Bey'den uzun süre kaçtı. Emir Uluğ Bey kendisinden uzun süre haber alamadı.

Uzun yıllar sonra Semerkant'a dönerek tekrar Uluğ Bey'in hizmetine girdi. Kayboluşuna ilim tahsili gerekçesini ileri sürerek özür diledi. Uluğ Bey Molla Kuşçuzâde'nin özrünü kabul etti ve "Bana ne hediye getirdin?" diye sordu. O da "Ayla ilgili müşkülün çözümünü içeren bir risâle" diye cevap

verdi. Bu, kadim astronomi alimlerinin çözemedikleri bir meseleydi.

Uluğ Bey hemen "Ver de bakayım, acaba nerede hata etmişiz" diyerek risâleyi istedi. Onu ayak üzerinde bir çırpıda okudu. Risâle çok hoşuna gitmişti.

Emir Uluğ Bey Semerkant'ta büyük bir gözlemevi inşaatına başlamış ve bunun için yüklü bir servet harcamıştı. Gözlemevinin inşaatını ilk önce bu ilmin uzmanlarından Gıyaseddin Cemşid üstlenmişti. Kendisi daha başlarda Hakk'ın rahmetine kavuştu.[159] Görevi Molla Kâdızâde Rûmî üstlendi. Gözlemevinin yapımı bitmeden o da Hakk'ın rahmetine kavuştu. İşin tamamlanması Molla Ali Kuşçuzâde'ye nasip oldu. Astronomi bilginleri elde ettikleri gözlem sonuçlarını kaydettiler ki bu, *ez-Zîcu'l-cedîd li-Uluğ Bek* adıyla meşhur olup zîcler arasında en sıhhatli ve en güzelidir.

Emir Uluğ Bey ölünce yerine oğullarından biri gelmişti. Yeni Emir, Molla Kuşçuzâde'nin kıymetini bilen biri değildi. Bu yüzden Molla Kuşçuzâde ona karşı bir soğukluk hisseti ve hacca gitmek için izin istedi.

Tebriz'e geldiğinde devrin hükümdarı Sultan Uzun Hasan ile karşılaştı. Sultan kendisine görülmedik derecede izzet ü ikramda bulundu ve bir elçilik mektubu ile aralarını bulması için Sultan İkinci Mehmet'e elçi olarak gönderdi.

Molla Kuşçuzâde Sultan İkinci Mehmet'e geldiğinde o da kendisine Sultan Uzun Hasan'dan daha fazla izzet ü ikramda bulundu ve kendi himayesinde kalmasını istedi. Ama üzerine aldığı görevi yapması gerektiği için öncelikle elçilik görevinin gereğini yaptı. Sultan Uzun Hasan'ın mektubunu ve mesajını Sultan İkinci Mehmet'e ilettikten sonra Uzun Hasan'ın yanına döndü. İstanbul'a gelişinde Sultan kendisine özel hizmetçilerini gönderdi. Bu hizmetçiler ona hizmet ve ikramda bulundular. Yolculuğun her konağında Sultan İkinci Mehmet'in emriyle kendisine bin dirhem para verdiler.

İstanbul'a tam bir izzet ve nimet içinde ulaştı. Sultan İkinci Mehmet'in huzuruna çıkarıldığında, ona Hesap İlmine dair kendi yazdığı ve *Muhamediyye* adını verdiği bir risâleyi hediye etti. Bu risâle, sahasında daha faydalısı bulunmayan pek hoş bir risâledir. Sultan İkinci Mehmet Uzun Hasan ile yaptığı savaşta Molla Kuşçuzâde'yi de beraberine almıştı. Molla Kuşçuzâde bu seferde Sultan İkinci Mehmet adına Heyet ilmi üzerine bir risâle yazmış ve ona da Irak fethine rastladığı için *er-Risâletü'l-Fethiyye* adını vermişti.

Sultan İkinci Mehmet İstanbul'a gelir gelmez kendisini Ayasofya Medresesi müderrisliğine tayin etmiş, iki yüz dirhem maaş bağlatmıştı. Ayrıca çocukları ve maiyetindekileri çeşitli makamlarda görevlendirmişti.[160]

Rivayete göre Molla Kuşçuzâde Sultan ile beraber İstanbul'a geldiğinde beraberinde iki yüz kişi vardı. Şehre ilk gelişinde ulemâ kendisini karşılamaya gelmişti. O günlerde İstanbul kadısı Molla Hocazâde idi. Karşı kıyıya geçmek için sandala bindiklerinde Molla Ali Kuşçu Hürmüz denizinde (Basra Körfezi) gördüğü Med-Cezir olayını hatırladı ve Molla Hocazâde'ye Med-Cezir olayının sebebini açıkladı.

Molla Ali Kuşçu daha sonra Timur'un huzurunda Seyyid Şerif Cürcânî ve Allame Teftazânî ile yaptığı münazaraları anlatarak Allame Teftazânî'nin ağır bastığını ifade etti. Molla Hocazâde de "Ben de öyle olduğunu zannediyordum. Ama iyice tahkik ettiğimde Seyyid Şerif'in haklı olduğunu gördüm. Bunu da kitabımın hâşiyesinde yazdım" dedikten sonra hizmetçilerinden birine ilgili kitabı getirmesini emretti. Kitap onlar sandaldan inerken getirildi. Molla Ali Kuşçu bu hâşiyeyi inceledi ve beğendi.

Molla Ali Kuşçu Sultan İkinci Mehmet ile karşılaştığında Sultan kendisine sordu: "Hocazâde'yi nasıl buldunuz?" O da şu cevabı verdi: "Acem ve Rum diyarında emsalsiz biri." Sultan ekledi: "Arap diyarında emsali yoktur!"

Anlatılır ki: Molla Ali et-Tûsî Acem diyarına gittiğinde orada Molla Ali Kuşçu ile de görüşmüş ve kendisine "Nereye gideceksiniz?" diye sormuştu. O da "Anadolu'ya" dedi. Bunun üzerine Ali et-Tûsî şöyle dedi: "Öyleyse Molla Hocazâde'yi idare etmelisiniz. Onun yanında kişinin malûmu meçhul gibidir."

Molla Ali Kuşçu onun tavsiyesine uydu ve kızını Molla Hocazâde ile evlendirdi. Molla Hocazâde de kızını Molla Ali Kuşçu'nun kızının oğluyla evlendirdi ki adı, Molla Kutbeddin'dir.[161]

Eserleri arasında zikredebileceklerimizin başında *Şerhu't-Tecrîd* gelir ki gayet büyük ve çok hoş bir şerh çalışmasıdır. Bu şerhinde kadim ulemânın bilgilerini çok güzel bir şekilde özetlemiştir. Aynı esere, gayet kolay anlaşılır bir dilde kendi düşüncesinin ürünü olan eklemelerde bulunmuştur. *el-Muhammediyye* ve *el-Fethiyye* adlarında daha önce sözünü ettiğimiz iki risâlesi mevcuttur. Allame Teftazânî'nin *Evâilu şerhi'l-Keşşâf*'ı üzerine bir hâşiyesi vardır.

Sarf ilmine dair *Unkûdu'z-zevâhir* adlı bir eseri vardır. Hamd bahislerine dair bir risâlesi olup bu risâlede Seyyid Şerif Cürcânî'nin *Havâşî alâ Şerhi'l-Matâli* eserinde anılan konularla ilgili ifadelerini tahkik etmiştir.

Bunlar dışında yirmi metni tek bir ciltte toplamıştır ki, bunların her biri ayrı bir ilim dalına aittir. Bu eserine de *Mahbûbu'l-hamâil* adını vermiştir. Hizmetçileri bu kitabı daima yanlarında taşırlar, Molla Ali Kuşçu bu eserinden asla ayrı kalmazdı. Onu sürekli incelerdi. Rivayete göre bu kitabı tamamen ezberlemişti.

Molla Ali Kuşçu İstanbul'da vefat etti ve Ebu Eyyub Ensârî'nin (ra) avlusuna defnedildi.

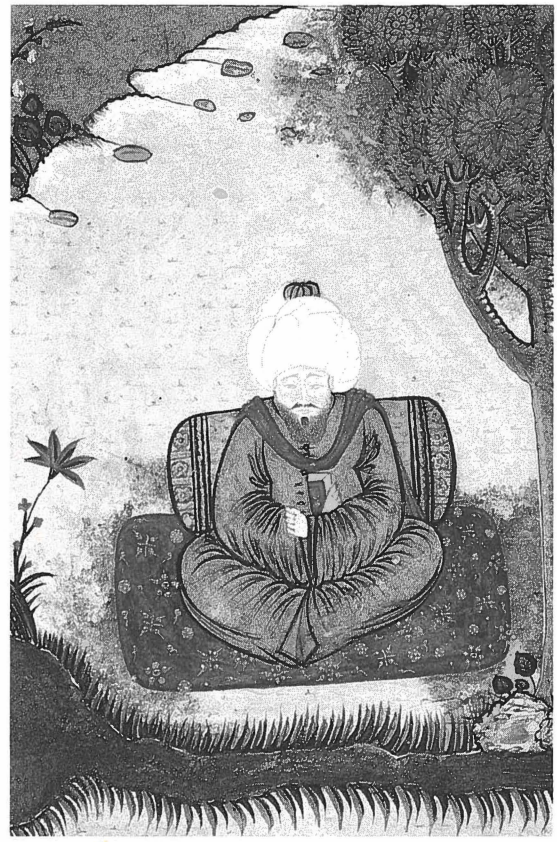

MOLLA MUSANNİFEK

Sultan İkinci Mehmet devrinin âlim, âmil, fazilet ve kemal ehli bilginlerinden biri de Molla Alaü'l-mille ve'd-din Şeyh Ali b. Mecduddin Muhammed b. Mesud b. Mahmut b. Muhammed b. [162] Muhammed b. Ömer eş-Şahrûdî el-Bistâmî el-Herevî er-Râzî el-Ömerî el-Bekrî olup Molla Musannifek lakabıyla meşhurdur.

Molla Musannifek lakabıyla anılmasının sebebi, küçük yaştan itibaren telifle meşgul olmasından dolayıdır. Lakabının sonundaki 'Kef' harfi Farsça'da tasğîr ifadesi içindir. Merhum, İmam Fahreddin Râzî'nin –Allah ruhun şâd, cennetteki fütuhâtını bol eylesin- evladındandır.

Bir eserinde büyük dedesi Fahreddin Râzî'ye ulaşan soy ağacını zikretmekte şöyle demektedir: "İmam Fahreddin Râzî'nin Mehmet adında bir oğlu vardı. İmam Râzî onu pek severdi. Eserlerinin büyük bölümü de onun için telif edilmiştir. Bazılarında adını zikretmiştir.

Mehmet gençliğinin baharında vefat etti. Vefatından sonra bir oğlu dünyaya geldi. Babasının adını yaşatmak için ona da Mehmet dediler. İşte bu Mehmet ilimde babasının mertebesine ulaştı ve Hakk'ın rahmetine kavuştu. Onun da Mahmut adında bir oğlu oldu. Mahmut da kemal mertebesine ulaştı. Sonra Hicaz'a gitmek üzere Herat'tan ayrıldı. Bistam şehrine vardığında şehir halkı ulemâya, özellikle de İmam Fahreddin Râzî'nin evladına duydukları sevgiyle ona izzet ü ikramda bulundular.

Mahmut Bistam'da saygı ve izzet içinde yaşadı ve orada Mesut adında bir oğlu oldu. O da ilim tahsiline girişti, fakat babaların ulaştığı mertebeye ulaşamadı. Vâiz derecesiyle kanaat ederek orada kaldı. Onun da Mehmet adında bir oğlu oldu. O diyarda kendisine uyulacak bir âlim olma derecesinde ilim ve irfana sahip oldu. Onun Mecduddin Mehmet adında bir oğlu oldu. Mecduddin de ilimde insanların rehberi oldu ki kendisi babamdır."

Şahrûd, Bistam yakınlarında bir köydür. Bistam ise Horasan diyarının şehirlerindendir. Nesep olarak Ömer b. Hattab (ra) ve Ebu Bekir-i Sıddık'a (ra) uzanmaktadır. Çünkü İmam Râzî bazı eserlerinde kendisinin Hz. Ömer'in torunlarından olduğunu söylemiştir. Tarihçiler de onun Ebu Bekir-i Sıddık'ın (ra) soyundan geldiğini belirtmişlerdir.

Molla Musannifek Hicrî 803 yılında dünyaya geldi. Kardeşiyle birlikte ilim tahsili için Herat'tan ayrıldı.[163] Tarih, Hicrî 812 yılıydı. Hicrî 823 yılında *Şerhu'l-İrşâd*, 825 yılında ise Nahiv'le ilgili *Şerhu'l-Misbâh* eserlerini telif etti. Hicrî 826 yılında ise Allah Resulü'nün (sav) işaretiyle *Şerhu Âdâbi'l-bahs* adlı eserini telif etti.

Hicrî 828 yılında *Şerhul'l-Lübâb* adlı eseri, 832'de *Şerhu'l-Mutavvel*'i, 834 yılında Allame Teftazânî'nin *el-Miftâh* adlı eserinin şerhini yazdı. 835 Yılında *Hâşiyetu't-Telvîh*'i, aynı yıl *Şerhu'l-Bürde*'yi ve İbn Sina'nın *el-Kasîdetu'r-rûhiyye* adlı eserinin şerhini tamamladı.

Hicrî 839 yılında Herat'a gitti. Orada *el-Vikâye*'yi ve aynı yıl *el-Hidâye*'yi şerh etti. Yine bu yıl *Hadâiku'l-îmân li-ehli'l-irfân* adlı eserini telif etti. Hicrî 848 yılında Anadolu'ya geldi. Burada da Hicrî 850 yılında işâret-i nebevî ile Bagavî'nin *el-Mesâbîh* adlı eserini şerh etti. Aynı yıl *Şerhu'l-Miftâhi'ş-Şerîfî*'yi yazdı. Aynı yıl, *Hâşiyetu Şerhi'l-Matâli* yazdı ve Fahrülislam Pezdevî'nin *Usûlü*'nün bir bölümünün şerhini yaptı.

Hicrî 856 yılında Zemahşerî'nin *el-Keşşâf* isimli tefsirini şerh etti. Farsça telif ettiği kitaplardan bazıları ise şunlardır: *Envâru'l-ahdâk*, *Hadâiku'l-îmân* ve *Tuhfetu's-selâtîn*. Hicrî 862 yılında Vezir Mahmut Paşa için vezirlere nasihatleri içeren, Farsça *Kitâbu't-Tuhfeti'l-Mahmûdiyye* adlı eserini yazdı.[164]

Kendi halleriyle ilgili olarak anlattıklarımız bu son kitapta yer almaktadır. Orada, bu eserinden sonra bir daha kitap telif etmeme, özellikle Farsça yazmama niyetinde olduğunu, çünkü yaşının buna elvermediğini söylemektedir. Bunu söylediği sırada yaşı elli sekiz civarındaydı.

Ancak bu zikrettikleri dışında başka eserleri de mevcuttur. Bahsettiği niyetini bozup bozmadığını, bu kitapları söz konusu kararından önce mi yoksa sonra mı yazdığını kesin olarak bilemiyoruz. Bu eserleri arasında Farsça Tefsiri'ni zikredebiliriz ki; çok güzel tertip edilmiş bir eserdir. Eserin Farsça telif edilme gerekçesini ise şöy-

le ifade etmektedir: "Bu kitabı Sultan İkinci Mehmet'in emriyle yazdım. Emir altında olan mazur görülür."

Bunun dışında yine Farsça yazdığı *Şerhu'ş-Şemsiyye* adlı bir eseri vardır. Sadru'ş-şerîa'nın *el-Vikâye* şerhi üzerine bir hâşiyesi ve *Şerhu'l-Akâid* üzerine bir hâşiyesi mevcuttur. Bunlardan başka eserleri olduğu da bilinmektedir.

Merhum, edebî ilimleri Allame Teftazânî'nin öğrencilerinden olan Molla Celaleddin Yusuf el-Evbehî'de okumuştur. Yine onun öğrencisi, faziletli allame Kutbu'l-mille ve'd-din Ahmet b. Muhammed b. Mahmud el-İmamî el-Herevî'den de ilim tahsil etmiştir. Şafiî fıkhını İmam Abdülaziz b. Ahmet b. Abdülaziz el-Ebherî'den okumuştur. Hanefî fıkhını ise İmam Fasihuddin Muhammed b. Muhammed'den tahsil etmiştir.

Anadolu'ya geldiğinde önce Konya'da müderris olmuştur. Daha sonra ısrarlara dayanamayarak Vezir Mahmut Paşa döneminde İstanbul'a gelmiştir. Mahmut Paşa kendisini Sultan İkinci Mehmet'e takdim etmiş, Sultan da seksen dirhem yevmiye bağlanmasını emretmiştir.

Hicrî 875 yılında İstanbul'da vefat etmiş ve Ebu Eyyub Ensârî'nin (ra) avlusuna defnedilmiştir.[165]

Rivayete göre Molla Musannifek şöyle demiştir: "Acem diyarında bir şeyh ile karşılaştım. Onunla aramızda münazara oldu ve münazara sırasında kendisine ağır sözler söyledim. Konu kapanınca banan şöyle dedi: "Benim huzurumda edepsizlik ettin. Bu yüzden sağırlık ve soyundan halefin olmamakla cezalandırılacaksın. Gerçekten de sağırlık geldi. Ancak iki kızım oldu. Gerçi kız da halef sayılmaz."

Merhum, aynı zamanda sufî tariki üzere bir şeyhti. Şeyh Zeynuddin el-Hâfî'nin halifelerinden biri tarafından kendisine irşat için icazet verilmişti. Bu yüzden ilim ve amelin önderliğini cem etmiş biriydi. Büyük olgunluk sahibiydi. Kafasının üzerinde külah olduğu halde aba giyerdi.

Bir gün Vezir Mahmut Paşa'nın meclisine katıldı. Molla Hasan Çelebi Fenârî de mecliste bulunuyordu. Molla Hasan Çelebi Molla Musannifek'in eserlerini Vezir Mahmut Paşa'nın huzurunda zikrettikten sonra şöyle dedi: "Bir çok noktada ona itirazlarda bulundum. Ama makam bakımından onu kendimden üstün gördüm."

Molla Hasan Çelebi, Molla Musannifek'i daha önce şahsen görmemişti. Vezir Mahmut Paşa sordu: "Molla Musannifek'i hiç gördün mü?" Hasan Çelebi "Hayır" dedi. Bunun üzerine Vezir kendisine onu gösterdi. Molla Hasan Çelebi onun hakkında söylediklerinden dolayı büyük bir utanç duydu. Bunun üzerine Vezir Mahmut Paşa şöyle dedi: "Utanmana gerek yok. Onda sağırlık vardır. Söylediklerini kesinlikle duymamıştır."

Merhum çok seri yazardı. Hemen her gün kendi kitaplarından veya başkalarının eserlerinden bir defter dolusu yazardı. Öğrencilere de yazıyla ders verirdi. Öğrenciler anlamadıkları yerleri yazıyla bildirir, o da gerekli açıklamaları yazarak soru sahiplerine iade ederdi. Allah ruhunu şâd, kabrini nurlu kılsın.[166]

Merhum Molla Musannifek Bursa Sultaniyesi'nde müderrislik yapmıştı. Bu sırada rahmetli babam da kendisinden ders okumuştu. Onun faziletlerini, tarif edilemez züht ve takvasını anlatırdı. Sırtına kalın bir aba giyer başına da ince kadifeden bir kumaş sarardı. Evinden medreseye yürüyerek giderdi.

Rahmetli babam şöyle derdi: "Sultan İkinci Mehmet Sultan Uzun Hasan'la savaş seferine çıkmak üzere yola çıktığında Bursa'ya uğramıştı. Molla Musannifek Sultan'ı merkep sırtında karşılamış ve yol kenarında durmuştu. Sultan İkinci Mehmet önün-

den geçerken ona selam vermiş ve Molla dönüp gitmişti. Sultan hemen geri dönüp yüksek bir sesle "Bu, Derviş Mehmet değil mi?" diye sormuştu. Vezir Mahmut Paşa "Evet odur" deyince Sultan "Çabuk yetişin ve benim için dua etmesini söyleyin" dedi."

Rahmetli Molla babam şöyle derdi: "O, duası kabul edilen bir zât idi. Halk içinde de bu sıfatıyla tanınmıştı. İnsanlar, onun nefeslerinden feyiz almaya çalışırlardı. Âdeti gereği başını senede bir kez tıraş ederdi. Bunun için de Aşure gününü seçerdi. O gün insanlar evinin önünde toplanır ve saçının tellerinden alarak bununla hastaları tedavi ederlerdi. Bazen ders esnasında bile birileri gelip hastaları için saçının tellerinden istirham ederlerdi. O da bu istekleri geri çevirmeyip kesip almaları için başını açardı."

Öğrencilerden birinin kitabı çalınmıştı. Molla Musannifek bütün öğrenci ve şakirtlerin toplanmasını emretti. Hepsi toplandıktan sonra yüzlerine dikkatlice baktı. Şakirtlerden birine "Kitabı getir" dedi. Adam, suçu reddetti. Oradakilerin hemen hepsi dürüstlüğüyle bildikleri o kimsenin çalmış olamayacağına inanıyorlardı. Bunun üzerine "Odasını arayın" dedi. Kitap onun odasında bulundu. Molla Musannifek ona "Bu fiilinden dolayı tevbe et" dedi. Şakirt, Molla Musannifek'in önünde tevbe etti.[167]

MOLLA SİRACEDDİN HALEBÎ

Sultan İkinci Mehmet devrinin ilmiyle âmil, fazilet ve kemal sahibi âlimlerinden biri de Molla Siraceddin Mehmet b. Ömer Halebî'dir.

Merhum, Halep civarından idi. Timur Han Halep havalisini işgal ettikten sonra, Molla Siraceddin'i yanına alarak Maveraünnehr'e götürmüştür. Oranın âlimlerinden ders okuduktan sonra Sultan İkinci Murat devrinde Anadolu'ya gelmiştir. Sultan kendisine izzet ü ikramda bulunarak oğlu İkinci Mehmet'in hocası olarak görevlendirmiştir. Daha sonra kendisine Edirne'deki medresesini vermiştir. Bu medrese, günümüzde –Molla Çelebi- adıyla ona nispet edilmektedir. Molla Siraceddin Çelebi bu görevinde çok başarılı ve faydalı olmuştur.

Tedris faaliyetini yanı sıra telif yazımında da bulunmuş ve bu işi de gayet güzel yapmıştır. Merhum, hızlı yazan biriydi. Torunlarından birinin şöyle dediğini duydum: "Bizdeki kitapların çoğu rahmetli dedemin hattından çıkmıştır. Ayrıca *Havâşî ale'ş-şerhi'l-mütevassit lil-Kâfiye* ve *Havâşî alâ şerhi't-Tavâli* –ki Seyyid Arabî'ye aittir- gibi hâşiyeleri vardır.

Sultan İkinci Mehmet'in saltanatının ilk yıllarında anılan medresede müderris iken Hakk'ın rahmetine kavuşmuştur. Allah ruhunu şâd, makamını nurlu kılsın.

MOLLA DERVİŞ MEHMET B. HIZIR ŞAH

Devrin ilmiyle âmil, fazilet ve kemal ehli bilginlerinden biri de Molla Muhyiddin Derviş Mehmet b. Hızır Şah'tır.

Rahmetli Molla babam şöyle demişti: "Molla'nın dili ağır olduğundan Kur'an tecvidini beceremezdi. Bu yüzden kimse arkasında namaza durmazdı. Kendisi yüksek bir zeminden düşerek öldü. Allah ruhunu şâd, mezarını nurlu kılsın.

MOLLA AYAS

Sultan İkinci Mehmet devrinin ilmiyle âmil, fazilet ve kemal ehli Âlimlerinden biri de Molla Ayas'tır.

Temel ilimleri Molla Ayaslug'dan tahsil etmiş, Molla Hocazâde ile birlikte ders almıştır. Bursa Sultaniyesi'nde müderrislik ettiği dönemde Molla Hızır Bey'den de ilim tahsil etmiştir. Sultan İkinci Mehmet'e küçük yaştayken hocalık etmiştir.

Daha sonra ilahî cezbeye nail olmuş ve Şeyh Abdüllatif Makdisî'nin halifelerinden Hak ârifi Şeyh Taceddin'in hizmetine girmiştir. Sufî tarikini onun elinden alarak irşat için icazete hak kazanmıştır. Daha sonra Bursa'ya yerleşmiş ve kendini tamamen Allah'a vakfederek zamanının büyük bölümünü ilim ve amelle geçirmiştir. Rabbine kavuşuncaya kadar da böyle devam etmiştir.

Molla Ayas'ın, kitap düzeltme ve tashih ile hâşiyelere bir takım faydalı notlar ilâve etme konusuna özel bir ilgisi vardı. Uzun kısa demeden bütün meşhur kitapların tashihlerini yapardı. Daha sonra aynı kitapların başka nüshalarına yönelir ve onları da esas nüshadaki gibi tashih ederdi. O kadar ki; bazen tek bir kitabın üç nüshası elinin altında olur, onların tamamını baştan sonra tashih ederdi.[169]

Kendisi de Hak ârifi bir şeyh olan ve şeyhiyle beraber hacca giden eşraftan bir zât bana şunu anlatmıştı: "Arafat'a doğru giderken şeyhim bana şöyle dedi: Evlat, Kutbuzzaman hazretleri Arafat'ta imamın hemen sağında durur. Bu devrin kutbunu tanımak istersen ona iyi bak." Arafat'ta namaza dururken dikkatle baktığımda onun Molla Ayas olduğunu gördüm. O yıl kendisi Bursa şehrindeydi. Şeyhime imamın sağında duranın kim olduğunu söyledim. O da dikkatle bakınca beni tasdik etti.

Hac görevini ifa ettikten sonra dönüş yolunda Bursa'ya uğradık. Bursa halkı bizi karşıladı. Bursalılardan biri "Arafat'ta bu zamanın Kutbunu gördünüz mü?" diye sordu. Ben de "Evet, şehrinizde oturan Molla Ayas" dedi.

O gece ağır bir hastalığa yakalandım. Artık ölümün soğuk nefesini hissediyordum. Neden sonra Allah'ın lütfuyla kurtuldum.

Ertesi gün şeyhim Molla Ayas'ın ziyaretine gitmiş, beni de yanına almıştı. Molla Ayas'ın huzuruna girdiğimde bana şöyle bir baktı ve şeyhime 'Kim bu?' diye sordu. Şeyhim 'Evladımdandır' dedi. Molla Ayas şöyle dedi: "O benim sırrımı yaydı. Dün gece onun canını alması için Allah'a yakardım. Birden Hz. Muhammed'in (sav) ruhu ona şefaatçi oldu. O zaman kendisinin Allah Resulü'nün (sav) neslinden olduğunu anladım." Bunu söyledikten sonra ekledi: Sırrı ifşa etmek çok tehlikedir. Bir daha ondan sakın."

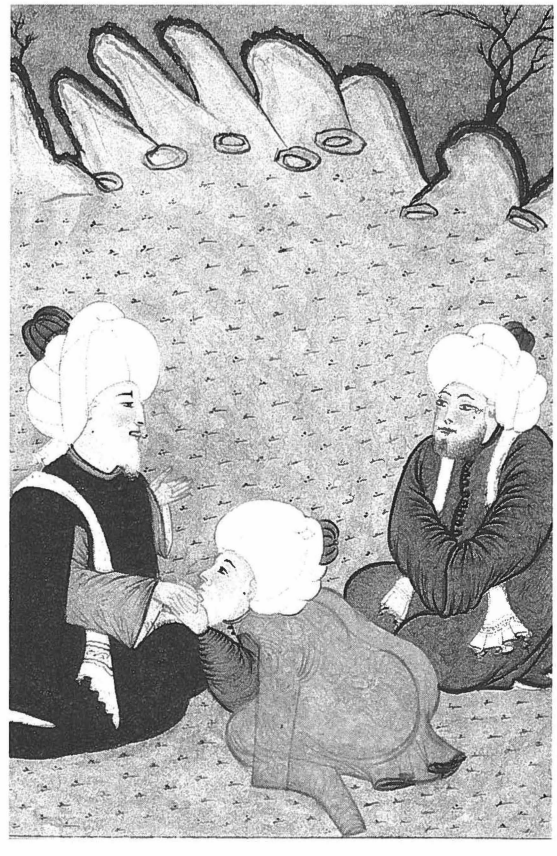

MOLLA HAYREDDİN

Devrin faziletli âlimlerinden biri de Sultan İkinci Mehmet'in hocası Hoca Hayreddin'dir.

Merhum, devrinin âlimlerinden ders okumuştur. Bilahare rahmetli Molla Hızır Bey b. Celaleddin'in hizmetine girmiştir. Tahsil hayatını tamamladıktan sonra bazı medreselerde müderrislikte bulunmuş, sonra Sultan İkinci Mehmet'in hocası olmuştur. Molla Hayreddin İstanbul'da bir cami ve bir medrese inşa ettirdi. İlim ve fazilet ehli, sohbeti tatlı, nadir bilgilere vâkıf, zarif mizaçlı biriydi.

Rahmetli Molla babam derdi ki: "Molla Hayreddin babamdan ders okumuştu." Evimizde bir *Şerhu'l-Mevâkıf* nüshası vardı.[170] Bu nüshanın bir bölümü dedemin hattından, bir bölümü de başkasının hattından çıkmaydı. Rahmetli babam, 'Hattı farklı o bölümler Molla Hoca Hayreddin'in elinden çıkmadır. Hoca Hayreddin bunları ders okurken babam için yazmıştır. Gayet sıhhatli ve muntazam bir hattır.'

Hoca Hayreddin Sultan İkinci Mehmet devrinin sonlarında vefat etmiştir. Allah ruhunu şâd, makamını nurlu kılsın.

MOLLA EFDALZÂDE

Devrin fazilet ve kemal ehli, ilmiyle âmil âlimlerinden biri de Molla Hamiduddin b. Efdaluddin Hüseynî'dir. Allah ruhunu şâd edip fütuhatlarını bol eylesin.

Molla Efdalzâde, âlim ve ilmiyle amel eden bir zât idi. Lütufkâr, vera ve takva sahibiydi. Halim selim, zorluklara karşı sabırlı, huşu hisseden ve boyun eğen bir insandı.

Merhum, ilim tahsiline babasından başlamıştır. Çünkü babası da âlim, sâlih, âbid, kanaatkâr. sabırlı ve zâhit bir kişiydi. Temel bilimleri babasından tahsil ettikten sonra zamanın âlimlerinden ders okumuştur. Bilahare Molla Yegân'ın hizmetine girmiştir.

Önce Bursa'daki Muradiye Medresesi'nde müderris olmuş ve Sultan İkinci Mehmet'in saltanatı döneminde bu görevinden azledilmiştir. Bunun üzerine İstanbul'a gitmiştir. İstanbul sokaklarında bir başına yürürken hizmetçileriyle bir yere giden Sultan İkinci Mehmet ile karşılaşmıştır. Sultan bunu sık sık yapardı.

Molla Efdalzâde bu olayı şöyle anlatır: "Onu tanıyınca atımdan indim ve dikildim. Bana selam verdikten sonra 'Efdalzâde değil misin?' dedi. 'Evet' dedim. 'Yarın divana gel' dedi. Ertesi gün divana girdim. Vezirler gelince Sultan sordu: "Efdalzâde geldi mi?" "Evet" dediler. Bunun üzerine "Ona Bursa'daki Muradiye Medresesi'ni verdim ve elli dirhem maaş ile imaretinden yemek verilmesini buyurdum" dedi.[171] Huzura girdiğimde elini öptüm. Bana ilimle meşgul olmamı tavsiye ederek 'Seni ihmal etmeyeceğim' dedi."

"O medresede sürekli ilimle meşgul oldum. Meşguliyetimin çokluğundan sakallarım döküldü. Bu yüzden bazı hasımlarım beni büyük bir hastalığa yakalanmakla suçladılar." Bu görevi esnasında Şeyh Ekmelüddin'in *el-Hidâye* şerhine yönelttiği itirazlara cevaplar yazdı.

"Sonra Sultan İkinci Mehmet Sahn Medreseleri'nden birini bana verdi. Kendisi sefere çıktı. Bu dönemde İstanbul'da büyük bir salgın hastalık çıktı. Ben de aile ve çocuklarımı İstanbul dışında bir köye götürdüm. Ders verdiğim günler köyden kalkıp İstanbul'a gider ve dört ders kitabını olağanüstü bir ilgi ve özen ile okuturdum.

Sultan İkinci Mehmet seferden döndüğü zaman kendisini karşıladım. Beni gö-

rünce 'Yaklaş' dedi. Ben de yaklaştım. 'Duydum ki İstanbul civarında bir köye yerleşmişsin ve dört kitabı tam bir özen ile tedris ediyormuşsun' dedi. Sultan İkinci Mehmet ganimet olarak getirdiklerinden âlimlere hediyeler dağıtmış, her âlime bir esir verirken Efdalzâde'ye iki esir hediye etmişti."

Sultan İkinci Mehmet kendisini İstanbul'un kadılığı görevine getirdi. Sultan İkinci Bayezıt devrinde şehrin müftüsü oldu. Hicrî 908 yılında İstanbul müftülüğü görevinde iken vefat etti.

Merhum çok sabırlı bir insandı. Öfkelendiği neredeyse hiç görülmezdi. Rahmetli Molla babam şunu nakletmiştir: "Onun kadılık meclisinde bulundum. Bir kadın bir erkekle davalı olmuştu. Molla Efdalzâde adamın haklılığına hükmetti. Bunun üzerine kadın lafı uzatmaya ve kadıya kötü sözler söylemeye başladı.Buna rağmen sabretti. Kadına tek söylediği şu oldu: "Boşu boşuna kendini yorma!! Allah'ın hükmü değişmez. Sana öfkelenmem de bunu değiştirmeyecektir. Kararın değişeceğini sakın umma!"[172]

Hocam Molla Muhyiddin Fenârî, uzun süre ondan ders gördüğünü, şer'î veya aklî olsun, hafızasında bulunmadık hiçbir mesele görmediğini söylemiş ve aynen şu ifadeyi kullanmıştır: "İlim kitaplarının tamamı kaybolsa bile onları hafızasından yazdırabilirdi."

Şerhu't-Tavâli üzerine hâşiyesi vardır. Ulema arasında makbul ve elden ele dolaşan bir kitaptır. Seyyid Şerif Cürcânî'nin *Şerhu'l-Muhtasar* Hâşiyesi üzerine de hâşiyeleri vardır. Bu da ulema arasında makbul bir eserdir. Allah ruhunu şâd edip cennetin yüksek köşklerindeki fütuhâtını bol eylesin.

MOLLA SİNAN PAŞA

Sultan İkinci Mehmet devrinin fazilet ve kemal ehli, ilmiyle âmil âlimlerinden biri de Molla Sinanuddin Yusuf b. Molla Hızır Bey b. Celaleddin'dir. Allah hepsine merhamet etsin.

Aklî ve şer'î ilimler üzerindeki araştırmaları bol olan faziletli bir âlimdi. Çok zeki bir kişilik olup gözlerinden zeka kıvılcımları fışkırırdı. Zihin gücü ve ferasetinden dolayı karakterine hakim olan; kuşku ve şüphelerdi. Meselelerin tahkikine pek az yönelirdi. Bu nedenledir ki babası tarafından sürekli kınanırdı.

Rivayete göre babası, onunla beraber aynı tabaktan et yiyordu. Her zamanki gibi kuşkucu yapısından dolayı onu kınayarak şöyle dedi: "Kuşku ve şüpheler seni öyle bir dereceye getirdi ki bu durumda bakırdan bile kuşkulanabilirsin."[173] Oğlu cevap verdi: "Tabii olabilir. Çünkü duyular yanılabilir." Babası ona çok kızarak et taba-

ğını oğlunun kafasına indirdi. Babası vefat ettiğinde yirmi yaş civarındaydı.

Sultan İkinci Mehmet Hicrî 871 yılında Sahn Medreseleri'nden birini ona vermiş, daha sonra hocası olarak görevlendirerek kendisine yakın kılmıştır. Ancak Molla Ali Kuşçu Sultan İkinci Mehmet'e gelince, Sultan Sinan Paşayı da matematik ilimlerini öğrenmeye teşvik etmiştir. O da öğrencilerinden biri olan Molla Lütfi'yi Ali Kuşçu'ya göndermişti. Molla Lütfi Ali Kuşçu'dan öğrendiklerini Molla Sinan Paşa'ya aktarmaktaydı. Böylelikle Molla Sinan Paşa da matematik ilimlerinin tamamına vâkıf oldu.

Sultan İkinci Mehmet'in emriyle Molla Kâdızâde Rûmî'nin *Şerhu'l-Çağminî* kitabına haşiye yazdı. Sultan İkinci Mehmet Molla Sinan Paşa'yı Hicrî 875 yılında veziri olarak atadı ve kendisine daha da yakınlaştırdı.

Sultan İkinci Mehmet bir gün ulemâ arasından kütüphanesine müdür olabilecek bir kişi bulunmasını istedi. Bunun üzerine Sinan Paşa Molla Lütfi'nin adını zikretti. Sultan da onu özel kütüphanesinin müdürü olarak görevlendirdi. Molla Sinan Paşa da öğrencisi Lütfi Paşa sayesinde çok ilginç kitaplara ve duyulmadık ilimlere muttali olma fırsatı bulmuştu.

Daha sonra Edirne'de bulunan Dârül-Hadis'te müderris olmuş ve kendisine altmış dirhem yevmiye bağlanmıştır. Tarih Hicrî 881 yılıdır. Yevmiyesi bilahare seksen dirheme çıkarılmıştır.[174] Bu görevinin ardından da yine Edirne'deki mücavir iki medreseden birinin müderrisi olmuştur. Bu görevi sırasında 50 dirhem yevmiyeyle birlikte Edirne şehrindeki Muradiye İmareti'nin idaresi de ona tevdi edilmiştir. Hicri 887 yılında ise emeklilik yoluyla yevmiyesi yüz dirheme çıkarılmıştır. Hicri 888 yılında Gelibolu sancağı da kendisine verilmiştir.

Bir süre sonra Sultan İkinci Mehmet ile aralarında bir sürtüşme olmuş ve bu yüzden azli veya hapsi gündeme gelmişti. Bunu işiten şehir uleması Divan-ı Âlî'de toplanarak Sultan'a şöyle demişlerdi: "Molla Sinan Paşa'nın salıverilmesi gerekir. Aksi takdirde kitaplarımızı Divan-ı Âlî'de yakar ve memleketini terk ederiz!"

Sultan İkinci Mehmet ulemanın bu sert tepkisi karşısında onu hapisten çıkartarak kendilerine teslim etmişti. Ulema yatıştıktan sonra Molla Sinan Paşa'ya Seferihisar Kadılığı ve Medresesi'ni verdi. Aynı gün kendisini İstanbul'dan çıkarttı. Sinan Paşa İstanbul'dan ayrılıp İznik'e vardığında peşinden bir tabip göndererek ona şöyle tenbihte bulundu: "Onu tedavi ediniz. Kendisinin akli dengesi bozuldu." Tabip de ona bir şurup içirmeye ve her gün kırk değnek vurdurmaya başladı.

Molla Hüsameddin bu işkenceyi haber alınca Sultan İkinci Mehmet'e bir mektup göndererek şöyle dedi: "Ya bu zulme bir son veririsin veya senin ülkeni terk ederim!" Sultan İkinci Mehmet bu tehdit üzerine Sinan Paşa'ya yapılan zulmü durdurdu. Molla da Seferihisar'a gitti. Orada açıklanması güç bir perişanlık ve hüzün içinde yaşadı.

Molla Sinan Seferihisar'da görevli iken Sultan İkinci Mehmet öldü. Tahta oturan yeni Sultan İkinci Bayezıt Molla Sinan'a Edirne Dârül-Hadis Medresesi'ni verip yüz dirhem de yevmiye bağlattı. Sinan Paşa burada *Şerhu'l-Mevâkıf*'ın Cevherlerle ilgili bahisleri üzerine hâşiyeler yazdı. Seyyid Şerif Cürcânî'nin fikirlerine bir çok soruyla mukabelede bulundu. O kadar ki bazen tek bir satıra iki üç soru sığdırdığı oluyordu.

Bir dostu böyle yapmaması gerektiğini öğütleyerek şöyle dedi: "Bu soruları seçip elemeniz gerekir.[175] Çünkü Seyyid Şerif, nâmı büyük bir insandır." Bunun üzerine öğrencilerine soruları mütalaa etme izni verdi. Onların cevaplayabildikleri soruları iptal etti.

Molla Sinan Paşa'nın Türkçe yazdığı bir münacatı vardır. Gerçekten güzel bir me-

tin olup Cenab-ı Hakk'a olan özlem ve hasretini izhar etmektedir. Evliya menkıbelerine dair bir Türkçe eseri de vardır.

Rahmetli Sinan Paşa Edirne'de Hicri 891 yılında vefat etmiştir. Vefat ettiği sırada evinde banyoda yakacak odunu yoktu. Bu yokluğunun nedeni israf ölçüsüne varan aşırı cömertliğiydi. Rahmetli, sufî şeyhlerini sever, sohbetlerine katılır, onlardan özelikle de Şeyh İbn Vefâ'dan (k.s.) istimdatta bulunurdu.[176]

Anlatıldığına göre Şeyh İbn Vefâ besmeleyi seslice okurdu. Oysa Hanefî mezhebindendi. Molla Güranî müftü olara bulunduğu İstanbul şehrinin ulemâsını camide toplayarak Şeyh İbn Vefâ'yı mezhebe aykırı bu davranıştan men etmek için harekete geçti. Bütün âlimler toplanmış Molla Sinan Paşa'yı bekliyorlardı. Molla Sinan Paşa gelince "Bu toplantının maksadı nedir?" diye sordu. Molla Güranî de toplantı sebebini açıkladı.

Bunun üzerine Molla Sinan şöyle dedi: "Bahsettiğiniz kişi çıkıp gelse ve 'Ben bu meselede ictihad ettim ve ictihadıma göre de besmelenin sesli okunması gerekiyor' dese ona ne cevap vereceğinizi düşündünüz mü?"

Molla Güranî, "O müctehid mi ki?" dedi. Molla Sinan Paşa "Evet, Kur'an'ın tefsirini yedi batınıyla bilir. Altı sahih hadis kitabı ezberindedir. İctihadın usûlî şartlarını da iyi bilir" dedi.

Bunun üzerine Molla Güranî, "Sen buna şahitlik eder misin?" diye sordu. Molla Sinan Paşa "Evet" deyince Molla Güranî gelen âlimlere şöyle dedi: "Kalkın gidelim. Böyle bir şahidi olan kimseye karşı durulmaz." Bu sözü üzerine ulemâ topluluğu dağıldılar.

MOLLA YAKUB PAŞA

Sultan İkinci Mehmet devrinin fazilet ve kemal ehli, ilmiyle âmil âlimlerinden biri de Molla Yakub Paşa b. Hızır Bey b. Celaleddin'dir.

Merhum; salih, tahkik ehli, dindar ve güzel ahlak sahibi bir zât idi. Bursa Sultaniyesi'nde müderris olarak görev yaptıktan sonra Sahn Medreseleri'nden birinin müderrisi olmuştu. Daha sonra Bursa Kadısı oldu ve Hicrî 891 yılında Bursa kadısı iken vefat etti.

Sadru'ş-şerîa'nın *Şerhu'l-Vikâye* adlı eseri üzerine hâşiyeleri vardır. Bu hâşiyeler özlü olmasına rağmen gayet değerli bilgiler içermektedir. Ulemâ arasında makbuldür. Ona ait Seyyid Şerif Cürcânî'nin *Şerhu'l-Mevâkıf*'ının bir nüshasını kendim gördüm. Hâşiyelerinde zengin ifadeler ve ince sorular mevcuttur. Molla Hasan Çelebi'nin hâşiyelerinin büyük bölümü ondan iktibas edilmiştir.[177]

MOLLA AHMET PAŞA

Devrin âlim ve fâzıl şahsiyetlerinden biri de Molla Ahmet Paşa b. Molla Hızır Bey b. Celaleddin'dir.

Merhum; fazilet ehli, sağlam kişilikli, tevazu sahibi, yoksul ve fakirleri seven bir âlimdi. Sultan İkinci Mehmet Sahn Medreseleri'ni inşa ettirdiği zaman onlardan birini de ona vermişti. Bu göreve getirildiğinde daha yirmi yaşına basmamıştı. Sultan bu vazifeye karşılık maaş olarak kırk dirhem yevmiye bağlatmıştı. Kardeşi Sinan Paşa vezirlikten azledilince o da müderrislik görevinden azledilmişti.

Bu azlin ardından kendisine Üsküp Medresesi ve Üsküp Kadılığı görevi verildi. Sultan İkinci Bayezıt tahta oturunca Edir-

ne'deki mücavir iki medreseden birini kendisine verdi. Bir süre sonra da Sahn Medreseleri'nden birinin başına getirdi.

Bu görevin ardından Bursa müftülüğüne tayin edildi ve maaş olarak yüz dirhem yevmiye bağlandı. Bilahare Bursa yakınlarındaki bir köyün geliri de ona tahsis edildi.

Molla Ahmet Paşa uzunca bir süre doksanlı yaşlarına kadar orada yaşadı. Hicrî 927 yılında Hakk'ın rahmetine kavuştu.

MOLLA SELAHEDDİN

Sultan İkinci Mehmet devrinin fazilet ve kemal ehli, ilmiyle âmil âlimlerinden biri de Molla Selaheddin'dir.[178]

Merhum bir medresede müderris iken Sultan İkinci Mehmet tarafından oğlu İkinci Bayezıt'ın hocalığına tayin edilmiştir. Sultan İkinci Bayezıt ondan *Şerhu'l-Akâid* okumuştur. Molla Selaheddin, Şehzade için bu kitaba hâşiyeler yazmıştır. Sultan İkinci Bayezıt ondan Mollazâde'nin *Hidâyetu'l-hikme* kitabını da okumuştur. Molla bu kitaba da Şehzade'nin anlayabilmesi için hâşiyeler yazmıştır. Her iki eser için yazdığı hâşiyeler de ulema arasında makbuldür.

Rahmetli, iyilik ve salahın zirvesinde bir insandı. Güzel ahlaklı ve kişilik bakımından değerli bir zât idi. Bilahare Bursa Sultaniyesi'nde müderris oldu. Bursa'da vefat etti. Allah ruhunu şâd etsini, makamını nurlandırsın.

MOLLA ABDÜLKADİR

Devrin fazilet ehli âlimlerinden biri de Molla Abdülkadir'dir.

Aslen Hamid iline bağlı Isparta kasabasındandır. Devrin âlimlerinden ilim tahsil ettikten sonra, büyük âlim Molla Ali et-Tûsî'nin hizmetine girmiştir.

Rivayete göre Molla Hayalî ile birlikte öğrencilik etmişti. Tahsil hayatından sonra bazı makamlara getirilmiş, ardından da Sultan İkinci Mehmet'in hocalığına tayin edilmiştir. Sultan'la aralarındaki aşırı yakınlıktan dolayı Vezir Mahmut Paşa'nın hasedine maruz kalmıştı. Günlerden bir gün Sultan İkinci Mehmet onu sohbete davet etmişti. Canı biraz sıkkın olduğu için Sultan'ın davetine icabet etmemişti.

Aynı gün dostlarından biri şöyle demişti: "Filan bahçede gönül ehlinden birçok kimse toplanmış haldeler. Lütfedip oraya gitseniz sıkıntınız dağılır, biraz olsun açılırsınız."

Molla Abdülkadir dostunun bu isteğine meylederek onunla birlikte anılan bahçeye gitti. Rivayete göre bu, kasıtlı bir özendirme idi.[179] Molla'nın dostu olan kişi, bunu Vezir Mahmut Paşa'yla danışarak tertip etmişti.

Vezir Mahmut Paşa hiç vakit geçirmeden Sultan'ın huzuruna çıkmış ve şöyle demişti: "Molla Abdülkadir davetinize icabet etmemek için bahaneler ileri sürdü. Ama gönül ehlinden bazılarıyla filan bahçeye gitti." Sultan İkinci Mehmet Vezir'in haberini araştırtınca doğru olduğunu anladı. Aynı gün Molla Abdülkadir'i görevinden azlederek huzurundan uzaklaştırdı.

Molla Abdülkadir hüzün içinde memleketine döndü ve çok geçmeden de hastalandı. Bu hastalık onun ölüm hastalığı olmuştu.

Rivayete göre bir keresinde Sultan İkinci Mehmet ile İran hükümdarlarından biriyle, muhtemelen Uzun Hasan ile savaşa gitmişti. Ordu Konya'ya ulaştığında şehrin ulemâsı Sultan'ı karşıladılar. Sultan İkinci Mehmet, Molla Abdülkadir'e şöyle dedi: "Seni seferimize kattık. Bak şu âlimlere ve karakterlerindeki güce!" Sultanın bu sözü-

ne Molla Farsça bir beyitle cevap verdi. Beytin anlamı şuydu: "Arap atı zayıf yapılı da olsa, merkepler topluluğundan daha hayırlıdır." Sultan bu beyti dinleyince güldü. Molla'nın cevabı hoşuna gitmişti.

Rivayete göre Molla Abdülkadir Sultan İkinci Mehmet'in huzurunda kendisiyle övünmüş ve Allame Teftazânî ile Seyyid Şerif Cürcânî'nin yaşıyor olsalar semerini taşıyacaklarını söylemişti. Sultan İkinci Mehmet bu sözden çok rahatsız olmuş ve ona Molla Hocazâde ile münazarada bulunmayı emretmişti. İki âlim Sultan'ın huzurunda bir araya geldiklerinde Molla Hocazâde onu susturmuştu. Allah her ikisine de rahmet etsin ve makamlarını nurlandırsın.[180]

MOLLA ALİ ÇELEBİ B. FENÂRÎ

Sultan İkinci Mehmet devrinin fazilet ve kemal sahibi âlimlerinden biri de Molla Alaeddin Ali b. Yusuf b. Molla Şemseddin Fenârî'dir.

Rahmetli, ilim ve fenlerde çok mâhir, tahkik ve tetkik ehli, her türlü ilim dalıyla meşgul olmaya düşkün bir insandı. Gençliğinde Acem diyarına gitti. Herat'a gidip oranın âlimlerinden ilim tahsil etti. Oradan Semerkant ve Buhara'ya geçti. Oranın da âlimlerinden ders aldı ve bizzat Acem ulemâsı tarafından müderris ilan edildi. Sonra vatan sevgisi ağır bastı ve Anadolu'ya döndü.

Sultan İkinci Mehmet devrinin başlarıydı. Molla Güranî Sultan'a sık sık şöyle diyordu: "Saltanatınızın kemale ermesi için Molla Fenârî'nin evladından birinin yanınızda olması gerekir." Molla Ali Çelebi Acem diyarından döner dönmez döner dönmez Sultan'a onun gelişini haber verdi.

Sultan İkinci Mehmet Bursa'daki Manastır Medresesi'ni ona vererek elli dirhem yevmiye bağlattı. Daha sonra babası İkinci Murat'ın aynı şehirdeki medresesini ona vererek yevmiyesini altmış dirhem yaptı. Bir süre sonra onu Bursa kadılığına tayin etti. Bu görevin de ardından Kazaskerlik makamına getirdi.

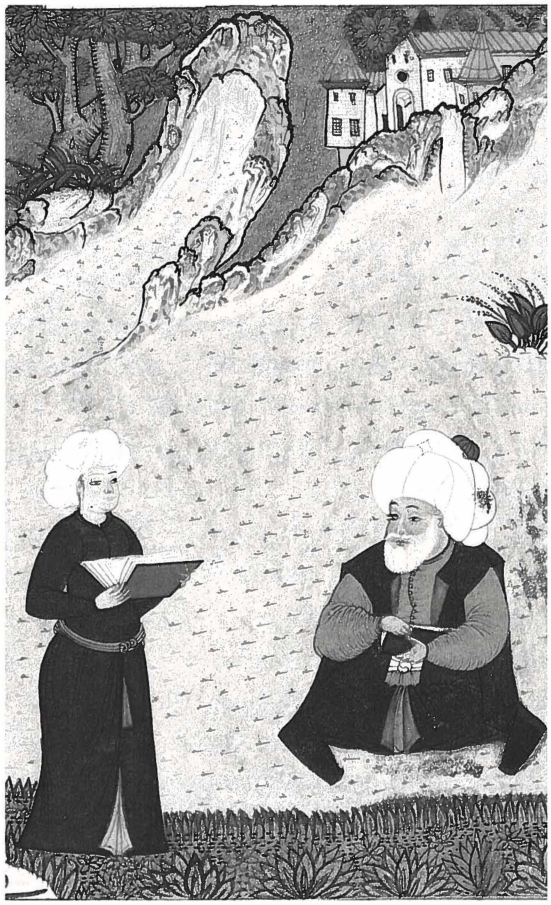

Molla Ali Çelebi bu görevde on yıl kaldı. Bu arada yüksek himmeti sayesinde ulema zümresi arasında zirveye yükseldi. İlim ve fazilet bakımından doruklara çıktı. Sözün kısası onun günleri, tarihin günleri oldu. Bilahare bu görevden azledilerek kendisine elli dirhem yevmiye bağlandı. Yıllık da on bin dirhem verildi. Büyük oğluna elli dirhem, küçük oğluna kırk dirhem maaş bağlandı. İnegöl kadılığı çocuklarına bırakıldı.

Sultan İkinci Bayezıt tahta geçince Molla Ali Çelebi [181]Rumeli Kazaskerliği gö-

revine tayin edildi. Bu görevde sekiz yıl kadar kaldıktan sonra azledildi ve kendisine yetmiş dirhem yevmiye ve on bin dirhem yıllık gelir bağlandı. Cuma ve Salı günleri dışında haftanın her günü ders veriyordu.

Molla Ali Çelebi bütün dikkatini ilme vermişti. Kendisinin Bursa şehrinin üstündeki dağda –Uludağ– bir yeri vardı. Yılın üç mevsimini orada geçirip dördüncü mevsimi şehirde geçirirdi. Bu üç mevsim sırasında sıklıkla kar yağıyor, ama bu bile orada kalmasına engel olmuyordu. Zira orada tam bir huzur içinde ilimle meşgul oluyordu. Molla Ali Çelebi yatakta uyumazdı. Uykusu bastırdığında kitap elinde duvara yaslanırdı.

İlimle bu kadar meşgul olmasına, onca tahkik ve tetkikte bulunmasına rağmen Nahiv'le ilgili *Şerhu'l-Kâfiye* ve Hesap ilminde cinsler bölümünün şerhi dışında her hangi bir eser yazmamıştır. Merhum, Matematik ilimlerinin tamamında, Kelam, Usul, Fıkıh ve Belagat ilimlerinde söz sahibi bir âlimdi.

Akıllı, edepli ve vakur bir insandı. Bir vakit sufî şeyhlerinden birinin hizmetine girerek onunla halvete girdi. Tasavvuf ilminden çok büyük bir haz aldı. Bu şeyh, Hak ârifi, meczup, güzel ahlak ve süluk sahibi adı dillerde dolaşan Şeyh Hacı Halife (k.s.) idi.

Rahmetli babam Molla Ali Çelebi'nin kendi kendini eleştirisine dair şunu anlatmıştı: "Kazaskerlik görevinden azledilmesinden sonra parasının azlığından yakınmıştı. Bunun üzerine şöyle denildi: "Bunca büyük makamlarda bulundunuz. O makamlarda iken kazandığınız paralar nerede?" Molla Ali şöyle cevap verdi: "Şan ve şöhretin aldatıcılığına teslimiyet göstererek sarhoş olmuş biriydim. O paraları benim için [182] koruyup saklayacak biri de yoktu." Meclistekilerden biri şöyle dedi: "Aynı makama bir kez daha geldiğinizde kazandığınızı muhafaza etmeniz gerekmez miydi?" Buna da şöyle cevap verdi: "Makam döndüğünde o sarhoşluk hali de dönüyorsa ne fayda?!"

Rahmetli dayım şunu anlatırdı: "Ondan on yıl ders okudum. Genelde sessizdi. Ancak sultanlarla yaşadığı günleri hatırladığı zaman birbirinden ilginç olaylar ve latifeler anlatırdı. Bir gün kendisine 'Sultanlarla birlikteyken en çok lezzet aldığınız şey neydi?' diye sordum. "Bugüne kadar kimse böyle bir soru sormamıştı. Çok garip bir durum" dedi ve anlatmaya başladı:

"Sultan İkinci Mehmet kış mevsiminde sefere çıkmıştı. Konakladığı zaman çadır kuruluncaya kadar küçük bir halı seriliyor ve üzerine oturuyordu. Halıya oturacağı zaman da hizmetçilerinden biri mestlerini çıkarıyordu. Bunu yaparken belli bir şahsa yaslanıyordu. Bu onun alışkanlığıydı. Bir defasında o adam yoktu. Bunun üzerine bana yaslandı. Sultanlarla birlikteliğim sırasında bana en çok zevk veren olay bu olmuştur."

Yine dayım şunu anlatmıştı: "Ondan *Şerhu'l-Mutavvel*'i okumaya başlamıştım. Bütün bir gün bir veya iki satır okuyabiliyorduk. Oysa dersimiz kuşluk vaktinden ikindiye kadar sürüyordu. Altı ay bu şekilde devam ettikten sonra şöyle dedi: "Şu ana kadar bana okuduklarınıza kitap okuma denir. Bundan sonra ilmin kendisini okuyun!"

Nitekim bundan sonra bize günlük iki yaprak okutmaya başladı ve kitabın kalanını da altı ayda bitirdik. Bedî ilmine ulaştığımızda bize her sanat dalı için Farsça birkaç beyit okumaya başladı. Bir gün kendisine şöyle dedik: "Ezberinizdeki beyitlerin sayısı ne kadar da fazla." Bunu şöyle açıkladı: "Acem diyarında öğrenciler ikindiden sonra bir araya gelir ve akşam namazına kadar şiir çalışırlar. Size bu derste okuduğum beyitlerin tamamı o zamandan ezberimde kalanlardır.[183] Acem diyarından ayrılırken

ezberlediğim aşk gazellerini saymıştım. On bin gazel olduğunu gördüm."

Molla Ali Çelebi'nin kendine yönelttiği tenkitlerinden birine dair rahmetli dayımın anlattığı şu olayı zikredebiliriz: "Merhum Molla bir gün *Kitabu't-Telvîh*'e itiraz etmişti. Kendisine bu itirazın ciddi bir dayanağı olmadığını, evde bunu düşünerek cevabını bulduğumu söyledim. Bunun üzerine başını öne eğdi. Öfkelendiği belli oluyordu. Dersin sonuna kadar hiçbir şey söylemedi.

Öğrenci arkadaşlarım kalkarken bana oturmamı işaret etti. Ben de oturdum. Bana bakarak 'Senin hocan değil miyim?' dedi. Ben de 'Olan oldu. Benim için ikisinden birini seçin. Ya başka bir müderrise gideyim. Ya da derse katılayım ama konuşmayım' dedim. Ben böyle deyince gösterdiği tepkinin öfkeden kaynaklanmadığına dair Allah üzerine ant içti ve şöyle dedi: "Yaptığın mütalaada ortaya çıkan incelikleri bir söyle. Sonra da bana edebileceğin en çirkin sözleri et." Sonra söylediklerimden dolayı hatırının asla kırılmadığına dair yemin etti."

Onunla ilgili latifelerden birini rahmetli Molla babam şöyle anlatmıştı: "Sultan İkinci Bayezıt havanın aşırı sıcak olduğu bir günde İstanbul dağlarından birine çıkmıştı. Aylardan Ramazan ayı idi. Sultan ile ikindi namazını kıldık ve iftar etmek üzere huzuruna oturduk. Akşamı da kıldıktan sonra onunla birlikte iftar yemeği yiyecektik. Güneş batmaya doğru yaklaşıyordu. Gerçekten sıcak bir gündü. Molla Ali Çelebi sanki güneşin ağır gidişine sitem ediyormuş gibi şöyle dedi: "Sıcağın şiddetinden güneş bile hareket edemiyor."

Yine onun latifelerinden birini rahmetli dayım şöyle anlatırdı: "Molla Ali Çelebi azledilmesinden sonra Uludağ'da ikamet etmeye başlamıştı. Yılın üç mevsimini dağda geçiriyordu. Bu arada bir çok kez kar altında kaldığı oluyordu.[184] Bir gün ders okumak için yanına girdiğimizde ona ve kitaplarına kar yağmış olduğunu gördük. Ders sırasında bir kitaba ihtiyaç duymuştu. Üzeri karla kaplı kitabı alırken şöyle demişti: "Teni beyaz tabiatı soğuk bir sevgiliye ne kadar da benziyor."

Rahmetli dayımın anlattığına göre bir gün şöyle demişti: "İhtiyaçlarımı ancak şu üçü karşılar: Evimde ilk ölenin ben olmam. İkinci olarak müzmin bir hastalığa yakalanmak. Üçüncü olarak ağzımın iman ile mühürlenmesi."

Bir gün öğle namazı için abdest aldı. Sonra hastalandı ve İkindi ezanıyla birlikte ruhunu teslim etti. Rahmetli dayım şöyle derdi: Duası ilk iki isteğinde kabul edilmişti. Üçüncü isteğinin de kabul edildiğini zannederim."

Merhum yaklaşık Hicri 903 yılında vefat etti.

MOLLA HASAN ÇELEBİ MAHŞÎ

Devrin fazilet ve kemal ehli, ilmiyle âmil âlimlerinden biri de Molla Hasan Çelebi b. Mehmet Şah Fenârî'dir. Allah hepsinin ruhlarını şâd etsin.

Merhum; âlim, fâzıl ve sâlih zât idi. Günlerini ilim ile ibadet arasında taksim etmişti. Kaba giysiler giyer, tevazuundan dolayı binek hayvanına binmezdi. Fakir ve yoksulları çok sever, sufî şeyhlerinin sohbetlerine katılırdı. Edirne'deki Halebî Medresesi'nde müderrislik yapardı.

Amcasının oğlu Molla Ali Fenârî Sultan İkinci Mehmet devrinde kazasker olunca ziyaretine giderek şöyle bir ricada bulundu: "Sultan'dan istirham etseniz de *Muğni'l-lebîb* kitabını okumak için Mısır'a gitmeme izin verse. Orada bu kitabı çok iyi bilen Faslı bir âlim varmış."[185]

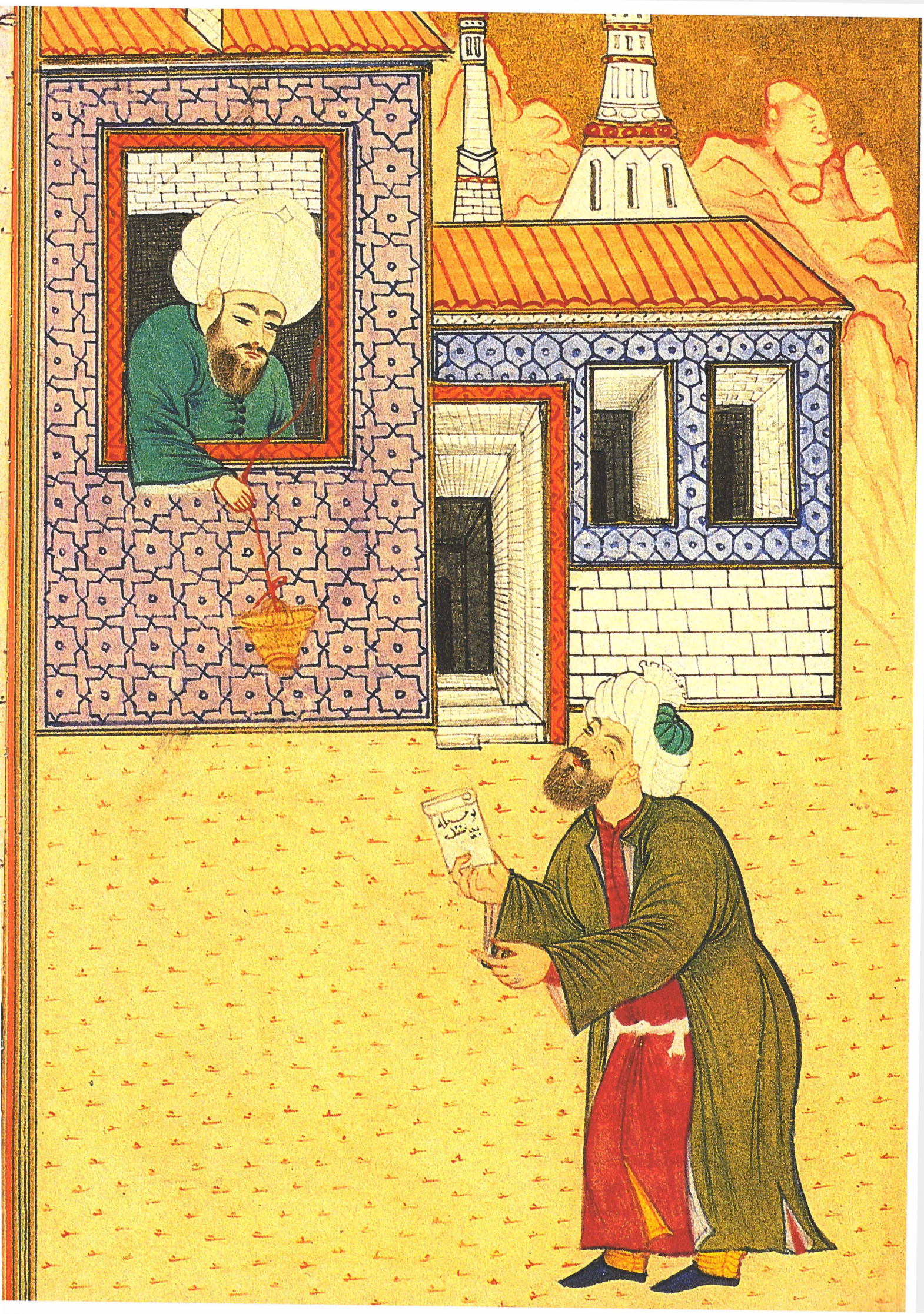

Kazasker isteğini Sultan'a arz edince izin vererek şöyle dedi: "O yağcının akli dengesi bozulmuş galiba." Sultan İkinci Mehmet, *et-Telvîh* üzerine yazdığı hâşiyeleri Sultan İkinci Bayezıt adına yazdığı için Molla Hasan Çelebi'yi sevmezdi.

Molla Hasan Çelebi Mısır'a gitti ve *Muğni'l-lebib* kitabını baştan sona yazdıktan sonra sözünü ettiği Faslı bilgine tam bir tahkik ve tetkik ile okudu. Faslı zât da kitabın arka sayfasına Molla Hasan Çelebi için bir icazet yazdı.

Molla Hasan Çelebi Mısır'da bulunduğu dönemde İbn Hacer Askalânî'nin bir öğrencisinden *Sahîh-i Buhârî*'yi okudu. Ondan Buharî'nin rivayeti için icazet aldı. Ardından hacca gitti ve memleketine döndü. Mısır'da yazdığı *Muğni'l-lebib* kitabını Sultan İkinci Mehmet'e hediye etti. Sultan İkinci Mehmet onu görünce Molla Hasan Çelebi hakkındaki düşüncesi değişti. Kendisine önce İznik Medresesi'ni, ardından da Sahn Medreseleri'nden birini verdi.

Molla Hasan Çelebi medresenin odalarından birinde yaşar, beş vakit namazı camide kılardı. Aba türü kumaş ve başına taç giyerdi. Dersten sonra Kâdızâde'nin medresesine giderdi.

Sultan İkinci Bayezıt ona seksen dirhem yevmiye bağlattı. Bursa'ya yerleşerek vefatına kadar orda kaldı. Allah ruhunu şâd etsin.

et-Telhîs için yazılan *Şerhu'l-Mutavvel* üzerine hâşiyeleri vardır. Seyyid Şerif Cürcânî'nin *Şerhu'l-Mevakıf*'ı, Allame Teftazânî'nin *et-Telvîh*'i üzerine hâşiyeleri vardır. Bu eserlerin hepsi de âlimler nezdinde makbuldür. Talebe ve müderrisler onları ellerinden düşürmezler.[186]

Molla Hasan Çelebi'nin halleriyle ilgili olarak Seyyidî Çelebi namıyla meşhur olan hocam Molla Muhyiddin şöyle demişti: "Bir gün seher vakti beni çağırdı. Evine girdim. Oda kapısına vardığımda yüksek sesle bir ağlama işittim. Şaşırdım ve başına büyük bir dert geldiğini sandım.

Sonra odaya girip selam verdim. Oturmamı emretti. Oturduğumda sordum: "Niçin ağladınız efendim?" Şöyle cevap verdi: "Gecenin son üçte birinde aklıma öyle bir şey geldi ki ağlamaktan başka bir yol bulamadım." Akılan gelenin ne olduğunu sorduğumda şöyle dedi: "Düşünüp taşındığımda üç aydır başıma dünyevi bir zarar gelmediğini fark ettim. Halbuki güvenilir zâtlardan şunu duymuştum: 'Zarar ahirete yöneldiği zaman dünyaya uğramaz.' İşte bu yüzden ağladım ve bana gelecek zararın ahiretime yöneldiğini sandım.

Biz böyle konuşurken hizmetçilerinden biri içeri girdi. Gayet mahzundu. Hizmetçiye 'Niçin üzüntülüsün?' diye sordu. Hizmetçi şöyle cevap verdi: "Filan işi yapmam için beni göndermiştiniz. Katıra binip oraya giderken hayvan öldü." Bunun üzerine hocam sevinerek şöyle dedi: "Allah'a hamd olsun başıma dünyevi bir zarar geldi. Bu müjdeyi getiren sen uşak, sen de artık hürsün. Seni Allah rızası için azat ettim."

Molla Hasan Çelebi'nin kendi kendini eleştirmesine örnek olarak Molla Muhyiddin'in onun ağzından naklettiği şu söz zikredilebilir: "Molla Hocazâde'nin benden üstün olduğunu itiraf ederim. Ama o, bir konudan onu iyice anlayıp tetkik etmedikçe başka bir konuya geçmez. Ben ise, bir konuyu iyice tetkik etmeden anlayıp geçerim. Her halükârda benden daha üstündür." Allah makamını nurlandırsın ve cennetlerin en yüksek köşklerinde mukim kılsın.[187]

MOLLA HÜSÂMZÂDE

Devrin fazilet ve kemal ehli, ilmiyle âmil âlimlerinden biri de Molla Muslihuddin Mustafa b. Molla Hüsâm'dır.

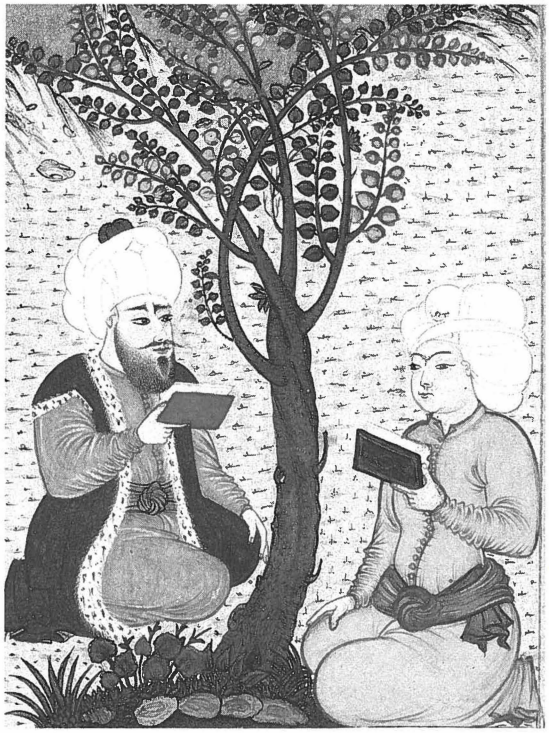

Merhum; edebî ilimleri bildiği gibi şer'î ilimlerin usûl ve fürû'larını, Tefsir ve Hadisi iyi bilen bir zât idi. Hüsamzâde sufîlere karşı muhabbet besleyen sâlih bir insandı. Onlarla halvete girer, kendisinden sufîlerde görülen bazı haller görülürdü. Çağının âlimlerinden ilim tahsil ettikten sonra bir medresede müderris olarak çalışmaya başlamıştır. Bilahare Bursa'daki Sultan İkinci Mehmet medresesine müderris olarak tayin edilmiş, ardından Bursa müftüsü olmuş ve bu görevde iken vefat etmiştir.

et-Telvîh üzerine ve Sadru'ş-şerîa'nın *Şerhu'l-Vikâye*'si üzerine hâşiyeleri vardır. İnşâ ilminde oldukça yetkindir. Dost ve kardeşlerine yazdığı mektuplara yer verdiği bir kitabı vardı. Mektupları gayet akıcı, ifadeleri anlamlı ve manzumeleri oldukça tatlı idi.

Uzun boylu, gür sakallı, konuşmayı ve mizahı seven bir insandı. Tevazu sahibi, güzel ahlaklı, dindar ve soyu temiz bir kimseydi. Allah makamını güzelleştirip nura boğsun.

MOLLA AHAVEYN

Devrin fazilet ve kemal ehli âlimlerinden biri de 'Ahaveyn' lakabıyla meşhur olan Molla Muhyiddin'dir.

Merhum, Anadolu âlimlerinden ders görerek bir çok ilim dalını tahsil etmiş ve bir medresede müderris olmuştur. Bilahare Sahn Medreseleri'nden birine müderris olarak tayin edilmiştir.[188]

Seyyid Şerif Cürcânî'nin *Şerhu't-Tecrîd* Haşiyesi üzerine yazdığı hâşiyeleri vardır. Ayrıca *Risâle fî ahkâmi'z-zındîk* ve *Risâle fi şerhi'l-Mucîb* adlı eserleri vardır.

Dokuzuncu yüzyılın sonlarında vefat etmiştir. Allah ruhunu şâd etsin, mekanını nurlandırsın.

MOLLA KÂDIZÂDE

Sultan İkinci Mehmet devrinin ilmiyle âmil, fazilet ve kemal ehli âlimlerinden biri de 'Kâdızâde' lakabıyla meşhur olan Molla Kâsım'dır.

Babası Kastamonu ilinde kadı olarak görev yapardı. Merhum tevazu sahibi, yoksul ve düşkünleri seven inancı sağlam, karakteri temiz, ilim ve ibadet ile meşgul bir insandı.

Zamanın âlimlerinden ilim tahsil ettikten sonra Molla Hızır Bey b. Celaleddin'in hizmetine girdi. Onun yanında bir çok ilim tahsil ettikten sonra Tire beldesinde müderris oldu. Bilahare Sultan İkinci Mehmet tarafından İstanbul'da inşa edilen Sahn Medreseleri'nden birine tayin edildi. Merhum; zamanının büyük bölümünde ilimle meşgul olan, zeki, açık fikirli, insaf ehli ve güzel ahlak ile süslenmiş bir şahsiyetti.

Rahmetli Molla babam kendisinden *Şerhu'l-Mevâkıf*'ı Arazlar bölümünün başından Cevherler bölümünün sonuna kadar oku-

muştur. Molla Kâdızâde matematik ilimlerinde de bilgi sahibiydi. Müderrislik görevinin ardından Bursa şehrine kadı olarak tayin edilmiştir. Kadılık günlerinde de hoş bir hatıra bırakmış ve vazifesini herkesi memnun edecek biçimde ifa etmiştir. Bilahare Sahn Medreseleri'ndeki görevine iade edilmiştir.[189]

Sultan İkinci Bayezıt tahta oturduğu zaman kendisine Bursa kadılığı görevini ikinci kez vermiş, ama o bu görevi kabul etmemiş, hatta Sultan'ın baskı ve ısrarı sonucu isteksizce kabul etmişti. Bursa'da hoş ve güzel bir hayat sürerek tatlı bir hatıra bırakmıştır. Kadı olarak görevli iken vefat etmiştir. Tarih, Hicri 899 yılı Ramazan ayının üçüncü günüdür. Cenab-ı Allah makamını nurlu kılsın.

MOLLA MANİSAZÂDE

Devrin fazilet ve kemal ehli âlimlerinden biri de Manisazâde lakabıyla meşhur olan Molla Muhyiddin Mehmet'tir.

Merhum, zamanın âlimlerinden ilim tahsil ettikten sonra Ayasofya Medresesi'nin müderrisi olan Molla Hüsrev'in hizmetine girmiştir. Molla Manisazâde bu medresenin üst katında bir odada kalır, ışığı seher vaktine kadar yanardı.

Sultan İkinci Mehmet, saraydaki ikametgâhından bu ışığı görür, kim olduğunu bilmezdi. Bir gün Molla Hüsrev'e en başarılı öğrencilerini sordu. Molla Hüsrev "Manisalı oğlu –Manisazâde-" dedi. Sultan "İki kişi mi?" diye sorunca şu cevabı verdi: "Hayır, bir kişi ama bin kişiye bedel bir kişi!" Sultan "Filan odada kalan mı?" diyerek Manisazâde'nin odasını tarif etti. Molla Hüsrev "Evet, o" dedi.

Vezir Mahmut Paşa İstanbul'da kendi adıyla bilinen medreseyi yaptırınca, Sultan İkinci Mehmet Molla Manisazâde'yi onun müderrisliğine tayin etti.

İlk dersinde hocası Molla Hüsrev, Mola Hatibzâde ve şehrin tanınmış âlimleri hazır bulundular. Manisazâde onların huzurunda ders verdi. Ders bitince Molla Hüsrev şöyle dedi: "Anadolu'da zikre değer iki ders gördüm. Biri Molla Mehmet Şah Fenârî'nin verdiği ilk dersti. İkincisi de hazır bulunduğumuz şu ders oldu."

Molla Hatibzâde de şöyle dedi: "Bu şahitliğe dikkat edin. İlk ders [190] Molla Mehmet Şah Fenârî'nin Molla Fahreddin Acemî'ye verdiği dersti. Bu ders ise, Molla Manisazâde'nin filan öğrencisine verdiği derstir. O nerede bu nerede!"

Sultan İkinci Mehmet onu bilahare Sahn Medreseleri'nden birinin müderrisliğine, ardından İstanbul kadılığına ve bu görevin ardından Kazaskerlik makamına tayin etmiştir.

Bir keresinde Sultan İkinci Mehmet Rumeli tarafına sefere çıkmıştı. İstanbul'a dönerken kazaskeri olan Molla Manisazâde'ye Arapça bir beyit sordu. Molla Manisazâde "Molada biraz düşüneyim, size cevap veririm" dedi. Bunun üzerine Sultan sinirlenerek: "Bir beyit için düşünmeye mi ihtiyaç duyuyorsun?" diye sordu. Molla Manisazâde sustu.

Sultan hizmetçilerinden birine "Bana Molla Siraceddin'i getirin" dedi. Molla Siraceddin o sırada Divan-ı Âlî katibiydi. Huzura girdiğinde Sultan kendisine beyti sordu. O da şöyle cevap verdi: "Bu beyit, filan şairin filan bahırda bir kasidesindendir." Ardından önceki ve sonraki beyitleri okuyarak beytin anlamını açıkladı.

Sultan, huzurda bekleyen Manisazâde'ye dönerek "Âlim, ilim, bilgi ve incelemede böyle olmalı!" dedi. İstanbul'a varır varmaz Molla Manisazâde'ye kazaskerlik görevinden azlederek Sahn Medreseleri'nden birinin müderrisliğine verdi ve

şöyle dedi: "Kendisi hâlâ tedrise muhtaç." Bu olayın üzerinden uzunca bir süre geçtikten sonra kendisini vezirliğe tayin etti. Ama bilahare bu görevden de azlederek iki yüz dirhem yevmiye bağlattı. Sultan İkinci Bayezıt tahta oturunca kendisini tekrar kazaskerlik görevine getirdi ve bu görevde iken vefat etti.

Rahmetli amcam Molla Kasım, kendisinden kazasker iken ders aldığını söyleyerek şunu anlatmıştı: "Bir Ramazan gecesi evine gitmiştik. 'Bende biraz tatsızlık var, siz yemeğinizi yiyin, ben biraz uzanacağım' diyerek yatağına uzandı. Biz yemeğimizi bitirdiğimizde hizmetçilerinden biri yanımıza geldi [**191**] ve 'Bir baksanız, Molla'nın hali değişti' dedi. Odasına girdiğimizde can çekiştiğini gördük. Başucunda Yâsin okumaya başladık. Sûreyi bitirdiğimizde ruhunu teslim etmişti." Allah ruhunu şâd etsin.

Eseri bilinmemektedir. Çünkü daha çok mevki ve makama meyilli bir insandı. Düşüncesi makam sahibi olmaya yönelmişti. Aklî ilimlerle ilgili küçük bir risâlesini gördüm. Bu risâleden anlaşılan, çok zeki ve tetkik sahibi bir âlim olduğuydu. Rahmetli Molla babam da onda ders okumuştu ve her zaman iyi bir âlim olduğuna şehadet ederdi. Allah'ın rahmeti üzerine olsun.

MOLLA ÜMMÜ VELED

Sultan İkinci Mehmet devrinin fazilet ve kemal ehli, ilmiyle âmil âlimlerinden biri de Ümmü Veled lakabıyla meşhur olan Molla Hüsameddin Hüseyin b. Hasan Hâmid et-Tebrizî'dir. Ümmü Veled lakabıyla anılmasının nedeni ise Molla Fahreddin el-Acemî'nin çocuklu cariyesiyle (Ümmü Veled) evlenmesidir.

Merhum; sâlih, temiz, pak, insanlardan uzakta kendini ilme adamış bir ilim adamıydı. Zamanını ilim ve ibadete harcardı. Bir çok kitabı mütalaa etmiş, bir çoğununun da baştan sona tashihini yapmıştı. Bütün bu kitapların hâşiyelerine de faydalı bilgiler eklemişti. Tahsilinin ardından bir medresede müderris olmuş, bilahare Sultan İkinci Mehmet kendisine Sahn Medreseleri'nden birini vermişti. Sultan temiz fıtratı ve düzgün şahsiyeti sebebiyle kendisine muhabbet beslerdi.

Çocuklarından biri bana şunu anlatmıştı: "Sultan İkinci Mehmet, Ebu Eyyub el-Ensârî'nin ziyaretine giderken evimizin önünden geçerdi. O sırada babam evden çıkarak kendisine selam verir ve şerbet ikram ederdi. Sultan da 'Bu şerbeti içmeden gitmem' der, babamın elinden aldığı şerbeti içtikten sonra selam verip yoluna devam ederdi. Babama çok ihsanda bulunurdu."[**192**]

Rivayete göre Sultan İkinci Mehmet cihad için sefere çıkıyordu. Âlimler Sultan ile beraber yürürken arkada davullar çalınıyordu. Ulemadan biri "**Ey müminler! Allah'a ve Resulü'ne iman edin!**" (Kur'an, 4/136) ayetindeki emrin hikmeti nedir?" diye sormuştu. Sultan İkinci Mehmet "Ey Acemî! Bu emirdeki hikmeti açıklayınız" dedi.

Molla Ümmü Veled "Davullar bu hikmeti anlatıyor" dedi. Sultan merakla sordu: "Ne diyorlar ki?" O da cevap verdi: "Davullar 'Dum (Devam et)! Dum (Devam et)!' diyor. Yüce Allah'ın buyruğunda da "İman edin.." yani imanda devam edin, deniliyor. Sultan bu açıklamayı çok beğenmişti."

İlimdeki bu üstünlüğüne rağmen dünyevi konularda dikkatsiz biriydi. O kadar ki rehberi yoksa Sahn Medreseleri arasında kendi medresesinin yolunu bulamazdı.

Rahmetli Molla babam anlattı ki: "Bir gün Sahn Medreseleri'nden birinde Molla Alaeddin el-Arabî'den ders okuyorduk. Molla Alaeddin bir ara yerinden kalktı.

Dönüp baktığımızda Molla Ümmü Veled'i gördük. Sınıfa girmişti. Oranın kendi medresesi olmadığını anlayınca dönüp gitmişti. Molla el-Arabî gülerek şöyle dedi: Molla'nın rehberi yanında yok. Bu yüzden medreseyi karıştırmış!"

Bir gün elini öpmek için Sultan İkinci Mehmet'in huzuruna gitmişti. Sultan'a elini uzatınca Sultan "Molla hazretleri, bununla neye işaret ettiniz?" diye sordu. O da "Ayasofya Medresesi'ne" diye cevap verdi. Ayasofya Yunanca'da aynı adla bilinen medresenin bulunduğu yerdi. Ama Türkçe'de Aya kelimesi avuç içi anlamına geliyordu. Molla Ümmü Veled'in bu latifesi Sultanın hoşuna gitti ve Ayasofya Medresesi'ni kendisine verdi.[193]

Evinde çok sayıda kitabı vardı. Çünkü maaşından artan tüm parayı kitaplara yatırır ve sürekli onları mütalaa ederdi. Zamanının büyük bölümünü kitap mütalaası alırdı. Yüce Allah mekanını nurlandırsın ve Firdevs cennetlerinde ikâmet ettirsin.

MOLLA MUARRİFZÂDE

Devrin ilmiyle âmil, fazilet ve kemal ehli ulemasından biri de Muarrifzâde lakabıyla meşhur olan Molla Muarrifzâde idi. Allah mekanını nurlandırsın.

Merhum, Balıkesir vilayetindendi. Zamanın âlimlerinden ders aldıktan sonra Molla Hızır Bey b. Celaleddin'in hizmetine girmişti. Bir medresede müderris olduktan sonra da Sultan İkinci Bayezıt'ın hocalığına tayin edilmişti.

Sultan İkinci Bayezıt Molla Muarrifzâde'yi çok sever ve takdir ederdi. Rivayete göre onun hakkında "Eğer onunla sohbetim olmasaydı akidem düzelmezdi" demiştir. Sultan onu sürekli övgüyle anar ve görülmemiş izzet ü ikramda bulunurdu.

Ömrünün son yıllarında gözleri görmez olmuş ve Sultan İkinci Bayezıt vefatına kadar sohbetinden ayırmamıştır. Allah makamını nurlandırsın.

MOLLA YARALUCA

Devrin fazilet ve kemal ehli âlimlerinden biri de Yaraluca lakabıyla meşhur olan Molla Muhyiddin'dir.

Gençlik yıllarında akranlarıyla dövüşürken yüzünden yaralanmış ve bu yüzden Yaraluca lakabıyla tanınmıştır.

Zamanın âlimlerinden ilim tahsil ettikten sonra bir medresede müderris olarak çalışmaya başlamış, bilahare Edirne ve Bursa kadılıkları görevlerine getirilmiştir. Kadılığı sırasında iyi bir intiba bırakmadığı için bu görevinden azledilmiştir.

Bilahare Sultan İkinci Bayezıt'ın hocalığına tayin edilmiş,[194] ama aralarında geçen bir olaydan dolayı bu görevden de azledilerek ikinci defa Edirne kadılığına getirilmiştir. Sultan İkinci Mehmet kendisini yine azlederek iki yüz dirhem yevmiye maaş bağlamıştır.

Ölümüne kadar bu hal üzere yaşamıştır. Allame Teftazânî'nin *Şerhu'l-Akâid*'i üzerine hâşiyeleri vardır.

MOLLA BAHAEDDIN

Sultan İkinci Mehmet devrinin fazilet ve kemal ehli, ilmiyle âmil âlimlerinden biri de Molla Bahaeddin'dir. Hak ârifi, Hak yolunun faziletli yolcusu, Mürşid-i Kâmil, Allah'ın lütfu olan âlimlerden, ârifllerin kutbu, Süluk ehlinin mürşidi ve Allah'ın bereketiyle helak ehlinin kurtarıcısı Şeyh Hacı Bayram'ın oğludur. Allah aziz sırrını mukaddes kılsın.

Merhum, âlim, fâzıl ve sağlam yapılı bir insandı. Zamanını ilim ile ibadet arasında taksim etmişti. Zamanın âlimlerinden ders aldıktan sonra Molla Hocazâde'nin hizmetine girmiş ve onun muîdi olmuştur. Daha sonra Balıkesir Medresesi'ne müderris olarak tayin edilmiştir. Ardından Bursa'daki Sultan Bayezıt Medresesi'nin müderrisliğiyle görevlendirilmiştir.

Bu görevinden sonra Sultan İkinci Mehmet kendisine Sahn Medreseleri'nden birinin hocalığını vermiştir. Bilahare eski medresesine naklederek yerine kazaskerlikten azlettiği Molla Manisazâde'yi tayin etmiştir.

Molla Bahaeddin bir süre sonra tedrisatı bırakarak halktan uzaklaşmış ve Balıkesir'e yerleşmiştir. Sultan İkinci Bayezıt Edirne'deki medreseyi inşa ettirince kendisini oranın müderrisliğine tayin etmiş, vefatına kadar bu medresede müderrislik etmiştir. Hicri 895 yılında Hak'kın rahmetine kavuşmuştur.[195]

Ölüm tarihi hakkında şu beyit söylenmiştir:

Asrının bilgesi Bahaeddin'i kaybettik,
Tarihine, 'Rabbim ona merhamet buyur' dedik.

Rivayete göre bir gün Edirne'de meczup bir şahıs önüne çıkmış ve "Molla hazretleri, işini gücünü toparla, yolculuk vakti geldi" demişti. O gün eve gittiğinde vasiyetini okumuş ve yedi gün süren bir hastalığın ardından Ahiret yurduna göç etmişti.

Rahmetli Molla babam ondan ders almıştı. Onun faziletini, aklî gücünü, keskin zekasını ve güçlü tabiatını sürekli anar ve şöyle derdi: "Kısa sürede bir çok ilmi tahsil ederdi. Küçüklüğünde başına taktığı Şeyh Hacı Bayram'ın tacını ölünceye kadar çıkarmamıştı." Allah ruhunu şâd etsin, makamını nurlu kılsın.

MOLLA SİRACEDDİN

Devrin fazilet ve kemal ehli, ilmiyle âmil âlimlerinden biri de Molla Siraceddin'dir. Allah'ın rahmeti üzerine olsun.

Molla Siraceddin zamanın âlimlerinden ilim tahsil etmiş ve son olarak Molla Hocazâde'nin hizmetine girmiştir. Tahsil hayatının ardından bir medresede müderrisliğe başladı. Bilahare Sultan İkinci Mehmet kendisini Sahn Medreseleri'nden birinin müderrisliğine tayin etti. Molla Siraceddin bu medresede görev yaparken Sultan İkinci Mehmet, Molla Kastalanî'yi de Sahn Medreseleri'nden birinde görevlendirdi.

Molla Siraceddin geçmişte Molla Kastalanî'den ders almıştı. Bu yüzden hocasının medreseden çıkış anını gözetlemek için birini görevlendirmişti. Hocasının medreseden çıktığı haberini alır almaz hemen dersi bırakıyor ve koşup hocası Molla Kastalanî'nin bineğini tutuyordu. Halbuki hocası kendisini bundan men ediyordu. Molla Siraceddin hocasını bineğine bindirdikten sonra onu selamlayıp sınıfına dönüyor ve dersini tamamlıyordu.[196] Molla Siraceddin, hocasının başka bir yere tayini çıkıncaya kadar bu saygıyı göstermeye devam etmiştir.

Merhum, hemen bütün ilimlerle ilgili meseleleri hafızasında tutan biriydi. Hocası Molla Hocazâde Siraceddin'in okuyup mütalaa ettiği hiçbir bilgiyi unutmadığını, Arap edebiyatıyla ilgili bile olsa, aynen hatırladığını söylemiştir. Arap kasidelerini ezberlemede çok maharetli bir insandı. Arapça şiir yazabiliyordu. Nitekim Molla Hocazâde hakkındaki şiiri hatırlanmalıdır. Sultan İkinci Mehmet cümle kurma ve yazma konusundaki becerisinden dolayı kendisini Divan-ı Âlî katipliğine tayin etmişti. Daha önce geçtiği gibi Arapça bir şiirle ilgili olarak Kazasker Manisazâde'ye galip geldiği için Sultan İkinci Mehmet Molla Manisazâde'yi görevden azletmişti.

Merhum gençliğinin baharında öldü. Vefatı, âlimler için tam bir şok olmuştu. Molla Hocazâde, rüyasında elini kestiğini görmüş ve şöyle demişti: "Bu rüyanın üzerinden fazla bir zaman geçmemişti ki Molla Siraceddin'in vefat haberini aldım. Gördüğüm rüyanın tabiri böyle çıkmıştı." Allah ruhunu şad etsin.

MOLLA KÜPELİ-OĞLU

Sultan İkinci Mehmet devrinin fazilet ve kemal ehli âlimlerinden biri de Küpeli-Oğlu lakabıyla meşhur olan Molla Muhyiddin Mehmet'tir.

Merhum, zamanın âlimlerinden ders aldıktan sonra ilimdeki üstünlüğü ile tanınmaya başlamıştır. Tahsil hayatının ardından bazı görevlerde bulunduktan sonra Sultan İkinci Mehmet tarafından kazaskerlik makamına tayin edilmiştir. Sultan İkinci Mehmet, [197] Karaman vilayetinin fethi konusundaki çekimserliği üzerine Molla Küpeli-Oğlu'nu kazaskerlikten azletmiştir. Tarih Hicri 872 yılıydı. Aynı olaydan dolayı Vezir Mahmut Paşa da görevden alınmıştı.

Molla Küpeli-Oğlu'nun iki kız kardeşi vardı. Bunlardan biri, faziletli âlim Molla Sinan Paşa'yla evlenmişti ve bu evlilikten Mehmet Çelebi doğmuştu. Mehmet Çelebi Vezir Mahmut Paşa'nın İstanbul'da inşa ettirdiği medresenin müderrisi olmuş, bir vakit sonra bazı beldelerde kadılık görevlerinde bulunduktan sonra emekliye ayrılmış ve genç yaşta vefat etmişti.

Diğer kızkardeşi ise Kemal Paşa'nın oğlu Süleyman Çelebi ile evlenmiş ve bu evlilikten de Ahmet Şah doğmuştu. Ahmet Şah, sonraları ilminin şöhreti yedi cihana yayılan ve Kemal Paşazâde olarak bilinen zâttır. Allah hepsinin ruhlarını şad etsin.

MOLLA VİLDAN

Sultan İkinci Mehmet devrinin fazilet ve kemal ehli, ilmiyle âmil âlimlerinden biri de Molla Vildan lakabıyla meşhur olan Molla Muhyiddin Mehmet b. Yenlik'tir.

Merhum, zamanın âlimlerinden ders aldıktan sonra Gelibolu şehrine kadı olarak tayin edilmiştir. Vezir Mahmut Paşa seçkin bir şahsiyete sahip olduğunu görünce, Sultan İkinci Mehmet'in huzurunda kendisini övmüştü. Sultan İkinci Mehmet Molla Vildan'ı İstanbul'a davet etti. O geldiği sırada kazasker rahatsızlanarak göreve gelemez olmuştu. Bunun üzerine Molla Vildan kazaskerin vekilliğine getirildi.

Sultan İkinci Mehmet bir gün kazaskerlik makamına gelerek davalara bakmak istemişti. Bu vesileyle Molla Vildan'ın zeka ve edebine şahit oldu. Ona rahmetli babası Sultan İkinci Murat'ın Bursa'daki medresesini verdi. Ardından da Bursa kadılığına tayin etti. Bir süre bu görevde kaldıktan sonra kazaskerlik makamına getirdi. Ama bu görevden azletti.

Sultan İkinci Bayezıt tahta oturunca Molla Vildan'ı Anadolu Kazaskerliği makamına getirdi ve bu görevde iken vefat etti.

Kadılığı bakımından herkesin rızasına nail olmuş, sevilen bir insandı. Keskin zeka ve basireti, [198] güçlü öngörüsüyle hakkı batıldan ayırırdı. Cenab-ı Allah ruhunu şad etsin, makamını nurlu kılsın.

Molla Vildan'ın kazasker olarak görevli olduğu sırada Sultan'ın hizmetçi gençlerinden birinde ahlaksız davranışlar görülmüştü. Olay Edirne'de olmuştu. Şehirdeki mahkeme vekili bir görevli göndererek o genci bu davranıştan men etmeye çalıştı. Ama o genç hiç aldırış etmeden bildiğini yapmaya devam etti. Bunu duyan mahkeme vekili öfkelendi ve atına binerek ona terbiyesini bizzat vermek istedi. Genç adam, mahkeme vekiline ağır bir dayak attı.

Sultan İkinci Mehmet, olayı işitince şer'i mahkemenin vekilini aşağıladığı için o gencin öldürülmesini emretti. Bir çok vezir gencin canını bağışlaması için şefaatçi oldular. Sultan hiçbirinin şefaatini kabul etmedi. Bunun üzerine vezirler Molla Vildan'a giderek Sultan katında aracı olmasını istediler. O da Sultan'ın huzuruna çıkıp bir şeyler söyledi. Ama Sultan söylediklerine iltifat etmedi.

Bunun üzerine Molla Vildan şöyle dedi: "Mahkeme vekili makamından öfkeyle çıktığında ondaki kadılık sıfatı da kalkmıştır. Dolayısıyla o gençle kavga ederken şer'i mahkemeyle ilişiği yoktur. Bu yüzden yediği dayakla, şeriat tahkir edilmiş değildir. Dolayısıyla katli helal olmaz."

Sultan İkinci Mehmet sustu. Bir süre sonra genç İstanbul'a geldi. Vezirler onu, canını bağışladığı için elini öpmesi için Sultan İkinci Mehmet'e götürdüler. Sultan İkinci Mehmet büyük bir sopa getirtti. O genci eşek sudan gelince kadar dövdü. Öyle bir dövdü ki genç dört ay yataktan kalkamadı. Ama tedavi olup iyileşti ve tahsiline devam etti. İşte o genç Sultan İkinci Bayezıt'ın veziri Davud Paşa olmuştur.

Davud Paşa Sultan İkinci Mehmet'e her zaman dua eder ve şöyle derdi: "İçinde bulunduğum şu hali onun dayağına borçluyum."[199]

MOLLA AHMET PAŞA B. VELİYYÜDDİN

Sultan İkinci Mehmet devrinin fazilet ve kemal ehli âlimlerinden biri de Molla Ahmet Paşa b. Veliyyüddin el-Hüseynî'dir. Allah makamlarını nurlandırsın ve Firdevs cennetlerinde barındırsın.

Merhum; zamanın âlimlerinden ilim tahsil ederek hayli yüksek bir mevki kazanmıştır. Tahsil hayatından sonra Bursa'da bulunan Muradiye Medresesi'ne müderris olmuştur. Daha sonra Edirne Kadısı olmuş, ardından Sultan İkinci Mehmet tarafından kazaskerliğe tayin edilmiştir. Sultan İkinci Mehmet onu bilahare kendi hocalığına seçmiş ve onunla daimi bir sohbeti benimsemiştir.

Hoş sohbet, latifeli ve ifadesi güçlü bir kişilikti. Şiire daha yatkındı ve şiirlerini daha çok Türkçe yazmıştı. Molla Ahmet Paşa'nın şiirlerinde fesahat belagata baskındır. Sultan İkinci Mehmet'in ona büyük düşkünlüğü vardı. O kadar ki kendisini vezirliğe bile getirmiş ama aralarında geçen bir olaydan dolayı kendisini görevden almıştı. Vezirliğin ardından Tire, Ankara ve Bursa gibi şehirlere emir olarak tayin edilmişti.

Hicri 902 yılında Bursa Emiri iken Hakk'ın rahmetine kavuşmuş ve oraya defnedilmiştir. Kendisinin bu şehirde bir medresesi ve kabrinin üzerinde türbesi vardır. Türbesinin girişinde ölüm tarihi bir şiirle yazılmıştır. Söz konusu şiir Bursa şer'i mahkemesi vekili Mehmet b. Eflatun'a ait olup şöyledir:

Bu nurlar destesidir,
Rahman'ın övülen saydıklarına,
Kaçtı o alemin kirlerinden,
Çünkü tesbih ettiğine hasretti,

Ruhü'l-Kudüs dedi ki tarihinde,'Ruhunun sığınağı cennetlerdedir'. Merhum; nesep olarak soylu, kıymetli, himmeti âlî, cömert ve güzel tabiatlı bir insandı. Kendisinin nesli yoktur. Sebebi de hiç evlenmemiş olmasıdır. Hatta bu yüzden bazı kimseler[200] tarafından oğlancılıkla suçlanmıştır. Ama rahmetli Molla babam, hocası Molla Hocazâde'den şunu nakletmişti: "Kendisi Edirne'de onunla birlikte şehir gezisine çıkmıştı. Şehri dolaşırlarken Molla Ahmet Paşa, Hocazâde'ye cimânın zevkini sorarak şöyle dedi: "Bunu bir çok kimseye sordum. Tarif edemediler. Siz faziletli bir âlimsiniz. Belki

bu zevki tam olarak ifade edebilirsiniz." Hocazâde şöyle dediğini söyler: "Derim ki cimâ tarif edilmez, yaşanır." Molla Ahmet Paşa bu cevaptan hoşlanmamıştı. Bunun üzerine Hocazâde şöyle sordu: "Balın tadını tarif edebilir misin?" Molla Ahmet Paşa cevap verdi: "Ancak tadılarak bilinir." Hocazâde 'İşte cimâ da öyledir' dedi." Rahmetli babam, Hocazâde'nin "İşte o an, iktidarsız olduğunu anladım" dediğini naklet-ti. Merhum Arapça şiirler de yazardı. Bu şiirlerinden birinde, Molla Hızır Bey'in kasidesine nazirede bulunarak şöyle demiştir:

Ey nazar oklarını kalbime fırlatan,
Kurtuluş çok uzak! Canım ve ruhum hâlâ fedadır sana,
Ölümümden önce. Ey göz nurum yazdım kapına
Gözyaşıyla bir mektup,Vecde şahit kıldım divit ve mürekkebimi
Sor ibretlerimi Şakaklarının örtüsü misk olmuştur,
Ey haram ceylan, Çin'de yaktı ceylanların kalpleri,
Hasret ateşlerini. Niye yakarsın içimi ki tatlı su sende,
Ondan içen, Anlatır gelene, kaynağı hayat suyumdur,
Karanlıklarda değil. Ahmet'ten, kaptanın şakaklarından
Belirdi kelimeler. Esintilerinden duaların miskini yaysın,
Şafaklarda.[201]

Yazışmalarından birinde girişte yer verdiği beyitte nesebine işaret ettiğini görmekteyiz ki o beyit şudur:

Selam nefeslerim gibidir, dile getirdiğimde,
Dedem ve seyyidim Allah Resulü'nün övgüsünü.

Allah ruhunu şâd edip cennetin yüksek makamlarındaki fütuhatını arttırsın.[202]

MOLLA İBRAHİM PAŞA

Sultan İkinci Mehmet devrinin ilmiyle âmil, fazilet ve kemal ehli âlimlerinden biri de Molla İbrahim b. Halil b. İbrahim b. Halil'dir. Allah ruhunu şâd etsin. Büyük dedesi Molla Halil'in hayatı daha önce anlatılmış ve Osmanlı devletinin ilk kazaskeri olduğu belirtilmişti. Babası Halil Paşa ise, Sultan Murat'ın veziriydi. Sultan İkinci Mehmet saltanat tahtına oturduktan sonra İstanbul'un fethinin ardından bir şeyden dolayı onu hapse atmış ve mallarına el koydurmuştu. Kendisi hapiste iken ölmüştür. O zamanlar merhum İbrahim Paşa Edirne'de kadı olarak görev yapıyordu. Sultan, kendisini bu görevinden azlederek hiçbir gelir de tahsis etmedi. Halk arasında aşağılanan bir konuma düşmüştü. O kadar ki ulemadan bazı öğrencilerini ziyaret etmek istemiş, Sultan İkinci Mehmet'in öfkesinden korkan öğrencileri hocalarıyla görüşmeyi kabul etmemişlerdi. Sonra şartlar değişmiş Bursa şehrindeki Sultan Bayezıt İmareti'nin mütevellisi olmuştur. Bu görevde iken, Bursa Kadısı Molla Kirmasti tarafından teftiş edilmiş ve onunla hesaplar konusunda tartışmıştı. Molla İbrahim tartışma sırasında biraz ileri gitmiş ve Molla Kirmasti'ya ağır sözler söylemişti. O da meseleyi Sultan İkinci Mehmet'e arz etmiş, Sultan da Molla İbrahim'i mütevellilik görevinden azletmişti. Bir süre sonra Bursa muhtesipliği görevini üstlenmiştir ki bu, halk gözünde memuriyetin en aşağı derecesidir. Bineğinin semerini kendisi vurur, her işini kendi görürdü. Bir gün içine düştüğü hale çok üzülerek memuriyeti tamamen terk etti. Hak ârifi Şeyh Hacı Halife'nin hizmetine intisap etti. Fakirlerin urbasını giyerek onların kisvesine büründü. Artık Şeyh Hacı Halife'nin müritlerinden biri olmuştu. Düşmanları Sultan İkinci Mehmet'e Molla İbrahim'in delirdiğini ve Bursa Hastanesi'nde tedavi gördüğünü söylediler. O, bu hal üzere iken

Şeyh Hacı Halife müritleriyle birlikte Bursa dağına –Uludağ- çıkmıştı. Müritleriyle orada toplanacaktı.[203] Şeyhin bindiği atın boynuna bir zil takılmıştı. Bunun nedeni, ormanda kaybolması halinde Şeyhin bulunabilmesiydi. Şeyh Hacı Halife, müritlerinden birine "Bu atı İbrahim'e götür ve ona ata binip yanıma gelmesini, atın boynundaki zili çıkarmasını istediğimi söyle" dedi. Olayı anlatan şöyle der: Molla İbrahim Paşa ağaçların arasından güründü. Üzerinde fakirlere mahsus urbalar vardı. Şeyh ona seslenerek şöyle dedi: "Ey İbrahim, benim yanıma gelmedikçe attan inme." O da "Peki Şeyh hazretleri!" diye karşılık verdi. Şeyhinin yanına vardığında attan indi ve Şeyh kendisine bir koyun postu sererek üzerine oturmasını emretti. Molla İbrahim oturunca şöyle dedi: "Şeyh hazretleri, bana verdiğiniz bu zilin öyle bir sesi var ki doğuda batıda duymayan kalmaz." Şeyh hazretleri onu tasdik ederek "Ben de öyle olmasını umuyorum Allah'ın izniyle" dedi ve ekledi: "Yarın İstanbul'a gitmek üzere yola çık. Sultan Bayezıt'a bigane kalma." Sultan Bayezıt o sırada Amasya emiri idi. Molla İbrahim Şeyhin elini öperek onunla vedalaştı. Şeyh Hacı Halife de bu seferinin hayır ve berekete vesile olması için dua etti. Râzî bundan sonrasını bizzat İbrahim Paşa'nın ağzından şöyle anlatır: "İstanbul'a vardığımda yolların birinde Sultan İkinci Mehmet'i dört tane emir eriyle yürürken gördüm. Sultan adeti gereği böyle gezilere çıkardı. Atımdan inip yolun kenarında dikildim. Beni görür görmez 'Sen Halil Paşa'nın oğlu değil misin?' diye sordu. 'Evet' diye cevap verdim. 'Allah'a hamd olsun, deliliğinizden eser kalmamış' dedi. 'Evet Sultanım' dedim. 'Yarın Divanda bulun' dedi. Ertesi gün vezirler yanına girince 'Halil Paşa'nın oğlu geldi mi?' diye sormuş. 'Evet' dediklerinde 'Hangi makamı istediğini sorun' demiş. Vezirler hangi makamı istediğimi sorduklarında Şeyhimin öğüdünü gözeterek 'Amasya valiliği' dedim. Biraz sonra vezirler aynı soruyu tekrarladılar. Ben de aynı isteğimi yineledim. Sultana söylediklerinde 'Şimdi anlıyorum ki deliliği tamamen geçmemiş. Halbuki en yüksek makamı dilese verecektim' demiş. Amasya'ya vardığımda bir rüya gördüm. Rüyamda Sultan İkinci Bayezıt bir file binmiş, beni de terkisine almıştı. Şehzade Bayezıt'ın huzuruna girdiğimde şöyle dedi:[204] 'Molla hazretleri, bu makamı benim için kabul ettiğinizi biliyorum. Eğer Cenab-ı Hak saltanat nimetini bana lütfederse seninle yoğun bir ilişkimiz olacak."Çok geçmeden Sultan İkinci Mehmet vefat etti ve Şehzade Bayezıt, sultan olarak tahta oturdu. İlk iş olarak da Molla İbrahim Paşa'ya ferman göndererek ailesini Amasya'dan İstanbul'a taşımasını istedi. Molla İbrahim Paşa İstanbul'a vardığında Molla Kastalanî'yi Rumeli Kazaskerliği görevinden alarak İbrahim Paşa'ya verdi. Kazaskerlik görevine geldiğinde, zamanında Bursa'da imaret mütevelliliğinden azledilmesine sebep olan Molla Kirmasti de İstanbul'da kadı idi. İbrahim Paşa'yı tebrik etmek için ziyaretine geldiğinde korku içindeydi. Çünkü kendisini aşağılayıp horlamasından korkuyordu. Ama İbrahim Paşa kendisine izzet ü ikramda bulundu. Molla Kirmasti bir zamanlar yaptığından dolayı utanmış ve korkusu yerini utanca bırakmıştı. Sultan İkinci Bayezıt daha sonra onu sadrazamlık görevine tayin etti ve vezirlik görevini yürütürken vefat etti. Kadılık ve vezirlik görevleri esnasında güzel bir iz bırakmıştı. İnsanlara gayet güzel davranır, zarifliği elden bırakmazdı. Özel mutfağından her gün altı yüz fakire yemek verilirdi. Vefat ettiğinde sadece sekiz bin dirhem parası bulundu. Allah makamını cennet kılsın.[205]

MOLLA YARHİSARÎZÂDE

Devrin ilmiyle âmil, fazilet ve kemal sahibi alimlerinden biri de Molla Muslihuddin Mustafa b. Evhaduddin Yarhisârî'dir. Allah kabrini nurlandırıp ruhunu şâd etsin. Merhum sâlih bir ilim adamıydı. Değerli bir kişiliğe sahip olup himmeti âli idi. Halk içinde büyük saygı ve takdir gören bir âlimdi.

Zamanın âlimlerinden ilim okuduktan sonra Molla Hocazâde'nin hizmetine girmiş ve İstanbul'daki Murat Paşa Medresesi'nde müderris olmuştur. Bilahare Edirne'deki Medrese-i Atîka'nın müderrisliğine tayin edilmiştir. Bu görevin ardından İstanbul'daki Sahn Medreseleri'nden birine tayin edilmiştir. Sultan İkinci Bayezıt döneminde İstanbul Kadılığı görevine getirilmiş ve yirmi yıl kaldığı bu görevi sırasında vefat etmiştir.

Anlatıldığına göre vezirler, İstanbul Kadılığı görevini ona zorla kabul ettirmek istemişlerse de o kabul etmemişti. Bunun üzerine durumu Sultan İkinci Bayezıt'a bildirmişler o da "Ona bizzat kendi hattımla bir mektup yazayım" diyerek bir mektup yazmıştı. Sultan mektubunda şöyle diyordu: "Anılan kadılık görevine senin layık olduğunu biliyorum. Bu kadılığa senden başkasını atamam halinde Allah'a isyan etmiş olacağımı da biliyorum. Bu kadılığı kabul etmenizi istirham ediyorum."

Sultanın mektubu eline ulaşınca Molla Yarhisârîzâde görevi kabul ederek en güzel şekilde yürütmeye başlamıştı. Allah kendisini mağfiretine garkedip en güzel cennetlerinde mukim kılsın.

Merhum; hemen bütün ilimlerde söz sahibi idi. Devrin alimleri de onun ilimdeki üstünlüğünü ikrar ederlerdi. Ama telif yazımıyla meşgul olmamıştı. Veba olan beldeden kaçmaya cevaz vermesine dair bir risalesini gördüm. Bu küçük risale bile ilmî ehliyetini göstermeye yetiyordu.

Kadılığı sırasında çok güzel bir yol izlemiş, halkın hoşnutluğunu kazanmıştır. Haksızlık edenler ondan çok korkarlardı. Çünkü hak edeni cezalandırma noktasında kesinlikle taviz göstermezdi.

Merhum İstanbul'da Hicri 911 yılında Hakk'ın rahmetine kavuşmuş[206] ve yine İstanbul'da kendi yaptırdığı mescidin bahçesine defnedilmiştir. Allah makamını nurlandırsın ve cennet odalarında iskan ettirsin.

MOLLA KİRMASTİ

Sultan İkinci Mehmet devrinin ilmiyle âmil, fazilet ve kemal ehli âlimlerinden biri de Molla Yusuf b. Hüseyin Kirmasti'dir.

Merhum, zamanın âlimlerinden ilim tahsil ettikten sonra Molla Hocazâde'nin hizmetine girmiştir. Arapça ve din ilimlerinde büyük başarı göstermiş, bazı medreselerde müderrislikte bulunmuştur. Daha sonra Sahn Medreseleri'nden birinde müderris olmuş, bilahare Bursa Kadılığına getirilmiştir. Bu görevinin ardından da İstanbul Kadısı olmuştur. Kadılığı sırasında iyi bir izlenim bırakmış, övgüye değer bir şekilde çalışmıştır. Hakk'ın kılıçlarından bir kılıç olmuş ve Allah yolunda hiçbir kınayıcının kınamasından korkmamıştır.

Anlatıldığına göre bir gün mescide küçük bir sarıkla gitmişti. Mescitten çıktığında Vezir İbrahim Paşa hazır bulunmasını gerektiren bir işten dolayı kendisini çağırtmıştı. Vezirin makamını caminin makamına tercih etmiş olma korkusuyla sarığını değiştirmeden Vezirin huzuruna gitmişti. İbrahim Paşa kendisini bu halde görünce sebebini sormuş, o da cevaben şöyle demişti: "Yaratanın hizmetine bu kıyafette gittim. Vezirin huzuruna çıkacağım için kıyafetimi değiştirme hususunda kendimi mezun hissetmedim."

Bu söz Vezirin hoşuna gitmişti. Onu Sultan İkinci Bayezıt'a da anlattı. Cevap Sultanın da hoşuna gitmiş olacak ki bu güzel davranışından dolayı kendisine hediyeler göndermişti.[207]

Molla Kirmasti'nin bir çok telifi vardır. Bunlardan *Hâşiyetu Şerhi'l-Mutavvel li't-Telhîs*, *Şerhu'l-Vikâye* fıkıh konusundadır. Usul-i Fıkıh konusunda yazdığı muhtasar bir eseri olup adı *el-Vecîz*'dir. Meânî ilmine dair de bir eseri vardır.

Merhum Hicri 900 yılı civarında vefat etmiş ve İstanbul'da Sultan İkinci Mehmet –Fatih- Cami civarında yaptırdığı kütüphanenin avlusuna defnedilmiştir. Allah kabrini nurlandırsın, ruhunu şâd etsin.

MOLLA EŞREFZÂDE

Devrin fazilet ve kemal ehli âlimlerinden biri de Molla Eşrefzâde'dir.

Merhum, Molla Hocazâde'den ilim tahsil etmiştir. Molla Hocazâde onun ilimdeki üstünlüğüne şahitlik etmiştir. Ardından Molla Ali et-Tusî'den ilim tahsil etmiş ve onun muîdi olmuştur. İlmi ve ahlakı her yerde konuşulur olmuştur. O kadar ki bazı öğrenciler, ilmi bir meselede Molla Ali et-Tusî'nin hakemliğine başvurmuşlarsa da o meselelerini çözememişti. Ardından Molla Eşrefzâde'ye gitmişler ve meseleyi daha ilk dinlediğinde çözüvermişti. Rivayete göre onun çözemediği hemen hiçbir konu yoktu.

Merhum, devrinin ilginç şahsiyetlerinden ve ender yetişen beyinlerindendi. Rahmetli Molla babam onun şu sözünü naklet-mişti:

"Babam, manalarını anlamaya girişmeden önce ilim dallarına ait metinleri ezberlememi emretti. Bu metinleri incelemeye başlayıp da bunlardan hüküm çıkarma makamına eriştiğimde ezberlediklerimin tamamını bir anda anlayıverdim." Merhum babam şöyle derdi: "Eğer söz konusu ilimlerle meşgul olmaya devam etseydi, öncekilerin isimlerini unutturabilirdi. Ama zamanın şartları onu harcamış, olanlar olmuştur."[208]

Bunu şöyle açıklayabiliriz ki kendisi tasavvuf yoluna meylederek sufi zümresine katılmıştır. Seyahat arzusuna kapılan Molla Eşrefzâde'ye Kalenderî taifesi uymuş, onu zorla ve gerektiğinde güç kullanarak alıkoymuşlardır. Eşrefzâde onlarla birlikte ölünceye kadar o diyar senin bu diyar benim gezmek zorunda kalmıştır. Allah rahmet etsin.

MOLLA AMASYALI ABDULLAH

Devrin ilmiyle âmil, fazilet ve kemal ehli âlimlerinden biri de Amasyalı Abdullah'tır.

Merhum, devrinin âlimlerinden ilim tahsil ettikten sonra Merzifon Medresesi'ne müderris olmuş, ardından Amasya'daki Sultan Bayezıt Medresesi'ne tayin edilmiş ve orada müderris olarak çalışırken vefat etmiştir.

Rahmetli ibadete düşkün, züht ve takva sahibi, kerametleri görülmüş bir zât idi. Edebi ilimleri, usul ve fürû ilimlerini bilirdi. *Miftâhu'l-ulûm* adlı eseri şerhlerine bakmaksızın okuturdu. Belagat âlimlerini baş tacı ederdi. Kendisinden istifade edenlerin sayısı hayli fazladır. Zamanının büyük bölümünü ilim ve ibadet ile geçirir, dünya hallerine iltifat etmezdi. Allah ruhunu şâd etsin ve makamını nura boğsun.

MOLLA HACI BABA

Sultan İkinci Mehmet devrinin ilmiyle âmil, fazilet ve kemal ehli âlimlerinden biri de Tosyalı Molla Hacı Baba'dır.

Merhum edebi ve şer'i ilimleri iyi bilirdi. Tedrisatla meşgul olmuş ve kendisinden hayli âlim istifade etmiştir.[209]

Eserleri medrese talebesi arasında şöhret bulmuş olup belli başlıları şunlardır: Nahiv ilmine dair *İ'râbu'l-Kâfiye*, *İ'râbu'l-Misbâh*, *Kavâidu'l-i'râb* ve *Şerhu'l-Avâmil* kitaplarıdır. Allah ruhunu şâd, kabrini nur etsin.

MOLLA VELİYYÜDDİN KARAMANÎ

Devrin ilmiyle âmil, fazilet ve kemal ehli âlimlerinden biri de Molla Veliyyüddin Karamanî olup şair Nizamî'nin babasıdır.

Merhum, kendi memleketinde bir çok faydalı ilim okuyarak bunlarda yüksek bir makama ulaşmıştır. Bazı günler zikir meclislerinde oturur, avam da havas da kendisinden istifade ederlerdi. Vaazları esnasında hâle yenik düşer, bazan hâlin galip gelmesi yüzünden minberden düşerdi.

Rahmetlinin şair oğlu Nizamî, babası hayatta iken vefat etmiş ve Molla Veliyyüddin buna çok üzülmüştür. Oğluna duyduğu sevgiden dolayı vaazları sırasında gerektikçe oğlunun şiirlerinden beyitler okur, hem kendi ağlar, hem de dinleyenleri ağlatırdı. Yetim lakabıyla tanına hocam Molla Alaeddin Ali bana onu anlatmıştı.

Allame Teftazanî'nin *Dîbacetü şerhi's-Şemsiyye* adlı eserinde yazdığı bir şerhi vardır. Allah her ikisinin de ruhunu şâd etsin. Oğlu Nizamî'nin şiirleri bütün Anadolu'da yayılıp meşhur olmuş, halk tarafından sevilmiştir. O kadar ki Sultan İkinci Mehmet kendisini İstanbul'a davet etmiş, yolda vefat etmiştir. Allah rahmet etsin.

MOLLA ALİ FENÂRÎ

Devrin faziletli ehli âlimlerinden biri de Molla Alaeddin Ali Fenârî'dir. Fenârî nispeti, meşhur Molla Fenârî'nin oğullarından olduğu için verilmiş değildir.[210]

Merhum, faziletli bir âlimdi. Molla Ali et-Tusî'den ilim tahsil ettikten sonra bazı medreselerde müderris olmuş, bilahare Sahn Medreseleri'nden birine müderris olarak tayin edilmişti. Daha sonra Bursa Kadılığı görevine getirilmiş, ardından Anadolu Kazaskerliğine atanmıştır. Sonra bu görevden azledilerek emekliye ayrılmış ve seksen dirhem yevmiye bağlanmıştır. Sultan İkinci Bayezıt devrinde vefat etmiştir.

Rahmetli Arap dili ilimlerinde derin bilgi sahibi, fıkıh ve usul ilimlerine vâkıf bir âlimdi. Seyyid Şerif'in *Şerhu'l-Miftâh* adlı eserine bir hâşiye yazmıştır. Arapça metin yazımında çok güçlüydü. Allah ruhuna şâd etsin.

MOLLA KARA SİNAN

Sultan İkinci Mehmet devrinin fazilet ehli âlimlerinden biri de 'Kara Sinan' lakabıyla meşhur olan Molla Sinanuddin Yusuf'tur.

Merhum, devrin âlimlerinden ilim tahsil ettikten sonra bazı medreselerde müderris olmuştur. Arapça ilimlerinde ve edebî sanatlarda çok başarılı bir insandı.

Sarf ilmine dair *Merâhu'l-ervâh* ve *eş-Şâfiye* kitaplarına şerh yazmıştır. Heyet ilmine dair Çağminî'nin *el-Mulahhas* kitabına

bir şerh yazmıştır. Sadru'ş-şerîa'nın *Şerhu'l-Vikâye*'si üzerine hâşiyesi vardır.

MOLLA MUSLİHUDDİN KARAMANÎ

Devrin fazilet sahibi âlimlerinden biri de Molla Muslihuddin Mustafa b. Zekeriya b. Aydoğmuş Karamanî'dir.[211]

Merhum, doğduğu beldenin âlimlerinden ilim tahsil ettikten sonra Kahire'ye gitmiş ve oranın âlimlerinden de okuduktan sonra Anadolu'ya geri dönmüştür.

el-Misbâh şerhi *ed-Dav'* üzerine bir hâşiye yazmıştır. Büyük Fakih Ebulleys'in *Kitabu's-Salat* adlı eserinin mukaddimesine bir şerh yazmıştır. Gayet makbul ve faydalı bu eser, müellifi tarafından *et-Tavzîh* diye isimlendirilmiştir. Allah ruhunu şâd etsin.

MOLLA ABDÜLKERİM KAYNÎ

Devrin fazilet ve kemal ehli âlimlerinden biri de Molla Muslihuddin Mustafa olup Molla Abdülkerim'in kaynıdır.

Merhum Anadolu ulemasından ders almış ve onlar arasında meziyetleriyle şöhret bulmuştur. Kendisine bazı medreselerin müderrisliği havale edildikten sonra Bursa Muradiye Medresesi'nin müderrisi olarak görev yaparken vefat etmiştir. Allah ruhunu şâd etsin.

MOLLA KARACA AHMET

Sultan İkinci Mehmet devrinin fazilet ve kemal sahibi âlimlerinden biri de Karaca Ahmet lakabıyla meşhur olan Molla Şemseddin Ahmet'tir.

Merhum bazı medreselerde müderrislik ettikten sonra Bursa şehrinde Sultan Bayezıt tarafından kurulan medresenin müderrisi olmuştur. Hicrî 854 yılı Şaban ayının ortalarında aynı medresede çalıştığı sırada vefat etmiştir.

Rahmetli zamanının tamamını ilimle meşgul olarak geçirirdi. Meşguliyetindeki yoğunluğa rağmen anlayışındaki ağırlıktan dolayı tahsili, yani elde ettiği bilgisi azdı. Buna rağmen aşırı çalışmak suretiyle ilimde yüksek mertebelere ulaşmıştır.[212]

Çeşitli muhtasarlar üzerine hâşiyeler yazmış ve medrese talebeleri bunlardan hayli istifade etmiştir. Tartıyla ilgili olarak Hüsameddin el-Kâtibî'nin *er-Risâletu'l-Esîriyye* isimli eserinin şerhi üzerine bir hâşiye yazmıştır. Seyyid Şerif'in *Şerhu'ş-Şemsiyye*'sini hâşiyeleri üzerine hâşiye yazmıştır. Aynı şekilde Molla Sadeddin Teftazanî'nin *Şerhu'ş-Şemsiyye*'si üzerine hâşiye yazmıştır. Sadeddin Teftazanî'nin *Şerhu'l-Akâid*'i üzerine hâşiye yazmıştır. Yüce Allah ruhunu şâd etsin.

MOLLA DİKGÖZ

Devrin fazilet ve kemal ehli âlimlerinden biri de 'Dikgöz' lakabıyla tanınan Molla Şemseddin Ahmet'tir.

Merhum Anadolu beldelerinden bazılarında müderrislik ettikten sonra Bursa'daki Muradiye Medresesi'nin müderrisi olmuştur. Aynı medresede müderris olarak çalışırken Hakk'ın rahmetine kavuşmuştur. Tedrisat faaliyetinde faydalı, telif faaliyetinde güzel işler yapmış bir âlimdir.

Tasnifleri arasında Sarf ilminin bilinen kaynaklarından *Şerhu'l-Merâh*'ı zikredebiliriz ki; gayet faydalı ve tahkik üzere kap-

samlı ve çok güzel bir şerhtir. Mesud-i Rumî'nin *Şerhu Âdâbi'l-bahs* adlı eserinin üzerine hâşiye yazmıştır. Bu da gayet değerli hâşiye çalışmasıdır. Ayrıca Sarf ilminin bilinen eserlerinden *Kitâbu'l-Maksûd*'u şerh etmiştir. Allah ruhunu şâd etsin.[213]

MOLLA TAŞKUN SUFİ

Devrin ilmiyle âmil âlimlerinden biri de Molla Taşkun Halife'dir.

Merhum hem âlim, hem de âmil bir insandı. Zamanın âlimlerinden ilim tahsil ettikten sonra fazilet ve kemal ehli Molla Hüsrev'in hizmetine girdi. Faydalı şer'î ilimlerin tahsilini onun yanında tamamladı. Ardından tasavvuf mesleğini seçerek Bursa'ya yerleşti. Şehirde bugün –Kanunî Devri- kendi adıyla bilinen mahallede Taşkun Sufi Mahallesinde ikamet etti. Vaaz ve zikirle meşgul oldu. Bir çok insan ondan istifade etti ve halk tarafından sevilip sayıldı.

Sultan İkinci Bayezıt döneminde Bursa'da vefat etti. Allah ruhunu şâd, fütuhatını bol etsin.

MOLLA MUSLİHUDDİN AHMER

Sultan İkinci Mehmet devrinin fazilet ve kemal ehli, ilmiyle âmil âlimlerinden biri de 'Kızıl Katır' lakabıyla tanınan Molla Muslihuddin Ahmer'dir.

Rahmetli ilmi çok sever, ilmî meselelerin tamamını ezbere bilirdi. Zamanının hemen tamamını tedris faaliyetiyle geçirir, öğrencileriyle ilgilenirdi.

Rahmetli amcamın anlattığına göre Molla Muslihuddin her gün muteber eserlerden seçilme on kitap okuturdu. İlmî meselelerin hemen tamamını ezbere bilirdi. Amcam onunla ilgili olarak şöyle demişti: "Onun yanında iki yıl ilimle meşgul oldum. Benimle aşırı ilgilenmesinden dolayı dersini bir gün dahi terk edemedim."

Rahmetli amcam Molla Muslihuddin'le ilgili olarak şunu da söylerdi: "Onun yanında edebî, aklî, şer'î ilimlere dair zikrettiğim hiçbir mesele yoktu ki bütün lafız ve ibareleriyle hocamın ezberinde bulunmasın. O kadar ki kitap nüshaları arasındaki farkları dahi bilirdi...[214] Bir gün bir mesele üzerinde inat eden bir öğrencisine öfkelenerek şöyle dedi: Sarf'ın temeli *el-Maksûd* kitabından Zemahşerî'nin *el-Keşşâf* adlı tefsirine kadar işledikleri meseleler hatırımda olmayan hiçbir kitap yoktur. Senin bu meseleyle ilgili olarak zikrettiğini husus, o kitapta mevcut değildir."

Rahmetli amcam, Molla Muslihuddin'in söylediğinin aynıyla doğru olduğu ve ilgili meselenin öğrencinin zikrettiği kitapta kesinlikle olmadığını ifade etti.

Molla Muslihuddin Bursa'daki Manastır Medresesi'nde müderris idi. Sultan İkinci Mehmet ona Edirne'deki Yeni Medrese'nin müderrisliğini vermişti. Aynı gün, Sahn Medreseleri'nden biri de boşalmıştı. Bunun üzerine Sultan "O medreseyi Molla Muslihuddin'e verdim. Ona Molla Muslihuddin'den daha layık birini tanımıyorum" dedi. Veziri itirazda bulunarak "Sultanım, bugün kendisine Edirne'deki Yeni Medrese'yi vermiştiniz" dedi. Sultan "Zararı yok, o bu göreve de ehildir" dedi.

Sultan İkinci Bayezıt tahta geçtiği zaman Molla Muslihuddin'e ilk medresesi olan Manastır Medresesi'ni verdi. Ardından ikinci medresesi olan Edirne'deki Yeni Medrese'ye tayin etti ve orada müderris olarak çalışırken vefat etti.

Rahmetli, kısa sakallı, kızıl tenli ve gerçekten iri yapılıydı. Ancak çok güçlü ve iri atlara binebilirdi. Öğrencilerinden her

hangi biri derse gelmediği zaman, dersten sonra odasına bizzat gider ve hasta ise geçmiş olsun der, aksi halde çok sert bir şekilde azarlayıp tehdit ederdi.

Rahmetli; amcam şunu anlatmıştı: "Bir keresinde Kastamonu'da yaşayan dayım Edirne'ye gelmişti. Ders günlerinden birinde kendisini şehrin bahçelerinde ağırlamak istedim. Bu niyetle hocamdan izin istedim: Bana kızarak 'Bunu ders için makul bir engel olarak mı görüyorsun?!' dedi. Onun için derse engel olabilecek hiçbir şey yoktu. Bana şunu da söylemişti: 'Halinden dolayı utanıyor olmasam seni medreseden uzaklaştırırdım!."[215]

Allah ruhunu şâd etsin, kabrini nurlandırsın.

MOLLA ŞEMSEDDİN

Devrin âlimlerinden biri de Molla Şemseddin'dir.

Aslen Aydın vilayetindendir. Önce Anadolu ulemasından ders almış, ardından Acem diyarına giderek orada zamanın âlimlerinden ders almıştır. Oradan da Arap diyarına geçmiş ve oraların âlimlerinden de ilim tahsil etmiştir. Sonuçta bir çok ilim dalında söz sahibi olmuş, özellikle Belagat ilminde derinleşmiş, Nağme (=Musikî) ilminde devrindeki akranlarını aşmıştır.

Acem ve Arap diyarlarındaki tahsilinden sonra Anadolu'ya dönmüş ve Nağme ilmi konusunda Sultan İkinci Mehmet'in sohbetine katılmış ve zamanla onun katında çok yakın bir konuma yükselmiştir. Ancak Sultan'ın huzurunda yaptığı bir edep dışı davranış yüzünden Sultan tarafından kovulmuştur.

Saraydan kovulduktan sonra Bursa'ya giderek evine kapanmıştır. Harcayacak parası kalmadığında evinden çıkardı. Onu gören musiki severler hemen çevresine toplanırlar, o da musiki sanatıyla ilgili tek bir bilgi için bir dirhem alırdı. Bu sayede hayli para biriktirdikten sonra tekrar evine kapanır, parası bitinceye kadar da bir daha çıkmazdı.

Hicrî 900 yılları civarında vefat edinceye kadar böyle yaşamıştır. Yetime isimli kızı dışında yanında kimsesi yoktu. Ömrünün son günlerinde Sultan'ın meclisinden uzaklaşmaktan dolayı hissettiği kederin etkisiyle zihinsel faaliyetleri de bozulmuştur. O kadar ki kendisine yiyecek bir şey hediye edildiğinde yemez, zehirli olduğunu düşünürdü.

Arapça, Farsça ve Türkçe kasideler yazar, büyük zâtları övmek için yazdığı bu kasideleri onlara gönderirdi. Bu kasideler başından sonuna tashif edildiğinde ortaya hiciv çıkardı. İlm-i Edvâra dair yazdığı eserler olup günümüzde bu ilmin ehli arasında yaygındır. Allah ruhunu şâd etsin, kabrini nurlandırsın.[216]

MOLLA MELÎHÎ

Devrin tanınmış âlimlerinden biri de 'Melîhî' lakabıyla bilinen zâttır.

Aslen Aydın vilayetindendir. Zamanın âlimlerinden ilim tahsil etmiş ve hemen bütün dallarda başarı göstererek akranları arasında temayüz etmiştir. Ardından Acem diyarına giderek oranın bilginlerinden de ilim tahsil etmiştir. Molla Abdurrahman Camî onunla birlikte ders görenlerdendi. Molla Melîhî daha sonra Anadolu'ya dönerek fethedildiği dönemde İstanbul'a yerleştirmiştir. Sonra Yüce Allah'ın inayetinden mahrum kalmış ve ölünceye kadar şarap müptelası olmuştur.

Rahmetli Molla babam şöyle derdi: "Cevherî'nin *es-Sıhâh* adlı eseri Molla Melîhî'nin ezberindeydi. Her hangi bir keli-

meyle ilgili mesele olduğunda ona başvururduk. O da bize *es-Sıhah*'tan o kelimeyle ilgili bölümü ezberden okurdu."

Salihlerden bir zât başından geçen şu olayı anlatmıştır: "Molla Abdurrahman Camî'yi ziyarete gitmiştim. Anadolu tarafına gitme niyetim vardı. Bunun üzerine Molla Camî kendi eserlerinden bir risâleyi bana vererek 'Molla Melîhî adında bir arkadaşım vardı. Şimdilerde İstanbul'da olduğunu duyuyorum. Bu risâleyi al ve ona bir hediyem olarak ulaştır' dedi.

İstanbul'a girdiğimde Molla Melîhî'yi aramaya başladım. Molla Camî'nin arkadaşlarından biri olması sebebiyle sâlih âlimlerinden olduğunu zannediyordum. Meyhanelerden birinde olduğunu haber alınca şaşırıp kaldım. Her neyse, kendisini buldum ve Molla Camî'nin selamını ilettim. Ardından Molla Camî'nin gönderdiği risâleyi ona uzattım.

Molla Melîhî uzun uzun ağladıktan sonra şöyle dedi: 'Kader onu iyilik ve güzelliğe, beni ise günaha sürükledi' deyip şu ayeti okudu: "**Allah'ın emri belirlenmiş bir kaderdi**" (Kur'an, 33/38) Risâleyi kabul etmeyerek ekledi: "İçinde bulunduğum şu kötü halde bu kıymetli risâleye bakamam."[217] Risâleyi bana geri verdi. Ayağa kalktım ve selamlaşıp ayrıldım. O ise geçen günleri hatırlayıp kederlendiği, bulunduğu halden pişmanlık duyduğu ve kendisini bekleyen kötü sondan korktuğu için hıçkıra hıçkıra ağlıyordu."

Anlatıldığına göre Sultan İkinci Mehmet Molla Melîhî'nin elbiseciler pazarında şarap içtiğini ve insanların üzerine şarap döktüğünü duydu. Bunun üzerine şarap satanlara ve meyhanecilere ona şarap vermemelerini emrederek aksine davrananları ölümle tehdit eti. Molla Melîhî'ye de günlük on beş dirhem yevmiye bağladı. Sultan'ın bu davranışı sayesinde bir süre züht ve takva üzere yaşadı.

Günlerden bir gün Molla'yı yine sarhoş görerek Sultan İkinci Mehmet'e ihbar ettiler. Sultan İkinci Mehmet ağzını kokladığında şarap kokusu alamayarak sordu: "Allah için doğru söyle, şarabı nerden buldun?" Molla Melîhî de 'Şarabı içmedim Sultanım, zerk ettim! Sarhoşluğum ondan,' dedi.

Bu cevap Sultan'ın hoşuna gitmişti. Gülerek salıverdi. Kuşkusuz, Molla Melîhî şöyle derdi: "Sultan'a şaşıyorum! 'Molla Melîhî halkın üzerine şarap döktü' yalanına nasıl inanabiliyor?" Böyle söylemesinin nedeni şarap bulduğunda bir damlasını bile ziyan etmemesiydi. Çok geçmeden Sultan İkinci Mehmet vefat etti. Onun ölümünden sonra Molla Melîhî eskisi gibi hatta daha fazla içmeye başladı. Fazilet ve keremi hürmetine Allah taksiratını affetsin. Muhakkak ki Allah kerem ve merhamet sahibidir.

MOLLA SİRAC

Sultan İkinci Mehmet devrinin tanınmış âlimlerinden biri de İstanbul'daki Fatih Camiinin Hatibi Molla Sirac'dır.[218]

Merhum Molla Sirac Acem diyarından gelen ve oraların vali ve emîrleri arasında kabul görmüş bir şahsiyetti. Acem diyarında patlak veren fitnenin ardından Türkmen giysileri giyerek kaçmış ve Bursa'ya gelmişti. O dönemde Bursa Kadısı Molla Alaeddin Fenârî idi. Molla Alaeddin ile Molla Sirac arasında Acem diyarından kalma bir tanışıklık vardı. Molla Sirac bu tanışıklığa dayanarak doğruca Kadılık makamına gitti. O sırada Molla Alaeddin'in yanında oturanlar, üzerindeki değersiz ve sıradan köylü giysilerine rağmen Molla Sirac'a gösterilen izzet ve ikramı görünce şaşırıp kalmışlardı.

Kadı Alaeddin eski dostu Molla Sirac'ı İstanbul'a Sultan İkinci Mehmet'e gönder-

di ve onu bütün özellikleriyle anlatan bir mektubu da Sultan'a verilmek üzere eline verdi.

Molla Sirac'ın İstanbul'a geliş tarihi, Fatih Camiinin tamamlanmasına rastlamıştı. Sultan onu dinleyince hitabeti çok hoşuna gitti ve onu yeni yaptırdığı caminin hatipliğine tayin etti. Böylelikle Fatih Camiinin ilk hatibi olmuş oldu. Sultan bu göreve karşılık kendisine 50 dirhem yevmiye bağladı.

Molla Sirac hutbesine "Hamd edenleri hamda layık sıfatlarla niteleyen Allah'a hamd olsun..." ifadesiyle başlardı. Molla Hatibzâde onun bu ifadesine itirazda bulunarak şöyle dedi: "Doğrusu 'Hamd edenlerin hamda layık sıfatlarla nitelediği Allah'a hamd olsun...' denilmesidir."

Rahmetli Molla babam Molla Sirac'ın ifadesini tercih eder ve şöyle derdi: "'Ben hamd ederim' ifadesi bir atıf cümlesi olup takdiri: Yüce Allah hamd edenleri, hamda layık sıfatlarla nitelediği zaman ne yaparsınız?' şeklindedir. Cevabında ise 'O'nun nimetlerine hamd ederim' denir. Bunlar gayet güzel inceliklerdir. İtiraz edenin tercih ettiği ve doğrusu şudur diye söylediği ifadede bunlar mevcut değildir."

Molla Sirac çok zeki bir hatip idi. Güçlü bir ifade, beyân, belagat ve fonetik yani ses bilgisine sahipti.[219] Hutbeyi gayet sakin, vakur ve edep içinde okurdu. Hutbe sırasında riayet ettiği ses uyumu gerçekten çok güçlüydü ve ondan sonra kimse tarafından tekrar edilememişti. Yüce Allah ruhunu şâd etsin, kabrini nurlandırsın.

MOLLA HEKİM KUTBEDDİN

Sultan İkinci Mehmet devrinin fazilet ehli âlimlerinden biri de Hekim Molla Kutbeddin Acemî'dir.

Merhum, Acem sultanlarından birinin veziri idi. Ülkesindeki fetret dönemi yüzünden Anadolu'ya göçtü. Sultan İkinci Mehmet ile temas etti. Sultan kendisine izzet ü ikramda bulundu ve beş yüz dirhem yevmiye bağlattı. Ayrıca hediye ettiği hilat ve armağanlar dışında yirmi bin dirhem de aylık verdi. Böylelikle Sultan'ın himayesinde müreffeh bir hayat sürdü. Hekim Kutbeddin yiyecek ve içecek konusunda geniş davranır, hizmetçi ve cariyelerin en güzellerini seçerdi.

Çok iyi bildiği tıp ilmi sayesinde Sultan İkinci Mehmet'in yakınları arasına girdi ve onun katında yüksek bir makama sahip oldu. Onun hükümdarlık yıllarında vefat etti. Allah ruhunu şâd etsin, kabrini nurlandırsın.

MOLLA HEKİM ŞİRVANÎ

Devrin ilmiyle âmil bilginlerinden biri de Hekim Şükrullah Şirvânî'dir.[220]

Anavatanı olan Acem diyarından Anadolu'ya gelerek Sultan İkinci Mehmet'in hizmetine girmiş, tıp bilgisi sayesinde Sultan'ın yakınlarından olmuştur. Çok bilgili ve becerikli bir tabip idi. Ayrıca Tefsir, Hadis ve Arapça ilimlerinde de hayli bilgiliydi.

Hacca gittiğinde bir müddet Mısır'da kalmış ve oranın âlimlerinden Hadis ilmi okumuştu. Hadis ilmini tahsil ettiği âlimler Sehâvî ve benzerleriydi. Ayrıca Anadolu bilgini Molla Ahmet Güranî'den de hadis tahsil etmiş ve ders okuduğu bütün âlimler kendisine yazılı icazet vermişlerdir. Söz konusu âlimlerin kendi el yazılarıyla yazdıkları icazetlerin suretlerini ben de gördüm. Hepsi de ilim ve ahlakını ifade ediyorlardı.

Sultan İkinci Mehmet'in hükümdarlığı

sırasında vefat etmiştir. Allah ruhunu şâd etsin, cennetteki fütuhâtını ziyade etsin.

HOCA ATAULLAH

Devrin ilmiyle âmil âlimlerinden biri de Molla Ataullah Acemî'dir.

Merhum, Acem diyarının âlimlerinden ilim tahsil ettikten sonra Sultan İkinci Mehmet döneminde Anadolu'ya gelmiş ve Sultan İkinci Bayezıt'ın ilk günlerinde vefat etmiştir.[221]

Rahmetli fazilet ehli bir âlim olarak Hadis, Tefsir, Arapça ilimleri ve Aklî ilimlerin tamamını çok iyi bilirdi. Matematik, Zâyiçe ve Takvim Çıkartma bilimlerinde de çok derin bilgi sahibiydi.

Matematik alanında yazdığı bir çok risalesini gördüm. *Hallu Usturlâb*, *er-Rub'u'l-mucîb ve'l-mukantarât* bu risâlelerden bazılarıdır. Tartıların bilinmesi üzerine de hoş bir risâlesini görmüştüm. Hocalarımdan birinin onun hakkında şöyle dediğini duydum: "İlimlerin külliyât ya da cüz'iyâtı olsun, tam bilgi sahibi olmadığı hiçbir konu görmedim." Allah ruhunu şâd etsin, kabrini nurlandırsın.

HEKİM YAKUB

Devrin fazilet ehli âlimlerinden biri de Hekim Yakub'tur.

Tıp konusunda çok yetenekli bir tabipti. Bu sayede de Sultan İkinci Mehmet'in yakın çevresi arasına girmişti. Yahudi idi. Sultan İkinci Mehmet ona Divan-ı Âlî defterinin bekçiliği görevini vermiş ve kendisine vezir edinmişti. Karamanlı Mehmet Paşa Sultan'ın veziri olunca ona haset etmişti.

İşte o dönemde Sultan İkinci Mehmet tesadüfen rahatsızlanmıştı. Vezir Mehmet Paşa, Sultan'a Hekim Lârî'den söz ederek ona görünmesini teşvik etti. Hekim Lârî Sultan'ı muayene edince Hekim Yakub'un tedavisinin hatalı olduğunu söyleyerek değişik bir tedavi izledi. Ama Sultan'ın rahatsızlığı daha da arttı. Bunun üzerine Sultan İkinci Mehmet eski tabibi Hekim Yakub'u çağırttı.

Hekim Yakub Sultanın tedavi edilemez durumda olduğunu anlayınca hiçbir şey söylemeyerek Hekim Lârî'nin tedavisini doğru bulduğunu ifade etti.[222] Sultan bundan kısa süre sonra vefat etti. Yüce Allah onu cennetlerinde ikamet ettirip Rıdvan makamına yerleştirsin.

Hekim Yakub hakkında şöyle bir olay anlatılır: O zamanlar beyaz tenli bir adam vardı. Adamın ten rengi bir anda simsiyah olmuştu. Devrin tabipleri bırakın hastalığın tedavisini, adını bile bilemiyorlardı. Hekim Yakub şöyle dedi: "Bu hastalık, kitaplarda mevcut olmayan **Behk-i Şâmil** hastalığıdır." Sonra adamı tedavi etti ve adam tamamen eski rengine döndü.

Yine adamın biri tuhaf bir hastalığa yakalanmıştı. Ağzından sürekli kan geliyor, yiyip içtiğini kusuyordu. Tabipler verilen ilacın midede kalmaması sebebiyle adamı tedavi edemiyorlardı. Hasta en sonunda Hekim Yakub'a giderek durumunu ona arz etti.

Hekim Yakub adama 'Bir saat sabret' dedikten sonra evine girdi ve içinde kıyılmış et bulunan bir yemek getirdi. Adama yemeği yemesi için ısrar etti. Adam, midesinin yemek kabul etmediğini bildiği için kendini mazur görmesini istedi. Bunun üzerine adama zorla yedirdi. Ardından da bir sıvı içirdi. Adam çok geçmeden kusmaya başladı ve midesindekileri tamamen çıkardı. Çıkanlar arasında iri kurtçuklar da vardı.

Hastasına "Kalk artık, iyileştin" dedi. Adam, tedavinin sırrını sorunca şöyle bir

açıklamada bulundu: "Ağzından gelen kanı görünce midende bulunan kurtlardan geldiğini anladım. Kusman bu yüzdendi. Sana verdiğim kıymada ise köpek eti vardı. Mide kurtları köpek etini sevdikleri için hemen üzerine üşüştüler. Verdiğim içecek de kusturucu özelliğe sahip bir sıvıydı. Midendekileri kusmanla birlikte kurtlar da çıkmış oldu ve sen de bu dertten kurtuldun." Böyle bir tedavi, eski bilge tabiplerin aklına gelmeyecek türdendi.[223]

Onunla ilgili olarak anlatılan bir diğer olay da şudur: Hekim Yakub'un komşusunun hanımı yüksek bir yerden düşerek komaya girmişti. Kadında ne teneffüs, ne de hareket vardı. Ama vücut ısısı kaybolmamıştı. Kimse ne yapacağını bilmiyordu. Vakit geçirmeden Hekim Yakub'a koşarak ondan yardım istediler. Hekim Yakub kadının durumuna baktıktan sonra 'Bana bir iğne getirin' dedi. İğneyi kadının karnına batırdığı anda gözleri açtı ve sanki hiçbir şey olmamış gibi ayağa kalktı.

Hekim Yakub'a tedavinin sırrını sorduklarında şöyle dedi: "Kadın hamileydi. Yüksekten düşünce anne karnındaki bebek eliyle annesinin kalbine giden damarı tuttu. Bu da başına bu işi getirdi. Karın üzerinden iğneyi batırdığımda duyduğu acıyla elini çekti, böylelikle annesi kurtuldu." Şu eşsiz zekâ ve dikkate bir bakın.

Yüce Allah ruhunu şâd etsin, kabrini nurlandırsın.

HEKİM LÂRÎ

Sultan İkinci Mehmet devrinin fazilet ehli âlimlerinden biri de Hekim Acemî Larî'dir.

Acem diyarında ilim tahsil ettikten sonra Anadolu'ya gelmiş ve Sultan İkinci Mehmet'in hizmetine girmiştir. Tıp alanında çok yetenekli bir kişi olmasına rağmen Sultan İkinci Mehmet'in tedavisinde Vezir Mehmet Paşa'nın görüşüne uymakla hata etmiştir.

Bu olayı Ebu Eyyub Ensârî hazretlerinin türbesi civarında yaşayan Seyyid İbrahim Amasî'den işitmiştim.[224] Allah ruhunu şâd etsin, kabrini nurlandırsın.

HEKİM ARAP

Devrin tanınmış bilginlerinden biri de 'Hekim Arap' adıyla meşhur olan tabiptir.

Tıp ilmini Arap diyarında tahsil etmiş, ardından Anadolu'ya gelerek Üsküp beldesinde ikamet eden Emir İsa b. İshak Bey'in hizmetine girmiştir. Adı geçen emir, kendisine izzet ü ikramda bulunmuştur. Onun sayesinde büyük bir servete sahip olmuş ve namı yayılarak Sultan İkinci Mehmet'e kadar ulaşmıştı. Bunun üzerine Sultan kendisini çağırttı ve kendisine ikramda bulundu. Sultan'ın himayesinde müreffeh bir hayat sürdü.

Merhum tıp konusunda çok bilgili, kişilik bakımından değerli, cömert, yoksul ve fakirleri gözeten bir insandı. Allah kabrini nurlandırıp ecrini arttırsın.

ALTINCIZÂDE

Sultan İkinci Mehmet devrinin ilmiyle âmil, âbit ve zâhit şahsiyetlerinden biri de Altıncızâde adıyla meşhur olan bilgindir.

Kendisi Sultan İkinci Mehmet'in hizmetine girmiş ve Sultan, iyilik, dürüstlük, zühd ve titizliği sebebiyle ona izzet ü ikramda bulunmuştur.

Merhum; nuranî, iffet ve takva sahibi ve sürekli Kuran okuyan bir şeyh idi. Şifalı

bitkileri çok iyi tanır, kendisine getirilen bitki ve otları ismi, özellikleri ve yararlarıyla bilirdi. Rivayete göre Peygamber efendimizi (sav) her ay görürdü.[225]

Hocalarımdan biri idrar kanalında bir et kütlesi oluştuğunu rivayet ederek şöyle demişti: "Neredeyse ölecektim. Durumu tabiplere arz ettim. Cinsel uzvumu kesmeyi önerdiler. Sonra Altıncızâde'ye gittim. Durumumu ve tabiplerin söylediklerini kendisine aktardım. Altıncızâde tabiplerin sözlerine güldükten sonra kurşun istetti. Kurşundan bir çok iğne yaptırdı. İğnelerin kimi kiminden kalındı. Önce ince iğneyi ardından kalın iğneyi soktu. Bir gece geçmeden idrar kanalı açıldı. Bana kalın iğneyi bir yıl boyunca sokmaya devam etmemi söyledi." Allah rahmet eylesin, İslam'ın güzelliklerinden ve zamanın nâdir şahsiyetlerinden biriydi.

AKŞEMSEDDİN

Zamanın tarikat şeyhlerinden Hak ârifi ve vuslat ehli 'Akşemseddin' lakabıyla meşhur Şeyh Şemseddin Mehmet b. Hamza olup Hak ârifi Şeyh Şihabuddin Sühreverdî'nin oğludur.

Merhum Şam'da doğdu. Sonra babasıyla birlikte henüz çocuk yaşta Anadolu'ya geldi. Orada ilimle meşgul olarak tahsilini ikmal etti. Sonrasında Osmancık Medresesi'nde müderris oldu. Ancak tasavvufa meyilliydi. Salihlerden bazıları Hak ârifi Şeyh Hacı Bayram Veli'nin hizmetine girmesini teşvik ediyorlardı. Ancak Hacı Bayram Hazretleri bunu hoş görmezdi. Çünkü Şeyh Hacı Bayram insanlardan yardım ister, yoksullar ve borçlular için çarşı pazarlarda dolaşırdı. Bu da izzet-i nefsin kırılmasıydı.

O sıralarda Şeyh Zeynuddin Hafi'nin şöhreti her yana yayılmaya başlamıştı. Şeyh Akşemseddin tedrisatı bırakarak onun dergahına gitmek üzere yola çıktı. Halep'e vardığında bir rüya gördü. Rüyasında boynunda bir zincir gördü. Zincirin bir ucu Ankara şehrindeki Şeyh Hacı Bayram'ın elindeydi. Halep'ten Osmancık beldesine döndü. Oradan Şeyh Hacı Bayram'a hizmetine girmek üzere yola çıktı.[226]

Akşemseddin vardığında Şeyh Hacı Bayram müritleriyle birlikte tarla biçiyordu. Şeyh kendisine iltifat etmedi. Akşemseddin diğerleriyle birlikte tarla biçmeye girişti. İşi bitirdiklerinde yemek getirildi. Yemeği müritlere dağıttıktan sonra bekçi köpeklere dahi paylarını verdiler. Şeyh Hacı Bayram Akşemseddin'e hâlâ dönüp bakmıyordu. Yemeğe de davet etmemişti. Şeyh Akşemseddin köpeklerle birlikte oturup yemeğe başladı. O anda Şeyh Hacı Bayram ona seslendi: "Hey Köse! Yaklaş bana. Kalbimi kazandın." Akşemseddin işte bu davete uyarak hizmetine girdi. Tarikat âdâbını tahsil ettikten sonra bir çok yüce makam ve keramete nail oldu.

Menkıbelerine örnek olarak şu olayları zikredebiliriz: Şeyh Akşemseddin, ruhların olduğu gibi bedenlerin de tabibiydi. Bilinen tıp konusunda bir çok eseri mevcuttu. Anlatıldığına göre bitki ve otlar onu görünce dile gelir ve 'Filan hastalığın dermanı benim' derlerdi.

Rivayete göre Vezir Halil Paşa'nın oğlu Süleyman Çelebi, Sultan Murat devrinde kazaskerdi. Bu zat, Edirne'de babasını ziyaret ederken hastalandı. Şeyh Akşemseddin de o sırada şehirde bulunuyordu. Vezir, Akşemseddin'i çağırarak oğlunun iyileşmesi için dua etmesini istemişti.

Yine anlatıldığına göre Mısırlızâde adıyla meşhur olan Şeyh Abdürrahim şunu söylemiştir: "Akşemseddin ile birlikte anılan hastanın yanına gittim. Hastanın yanına girdiğimizde Sultan'ın tabiplerinin Süleyman Çelebi'nin etrafına yığılmış, tedavi

için ilaç hazırladıklarını gördük. Şeyh tabiplere sordu: "Bu ne hastalığı dersiniz?" Onlar da 'Filan hastalık' dediler. Bunun üzerine 'Onu **Sersâm** ilacı ile tedavi edin' dedi.[227]

Tabipler onun önerisini beğenmeyerek hastanın yanından çıktılar. Akşemseddin divitini alarak tedavide kullanacağı ilaçların isimlerini yazdı. Hizmetçiler, yazılı ilaçları getirdiler. Akşemseddin hastayı bu ilaçlarla tedavi etti. İlaçlar anında fayda etti. Akşemseddin hastanın durumunu hiç sormadığı gibi hastalığının seyrini de merak etmedi. Mısrî Oğlu der ki: "Hastanın yanından çıkarken bana şöyle demişti: "Eğer susup bir şey söylemeseydim tabipler hastanın ölümüne sebep olacaklardı."

Sultan İkinci Mehmet İstanbul'un fethine niyet ettiğinde Molla Akşemseddin ile Akbıyık Sultan'ı da cihada davet etmiş ve onlara İstanbul'un fethine katılmaları için elçi olarak merhum Ahmet Paşa b. Veliyyüddin'i göndermişti. Akbıyık Sultan meczup bir zat idi. Ondan bir netice çıkmadı. Ama Şeyh Akşemseddin şöyle dedi: "Müslümanlar filan gün kuşluk vakti filan yerden kaleye girecekler. Sen de o vakit Sultan Mehmet Han'ın yanında olacaksın!"

Şeyh Akşemseddin'in evlatlarından biri bana şunu anlatmıştı: "Merhumun söylediği vakit gelip çatmış, ama kale fethedilememişti. Bunun üzerine hepimiz Sultan'ın hışmından korkmaya başladık. Sultan'ın otağına gittim. Otağın kapısında bir hizmetçi duruyordu. Hizmetçi, içeri girmeme izin vermedi. Çünkü Sultan, kimseyi içeri sokmamasını tenbih etmişti. Otağın eteğini biraz kaldırıp içeri baktım. Sultan Mehmet, toprağa kapanmış secde ediyordu. Başı açıktı. Yalvarıp niyaz ediyor, ağlıyordu. Başımı kaldırırken ayağa kalktı ve tekbir getirdi. 'Allah'a hamd olsun! Rabbim kalenin fethini müyesser kıldı' dedi. Kale tarafına baktığımda askerlerin surlardan girdiğini gördüm. Yüce Allah Sultan'ın bu duasının bereketine fethi nasip etmişti. Otağda ettiği dua yedi kat göğü aşmış, oradan dağılarak inmiş ve bereketleri bütün âfâkı doldurmuştu."

Sultan İkinci Mehmet kaleye girerken yanına baktı. Velüyyiddin oğlu oradaydı. Kendisine şöyle dedi[228]: "Şeyh hazretlerinin haberi çıktı." Sultan ardından şöyle devam etti: "Sevincim şu fetihten dolayı değil, böyle bir insanın benim devrimde yaşıyor olmasındandır."

Sultan İkinci Mehmet fetihten bir gün sonra Şeyh Akşemseddin'in çadırına gitti. Akşemseddin yatıyordu. Sultan içeri girince yerinden kalkmadı. Sultan onun elini öperek "Bir ihtiyacım yüzünden size geldim" dedi. Akşemseddin 'Nedir?' diye sorunca "Birkaç gün yanınızda halvete girmek istiyorum" dedi. Şeyh 'Olmaz' dedi. Sultan defalarca ısrar etmesine rağmen Akşemseddin 'Hayır' demeyi sürdürdü. Bunun üzerine Sultan Mehmet Han öfkelenerek şöyle dedi: "Şuradan bir Türkmen gelir de tek bir kelimesiyle halvete sokarsınız!"

Molla Akşemseddin: "Halvete girdiğinde onun tadını alırsın ve saltanat gözünden düşer. O zaman devletin düzeni bozulur ve Allah hepimize gazap eder. Halvetten gaye, adalete ulaşabilmektir. Senin şöyle şöyle yapman gerekir" diyerek uygun gördüğü nasihatleri sıraladı. Sultan, daha sonra Akşemseddin hazretlerine iki bin dinar gönderdi. Ama o, bu hediyeyi kabul etmeyerek geri çevirdi.

O gün Sultan çadırdan çıktığında Veliyyüddin oğlu'na "Şeyh hazretleri benim için ayağa kalkmadı" diyerek üzüntüsünü belirtmişti. Bunun üzerine Velüyyiddin oğlu şöyle dedi: "Bence bu, büyük sultanlara nasip olmamış şu fetih sebebiyle oluşan gururun bir işaretidir. Şeyh hazretleri büyük bir terbiyecidir. Yerinden kalkmamak suretiyle gururunuzu bertaraf etmek istemiştir."

Bir gün sonra Akşemseddin hazretleri gecenin son üçte birinde Sultan'ı çağırdı. Sultan'ın buna öfkelenmesinden korktuk. Ama Sultan Mehmet Han davete uyarak geldi. Emirler elini öpmek için yarış ettiler. Akşemseddin hazretleri bu olayı şöyle anlatmıştı: "Sultan geldiğinde ortalık zifiri karanlıktı. Karanlık yüzünden onu seçemedim Ama ruhum onu tanıdı. Ona sıkıca sarılarak kendime doğru çektim. Bir an titredi ve düşecek gibi oldu. Bu hali geçinceye dek onu bırakmadım."

Sultan İkinci Mehmet bu sahneyi şöyle anlatmıştır: "O ana kadar şeyh hazretlerine karşı kalbimde öfkeye dair hisler vardı. Beni sıkıca kucaklayınca hepsi sevgiye dönüştü." Sonra Sultan ile birlikte çadıra girdiler. Sultan gün ağarıncaya kadar onun yanında kaldı. Sabah namazı için ezan okundu. Sultan şeyh hazretlerinin arkasında namazını eda etti. Namazın ardından Akşemseddin evrâd okumaya başladı. Sultan dizleri kırık halde oturarak bu evrâdı dinledi. Evrâdı bitirdiğinde kendisinden [229] Ebu Eyyub Ensârî hazretlerinin kabrinin bulunduğu yeri belirlemesi için iltimasta bulundu.

Sultan İkinci Mehmet Ebu Eyyub Ensârî'nin kabrinin İstanbul surlarına yakın bir noktada olduğunu biliyordu. Akşemseddin hazretleri bir süre sonra gelerek 'Şuracıkta bir nur görüyorum, kabri kesinlikle oradadır' dedi. Bir süre orayı ziyaret ettikten sonra şöyle dedi: "Merhumun ruhuyla karşılaştım. Fetihten dolayı beni tebrik ederek 'Allah çabanızı şükrana değer kılsın. Beni de küfrün zulmetinden kurtardınız' dedi."

Daha sonra durumu Sultan İkinci Mehmet'e haber verdi. Sultan bahsettiği yere geldiğinde Şeyh Akşemseddin'e 'Sana inanıyorum. Ama ne olur kalbimin tatmin olması için bana bir alamet gösterin, gözlerimle göreyim' dedi. Şeyh hazretleri bir süre düşündükten sonra şöyle dedi: 'Burayı kabrin baş tarafından iki arşın derinliğinde kazın. O zaman İbranice yazılmış bir mermer bulacaksınız. Mermerde kabrin kime ait olduğu yazılıdır.'

Kabrin baş kısmı iki arşın derinliğinde kazılınca Şeyh Akşemseddin'in dediği mermer çıktı. Sultan İkinci Mehmet büyük bir şaşkınlığa kapılarak kendinden geçti. Tutmasalar neredeyse olduğu yere yığılacaktı. Kendine geldikten sonra oranın üzerine bir kubbe kurulmasını emretti. Oraya cami ve odalar yapılmasını ferman buyurdu. Şeyhten müritleriyle birlikte orada oturmasını rica etti. Ama Akşemseddin bu isteği kabul etmeyerek memleketine dönmek için izin istedi. Sultan da gönlünü hoş tutmak için kendisine izin verdi.

Akşemseddin hazretleri denizi aştığında en büyük oğluna şöyle dedi: "Denizi aştığımda kalbim nur ile doldu. Kâfirlerin çokluğundan dolayı İstanbul'da ilhamım bozulmuştu." Karaya çıkıp bir müddet gittikten sonra herkesin bayılacağı türden nefis bir ata binmiş bir sersemle karşılaştı. Adam yanından geçip giderken Akşemseddin hazretlerine dönüp bakmadı. Ancak az gittikten sonra atından inerek Akşemseddin hazretlerine 'Bu atı size bağışladım' dedi. Şeyh hazretleri oğluna atından inmesini işaret etti. Oğlu attan inip onu adama verdi. Sonra adamın atına bindi. Akşemseddin'in oğlu bu olayın sırrını sorunca babası şöyle dedi: "Saygıdeğer bir adamın bir kölesi olsa ve bu köle ona itaatkâr olsa bir gün ondan değersiz bir şey istese bundan men edilebilir mi?" [230]

Oğlu 'Hayır' dedi. Bunun üzerine şeyh hazretleri şöyle dedi: "Ben otuz yıldır Allah'a itaatten ayrılmadım. Kalbim o ata meyledince Yüce Rabbim o adama bu atı bana bağışlamasını ilham etti." Akşemseddin hazretleri kasabası olan Göynük'e döndü. Orada bir süre yaşadıktan sonra vefat

etti. Göynük'e defnedildi. Allah sırrını mukaddes kılsın.

Şeyh Akşemseddin tasavvuf üzerine bir risale yazarak *Risâletu'n-Nûr* adını verdi. Sufilere yönelen tenkitlere cevap vermek üzere bir risâle yazdı. Tıp ilmine dair de bir risâle yazdı. Akşemseddin hazretleri bu risâlesinde hastalıklar için bizzat tecrübe ettiği faydalı ilaçları zikretti. Tıp ilminde gerçekten çok yetenekli bir tabip idi.

Şeyh Akşemseddin'in Nurulhüda adında küçük bir oğlu vardı. Bu çocuk, doğuştan meczup ve akli dengesi biraz bozuktu. Şeyh hazretlerini devrinde İbn Kuttar adında bir emîr yaşardı. Köse olan emîrin yüzünde sakal bıyık yoktu. Bir keresinde Sultan İkinci Mehmet Han'ın yanına giderken bu emîr ile karşılaştı. Bu sırada yanında olan küçük oğlu Nurulhüda güldü ve 'Bu ne biçim adam? Bu olsa olsa kadın olabilir!' dedi. Akşemseddin hazretleri oğlunun densizliğine çok öfkelenince, emîr ondan bu sözü yüzünden çocuğu azarlamamasını istirham etti.

Emîr bunu söyledikten sonra meczup çocuğa 'Dua etsen de sakallarım çıksa' dedi. Nurulhüda ağız dolusu tükürüğünü alıp emîrin yüzüne bir güzel sürdü. İstanbul'a varıncaya kadar sakalları bitmeye başladı.

Sultan İkinci Mehmet emîrin sakalını görünce vezirlerinden bunun sırrını öğrenmelerini istedi. Olup bitenler kendisine anlatılınca şaşıp kaldı ve bu meczup çocuğa çok büyük vakıflar bağışladı. Söz konusu vakıflar bugün –Kanunî Devri- hâlâ Akşemseddin evladının idaresindedir.

Şeyh hazretlerinin evlatlarından birinden şunu dinledim: "Şeyh Akşemseddin bir gün çocuklarını topladı. Sayıları on ikiydi[231] ve aynı çatı altında yaşarlardı. Şeyh Akşemseddin onlara yemek hazırladı. Yaş sırasına göre sofraya oturduklarında onlara birer birer baktıktan sonra 'Allah'a hamd olsun' dedi. Bizler, bu kadar evlat lütfettiği için hamd ettiğini sanmıştık. Meczup olan kardeşimiz 'Allah'a ne için hamd ettiğini biliyorum' dedi. O da 'Söyle bakayım ne için hamd ettim?' diye sordu. 'İçlerinden birine dahi muhabbetin olmadığı halde sana bunca evlat lütfettiği için Allah'a hamd ettin' deyiverdi. Şeyh Akşemseddin 'Güzel bildin yavrum, hem de doğru söyledin' dedi. Yüce Allah aziz sırrını mukaddes kılsın.

MISRÎ OĞLU

Devrin Hak âriflerinden biri de 'Mısrî Oğlu' lakabıyla şöhret bulan Şeyh Abdürrahim idi.

Doğum yeri Karahisar beldesi olan Mısrî Oğlu Hak ârifi şeyh Akşemseddin'in hizmetine intisap etmiş, onun katında nice bilgiler tahsil ederek nice zevklere nâil olmuştur. *Vahdetnâme* adıyla bilinen eseri bunun en güzel şahididir.

Akşemseddin hazretlerinin hizmetinde bulunduktan sonra memleketine dönmüş ve orada vefat ederek aynı beldeye defnedilmiştir. Yüce Allah aziz sırrını mukaddes kılsın.

İBN SARRAF

Sultan İkinci Mehmet devrinin Hak ârifi şeyhlerinden biri de Sivas doğumlu İbrahim b. Hüseyin-i Sarraf'tır.

Temel ilimleri Konya'da Molla Yakub'dan tahsil ettikten sonra Kayseri'de bulunan Hunat Hatun Medresesi'nde müderris olmuştur. Medrese eğitiminin Hanefî mezhebine göre olmasının şart koşulduğunu öğrenince, Şafiî olduğu için bu görevden ayrılmıştır. Bu dönemde, Allah sev-

gisi kendisine galip gelerek ilahî cezbe hâsıl oldu. Bunun üzerine Erdebil şeyhlerine intisap etmek üzere yola çıktı. Bu arada kendisine Şeyh Akşemseddin'in sıfatları zâhir olunca [232] merkebinin sırtında şeyh hazretlerinin yolunu tuttu. Şeyh Akşemseddin bu sırada Beypazarı beldesinde irşâd ile meşguldü.

Şeyhin yanına vardığında halkın etrafında halka olduklarını ve kendisine bedensel hastalıkları sorduklarını gördü. Halk dağılınca Şeyh Akşemseddin şöyle dedi: 'Şaşılacak şey! Manevî hastalıkları soran biri dahi çıkmadı!'

İbn Sarraf bu sahneyi şöyle anlatır: "Bunun üzerine şeyhin yanına biraz yaklaştım. Bana 'Sen kimsin?' diye sordu. Cevap verdim: 'Ben Kayseri'de müderristim. Kalbimde büyük bir tasa peydahlandı. Buraya onun tedavisi ümidiyle geldim.' 'Bize bir hediyen var mı?' diye sordu. Bunun üzerine utandım. Yoksul biri olduğumdan hediye alacak gücüm yoktu. Şeyh hazretleri bunu hissetmiş olacak ki şöyle dedi: 'Sana başından geçen vakıa ve halleri soruyorum' dedi. Bunun üzerine 'Kalp ve yüz karalığından başka bir şeyim yok' dedim.

O zaman bana halvete girmemi ve o geceyi ihya etmemi emretti. O gece dört yüz vakıa gördüm. Sabaha çıktığımda bir kalem aldım ve ilk vakıalara işaret ettim. Unutkan biri olmama rağmen vakıaların bütün ayrıntılarını zihnimde görüyordum. O kadar unutkandım ki namazda okumaya niyet ettiğim sureyi bile unuturdum. Hafızamdaki bu güçlenmenin şeyh hazretlerinin bereketinden olduğunu anlayıp halvete ve geceleri ihyaya devam ettim."

Şeyhin yoldaşları halvet sırasında riyâzetle emrolunurlardı. O da biraz yemek, ekmek ve su gönderirdi. Bu şekilde bir süre geçtikten sonra öyle anlar yaşadım ki hayvanlıktan tamamen kurtulduğumu düşünür oldum. Bir gece bu duygular içinde gönderilen yemeği geri çevirince vakıa göremedim. Şeyhim bunu anlamıştı. Hizmetkârı bana kızarak şöyle dedi: 'Tabibin halini senden daha iyi bilirken ne hakla tavrını zorlarsın?"[233]

Halvet gecelerinin yirmi yedinci gecesi Beraat Gecesiydi. O gece canım bol tereyağlı acılı pilav çekti. Akşam yemeği vakti şeyh beni davet etti ve söylediğim yemeği hazırlayarak 'Bundan dilediğin kadar ye, Akşemseddin burada değil' dedi. Tabağa konulan pilavın tamamını yedim. Ardından halvetten çıkmamı emretti."

Şeyh İbrahim'in âdeti; müritlere gündüzleri hizmet, geceleri ihya ile geçirmelerini emretmesiydi. Kendisine bir hal zahir oluncaya kadar böyle devam eder, sonra tekrar halveti emrederdi.

Rivayete göre Şeyh İbrahim Kayseri'de irşâd ile meşgulken ağır bir kabızlığa yakalanmıştı. O sırada şeyhi henüz hayattaydı. Hastalıktan kurtulamayınca tedavi olmak için şeyhin yolunu tuttu. Yolda gördüğü bir vakıada şeyh Akşemseddin ona terlemesi için tandırın üstüne oturmasını emretti. Şeyhinin emrini yerine getirince su gibi ter aktı. Daha sonra kabızlığı geçip rahatça büyük abdestine çıkar oldu. Başından geçeni şeyhine anlattığı zaman Akşemseddin bu tedaviyi tasvip etti ve bir daha kabızlık baş gösterdiğinde aynını yapmasını öğütledi.

Şeyh İbn Sarraf kabızlıktan yakınan müritlerine tandıra oturmalarını emreder ve bol bol su içirerek iyice terlemelerini sağlardı. Çok geçmez kabızlıkları geçip normale dönerlerdi. Şeyh İbrahim b. Sarraf sıklıkla dalıp gider –istiğrâka kapılır– oğlunu bile tanımayarak 'Kim bu?' diye sorardı.

Merhum sülukun evrelerini ele aldığı bir kitap yazmış ve *Kitab-ı Gülzâr* adını vermiştir. Bir sonbahar mevsimi Kayseri'de vefat etmiştir. Ölüm yılı H. 887'dir. Kayse-

ri'ye defnedilmiştir. Allah aziz ruhunu mukaddes kılsın.[234]

ŞEYH ŞÂMÎ

Devrin Hak ârifi şeyhlerinden biri de 'Şeyh Şâmî' lakabıyla meşhur olan Şeyh Hamza'dır.

Bu zât da, Şeyh Akşemseddin hazretlerinin yoldaşlarındandır. Onun önde gelen yoldaşları arasında yer almıştır. Şeyhinin vefatından sonra onun yerine irşâd faaliyetiyle meşgul olmuştur. Bir çok tâlip kendisinden istifade etmiştir.

Anadolu'nun bir beldesinde vefat etmiş ve öldüğü beldeye defnedilmiştir. Yüce Allah aziz sırrını mukaddes kılsın.

ATTAROĞLU

Sultan İkinci Mehmet devrinin Hak âriflerinden biri de 'Attaroğlu' lakabıyla meşhur olan Şeyh Muslihuddin'dir.

Bu zât da, Şeyh Akşemseddin hazretlerinin yoldaşlarından olup şeyhinin vefatından sonra irşâd faaliyetinde bulunmuştur. İskilip beldesinde vefat ederek oraya defnedilmiştir. Yüce Allah aziz sırrını mukaddes kılsın.

ŞEYH SADULLAH

Devrin Hak ârifi şeyhlerinden biri de Akşemseddin hazretlerinin oğlu Şeyh Sadullah'tır.

Şeyh hazretlerinin en büyük oğlu olup devrin ulemâsından ilim tahsil ettikten sonra büyük Molla Alaeddin Tusî'nin hizmetine girmiştir. Öğrenciler arasında temayüz ederek yaşıtlarına üstünlük göstermiştir. Molla Alaeddin'in övgüsüne nail olmuştur.

Bilahare babasının yoluna girerek dünyevî bağlardan tamamen kopmuş ve kendini tamamen Allah'a kulluğa adamıştır. İlim ile takvayı kendinde toplayan Şeyh Sadullah babasının makamına oturmuş ve orada vefat etmiştir. Allah ruhunu şâd etsin. [235]

ŞEYH FAZLULLAH

Devrin Hak ârifi şeyhlerinden biri de Akşemseddin hazretlerinin oğlu Şeyh Fazlullah'tır.

Zamanın âlimlerinden ilim tahsil ederek hayli derin bir ilme sahip olmuştur. Daha sonra tasavvuf mesleğine girerek babasının halifesi Şeyh Şamî'nin hizmetine girmiştir. Onun yanında tasavvuf yolunu öğrenmiş ve büyük kerametlere ermiştir.

Anlatıldığına göre babası bir gün hamama girmişti. Halifesi Şeyh Şamî de beraberinde idi. Halifesi hamamdan çıkarken şeyh hazretleri henüz çocuk olan Fazlullah'a işaret ederek 'Şu kürk ile şeyhinin sırtını ört' demişti. Akşemseddin'in yıllar öncesinde söylediği bu söz, Şeyh Şamî'nin bir gün oğlunun şeyhi olacağına bir işaret olmuş ve dediği çıkmıştı. Allah ruhunu şâd etsin.

MOLLA EMRULLAH

Devrin Hak ârifi şeyhlerinden biri de Akşemseddin hazretlerinin oğlu Molla Emrullah'tır.

Zamanın âlimlerinden ilim tahsil ettikten sonra Hayalî lakabıyla meşhur olan Molla Ahmet'in hizmetine girmişti. Babası vefat edince babasının vakıflarını elinden almışlardı. Bunun üzerine Sultan İkinci Mehmet'in huzuruna çıkarak vakıfları geri al-

mak istedi. Vezir Karamanlı Mehmet Paşa mevcut vakıfları yerine Bursa'daki Emir Sultan vakıflarının mütevelliliğini ona verdi.

Bir süre bu vakıfların mütevelliliğinde bulunduktan sonra yine Bursa'da bulunan Sultan Murat Evkafı'nın mütevelliliği görevine getirildi. Bir süre bu görevde kaldıktan sonra nikris (=gut, damla) hastalığı sebebiyle bir eli ve ayağı tutmaz oldu. Uzun yıllar bu halde yaşadı. Emekli maaşı babından kendisine elli dirhem yevmiye bağlanmıştı.[236]

Merhum sürekli ağlar ve şöyle derdi: 'Bu belanın başıma gelmesi rahmetli babamın tavsiyesine uymamamdan dolayıdır.' Akşemseddin merhum, çocuklarına yargı ve vakıf mütevelliliği gibi görevleri kabul etmemelerini tavsiye ederdi.

Merhum Molla Emrullah H. 919 yılında vefat etti. Allah ruhunu şâd etsin, mezarını nurlandırsın.

MOLLA HAMDİ ÇELEBİ

Sultan İkinci Mehmet devrinin Hak ârifi şeyhlerinden biri de halk içinde 'Hamdi Çelebi' lakabıyla meşhur olan Akşemseddin hazretlerinin oğlu Molla Hamdullah'tır.

Merhum, Şeyh Akşemseddin'in en küçük oğluydu. Salih, zâhit, tevazu sahibi ve halktan uzak yaşamayı seven bir zât idi. Türkçe manzumeler yazma konusunda çok yetenekliydi. Leyla ile Mecnun, Yusuf ile Züleyha gibi meşhur kıssaları manzume haline getirmiştir. Peygamber Efendimizin doğumunu da manzume biçiminde anlatmıştır ki bu manzumelerin tamamı, ehli arasında kabul görmüştür. Allah ruhunu şâd edip kabrini nurlandırsın.

ŞEYH İBN VEFÂ

Devrin Hak ârifi şeyhlerinden biri de 'İbn Vefâ' lakabıyla meşhur olan Şeyh Muslihuddin'dir.[237]

Kitaplarından bazılarının sonlarına şöyle yazmıştır: 'Bu kitabı 'Vefâ' lakabıyla çağrılan Fakir Mustafa b. Ahmet Sadrî Konevî yazdı.' Tasavvuf ilmini önce Debbağlar İmamı olarak bilinen Şeyh Muslihuddin'den aldı. Bu zâtı daha önce zikretmiştik. Sonra onun emriyle Şeyh Abdüllatif el-Makdisî'nin hizmetine girdi. Tarikat terbiyesini onun gözetiminde tamamlayarak irşâd için icâzet almıştır.

Şeyh İbn Vefâ zâhir ve bâtın ilimlerini cem etmiş bir zât idi. Zahirî ilimlerin tamamında yetkinlik sahibiydi. Şeriat adına konulan kuralların tamamı hakkında üstün tasarrufları olurdu. Vefk ilmini çok iyi bilirdi. Bereketi sayesinde bir çok büyük tasarrufları zuhur etmişti. Müzik ilmini de çok iyi bilirdi. Şiir ve nesir yazımında da çok güçlü bir belagata sahipti. Cuma günleri hutbe verir, çok akıcı hutbeler irat ederdi. Halktan uzak kalmayı sever, halveti sohbete tercih ederdi. Muayyen vakitler dışında dışarı çıkmazdı.

Devrin ileri gelenleri kapısından ayrılmazlar, buna rağmen kendi belirlediği vakit dolmadıkça yanlarına çıkmazdı. Dünyalık sahiplerine fazla iltifat etmeyip fakirlerle sohbeti tercih ederdi. Bir keresinde Sultan İkinci Mehmet onunla bir araya gelip sohbet etmek istemiş, ama o buna razı gelmemişti. Sultan İkinci Bayezıt aynı dilekte bulunduğunda onunla da birlikte olmak istememişti. Sultan İkinci Bayezıt, Şeyh İbn Vefâ'nın cenaze namazına katılmış, mübarek yüzünü görebilmek için kefenin baş kısmını açtırmak istemiş, çevredekilerin 'Şeriata uygun değildir' demelerine rağmen ısrar ederek yüzüne bakmıştır.

Dış görünüşü celalli olmasına rağmen sohbetinde hoş ve yumuşak davranışlıydı.

Sözleri hikmetler içerirdi. Bir keresinde İbn Arabî'nin [238] Firavun hakkında söylediği 'O temiz ve temizlenmiş olarak öldü' sözü hakkında şöyle demişti: "Keşke müminlerden ikisi çıkıp da böyle dediğine şahitlik edebilseydi!"

Yine bir gün Hallâc-ı Mansur'un 'Ene'l-Hak' sözü hakkında şöyle demiştir: "Kendine 'Enel Bâtıl' demeyi uygun görmezken nasıl böyle davranır ki?"

Merhum Hanefî mezhebine bağlıydı. Buna rağmen imamın sesli okuduğu hallerde besmeleyi açıktan okurdu., namazda istirahat için otururdu. Alimler onun bu davranışlarını yadırgadılar. Çünkü bunu, sahih bir davranış olmayan mezheplerin telfiki olarak gördüler. Molla Sinan Paşa ulemânın bu tepkilerini şöyle cevaplandırdı: "Kim bilir belki bu iki meseledeki içtihatları onu böyle hareket ettirmiştir." 'O içtihat edebilir mi?!' diye sorduklarında Molla Sinan Paşa şöyle dedi: "Evet, içtihat şartlarının tamamına sahip olduğuna şahitlik ederim." Molla Sinan'ın bu şahitliğini kabul ederek bir daha Şeyh İbn Vefâ hakkında konuşmadılar.

Sultan İkinci Bayezıt kızını emîrlerinden biriyle evlendirmek istediğinde bereketinden istifade edebilmek için nikahın Şeyh İbn Vefâ tarafından kıyılmasını arzu etmişti. Bu niyetle Şeyh İbn Vefâ'ya kırk bin dirhem hediye gönderdi. Ama Şeyh İbn Vefâ bu parayı kabul etmeyerek şöyle dedi: "Şeyh Muhyiddin Kocavî fakirdir ama çok mübarek bir insandır. Parayı ona götürün. Parayı ona götürdüler. Nikahı da onun huzurunda kıydılar."

Bir bahar günü Şeyh İbn Vefâ'ya "Her yer baharın güzellikleriyle doldu. Caminin avlusuna bir çıksanız da Cenabı Hakk'ın rahmetinin eserlerini bir görseniz" denilince şöyle dedi: "Bugün sabredin de gece cami avlusuna çıkabilmek için her zamankinden bir lokma fazla yiyeyim."

Menkıbeleri: Şeyh Muslihuddin Kocavî İstanbul'a geldiği zaman Şeyh İbn Vefâ ziyaretinden feyiz almaları için bazı müritlerini onun yanına göndermişti. Müritler Şeyh Muslihuddin'in yanına vardıklarında [239] elini öptüler. Şeyh Muslihuddin, adeti gereği birisi elini öptüğü zaman hemen elini yıkardı. El öpmeye gelenler arasında Şeyh Veliyyüddin de vardı. Şeyh Muslihuddin bütün müritlerin ardından elini yıkarken Şeyh Veliyyüddin'in öpmesinden dolayı elini yıkamadı.

Şeyh Veliyyüddin, bu farklı davranıştan dolayı içinde bir gururun depreştiğini söyledikten sonra anlatmaya devam eder: Şeyh İbn Vefâ'nın yanına dönüp olup biteni olduğu gibi anlattık. Ben, "Ama ben öptüğümde elini yıkamadı" dedim. Şeyh İbn Vefâ bendeki kıvanç ve gurur izini görünce şöyle dedi: 'Kesilmesi farz olan bir elden dolayı niye yıkasın ki!?'

Şeyh Veliyyüddin şöyle der: "Tasavvuf kapım bu sözle açılmış oldu."

Bir diğer menkıbe şudur: Günün birinde Şeyh İbn Vefâ'ya 'Şehre öyle biri geldi ki, şu kadar kantar ağırlığında taşı sürükleyip çekiyor' demişlerdi. Şeyh İbn Vefâ şöyle dedi: "Abdest ibriğini taşımak daha zordur!"

Şeyhin cevabı gerçekten isabetliydi. Çünkü ağırlık çekmek nefsin hoşuna gidecek türden bir gösteriş vesilesiydi. Oysa abdest ibriğini taşımakta nefsle mücadele söz konusuydu. Dolayısıyla ikincisi çok daha zordu.

Şeyh İbn Vefâ'nın ancak bağımsız bir ciltte açıklanabilecek çoklukta menkıbesi mevcuttur. Kendisi hacca deniz yoluyla gitmiş ve Hıristiyan korsanlar tarafından esir alınarak Rodos kalesine hapsedilmişti. Karaman oğlu İbrahim Bey, kefalet bedelini ödeyerek onu Rodos şövalyelerinden kurtarmıştı. Daha sonra İstanbul'a yerleşti. Orada adıyla bilinen bir zâviye ve cami

vardır. Türbesi caminin önünde olup hâlen ziyaret edilir ve bereketi umulur.

Merhum, Hicri 896 yılında vefat etti. Tarihçi onun ölüm tarihini şu satırla zikretmiştir:

Rabbinin rahmetine 'İlâ rahmeti rabbihi'

ŞEYH HACI HALİFE

Devrin tanınmış Hak âriflerinden biri de 'Hacı Halife' lakabıyla meşhur olan Şeyh Abdullah'tır.[240]

Aslen Kastamonu vilayetindendir. Önce zâhir ilimleriyle meşgul olmuş ve bu ilimlerin tahsilini tamamladıktan sonra Şeyh Taceddin İbrahim b. Bahşî Fakih'in hizmetine intisap etmiştir. Sufî tarikini onda tahsil etmiş, kendisine yüksek makamlar açılmıştır. Terbiyesinin sonunda irşâd için icazet almış ve şeyhinin vefatından sonra onun makamına geçmiştir.

Merhum, bütün ilim ve marifeti cem etmiş bir insandı. Tevazu sahibi, Allah korkusuyla dolu, yüksek ahlakın erdemleri ve güzel eserleriyle süslenmiş bir insandı. Vakıaların tedbiri konusunda çok güçlüydü. Hayır ve bereketler izhar eden, izzet ve keramet sahibi biriydi. İlim ve fazilet ehlinin başvuru kaynağı, fakirler ve salihlerin mürebbisi, yiğitlik, cömertlik, kerem ve mertlik timsaliydi. Mübarek bedeni dolgun ve iri yapılıydı. Sürekli tebessüm eden bir ağzı, celal ve cemal sıfatları ayan beyan bir yüzü vardı.

Anlatıldığına göre bir keresinde şöyle demiştir: "Kıymetli Molla Hocazâde'nin oğlu Mehmet yanıma gelerek dedi ki: Rüyamda Frenk evladından birinin yirmi yedi yıldır bir kalede mahpus tutulduğunu gördüm. Mehmet'in yaşını hesap ettiğimde söylediği yılların sayısıyla aynı olduğunu gördüm."

Şeyh Hacı Halife'nin kıymetli halleri arasında şu olay da zikredilebilir: Molla Alaeddin Fenârî kazaskerlik görevinden azledildiği zaman Şeyh Hacı Halife'nin nezaretinde tasavvuf yoluna girmek istemişti. Şeyh Hacı Halife kendisine şöyle dedi: "İşin sonu başına bağlıdır. Bütün bağlarını koparark tasavvuf mesleğine giren kimsenin sülukü sonunda böyle olmalıdır. Ama bu yola itidal üzere girmek de caizdir.[241] Müridin şeyhinin keramet ve veliliğine inanması gerekmez. Bilakis, Hak yoluna girmiş ve ona ermiş, şeriat esasları üzere giden biri olduğuna inanması yeterlidir."

Ardından ekledi: "Allah Resulü (sav) bir şeye bakmak istediği zaman boynunu o tarafa çevirmekle yetinmez, bilakis bütün bedeniyle o tarafa dönerdi." Şeyh Hacı Halife'nin bu sözünde murat edilen, tasavvuf yoluna girmek isteyen kimsenin, maksadına ulaşabilmesi için ona bütün varlığıyla yönelmesi gerekliliğiydi.

Anlatılır ki: Molla Alaeddin Şeyh Hacı Halife'den riyâzete girmek ve hayvan eti yememek için izin istediği zaman Şeyh kendisine şöyle demişti: "Riyâzet vakitlerimde altı ay boyunca ne hayvan eti yedim, ne de su içtim. Ama hiçbir yararını göremedim. Şeyhimin emrinden çıkmamak bana daha faydalı oldu."

Gönlerden bir gün müritlerinden biri kendisine şöyle demişti: 'Bazan öyle bir an geliyor ki kelime-i şahadeti söyleyemiyorum. Aklıma geliyor ki, adamın biri Sultanın huzurunda sürekli 'Senden büyüğü yok, en büyük sensin' deyip dursa edepsizlik olur. Allah'tan başka ilah olmadığına göre her vakit O'nun huzurunda bunu zikretmek de edepten uzak olabilir.'

Şeyh Hacı Halife müridine şöyle dedi: "Bu, ihsan derecesinde olabilir. O dereceye ulaşan kimse, Hak Teala'nın huzurunda olduğunu bilmekle yetinebilir." Bunun üzerine müridi şöyle dedi: "Bazan zikir dere-

cesine, hatta dua derecesine bile gücüm yetmeyebiliyor." Şeyh Hacı Halife şu cevabı verdi: "Şeyh Taceddin şöyle demişti: 'Yüce Allah'a tam altı ay dua edemedim.' Böyle bir anda dil susar, Hakkın huzurunda olduğunu bilmek kişiye yeter."

Mürit 'Uzuvlarım titriyor' deyince şöyle dedi: "Bu, huzur derecesinin başlangıcıdır. Eğer çığlık atma gücün varsa çok daha fazla olacaktır."

Molla Kâdızâde o vakitler Bursa'da kadı olarak görev yapıyordu.[242] Bir gün Şeyh Hacı Halife'nin huzuruna giderek Cebriye mezhebiyle Hak Ehlinin mezheplerini sordu.

Şeyh Hacı Halife şöyle cevap verdi: "Cebir iki türlüdür. Biri tahkikî cebir, diğeri taklidî cebirdir. Tahkik sahibinin cebri, bütün işlerini Allah Teâlâ'ya havale etmek, O'nun emirlerine uyup yasaklarından uzak durduktan sonra kendi tercihini devre dışı bırakmaktır. Taklid ehlinin cebri ise nefsinin arzularına tabi olup işlerini hevasına havale etmek, emir ve yasaklar konusunda kendi iradesini devre dışı bırakarak her şeyin ezelde yazılı olduğunu söyleyerek hayır ve şerde kendisinin müdahalesinin olmadığı iddiasında bulunmaktır ki bu küfürdür."

Şeyh Hacı Halife devam ederek şöyle dedi: "Allah Resulü (sav) bir gün sahabenin yanına çıktı. Elinde iki metin vardı. Sağ elinde tuttuğunu göstererek 'Bu, Allah'tan bir yazıdır ve içinde cennet ehlinin isimleri yazılıdır. Sonuna kadar hepsini zikretmiştir' buyurdu. Sonra sol elindekini göstererek 'Bu da Allah'tan bir yazıdır ve cehennem ehlinin isimleri yazılıdır. Bunda da sonuna kadar hepsi mevcuttur' buyurdu.

Bunun üzerine Sahabe şöyle dediler: 'Öyleyse amel etmeyi bırakabiliriz' dediler. Allah Resulü (sav) şöyle buyurdu: 'Siz amellerinize devam edin. Herkes için uğrunda yaratıldığı amel kolay kılınmıştır.' Şeyh Hacı Halife bu hadisi zikrettikten sonra ekledi: "Allah Resulü (sav) bu buyruğuyla şunu murad etmiştir: Cennet ehlinin bir alameti vardır. Kendinde bu alameti bulan kimse cennet ehlindendir. Tabii cehennem ehlinin de bir alameti bulunması gerekir. Nitekim Allah Resulü'nün (sav) ashabı hadisi söyle anlayarak amellerine eskisi gibi ciddiyetle devam etmişlerdir. Allah Resulü'nün (sav) getirdiği şeriata tahkik üzere uyma derecesine ulaştığınızda 'Benim ne iradem var, ne de kudretim, her şey Allah'tandır' diyebilirsiniz. Ama bildiğiniz üzere Selef-i Salihîn bile Şeriata uyma noktasında çok gayretli olmuş ve çok ağır amelleri, zor riyâzetleri ifa etmişlerdir. Onların durumu böyle olunca bizim amellerde gayretli olmamamız düşünülebilir mi?!"[243]

Şeyh Hacı Halife bunları söyledikten sonra Molla Kâdızâde şöyle dedi: "Doğru söylediniz. Ben, Molla Sinan Paşa ve Molla Hasan Samsunî bu mesele üzerinde çok konuşurduk. Molla Samsunî şöyle derdi: Allah Resulü'nün (sav) emirlerine tâbi olma dışında kurtuluş yolu yoktur."

Şeyh Hacı Halife H. 894 Cemaziyel evvel ayının sonunda vefat etti ve şeyhinin türbesine defnedildi. Allah aziz sırlarını mukaddes kılsın.

ŞEYH SİNAN FERELİ

Devrin Hak ârifi şeyhlerinden biri de Şeyh Sinanuddin Fereli'dir.

Şeyh Sinan, Şeyh Taceddin'in halifelerindendi. Zühd ve takva sahibi, günahlardan sakınma konusunda olağanüstü titiz bir insandı.

Rahmetli babam, onun Bursa'ya gelerek Şeyh Hacı Halife'nin zâviyesine yerleştiğini söylemişti. Anlattığına göre Şeyh Hacı Halife, zâviyede kalan bütün müritlere, Şeyh

Sinan'ın titizliğinden haya ederek hiçbir surette tarikat âdâbına aykırı davranmamalarını tavsiye etmişti.[244]

Yine merhum babamın anlattığına göre; kendisi Şeyh Hacı Halife'nin yanında bulunduğu sırada müritlerinden biri tüccar kızıyla evlenmişti. Tüccar da damadı olan müride ince yünden bir cübbe giydirmişti. Mürit, kayınpederinden çekinerek cübbesini çıkartmadan zâviyeye gelmişti. O sırada Şeyh Sinan Fereli de orada bulunuyordu. Müridin giysisini görünce öfkelenerek Şeyh Hacı Halife'ye şöyle dedi: "Yoldaşlarınızın zenginlerin kisvesine bürünmelerine izin mi veriyorsunuz? Onları niçin bundan men etmiyorsunuz?"

Şeyh Hacı Halife ondan özür dileyerek şöyle dedi: "O cübbeyi, kayınpederinden utandığı için giymiş olmalı." Ama bu gerekçe bile Şeyh Sinan'ı yatıştırmaya yetmemişti. Sonunda mürit o cübbeyi çıkartarak fakirlere mahsus cübbe giydi.

Dayım da onunla ilgili olarak şunu anlatmıştır: "Şeyh Sinan Bursa'ya gelip Şeyh Hacı Halife'nin zâviyesine yerleştiği sırada ben küçüktüm. Ben ve arkadaşlarım, Şeyhim onunla birlikte iken içeri girmekten men edilmiştik. Şeyh hazretleri bize şöyle demişti: "Onda gerçekten etkili bir nefes var. Sizde bir edepsizlik görüp de canı sıkılırsa, o andan sonra hiçbir hayır görmemenizden endişe ederim."[245]

ŞEYH MUSLİHUDDİN KOCAVİ

Sultan İkinci Mehmet devrinin tanınmış Hak ârifi şeyhlerinden biri de Şeyh Muslihuddin Kocavi'dir.

Merhum, Allah Teâlâ'nın Zâtını ve Sıfatlarını çok iyi bilirdi. Zâhit, günahlardan çok sakınan biriydi.

Allatıldığına göre Şeyh Muslihuddin yoldaşlarından birini, değirmene bir katır yükü buğdayla göndermişti. Değirmende sırada bekleyenler şeyhin hatırını sayarak onu öne geçirdiler. O da buğdayı dövdürüp kısa sürede döndü. Bunun üzerine Şeyh Muslihuddin sordu: 'Çok çabuk döndün? Ne oldu?' Yoldaşı da değirmendekilerin yaptıklarını söyledi. Bunun üzerine bir süre konuşmadı. Sonra avlunun bir kenarına gidip bir çukur kazdı. Katırın sırtındaki unu, olduğu gibi bu çukura doldurup üzerini kapattı. Mürit sebebini sorunca şöyle dedi: "Bu unu yemek caiz değildir. Köpeklerimin de yememeleri için toprağa gömdüm!"[246]

Şeyh Muslihuddin Kocavi hakkında anlatılır ki: Şeyh Muslihuddin oğlunu sünnet ettirmek için bir adam çağırmış ve çocuğun sünnetinden sonra bir tabak kuru üzüm getirerek ikramda bulunmuştu.

Yine anlatıldığına göre çocukları için aba kumaş kesmişti. Hanımı hamamda idi. Gelip de giysileri görünce şöyle dedi: 'Aba kumaş erkeklere yakışır, bu ise kız çocuğu. Ona pamuklu elbise uyar.' Bunun üzerine Şeyh Muslihuddin şöyle dedi: 'Bu giysiyi onun düğün zamanı için ayırdım.'

Oğlu Muhyiddin Mehmet de şunu anlatmıştır: "Babamla birlikte hac için Hicaz'a gittim. O sıralar on beş yaşında veya biraz büyüktüm. Şam'a vardığımızda babam Emevi Camii'nde itikafa girdi. Gece boyunca uyumuyordu. Orada görülmemiş bir riyâzette bulundu. Bir gün şöyle dedi: "Şu keneler yüzünden nefsim bana galebe çalıyor, zihnimi bulandırıyor." Gömleğini çıkarttığımda kene dolu olduğunu gördüm. Keneleri öldüremeyip yere fırlattım.

Sonra Mekke'ye gittik. Şehre vardığımızda beni arkadaşlarından birine emanet ederek ihtiyaçlarım için birkaç dirhem verdi. Babam orada iki ay kayboldu. Ne olduğunu ne yaptığını öğrenemedik. Neden

sonra çıkıp geldi. Yüzündeki parlaklıktan dolayı babamı ilk bakışta tanıyamadım. Yüzünde nurlar parıldıyordu.

Yine oğlunun anlattığına göre vezirler onun ziyaretine gelirler, o da onları sert bir dille azarlar, yaptıkları haksızlıkları bir bir anlatırdı. Vezirler bunlar için özür diler ve onun önünde tevbe ederek elini öperlerdi.

Merhum İstanbul'da vefat etti. Mezarı orada bulunan mescidin avlusundadır.[247]

ŞEYH MUSLİHUDDİN İPSALAVÎ

Devrin Hak ârifi şeyhlerinden biri de İpsalalı Şeyh Muslihuddin'dir.

Merhum, fazilet sahibi, günahlardan sakınma konusunda titiz, Allah'a çok yalvaran ve müritleri irşâd ile meşgul olan bir zât idi.

İpsala beldesinde vefat etmiş ve oraya defnedilmiştir. Allah sırrını mukaddes kılsın.

ŞEYH MUHYİDDİN KOCAVÎ

Devrin Hak ârifi şeyhlerinden biri de Muhyiddin Kocavî'dir.

Başta zâhir ilimleriyle meşgul olmuş, ardından Şeyh Pîri Halife-i Hamîdî'nin yanında tasavvuf yoluna girmiştir. Ondan terbiye alarak irşâd makamına yükselmiştir. Tasavvuf terbiyesini tamamladıktan sonra şeyhi kendisine icazet vermiş, o da İstanbul'a yerleşerek orada yaşamıştır. Şehirde kendi adıyla bilinen bir mescidi ve zâviyesi vardır.[248]

İstanbul'da vefat etmiş ve mescidinin avlusuna defnedilmiştir. Zâhir ile Bâtın'ı cem eden keramet ve makam sahibi bir insandı. Dünya düşkünlerinden uzak durur, fakirler ve sâlihleri kemale erdirmek için uğraşırdı. Allah sırrını mukaddes kılsın.

SÜLEYMAN HALİFE

Devrin Hak ârifi şeyhlerinden biri de Süleyman Halife'dir.

Merhum, zâhir ilimlerini kemal derecesinde bilirdi. Sonra Şeyh Taceddin'in hizmetine girdi. Onun yanında irşâd makamına yükselerek şeyhinden icazet aldı.

İstanbul'a gelerek Zeyrek Camii'nin yakınlarında bir yere yerleşti. İstanbul'da bir mescidi ve evi vardı. Aile ve çocuklardan uzakta, tamamen nefis terbiyesiyle meşguldü. Kendini tamamıyla Allah'a vererek irşâd faaliyetinde de bulunmadı.

Bir gün hali sorulunca şöyle cevap verdi: "Şeyhim bana irşâd icazeti verdiğinde ona irşâd âdâbını sordum. Bana şöyle dedi: 'Bir Hak tâlibini gördüğünde ve feyzinin sende olduğunu bildiğinde onu irşâd edersin.' Uzun zamandır buradayım. Gerçek bir Hak tâliplisi göremedim!" Allah aziz sırrını mukaddes kılsın.

ŞEYH İLAHÎ

Sultan İkinci Mehmet devrinin Hak ârifi şeyhlerinden biri de Şeyh Abdullah İlahî'dir.

Anadolu vilayetine bağlı Simav kasabasında doğmuştu. Hayatının ilk yıllarında dinî ilimlerle meşgul olduktan sonra İstanbul'a gelerek Zeyrek Medresesi'ne girdi.

Molla Ali Tûsî'nin İran'a göçmesi üzerine o da İran diyarına gitti. Onunla Kirman

şehrinde karşılaştı. Ondan zâhirî ilimleri tahsil etti. Neden sonra bu ilimleri terk etme havası ağır bastı.[249] Kitaplarını ateşte yakmaya niyet etti. Bilahare fikir değiştirip suya atmayı düşündü. Bu ikisi arasında bocalayıp dururken yanına bir sufi geldi. Kafasından geçenleri sufiye anlatınca, sufi 'Şu kitap dışındakileri sat ve parasını da fukaraya dağıt. Bu kitap seni ilgilendiriyor' dedi.

Sufinin söz ettiği kitap tasavvuf büyüklerine ait risalelerden oluşuyordu. Bir süre sonra Semerkant'a gitmek üzere yola çıktı ve orada Hak ârifi Şeyh Hoca Ubeydullah Semerkandî'nin hizmetine girdi.

Tarikat terbiyesini onun yanında tamamladıktan sonra şeyhinin telkinine mazhar oldu. Onun işaretiyle Buhara'ya gitti. Orada Şeyh Hâce Bahaeddin Nakşibend'in kabrinde itikafa girdi. Merhumun ruhaniyetinden de feyiz aldı. O kadar ki sanki kabir yarılarak Şeyh Bahaeddin ona görünüyor, o da bu vakıadan ibret alıyordu.

Bu itikafın ardından tekrar Semerkant'a döndü ve bir süre Hoca Ubeyd'in sohbetinde bulundu. Daha sonra onun işaretiyle Anadolu'ya geçti. Yolda Herat'a uğradı. Orada da Molla Abdurrahman Camî ve diğer Horasan şeyhlerinin sohbetlerinde bulundu.

Yıllar sonra memleketine dönerek orada yaşadı. Hâli her tarafta şöhret buldu. Âlimler ve talipler etrafına toplandı. Kapısına gelenler umduklarını bularak ayrıldılar. Şöhreti İstanbul'a kadar ulaştı. İstanbul ulemâsı ve eşrâfı kendisini şehre davet ettiler. Ama Sultan İkinci Mehmet'in vefatına kadar bu davetlere icabet etmedi. Sultanın ölümden sonra memleketinde karışıklık çıktı. O da bunu vesile bilerek İstanbul'a geldi. Zeyrek Camii'nin civarına yerleşti. Şehrin âlimleri, tâlipleri ve eşrafı bir anda çevresine toplanınca iyice daralan Şeyh İlahî şehirden ayrılmaya meyletti.

Tam bu sırada Emîr Ahmet Bey kendisine davet göndererek sancakbeyi olduğu Vardar Yenicesi'ne gelmesini rica etti. Ahmet Bey, Şeyh'e muhabbet besleyen devlet adamlarındandı. Davetini kabul etti [250] ve oraya göçtü. Vardar Yenicesi'nde de tâlipler çevresini sararak kendisinden istifade ettiler. Hicri 896 yılında bu beldede vefat ederek oraya defnedildi. Orada adıyla bilinen ve ziyaretgâh halini alan cami ve türbesi vardır.

Merhum, meclisine tamamen hakim olurdu. Oturanlardan her hangi biri fetret gösterdiğinde veya zihninden konuyla alakasız bir fikir geçtiğinde ona doğru bakarak dikkatini toplamasına yardımcı olacak şekilde konuşurdu.

Yüksek ahlak sahibi, mütevazı bir insandı. Büyük küçük, zengin fakir demez, meclisine gelen herkes için ayağa kalkardı.

Bir keresinde onun da bulunduğu bir mecliste Şeyh İbn Vefâ'nın insanlardan uzaklaştığı, belli zamanlar dışında insan içine çıkmadığı, büyük küçük kimseye iltifat etmediği söylenmişti. Bunun üzerine şu yorumda bulundu: "O, huzur-i ilahîyi halka tercih etmiş."

Menkıbeleri: Sevenleri cümlesinde yer alan Şeyh Muslihuddin Tavîl'in şöyle dediği nakledilmiştir: "Diğer tâliplerle birlikte Zeyrek Camii'nde Şeyh hazretlerinin huzurunda idik. Mevlana Celaleddin Rumî'nin evladından Şeyh Âbid Çelebi de oradaydı. Kendisi bir zamanlar kadı iken görevinden ayrılmış ve Şeyh hazretlerinin hizmetine girmişti. Şeyh İlahî ona bir şeyler fısıldadı. O da Şeyhi dinledikten sonra bir tarafa bakıp tebessüm etti.

Olup bitene şaşıp Âbid Çelebi'ye ne olduğunu sordum. Âbid Çelebi şöyle dedi: 'Şeyhim bana 'Nureddin Halife'ye bir bak' dedi. Kendisi Zeyrek Camii imamı, Halvetiye tarikatından sâlih bir insandı. Ona baktığımda rahip kılığında olduğunu gör-

düm. Kendimi tutamayıp tebessüm ettim.' Şeyh Muslihuddin der ki: 'Bu söz üzerine kafam daha da karıştı ve kendi kendime şeyhin sâlih bir insan olduğu bilinen imamın halini nasıl keşfettiğini sordum. Haydi oldu diyelim, bunu niçin yalnız Âbid Çelebi'yle paylaşmıştı. Böyle bir âdeti yoktu.'[251]

Bu olay zihnimi çok meşgul etti. Sonunda konuyu Şeyh hazretlerinin huzurunda açtım. Bunun üzerine şeyh şöyle dedi: 'O kisve bana, dinî bir suret olarak değil inkarî bir suret olarak göründü. Sadece Âbid Çelebi'ye söylememe gelince, insanların farklı meşreplere sahip olmasından dolayıdır. Mesela avamın çocukları dayakla eğitilirken, eşrafın çocukları tatlılıkla eğitilir. Eğer ona öğretirken tatlılık yolunu izlemeseydim, belki de bu yolu terk edebilirdi."

Bir diğer menkıbesi şudur: Şeyh Abdullah İlahî'nin sevenleri arasında yaşlı bir kadıncağız vardı. Bu kadın bir gün yanına gelerek şöyle dedi: 'Garip bir vakıa gördüm. Rüyamda kurbağa suretine bürünmüştüm.' Şeyh İlahî şöyle dedi: 'Sakıncası yok, bunda sana zarar verecek bir şey yok, endişelenme.' Ama yaşlı kadın bu açıklamayla ikna olmadı. Yerinden kalkmadı. Şeyh İlahî ona dönerek 'Sen bir ziyafet vermeye niyetlenmişsin, ama sonra vazgeçmişsin' dedi. Kadın 'Şeyhimin dostlarına bir ziyafet vermek istedim. Ama yerimin darlığından dolayı vazgeçtim' dedi. Yaşlı kadın bu tabir ile ikna olarak gitti.

O gittikten sonra Şeyh hazretlerine rüyanın tabirini sorduğumuzda şöyle dedi: "Tabir lafza dayanır. 'Daf/da-Kurbağa' kelimesi 'Dıyafet=ziyafet' kelimesini çağrıştırdığı için böyle bir ilişki kurdum. 'Da=bırak' kelimesi vazgeçmek anlamına geldiğinden ilişkiyi böylece tamamladım."

Molla Âbid Çelebi'nin şöyle dediği nakledilmiştir: "Şeyh hazretlerinin yanında bir müddet kaldım. Ondan bir fayda göremedim. Bunun üzerine Şeyh Muhyiddin İskilibî'nin hizmetine girmeyi düşündüm. Bir gün bu düşünceler içinde camide namaz kılıyordum. Şeyh hazretleri de üst kattaydı. Namazdan sonra Şeyh hazretleriyle karşılaştım. Bana 'Seni namazda gördüm, Ama Şeyh Muhyiddin İskilibî'nin suretinde görünüyordun' dedi. Bunun üzerine Şeyh hazretlerinden özür dileyerek elini öptüm. O günden sonra bir daha hizmetinden ayrılmadım."

Bildiğimiz üzere Nakşibendiye tarikatı Hak ârifi şeyh Hâce Bahaeddin Nakşibend'e dayanmaktadır. Burada Hâce Bahaeddin'in menkıbelerinden bazılarını zikretmek istiyoruz. Umulur ki o mübareğin menkıbe ve sıfatlarını anmak suretiyle Allah bize dünya ve ahirette fayda yazar.

Nakşibendiye tarikatının kurucusu Hâce Bahaeddin Nakşibend'dir –Allah aziz sırrını mukaddes kılsın–. İsm-i şerifi Muhammed b. Muhammed Buharî'dir. Tarikattaki nisbesi Seyyid Emir Külâl'e dayanır. Zikir şeklini ondan almış, Şeyh Abdülhâlık Gucduvanî'nin rûhaniyetinde terbiye görmüştür. Kendisine tarikatı sorulduğunda 'kesbî veya irsî' olduğunu ifade ederek şöyle demiştir: "Hak cezbelerinden Sekaleyn'in ameline denk bir cezbenin mazmûnu ile teşerrüf ettim."

Ona tarikatının manası sorulduğunda ise şöyle cevap vermiştir: "Kesrette halvettir, bâtını Hakk'a, zâhiri halka çevirmektir ki Yüce Allah'ın şu buyruğu da buna işaret etmektedir: **"O adamlar ki ne ticaret, ne de alışveriş onları Allah'ın zikrinden alıkoymaz."** (Kuran-ı Kerim, 24/38)"

Hâce Bahaeddin açık zikirde bulunmayarak şöyle derdi: "Abdülhâlık Gucduvanî bir vakıada bana azimetle amel etmeyi emretti. Bu yüzden âşikar zikri terk ettim." Ne erkek, ne de kadın hizmetçisi vardı. Bu husus kendisine sorulduğunda şöyle demişti: "Köleye vesîle olmak yakışmaz."

'Silsileniz nereye dayanır?' diye sorulduğunda şöyle demiştir: 'Silsilemizde hiç kimse bir yere dayanmaz.' Sürekli kendini yargılamayı, nefsin hile ve tuzaklarını öğrenmeyi tavsiye ederek şöyle derdi: "Nefsin tuzaklarını öğrenmedikçe hiç kimse bu tarikata ulaşamaz."

"**Ey iman edenler! Allah'a iman edin**" (Kuran-ı Kerim, 4/136) ayetini şöyle tefsir etmiştir: "Burada müminin, tabiî varlığını her an reddederek gerçek Ma'budu'nun varlığını isbât etmesi gerektiğine işaret edilmektedir."

Hâce Bahaeddin, 'Bize göre yolların en kısası varlığı reddetmektir. Bu da ancak irade hürriyetini terk etmek ve amellerin kusurlarını görmekle mümkün olur' derdi. 'Allah dışında bir varlığa –mâsivâ– sarılmak, süluk sahibi için en büyük perdedir', 'Bizim tarikatımız; dostların birbirlerini inkar etmeleri şartıyla cemiyette sohbet ve hayır işlemektir,[253] halvette şöhret vardır, şöhret ise afettir' sözleri onun sözlerindendir.

Yine o şöyle demiştir: 'Tarikatımız, kopmak bilmeyen kulptur. Çünkü Allah Resulü'ne, sahabenin eser ve âdâbına tâbi olmaya dayanır.'; 'Tâlip, önce kendi hallerini bilmelidir. Tarikat ehlinden biriyle arkadaşlık ettiğinde halinde bir artış görürse arkadaşlığa devam eder. Bu da Allah Resulü'nün (sav) "İsabet ettiğinde sebat et" buyruğunun gereğidir.'

Merhum, Hicrî 791 yılı Rebiü'levvel ayının üçüncü Pazartesi günü vefat etmiştir. Allah aziz ruhunu mukaddes kılsın.

HÂCE MUHAMMED PÂRİSÂ

Bu tarikatın şeyhlerinden biri de Hak ârifi Hâce Muhammed Pârsâ Buharî'dir.

Hâce Bahaeddin'in yoldaşları cümlesindendir. Şeyhi, diğer yarenlerinin huzurunda ona şöyle demişti: "Tarikatımız şeyhlerinden bana ulaşan emanet ile bu tarikatta kazandığım şeylerin hepsini sana teslim ettim." Hâce Muhammed Pârsâ da bu emaneti kabul etti.

Şeyhi ömrünün son deminde onun yokluğunda şöyle demiştir: "Zuhûrumdan maksat; onun cezbe ve süluk tarikatındaki varlığı ve rütbesidir.[254] Eğer bununla iştigale devam ederse bütün alem onunla aydınlanır." Şeyhi bir vakit ona Barh (=açığa çıkaran, meydana getiren) sıfatını bağışlamıştı. Kıssası meşhurdur. Başka bir defasında ise Bereket-i nefs sıfatını vermişti.

Mazmunu açığa vuran Allah Resulü'nün (sav) şu buyruğuydu: "Allah'ın kullarından öyleleri vardır ki Allah üzerine yemin ettiğinde onu aynen çıkartır." Ona da gizli zikri telkin etmiş ve tâliplere tarikat âdâbını öğretmek için izin vermişti.

H. 822 yılı Muharrem ayının yirmisinde hacca gitmek üzere yola çıktı. Yol üzerinde Sâgâniyân, Tirmiz, Belh ve Herat şehirlerine uğradı. Bu beldelerde bulunan ziyaret yerlerini feyiz almak için ziyaret etti. Gittiği her yerde oranın âlimleri ve şeyhlerinden izzet ü ikram gördü. Onu görmeyi ve hizmetinde bulunmayı ganimet bildiler. Hac vazifesini bitirdiğinde hastalandı ve Veda tavafını ancak sırtta taşınarak bitirebildi. Hasta haliyle Medine'ye geçti. Aynı yıl Zilhicce ayının Yirmidördüncü günü Allah Resulü'nün (sav) kabrini de ziyaret ettikten sonra vefat etti. Cenaze namazı büyük bir kalabalık tarafından kılındı. Molla Şemseddin Fenârî de namazda bulunanlar arasındaydı. Hz. Abbâs'ın kabri civarında defnedildi.[255]

HÂCE UBEYDULLAH

Devrin Hak ârifi şeyhlerinden biri de Hâce Ubeydullah Semerkandî'dir.

Merhum, Şaş vilayetine bağlı Taşkent beldesinde dünyaya geldi. Torunlarından biri –Hâce Muhammed Kâsım b. Hâce Abdülhâdi b. Hâce Muhammed Abdullah b. Hâce Ubeydullah- nesebinin Müminlerin Emiri Hz. Ömer'e (ra) dayandığını belirterek şöyle demiştir: "Dedemin şöyle dediği rivayet edilmiştir: 'Allah Teâlâ'dan yalnız bir kez gâfil oldum. O zaman on yaşındaydım ve Taşkent'te bir muallime gidiyordum. O beldede bataklık çoktu. Bir keresinde pabucum bataklığa düştü. Onu çıkartmak için çok uğraştım. Yalnız o uğraş esnasında Allah'ın zikrinden gâfil kaldım."

Yine o şöyle demiştir: "Dedem tasavvuf mesleğini Molla Yakub Çerhî'den aldı. Zikri de o telkin etti. Dedemin şöyle dediği nakledilmiştir: "Bir ara içime ilim tahsili fikri doğdu.[256] O sıralar yirmi yaşındaydım. Taşkent'ten kalkıp Molla Nizameddin Hâmûş'un hizmetine girmeye gittim. Kendisi o sırada Semerkant'taki Uluğ Bey Medresesi'nde müderristi. Onun hâli, cezbesi ve kendinden geçişiyle ilgili bir çok şey duymuştum. Gittiğimde medresede öğrencilere ders veriyordu.

Medresenin bir köşesine çekilip sus pus bekledim. Dersi bitirince bana bakarak sordu: 'Ne yüzden susmayı tercih ettin?' Ben bir şey demeden o cevap vererek şöyle dedi: 'Susmak iki türlüdür. Biri beşeriyet âleminin üstüne çıkmış olanlara mahsus suskunluktur. Susmanın bu türü sahibi için iftihardır. Diğer türü sükut edenlerin susmasıdır ki bu sahibi için tuzaktır.' Mollanın bu sözleriyle ne kadar değerli biri olduğunu anlamıştım."

Yine Hâce Ubeydullah'tan şöyle nakledilmiştir. O dönemde halkın bu Molla'ya teveccühü Sultan'a da anlatılmıştı. Sultan durumdan çekinerek başka bir göreve verilmesini emretti."

Hâce Ubeydullah şöyle demiştir: Molla'yı Semerkant'tan alıp Taşkent'e götürdüm ve orada evimde ağırladım. Layık olduğu şekilde hizmet ettim. Her gün abdest suyunu hazırlıyor, sabah namazını onunla birlikte kılıyordum. Sonra çiftçilikle meşgul oldu. Ben gidiyor ve öğle namazını onlarla birlikte kılıyordum. Bilahare ikindi namazını onlarla birlikte kılar oldum. Bir zaman böyle devam etti. Bir gün bana karşı değiştiğini fark ettim. Hizmetinde kusur etmememe rağmen ona bir şeyler söylenmiş olduğunu anladım. Molla bana bakınca murakabeye daldı. Canım çok sıkılmıştı. Neredeyse öleceğimi sandım. Çünkü Molla birine dikkatle baktığında o kişinin kurtuluşu olmazdı.

Büyük ceddim Şeyh Hâvend Tâhur'un türbesine gittim. Türbenin kapısını açar açmaz kendimi küçük pencereden içeri attım ve suçsuzluğumu dedeme arz ettim. Orada kendimden geçip daldım. Salihler üzerimdeki ağırlığı alıp onu Molla'nın üzerine atmışlardı.[257] Ayıldığımda iyice hafiflemiştim. Molla'nın yanına gittim. Beni görür görmez, 'Ey Ubeyd, sıkıntı hafifledi' dedikten sonra vefat etti. Kefenini temin edip oraya defnettik. Allah rahmet eylesin."

Yine Hâce Ubeydullah'tan şöyle nakledilmiştir: "Molla Hüsameddin Şâmî Seyyid Emir Külâl'in çocuklarından ve Seyyid Hamza'nın yoldaşlarındandı. Uzun süre dalıp gider, kendinden geçerdi –istiğrâk hali–. Buhara'ya kadı olarak tayin edilmişti.

-Hâce Ubeydullah anlatmaya devam eder-: Bir gün onun mahkemesinde bulunup onu görebileceğim bir yere oturdum. O beni göremiyordu. İzlemeye başladım. Halkın işleriyle uğraşmaktan dolayı nasıl bir şaşkınlık ve fetret halinde olduğunu

fark ettim. Molla Hüsameddin şöyle derdi: 'Bu tarikatın, ulemâ suretinde faydalanmak ve faydalı olmaktan daha güzel giysisi yoktur."

Yine o şöyle demiştir: "Hâce Ubeydullah zamanında hükümdar Sultan Ahmet idi. Sultan Mahmut adlı kardeşi ona karşı ayaklanmıştı. Hâce Ubeydullah Sultan Mahmut'a bir mektup yazarak nasihatte bulunmuş, kalkıştığı işin akıbetleri sebebiyle kendisini uyarmıştı. Ancak Sultan Mahmut onun öğütlerini kabul etmeyerek Semerkant şehrini kuşattı.

Hâce Ubeydullah Sultanın odasına girerek saldırının savulmasını ve ayaklananlara karşı savaşa çıkılmasını emretti. Bunun üzerine Sultan ordusuyla birlikte Semerkant kapılarından çıktı. Orduyla birlikte öyle bir rüzgar esti ki ayaklananlar dağılıp gitti. Çoğu öldürülüp ayaklanmacılar acı bir hezimete uğratıldı.

Sultan Mahmut kaçmış, Türkmen komutanlardan Mir Beyrek adında bir kumandan esir alınmıştı. Bu kumandanı Sultan Ahmet'in huzuruna getirdiler. Sultan o sırada Hâce Ubeydullah'ın yanındaydı. Kumandan kendini şöyle savundu: 'Ben kendi halinde bir Türkmen'im. Hiçbir şey bilmiyorum. Pehlivan Rüstem bile gelse beni atımdan aşağı indiremezdi. Ama şu yaşlı Şeyh beni alt etti' diyerek Hâce Ubeydullah'a işaret etti."

-Bursa'da yaşayan-[258] Mir Şerif Mumasi adlı salih bir yaşlının şu sözü nakledilmiştir: "Sözü edilen Türkmen kumandanı bunu söylerken ben Hâce Ubeydullah'ın kapısında dikiliyordum. Türkmen komutanın sözlerini işte bu kulaklarımla duydum."

Muhammed Kâsım'ın şöyle dediği anlatılmıştır: "Dedem Hâce Ubeydullah Semerkant'ta yaşadığı sırada bir Perşembe günü atının hazırlanmasını emretmiş ve ona binerek yola çıkmıştı. Yoldaşları da onu takip etmişlerdi. Şehirden çıktıklarında yoldaşlarına kalenin dışında beklemelerini emretmiş, kendisi Deşti Abbas adıyla bilinen çöle doğru at sürmeye başlamıştı. Arkasından yalnız Molalı Şeyh adında bir yoldaşı gitmişti. Onun anlattığına göre Şeyh hazretleri Deşti Abbas çölüne vardığında atını çöle doğru sürmüş ve kısa sürede gözden kaybolmuştu. Bir zaman geçtikten sonra Şeyh hazretleri geri dönmüş ve kendisine nereye gittiği sorulduğunda şu cevabı vermişti:

'Osmanlı Hakanı Mehmet Han tam o sırada kâfirlerle çarpışıyordu. Benden yardım istedi. Ben de kendisine yardıma gittim. Allah'a hamd olsun kâfirlere gâlip geldi."

Hâce Muhammed Kasım şöyle der: "Babam Hâce Abdülbâri Anadolu'ya geldiğinde Sultan İkinci Bayezıt'ın huzuruna girdi. Sultan İkinci Bayezıt kendisine Hâce Ubeydullah'ın giyim kuşamını, fizikî sıfatlarını ve atını sorarak 'Onun beyaz bir atı var mıydı?' dedi. Babam 'Evet' deyince Sultan İkinci Bayezıt şöyle dedi: 'Babam Sultan Mehmet şöyle demişti: "Bir gün öğle sonrasında küffar ile savaşıyordum. Bir an kâfirlerin galebe çalacağı zannına kapıldım. Hemen Hâce Ubeydullah'ın maneviyatına yönelerek yardım istedim. Şu şu sıfatlarda bir Şeyh geldi.' Anlattığı özellikler Hâce Abdülbâri'nin anlattıklarına aynen uyuyordu. Sultan Mehmet şöyle demişti: 'Bana, Hey Sultan Mehmet, korkma' dedi. Ben de 'Nasıl korkmam, düşman ordusu çok kalabalık' dedim. Bunun üzerine 'Cübbemin yeninden bir bak' dedi. Baktığımda sayılamayacak çoklukta Müslüman askerin dizili olduğunu gördüm. Hâce Ubeydullah 'Bunların hepsi İslam'ın ve Müslümanların yardımına geldiler' dedi.[259]

Sonra şöyle dedi: 'Şu tepeye çık ve üç kez kös vurdurarak askerlerine hücum emri ver.' Dediği gibi yaptım. Hâce Ubeydullah'ın düşmana defalarca saldırdığını gördüm. Tam bir hezimete uğramışlardı. Vezir-

lerden bazıları Hâce Ubeydullah'a söylediğim 'Düşman ordusu çok kalabalık' sözünü şaşkınlıktan söylediğimi sandılar. Çünkü Hâce Ubeydullah'ı göremiyorlardı."

Harem-i Şerif Şeyhi Abdülmu'tî'ye "Sizin Hâce Ubeydullah ile görüştüğünüz söylenir, ne dersiniz?" diye sorulmuştu. Şeyh Abdülmu'tî şu cevabı verdi: "Evet, kendisine hac farz kılındıktan sonra –Semerkant'ta oturmasına rağmen– her yıl hacca gelir, ben de ona refakat ederdim."

Hâce Ubeydullah'ın tarikatı, Ehli Sünnet vel-Cemaat mezhebi üzere itikada sahip, şeriat hükümlerine bağlı, Allah Resulü'nün (sav) sünnetine tâbi ve kulluğa devamlı idi. Kulluğu, mâsivâyı hissetmeksizin Cenab-ı Hakkı mülâhaza etmekti.

Hâce Ubeydullah'ın bazı sözlerini şöyle sıralayabiliriz:

"Tevhid, mâsivayı hissetmeksizin kalbi Allah'a hâlis kılmaktır."

"Vahdet, kalbin mâsivanın varlığını bilmekten kurtulmasıdır."

"İttihâd, Hak Teâlâ varlığında istiğrâk olmaktır."

"Saadet, sâlikin Cenab-ı Hakk'ın müşâhedesinde nefsinden kurtuluşudur."

"Bedbahtlık nefse yönelmek, Hakk'tan uzaklaşmaktır."

"Vuslat, Hakk'ın nurunun şuhûdunda kulun kendi nefsini unutmasıdır."

"Fasıl, iç dünyanın mâsivadan koparılmasıdır."

"Sarhoşluk, kalbe hâkim olan bir halden dolayı örtülmesi farz olanı örtememektir."

Hâce Ubeydullah (ks) Semerkant'ta H. 895 yılında vefat etmiştir.[260] Kabri şerifi Semerkant'tadır.

MOLLA CAMÎ

Devrin Hâk ârifi şeyhlerinden biri de Abdurrahman b. Ahmet Camî'dir.

Merhum, Horasan kazalarından Cam'da doğmuştur. İlk yıllarda dinî ilimlerin tahsiliyle meşgul olduktan sonra devrinin ilimde en ileri şahsiyetlerinden biri olmuştur. Sonra sufi şeyhlerinin sohbetlerine katılmış, kelime-i tevhidi Şeyh Sadeddin Kaşgarî'den tahsil etmiştir. Hâce Ubeydullah'ın yoldaşı olmuş ve ona tam bir intisap ile intisap etmiştir. Eserlerinin bir çoğunda Hâce Ubeydullah'ın sıfat ve menkıbelerine yer vermiş, ona olan muhabbetini zikretmiştir.[261]

Molla Camî, ilim ve faziletiyle şöhret bulmuş bir insandı. İlmî gücü dört bir yana ulaşmış, Sultan İkinci Bayezıt bile kıymetli hediyeler göndererek kendisini İstanbul'a davet etmişti. Bu hediyeleri kendisine götüren şahıs şunu anlatmıştır: "Yol-

culuk için gerekli hazırlıkları tamamladıktan sonra Horasan'dan Anadolu'ya doğru yola çıktık. Hemedan'a vardığımızda Molla Camî bana şöyle dedi: "Bundan sonrası için beni mazur görün. Sultanınızın affını istirham ediyorum. Anadolu topraklarına giremem, çünkü oralarda tâun hastalığının çıktığını işittim."

Büyük Molla Muhyiddin Fenârî, babası Molla Fenârî'nin şöyle dediğini anlatmıştı: "Sultan İkinci Mehmet Han'ın kazaskeri olarak görev yaparken bir gün bana şöyle dedi: "Hakikat ilimlerini arayanlar; Kelamcılar, Sufiler ve Hikmet ehlidir. Bu zümreler arasında bir muhakeme ve değerlendirme yapmak gerekir." Bununu üzerine şöyle dedim: 'Bu üç zümre arasında ancak Molla Abdurrahman Camî değerlendirme yapıp hüküm verebilir.'

Bunun üzerine Sultan İkinci Mehmet, değerli hediyelerle birlikte Molla Camî'ye bir elçi göndererek böyle bir değerlendirmede bulunmasını istedi. Molla Camî bir risâle yazarak bu üç grup arasında altı meselede değerlendirme yaptı. Bu meselelerden biri de varlık meselesiydi. Risâlesini gönderirken şöyle dedi: 'Eğer bu risâle makbul görülürse diğer meseleleri de ona katarsınız. Aksi halde zaman kaybına gerek yoktur.' Ne var ki bu risâle İstanbul'a ulaştığında Sultan İkinci Mehmet vefat etmişti."

Molla Muhyiddin Fenârî der ki: "Bu risâle babamda kaldı." Zannederim 'Şimdi bende' demişti.

Farsça manzum eserleri vardır ki bunları geçmiş manzume yazarlarının eserlerinden bile üstün tutmuşlardır. Farsça yazdığı çok güzel nesir metinleri vardır ki bunlar da nesir ve mektup yazarları arasında çok makbuldür. Bunun dışında [262] manzum ve mensur türünden birçok eseri mevcuttur.

Eserlerinden biri *Şerhu'l-Kâfiye*'dir. Bu eserinde, *Kâfiye* üzerine yapılmış şerhlerde bulunan yararlı bilgileri toplayarak çok güzel bir özet yapmış, kendi yaptığı eklerle mükemmel bir eser oluşturmuştur.

Bunun dışında *Evâilu'l-Kur'an* üzerine bir tefsir yazmış ve bu eserinde Kur'an-ı Azim'in bâtınlarından bir bölümünü öne çıkarmıştır. *Şevâhidü'n-nübüvve* ve *Nefehâtu'l-üns* adlı Farsça eserleri vardır. *Silsiletü'z-zeheb* adında bir eseri daha vardır. Bu kitabında Râfizî guruplarını tenkit etmiştir.

Ayrıca *Risâletu'l-mu'ammâ*, *el-Arûz* ve *el-Kâfiye* gibi eserleri de vardır. Bütün eserleri ilim ehli arasında kabul görmüştür.

Herat şehrinde Hicri 898 yılında vefat etmiş ve bir tarihçi ölüm tarihini şu mısra ile belirtmiştir:

'Oraya giren emin oldu : Ve men dehale-hû kâne âminen'

Denildi ki: Zorba Erdebiliyye (Safeviyye) taifesi Horasan'a hücum ettiklerinde oğlunun naşını kabrinden çıkartıp başka bir vilayete defnetmiştir. Söz konusu taife orayı işgal ettiklerinde oğlunun mezarını araştırmış, naşını bulamadıklarında mezarın tahtalarını yakmışlardı.[263]

MOLLA ALAEDDİN HALVETÎ

Devrin Hak ârifi şeyhlerinden biri de Halvetî tarikatı şeyhlerinden Molla Alaeddin Halvetî'dir.

Merhum, büyük bir cezbeye sahip olan Seyyid Yahya'nın halifelerindendi. Onun bakışı veya kulaklarına fısıldadığı bir sözle cezbeye kapılan insanların sayısı hayli fazlaydı. Bursa'yageldiği dönemde Molla Alaeddin Arabî Kapluca Medresesi'nde müderris olarak görev yapıyordu. Seyyid Yahya'nın sohbetlerini dinlemeyi yanlış buluyor, söylediklerini katı bir şekilde reddedi-

yordu. Bir gün tevafuk eseri onunla bir araya geldi. Seyyid Yahya kulağına bir şey fısıldadı. Molla Alaeddin o anda bir çığlık atarak bayıldı. Ayıldığında Seyyid Yahya'nın ellerinde tevbekâr oldu ve onu inkar etmeyi bıraktı. Seyyid'in nezaretinde halvete girerek tasavvuf yoluna bağlandı.

Şeyh Alaeddin daha sonra Sultan İkinci Mehmet devrinde İstanbul'a gitti. Şehrin eşrafı ve devlet büyükleri etrafında toplanmaya başladılar. Sultan İkinci Mehmet, saltanat düzeninin bozulmasından endişe ederek şeyhten başka bir beldeye teşrif etmesini istedi. Şeyh Alaeddin Halvetî Sultan'ın isteğine uyarak gittiği Karaman diyarında vefat etti. Bugün Karaman olarak bilinen Lârende şehrine defnedildi. Kabri oradadır. Cenab-ı Allah aziz sırrını mukaddes kılsın.

DEDE ÖMER-İ RUŞENÎ

Devrin Hak ârifi şeyhlerinden biri de 'Ruşenî' lakabıyla meşhur olan Aydınlı Dede Ömer'dir.

Merhum, gençliğinde ilim talebesi arasında bulunmuş, Bursa'da tahsil görmüştür. Bu dönemde eğlence ve insanları hicvetmeyle çok uğraşırdı. Sonra ilim tahsili için İran diyarına gitti. Yolda Karaman diyarından geçerken ağabeyi Şeyh Alaeddin Halvetî ile görüştü. Onun huzurunda tevbekâr olduktan sonra Şirvan vilayetine giderek Hak ârifi şeyhi [264] Seyyid Yahya Şirvânî'nin hizmetine girdi. Onun nezaretinde riyâzet ve nefs cihadıyla meşgul oldu. Eski halleri tamamen değişip mecazî aşkı hakikî aşka dönüştü.

Bazen Berdaa, bazen Gence, bazen de Karaağaç'ta yaşardı. Tebriz valisi Uzun Hasan onu çok sevdi. Uzun Hasan'ın hanımı Selçuk Hatun da onu severdi. Selçuk Hatun, Sultan Yakub'un annesiydi. Sultan Yakub, Dede Ömer'i Emir Cihanşah'ın hanımı tarafından inşa ettirilen zaviyeye yerleştirdi. Ruşenî uzun süre bu zâviyede kaldı ve o diyarda şöhret bularak eşraf ve ileri gelenlerin gözdesi oldu.

Baba Nimetullah Nakşibendî'nin şöyle dediği nakledilmiştir: "Ölüm hastalığına yakalandığı dönemde kendisini ziyarete gittim. Söz konusu zâviyeyi kabul etmesinden dolayı yaşadığı riyaset halinden dolayı çok üzgündü."

Merhum H. 892 yılında vefat etti.

HABÎB ÖMER-İ KARAMANÎ

Sultan İkinci Mehmet devrinin Hak âriflerinden biri de Şeyh Habîb Ömer-i Karamanî'dir.

Merhum, baba tarafından Hz. Ömer'in (ra), anne tarafından Hz. Ebu Bekir'in (ra) soyundan geliyordu. Aslen Karaman vilayetine bağlı Niğde kasabasının Orta köyündendir. Ömrünün ilk yıllarında ilim tahsiliyle meşgul olmuş ve bu dönemde *Şerhu'l-Akâid*'i okumuştur. Daha sonra [265] Seyyid Yahya'nın hizmetine intisap etmek üzere yola çıkmıştır. Yolda onun müritlerinden bir cemaat ile karşılaşarak onlara şöyle demiştir: "Şeyhiniz, bana Hak Teâlâ'yı bir günde gösterebilir mi?"

Müritlerin arasında Çankırı vilayetine bağlı Kurşunlu kasabası yakınlarındaki Karacalar köyünde medfun bulunan Hacı Hamza da vardı. Habîb Ömer'e öyle bir sille vurdu ki bayılarak yere yığıldı.

Şeyh Seyyid Yahya bu olayı haber alınca Habîb Ömer'i çağırtarak şöyle dedi: "Buna takılma, çünkü sufiler kıskanç olurlar. İş, senin sandığın gibi olabilir." Sonra bir yere oturmasını emretti. Ardından rüyasında gördüklerini anlatmaya başladı. Daha sonra müritlerine dönerek "O bir âlimdir" dedi.

Ömer Habîb'in bu olayla ilgili olarak şöyle dediği nakledilmiştir: "Şeyhin gösterdiği yere oturduğumda Hakk'ın tecellileri birer birer geldi ve ben her defasında fenâ buldum."

Habîb Ömer, Seyyid Yahya'nın yanında on iki sene kaldıktan sonra aldığı icazetle Anadolu ve Rumeli'ni dolaştı. Karaman ilini, Aydın ilini ve Rumeli vilayetini dolaştı. Bir süre Ankara'da kalıp Şeyh Hacı Bayram'ın ziyaretinde bulundu. Şeyh Akşemseddin, Şeyh İbrahim, Kayserili Nakşibendî emîri ve Zeyniyye'den Şeyh Abdülmu'tî ile sohbette bulundu.

Habîb Ömer, başkalarının zihinlerinden geçenleri bilirdi. Ölüm hastalığı dışında onu uyurken veya bir yere yaslanmış halde gören olmamıştı. H. 902 yılında vefat etti. Kabri Amasya ilinde Mehmet Paşa İmâreti'ndedir.

MOLLA MESUD

Devrin Hak âriflerinden biri de Molla Mesud'dur.

Merhum önce müderris olarak çalışmıştır. Sonra tasavvuf yolunu arzulayarak Hak ârifi Molla Alaeddin'in hizmetine girmiştir. Tasavvuf yolunu onun nezaretinde tahsil ederek Edirne'ye yerleşmiştir. Bilahare müritlerin terbiyesiyle meşgul olmuştur. Bir çok bereketi zuhur etmiş, [266] kerametleri dilden dile dolaşmıştır. Bir çok mürit onun yanında yüksek makamlara ve büyük kerametlere nâil olmuştur.

Merhum Hak ârifi ve büyük bir cezbe sahibiydi. İbadetlere devam ve şeriat âdâbına riayet hususunda da tavizsiz bir zât idi.

ÇELEBİ HALİFE

Devrin Hak ârifi şeyhlerinden biri de 'Çelebi Halife' adıyla meşhur olan Şeyh Mehmet Cemalî'dir.

Kendisi Cemaleddin Aksarayî'nin soyundandır. Başta ilim yoluyla meşgul olmuş, bu dönemde *et-Telhîs*'in muhtasar şerhini okumuştur. Daha sonra sufilere olan muhabbeti galip gelerek onların yoluna meyletmiştir.

İlk olarak Karaman ilinde Şeyh Alaeddin Halvetî'nin halifelerinden Şeyh Abdullah'ın nezaretinde halvete girmiştir. Bu dönemde Molla Alaeddin Karaman diyarına gelince onu görmeye gitmiştir. Şeyhin üzerinde siyah bir cübbe ve siyah bir sarık vardı. Simsiyah bir ata binmişti.

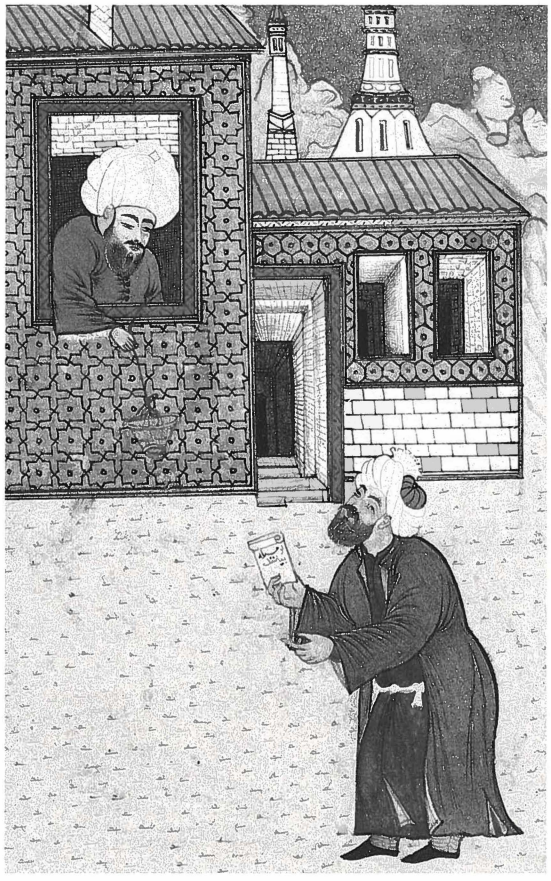

Şeyh Alaeddin kendisine sevgi göstererek şöyle dedi: 'Dilersen bu cübbeyi sana verebilirim.' Bunun üzerine hırka giymenin ancak hak ederek olması gerektiğini, kendisinin bunu hak etmediğini söyledi. Şeyh Alaeddin 'Öyleyse bana tâbi olanlara muhtaçsın' dedi. Çok geçmeden Şeyh Alaeddin vefat etti. Onun ardından halifesi Şeyh Abdullah da vefat etti. Bunun üzerine Tokat şehrine giderek Tahir Oğlu olarak şöhret bulan şeyhin nezaretinde halvete girdi.[267]

Müritlerine kuvvetli riyâzeti emrederdi. O kadar ki bazıları buna sabredemediği için onları yanından kovmuştu. Bir tek müridi o kalmıştı. Riyâzetle o kadar meşguldü ki bir gün şeyhine onunla ilgili olarak 'Çok güçlü riyâzette bulunuyor' denilmişti. Şeyhi ise buna aldırmayıp 'Bırakın ölsün' demişti. Bu şeyh, Terâkime taifesinden cahil bir insandı. Ama iç dünyasında müridine karşı derin bir sevgi beslerdi.

Riyâzet günlerinden birinde hâlin keşf olduğu bir vâkıa yaşadı. Bu vâkıayı şeyhine anlattığında şeyhi kendisine daha yumuşak davranmaya başladı. Şeyhi bir süre sonra vefat edince Erzincan şehrine gitti. Orada Molla Pîrî'nin yoldaşı oldu. Ardından Seyyid Yahya'nın hizmetine girme ümidiyle Şirvan'a gitmeye niyetlendi. Şirvan'a gitmek üzere Erzincan'dan ayrıldıktan sonra yolculuğun ikinci gününde Seyyid Yahya'nın ölüm haberini aldı. Bunun üzerine geri dönüp Molla Pîrî'nin hizmetine devam etti. Molla Pîrî de bir süre sonra halkı irşâd için kendisini Anadolu'ya gönderdi.

Anlatıldığına göre Sultan İkinci Mehmet'in veziri Karamanlı Mehmet Paşa Cem Sultan'a meylediyor ve Şehzade Bayezıt'ı babasının gözünden düşürmeye çalışıyordu. Şehzâde Bayezıt, Şeyh Çelebi Halife'ye tazarruda bulundu. Ama o, kendisini mazur görmesini istedi. Şehzâde Bayezıt'ın tazarrusu artınca bu konuya eğildi ve Karaman evliyasının Sultan Cem'in yanında olduklarını gördü. Şeyh Çelebi Halife maneviyat aleminde onlara karşı çıktı. Ona ateş atarak karşılık verdiler. Ama ateş, Çelebi Halife'yi ıskalayıp kızına isabet etti. Birkaç gün sonra şeyhin kızı hastalanarak vefat etti. Şehzâde Bayezıt'ın ısrarlı yalvarması karşısında bir kez daha onlara yöneldi. Karaman evliyası "Ne istiyorsun?" diye sordular. O da –Vezir Karamanlı Mehmet Paşa'yı kastederek- "Bu adam Müslümanların vakıflarını telef etmiş, onlara el koyarak hazineye katmıştır" dedi. Şeyh İbn Vefâ dışında bütün veliler onu desteklediler. O da adı geçen vezirin[268] etrafına bir daire çizmişti. Büyük zorlukla dairenin içine girdim. Bana, 'Bunun etkisi otuz üç gün sonra ortaya çıkacak' dedi.

Akrabalarından birinin anlattığına göre: "Şeyhin bu manevi seyahati sırasında büyük kıskançlık yaşanmıştı. O kadar ki Mehmet adını taşıyan herkes bu kıskançlı-

ğın doğurduğu musibetten payını almıştı." Olayı anlatan şöyle der: "Benim adım da Mehmet'ti. O sıralar çocuktum. Tırmandığım bir ağacın dalı kırılıverdi ve yere düştüm. Kafam yarıldı. O sıralar Amasya'daydık. Beldede adı Mehmet olan kırk kişi vardı. Hepsi de musibetten payını almıştı. Otuz üç gün dolduğunda Sultan İkinci Mehmet Han'ın ölüm haberi geldi. Bunun üzerine Şehzâde İkinci Bayezıt İstanbul'a gitmek üzere yola çıktı. Yola çıktıktan beş gün sonra da yolda Vezir Mehmet Paşa'nın öldürüldüğü haberini aldı."

Rivayete göre Şeyh İbn Vefâ bir muska yapıp yüz üzerine yüz düğüm atmıştı. Vezir bu muskayı başında taşıyordu. Sultan İkinci Mehmet vefat edince Vezir Mehmet Paşa şaşkınlık ve endişeden dolayı tere batmıştı. Bu ter yüzünden muskanın bazı bölümleri ıslanarak silinmişti. O da muskayı düzeltmesi için Şeyh İbn Vefâ'ya göndermişti. Vezir Mehmet Paşa muska gelmeden kısa süre önce öldürülmüştü. Şeyhin gördüğü ve İbn Vefâ tarafından çizilen daire de belki bu muskaydı.

Sultan İkinci Bayezıt tahta oturduktan sonra şeyh hazretlerini kırk yoldaşıyla birlikte hacca göndermiş ve Anadolu'yu kasıp kavuran tâun illetinin son bulması için dua etmesini istemişti. Şeyhe bir kese dolusu dirhem verirken yoldaşlarından her birine üç bin dirhem yolluk vermişti. Şeyh hac yolunda seyahat ederken vefat etti. Onun bu yola düşmesinden sonra İstanbul'daki tâun illeti birkaç yıl içinde hafiflemiş, hatta tamamen kaybolmuştu. Allah aziz ruhunu mukaddes kılsın.[269]

ŞEYH SİNAN

Devrin Hak âriflerinden biri de 'Şeyh Sinan' adıyla şöhret bulan Şeyh Sinanuddin Yusuf'tur.

Merhum, İstanbul yakınlarında bir şehirde yaşardı ki bu köy halihazırda –Kanunî devri- ona nispetle meşhurdur. Bir yoldaşından onunla ilgili şu sözü dinlemiştim: "Şeyh Sinan, âlim, zâhit, tâliplerin irşâdıyla meşgul olan bir zât idi. Bir çok mürit onun yanında kemal mertebesine ermişti... Yüksek ahlak sahibiydi. Boyun eğen, huşu ehli ve halktan uzak durmayı seven bir insandı."

Anılan köyde vefat ederek oraya defnedilmiştir. Allah ruhunu şâd etsin, kabrini nurlandırsın.

SEYYİD YAHYA

Halvetiye tarikatının seleflerinden biri de Hak ârifi Şeyh Seyyid Yahya b. Seyyid Bahaeddin Şirvânî'dir.

Merhum, Şirvan vilayetinin başkenti sayılan Şumahî şehrinde doğmuştur. Babası servet sahibi biriydi. Kendisi de cemal ve kemal ehliydi. Günlerden bir gün çevgen oynarken tanınmış sufîlerden Şeyh Pîrzâde b. Şeyh Hacı İzzettin Halvetî yanından geçti. Bu şeyh Sadreddin Halvetî'nin müridi idi. Onun kızıyla evlenmişti. Edep ve halini görünce sufi yoluna girip feyiz alması için dua etti. Seyyid Yahya o gece bir vâkıa gördü. Bu vâkıanın ardından hali tamamen değişti. Şeyh Sadreddin Halvetî'ye sığınarak onun hizmetine girdi. Babası bu güzelliğiyle sufilerle birlikte halvete girmesinden hoşlanmadı. Buna izin verdiği için Şeyh Sadreddin'i de yadırgadığını söyledi. Oğlu Seyyid Yahya'ya defalarca nasihatte bulundu. Ama nasihatleri işe yaramadı. Söylentiye göre Şeyh Sadreddin'i öldürmeye bile niyetlendi.[270]

Halvete girilen gecelerin birinde Seyyid Yahya ocağı temizlemekle meşgul olduğu için yatsı cemaatine katılamadı. Ayakları

tutmaz olmuştu. Acı çekiyordu. Günlerce bu hal üzere kaldı. Şeyhi evlerinin penceresinden içeri girdi. Onun elini tutarak 'Kalk yavrum' deyince ayakları hemen düzeliverdi. Evdeki halayıklardan biri bunu fark ederek babasına haber verdi. Bu olay üzerine babası daha da öfkelenerek oğluna çıkıştı: "Şeyhin niye kapıdan değil de pencereden girdi? Bir de şeriata uyan biri olduğunu söylüyorsun?" Seyyid Yahya 'Yoluna diken çıkmasından çekindiği için' dedi. Babası 'Ne dikeniymiş o?' diye sorunca 'Senin ona olan tepkin' dedi. İşte o an babasının tepkisi sona erdi ve o da oğlu gibi şeyhin hizmetine girdi.

Rivayete göre Şeyh Sadreddin, Seyyid Bahaeddin'e bir mücâhede şekli olarak bir yıl boyunca babasının pabucunu giydirmesini emretmişti. Seyyid Yahya, Şeyh Sadreddin kendisine de babasının pabucunu giydirmesini emredinceye kadar bundan müteessir oldu.

Şeyh Sadreddin vefat ettiği zaman Seyyid Yahya ile Şeyh Pirzâde arasında ihtilaf çıktı. Pirzâde Şeyh Sadreddin ile daha eski bir dostluğa sahipti. Buna rağmen halk, daha çok Seyyid Yahya'ya teveccüh ediyordu. Bu ihtilaf yüzünden Seyyid Yahya, Şumahî'den Şirvan vilayetinin bir başka şehri olan Bakü'ye gitti ve oraya yerleştir. Orada yaklaşık on bin kişi çevresine toplandı, halifelerini İslam topraklarının dört bir yanına gönderdi.

Bu geleneği ilk başlatan oydu. Şöyle derdi: "Halifelerin çokluğu, insanlara âdâbı öğretmek için caiz olur. Şeyhin ardından onun yerini alacak mürşide gelince o ancak bir kişi olabilir."[271]

Ömrünün son döneminde altı ay boyunca yemek yemediği söylenir, Ancak bu süre esnasında bir yemek türünü canı çekmişti. Büyük oğlu hemen o yemeği hazırlatmak istedi ve olabildiğince leziz olması için elinden geleni yaptı. Yemeği babasını önüne koydu. Yemekten bir lokma aldıktan sonra bir zaman ilahî bilgileri mırıldandı. Sonra o lokmayı bir kenara bırakıp yemedi. Sebebi sorulduğunda şöyle dedi: "Lokman Hekim, birkaç yıl bazı tiryakların kokusuyla beslenmişti. Ben de o lokmanın kokusuyla doydum."

Rivayete göre ömrünün uzun olması için dua edildiğinde "Sultan Halil'in ömrünün uzun olması için dua edin, çünkü benim ömrüm onun hayatıyla sınırlıdır" derdi. Nitekim dediği gibi oldu ve Sultanın ölümünden sonra sadece dokuz ay yaşadı. H. 868 (ya da 869) yılında Bakü'de vefat etti. Allah aziz sırrını mukaddes kılsın.[272]

SEKİZİNCİ TABAKA

H. 886 YILINDA SULTAN OLARAK BİAT EDİLEN
SULTAN İKİNCİ MEHMET HAN OĞLU
SULTAN İKİNCİ BAYEZIT DÖNEMİNDE YAŞAYAN
OSMANLI BİLGİNLERİ

MOLLA NİKSARÎ

Sultan İkinci Bayezıt devrinin fazilet ve kemal ehli, ilmiyle âmil âlimlerinden biri Molla Muhyiddin Mehmet b. İbrahim b. Hasan Niksarî'dir.

Merhum, önce Molla Hüsameddin Tokatî'de okumuştur. Sonra Molla Yusuf Bâlî b. Molla Mehmet Fenarî'den ders okumuştur. Ardından Molla Yegân'dan ilm tahsil etmiş ve Kastamonu beldesindeki İsmail Bey Medresesi'ne müderris olmuştur. Kastamonu emiri İsmail Bey, bu medreseyi onun için inşa ettirmiş ve Tefsir, Hadis, şer'î ve aklî ilimlere dair üç yüz cilt yazma eser vakfetmişti. Molla Niksarî bu kitapları okuyup yararlanmış, talebelere yararlı olmuş, bir çok ilim öğrencisi de kendisinden istifade etmiştir.

Merhum, Arapça'yı, aklî ve şer'î ilimleri iyi bilirdi. Ayrıca matematik ilimlerine de vâkıftı. Bu ilimleri Molla Kadızâde Rumî'nin öğrencilerinden birisi olan Molla Fethullah Şirvânî'den okumuştu. Kur'an hafızı idi ve kıraat ilimlerini bilirdi. Tefsir ilminde de çok yetenekliydi. Cuma günleri halka zikir ettirirdi.[273]

Sultan İkinci Bayezıt saltanat tahtına oturunca, huzurunda Molla Niksarî'nin Tefsir ve Tezkîr babındaki faziletinden söz ettiler. Bunun üzerine tefsirdeki mahareti sebebiyle ona elli dirhem yevmiye bağlattı. Molla Niksarî bazen Ayasofya Camii'nde, bazen Fatih Camii'nde tefsir ve tezkîrde bulunurdu. Sultan İkinci Bayezıt, Ayasofya Camii'ndeki tefsir derslerini dinlemeye gelmişti. Molla Niksarî dersten sonra şöyle dedi: "Ey insanlar, Yüce Allah'tan bana Kur'an tefsirini tamamlamayı müyesser kılmasını niyaz ettim. Belki ömrüm de tefsirin hatminden sonra nihayet bulur." Bunları söyledikten sonra ömrü hayır ve iman üzere sona erdirmeyi nasip etmesi için Rabbine dua etti. Bütün cemaat duasına 'Âmin!' dediler. O gün evine geldikten sonra rahatsızlandı ve çok geçmeden vefat etti. Cenab-ı Hak ruhunu şâd edip, Firdevs cennetlerindeki fütuhâtını arttırsın.

Merhum; babamın dayısı ve hocasıydı. Rahmetli babam onun salâh ve güzel ahlak âbidesi olduğunu, kanaatkâr, az ile yetinen bir insan olduğunu söylerdi. Daima nefsiyle meşgul olan, halktan mümkün olduğunca uzaklaşarak kendini Allah'a adayan bir âlimdi.

Duhân Sûresi'nin tefsirini yazarak Sultan İkinci Bayezıt'a hediye etmişti. Tefsiri, devrin uleması tarafından beğenilmişti. Bu tefsirin müellif hattıyla yazılmış nüshasını gördüm ve Tefsir ilminde büyük bir değer olduğunu anladım. Bunun dışında Kadı tefsirinin hâşiyeleri üzerine notlar yazmıştı. Bu notlar, kitabın anlaşılması güç meselelerine açıklık getirmekteydi. Sadru'ş-şerîa'nın *Şerhu'l-Vikâye*'si üzerine hâşiyeler yazmış ve oldukça güzel bir eser ortaya koymuştu.

Merhum, Hicri 901 yılında İstanbul'da vefat etmiş ve [274] ve Şeyh İbn Vefâ'nın mezarı civarına defnedilmiştir.

MOLLA AHİ YUSUF

Devrin fazilet ve kemal ehli, ilmiyle âmil âlimlerinden biri de Molla Ahî Yusuf

b. Cüneyd Tokatî'dir. Allah ruhunu şâd etsin, mezarını nurlandırsın.

Merzifon Medresesi'nde müderris iken Seyyid Ahmet Kırımî'den ders almıştır. Sonra Sultan ikinci Bayezıt'ın hocası Molla Selaheddin'den de ders okumuştur. Ardından büyük âlim Molla Hüsrev'in hizmetine girmiştir. Tahsilini tamamladıktan sonra Molla Hüsrev'in Bursa'daki medresesine müderris olmuştur. Bu görevinden sonra Edirne'deki Taş Medrese'de müderrisliğe başlamıştır. Bilahare İstanbul'daki Kalenderhane Medresesi'ne müderris olarak tayin edilmiştir. Bu görevinin ardından aynı şehirdeki Mehmet Paşa Medresesi'nde, daha sonra Bursa Sultaniyesi'nde müderrislik yapmıştır. Bu görevinin ardından Sahn Medreseleri'nden birine tayin edilmiştir. Bu görevi sırasında elli dirhem yevmiye bağlanmış, bilahare on, sonra bir on dirhem daha ilâve edilerek yevmiyesi seksen dirheme çıkmıştır.

Bursa Sultaniyesi'nde müderris olarak görev yaparken vefat etmiştir. İstanbul'daki evinin yanında bir mescid yaptırmıştı. Çok kitabı vardı. Bunları da kendinden sonraki âlimlerin hizmetine vakfetmişti. İlimle meşgul, sürekli Kur'an okuyan ve fıkıh kitaplarını mütalaa eden bir zât idi. Sadru'ş-şerîa'nın *Şerhu'l-Vikâye*'si üzerine hâşiye yazmıştır. Halk arasında makbul ve elden ele dolaşan bir eserdir. Ayrıca küfür lafızlarıyla ilgili meseleleri topladığı bir risâle yazarak *Hediyyetu'l-muhtedîn* adını vermiştir.[275]

MOLLA KASIM B. YAKUB

Sultan İkinci Bayezıt devrinin fazilet ve kemal ehli, ilmiyle âmil âlimlerinden biri de 'Hatip' lakabıyla meşhur olan Molla Kasım b. Yakub Amâsî'dir.

Merhum, Molla Seyyid Ahmet Kırımî'de okuduktan sonra Amasya beldesinde müderris olmuştur. Sonra Amasya emiri olan Şehzâde Bayezıt'ın hocası olmuştur. Şehzâde Bayezıt saltanat tahtına oturduğunda hocasına Bursa'daki Muradiye Medresesi'nin müderrisliğini vermişti. Daha sonra Amasya emiri olarak tayin ettiği oğlu Ahmet'in hocalığıyla görevlendirmiştir. Molla Kasım burada vefat etmiştir.

Merhum, Kıraat ilimlerini, Tefsir, Hadis, Usul ve Fürû ilimlerini bilen, hoş yapılı, güzel ahlaklı, sufileri seven ve onlarla yoldaşlık eden bir âlimdi. Allah ruhunu şâd etsin ve kabrini nurlandırsın.

MOLLA SİNAN GULÂM

Devrin fazilet ve kemal ehli, ilmiyle âmil âlimlerinden biri de Molla Sinanuddin Yusuf'tur.

Merhum, Sultan İkinci Murat'ın vezirlerinden birinin kölesiydi. Küçüklüğünde temel ilimlerle meşgul olduktan sonra devrin âlimlerinden ilim tahsil etti. Daha sonra Molla Ali Kuşçu'nun hizmetine girdi. Tahsil hayatının ardından bazı medreselerde müderris olarak görev yaptı. Bunlar arasında Bursa'daki Manastır Medresesi ve Sultaniyye Medresesi de bulunmaktadır. Daha sonra Sahn Medreseleri'nden birine müderris olmuş ve [276] elli dirhem yevmiye bağlanmıştır. Zamanla on dirhem, ardından on dirhem daha arttırılınca yevmiyesi seksen dirheme ulaşmıştır. Merhum, Sahn Medresesi'nde müderris iken vefat etmiştir. Allah ruhunu şâd etsin, kabrini nurlandırsın.

Zamanının hemen tamamını ilim ve ibadetle geçirirdi. İlimle gayet ciddi bir şekilde meşgul olurdu. Kitaplarının kenarlarına birçok açıklayıcı notlar yazmış-

tır. Bu kitaplar arasından Kâdı Beydâvî tefsirini gördüm. Ona baştan sona not yazmış, anlaşılması güç hiçbir nokta bırakmayıp hepsini açıklamıştı. Diğer kitapları da böyleydi. Hocası Ali Kuşçu'nun Heyet ilmine dair eseri *er-Risâletü'l-Fethiyye* için bir şerh yazmıştır ki gerçekten faydalı bir şerhtir.

MOLLA ŞAİR SİNAN

Sultan İkinci Bayezıt devrinin fazilet ve kemal ehli, ilmiyle âmil âlimlerinden biri de 'Şair Sinan' lakabıyla bilinen Molla Sinanuddin Yusuf'tur.

Merhum; usûl ve fürû ilimleriyle aklî ve şer'î ilimleri cem etmiş, tamamen ilimle meşgul olan değerli bir âlimdi. Zamanının hemen hepsini ilme ayırırdı. İlmini, büyük âlim Molla Hüsrev'den almıştı.

Sadru'ş-şerîa'nın *Şerhu'l-Vikâye*'si üzerine yazdığı hâşiyeleri vardır ki talebeler arasında gayet makbuldür. Allah'ın rahmeti üzerine olsun.[277]

MOLLA USLU ŞÜCÂ

Devrin fazilet ve kemal ehli, ilmiyle âmil âlimlerinden biri de 'Uslu Şücâ' lakabıyla meşhur olan Molla Şücâeddin İlyas'tır.

Merhum, zamanın âlimlerinde okuduktan sonra bazı medreselerde müderris olarak çalışmış, bunun ardından da Sahn Medreseleri'nden birine müderris olmuş ve bu görevde iken vefat etmiştir.

Kişilik bakımından güçlü ve akl-ı selim sahibi bir insandı. Aklî ve şer'î ilimler bakımından yeterli tahsilde bulunduktan sonra tedris faaliyetinde bulunmuş ve ilim taliplerine faydalı olmuştur. Her hangi bir eserini duymadık. Allah ruhunu şâd etsin.

MOLLA ŞÜCÂ ALLÂM

Sultan İkinci Bayezıt devrinin fazilet ve kemal ehli, ilmiyle âmil âlimlerinden biri de Molla Şücâeddin İlyas'tır.

Merhum, ulemâdan bir zâtın kölesiydi. Bu âlim onu terbiye etmiş ve bir çok ilim öğretmiştir. Sağlam yapılı ve sağlıklı bir kişilik sahibiydi. Tek kusuru aşırı inadıydı.

Zamanın âlimlerinden okuduktan sonra bazı medreselerde müderris oldu. Bu görevlerinin ardından da Sahn Medreseleri'nden birine müderris oldu ve bu görevi sırasında vefat etti. Duyduğuma göre öğrencilerine güzel ders veren ve faydalı olan bir hocaydı.[278] Mezun ettiği öğrencilerin sayısı hayli fazladır. Telif yazımıyla uğraşmamıştır. Niyet edemediği gibi zamanı da elvermemiştir. Allah ruhunu şâd etsin.

MOLLA ALİ YEGÂNÎ

Devrin fazilet ve kemal ehli, ilmiyle âmil âlimlerinden biri de Molla Alaeddin Yegânî'dir.

Merhum, zamanın âlimlerinden ders aldıktan sonra bazı medreselerde müderrislik etmiştir. Sonra Bursa Sultaniyesi'ne müderris olmuştur. Bu görevinin ardından İstanbul'daki Sahn Medreseleri'nden birine müderris olarak tayin edilmiştir. Kendisine bu görevi sırasında seksen dirhem yevmiye bağlanmıştır. Daha sonra Bursa müftülüğüne tayin edilmiştir.

Merhum; hoş tabiatlı, akl-ı selim sahibi, duru zihinli ve çok zeki bir insandı. Tedrisata çok önem verirdi. Bir çok ilim öğrencisi kendisinden istifade etmiştir. Telifle meş-

gul olmamıştır. Hicri 909 yılında vefat etmiş ve ölüm tarihi şu mısra ile yazılmıştır:

Biricik öldü, merhum ve mesud olarak:Vahîd mâte merhûmen sa'îden

MOLLA LÜTFİ

Sultan İkinci Bayezıt devrinin fazilet ve kemal ehli, ilmiyle âmil âlimlerinden biri de 'Molla Lütfi' lakabıyla meşhur olan Molla Lütfullah Tokadî'dir.

Merhum, Molla Sinan Paşa'dan ilim tahsil etmiştir. Molla Ali Kuşçu'nun Anadolu'ya gelmesi üzerine Molla Sinan öğrencisi Lütfullah'ı ona göndermiştir. Molla Sinan Paşa matematik ilimlerini de onun vasıtasıyla tahsil etmiştir. Sinan Paşa, Sultan İkinci Mehmet devrindeki vezirliği sırasında Molla Lütfi'yi eğiterek Kütüphane Müdürü yapmış, o da bu sayede birbirinden ilginç eserlere muttali olmuştur.[279]

Molla Sinan Paşa'nın başına gelen birtakım hadiselerden sonra Seferihisar'a sürgün edildiği zaman Molla Lütfi de ona refakat etmiştir. Sultan İkinci Bayezıt saltanat tahtına oturduğunda Molla Lütfi'ye sırasıyla Bursa Muradiye Medresesi, Filibe Medresesi ve Edirne Dârül-Hadis Medresesi müderrisliği görevini vermiştir. Yevmiye olarak da kırk dirhem bağlamıştır. Bu görevlerinin ardından Sahn Medreseleri'nden birine müderris olarak tayin etmiştir. Sultan İkinci Bayezıt Molla Lütfi'yi bu görevde bir müddet çalıştıktan sonra tekrar dedesi Sultan Murat'ın Bursa'daki Muradiye Medresesi'nin müderrisliğine tayin etmiş ve yevmiyesini de altmış dirheme yükseltmiştir.

Kimseyle uyuşmayan bir fâzıl, kimseyle rekabet kabul etmeyen bir âlimdi. Herkesi, hatta selef âlimlerini bile tenkit edebilirdi. Üstün nitelikleri sebebiyle akranları tarafından haset edilirdi. Tabii dilinin uzunluğu sebebiyle devrin büyük alimleri de kendisine kızarlardı. Bu yüzden dinsizlik ve zındıklıkla bile itham edilmişti. Hatta bir keresinde sorgulanmış ve Molla Efzaluddin kanının dökülmesini gerektirecek bir itikat bozukluğu olmadığını görerek çekimser kalmıştı. Devrin âlimlerinden Molla Hatibzâde kanının mübah olduğuna hükmetmiş ve bu hükme dayanılarak öldürülmüştür. Tarihçi ölüm tarihini şu mısra ile vermiştir:

Şehit olarak öldün : Ve lekad mutte şehîden

Anlatıldığına göre Molla Hatibzâde onun ölümüne hükmettikten sonra evine döndüğünde şöyle demişti: 'Kitabımı onun elinden kurtardım.' Rivayete göre Molla Hatibzâde, yazdığı bir kitabın Molla Lütfi tarafından tenkit edilerek çürütüleceğini sanıyordu.

Öldürülme anında hazır bulunanlardan duyduğuma göre merhum sürekli Kelime-i Şehadet getirmiş ve itikadının her türlü mülhitlik ve zındıklıktan uzak olduğunu tekrarlamıştı. O kadar ki yere düşen kellesinin Kelime-i Şehadet getirmeye devam ettiği söylenmiştir.

Rahmetli amcam şöyle derdi: "Kendisinden ders okurdum. Bize *Sahîh-i Buhârî*'yi rivayet ederdi. Kitabı açarken gözyaşları kitaba dökülür, kitabı kapatıncaya kadar hem anlatır, hem ağlardı. Yine bir gün gözyaşları içinde şu rivayeti anlattı: Hz. Ali b. Ebi Tâlib (ra) [280] savaşlardan birinde okla vurulmuş ve okun ucu bedeninde kalmıştı. Çıkartmak istediğinde canı çok yanmıştı. Bunun üzerine namaza duruncaya kadar beklediler. Namaz esnasında okun ucunu çekip çıkardılar. Hz. Ali namaza o kadar kendini vermişti ki hiçbir acı hissetmedi."

Rahmetli amcam şöyle dedi: "Molla Lütfi bu olayı anlattıktan sonra gözyaşları içinde şunu eklemişti: İşte gerçek namaz

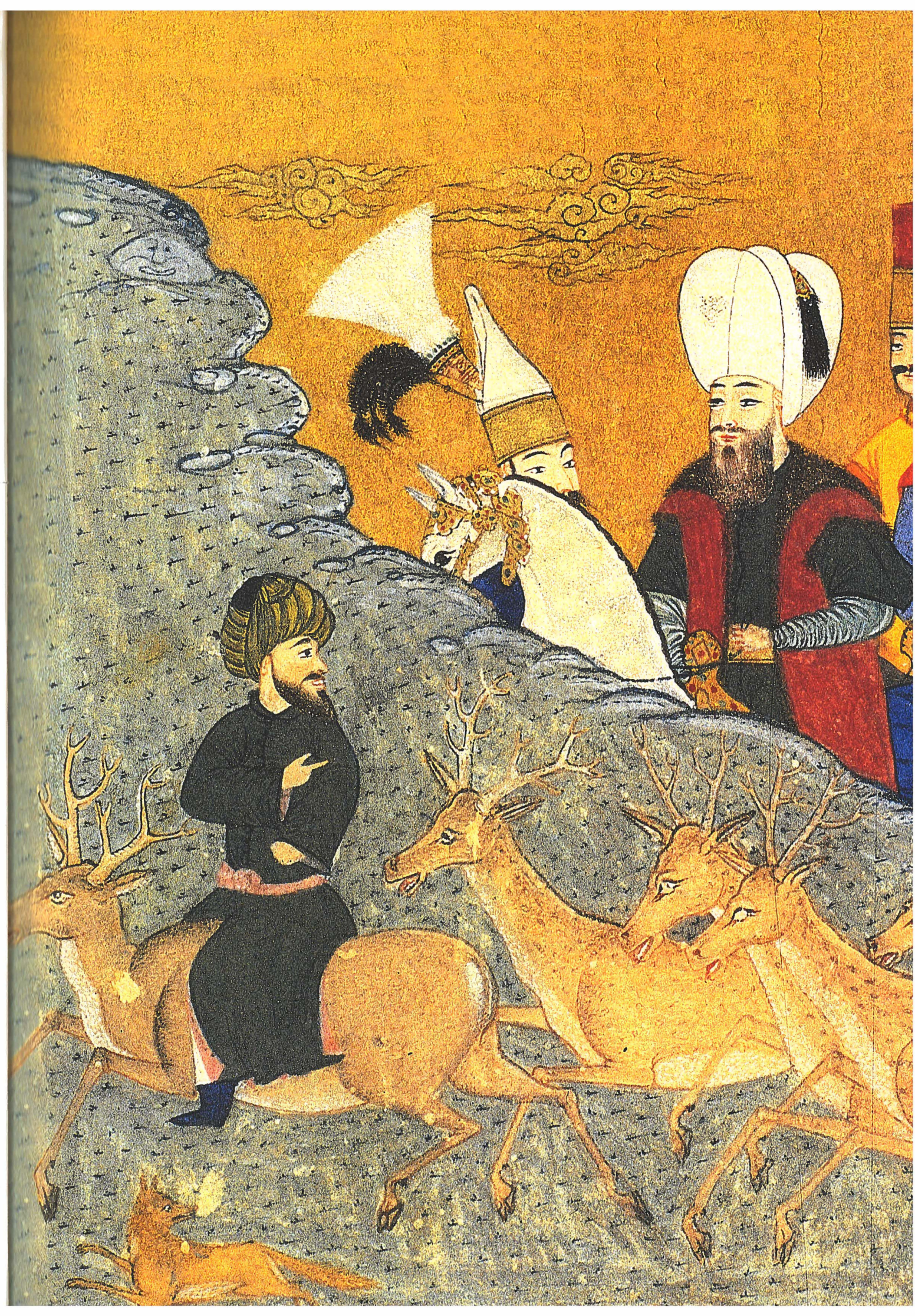

budur. Bizim namazlara gelince faydasız eğilip kalkmaktır."

Amcam Allah'ın adı üzerine yemin ederek şöyle derdi: "Bu olayı bizzat onun ağzından böyle dinledim. Halbuki aynı derste bulunanlardan bazıları Molla'nın 'Namaz eğilip kalkmaktan ibarettir, kıymetsizdir' dediğini söylediler. Molla'nın söylediği nerde, şahitlik ettikleri nerde?"

Rivayete göre Hak ârifi Şeyh Muhyiddin Kocavî onun öldürüldüğü haberini alınca "Molla'nın her türlü zındıklık ve mülhitlikten uzak olduğuna şehadet ederim" demiştir.

Molla Lütfi ucuz elbiseler giyer ve medreseye giderken bineğine kendisi binerdi. Hayvanın yemi elinde olurdu. İndiğinde hayvanı kapının halkasına bağlar, yemini de önüne koyduktan sonra derse geçerdi. İkindiye kadar medresede ders verdikten sonra bineğine yine kendisi binerek Hak ârifi Şeyh İbn Vefâ'nın zâviyesine gider ve orada akşam ezanına kadar *Sahîh-i Buhârî*'yi okuturdu. Namazdan sonra evine giderdi. Bu düzeni her gün böyle devam ederdi.

Onunla ilgili olarak anlatılan ilginç olaylardan biri şudur: "Molla, Bursa'da müderris olarak görev yaparken arkadaşlarıyla Uludağ'a gezintiye çıkardı. Bir keresinde yine Uludağ'da bir pınarın kenarına gitmişlerdi. Onlar otururken köylünün biri geldi ve pınardan su içtikten sonra sırtüstü uzanıp yattı. Molla Lütfi bir an düşündükten sonra arkadaşlarına şöyle dedi: "Bu adam, [281] İnegöl kasabasından, bineğini kaybetmiş, onu arıyor." Bir müddet düşündükten sonra devam etti: "Adamın adı Sondek, çıkınında yarım ekmek, bir parça peynir ve üç soğan var."

Arkadaşları şaşıp kalmışlardı. Molla Lütfi'nin söylediklerinin doğruluğunu öğrenmek için adamın yanına giderek 'Neredensin?' diye sordular. Adam, 'İnegöl'den' dedi. 'Burada ne arıyorsun?' diye sorduklarında 'Bineğimi arıyorum, dağda kayboldu' dedi. 'Adın ne?' diye sorduklarında 'Sondek' dedi. 'Peki çıkınında yiyecek ne var?' diye sorduklarında 'Fakirin nesi olursa' dedi. Bunun üzerine çıkını açıp baktılar. Aynen Molla Lütfi'nin dediği gibi yarım ekmek, biraz peynir ve üç soğan vardı. Arkadaşları şaşırıp kaldılar. Gerçekten de şaşırtıcı bir durumdu. Güvenilir kimselerden duymamış olsam, ben bile inanmazdım. Ama Yüce Allah'ın bazı kullarında başkalarının bilemedikleri sırları olduğu da bir hakikattir."

Onunla ilgili enteresan olaylardan biri de şudur: Sultan İkinci Mehmet, Sahn Medreseleri'nin müderrislerine Dil ilmine dair *es-Sıhâh, et-Tekmile, el-Kâmûs* ve benzeri altı kitabı birleştirmelerini emretmişti. O devirde Uslu Şücâ adında bir molla vardı. Uslu Rumca bir kelime olup iri merkep anlamına gelirdi.

Molla Şücâ ile Molla Lütfi bir gün hamamda karşılaştılar. Molla ona, 'Dil çalışmalarıyla aran nasıl?' diye sordu. O da, 'Her satıra bir soru işareti koyuyorum' dedi. Bunun üzerine Molla Lütfi, 'Ben her sayfaya bir soru işareti koyuyorum. Sen benden de eşeksin –yani daha şüphecisin–' dedi. 'Eşek' kelimesi Türkçe'de merkep demekti. Merhum, bu tür ince esprilerde bulunmayı çok severdi. Bu kısa eserde bunları anlatmamız mümkün değildir. Damlaya bakıp pınarı görmek yeter.

Molla Lütfi *Şerhu'l-Matâli* hâşiyesine üzerine hâşiye yazmış ve bu eserinde geçmiş ulemânın kitaplarında yer almayan bir çok noktaya açıklık getirmiştir. Bu eseri inceleyenler Molla Lütfi'nin ne kadar derin bir âlim olduğunu göreceklerdir. Yine onun [282] Seyyid Şerif Cürcânî'nin *Şerhu'l-Miftâh*'ı üzerine bir hâşiyesi vardır. Bu kitapta da akıl sahiplerini şaşırtan bir çok soruna açıklık getirmiştir. *es-Seb'u'ş-şidâd* adlı bir

risâlesi vardır ki Seyyid Şerif'e yöneltilen yedi soruyu içermektedir. Bu risâle ile çok yeni konulara temas etmiş ve dikkat çekici güzellikte bir eser ortaya koymuştur. Bu risâle dışında başka eseri olmasa, fazilet ve şeref olarak o bile yeterdi.

Molla İzarî bu sorulara cevap vermeye kalkışmışsa da, doğruyu söylemek gerekirse doyurucu cevaplar verememiştir.

Molla Lütfi'nin bir diğer eseri, Din ve Dil ilimlerini tasnif ettiği risâlesidir. Bu eserinde de kimsenin duyup bilmediği ilginç malumatlara yer vermiştir.[283]

MOLLA İZARÎ

Sultan İkinci Bayezıt devrinin fazilet ve kemal ehli, ilmiyle âmil âlimlerinden biri de 'İzarî Germiyânî' lakabıyla meşhur olan Molla Kasım'dır.

Merhum, Hüsrev İle Şirin kıssasını manzumeye çeviren şâir Molla Şeyhî'nin kız kardeşinin oğludur. Zamanın âlimlerinden ders aldıktan sonra fazilet ve kemal ehli Molla Abdülkerim'in hizmetine girmiştir. Tahsilini tamamladıktan sonra Amasya şehrinde müderris olmuştur. Ardından Ebu Eyyub Ensârî (ra) Medresesi'ne müderris olarak tayin edilmiş ve otuz dirhem yevmiye bağlanmıştır. Bu görevin ardından İstanbul'daki Kalenderhâne Medresesi'nin müderrisliğine getirilmiştir. Bu görevinden sonra da Edirne'deki mücavir iki medreseden birinin müderrisliğine tayin edilmiştir. Son olarak Sahn Medreseleri'nden birinin müderrisi olmuş ve bu görevi esnasında H. 901 yılında vefat etmiştir.

Merhum, çok zeki, sağlam karakterli, akl-ı selim sahibi, duru zihinli, işlek fikirli ve isabetli öngörüsü olan bir zât idi. Her gün iki veya üç satır okuturdu. Ama ders sırasında bütün Sarf, Nahiv, Meânî, Beyân, Mantık, Usûl-i Fıkıh ve Münazara ilminin kurallarını uygular, öğrencilerin kafalarına takılan tüm soruları en güzel şekilde cevaplardı. Böylelikle işlediği konu, sabah aydınlığı gibi apaçık olurdu.

Rahmetli amcam şöyle demişti: "Ondan iki yıl kadar ders okudum. Okumak için yanına vardığımızda önce makamı tahkik üzere açıklayarak aklımıza takılan bütün kuşkuları giderirdi. Öğrencilerden biri aklını tam veremediğinde onunla ilgilenerek kuşkularını giderirdi. Bu açıklamasına rağmen yine de kuşku dile getiren öğrencisini azarlar, 'Bu arkadaşınız muhtemelen giriş bölümünde aramızda değilmiş' derdi. Böyle söylemekle kendini derse vermeyen öğrencilerini ayıplardı."[284]

Tatil günleri, mevsim yaz ise öğrencileriyle birlikte gezintiye çıkar, kış ise evinde toplanarak akşam yemeğine kadar sohbet eder, yemekten sonra karşılıklı fıkra anlatırlardı. Öğrencilerinden birinin şöyle dediğini işittim: "Bu sohbetler sırasında karışık ve sorunlu konulara dersteki kadar fazla girmezdi."

Şerhu'l-Mevâkıf'ın ilâhiyat bahisleri üzerine hâşiyeleri vardır. Bunlarda okuyanları şaşırtan ve akıl sahiplerinin ibret aldıkları mütalaa ve inceliklere yer vermiştir. Molla Lütfi tarafından yazılan *es-Seb'u'ş-şidâd* risâlesinde yer alan sorulara cevaplar yazmıştır. Bundan daha önce söz etmiştik. Farsça ve Türkçe dillerinde çok hoş ve güzel şiirleri vardır. Allah ruhunu şâd etsin, kabrini nurlandırsın.

MOLLA KASIM ÇELEBİ

Devrin fazilet ve kemal ehli, ilmiyle âmil âlimlerinden biri de Molla Kıvâmuddin Kasım b. Ahmet b. Mehmet el-Cemalî'dir.

Merhum, zamanın âlimlerinden okuduktan sonra büyük âlim Ali b. Muhammed Kuşçu'nun hizmetine girmiştir. Tahsilin ardından bazı medreselerde müderrislikte bulunduktan sonra Sahn Medreseleri'nden birine müderris olarak tayin edilmiştir. Daha sonra İstanbul Kadılığı görevini üstlenmiş ve kadı olarak görevde bulunurken vefat etmiştir.

Rahmetli, yoğun bir şekilde ilimle meşgul olurdu. Ezberi çok kuvvetliydi. Bir çok hacimli kitabı ezberden okuyabilirdi. Heybetli bir görünümü, kudretli bir aklı ve cömert bir kişiliği vardı. Ancak kitap telif etmemiştir. Allah ruhunu şâd etsin, kabrini nurlandırsın.[285]

MOLLA ZEMBİLLİ ALİ

Devrin fazilet ve kemal ehli, ilmiyle âmil âlimlerinden biri de Molla Alaeddin Ali b. Ahmet b. Mehmet Cemalî'dir.

Merhum, küçüklüğünde Molla Hamza Karamanî'den tahsil görmüştür. Onun nezaretinde İmam Kudûrî'nin *Muhtasar*'ını ve Nesefî'nin *Manzûme*'sini ezberlemiştir. Bilahare İstanbul'a gelerek büyük âlim Molla Hüsrev'de okumaya başlamıştır. Bir süre sonra Molla Hüsrev onu Molla Muslihuddin'e göndermiş ve bunun sebebini şöyle açıklamıştı: "Ben sürekli fetva ile meşgul oluyorum. Molla Muslihuddin senin tahsilinle daha yakından ilgilenebilir."

Hocasının bu isteği üzerine Molla Muslihuddin'in yanına gitmiştir. Kendisi o sırada Bursa Sultaniyesi'nde müderris olarak görev yapıyordu. Molla Zembilli Ali ondan aklî ve şer'î ilimleri tahsil etmiş ve bir süre sonra muîdi olmuştur. Hocası Molla Muslihuddin onu kızıyla evlendirmiş ve bu evlilikten çocukları olmuştur. Bilahare Sultan İkinci Mehmet, Edirne'deki Taş Medrese'nin müderrisliği görevini ona vererek 30 dirhem yevmiye bağlatmıştır. Fakir olduğunu duyduğu için beş bin dirhem ve bir miktar giysi hediye etmiştir.

Karamanlı Mehmet Paşa vezir olunca, Sinan Paşa ile yakın dostluğundan dolayı Molla Zembilli Ali'yi Taş Medrese'deki görevinden alarak başka bir medreseye göndermiş ve yevmiyesini de beş dirhem indirmiştir. Ama Molla Zembilli, Sinan Paşa'yla dostluğunu devam ettirmişti. Çünkü zamanında onun çok iyiliklerini görmüştü. Vezir Mehmet Paşa buna öfkelenerek bulunduğu medreseden alıp başka bir medreseye vermiş, yevmiyesini bir beş dirhem daha düşürmüştü. Zembilli Ali vezirin bu davranışından rahatsız olarak müderrislik görevini bırakmış ve Hak ârifi Şeyh Muslihuddin b. Vefâ'nın hizmetine girmiştir.[286]

Sultan İkinci Mehmet'in vefat etmesi ve Karamanlı Mehmet Paşa'nın öldürülmesinden sonra tahta oturan Sultan İkinci Bayezıt Molla Zembilli Ali'yi rüyasında görmüştü. Bu rüya üzerine vezirlerini elçi olarak gönderip saraya davet etti. Ama Molla Zembilli bu davete icabet etmedi. Bunun üzerine Sultan kendisini zorla Amasya şehrine gönderip otuz dirhem yevmiye bağlattı. Ayrıca müftülük görevini de ona verdi. Ardından Bursa'daki Muradiye Medresesi'nin müderrisliğine tayin etti.

Molla Zembilli Ali bir süre sonra medrese'den ayrılarak Amasya'da bulunan amca oğlu Hak ârifi Şeyh Muhyiddin Mehmet Cemalî'nin ziyaretine gitti. Sultan İkinci Bayezıt onu Bursa Sultaniyesi'ne tayin ettikten bir süre sonra Amasya'daki medreseyi yaptırınca, bu medresenin müderrisliğiyle Amasya müftülüğü görevini Molla Zembilli Ali'ye verdi. Daha sonra Sahn Medreseleri'nden birinin başına getirdi.

Molla Zembilli Ali uzun süre bu medresede görev yaptıktan sonra Hac niyetiyle

Mısır'a gitti. Ama o yıl Mekke'de çıkan bir kargaşadan dolayı hacca gitmesi nasip olmadı. Molla Mısır'da bir yıl kadar kaldı. Bu arada İstanbul müftüsü Molla Hamiduddin b. Efzaluddin Hakk'ın rahmetine kavuşmuştu. Bunun üzerine Sultan İkinci Bayezıt fetva yazma görevini Sahn Medreseleri'nin müderrislerine havale etti.

Molla Zembilli Ali Hac gezisinden döndüğünde İstanbul Müftülüğü görevi kendisine verilerek yüz dirhem yevmiye bağlandı. Sultan İkinci Bayezıt İstanbul'da bir medrese yaptırınca onun idaresini de Molla Zembilli Ali'ye vererek yevmiyesine elli dirhem daha ekledi. Böylelikle günlük yevmiyesi yüz elli dirhem olmuştu. Ulemâdan Seyyid Hamidî, Molla Zembilli'nin bu durumunu kıskanarak bazı fetvalarını topladı ve "Müftü bunlarda hata etmiş" diyerek Divan-ı Âlî'ye şikayette bulundu.

Divan vezirleri bu iddiaları Molla Zembilli Ali'ye gönderdiler. O da iddialara uygun şekilde cevap verdi. O günlerden birinde şöyle dediği rivayet edilmiştir: 'Odadan indiğimde bana öyle bir cezbe nasip oldu ki [287] Hak Teâlâ ile aramda perde kalmadı. Molla Seyyidî'yi o anda Hakk'a havale ettim.' Bunun üzerinden bir hafta geçmemişti ki Molla Seyyidî bir gece rahatsızlanarak vefat etti.

Merhum, zamanının hemen tamamını Kur'an tilâveti, ibadet, tedris ve fetva çalışmalarıyla geçirir, beş vakit namazı cemaatle kılardı. Cömert yapılı, güzel ahlaklı, tevazu sahibi ve Allah korkusuyla dolu bir insandı. Büyüklere saygı gösterme noktasında küçülmeyi kabul ederdi. Dili temizdi, hiç kimseyi kötülükle anmazdı. İbadet nurları mübarek yüzünün hatlarında ışıldardı. Evinin üst katında oturur, zembili camda asılı dururdu. Fetva soran kişi sorusunu bir kâğıda yazıp zembile kor ve hafifçe sallardı. Molla, zembili çeker ve fetvanın cevabını yazarak tekrar sarkıtırdı. Halkın fetva için beklemelerini önlemek amacıyla böyle yapardı.

Sultan Selim, kendi devrinde görev yapan hazine memurlarından yüz elli tanesinin öldürülmesini emretmişti. Molla Zembilli Ali bunu haber alır almaz Divan-ı Âlî'ye gitmişti. Müftünün çok önemli bir olay olmadıkça Divan'a katılması âdetten değildi. Divan'a girip vezirlere selam verince onu saygıyla karşıladılar ve Divan'ın en yüksek yerine oturttular. Tabii merakla sordular: "Molla'nın Divan'a gelmesini gerektiren ne olsa gerek?"

Zembilli Ali "Sultan ile görüşeceğim, ona bir çift sözüm var" dedi. Bunun üzerine kendisini Sultan Selim'in yanına çıkardılar. Sultan onunla başbaşa görüşmek istedi. Huzura girince Sultan'a selam verip bir yere oturdu. Ardından konuşmaya başladı: "Fetva ehlinin bir görevi de Sultan'ın âhiretini kötü âkıbetten kurtarmaktır. Sultan, öldürülmeleri dinen caiz olmayan yüz elli kişiyi öldürmeyi düşünmektedir. Size düşen onları affetmektir." Gerçekten asabî mizaçlı biri olan Sultan Selim öfkelendi: "Saltanat işine karışıyorsun, bu sizin üstünüze vazife değildir." Zembilli Ali şöyle cevap verdi: "Sizin ahiretinizle ilgili her işe karışabilirim. Eğer onları bağışlarsan kurtuluşa erersin. Aksi halde büyük ceza alırsın."

Zembilli Ali'nin bu sözleri Sultan Selim'in biraz olsun sakinleşmesine yol açtı ve suçluların hepsini affetti. Molla Zembilli Ali Sultan Selim ile bir süre daha konuştuktan sonra kalkmaya niyetlenerek şöyle dedi: "Ahiretinle ilgili konuştum. Son olarak yiğitliğinle ilgili bir sözüm kaldı."[288] Sultan 'Nedir?' diye sorunca şöyle dedi: "Bunlar Sultan'ın kullarıdır. İnsanlardan dilenmeleri Sultan'ın şanına yakışır mı?" Sultan 'Hayır' deyince "Öyleyse onları görevlerinde bırak" dedi. Sultan bunu da kabul etti, ama hemen arkasından ekledi:

"Ama görevlerindeki hataları sebebiyle onları cezalandıracağım." Molla Zembilli Ali bunu tasvip ederek şöyle dedi: "Bu caizdir. Çünkü cezalandırma Sultanın takdirine aittir." Veda ederek Sultan'ın huzurundan çıktı.

Sultan Selim Han Edirne'ye giderken Molla Zembilli Ali onu yolcu etmeye gelmişti. Yolda elleri ayakları bağlı dört yüz kişi gördü. Yanındakilere bu adamların durumunu sorunca, 'Bunlar Sultan'ın emrine karşı çıkıp ipek almışlar, halbuki Sultan bunu yasaklamıştı' dediler. Zembilli Ali hemen atı üzerindeki Sultan'ın yanına gitti. Bağlı adamlar hakkında onunla konuşarak 'Onları öldürmeniz helal olmaz' dedi.

Sultan Selim öfkelenerek şöyle dedi: "Hey Molla, geride kalanların düzeni için halkın üçte ikisini öldürmek helal olmaz mı?" "Olur ama, büyük bir düzensizliğe yol açtığında." Sultan Selim karşılık verdi: "Sultan'ın emrine karşı gelmekten daha büyük düzensizlik olabilir mi?" Zembilli Ali şöyle cevap verdi: "Onlar emrinize karşı gelmediler. Siz, ipek ticareti üzerine memurlar tayin ettiniz. Bu da dolaylı bir izindir."

Sultan iyice hiddetlenerek "Saltanat işleri üzerinize vazife değildir" dedi. Molla Zembilli Ali şöyle karşılık verdi: "Bu konu ahiret işlerindendir, dolayısıyla bunlara karışmak görevlerim arasındadır." Molla Zembilli Ali bunu söyledikten sonra selam vermeden arkasını dönüp gitti. Sultan Selim Han çok öfkelenmiş, uzun süre atının üstünde dikilip kalmış konvoydakiler ne yapacaklarını şaşırmışlardı.

Sultan Selim Han ilk mola yerinde mahkumların hepsini affetmiş, Edirne'ye vardığında da Molla Zembilli Ali'ye şu fermanı göndermişti: "Sana Kazaskerliği verdim ve iki yakayı yetkinde topladım. Çünkü anladım ki sen hakkı söyleyen birisin." Molla Zembilli Ali bu fermana şu mektubuyla cevap verdi: "Fermanınız bana ulaştı. Allah size selamet versin, daim kılsın. Bana kadılığı ferman buyurmuşsunuz. Fermanınızı kabul ediyorum.[289] Ancak Allah'a vermiş olduğum bir sözüm var ki o da ağzımdan 'Hüküm verdim ki' sözünün çıkmamasıdır."

Sultan Selim Han, dinî duygularla servet ve şöhretten yüz çevirdiği için onu çok sevmişti. Takdirinin ifadesi olarak beş yüz altın gönderdi. Molla da Sultan'ın bu hediyesini kabul etti. Devrimizin Sultanı –Kanunî ki Allah ona destek ve yardımını esirgemesin- yevmiyesine elli dirhem daha ilâvede bulunarak iki yüz dirheme çıkarmıştır.

Merhum, Hicri dokuz yüz otu iki yılında vefat etmiştir. Rahmetli babam ölüm hastalığında iken ziyaretine gitmiştir. Molla Zembilli babama özel bir şeyler söylemiş, o da ağlamıştı. Niye ağladığını anlayamamıştık. Eve döndüğümüzde neden ağladığını sorduk. Şöyle dedi: "Öleceği kendisine bildirilmiş. Hz. Musa'nın ruhu sabah vakti gelip şöyle demiş: Bundan sonra ahiret yurdunda sabahlayın!"

Merhum, çeşitli meselelerden seçtiği bahisleri *el-Muhtârât* adıyla tasnif etmiştir. Gerçekten yararlı ve hoş bir eserdir. Zembili Ali takva bakımından eşsiz bir örnek ve dünyanın gördüğü takva numunelerinden biriydi. Şer'î ve dinî ilimler sahasında yüce dağlardan biriydi. Onun defniyle ilim ve takva da defnedilmiştir. Nitekim şâir şöyle demiştir: (Kâmil vezni)

Cevabı verir de bir daha ona dönülmez,
Soru sahipleri çeneleri eğik halde.
Vakar âdâbı ve takva sultanının izzeti,
İtaat edilirdi yokken saltanatı.

Allah ondan razı olsun, onu razı kılsın, ahiretini dünyasından hayırlı etsin.

MOLLA ABDURRAHMAN AMÂSÎ

Devrin fazilet ve kemal ehli, ilmiyle âmil âlimlerinden biri de Molla Abdurrahman b. Ali b. Müeyyed Amâsî'dir.[290]

Merhum, aklî ilimlerde çok üstün bir düzeye ulaşmıştı. Naklî ilimlerde varılabilecek son noktaya varmış, edebî ilimlerde güçlü, Arapça ilimlerinde merci, Tefsir, Hadis ve diğer hassas ilimlerde yetenekli bir âlimdi. Heybetli, şanı büyük, belagat ve beyânda maharetli bir zât idi.

Türkçe, Farsça ve Arapça şiir yazabilirdi. Hattı çok güzel olduğu gibi bir çok hat türünü de iyi bilirdi. Ulemâdan birinin risâlesini övmek için bir beyit yazmış ve altına kendi hattıyla imzasını atmıştı:

İşte arzulara cevap veren bir risâle,
Onu dikkatle inceleyen kabul görür,
Müellifi yüceltilmiştir, sonra der:
Ne hayırlı bir risâle, ne hayırlı bir resul!

Anılan risâle hakkında bir diğer kazasker Molla İbn Hacı Hasan da bir şiir yazmış ve şöyle demişti:

Bir risâle ki ilimlerin inceliklerini toplamış,
Bunun gibisi, yazarının meziyetine açık delildir.

Gördüğünüz gibi iki şiir arasında çok büyük fark vardır.

Merhum, Hicri sekiz yüz altmış yılı Safer ayında Amasya'da doğmuştur. Bolluk ve zenginlik içinde, fazilet ve kemal tahsili üzre yetişmiştir. Gençlik çağına vardığında, o sıralarda Amasya Emiri olan Sultan İkinci Bayezıt ile arkadaşlık etmiştir. Bazı fesat çevreleri onu Sultan İkinci Mehmet'e kötü anlatmış, o da öldürülmesini emretmişti. Ne var ki Sultan İkinci Bayezıt babasının emri gelmeden bunu haber almış ve on bin dirhem, at ve yol için gerekli erzakı vererek arkadaşının Halep'e kaçmasını sağlamıştır. O dönemde Halep Çerkezlerin elindeydi.[291]

Molla Amâsî, Halep'e Hicrî sekiz yüz seksen bir yılında girmiş ve orada kısa süre kalmıştır. Halep âlimlerinden Zemahşerî'nin Nahiv ilmine dair *el-Mufassal* adlı eserini okumuştur. Başka ilimler de okumak istemiş, ancak kendisine faydalı olabilecek hoca bulamamıştı. Bu dönemde İranlı tüccarlardan biri ona, "Şiraz beldesinde bulunan Molla Celaleddin Devvânî'ye gitmelisin. O, şöyle şöyle büyük bir âlimdir" diyerek o büyük bilginin bazı faziletlerini zikretmişti. O da bu tavsiyeye uyarak aynı yıl İranlı tüccarlarla birlikte Şiraz'a gitmişti.

Tehâfüt kitabıyla ilgili olarak Molla Hocazâde ile Devvânî arasında geçenleri daha önce Hocazâde'yle ilgili bölümde zikretmiştik. Molla Amâsî uzun süre Molla Devvânî'den ders okumuş, Aklî ilimler, Arapça, Tefsir ve Hadis dallarında eğitim almıştı. Hocasının verdiği icazeti görme fırsatım oldu. Hocası, verdiği icazette üstün bilgisini ifade etmiş, tahsil gördüğü bütün ilim

dallarını zikretmişti. Molla Amâsî orada tam yedi yıl eğitim görmüştü.

Sultan İkinci Bayezıt'ın tahta oturduğunu duyunca İran'dan Anadolu'ya geçmiş ve Hicri sekiz yüz seksen sekiz yılı Ramazan ayında memleketi Amasya'ya girerek kırk gün kadar orada kalmıştır. Sonra İstanbul'a gitmiş ve şehrin mollalarıyla tanışarak onlarla değişik ilim dallarında sohbet etmiş, takdir ve beğenilerini kazanmıştır. Molla Hatibzâde ilmî meziyetlerini takdir ettiği bir yazıyla devrin vezirlerine göndermiş, onlar da kendisini Sultan İkinci Bayezıt'ın huzuruna çıkarmışlardı. Sultan da aynı yıl onu Kalenderhâne Medresesi müderrisliği görevine tayin etti.

Molla Amâsî Hicri sekiz yüz doksan bir yılı Rebiü'levvel ayında Molla Muslihuddin Kastalânî'nin kızıyla evlenmiş ve Sultan İkinci Bayezıt [292] aynı gün kendisini Sahn Medreseleri'nden birinin müderrisliğine tayin etmiştir.

Bu medresenin ondan önceki müderrisi olan Molla İbn Efzaluddin İstanbul Kadılığı görevine getirilmişti. Molla Amâsî bu medresede sekiz yıl görev yapmıştır. Bu görevinden sonra Sultan tarafından Hicrî sekiz yüz doksan dokuz yılında Edirne Kadılığı'na tayin edilmiş, Hicrî dokuz yedi yılında Anadolu Kazaskerliği görevine getirilmiştir. Molla İbn Hacı Hasan'ın vefatı üzerine dokuz yüz dokuz yılı Rebiü'levvel ayında Rumeli Kazaskerliği'ne tayin edilmiştir. Burada açıklaması uzun sürecek bir olaydan dolayı evi yağmalanmıştır. Burası bunu açıklamanın yeri de değildir.

Bu olayın ardından dokuz yüz on yedi yılı Recep ayında kazaskerlik makamından azledilmiş ve yüz elli dirhem yevmiye bağlanmıştır. Ancak bu yevmiyeyi almayı reddetmiş, çok geçmeden de tahta Sultan Selim geçmiştir. Sultan Selim vezirlerine Molla Amâsî'nin durumunu sormuş, onlar da hakkında olumlu fikirler beyân etmişlerdi. Bunun üzerine yeni Sultan tarafından önceki yevmiyesine ilâveten bir de Karaferye Kadılığı eklenmiştir. Dokuz yüz on dokuz yılı Recep ayında tekrar kazaskerlik makamına getirilmiştir. Sultan Selim'in İran seferine katılarak Şah İsmail Erdebilî ile yapılan savaşta bulunmuştur. Bu seferden dönüşte, dokuz yüz yirmi yılında Râî Köprüsü denen mevkide aklî dengesini yitirmesi sebebiyle kazaskerlik görevinden alınmıştır. İki yüz dirhem yevmiye bağlanmış ve İstanbul'a görevinden alınmış olarak dönmüştür.

Dokuz yüz yirmi iki yılı Şaban ayının on beşinci günü Cuma gecesi vefat etmiştir. Tarihçi, ölüm tarihini Basît vezninde şu şiirle düşmüştür:

Canım feda o âlime ki irtihal ettiğinde
Cennet bahçelerinde nimetlere boğulmuştur.
Makamı Firdevs-i Alâ'dır ki orada yaşar,
Hizmetçi gençler ve huri gözlülerin refakatinde.[293]
Onun irtihal tarihini sorana de ki,
Müeyyedzâde merhum ve makbuldür.
Ardından bırak necip bir soy ki
Sayelerinde artsın kabrindeki nurlar.

Merhum, Ebu Eyyub Ensârî'nin (ra) mezarı civarına defnedilmiştir.

Molla Amâsî'nin birbirinden güzel sözleri ve ilginç latifeleri vardır. Bunların tamamı müsvedde halinde kalmış, mahkeme işleriyle meşguliyeti bunları temize çekmesine izin vermemiştir. Kelam ilminin müşkül konularını zikrettiği hoş bir risâlesi vardır. Bu risâleyi Sultan Korkut'a göndermiş, girişinde de sultanı övdüğü Arapça bir kasideye yer vermiştir. Bu kaside, çok belîğ ve güzel bir şiirdir.

Genel şüpheyi (eş-şübhetü'l-âmme)yi çözmek için kaleme aldığı risâlesi de oldukça güzel ve başarılıdır. Yuvarlanan Küre (el-Küretü'l-mudahrece) problemini araştırdığı risâlesi de çok güzeldir. Kütüphanesinde çok ilginç kitaplar mevcut olup

o devrin âlimlerinden hiçbiri bunları görmemiş ve muttali olmamıştır. Bunların sayısının mükerrerler dışında yedi bin cilt olduğunu duymuştum.[294]

MOLLA BERÎKÎZÂDE

Sultan İkinci Bayezıt devrinin fazilet ve kemal ehli, ilmiyle âmil âlimlerinden biri de 'Berîkîzâde' lakabıyla meşhur olan Molla Muslihuddin Mustafa'dır.

Merhum, kadı çocuğudur. Zamanın âlimlerinden okuduktan sonra Kâdızâde olarak bilinen Molla Kasım'ın hizmetine girmiştir. Onun muîdliğini yaptıktan sonra bazı medreselerde müderrislik yapmıştır. Sultan İkinci Bayezıt tarafından Amasya'da bulunan oğlu Sultan Ahmet'in hocalığına tayin edilmiştir. Daha sonra Sahn Medreseleri'nden birinin müderrisliğine, ardından Edirne Kadılığı'na tayin edilmiştir. Uzun süre kaldığı bu görevde başarılı bir geçmiş ve tatlı bir iz bırakmıştır.

Sultan Selim'in tahta geçtiği ilk dönemde bu görevinden azledilerek yüz otuz dirhem yevmiye bağlanmıştır. Hicri dokuz yüz on dokuz veya yirmi yılında Edirne'de vefat etmiştir. Merhum, açık sözlü, âlim, fâzıl, akıcı üsluba sahip, cemal ve kemal ehli biriydi. Allah ruhunu şâd etsin, kabrini nurlandırsın.

MOLLA SAMSUNÎZÂDE

Devrin fazilet ve kemal ehli, ilmiyle âmil âlimlerinden biri de Molla Muhyiddin b. Molla Hasan Samsunî'dir. Allah ruhlarını şâd etsin, kutsal hazirelerdeki fütuhatları bol olsun.

Merhum, babasından ve Molla Alaeddin Ali Arabî'den okumuştur. Bursa'daki Molla Hüsrev Medresesi'ne müderris olduktan sonra Vezir Mahmut Paşa'nın [295] İstanbul'daki Medresesi'ne tayin olmuş, bu görevin ardından Edirne'deki bitişik medreselerden birine atanmıştır. Bilâhare Sahn Medreseleri'nden birine tayin edilmiş ve buradan emekli edilerek seksen dirhem yevmiye bağlanmıştır. Sultan Selim kendisini Edirne Kadılığı'na tayin etmiş ve Hicri dokuz yüz on dokuz yılında bu görevde iken vefat etmiştir.

Merhum, çok yoğun bir şekilde ilimle meşgul olur, kafasına takılan bir meseleyi çözmek için geceyi gündüze katmaktan çekinmezdi. Dünyanın süs ve gösterişine iltifat etmeyen biriydi. Onun gözünde altın ile çamur eşitti. Fakirleri kendine tercih eder, hatta kimi zaman onlara iyilik edebilmek uğruna aç ve çıplak kalmaktan çekinmezdi. Az ile yetinmeye razı bir insandı. Sufilere karşı samimi bir muhabbet beslerdi.

Seyyid Şerif'in *Şerhu'l-Miftâh*'ı üzerine hâşiyeleri ve yine onun *Şerhu't-Tecrîd*'i üzerine hâşiyeleri ve Allâme Teftazânî'nin *et-Telvîh*'i üzerine hâşiyeleri vardır.

MOLLA KARA SEYYİDÎ

Devrin fazilet ve kemal ehli, ilmiyle âmil âlimlerinden biri de Molla Seyyidî Hamîdî'dir.

Merhum zamanın âlimlerinden okuduktan sonra Molla Alaeddin Ali Fenarî'nin hizmetine girmiştir. Tahsilini tamamladıktan sonra sırayla Sivas'ta, Bursa'daki Muradiye Medresesi'nde, İznik'teki Orhan Gazi Medresesi'nde, Bursa Sultaniyesi'nde ve daha sonra Sahn Medreseleri'nden birinde müderris olmuştur. Bilahare emekli edilerek [296] seksen dirhem yevmiye bağlanmıştır. Daha sonra İstanbul Kadılığı görevine getirilmişse de çok geç-

meden bu görevde dokuz yüz on iki yılında vefat etmiştir.

Rahmetli sürekli ilimle meşgul olan ve bu alanda büyük kazanımlara sahip olmuş bir âlimdi. İlmî fazilet bakımından akranlarından üstün tutulurdu. Siyah tenli, iri yapılı ve gür sakallıydı. Maharetli ve vakur bir insandı.

Seyyid Şerif'in *Şerhu'l-Miftâh*'ı üzerine, yine onun *Şerhu'l-Mevâkıf*'ı üzerine soruları vardır. Zayıf olmakla birlikte Arapça manzumeleri mevcuttur. Allah ruhunu şâd etsin.

MOLLA GÜRZ SEYYİDÎ

Devrin fazilet ve kemal ehli, ilmiyle âmil âlimlerinden biri de Molla Seyyidî Karamanî'dir.

Merhum, zamanın âlimlerinden okuduktan sonra Molla Alaeddin Ali Arabî'nin hizmetine girmiş, bilahare onun muîdi olduktan sonra Tokat Sultaniyesi'ne müderris olarak tayin edilmiştir. Ardından İstanbul'daki Kalenderhane Medresesi'ne, sonra Bursa Sultaniyesi'ne, akabinde Sahn Medreseleri'nden birine müderris olarak atanmıştı. Bu görevlerinin ardından Edirne'deki Sultan Bayezıt Medresesi'nin müderrisliğine tayin edilmiştir.[297]

Sonraki dönemde önce Bursa, ardından İstanbul Kadılığına, oradan da sırasıyla Anadolu ve Rumeli Kazaskerliği görevlerine getirilmiştir. Sultan Selim döneminin başlarında bu görevinden azledilerek Sahn Medreseleri'nden birine tayin edilerek yüz yirmi dirhem yevmiye bağlanmıştır. Bu görevi sırasında, Hicri dokuz yüz yirmi üç yılında vefat etmiştir. İstanbul'da kendi yaptırdığı Talimhane'nin bahçesine defnedilmiştir.

Merhum, ilimle meşgul, faziletiyle şöhret bulmuş bir kişilikti. Zeki, dikkatli, güzel yüzlü bir insandı. İlim ve salah ışıkları alnında parıldardı. Heybetli, vakur, edep ve güzel ahlak timsali bir insandı. Büyük küçük herkese tevazuda bulunurdu. Allah ruhunu şâd, Hesap günü fütuhâtını bol etsin.

Molla Seyyidî Hamidî'nin zikrettiği müşküllere verdiği cevapları içeren bir risâlesi mevcuttur.

MOLLA SARI GÜRZ

Sultan İkinci Bayezıt devrinin fazilet ve kemal ehli, ilmiyle âmil âlimlerinden biri de Molla Nureddin Karesili'dir.

Merhum, zamanın âlimlerinden okuduktan sonra, Molla Hatibzâde ve Molla [298] Hocazâde gibi büyük âlimlerden ders okuyarak Molla Sinan Paşa'nın hizmetine girmiştir. Daha önce anlatıldığı üzere Molla Sinan Paşa sürgün edildiği zaman hocasından ayrılmamıştır. Molla Sinan Paşa Edirne'deki Dârül-Hadis müderrisliği görevine iade edildiği zaman onun muîdi olmuştur. Bilahare bazı medreselerde müderrislikte bulunduktan sonra sırayla Bursa'daki Sultan Bayezıt Medresesi, Üsküp Medresesi ve Edirne'deki Dârül-Hadis Medresesi'nde müderris olmuştur. Daha sonra İstanbul'daki Sahn Medreseleri'nden birinin müderrisliğine tayin edilmiş ve bu görevden seksen dirhem yevmiye ile emekliye ayrılmıştır.

Sultan Selim kendisini önce İstanbul Kadılığı, ardından Rumeli Kazaskerliği görevine getirmiştir. Bilahare aralarında çıkan bir meseleden dolayı bu görevden azlederek Sahn Medreseleri'nden birine tayin etmiş ve yüz yirmi dirhem yevmiye bağlatmıştır. Sultan Selim bir süre sonra yeniden İstanbul Kadılığı görevine getirmişmişse de tekrar azletmiş ve yüz yirmi dirhem yevmiye bağlatmıştır. Hicri dokuz

yüz yirmi yedi, ya da yirmi sekiz yılında vefat etmiştir. İstanbul'da kendi adıyla bilinen mescidin avlusuna gömülmüştür. Allah ruhunu şâd etsin, Hesap günü fütuhatını arttırsın.

Merhum, değerli bir âlim, Fıkıh ve Hadis bilginiydi. Heybetli ve pervasız bir kişiliğe sahipti. Daima hakkı söylerdi. Yüce Allah'ın yeryüzündeki kılıçlarından biriydi. Şeriata uygun yaşar, günahlardan sakınırdı. Saf ve temiz bir inanca sahip olup ibadete düşkündü. Molla Seyyidî Hamidî'nin müşküllerine verdiği cevapları içeren bir risâlesi mevcuttur. Fıkıh ilmine dair bir metni olup seçme meseleleri işlemiş ve *el-Murtazâ* adını vermiştir.

MOLLA SEYYİDÎ ÇELEBİ

Devrin fazilet ve kemal ehli, ilmiyle âmil âlimlerinden biri de Molla Muhyiddin Seyyidî Mehmet b. Mehmet Kocavi'dir.[299]

Babası, devrin tanınmış âlimlerinden biri olup uzun süre Merzifon Medresesi'nde müderris olarak görev yapmıştı. Molla Seyyidî, babasında okumaya başladıktan sonra sırayla Molla Bahaeddin, Amasya Medresesi'nin müderrisi Molla Abdî ve Molla Hasan Çelebi b. İbn Şâh Fenarî'den ders almıştır. Öğrenimini tamamladıktan sonra Malkara Medresesi'ne müderris olarak tayin edilmiştir. Daha sonra İstanbul'da bulunan İbrahim Paşa Medresesi'ne atanmış ve bu medresenin ilk müderrisi olmuştur. Bilahare İznik'teki Orhan Gazi Medresesi'nin müderrisliğine getirilmiş, oradan Edirne'deki Dârül-Hadis müderrisliğine, oradan da İstanbul'daki Mustafa Paşa Medresesi'ne tayin edilmiş ve bu medresenin ilk müderrisi olmuştur.

Bu görevlerinin ardından Sahn Medreseleri'nden birinin müderrisliğine verilmiş ve Sultan Bayezıt emekli maaşı olarak seksen dirhem yevmiye bağlatmıştır. Sultan Selim tahta oturunca kendisini önce İstanbul Kadısı, ardından Anadolu Kazaskeri olarak görevlendirmiştir. Kazaskerlik görevinden kendi rızası ile istifa etmiştir. Bunun üzerine Sultan Selim kendisine Sahn Medreseleri'nden birinin müderrisliğini vererek yüz yirmi dirhem yevmiye bağlatmıştır.

Bilahare müderrisliği de bırakan Molla Seyyidî bir süre evinde oturduktan sonra Mısır Kadılığına tayin edilmiş ve orada bir yıl kalmıştır. Hac vazifesini eda ettikten sonra İstanbul'a dönmüş ve kendisine yüz otuz dirhem yevmiye bağlanmıştır. Hicri dokuz yüz otuz bir yılında vefat etmiştir.

Merhum, Arapça ilimlerini çok iyi bilirdi. Tefsir, Hadis, Usûl, Fürû ilimleriyle Aklî ilimler konusunda çok güçlü bir âlimdi. Beyân gücü yüksek, fasih dilli, anlatma ve yazma yeteneği yüksek bir zât idi. Arapça çok güzel metin yazardı. Mektuplarından birinde yaşlılığını şöyle tarif etmişti:

Başıma öyle kar yağdı ki,
Ağırlığından büküldü belim.

Bunun ne kadar güzel bir istiâre ve ifade olarak [300] ne kadar hoş olduğu açıktır. Gerçekten de kelimeler çok güzel seçilmiştir. Allah ruhunu şâd, kutsal hazirelerdeki fütuhatını bol eylesin.

MOLLA KARABÂLÎ

Devrin fazilet ve kemal ehli, ilmiyle âmil âlimlerinden biri de Molla Bâlî Aydınî'dir.

Merhum, zamanın bilginlerinden okuduktan sonra, önce Molla Hatibzâde'nin, ardından Molla Sinan Paşa'nın hizmetine

girmiştir. Tahsilini tamamladıktan sonra bazı medreselerde müderris olarak görev yapmıştır. Bilahare İstanbul'daki Vezir Ali Paşa Medresesi'nin müderrisi olmuştur. Bu görevinin ardından Edirne'deki mücavir iki medreseden birinin müderrisliğine tayin edilmiştir. Bu görevinden sonra Sahn Medreseleri'nden birinin müderrisliğine getirmiştir. Bilahare emekli edilerek seksen dirhem yevmiye bağlanmıştır.

Sonrasında Bursa Kadılığı'na verilmişse de bu görevinden azledilerek Sahn Medreseleri'nden birine müderris olarak atanmış, seksen dirhem yevmiye bağlanmıştır. Bilahare yirmi dirhem daha verilerek yevmiyesi yüz dirheme çıkarılmıştır. Sonra ikinci defa Bursa Kadılığı'na tayin edilmiş ve bu vazife sonrasında müderrislik görevlerinden birine iade edilmiştir. Müderris olarak görev yaptığı sırada Hicri dokuz yüz yirmi dokuz yılında vefat etmiştir. İstanbul'da kendi yaptırdığı mescidin avlusuna defnedilmiştir. Allah kabrini nurlandırıp ebedi uykusunu hoş kılsın.

Merhum, zamanının büyük bölümünü ilimle meşgul olarak geçirirdi. O kadar ki bir defasında atının üstünde kitap okurken yere düşmüş ve ayağı kırılmıştı. İki ay sırt üstü yatmak zorunda kalmasına rağmen, bu halde dahi derslerini ihmal etmemiştir.[301] Öğrencileri evine gelir, yatağın kenarına dizilerek derslerini okurlardı.

Bütün ilim dallarında yetkin olup kapalı konuları çözerek açığa çıkarabilirdi. Hafızası çok kuvvetliydi. Zengin bir kütüphaneye sahip olup tamamını devrinin âlimlerine vakfetmişti. Molla Seyyidî Hamidî'nin müşküllerine verdiği cevapları içeren bir risâle yazmıştı.

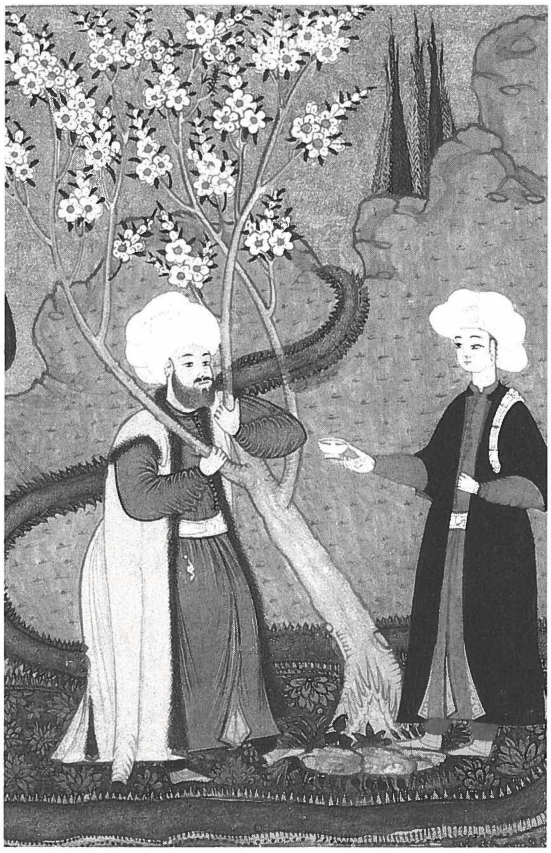

MOLLA BEBEK ÇELEBİ

Sultan İkinci Bayezıt döneminin fazilet ve kemal ehli, ilmiyle âmil âlimlerinden biri de Molla Abdürrahim b. Molla Alaeddin Arabî'dir. Allah her ikisinin ruhunu da şâd etsin.

Babası tarafından verilen 'Bebek' lakabıyla meşhur olmuştur. Merhum, önce babasından okumuş, daha sonra Molla Hatibzâde'den ders alarak tahsilini tamamlamış ve birkaç medresede müderris olarak görev yaptıktan sonra Sahn Medreseleri'nden birine tayin edilmiştir.

Bilahare İstanbul Kadılığı görevine atanmışsa da ikinci defa Sahn Medreseleri'ndeki görevine iade edilmiştir. Günlük yüz dirhem yevmiye bağlanmıştır. Bu medresede müderris olarak görev yaparken Hicri dokuz yüz yirmi üç yılında vefat etmiştir.

Merhum, Usûl ve Fürû ilimleriyle Aklî ve Naklî ilimleri iyi bilirdi. Ama işlek zeka-

sı yüzünden ilimle fazla meşgul olmazdı. Buna rağmen diyalog gücü yüksek, cesur ve akıcı hitabete sahip bir âlimdi. Allah ruhunu şâd etsin.[302]

MOLLA MUSA ÇELEBİ B. EFDALZÂDE

Sultan İkinci Bayezıt döneminin fazilet ve kemal ehli, ilmiyle âmil âlimlerinden biri de Molla Salahuddin Musa b. Molla Hamiduddin b. Efdalzâde el-Hüseynî'dir. Yüce Allah her ikisini de rızasıyla ödüllendirip geniş cennetlerinde mukim kılsın.

Merhum, ilmiylê amel eden bir âlim, züht ve takva sahibi bir insandı. Zamanının tamamını ilim, ibadet, tedrisat ve başkalarına faydalı olacak faaliyetlerle geçirirdi. İlk olarak Vezir Mahmut Paşa Medresesi'nde müderris olduktan sonra Sahn Medreseleri'nden birinin müderrisliğine tayin edilmiş ve emekliye ayrıldığında altmış dirhem yevmiye bağlanmıştır.

Molla Musa Çelebi insanlardan uzakta Allah'a kulluk ederek yaşamayı severdi. Zamanının tamamını evinde geçirir, gelip giden misafirlerle dahi dünyevî meseleleri konuşmazdı. Yapayalnız bir insandı, ne eşi ne de çocukları vardı. Çocukluğunda kendisini büyüten dadısıyla birlikte yaşar, yaşlı kadın onun bütün ihtiyaçlarını görürdü.

Merhumun abdest konusunda garip bir vesvesesi vardı. Abdestini görenlerden biri, soğuk bir kış gününde sadece kollarını yıkamak için yirmi bakraç su harcadığını söylemiştir. Ölümü de işte bu vesvese sebebiyle olmuş ve bir keresinde abdest sırasında ıslanan giysisini kurutmak için ocağa yanaştığı sırada eteği tutuşmuş, ama bunu fark edememişti. Ateş kısa sürede bütün giysisini sarmış, dadısı da evde olmadığı için yardımına koşan kimse olmadığından yanarak can vermişti.

Güvenilir bir zât onunla ilgili olarak şunları söylemişti: "Bir gün Vezir Mahmut Paşa Medresesi'nde ondan ders okuyordum. Ders sırasında ezan okunmaya başladı. Müezzin 'Allahü Ekber!' deyince Molla Musa Çelebi 'Teâlâ ve Tekaddes' dedi. Ardından ekledi: Bu lafzı ilk önce meleklerden duymuştum. Neden sonra bunu söylediğine pişman olarak 'Böylesi sırların yayılmaması gerekirdi' diyerek elleriyle dizlerini dövmeye başladı."

Allah ruhunu şâd etsin.[303]

MOLLA MUHYİDDİN ACEMÎ

Devrin fazilet ve kemal ehli, ilmiyle âmil âlimlerinden biri de Molla Muhyiddin Acemî'dir.

Merhum, büyük bilgin Molla Gürani'nin öğrencilerinden biriydi. Tahsilini tamamladıktan sonra bazı medreselerde müderris olmuş, ardından Sahn Medreseleri'nden birine tayin edilmiştir. Bu görevin ardından Edirne Kadılığı'na getirilmiş ve bu görevi sırasında vefat etmiştir.

Molla Muhyiddin dini duyguları güçlü, günahlara düşmekten sakınan, hak konusunda tavizsiz bir insandı. Anlatım biçimi güzel, yazısı kuvvetliydi. Tatlı bir hattı vardı. Seyyid Şerif Cürcânî'nin *Şerhu'l-ferâiz*'i üzerine hâşiyeler yazmıştır. Ayrıca bir çok talik ve risâlesi mevcuttur. Şehit babında bir risâlesi olup onu Sadru'ş-şerîa'nın *Şerhu'l-Vikâye*'si üzerine yazmıştır. Yüce Allah ebedi istirahatgâhını serin ve aydınlık kılsın.

MOLLA SİNAN-I ACEMÎ

Devrin fazilet ve kemal ehli, ilmiyle âmil âlimlerinden biri de Molla Sinanuddin Yusuf Acemî'dir.

Merhum, Berdaa yakınlarındaki Gence kasabasındandır. Bölgenin âlimlerinden ders aldıktan sonra Anadolu'ya gelmiş ve Bursa'daki Molla Hüsrev Medresesi'nde müderris olmuştur. Ardından İznik Medresesi'nin müderrisliğine, bilahare Bursa Sultaniyesi'ne tayin edilmiştir. Bu görevinin ardından Bursa'daki Sultan Bayezıt Medresesi müderrisliği ile Bursa Müftülüğü görevine getirilmiştir. Müderris olarak çalışırken vefat etmiştir.[304]

Merhum, salah ve takva ehli, ibadet ve ilimden başka meşguliyeti olmayan bir insandı. Ömrü boyunca ders vermiş ve talebelerine faydalı olduğu gibi güzel teliflere de imza atmıştır.

Seyyid Şerif'in *Şerhu'l-Mevâkıf* ve *Şerhu't-Tecrîd* gibi eserleri üzerine hâşiyeler yazmıştır. Bunları aynı zamanda Molla Hatibzâde'nin hâşiyelerine reddiye olarak yazmıştır. Heyet ilmine dair bir risâlesi mevcuttur. Ayrıca araştırma âdâbına ilişkin bir risâlesi mevcuttur. Allah ruhunu şâd edip kabrini nurlandırsın.

MOLLA SEYYİD İBRAHİM

Sultan İkinci Bayezıt döneminin fazilet ve kemal ehli, ilmiyle âmil âlimlerinden biri de soylu hatip Molla Seyyid İbrahim'dir. Allah ruhunu şâd etsin, kutsal hazirelerdeki fütuhatını boy eylesin.

Babası, Acem diyarının büyüklerinden olup Anadolu'ya göçerek Amasya yakınlarında Yenice adlı bir köye yerleşmişti. Büyük evliyadan, keramet sahibi bir zât idi. Sözü dağıtmaktan endişe ettiğimiz için göstermiş olduğu olağanüstü işleri zikredemiyoruz. Sadece birkaç örnek vermek istiyoruz:

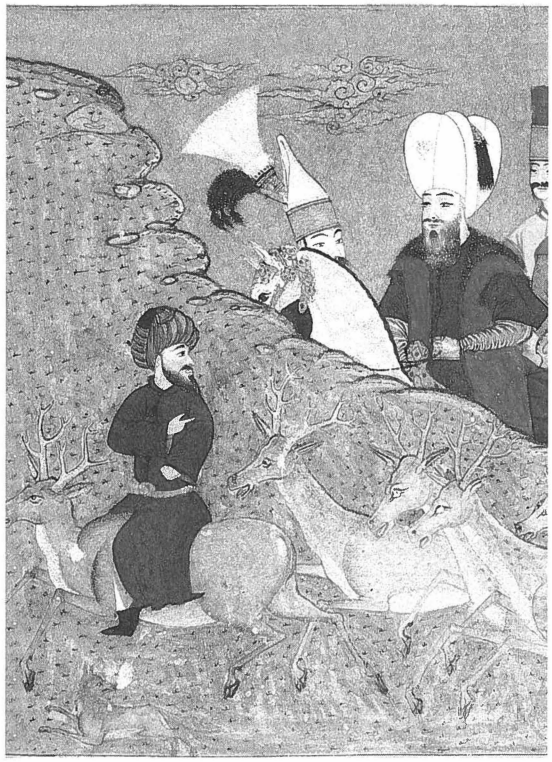

Merhum, ömrünün son demlerinde görme gücünü kaybetmişti. Oğlu Molla Seyyid bir gün babasının yanında başını açtı. Babası görme gücü olmamasına rağmen hemen şöyle dedi: "Başını açma ey İbrahim! Hava soğuk, üşütebilirsin!" Bunun üzerine Molla Seyyid şaşkınlık içinde sormadan edemedi: "Göremediğin halde başımı açtığımı nerden bildiniz?" Büyük veli şöyle dedi: "Yüce Allah'a yalnız senin yüzünü görmemi mümkün kılması için dua etmiştim. Duamı kabul ettiği anda başını açmış olduğunu gördüm. Şimdi gözüm tekrar kör oldu."

Sultan İkinci Bayezıt Amasya emîri iken onun sohbetine gelir ve duasını dilerdi. Bir gün şehzâdeye avcılıkta aşırıya kaçmamasını öğütledi. Şehzâde Bayezıt bu öğüdü aldığı günden sonra bir zaman ava çıkmadı.[305] Neden sonra tekrar ava çıkmaya başladı. Yoldaşları onun vurması için bir

ceylan sürüsünü ona doğru sürdüler. Ama şehzâde ceylanların geçip gitmelerine izin verip hiçbirine ok atmadı.

Neden böyle yaptığı sorulduğunda "Babamı ceylanlardan birinin sırtında gördüm" dedi. -Şehzâde Bayezıt o büyük velîye 'Baba' derdi.- Sonra ekledi: "Bana, 'Sana ava çıkma dememiş miydim?' diye çıkıştı." Şehzâde Bayezıt bu çıkışmadan dolayı endişelenmiş bir halde evine döndü.

Molla Seyyid İbrahim babasının nezaretinde iffet ve salah duygularıyla yetişmiştir. Sonra ilim tahsili için Bursa'ya gitmiş ve orada bir süre anne tarafından dedem Şeyh Sinanuddin'den ders almıştır. Dedem sufi şeyhlerine katıldığında Bursa Ulu Camii'nde itikâfa çekilmişti. Molla Seyyid şöyle der: "Şeyh Sinanuddin bir gün beni aradı ve 'Nefsini arındır' dedikten sonra bazı öğütler verdi. Bir gün şöyle bir vâkıa yaşadım: Kendimi yeşil kanatlı kırmızı gagalı büyük beyaz bir kuş suretinde gördüm. Arş'ın, Kürsü'nün ve yedi kat göğün üzerinde uçtuğumu gördüm. Sonra yeryüzünden yükselip dalı göklere çıkan bir ağaç gördüm. Ağacın dalı doğudan batıya uzanıyordu. Bu dalın üstüme düştüğünü gördüm. Bu rüyayı şeyhime anlattığımda her hangi bir yorumda bulunmayıp 'Nefsini arındırmaya devam et' dedi.

Birkaç gün sonra bir vâkıa daha yaşadım. Bu defa kendimi bir merkebin sırtında gördüm. Merkebin yuları yerde sürünüyordu. Merkebin üstünde içi şarap dolu bir kap vardı. Arkamdan güzel yüzlü bir genç geliyordu. Elimde bir tambur vardı ve ben sürekli onu çalıyordum. Bu vâkıadan çok tiksinmiş ve derin bir hüzne kapılmıştım. Birkaç gün sonra gördüğüm vâkıayı ve yaşadığım hüznü şeyh hazretlerine anlattım. Bana şöyle dedi: 'Üzülme, bu vâkıa öncekinden daha güzel. Çünkü şarap, cezbenin bir suretidir. Genç çocuk ruhu temsil eder. Tambur ise kudsiyet âlemine çekilmenin sembolüdür. Ama merkebin yularının elinde olmaması,[306] hiçbir mürşide bağlanmayacağını gösteriyor. Bundan sonra ilimle meşgul ol.' Bunları söyledikten sonra yanımdan ayrıldı. Tıpkı onun söylediği gibi oldu."

Molla Seyyid İbrahim, bundan sonra ilimle meşgul oldu. Önce Molla Hasan Samsunî'nin hizmetine girdi. Onun kendisini çocuklarının eğitimiyle görevlendirme isteğini kabul etmedi. Molla Hocazâde'nin hizmetine girme niyetiyle İznik Medresesi'ne gitti. Uzun yıllar Molla Hocazâde'nin hizmetinde bulundu.

Vezir Karamanlı Mehmet Paşa onu oğlunun eğitimi için çağırdı. Bir süre vezirin oğlunu eğittikten sonra, Sultan İkinci Mehmet döneminde Şehzâde Bayezıt'ın oğlu Şehzâde Korkut'un hocası oldu. Ardından Merzifon Medresesi'ne müderris olarak tayin edildi. Bu görevinin ardından sırayla Karahisar Medresesi, İstanbul'daki Vezir Mustafa Paşa Medresesi ve Amasya'daki Sultan Bayezıt Medresesi'nde müderris olarak çalıştı. Son görevinde kendisine seksen dirhem yevmiye bağlanmış, ayrıca Amasya Müftülüğü de ona bağlanmıştı.

Daha sonra müderrislik ve müftülük görevlerini bıraktı. Sultan İkinci Bayezıt kendisine yüz dirhem emekli yevmiyesi bağlattı. Sultan Selim tahta geldiğinde Molla Seyyid için Eyyub Sultan civarında bir ev satın aldı. O ev şu anda –Kanunî zamanı- vakfiyedir. Çünkü Molla Seyyid bu evi, Ebu Eyyub Ensârî (ra) Medresesi'nde müderris olanların oturması için vakfetmişti. Kendisi de dokuz yüz otuz beş yılında vefat edinceye kadar bu evde oturmuştur. Vefat ettiğinde doksan küsur yaşındaydı.

Merhum yalnızlığı seçmiş, evlenip çoluk çocuk sahibi olmamıştı. Babası, bazı sevenleri vasıtasıyla onu evlendirmek iste-

miş, evlenmesi için salihlerden birinin kızı bulunmuş, babası da onunla evlenmesi için ısrar etmişti. Onun hatırını kırmamak için olumlu cevap verdiyse de babası daha sonra bu ısrarından vazgeçmişti.[307] Kendisine bunun sebebi sorulduğunda şöyle demişti: "Rüyamda Allah Resulü'nü (sav) gördüm. Bana, 'Allah sana Seyyid İbrahim gibi bir evlat vermiş, bu sana yetmiyor da onun da çocuğu olmasını mı istiyorsun?' buyurdu."

Merhum, insanlardan uzakta ilim ve ibadetle meşgul olurdu. Zühd ve vera ehli bir zât olarak altını çamurla bir tutardı. İffet ve salah sahibi, dindar ve Allah korkusuyla dolu bir insandı. Hoş mizaçlı ve edepli bir kişiydi. Hizmetçileri dahil hiç kimse onu yatarken görmüş değildi. İlerlemiş yaşına rağmen daima oturarak uyurdu. Bir adeti de kendi hizmetçileri dahil kimseye emretmemesiydi. Bardağı alır, boş olduğunu gördüğünde hizmetçisine 'Şunu doldur' gibi emir kipi kullanmaz, örneğin 'Bunu yapan su için yapmış' gibi mecazi ifadelerle su içmek istediğini ima ederdi.

Uzun boylu, gür sakallı ve hoş görünümlüydü. İlim, ibadet, şeref ve efendiliğin ışıltıları mübarek yüzünden okunurdu. İnsanlarla güzel sohbet eder, tatlı nükteler kullanırdı. Tevazu ve alçakgönüllülükten asla vazgeçmez, büyükleri saydığı gibi küçükleri de takdir ederdi. Bol bol sadaka dağıtırdı. Akşam ile yatsı namazlarının arasında Mescidde kalır, beş vakit namazı cemaatle kılardı. Kısaca övülemeyecek ölçüde değerli bir insandı.

Hattı çok güzeldi. O devirde tedavülde olan büyük küçük bütün kitapları kendi hattıyla yazmıştı. Merhum, ömrünün son günlerinde bir süre görme gücünü kaybetmişse de tedavi edildikten sonra bir gözü görmeye devam etmiş ve ölünceye kadar bununla yetinmişti. Ölüm hastalığı esnasında ziyaretine gitmiş, izzet ve ikramını yakından görmüştüm. Ölmek üzere olmasına rağmen gözlerini açmış ve "Yüce Allah kerem ve lütuf sahibidir. O'nun lütuf ve kereminden o kadar şeye şahit oldum ki size anlatamamam" demişti. Bunu söyledikten sonra tekrar kendi dünyasına döndü. İyileşmesi için dua edip evinden ayrıldım. O gece vefat ederek Ebu Eyyub Ensârî Camii'nin avlusuna defnedildi.[308]

Hayatta iken öğrencilerden bazıları gıybette bulunarak hakkında ileri geri konuşurlardı. Bunlardan bazıları çirkin tabiatlı kimselerdi. Söylentiler, Molla Seyyid'e haber verilmesine rağmen bunların üzerine gitmeyerek sükut etmiştir. Bir keresinde yine böyle birinden söz edilince şöyle demişti: "O şahsın dili şu anda oynuyor mu acaba?" Gerçekten o iftiracının dili bağlanmış ve ölünceye kadar bir daha da çözülmemişti.

MOLLA İMAM ALİ

Devrin ilmiyle âmil âlimlerinden biri de Molla Alaeddin Ali Amâsî'dir.

Merhum, Amasya civarından, Çorum adlı kasabadandır. Amasya emîri olarak görev yaptığı sırada Şehzâde Bayezıt'ın imamı olmuştur. Şehzâde Bayezıt, onun için babası Sultan Mehmet'ten ricacı olmuş ve Sultan, uzun süre bekledikten sonra Amasya havalisinde bulunan Gümüş Medresesi'ne müderris olarak tayin etmiştir.

Sultan İkinci Bayezıt tahta geçtiğinde ona Ankara Kadılığı'nı ve aynı şehirde bulunan Ak Medrese'nin müderrisliğini vermiştir. Bu görevlerinin ardından Bursa Kadılığı'nı vermiş ve bu dönemde Mısır Sultanı Kayıtbay ile arasını bulması için Mısır'a elçi olarak göndermiştir.

Molla İmam Ali bu elçilik görevini yerine getirdikten sonra İstanbul'a dönmüş ve

Sultan tarafından Anadolu Kazaskerliği görevine getirilmiştir. Ancak Hicri dokuz yüz yedi yılında bu görevinden azledilmiş, kendisine yüz dirhem yevmiye bağlanmıştır. Sultan İkinci Bayezıt daha sonra oğlu Korkut ile arasını bulması için elçi olarak göndermişse de İstanbul'a geldiğinde gözleri kör olmuştur. Bunun üzerine Şehzâde Korkut'un, sözünü babasına olduğu gibi nakletmemesi yüzünden gözlerinin kör olması için beddua ettiği rivayet edilmiştir.

Merhum Hicri dokuz yüz yirmi yedi yılında vefat etmiştir. Akıcı konuşma yeteneği olan, cesur yürekli ve hayır yapmayı seven bir kişiydi. Allah ruhunu şâd etsin ve cennetteki fütuhatını bol kılsın.[309]

MOLLA KÂDI MAHMUT

Devrin ilmiyle âmil âlimlerinden biri de Molla Bedreddin Mahmut b. Şeyh Mehmet'tir.

Merhum, tahta oturduktan sonra Sultan İkinci Bayezıt'ın imamı olmuştu. Kendisi, Sultan İkinci Bayezıt'ın hocası Molla Muarrifzâde'den terbiye almıştı. Bilâhare Bursa Kadısı olmuş ve on yıl ya da daha fazla süre bu görevde bulunmuştur. Sultan İkinci Bayezıt bu görevin ardından kendisini Anadolu Kazaskerliği makamına getirmişse de, bir süre sonra görevden almış ve yüz dirhem yevmiye bağlatmıştır. Kısa süre sonra da vefat etmiştir.

Merhum, değerli, güzel ahlak sahibi, âlimleri ve sâlihleri seven bir insandı. *Mahmûdiyye* adını verdiği Türkçe bir manzûme yazmış ve bunu *Muhammediyye* kitabına nazire kılmıştır. Ancak daha düşük derecede bir çalışmadır. Allah kendisine bol bol rahmet etsin.

MOLLA HALİLÎ

Devrin ilmiyle âmil âlimlerinden biri de 'Molla Halilî' lakabıyla meşhur olan Molla Halil'dir.

Merhum bazı medreselerde müderrislik ettikten sonra Sahn Medreseleri'nden birine müderris olmuştur. Bu görevin ardından Sultan İkinci Bayezıt Edirne'deki medresesini ona vermiştir. Daha sonra İstanbul Kadılığı, ardından Anadolu Kazaskerliği ve Rumeli Kazaskerliği görevine getirmiştir. Sultan Selim Han'ın saltanatının ilk günlerine kadar bu hal üzere devam etmiştir.

Molla Halilî hilm ve kerem sahibi, hayır sever, tevazu ve iffet sahibi bir insandı. Ancak çoğu zaman dalgın olurdu. Allah ruhunu şâd etsin ve kabrini nurlandırsın.[310]

PÎRÎ PAŞA

Devrin ilmiyle âmil âlimlerinden biri de Molla Mehmet Çelebi'dir.

Merhum, zamanın âlimlerinden okumuş, daha sonra Sofya, Filibe ve Galata gibi merkezlerde kadı olarak görev yapmıştır. Bilahare Sultan İkinci Mehmet'in İstanbul'daki vakıflarının mütevellisi olmuştur. Sultan İkinci Bayezıt'ın saltanatının son günleriyle Sultan Selim'in ilk günlerinde Divan-ı Âlî'de defter emini olmuştur.

Sultan Selim kendisini vezir olarak görevlendirerek Pîrî Paşa lakabını vermiştir. Sultan Süleyman hilafet tahtına oturduğu vakit kendisi vezir-i azam idi. Daha sonra vezirlikten azledilmiş ve Dimetoka yakınlarında emekliye ayrılmıştır. Ömrünü ibadet, salah, iffet ve diyanet içinde noktalamıştır.

Merhum, akıllı, heybetli, isabetli öngörü ve üstün zeka sahibi bir insandı. Kimsenin kötülüğünü istemezdi. Âlimleri ve sâ-

lihleri sever, fakirleri gözetirdi. Onun zamanı tarihe geçecek günlerdi. Gerçekten de hasenesi zamanın hasenâtı, bereketi zamanın berekâtı olmuştu.

Rahmetli Pîrî Paşa dokuz yüz kırk yıllarında vefat etti ve Silivri kasabasında inşa ettiği camiinin avlusuna gömüldü. Kendisinin İstanbul'da da bir câmi ve medresesi vardır. Silivri kasabasında bir başka medresesi [311] ve misafirhanesi vardır. İstanbul'da sufiler için yaptırdığı bir zâviye mevcuttur. Bunlar dışında da hayratları mevcuttur. Allah hepsini kabul edip rahmetini esirgemesin.

MOLLA ZEYREK

Devrin ilmiyle âmil âlimlerinden biri de 'Zeyrek' lakabıyla meşhur Molla Mehmet'in oğlu Molla Rükneddin'dir.

Merhum babası o küçükken vefat etmişti. Molla Sinan Paşa, Molla Hocazâde ve Molla Hatibzâde gibi seçkin âlimlerden ders aldı. Sultan İkinci Mehmet kendisine Bursa'da Vâiziye Medresesi olarak bilinen medresenin müderrisliğini vermiştir. Bu medresede ders verirken bir yandan da Bursa Sultaniyesi'nde müderrislik yapan Molla Derviş Mehmet b. Hızır Şah'tan okuyordu. Kendisinin o medresede bir odası vardı ve bazen orada kalırdı. Sultan İkinci Mehmet onu daha sonra Kütahya şehrindeki Germiyan Oğlu Medresesi'ne tayin etmiştir.

Bu görevin ardından sırayla İnegöl Medresesi, Bursa'daki Sultan Bayezıt Medresesi, İznik Medresesi ve Bursa Sultaniyesi müderrisliği görevlerine tayin edilmiştir. Sultan İkinci Bayezıt da kendisine Amasya'daki medreseyi ve oranın müftülüğünü vermiştir. Bilahare Bursa Sultaniyesi'ndeki görevine iade edilmiş, ardından Bursa'daki Muradiye Medresesi'nin müderrisliğine tayin edilmiştir. Bu görevden sonra önce Edirne Kadılığı'na, ardından İstanbul Kadılığı'na atanmıştır. Bir süre bu görevde bulunduktan sonra önce Anadolu, ardından Rumeli Kazaskerliği makamına getirilmiştir.

Sultan Selim kendisini Mısır Sultanı Gavri'ye elçi olarak göndermiştir. Elçilik görevini tamamladıktan sonra görevine tekrar iade edilmişse de dokuz yüz yirmi dört yılında azledilmiş ve kendisine [312] yüz dirhem yevmiye bağlanmıştır. Bu miktar bilahare otuz dirhem arttırılmış, dokuz yüz otuz dokuz yılında vefat etmiştir. Allah ruhunu şâd etsin, fütuhâtını bol eylesin.

MOLLA KÂDI BAĞDAT

Devrin fazilet ve kemal ehli, ilmiyle âmil âlimlerinden biri de din ve milletin dayanağı 'Kâdı Bağdat' lakabıyla meşhur Molla Yusuf'tur.

Merhum, Acem diyarından Şiraz şehrindendi. Bir süre Bağdat Kadılığı'nda bulundu. Ancak Erdebilî (Safevî) fitnesi çıkınca Mardin'e göçtü. Bir müddet orada yaşadıktan sonra Anadolu'ya geçti. Sultan İkinci Bayezıt kendisine önce Bursa Sultaniyesi müderrisliğini, daha sonra Sahn Medreseleri'nden birini verdi. Sultan Selim'in saltanatının ilk yıllarında Hakk'ın rahmetine kavuştu. Allah onu cennet yurduna dahil edip kerem ve rızasıyla şereflendirsin.

Rahmetli gerçekten değerli, sâlih ve heybetli bir âlimdi. *et-Tecdîd* için bir çok faydalı bilgi içeren bir şerh yazmış, İmam Ali b. Ebu Tâlib'in (kv) *Nehcü'l-belâğa* kitabını şerh etmiştir. Ayrıca tefsir mukaddimelerini içeren kapsamlı bir eser yazmıştır. Bunlar dışında da bir çok hâşiye ve

risâlesi mevcuttur. Ama en küçük oğlunun vefatından sonra bunlar zâyi olmuştur. Allah makamını nurlandırıp mekanını serin kılsın.[313]

MOLLA İDRİS

Devrin fazilet sahibi âlimlerinden biri de Molla İdris b. Hüsameddin Bitlisî'dir.

Merhum, Acem emîrlerinin divanlarında musahhih olarak çalışırdı. Erdebilî (Safevî) fitnesi çıkınca Anadolu'ya göç etmiş ve Sultan İkinci Bayezıt tarafından izzet ü ikram ile karşılanmıştır. Sultan İkinci Bayezıt onun için her türlü imkanı sağlamış ve Sultan'ın kanatları altında huzurlu bir hayat sürmüştür.

Sultan İkinci Bayezıt Osmanoğulları-'nın tarihini Farsça yazmasını ferman buyurunca öyle bir eser ortaya koymuştur ki; benzersiz ve eşsiz bir niteliktedir. Üslup ve ifade bakımından öncekileri geçmiş, sonraki edebiyatçılardan hiçbiri de seviyesine çıkamamıştır.

Sayısız Arapça ve Farsça kasidesi mevcuttur. Aynı şekilde sayımı mümkün olmayacak miktarda değişik konularda yazılmış ilginç risâleleri vardır. Özetle söylemek gerekirse merhum, zamanın görülmedik ve benzeri zor bulunacak türden bir şahsiyeti olmuştur. Büyük Sultan Süleyman Han –Allah devletini payidâr, ömrünü müebbed kılsın- devrinin başlarında Hakk'ın rahmetine intikal etmiştir.

MOLLA İBN SEYYİDÎ ALİ

Sultan İkinci Bayezıt devrinin fazilet ve kemal ehli, ilmiyle âmil âlimlerinden biri de Molla Yakub b. Seyyidî Ali'dir.

Merhum, devrin âlimlerinden ders aldıktan sonra Bursa'da bulunan Hamza Bey Medresesi'ne müderris olmuştur. Ardından Aydın vilayetindeki İbni Melek Medresesi'nin, sonra Bursa'daki Sultan Bayezıt Medresesi'nin, sonra Bursa Sultaniyesi'nin, ardından Muradiye Medresesi'nin,[314] ardından Edirne'deki Sultan Bayezıt Medresesi'nin müderrisliğine tayin edilmiştir.

Bir ara kadılık yapsa da tekrar Edirne'deki Beyazıt Medresesi'nin müderrisliğine atanmıştır. Bir süre burada görev yaptıktan sonra Sahn Medreseleri'nden birine tayin edilerek seksen dirhem yevmiye bağlanmıştır. Bilahare bu görevden alınmış, emekli maaşı olarak yüz dirhem yevmiye bağlanmıştır. Hac seferinden dönüşte dokuz yüz otuz veya otuz bir yılında vefat etmiştir.

Merhum, *Şir'atu'l-İslam* adlı esere bir çok faydalı bilgi içeren hoş ve güzel bir şerh yazmıştır. Sultan İkinci Bayezıt bu şerhi pek sevdiği için onu 'Şârih-i Şir'at' lakabıyla çağırırdı. Bunun dışında Nahiv ilmine dair *Şerhu dîbâceti'l-Miftâh* adlı eser üzerine hâşiye yazmıştır ki; bu da talebeler arasında rağbet gören bir eserdir. Sadi Şirazî'nin *Gülistan* adlı eserine bir şerh yazmıştır. Aslı Farsça olan esere Arapça şerh yazarak öğrencilerin Farsça'yı daha kolay öğrenmelerini hedeflemiştir.

Allah ruhunu şâd, kabrini aydınlık etsin.

MOLLA LEYS ÇELEBİ

Devrin kemal ehli âlimlerinden biri de 'Leys Çelebi' lakabıyla tanınan Molla Nureddin Hamza'dır.

Merhum, zamanın âlimlerinden ders aldıktan sonra önce Molla Hocazâde'nin hizmetine girmiş, ardından bazı makamlarda

bulunduktan sonra, Sultan İkinci Mehmet devrinde birkaç defa Divan-ı Âlî'de Hazine defterdarı olmuştur. Bilahare Bursa'daki Muradiye Medresesi'nin müderrisliğine tayin edildikten sonra, Sultan İkinci Bayezıt devrinde tekrar Divan-ı Âlî'deki hazine defterdarlığı görevine getirilmiştir.[315]

Bilahare bu görevden azledildiğinde Bursa'ya yerleşmiştir. Orada sâlih kimselerin kalması için bir zâviye yaptırmıştır. Dokuz yüz on iki veya on üç yılında vefat etmiş ve yaptırdığı zâviyenin bahçesine defnedilmiştir.

MOLLA SÜPÜRGE ŞÜCÂ

Devrin ilmiyle âmil âlimlerinden biri de Molla Şücâeddin İlyas'tır.

Merhum, Kastamonu civarındandır. Zamanın âlimlerinden ders aldıktan sonra büyük Molla Hocazâde'nin hizmetine girmiş ve onun muîdi olmuştur. Bazı medreselerde müderrislik yaptıktan sonra önce İznik Medresesi'ne, ardından Edirne'deki çift medreseden birine, ardından Sahn Medreseleri'nden birine müderris olarak tayin edilmiştir. Yaşının ilerlemesin-den dolayı emekliye ayrılarak altmış dirhem yevmiye bağlanmıştır. Yaşının doksanı aştığı söylenmiştir. Hicri dokuz yüz yirmi üç yılında vefat etmiştir.

Cömert, iyi huylu, günahlardan çok sakınan, halktan uzakta nefis terbiyesiyle meşgul olan bir zât idi. Allah ruhunu şâd edip fütuhatını bol eylesin.

Sinanuddin Yusuf adında bir oğlu vardı. İlim yolunda hızla ilerlemesiyle tanınmasına rağmen genç yaşta vefat etmiştir. Allah'ın rahmeti üzerine olsun.[316]

MOLLA ŞÜCÂ RUMÎ

Sultan İkinci Bayezıt devrinin fazilet ve kemal ehli, ilmiyle âmil âlimlerinden biri de Molla Şücâeddin İlyas Rumî'dir.

Merhum, Edirne yakınlarındaki Dimetoka kasabasındandı. Merhum, devrinin âlimlerinden ders almış, Molla Ali et-Tûsî'nin muîdi olduğu dönemde Molla Mehmet b. Eşref'ten okumuştur. Molla Şücâ, bazı ince meselelerin hallinde hocasını Molla Ali et-Tûsî'den üstün görürken, bilgi zenginliği noktasında da Molla'yı hocasından üstün görürdü. Bilahare başka müderrislerde de okuduktan sonra büyük Molla Sinan Paşa'nın hizmetine girmiştir.

Tahsilini tamamladıktan sonra önce Dimetoka Medresesi, sonra Edirne'deki Halebî Medresesi, sonra aynı şehirdeki çift medreseden biri ve bu görevin ardından da Sahn Medreseleri'nden birine müderris olarak tayin edilmiştir. Daha sonra önce Edirne, ardından Bursa Kadılığı görevine atanmış, bilahare Edirne'deki çift medreseden eski olanına tayin edilmiştir. Bu görevinde kendisine seksen dirhem yevmiye bağlanmıştır. Daha sonra Sahn Medreseleri'nden birine tayin edilerek yevmiyesi yüz dirheme çıkarılmıştır. Bu görevinden sonra da Edirne'de inşa edilen Sultan Bayezıt Medresesi'ne tayin edilerek yüz dirhem yevmiyesi devam ettirilmiştir.

Ağır duymaya başlaması sebebiyle yüz dirhem yevmiye ile emekliye ayrılmıştır. Doksan yaşını aşmış olduğu halde Hicri dokuz yüz yirmi dokuz yılında vefat etmiştir.

Merhum, fazilet ve salah ehli, âbit, zâhit ve az ile yaşamayı bilen bir insandı. Kendini Allah yoluna adamıştı. Sufi şeyhlerine karşı muhabbet beslerdi.[317] Ardında büyüğü Ebu Hâmid, küçüğü Lütfullah adında iki oğul bırakmış, her ikisi de faziletle şöhret bulmuşlardı. Ama genç yaşta öldüler. Allah ruhlarını şâd etsin.

Rahmetli, Seyyid Şerif Cürcânî'nin *Şerhu't-Tecrîd*, *Şerhu'l-Matâli* ve *Hâşiyetu Şerhi'ş-Şemsiyye* kitaplarına hâşiyeler yazmıştır. Seyyid Şerif Cürcânî'nin *Hâşiyetu Şerhi'l-Adud* üzerine de hâşiye yazmıştır. Naklî ilimlerden çok Aklî ilimlerle meşgul olmuş, bunlarda daha çok uzmanlaşmıştır. Merhum, Seyyid Şerif Cürcânî'yi Allame Sadeddin Teftazânî'ye tercih ederdi. Bir gün Teftazânî hakkında şöyle demişti: "O bir denizdir, ama bulanıktır." Molla Hocazâde'yi çok över ve onunla ilgili olarak şöyle derdi: "Annemin rızasını alamadığım için ondan ders okuyamadım. Annem, Anadolu iline gitmeme rıza göstermiyordu."

Rahmetli babamla onun ziyaretine gitmiştik. Babamı kucaklayıp kendi yerine oturttu. Kendisi onun önüne oturarak beni de yanına oturttu. Sonra göz yaşları içinde şöyle dedi: "Bu, sizinle son görüşmemiz olabilir. Ölümümün yaklaştığını hissediyorum". Aynen dediği gibi oldu. Allah makamını güzel ve mezarını aydınlık kılsın.[318]

MOLLA USTA OĞLU

Devrin kemal ehli âlimlerinden biri de 'Usta Oğlu' lakabıyla tanınan Molla Tâceddin İbrahim'dir.

Babası deri tabaklama sanatında çok maharetli bir ustaydı. Anadolu'da postları maviye boyayan ilk usta oydu. Allah korkusuyla dolu, işinde titiz ve helalinden kazanan bir insandı. Oğlunu daima ilim tahsiline teşvik ederdi.

Devrin âlimlerinden okuduktan sonra değerli Molla Sinan Paşa'nın hizmetine girmiştir. Bilahare Ankara'daki Ak Medrese'ye müderris olarak tayin edilmiş, yirmi dirhem yevmiye bağlanmıştır. Daha sonra Sultan Abdullah'ın hocalığına tayin edilmiştir. Hocası Molla Sinan Paşa'nın başına gelenlerden sonra şehzâdenin hocalığından alınıp Çubuk Kadılığı'na tayin edilmiş ve on beş dirhem yevmiye bağlanmıştır. Sultan İkinci Bayezıt tahta oturunca Molla Usta Oğlu'nu Amasya'daki Hüseyniye Medresesi'nin müderrisliğine tayin etmiş, yevmiyesini de otuz dirheme çıkarmıştır. Merhum, bu medresede çalışırken vefat etmiştir.

Merhum, iffet ve salah sahibi bir âlimdi. Ehli dünya ile meşgul olmayıp kendi halini ıslah etmekle meşgul olurdu. Zeki ve fazilet sahibi bir insandı. Fazilet bakımından akranlarını aşmıştı. Tedavüldeki ilimler hakkında bilgiliydi.

Ardında Alaeddin Ali adında bir evlat bırakmıştır. Alaeddin Ali, devrin âlimlerinden okuduktan sonra önce Molla Hüsam Çelebi'nin, ardından rahmetli babamın hizmetine girmiş ve Taşköprü Medresesi'nde muîd olmuştur. Tahsilini tamamladıktan sonra birkaç beldenin kadılığına tayin edilmiştir. Merhum, ilmiyle amel eden bir âlimdi. Salih bir kişiliği vardı. Hakkı her yerde söyler, Allah yolunda hiçbir kınayıcının kınamasından korkmazdı. Bilahare kadılık görevini tamamen bırakmış, Sultan Süleyman Han kendisine yirmi dirhem emekli yevmiyesi bağlamıştır.[319]

Görevden ayrıldıktan sonra Hac yolculuğuna çıkmıştır. Hac farizasını tamamladıktan sonra geldiği Medine'de rahatsızlanmış ve dokuz yüz altmış beş yılında vefat etmiştir. Baki mezarlığına defnedilmiştir. Allah her ikisinin de ruhunu şâd etsin, mezarlarını nurlandırsın.

MOLLA MUİD OĞLU

Devrin fazilet ve kemal ehli âlimlerinden biri de 'Muid Oğlu' lakabıyla tanınan molladır.

Merhum, devrin âlimlerinden ders aldıktan sonra bazı medreselerde müderris-

lik yapmış ve müderris olarak görev yaptığı Üsküp şehrinde vefat etmiştir.

Fazilet ehli, yoğun bir şekilde ilimle meşgul ve türlü ilim dallarında yetkin olan bir şahsiyetti. Molla Hatibzâde'nin Seyyid Şerif Cürcânî'nin *Hâşiyetu Şerhi't-Tecrîd* adlı eserine yazdığı hâşiyeler için yazdığı bir özeti vardır. Bunun dışında başka risâleleri de mevcuttur.

MOLLA İBRİZÂDE

Devrin fazilet ve kemal ehli âlimlerinden biri de 'İbrizâde' lakabıyla tanınan molladır.

Molla İbrizâde bir medrese odasında yaşar ve gece gündüz ilimle meşgul olurdu. Öğrencilerine faydalı bir müderris ve başarılı bir müellif idi. Ne var ki erken vefat etmesi sebebiyle eserlerinin tamamı müsvedde halinde kalmıştır. İstanbul'a geldikten sonra Amasya'ya gitmiş ve yolda yüksek bir yerden düşerek ölmüştür.[320]

Olay şöyle olmuştur: Kendisi yüksekçe bir yerde tefsir okurken akşam namazının vakti yaklaşmıştı. Aşağı inmek isterken sırtüstü yere düşmüştü. Elindeki tefsir kitabı göğsünün üzerinde açık kalmıştı. Bakıldığı zaman açık sayfanın Yasin sûresi olduğu görülmüştü. Allah ruhunu şâd etsin, kabrini nurlandırsın.

MOLLA EYYUHUM

Devrin fazilet ve kemal ehli âlimlerinden biri de 'Eyyuhum' lakabıyla tanınan Molla Şemseddin Ahmet Yegânî'dir.

Molla Eyyuhum, devrin âlimlerinden ders aldıktan sonra bazı beldelerde kadılık yapmıştır. Bilahare Amasya Kadısı olmuş ve bu görevinin ardından Sultan İkinci Bayezıt tarafından Bursa Kadılığı'na tayin edilmiştir. Bilahare bu görevinden azledilerek eski görevine iade edilmiştir. Sultan Selim Han kendisini bu görevden de alarak Gelibolu Kadılığı'na tayin etmiştir. Bir süre sonra kadılık görevini terk etmiş ve kendisine elli dirhem yevmiye emekli maaşı bağlanmıştır. Bu hal üzere vefat etmiştir.

Güzel konuşan ve açık sözlü bir insandı. Heybetli olmasına karşın ilim bakımından zayıftı. Ancak hayır yapmayı çok severdi. Kendi adına bina ettirdiği bir cami ve bir medrese vardır. Ayakları aksamaya başlamış ve ölümüne kadar yatalak olmuştur. Allah'ın rahmeti üzerine olsun.

MOLLA HALEBİZÂDE

Devrin fazilet ve kemal ehli âlimlerinden biri de Molla Abdurrahman b. Mehmet b. Ömer Halebî'dir.

Merhum, devrin âlimlerinden ders aldıktan sonra değerli Molla Sinan Paşa'nın hizmetine girmiştir. Akranları arasında ilmî üstünlük ve zekasıyla yükselmiştir. Sultan İkinci Mehmet'in sohbetinde bulunmuş ve onun katında tam kabul görmüştür. Halk içinde parmakla gösterilen biri olmuştur. Neden sonra Sultan'ın [321] huzurunda bir edepsizlikte bulununca, Sultan İkinci Mehmet kendisini kovarak şöyle demiştir: "Hocamın oğlu olmasa onu mahvederdim." O da kadılık makamını tercih ederek ölümüne kadar o görevde bulunmuştur.

Merhum; cesur yürekli, açık sözlü ve akıcı konuşan, ateşli tabiata ve eleştirel zihne sahip bir insandı. Hoş mizaçlı, tatlı sohbetli, himmeti âlî, enerjik ve kadılığı döneminde beğeni toplayan bir insandı.

Şeruh'l-Matâli' Hâşiyesi üzerine yazdığı tâlikâti vardır. Bu kitabındaki notlar, söz

konusu Hâşiyenin konularını nasıl iyi kavradığın göstermektedir. Kütahya kadısı olarak görev yaparken vefat etmiştir.

MOLLA ABDÜLVEHHAB B. MOLLA ABDÜLKERİM

Devrin âlimlerinden biri de değerli Molla Abdülkerim'in oğlu Molla Abdülvehhab'dır.

Merhum, zamanın âlimlerinden ders almıştır ki bunlar arasında Molla İzarî, Molla Lütfi Tokatî, Molla Hatibzâde ve Molla Kestelli gibi büyük bilginler de vardır. Tahsilini tamamladıktan sonra İstanbul'daki Kalenderhane Medresesi'nin müderrisliğine tayin edilmiştir. Daha sonra birkaç beldenin kadılığını yapmıştır. Sultan Selim zamanında Divan-ı Âlî'de defter emini olarak görev yapmıştır. Bu görevin ardından yine birkaç beldenin kadılığında bulunmuş ve Sultan Süleyman Han devrinin başlarında vefat etmiştir.

Molla Abdülvehhab; açık sözlü, hoş sohbet, arkadaşlarıyla senli benli, nüktedan ve ifadesi güçlü bir insandı. Kadılığı döneminde hoş ve övgüye değer bir hatıra bırakmıştır. Cesur ve heybetli biriydi.[322] Zeki ve dikkatli bin insandı.

Aklî ve şer'î ilimlerde derin bilgi sahibiydi. Diğer ilimlerde de belli bir yetkinliği vardı. Allah ruhunu şâd edip kabrini nurlandırsın.

MOLLA ŞEYH SİNAN

Sultan İkinci Bayezıt devrinin fazilet ve kemal ehli âlimlerinden biri de 'Şeyh Sinan' lakabıyla bilinen Molla Yusuf Hamidî'dir.

Merhum, devrin âlimlerinden okuduktan sonra Molla Kâdızâde'nin muîdi olmuştur. Ardından Molla Hocazâde'nin hizmetine girmiş ve tahsilini tamamladıktan sonra bazı medreselerde müderrislikte bulunmuştur. Sonra Bursa'da bulunan Ahmet Paşa Medresesi'ne müderris olarak tayin edilmiştir. Bilahare bu görevinden azledilmiş ve memleketinde ölmüştür.

Merhum daima ilimle meşgul olurdu. Zeki bir insan değildi.[323] Ama vehimlerden arınmış temiz bir tabiatı vardı. Bursa'daki ribatlardan birinde kalır, dünyevî bağlardan uzakta yaşardı. Az bir geçimlikle yetinirdi. Ömrü boyunca hiç evlenmemişti. Arasıra rahmetli babamın yanına gelir ve babam kendisine büyük izzet ü ikramda bulunurdu. Babam da bazı medreselerde mollalar toplandığında onunla görüşürdü.

Seyyid Şerif Cürcanî'nin *Şerhu'l-Miftâh* adlı eserine yazdığı bir hâşiyesi vardır ki öğrenciler arasında makbul bir hâşiyedir. Allame Teftazânî'nin *Şerhu'l-Akâid*'i üzerine bir hâşiye yazdığını da duydum, ama muttali olmadım. Merhum, dokuz yüz on bir veya on iki yılında vefat etmiştir.

MOLLA TÂCİZÂDE CAFER ÇELEBİ

Devrin fazilet ve kemal ehli âlimlerinden biri de Tâcizâde Molla Cafer Çelebi'dir.

Merhumun babası, Amasya'daki emirliği döneminde Sultan İkinci Bayezıt'ın işlerinin idaresinden sorumluydu. O ise, ilim öğrenmeyi arzu ediyordu. Bu yüzden Molla İbn Hacı Hasan, Molla Kastalânî, Molla Hatibzâde ve Molla Hocazâde gibi bilginlerden ders aldı. İlmi faziletleri dört bir yana yayıldığında Sultan İkinci Bayezıt ken-

disini İstanbul'daki Mahmut Paşa Medresesi'nin müderrisliğine tayin etti. Buradaki görevi esnasında meziyetleri öğrenciler arasında da yayılmıştı. Ama o, fazilet erbabının hizmetinde bulunmak istiyordu. Bunun üzerine Sultan kendisini Divan-ı Âlî'nin musahhihliğine tayin etti. Bu görevi sırasında emîrler gibi davrandı ve Sultan'ın himayesinde giderek artan bir refah ve lüks içinde yaşadı.

Ama Molla Cafer Çelebi kem gözlerin şerrinden kurtulamadı. Sultan Bayezıt devrinin sonlarında evi yağmalanarak görevinden azledildi. Olayın sebeplerine burada girmek istemiyoruz, çünkü kitabımızın bunun için uygun olmadığını düşünüyoruz. Azledildikten sonra yüz dirhem yevmiye ile emekliye ayrılmış ama Molla bu maaşı kabul etmemiştir. Sultan Selim tahta oturunca ona bazı beldelerin kadılığını vermiş, [324] o da bu görevleri kabul etmişti.

Sultan Selim onu ikinci defa Divan-ı Âlî musahhihliğine getirmiş, bir süre sonra Anadolu Kazaskerliği görevine getirmişti. Ancak burada açıklaması uzayarak kitabın maksadından sapmasına yol açacak bir olay yüzünden katlini emretmişti.

Türkçe şiirleri vardır. Şiirleri oldukça güzel ve şiir ehli arasında makbuldür. Ayrıca ehli arasında kabul gören nesirleri vardır. Allah ruhunu şâd etsin, cennet odalarındaki fütuhatını bol kılsın.

MOLLA TÂCİZÂDE SADÎ ÇELEBİ

Devrin fazilet ve kemal ehli, ilmiyle âmil âlimlerinden biri de Molla Tâcizâde Sadî Çelebi'dir. Bir önceki başlıkta anlattığımız Molla Cafer Çelebi'nin kardeşidir

Merhumun tahsil gördüğü âlimler arasında Kâdızâde ve Molla Mehmet b. Hacı Hasan vardır. Hocaları katında tam bir kabul görmüş, faziletleri dört bir yanda anlatılır olmuştur. Hak ederek müderris olanlardan biridir. Kendisine öncelikle Bursa'daki Muradiye Medresesi'nin müderrisliği verilmiştir.[325]

Bu görevin ardından İstanbul'daki Ali Paşa Medresesi'nin müderrisliğine tayin edilmiş, ardından Sahn Medreseleri'nden birine müderris olmuştur. Bu vazifesi sırasında hacca gidip gelmiştir. Döndükten sonra günlük yevmiyesi seksen dirheme çıkarılmış ve merhum, dokuz yüz yirmi iki yılında vefat etmiştir. Molla Sadî Çelebi, Arapça ilimleri başta olmak üzere bir çok ilimde yetkin bir âlimdi. Sâlih ve cömert bir insandı. Güzel erdemlere sahip ve doğru sözlüydü.

Rahmetli babam şöyle derdi: "Onunla ilgili olarak 'Ömrü boyunca hiç yalan söylememiştir' desem yalan söylemiş olmam."

Arapça yazdığı ve gayet güzel bulunan kasideleri vardır. Bu kasideleri okuyanlar, büyük Arap şairlerinin olduklarını bile sanabilirler. Belagatın zirveye çıktığı Arapça nesirleri vardır. Ayrıca Seyyid Şerif Cürcânî'nin *Şerhu'l-Miftâh*'ı üzerine yazdığı bir hâşiyesi vardır. Bunun dışında Sadru'ş-şerîa'nın *Şerhu'l-Vikâye* adlı eserinin Şehid babını kapsayan bir hâşiyesi vardır.

*Nesefî Akâid*i'ni çok akıcı ve güzel bir dille manzum halde yazmıştır.

Bunlar dışında başka risâle ve eserleri de vardır. Allah kabrini nurlandırıp cennet odalarında mukim kılsın.

MOLLA KUTBEDDİN ÇELEBİ

Sultan İkinci Bayezıt devrinin fazilet ve kemal ehli, ilmiyle âmil âlimlerinden biri de Molla Kutbeddin Mehmet b. Kâdızâde Rûmî'dir.

Merhum, anne tarafından dedesi Molla Ali b. Muhammed Kuşçu'dan ve Molla Hocazâde'den ders almış ve Hocazâde'nin kızıyla evlenmiştir. Bu iki bilginin nezaretinde çok büyük meziyetler kazanmıştır.

Merhum, iffetli, sâlih, dindar ve güzel ahlak sahibiydi. Mütevazı, günahlardan sakınan, edepli bir insandı. Tahsilini tamamladıktan sonra Bursa'daki Manastır Medresesi'ne müderris olara tayin edilmiştir.[326]

Merhum, ilimle çok meşgul olurdu. Nice öğrenci, onun yanında kemâl gayesine ulaşmıştır. Henüz genç yaşta Manastır Medresesi'nde müderris olarak görev yaparken vefat etmiştir.

Bir çok risâle ve faydalı tasnifi vardır. Ancak ecelinin erken gelmesi sebebiyle bu eserlerini tamamlayamamıştır. Allah ruhunu şâd edip Firdevs-i Âlâ'daki fütuhâtını bol eylesin.

MOLLA MİRİM ÇELEBİ

Devrin fazilet ve kemal ehli, ilmiyle âmil âlimlerinden biri de halk arasında 'Mirim Çelebi' lakabıyla tanınan Molla Mahmut b. Mehmet b. Kâdızâde'dir.

Merhum, devrin âlimlerinden okumuştur ki; hocaları arasında Molla Hocazâde ve Molla Sinan Paşa gibi büyük âlimler vardır. Tahsilini tamamladıktan sonra önce Gelibolu'ya, sonra Bursa'daki Manastır Medresesi'ne müderris olarak tayin edilmiştir. Bilahare Sultan İkinci Bayezıt onu kendi hocası olarak tayin etmiştir. Sultan ondan matematik ilimlerini okumuştur. Molla Mirim Çelebi, bu ilimlerde ne çağında, ne de sonrasında hiç kimsenin denk olamayacağı bir bilgi seviyesine sahipti. Sultan Selim Han kendisini Anadolu Kazaskeri olarak görevlendirdikten bir süre sonra azletmiş ve yüz dirhem yevmiye belirlemiştir.

Bu dönemde hacca gitmiş ve memleketine dönmüştür. Hicri dokuz yüz otuz bir yılında Edirne'de vefat etmiştir.

Rahmetli sağlam tabiatlı, hoşgörülü, zorluklara karşı sabırlı ve yiğit kişilikli bir insandı. Nefsinin ıslahıyla meşgul olur, Usul ve Fürû ilimleriyle Aklî ve Naklî ilimleri iyi bilirdi. Arapça ilimlerini de iyi bilirdi. Tarihler, keşifler, Arapça ve Farsça kasideleri iyi bilirdi.

Uluğ Bey Zâyiçesi için Sultan İkinci Bayezıt'ın emriyle yazdığı bir şerhi vardı. Heyet ilmine dair Molla Ali b. Muhammed Kuşçu tarafından yazılan[327] *Fethiyye* kitabına da bir şerh yazmıştır. Kıblenin tespitine dair bilgi veren bir risâlesi vardır. Eserlerinin tamamı ilim ehli arasında makbul görülmüştür. Bunlar dışında da faydalı eser ve risâleleri mevcuttur. Allah ruhunu şâd edip cennet odalarındaki fütuhatını bol eylesin.

MOLLA PAŞA ÇELEBİ

Devrin fazilet ve kemal ehli, ilmiyle âmil âlimlerinden biri de Hak ârifi Şeyh Akşemseddin'in kardeşini oğlu Molla Gıyaseddin'dir.

Molla Gıyaseddin, 'Paşa Çelebi' lakabıyla tanınmıştır. Rahmetli, zamanın âlimlerinden ders almıştır ki; bunlar arasında Molla Hayalî ve Molla Hocazâde gibi büyük bilginler mevcuttur. Tahsilin ardından sufi şeyhleriyle temas etmiştir. Tahsilini tamamladıktan sonra İstanbul'da bulunan Molla Güranî Medresesi'ne müderris olarak tayin edilmiştir. Ardından Beypazarı Medresesi'ne müderris olmuştur. Daha sonra Ankara Seyfiyesi'ne, ardından Amasya Hüseyniye Medresesi'ne Edirne Halebî Medresesi'ne, Bursa Sultaniyesi'ne ve son

olarak da Sahn Medreseleri'nden birine müderris olmuştur.

Bilahare Sahn Medresesi'ndeki görevini bırakarak Ebu Eyyub Ensârî Medresesi'ni tercih etmiştir. Ardından Amasya Sultaniyesi ve Amasya Müftülüğü görevine getirilmiştir. Sonra bu görevleri de bırakarak yetmiş dirhem yevmiye ile emekli olmuştur. Bilahare Kudüs Medresesi'nin müderrisliğini istemiş, ama oraya gidemeden dokuz yüz yirmi yedi ya da sekiz yılında vefat etmiştir.

Merhum hemen bütün ilim dallarında sorular yazmıştır. Risâleleri sayılamayacak kadar çoktur. Ama bunları kitap haline getirmemiştir. Allah ruhunu şâd etsin, kabrini nurlandırsın.[328]

MOLLA ŞEYH MUZAFFERUDDİN

Devrin fazilet ve kemal ehli, ilmiyle âmil âlimlerinden biri de Molla Şeyh Muzafferuddin Ali Şirâzî'dir.

Rahmetli, doğduğu beldede bulunan âlimlerden ders almıştır ki; bunlar arasında Mir Sadreddin Şirâzî, Allâme Celaleddin Devvânî gibi zâtlar bulunmaktadır. Allâme Devvânî'nin kızıyla evlenmiştir. Bütün ilimlerde başarı göstermiş, yaşıtlarını geçmiştir. Nâmı o kadar yayılmıştır ki; Şiraz'da, sahibi tarafından zamanın en büyük âliminin müderris olması şart koşulan bir vakıf medresesinde, Allâme Devvânî'nin rahatsızlığı döneminde onun yerine müderrislik etmiştir.

Molla Sadreddin ve Allâme Devvânî gibi zâtların ölümünün ardından İran diyarında fitne ve kargaşa çıkınca Anadolu'ya göçmüştür. O dönemde Molla Müeyyedzâde kazasker olarak görev yapıyordu. Molla Müeyyedzâde, Şeyh Muzafferuddin ile birlikte Allâme Devvânî'den ders okuduğu için, Muzafferuddin'in ilmî gücünü iyi biliyordu. Bu yüzden kendisine izzet i ikramda bulunduğu gibi Sultan İkinci Bayezıt'la da tanıştırdı. Sultan, kendisini İstanbul'da bulunan Mustafa Paşa Medresesi'nin müderrisliğine tayin etti. Bir süre orada tedrisatta bulunduktan sonra Sahn Medreseleri'nden birine atandı. Bir müddet çalıştıktan sonra gözlerine ak düştüğünden ders veremez hale geldi. O sırada tahta geçen Sultan Selim bu değerli âlime altmış dirhem emekli yevmiyesi bağlattı. Bursa'ya yerleşti ve dokuz yüz yirmi iki yılında vefat etti.[329]

Merhum, Şafii mezhebindendi. Bütün ilimleri bilen, özellikle Matematik, Heyet ve Mühendislik gibi Aklî bilim dallarında çok güçlü bir kişiydi. Kelam ve Mantık ilimlerinde fazlasıyla bilgi sahibiydi. *et-Tecrîd* ve *Şerhu'l-Matâli* hâşiyeleri konusunda tam bir uzmandı. Hendese bilimine dair Öklit (Euclid M.Ö 330-275) tarafından yazılmış bir kitabını görmüştüm. Bu kitabı, Mir Sadreddin Şirâzî'den baştan sona okumuş, daha sonra Öklit'in problemlerini çözmek amacıyla kitaba hâşiye yazmıştı. Bu hâşiyeleri okuduğumda, Hendese bilimi konusunda ne kadar yetkin olduğunu anlamıştım.

Molla Muzafferuddin sağlam karakterli, itikadı sağlıklı, salah ehli, nefsini ıslah etmekle meşgul ve az ile yetinmeyi bilen bir insandı. Fakirliği zenginliğe tercih etmişti. Malını yoksullara ve ihtiyaç sahiplerine dağıtırdı. Allah ruhunu şâd etsin ve cennetlerdeki fütuhatını bol eylesin.

MOLLA HEKİM ŞAH MEHMET

Devrin fazilet ve kemal ehli âlimlerinden biri de Hekim Şah Mehmet Kazvinî'dir.

Merhum, Allâme Celaleddin Devvânî'nin öğrencilerindendir. Ondan bir çok ilim tahsil etmiştir. Ailesinde bir çok tabip olması sebebiyle tıp ilminde çok yetenekliydi. Tahsilini tamamladıktan sonra Mekke'ye gitmiş ve bir müddet orada kalmıştır.

Molla Müeyyedzâde Sultan İkinci Bayezıt'a ondan bahsetmiş; ilim, fazilet ve tıp bilgisini övgüyle anmıştı. Bunun üzerine Sultan İkinci Bayezıt onu çağırtmış ve Mekke-i Mükerreme'den İstanbul'a gelmesini sağlamıştır. Kendisine tıbbî çalışmaları sebebiyle yüz yirmi dirhem yevmiye bağlatmıştır.

Sultan Selim Han tahta oturduğunda Sultan'ın yakınları arasına girmiş ve onun katında yüksek bir mevki kazanmıştır. Büyük Sultan Süleyman Han devrinde vefat etmiştir.[330]

Bur çok eseri vardır. Bunlar arasında en hoş ve güzel olanı Feth Sûresi'nden Kur'an'ın sonuna kadar olan bölümü kapsayan tefsiridir. *Kitâbu Rabti's-suver ve'l-âyât* adlı bir eseri daha vardır. Molla Hocazâde'nin *Tehâfüt*'ü ve Allâme Devvânî'nin *Şerhu Akâidi Azudiyye* üzerine hâşiyesi vardır. *Şerhu'l-İsâgocî*, *Şerhu'l-Kâfiye* ve *Şerhun li'l-Mûcezi fi't-tıbb* gibi eserleri vardır. *Hayâtu'l-hayavân* adlı eseri Farsça'ya tercüme etmiştir. Bunlar dışında da bir çok risâle ve kitabı mevcuttur. Allah ruhunu şâd edip kabrini nurlandırsın.

SEYYİD MAHMUT

Devrin fazilet ve kemal ehli, ilmiyle âmil âlimlerinden biri de Seyyid Mahmut'tur.

Babası, Sultan İkinci Bayezıt'ın hocasıydı. Onun ölümü üzerine yetim kalmış ve sâlih bir zât tarafından büyütülmüştür. Molla Lütfi Tokatî ve Molla Berîkîzâde gibi âlimlerin aralarında bulunduğu zâtlardan ders almıştır. Tahsilini tamamladıktan sonra tasavvuf yoluna girmiş ve Sultan İkinci Bayezıt tarafından Nakîbu'l-Eşrâf olarak tayin edilmiştir. Hicri dokuz yüz kırk üç yılında vefat edinceye kadar bu görevde kalmıştır.

Merhum; güzel ahlaklı, hayır yapmayı seven bir insandı. Mütevazı, titiz ve günahlardan çok sakınan bir yapısı vardı. Sağlam karakterli, itikadı sağlıklı, yaşantısı temiz ve huyları övülmüş bir insandı.[331] Eliaçık ve cömert bir insandı. Yoksul ve düşkünleri hem malı, hem de canıyla gözetirdi. Sohbeti tatlı, konuşması güzel ve anlatımı hoş bir insandı. Resmiyeti sevmezdi. Kendi haliyle meşgul olup başkalarının hallerine iltifat etmezdi.

Şiir dalında yetenekliydi. Türkçe yazdığı bir çok güzel kasidesi vardır. Bunlar, havas ve avâm arasında kabul gören şiirlerdi. Allah ruhunu şâd edip kabrini nurlandırsın.

MOLLA TABLBÂZ

Sultan İkinci Bayezıt devrinin fazilet ve kemal ehli, ilmiyle âmil âlimlerinden biri de 'Tablbâzî' lakabıyla bilinen Molla Muhyiddin'dir.

Merhum, devrinin âlimlerinden okuduktan sonra bazı medreselerde müderris olarak görev yapmıştır. Bilahare Sultan İkinci Bayezıt'ın Bursa'daki medresesine müderris olarak tayin edilmiştir. Bu görevinden sonra Edirne'deki çifte medreseden birine müderris olarak tayin edilmiş, ardından Sahn Medreseleri'nden birine atanmıştır. Bu son görevinde çalışırken vefat etmiştir.

Rahmetli zamanının büyük bölümünü ilim ve ibadetle geçirirdi. Sağlam karakterli, ders anlatma gücü yüksek bir hocaydı. Ke-

lam ilmine dair *et-Tavâli* kitabını şerh etmiştir. Allah'ın geniş rahmeti üzerine olsun.

HATİBZÂDE'NİN KARDEŞİ

Devrin fazilet ve kemal ehli, ilmiyle âmil âlimlerinden biri de 'Hatibzâde'nin Kardeşi' lakabıyla tanınan Molla İbrahim b. İbrahim'dir.

Merhum, zamanın âlimlerinden ve kardeşi Hatibzâde'den ilim tahsil ettikten sonra, bazı medreselerde müderris olarak görev yapmıştır. Bilahare İznik Medresesi'ne, ardından Bursa Sultaniyesi'ne[332] müderris olarak atanmıştır. Bu görevlerinin ardından bir süre Sahn Medreseleri'nden birinde müderris olarak çalışmış, ardından Bursa'daki Muradiye Medresesi'ne tayin edilmiş ve bu görevi esnasında Hicri dokuz yüz yirmi yılında vefat etmiştir.

Rahmetli halim selim tabiatlı, halktan uzakta yaşamayı seven, kendini ıslah etmeye çalışan bir insandı. Zihinsel gücü yüksek bir edip olmasına rağmen, mizacındaki rahatlık sebebiyle telife hiç rağbet etmemiştir. Allah ruhunu şâd etsin, kabrini nurlandırsın.

MOLLA YAHYA HALİFE

Devrin fazilet ve kemal ehli, ilmiyle âmil âlimlerinden biri de Şeyh Yahya b. Bahşî'dir. Allah sırrını mukaddes kılsın-.

Merhum, devrin âlimlerinden ilim tahsil ettikten sonra Karesi vilayetinde buluna Kızılcatuzla Medresesi'ne tayin edilmiştir. Bu görevi esnasında tasavvuf yolunu seçerek irşâd makamına yükselmiştir. Daha sonra aynı vilayette halktan tamamen uzaklaşarak sadece zikir ve irşat ile meşgul olmuştur.

Rahmetli hal sahibi bir kişiydi. Bir çok kimse ondan feyiz alıp istifade etmiştir. Kısaca ifade etmek gerekirse ilim ve amel önderliğini kendinde toplamış bir zât idi. Öğrencilere Kâdı Beydâvî tefsirini mütâlaasız okuturdu. Müritlere ise tasavvuf yolunu gösterir, kendilerini irşat ederdi.

Şir'atu'l-İslam adlı kitap için yazdığı bir şerhi vardır. Ayrıca Sadru'ş-şerîa'nın *Şerhu'l-Vikâye* adlı eseri için yazdı bir hâşiyesi vardır. Onuncu yüz yılın başlarında vefat etmiştir. Allah makamını nurlandırsın, en yüksek cennet odalarında mukim kılsın.[333]

SÜLEYMAN KARAMANÎ

Devrin fazilet ehli âlimlerinden biri de Süleyman b. Ali b. Süleyman Karamanî'dir.

Merhum, devrin âlimlerinden ders almış, onlardan faydalı ilimler tahsil etmiştir. Temel öğreniminin ardından büyük âlim Molla Abdülkerim'in hizmetine girmiştir. Daha sonra Sultan İkinci Bayezıt devrinin başlarında Mısır'daki Abbasiye Medresesi'ne müderris olmuştur. Bu görevin ardından Konya'da bulunan Nalıncı Medresesi'nin müderrisliğine atanmış, oradan sırasıyla Karahisar, Kastamonu, Trabzon ve Kayseri şehirlerine kadı olarak tayin edilmiştir. Pervane Medresesi adlı bir medrese kendine bağlanmış ve bu görevin ardından Konya'ya kadı olarak tayin edilmiştir. Bu görevi sonrasında bütün makamları terk etmiştir.

Rahmetlinin bir çok eseri mevcuttur: Sadru'ş-şerîa'nın *Şerhu'l-Vikâye*'si üzerine hâşiye, Arûz ilmine dair risâle, değerli Molla Bedreddin Simavî'nin *Câmiu'l-fusûleyn ale'l-fukahâ* adlı eserine itirazları ki, bunların yekunu üç yüzdür. *Kaside-i Bürde*'ye beşleme biçiminde (tahmîs) yazılma-

sı. Fıkha dair *Mecmau'l-bahreyn*, *Hilâfiyât*'a dair kitap ki bu eserinde Şafiî imamlarına Hanefîler adına cevaplar vermektedir. Son iki eserine Sultan Selim'e hediye ederek ondan kabul görmüştür. Bir diğer eseri *Şerhu'l-ferâiz*'dir. Bu eserini tamamlamadan önce Kudüs'e gitmiş ve Kudüs'e varışının üzerinden beş ay geçtikten sonra ahirete irtihal etmiştir.[334] Vefat yılı Hicri dokuz yüz yirmi dört'tür. Öldüğünde yaşı seksene yakındı. Allah ruhunu şâd edip kabrini nurlandırsın.

Molla Süleyman, ilim ve ibadetle meşgul olan bir zât idi. Merhumun zikrettiğimiz eserleri dışında Oruç Kitabı üzerine bir risâlesi ve *Risâletu'l-Velâ*, *Risâletu Fey'i'z-zevâl* ve *Risâletü Uşr* gibi eserleri vardır. Merhumu, gençliğimde görmüştüm. Üzerinde sâlih bir insanın siması hakimdi. Sufilere mahsus değersiz giysiler giyinmişti. Allah'ın geniş rahmeti üzerine olsun.

MOLLA KARA KEMAL

Sultan İkinci Bayezıt devrinin fazilet ve kemal ehli, ilmiyle âmil âlimlerinden biri de Molla Kemaleddin İsmail Karamanî'dir.

Merhum, Molla Hayalî'nin de aralarında bulunduğu âlimlerden ders almış, ardından büyük Molla Hüsrev'in hizmetine girmiştir. Tahsilini tamamladıktan sonra bazı medreselerde müderris olarak görev yapmıştır. Zaman içinde terfi ederek Edirne'deki çift medreseden birinin müderrisliğine tayin edilmiştir.

Bu dönemde şehrin kadısı Molla Abdurrahman Müeyyedzâde idi. Bir meseleden dolayı aralarında ihtilaf çıktı. Molla Kemaleddin'in ihtilafta ısrarı yüzünden Molla Müeyyedzâde'nin canı sıkıldı. Bir süre sonra Müeyyedzâde kazaskerlik görevine tayin edilince Molla Kemaleddin'i altmış dirhem yevmiye ile emekliye ayırdı. Molla Kemaleddin bunun için ona şükranda bulundu ve yaptığına rıza göstererek evine kapandı. Ölümüne kadar ilim ve ibadet ile meşgul oldu.

Rahmetlinin bir çok eseri vardır. Bunlar arasında *Keşşâf Hâşiyesi*, *Hâşiyetu Tefsîri Beydâvî*, *Hâşiye alâ Şerhi'l-Vikâye*, Molla Hayalî'nin *Şerhu'l-Akâid Hâşiyesi üzerine Hâşiye*, Seyyid Şerif Cürcânî'nin *Şerhu'l-Mevâkıf'ı üzerine Hâşiye* bunlardan bazılarıdır. Allah ruhunu şâd etsin, kabrini nurlandırsın.[335]

MOLLA İBN ÜMMİ VELED

Devrin ilmiyle âmil, fazilet ve kemal ehli âlimlerinden biri de 'İbn Ümmi Veled' lakabıyla tanınan Molla Abdülevvel b. Hüseyin'dir.

Merhum, rahmetli babam ve Molla Hüsrev'den ders almış ve Molla Hüsrev'in kızıyla evlenmiştir. Tahsilini tamamladıktan sonra Sultan İkinci Mehmet devrinde Silivri kasabasına kadı olarak tayin edilmiştir. Babamın anlattığına göre "O Silivri'de kadı olarak görev yaparken ben Molla Alaeddin Ali Arabi'den ders okuyordum."

Merhum kadılık görevine devam etti ve bir çok tanınmış merkezde kadılık yaptı. Daha sonra özürlü oldu ve dili tutuldu. Bunun üzerine insanlardan uzaklaşarak İstanbul'daki evine kapandı. Bu dönemde yaşı yüze yaklaşmıştı. Bu hal üzere iken vefat etti.

Fıkıh, Hadis ve Kıraat ilimleri başta olmak üzere birçok ilim dalında yetkin bir kişiydi. *Keşşâf* tefsirinin büyük bölümü ezberindeydi. Bir çok Arap kasidesini ezbere bilirdi.

el-Habîsî tarafından yapılan *Şerhu'l-Kâfiye*'ye hâşiye yazmıştır. Bu eserini incele-

yenler, Arapça bilgisinin ne kadar derin olduğunu görürler.

Mütevazı, günaha düşmekten sakınan, yumuşak başlı, resmiyetten hoşlanmayan bir insandı. Dünyevi işlere karışmaktan hoşlanmazdı. Allah ruhunu şâd etsin, kabrini aydınlık kılsın.

MOLLA MÂŞÎ

Devrin ilmiyle âmil, fazilet ve kemal ehli âlimlerinden biri de 'Mâşî' lakabıyla tanınan Molla Şemseddin Ahmet'tir.

Rahmetli, devrin âlimlerinden ders aldıktan sonra bazı medreselerde müderris olarak çalışmıştır. Daha sonra İstanbul'daki Kalenderhane Medresesi'ne, ardından Edirne'deki Dârül-Hadis'e,[336] daha sonra Amasya şehrindeki Sultan Bayezıt Medresesi'ne müderris olarak tayin edilmiştir. Bu son medresede çalıştığı sırada vefat etmiştir.

Güzel konuşan, hoş sohbet ve münazara gücü yüksek bir âlimdi. Fıkıh ve Usûl ilimlerinde çok yetkindi. Amasya şehrinde müftülük de yapmıştı. Allah ruhunu şâd etsin, kabrini nurlandırsın.

MOLLA HAVÂÎ

Devrin ilmiyle âmil âlimlerinden biri de 'Havâî' lakabıyla tanınan Molla Muhyiddin Mehmet Karamanî'dir.

Merhum, devrin âlimlerinden ders aldıktan sonra bazı medreselerde müderris olmuştur. Bilahare Edirne'deki çifte medreseden birinde müderris olmuş, daha sonra kendisine elli dirhem emekli yevmiyesi bağlanmıştır. Emekli edildikten sonra İstanbul'daki evine kapanmış ve telifle meşgul olmuştur. Ama eceli dolduğundan bu eserleri ortaya çıkaramamıştır. Ölümü, Sultan Selim devrinin başlarında gerçekleşmiştir. Allah ruhunu şâd etsin, kabrini nurlandırsın.

MOLLA ALAEDDİN YETİM

Devrin ilmiyle âmil, fazilet ve kemal ehli âlimlerinden biri de 'Yetim' lakabıyla tanınan Molla Alaeddin Ali Aydınî'dir.

Bu lakap ile tanınmasının sebebi, Sultan Murat devrinde yaşanan büyük veba salgını sırasında bütün yakınlarını kaybederek yetim kalmasıydı. Halası dışında hiçbir yakını kalmamıştı. Ergenlik çağına dek halası tarafından büyütülmüştü. Daha sonra Tire'ye giderek temel ilimleri tahsil etmiş, okuma yazmayı öğrenmişti. Oradan Bursa'ya giderek ilim tahsiline devam etti. Bursa'nın âlimlerinden ders aldı.

Sultan İkinci Mehmet Sahn Medreseleri'ni inşa ettirdiği zaman oraya kabul edilen ilk öğrenciler arasında Molla Yetim de vardı. İstanbul'da ilmî faaliyetin zayıf olduğunu gören,[337] birçok öğrenci gibi o da Sahn Medreseleri'nden ayrılarak Tire'ye döndü. O dönemde Molla Kâdızâde Tire Medresesi'nde müderristi. Onun yanında yoğun bir şekilde ilim tahsiline başladı.

Sultan İkinci Mehmet Molla Kâdızâde'yi Sahn Medreseleri'nden birine tayin edince, Molla Yetim de hocasıyla birlikte İstanbul'a gitti. Bursa Kadılığına tayin edilinceye kadar hocasından ayrılmadı. Molla Kâdızâde Bursa'ya gitmeden önce devlet kapısında bir makam verilmesi için kendisini Sultan'ın kapısına göndermek istedi. Ama Molla Yetim hocasının bu teklifini kabul etmeyerek şöyle dedi: "Devlette hiçbir görev almayacağıma dair Allah'a verilmiş sözüm var."

Nitekim Hocasının peşinden Bursa'ya gitti ve küçük bir eve yerleşti. Ne eşi, ne de çocuğu vardı. Kendini tamamen öğretime verdi.

Dileyen herkes ders halkasına katılabilir, kimseye engel olmazdı. Kimi günler, Sarf, Nahiv, Tefsir, Hadis ve benzeri ilimlerde olmak üzere yirmiden fazla ders verdiği olurdu. Molla, bütün ilimlerden nasibini almıştı. Canını Allah rızası yoluna adamıştı. Hiçbir öğrenciden ücret istemez, hediyeden başka bir şey kabul etmezdi. Ölünceye kadar hiçbir memuriyet kabul etmemişti. İlim ve ibadetten başka tasası yoktu. Dünya işlerini bir kenara bırakmış, nefsini ıslah etmekle meşguldü. Azla yetinmeyi iyi bilirdi.

Ben de kendisinden Sarf ve Nahiv okudum. Reşit olduktan sonra tek bir vakti bile kaçırmadığını duymuştum. Evlenmemiş, ömrü boyunca harama uçkur çözmemişti. Doksan yaşını aşmasına rağmen tek bir dişi dahi dökülmemişti. Çok ince hatları bile okuyabilir, kendisi de güzel yazı yazardı. Pazardan hurda kitapları alıp onları tamir eder ve cildini yeniden yapardı. Bu zanaatı iyi becerirdi. Bu yolla zengin bir kütüphaneye sahip olmuştu.

Merhum, Hicri dokuz yüz yirmi yılında vefat etti. Duyduğuma göre gençliğinde Sultan İkinci Murat'ı görmüştü. Allah ruhunu şâd etsin, kabrini nurlandırsın.[338]

MOLLA ŞEYH

Devrin ilmiyle âmil, fazilet ve kemal ehli âlimlerinden biri de 'Şeyh' lakabıyla tanınan molladır.

Rahmetli, İstanbul'daki Ebu Eyyub Ensârî Medresesi'nde müderris idi. Yaklaşık Hicri dokuz yüz sekiz yılında bu medresede müderris olarak çalışırken vefat etmiştir.

İlmiyle amel eden, sâlih bir âlimdi. Bütün ilimlerden nasibini almıştı. Özellikle Arapça ilimlerinde çok maharetliydi. Nazım ve nesirde çok fasih ve beliğ bir insandı. Daima ilimle meşgul olan öğrencilerine faydalı bir müderristi. Bir çok öğrenci yetiştirmişti.

Allah ruhunu şâd etsin, kabrini nurlandırsın.

MOLLA ZAMİRÎ

Devrin âlimlerinden biri de 'Zamirî' lakabıyla meşhur molladır.

Lakabıyla tanınan bu mollanın tam adını bilen birini bulamadık. Merhum, Sultan İkinci Bayezıt'ın kölelerindendi. Sultan kendisini çok severdi. Onu bazı medreselerde müderris olarak görevlendirdikten sonra Sahn Medreseleri'nden birine müderris olarak tayin etti.

Halim selim, tevazu ve titizliğiyle tanınan sâlih bir insandı. İlmî meziyetiyle meşhur olmuş biri değildi. Hatta Sultan İkinci Bayezıt kendisini Sahn Medreseleri'nden birine tayin ettiğinde Molla Müeyyedzâde onun bu göreve ehil olmadığını, Sahn Medreseleri'nde ders veremeyeceğini ifade edince, Sultan İkinci Bayezıt '*Kâfiye*'nin Şerh-i mutavassıtını okutsun. Onun altından kalkabilir' demişti.

Sultan Selim tahta oturunca onu bu medreseden azletmiş ve altmış dirhem yevmiye ile emekliye ayırmıştı.[339]

Hicri dokuz yüz yirmi yılında bu hal üzere vefat etmiştir. Allah ruhunu şâd etsin, kabrini nurlandırsın.

MOLLA ÖMER KASTAMONÎ

Devrin ilmiyle âmil âlimlerinden biri de Molla Ömer Kastamonî'dir.

Merhum, Kur'an Kıraatlerini iyi bilir, insanlara Kıraat dersleri vererek faydalı olurdu. Sâlih, ibadet düşkünü, zühd sahibi, hayır yapmayı seven, yol yordam bakımından herkesin memnun kaldığı hoş bir insandı. Allah ruhunu şâd etsin, kabrini nurlandırsın.

MOLLA ALİ KASTAMONÎ

Devrin ilmiyle âmil âlimlerinden biri de Molla Ali Kastamonî'dir.

Merhum, Molla Ömer Kastamonî'den ders almış ve Kıraat ilmini ondan tahsil ettikten sonra öğrencilere Yedi Kıraati (Kırâat-ı Seb'a) okutmuştu. Bir çok ilim öğrencisi kendisinden istifade etmiştir. Sâlih, âbid, hayrı seven, değerli bir insandı. Allah ruhunu şâd etsin, kabrini nurlandırsın.

MOLLA İBN ÖMER

Devrin ilmiyle âmil âlimlerinden biri de 'İbni Ömer' lakabıyla meşhur molladır.

Babasının hayatını yukarıda görmüştük. Merhum, babasının öğrencisi Molla Ali'den ders almış, Kıraat ilmini ondan tahsil etmiştir. O da sâlih, âbit ve zâhit bir insandı. Bir çok ilim öğrencisi kendisinden Kırâat-ı Seb'a'yı okumuş ve faydalanmıştır. Küçüklüğünde [340] Hak ârifi Şeyh Akşemseddin'in sohbetinde bulunma şerefine ermiştir.

Şeyh Akşemseddin başını sıvazlayarak ilim ve ibadet yolunda devam etmesi için hayır duada bulunmuştur. Rivayete göre yaşı ilerlediğinde Şeyh Akşemseddin'in mezarını ziyaret etmek istemiş, ancak türbe kapısının kapalı olduğunu görmüştü. "Şeyh hazretleri sizi ziyaretten mahrum bırakılmak gücüme gidiyor!" diye nida ettiği anda kapı açılıvermiş, o da içeri girerek mübarek zâtın mezarını ziyaret etmişti. Başucunda bol bol Kur'an okumuş, mağfiret ve Rıza-i İlahîye mazhar olması için dua etmişti. Sonra vedalaşarak memleketine gitmek üzere yola çıkmıştı.

Allah ruhunu şâd etsin, kabrini aydınlık kılsın.

MOLLA TELLAK OĞLU

Devrin ilmiyle âmil âlimlerinden biri de 'Tellak Oğlu' lakabıyla bilinen Molla Hüsam'dır.

Merhum, İstanbul'da buluna Fatih Camii'nin hatibi idi. Sultan İkinci Bayezıt devrinde bu camiinin hatîbi olarak görev yaparken vefat etmiştir. Âlim, sâlih, sağlam karakterli ve cömert yapılı bir insandı. Arapça'yı iyi bilirdi. Özellikle Kıraat ilimleri üzerinde tüm bir uzmandı. Güzel sesi ve müzik bilgisiyle çok güzel Kur'an okurdu. Avam arasında da, havas arasında da sevilip sayılan bir insandı. Allah ruhunu şâd etsin, kabrini nurlandırsın.

MOLLA MUHYİDDİN MEHMET TABİP

Devrin ilmiyle âmil âlimlerinden biri de Muhyiddin Mehmet Tabip'tir.

Aslen Kocaeli vilayetindendir. Çağının âlimlerinden okuduktan sonra tıp ilmine merak salmış ve bu dalda yetişmiş, usta bir tabip olarak şöhret kazanmıştır. Sultan İkinci Bayezıt kendisini Baştabip olarak tayin etmiş, tedavilerini fazlasıyla ödüllendirmiştir.

Âlim, sâlih, ehli hayır, [341] yoksul ve düşkünleri gözeten bir insandı. Sultan İkinci Bayezıt devrinde vefat etmiştir. Allah ruhunu şâd etsin, kabrini nurlandırsın.

MOLLA HEKİM HACI

Devrin ilmiyle âmil âlimlerinden biri de Hekim Hacı'dır.

Merhum, gençliğinde ilim öğrenme niyetindeydi. Bilahare tıbba meraklanarak o ilmi tahsil etmiş ve tıpta ustalıkla tanınmıştır. Sultan İkinci Bayezıt kendisini Hekim Muhyiddin'in ardından baştabip olarak görevlendirmiştir. Sultan onun tedavi şeklini severdi. Bu yüzden Sultan'ın yakın çevresi arasına girmişti.

Rivayete göre Sultan İkinci Bayezıt bir gün şiddetli sancılar çekmişti. Bazı tabipler kendisini tedavi etmişlerse de ilaçları fayda etmemişti. Bunun üzerine Sultan Hekim Hacı'yı çağırttı. Verdiği hapları yuttuğunda, Sultan'ın sancısı bir anda kesildi. Sultan bunun üzerine çok sevinmiş, hatta rivayete göre Hekim Hacı'nın elini tutup zorla öpmüştü.

Merhum, dokuz yüz on üç yılında vefat etmiştir. Allah ruhunu şâd etsin, kabrini nurlandırsın.

ŞEYH MUHYİDDİN MEHMET İSKİLİBÎ

Sultan İkinci Bayezıt devrinin Hak ârifi tarikat şeyhlerinden âlim Şeyh Muhyiddin Mehmet İskilibî'dir.

Merhum, öncelikle temel dinî ilimleri tahsil ettikten sonra Molla Alaeddin Ali b. Muhammed Kuşçu'nun hizmetine girmiştir. Onun vefatından sonra tasavvuf yoluna girmiş, önce Şeyh Muslihuddin Kocavî'nin hizmetine girmiş, ardından Hak ârifi Şeyh [342] İbrahim Kayserî'nin hizmetine girerek onun nezaretinde tarikatı tahsil etmiştir. Eğitiminin ardından Şeyhi kendisine irşat için icazet vermiş, o da irşat postuna oturarak ilim ve amel önderliğini kendinde toplamıştır.

Sultan İkinci Bayezıt Amasya Emîri iken Şeyh hazretleri hacca gitmek için yola çıktığında Amasya'da bulunan Şehzâde Bayezıt'la görüşerek "Hicaz'dan dönüşümde saltanat tahtına oturacağını görüyorum" demişti. Nitekim dediği gibi olmuş ve Şehzâde Bayezıt o dönmeden tahta oturmuştu. Bu yüzden Şeyh hazretlerini çok sevmiş ve halk arasında Sultan'ın Şeyhi olarak bilinir olmuştu. Sultan İkinci Bayezıt da İstanbul'da onun için bir zâviye inşa ettirmişti.

Devlet büyükleri Şeyh Muhyiddin'in kapısından eksik olmaz, vezirler, kazaskerler ziyaretine gelirlerdi. Sultan da bazen kendisini saraya davet eder, onunla sohbet ederek, feyiz alırdı. Şeyh Muhyiddin, bu konumuyla büyük bir yere sahip olmuş, ama zühd ve takvasında en ufak değişme olmamıştı. Fazilet yanı her zaman ağır basmıştı. Âlimler, ilimdeki nüfuzu sebebiyle kendisinden çekinirlerdi. Şeyh hazretleri rahmetli babamı –ben henüz küçük bir çocukken- usulle ilgili bir meselede imtihan etmiş ve babam kendisine sözü geçen meseleyle ilgili bir risâle göndermişti. Şeyh Muhyiddin risâleyi çok beğenerek şöyle demişti: "Ulema arasında senden başka bu inceliği anlayan birini görmedim."

Kerametleri arasında şöyle bir olay anlatılır: Kendisini sevenlerden birinin genç bir oğlu vardı. Bu delikanlı Sultan'ın uygulamasına göre çok ağır cezayı gerektirecek bir suç işlemişti. Bunun üzerine babası Şeyh Muhyiddin'den yardım istemiş ve vezirlerden ricacı olarak oğlunu kurtarması-

nı istirham etmişti. Bunun üzerine Şeyh Muhyiddin Hazretleri "Onların hepsinden çok daha Büyük olana yöneleceğim" dedi.

Ertesi gün o delikanlıyı cezalandırmak için Divan'a götürdüler. Vezirlerden hangisi konuştuysa delikanlıyı övüyor, lehinde şahitlik ediyordu. Sonunda delikanlıyı salıverdiler.[343] Onca vezirin delikanlıyı cezalandırma niyetinin bir anda affa dönüşmesi, Şeyh Muhyiddin Hazretlerinin bereketinden başka bir şeye yorulamazdı.

Bir diğer kerameti, Şeyh hazretlerinin halifelerinden olan Hak ârifi Şeyh Abdürrahim Müeyyedî tarafından anlatılmıştır: "Kardeşim Abdurrahman b. Ali b. Müeyyed Sultan Selim Han'ın ilk günlerinde kazaskerlik görevinden azledilmişti. Bir gün ziyaretine gittiğimde canının sıkkın olduğunu gördüm. Kendisini Şeyh Muhyiddin hazretlerine götürdüm.

Şeyh hazretleri ona nasihatte bulunarak izzet ve şöhret peşinde olmamasını salık verdi. Ama kardeşim ona cevap vermeyerek sükut etti. Sonra Şeyh hazretlerinin emriyle yere bir yatak serildi ve üzerine minder kondu. Şeyh Muhyiddin kardeşime şaşalı kazaskerlik günlerinde evimde oturduğu gibi mindere oturmasını emretti.

Kardeşim Şeyhin emrettiği şekilde mindere oturdu. Şeyh hazretleri 'Makamın mübârek olsun' dedi. Bu olayın üzerinden on beş gün ya da daha kısa bir süre geçmemişti ki Sultan Selim Han'ın onu saraya davet eden buyruğu geldi. Sultan o sırada Edirne'deydi. Kardeşim Edirne'ye gittiğinde Sultan kendisini Rumeli Kazaskerliği'ne tayin etti. Halbuki bu hiç beklenmeyen bir gelişmeydi."

Şeyh Muhyiddin Hazretleri, Hicri dokuz yüz yirmi yılında İskilip beldesinde vefat etti. Allah aziz sırrını mukaddes kılsın.[344]

ŞEYH MUSLİHUDDİN SİROZÎ*

Devrin Hak ârifi şeyhlerinden biri de Şeyh Muslihuddin Sirozî'dir.

Merhum, zikri geçen Şeyh Muhyiddin İskilibî hazretlerinin halifelerindendir. Şeyhinin vefatından sonra onun zâviyesine oturmuştur. Âlim, fazilet ehli, âbit, zâhit, irşat ve yüksek ahlak sahibi bir zât idi. Bir çok kimse kendisinden istifade etmiştir.

Hicri dokuz yüz yirmi altı yılında vefat etmiştir. Allah sırrını mukaddes kılsın.

SEYYİD VELÂYET

Devrin Hak ârifi şeyhlerinden biri de Seyyid Velâyet'tir.

Merhum, sahih nesep sahibi değerli bir insandı. Nesebi şöyle sıralanırdı: Seyyid Velâyet b. Ahmet b. Seyyid İshâk b. Seyyid Allâmuddin b. Seyyid Halil b. Seyyid Cihangir b. Seyyid Mehmet b. Seyyid Hayatuddin b. Seyyid Rıza b. Seyyid Halil b. Seyyid Musa b. Seyyid Yahya b. Seyyid Süleyman b. Seyyid Fadl b. Seyyid Mehmet b. Seyyid Hüseyin b. İmam Muhammed Bâkır b. İmam Zeynelâbidin b. İmam Hüseyn [345] b. İmam Ali b. Ebu Tâlib. –Allah hepsinden razı olsun-.

Seyyid Velâyet Hicri sekiz yüz elli beş yılında Anadolu vilayetine bağlı Kirmastı kasabasında dünyaya gelmiştir. Sekiz yüz yetmiş dört yılında İstanbul'da Aşık Paşa evladından Şeyh Ahmet'in kızıyla evlenmiştir.

Şeyh Ahmet'in nezaretinde tasavvuf tarikini tahsil ederek kendisinden irşat için icazet almıştır. Şeyh Ahmet, Şeyh Abdüllatif Kudsî hazretlerinin halifelerindendi. O

* Osmanlı devrinde günümüz Yunanistan sınırları içinde kalan bir sancak.

ise, Şeyh Zeynuddin Hâfî hazretlerinin halifelerindendi. –Allah hepsinin sırlarını mukaddes kılsın-.

Hicri sekiz yüz seksen yılında hacca gitmiştir. Hac yolunda Mısır'a vardığında Şeyh Seyyid Vefâ b. Seyyid Ebu Bekir'in sohbetinde bulunmuş ve Seyyid Vefâ da kendisine irşat için icazet vermiş, Kelime-i Tevhid'i telkin etmiştir.

Mekke'ye vardığında Şeyh Abdülmu'tî kendisine imamlar ve şeyhlerden oluşan bir topluluğun huzurunda, Esma-i Hüsnâ'yı okumak için icazet vermiştir. Bu topluluğun hepsi de ilim ve gayretinin bereketi için dua etmiştir. Kendisi Hicaz'da iken İstanbul'da bulunan annesi Hakk'ın rahmetine kavuşmuştur. Babası Seyyid Ahmet de sekiz yüz seksen altı yılı Muharrem ayında İstanbul'da vefat etmiş ve evinin kenarına defnedilmiştir. Kabri bilinen bir yerdir. Feyiz ve bereket için ziyaret edilir. Onun vefatından kırk iki gün sonra da Sultan İkinci Mehmet vefat etmiştir.

Seyyid Velâyet, merhum Molla Güranî'den Hadis okumuş ve hayatı boyunca üç kez hacca gitmiştir. Son haccı, Sultan Selim'in tahta oturmasından iki yıl sonra gerçekleşmiştir. İstanbul'da yakalandığı ve kırk gün süren İstiskâ (ödem) hastalığı neticesinde vefat etmiştir. Kesin vefat tarihi Hicri dokuz yüz yirmi dokuz yılı Muharrem ayı ortalarıdır. Cenaze namazı, Müftü Molla Alaeddin Ali Cemalî tarafından kıldırılmış, [346] cenazesine âlim ve sâlihlerden oluşan büyük bir kalabalık katılmıştır. Gerçekten büyük bir cenaze olmuş, vasiyeti üzerine mescidinin karşısında, kendi evinin yanında bulunan bir eve defnedilmiştir. Vefat ettiğinde yetmiş üç yaşındaydı.

Seyyid Velayet'in vefatından bir süre sonra hanımı Şeyh Ahmet kızı Râbia da vefat etmiş ve yanına defnedilmiştir. Hicri dokuz yüz kırk iki yılı Safer ayında, irşat makamında yerine geçmiş olan oğlu Şeyh Seyyid Derviş Mehmet Hakk'ın rahmetine kavuşmuş ve babasının yanına defnedilmiştir.

Anlatıldığına göre Sultan İkinci Bayezıt, oğlu Selim'i ordunun başına geçmesi için İstanbul'a çağırmıştı. Şehzâde Selim de, babası Sultan İkinci Bayezıt'tan henüz hayatta iken saltanatı kendisine devretmesini istemişti. Sultan İkinci Bayezıt bu kararı vermeden önce birkaç gün tereddüt etmiş, bilahare doğru olacağı düşüncesiyle saltanatı oğluna teslim etmişti.

Tereddütle geçen o günlerde Şehzâde Selim sufî şeyhlerine giderek onların feyiz ve bereketinden istifade etmek isterdi. Sufî şeyhleri kendisine saltanatı müjdelemişlerdi. Seyyid Velâyet hazretleri Şehzâde tara-

fından çağrıldığında, ısrarını görmeden davetine icabet etmemişti. Şehzâdenin ısrarı sonucu yanına gittiğinde Selim Han kendisine saltanat meselesini sormuştu. Bunun üzerine Seyyid Velâyet şöyle dedi: "Sultan olacaksınız, ama ömrünüz uzun olmayacak." Aynen dediği gibi oldu ve Sultan Selim Han, tahtta sadece sekiz yıl kalabildi.

Şöyle dediğini duymuştum: "Şeyh Ahmet ile hacca gittiğimde bana dedi ki: Ey oğul, iyi bak da bu zamanın Kutbunun kim olduğunu görelim. Zamanın kutbu Arafat'ta imamın sağ tarafında durur. Arafat'ta namaz kılarken İmamın sağındaki kişiye dikkatle baktım. Bir de ne göreyim, o yıl Bursa'da bulunan Molla İyâs.

Hac dönüşü Bursa'ya uğradığımızda sâlihlerden biri Arafat'ta imamın sağında kimin durduğunu sordu. Ben de 'Molla İyâs' dedim. O gece çok sancılandım. Neredeyse öleyazdım. Sabah Şeyh Ahmet Molla İyâs'ın [347] ziyaretine gitti. Ben de kendisine refakat ettim.

Molla İyâs'ın huzuruna oturduğumuzda bana kızgın bir ifadeyle baktı. Daha önce beni hiç görmemişti. Adımı sanımı sormadan 'Sırrımı niçin yaydın? Bu gece canını alması için üç kez Allah'a dua ettim. Her defasında Allah Resulü'nün (sav) ruhu duamla arama girdi. Bundan nesebinin sahih olduğunu anladım' dedi. Şeyh Ahmet benim adıma kendisinden özür dileyerek ricacı oldu. O da beni affetti. Kalkıp elini öptüm. Benden hoşnut kalarak hayır duada bulundu."

Seyyid Velâyet, ölüm hastalığına yakalanmadan bir yıl önce ağır bir hastalığa yakalanmıştı. Bu dönemde rahmetli Molla babam kendisini ziyarete gitmiş, ben de yanında bulunmuştum. Rahmetli babam hastalığını sorduğunda 'Şimdi biraz hafifledi' diyerek ekledi: 'Bu sabah, şafak vakti Azrail (as) Molla Alaeddin Ali Cemalî suretinde geldi. Canımı almaya geldiğini düşünerek murâkabeye daldım. Ama ölüm meleği bana: Ruhunu almak için değil, sırf ziyaret için geldim, dedi. Selam verip gitti."

Merhum iki yıla yakın bir süre daha yaşadı. O hayatta iken Şeyh Sünbül Sinan hastalandı. Kendisine 'Her halde ölecek' denildiğinde "Benden sonra ölecek ve cenaze namazımı kılacak" dedi. Aynen dediği gibi oldu.

Vezir Pirî Paşa İstanbul'da bir zâviye inşa ettirmiş, Şeyh Cemal Halife bu zâviyeye oturmuştu. Pirî Paşa Rebiü'levvel ayının gecelerinden birinde *Mevlit-i Nebî* (sav) kitabını dinlemek için zâviyeye gitti. Ulemâ ve şeyhlerden oluşan bir topluluk zâviyede bulunuyordu. Bunlar arasında Seyyid Velâyet de mevcuttu.[348]

Seyyid Velâyet, mescidin dışındaki sofaya oturmuş, başı öne eğik murâkabeye dalmıştı. Neden sonra başını kaldırarak şöyle dedi: "Şu anda açık bir keşif yoluyla öğrendim ki bu zâviye Şeyh Cemal Halife'nin vefatından sonra medrese olacak bir daha ebediyen zâviye olmayacaktır." Aynen dediği gibi oldu.

Seyyid Velâyet hazretlerinin bunlara benzer bir çok hal ve keşfi mevcuttur. Sözü uzatmamak için bu kadarıyla yetindim. Allah, aziz sırrını mukaddes kılsın.

BOLULU ÇELEBİ

Devrin Hak ârifi şeyhlerinden biri de 'Bolulu Çelebi' lakabıyla meşhur olan Şeyh Muhyiddin Mehmet'tir.

Tarikatı Şeyh Hacı Halife'den almış ve vefatından sonra onunu yerine geçmiştir. Cezbe ve istiğrak ehli bir zât idi. Önceleri müderrisken tedris görevini terk etmiş ve fakirlerin yolunu seçerek irşat derecesine ermiştir.

Hicri dokuz yüz yılında vefat etmiş ve şeyhinin yanına defnedilmiştir. Sırrı mukaddes kılınsın.

ŞÜCÂ ÇELEBİ

Devrin Hak ârifi şeyhlerinden biri de 'Niyazî' lakabıyla meşhur olan Şeyh Şücâeddin İlyas'tır.

Molla Vildan adıyla bilinen meşhur mollanın kardeşidir. Merhum, sâlih bir âlimdi. Kadılık görevine getirildikten sonra bu görevden ayrılarak Şeyh Hacı Halife'nin hizmetine girmiş, onun nezaretinde tasavvuf tarikini tahsil etmişti. Tahsilini ikmal ettikten sonra şeyhi kendisine irşat için izin vermişti. Ârif, tahkik ehli, âbit, zâhit, ilim ve ibadetle meşgul bir insandı, Hicri dokuz yüz on dört yılında Bursa'da vefat etmiştir. Allah aziz sırrını mukaddes kılsın.[349]

ŞEYH SAFİYYUDDİN ÇELEBİ

Sultan İkinci Bayezıt devrinin Hak ârifi şeyhlerinden biri de Şeyh Safiyyuddin Mustafa'dır.

Aslen Çankırı (Kângırı) beldesindendir. Tasavvuf terbiyesini Şeyh Hacı Halife'den almış, onun nezaretinde tarikat âdâbını tahsil ve ikmal etmiştir. Şeyh Bolulu Çelebi kendisine irşat için icazet vermiş ve onun makamına geçmiştir.

Âlim, âbit, zâhit, râşit ve mürşit bir insandı. Hicri dokuz yüz on dokuz yılında Bursa'da vefat etti. Şeyh Hacı Halife'nin yanına defnedildi. Aziz sırrı mukaddes kılınsın.

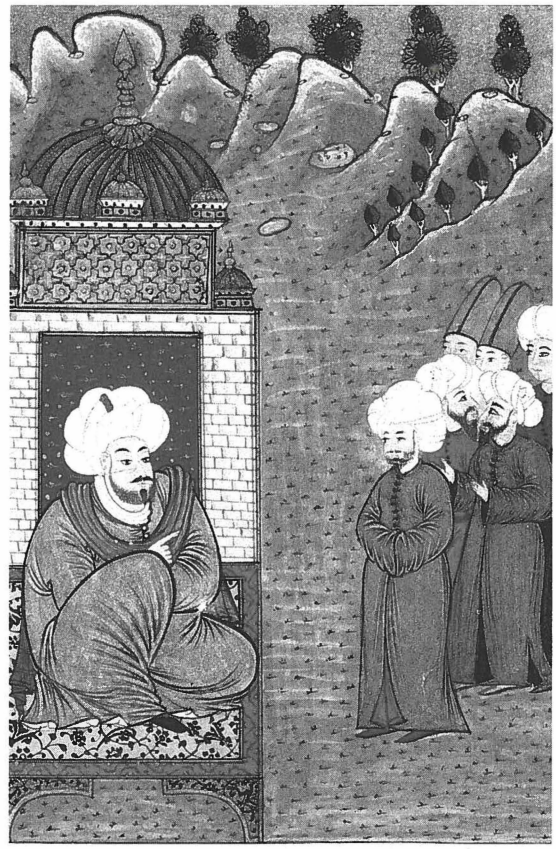

RÜSTEM HALİFE

Devrin Hak ârifi şeyhlerinden biri de Rüstem Halife Bursevî'dir.

Aslen Anadolu vilayetinin Göynük kasabasındandır. Keramet sahibi bir insandı. Hallerini halktan gizler, çocuklara hâllerini gizleme yolunu öğretirdi. Zaruret olmadıkça konuşmazdı. Başlangıçta rızkını kazanma yolunda giderken (=kâsib) sonradan tevekkül yolunu seçmiştir. Zengin, fakir herkese nimetler ihsan ederdi. Halbuki ne makam sahibiydi. ne de servet. Kendisine bir şey hediye edildiğinde, kat kat fazlasıyla karşılık verirdi. Âbit, zâhit ve Allah korkusuyla dolu bir zât idi.[350]

Önce Hak ârifi Şeyh Hacı Halife'nin hizmetine intisap etti. Meşrebinden Üveysî olduğu anlaşılmaktadır. Sevenlerinden biri şöyle demişti: "Bir gün gözlerim rahatsızlanmış ve bu rahatsızlık hayli uzun sürmüştü. Şeyh Rüstem Halife bana şöyle de-

di: 'Bir gün gözlerim ağrımış ve bu ağrı birkaç gün devam etmiş, hiçbir ilaç fayda etmemişti. Bir gün genç bir adamla karşılaştım. Bana, sünnet-i müekkede namazlarının son iki rekatında Muavvizeteyn (Felak ve Nâs sûreleri) oku' dedi. Buna devam ettiğimde gözlerimde ağrı kalmadı. Şeyh'i seven kişi 'Bu genç adam kim ola?' diye sorunca 'O meşhur bir adamdır' dedi. Şeyhin seveni, 'Onun Hızır (as) olduğunu anlamıştım. Şeyhimin dediği gibi yaptım. Gözlerim tamamen iyileşti' dedi."

Aynı kişi şunu anlatmıştır: "Hicri dokuz yüz on yedi yılında Bursa'da yaşanan ayaklanmanın ardından huzursuzluk çıkmış, insanlar ne yapacaklarını bilmez halde şehirden kaçmayı düşünür olmuşlardı. Şeyh Rüstem Halife'den yardım istediler. Şeyh hazretleri onlara şöyle dedi: O ayaklananlar bu şehre bir daha giremeyecekler, Bursa halkına onlardan bir zarar gelmeyecektir. Halk bu söze güvenerek şehirde kaldı. Aynen dediği gibi oldu."

Merhum, Bursa'da vefat etmiş ve oraya defnedilmiştir. Allah sırrını mukaddes kılsın.

ŞEYH ALİ DEDE

Devrin Hak ârifi şeyhlerinden biri de Şeyh Vefâzâde'nin (ks) halifelerinden Şeyh Ali Dede'dir.

Şeyh Vefâzâde'nin vefatından sonra onun postuna oturmuştur. Zayıf yapılı, eşi ve çocuğu olmayan bir şeyhti. Sürekli ibadet eden, mütevazı, azla yetinen bir insandı. Mübarek, yol yordamı makbul ve güzel ahlaklı biriydi. Allah ruhunu şâd etsin.[351]

ŞEYH KARA ALİ

Devrin şeyhlerinden biri de 'Kara Alaeddin' lakabıyla tanınan Hak ârifi Şeyh Alaeddin Ali'dir.

Tarikat terbiyesini Şeyh Hacı Halife'den almıştır. Bizzat kendisinden şunu dinlemiştim: "Şeyh hazretlerinin hizmetine, irşat makamına oturmasından Hak'kın rahmetine kavuşmasına kadar kesintisiz devam ettim. Onun yanında öyle bir riyâzette bulunmuştum ki vücudum üç kat eridi. Şeyh hazretlerinin vefatından sonra Hak ârifi Şeyh Muhyiddin Kocavi'nin hizmetine girdim. Onun yanında alfabeye yeni başlamış çocuk gibiydim. Ölümüne kadar hizmetinden ayrılmadım."

Şeyh Kara Ali her iki şeyhten de icazet almıştır. Sonrasında evine kapanmış ve bütünüyle Allah'a yönelerek insanlardan uzaklaşmıştı. Hicri dokuz yüz yirmi dokuz yılında vefat etti. Allah kabrini nurlandırsın.

ŞEYH ALİ MAĞRİBÎ

Sultan İkinci Bayezıt devrinin Hak ârifi şeyhlerinden biri de Seyyid Ali b. Meymun Mağribî Endelusî'dir.

Memleketinde Şeyh İbn Arefe, Şeyh Debbâsî'nin nezaretinde yetişmiştir. Tasavvuf terbiyesini tamamladıktan sonra önce Kahire'ye gelmiş oradan hacca gitmiş, oradan da Şam diyarına geçmiştir. Bu arada bir çok kimseyi terbiye etmiş, son olarak geldiği Bursa'ya yerleşmiştir. Burada Hicri dokuz yüz on yedi yılında vefat etmiştir.

Yüksek makamlar ve kıymetli hallere sahiptir. Takva bakımından çok ileri bir zâttır. Sünnete asla muhalefet etmemiştir. Hatta bir seferinde şöyle dediği nakledilmiştir: "Bayezıt b. Osman yanıma gelecek olsa, ona bile ancak [352] Sünnetin gerektirdiği şekilde davranırım." Nitekim meclisine biri gel-

diğinde ayağa kalkmaz, kimsenin de kendisi için ayağa kalkmasına izin vermezdi.

Meclisine ilim ehlinden biri geldiğinde ona gösterdiği saygının ifadesi olarak altına post sererdi. Her şartta hakkı söyler, Allah yolunda hiçbir kınayıcının kınamasından korkmazdı. Öfkesi meşhurdu. Müritlerinde ters bir hareket gördüğünde değneğiyle döverdi. Hatta bir keresinde değneğiyle müritlerden birinin kemiğini kırmıştı.

Devlet görevini, Sultan ve emîrlerin hediyelerini kabul etmezdi. Buna rağmen, her gün otuza yakın yoksul müridini doyururdu. Bir çok hali ve büyük menkıbeleri vardır. Bu kısa eser, bunları zikretmek için yeterli değildir. Allah aziz sırrını mukaddes kılsın.

ŞEYH ULVÂN

Devrin Hak ârifi şeyhlerinden biri de Şeyh Ulvan Hamevî'dir.

Merhum müderris idi. Bilahare tedrisatı bırakarak Şeyh Mağribî'nin hizmetine girmiş ve tarikat terbiyesini onun nezaretinde tamamlamıştır. Hakikat denizlerinden bir denizdi. Âlim, fâzıl, züht ve takva sahibi bir insandı. Yüksek ahlak ve birbirinden güzel menkıbeleri ile meşhurdur. Kendisi Şafiî mezhebi üzerine fetva verirdi.

Dokuz yüz yirmi iki yılında vefat etmiştir. Allah aziz sırrını mukaddes kılsın.

ŞEYH ARAKÎZÂDE

Devrin tanınmış Hak ârifi şeyhlerinden biri de 'Arakîzâde' lakabıyla tanınan Şeyh Mehmet'tir.

Merhum, Çerkez emîrlerinin evladındandı. Emîr üniforması giyen asker taifesindendi.[353] Çok büyük bir servet ve şöhrete sahipti. Bilahare bunların hepsini terk ederek Hak ârifi Şeyh Seyyid Ali b. Meymun Mağribî'nin hizmetine girmiş, onun yanında riyâzet ile meşgul olmuştur. Rivayete göre sıcakların bastırdığı bir dönemde tam yirmi gün hiç su içmemiş ve sonunda susuzluktan olduğu yere düşüp bayılmıştı. Ölümün eşiğinden dönmüştü.

Şeyhine 'Arakîzâde, susuzluktan ölmek üzere' dediklerinde şeyhi 'Allah rahmet etsin' demişti. Müritler aynı sözü birkaç kez tekrarlamalarına rağmen Şeyh su için izin vermedi. Neden sonra 'Avuçlarına su dökün' dedi. Böyle yapmalarından sonra Arakîzâde, yorgun ve bitkin bir halde ayağa kalktı. Bu olayın üzerinden birkaç gün geçmedi ki tarikat yolu kendisine tamamen açıldı ve dilediği her mertebeye erişti.

Âlim, zâhit ve takva sahibi bir zât idi. Şeyhinin vefatından sonraki hayatını Medine-i Münevvere'de Allah Resulü'nün (sav) civarında geçirmiştir. Vefat ettiğinde de Medine'ye defnedilmiştir. Allah, aziz sırrını mukaddes kılsın.

SUFİZÂDE

Devrin Hak ârifi şeyhlerinden biri de 'Sufizâde' lakabıyla tanınan Şeyh Abdurrahman'dır.

Merhum, başlangıçta ilim talebelerinden biri olmuştu. Molla Efdalzâde'nin oğlu Molla Musa Çelebi'den ders okudu. Musa Çelebi o dönemde Sahn Medreseleri'nden birinde müderris idi. Molla Abdurrahman çok geçmeden ilim tahsili yolunu terk ederek Hak ârifi Şeyh Seyyid Ali b. Meymun Mağribî'nin hizmetine girmiş ve tarikat terbiyesini çok kısa sürede tamamlamıştır.[354]

Anlatıldığına göre bir gün nefsini Şeyhine şikayet ederek şöyle demişti: "Efendi

hazretleri, nefislerden bir çoğu ıslah olmasına rağmen benim nefs-i emmârem bir türlü ıslah olmadı." Bunun üzerine şeyhi 'Nefsin iyiliği emredicidir' dedi. Ama o, 'Hayır efendim, kötülüğü emredici' dedi. Şeyhi 'Tamam Abdurrahman' dedi. Şeyh Abdurrahman meclisten ayrılınca şeyhi orada bulunanlara şöyle dedi: "Abdurrahman'ın deryasında şaşıp kaldım. Nefsine karşı hüsnü zanda bulunmamakla iyi ediyor. Çünkü nefs konusunda hüsnü zan sahibi olmak, tarikat ehli gözünde çok büyük bir tuzaktır."

Şeyh Mağribî Şam diyarına gidince Şeyh Abdurrahman'ı Bursa'daki halifesi olarak tayin etti. Şeyh Abdurrahman halkın avamı gibi giyinirdi. Tevazu ehli, günaha düşmekten sakınan bir insandı. Mübarek yüzünde hayrın ışıltıları parlardı. Merhum, dokuz yüz on dokuz yılında vefat etti.

Şeyh Abdurrahman, bir gün Şeyhinin meclisine gelmişti. Onların tarikine göre zihinden ve kalpten geçen duygu ve düşüncelerden şikayet edilir, şeyh bunlar hakkında konuşarak müridin bu sakıncalı duygu ve düşüncelerden kurtulmasına çalışırdı. Şeyh Abdurrahman, hizmetine girdiği ilk günlerden birinde şeyhine şöyle dedi: 'Efendi hazretleri, benim kalbimden bir şey geçiyor.' Şeyhi 'Anlat onu' dedi. Şeyh Abdurrahman, 'Ama şeytan anlatmama engel oluyor, çünkü meclisinizde bir müderris var, ben de ondan ders almış biriyim. Nefsim diyor ki: Eğer bu düşünceyi onun yanında anlatırsan, senin hakkında sûizanda bulunabilir' dedi.

Bunun üzerine şeyhi 'Müderris, sadece vehimdir. Akıllı kişi, sadece Allah'ı dikkate alır. Ne kadıyı, ne müderrisi, ne de müftüyü değil.' İfadesi aynen budur." Aziz sırrı mukaddes kılınsın.[355]

MOLLA İSMAİL

Devrin Hak ârifi şeyhlerinden biri de Molla İsmail Şirvânî'dir.

Merhum, zamanın âlimlerinden ders almıştır ki bunlar arasında Allâme Celaleddin Devvânî gibi büyük bir bilgin de vardır. Daha sonra Hak ârifi Şeyh Hoca Ubeydullah Semerkandî'nin hizmetine girmiştir. Onun nezaretinde terbiye almış ve en mükemmel yarenlerinden biri olmuştur. Şeyhinin ölümü üzerine Mekke'ye göçerek Hicrî dokuz yüz kırk yılındaki vefatına kadar orada yaşamıştır. Sultan İkinci Bayezıt döneminde Anadolu'ya da gelmiştir.

Merhum uzun ömürlü bir insandı. Boylu, vakur ve heybetli bir görünümü vardı. İnsanların özel halleriyle uğraşmaz, yapmacık davranışları sevmezdi. İnsanlarla güzel geçinirdi. Büyük küçük, zengin fakir ayrımı yapmazdı. Zahirî ilimlerde de çok yetkin bir âlimdi. Mekke'de *Sahîh-i Buhârî* ve *Tefsir-i Beydâvî* gibi kaynakları okutmuştu. Allah kabrini nurlandırsın.

BABA NİMETULLAH

Devrin Hak âriflerinden biri de Şeyh Baba Nimetullah'tır.

Merhum, fakirlik ve fenâyı seçmişti. Kendini gizlemek isterdi. Rabbânî ilimler konusunda tam bir derya idi. İlahî sırlarda boğulmuş bir zât idi.

Tefsir kitaplarından hiçbirine başvurmaksızın Kur'an Tefsiri yazmış ve bu eserde bir çok âlimin âciz kalacağı ince bilgi ve hakikatlere yer vermişti. İfadeleri oldukça fasih, [356] tabirleri beliğ idi. *Gülşen-i Râz* isimli eseri ehli katında kabul gören bir tarzda şerh etmiştir. Karaman vilayetine bağlı Akşehir beldesinde yaşardı.

Akşehir'de vefat etmiş ve oraya defnedilmiştir. Allah kabrini nurlandırsın.

MUHAMMED BEDAHŞÎ

Sultan İkinci Bayezıt devrinin Hak ârifi şeyhlerinden biri de Şeyh Muhammed Bedahşî'dir.

Merhum, Şeyh İbn Molla el-Otrârî adıyla bilinen şeyhin sohbetinde bulunmuştur. Şeyhinin benimsediği tarikat üzere, dünyayı terk etme ve dünyevî bağlardan kurtulma eğiliminde olmuştur. Şam'a yerleşmiştir. Sultan Selim Han burayı fethettiği zaman Şeyh Muhammed Bedahşî'nin evini iki kez ziyaret etmişti. İlkinde aralarında her hangi bir konuşma olmamış, edep üzere sessizce oturduktan sonra kalkmışlardı.

İkincisinde Şeyh Muhammed Bedahşî şöyle demiştir: "İkimiz de Allah'ın kuluyuz. Aramızdaki tek fark; senin halkın yüklerini yüklenmiş olmandan dolayı yükünün ağır olması, benimse yükümün hafif olmasıdır. Onları zayi etmemen için çalışırım."

Sultan Selim'e niçin sustuğu sorulduğu zaman şöyle demiştir: "Ağzı açmak, üstten aşağı doğru olmayı gerektirir. Oysa benim ona karşı bir üstünlüğüm yoktur. O da edebinden dolayı tenezzül edip susmuştur. Sultan Hüseyin Baykara'nın oğullarından Bedîüzzaman Anadolu'ya geldiğinde yanıma gelmiş, ne o konuşmuş, ne de edep gereği ben konuşmuştum."

Hâce Ubeydullah Semerkandî'nin soyundan gelen Hâce Muhammed Kâsım'dan şu söz nakledilmiştir: "Ubeydullah'ın yârenlerinden Molla İsmail Şirvânî'nin hizmetine girmeye gittiğimde beni kitap okumaya özendirdi. Ben de zamanımın olmadığını söyleyerek özür diledim ve kalkıp [357] Şeyh Muhammed Bedahşî'nin hizmetine gittim. Bana, 'Molla İsmail'in yanındaymışsın gibi geliyor' dedi. 'Evet' dedim. 'Seni kitap okumaya mı özendirdi?' diye sordu. 'Evet' dedim. 'Onun sözüne iltifat etme. Ben amcamın yanında Âdiyat Sûresi'ne kadar okudum. Artık Molla İsmail'in ilmine ihtiyacım yok' dedi. Ardından ekledi: 'Şu Molla İsmail'in haline şaşıyorum. Halini bir türlü anlayamadım. Onu bazen illiyyûnun üstünde görüyorum, bazen esfel-i sâfilînde."

Hâce Muhammed Kasım şöyle dedi: "Bu görüşmeden sonra Molla İsmail'in hizmetine gittim. Bana 'Şeyh Muhammed Bedahşî'nin yanındaymış gibi görünüyorsun?' dedi. 'Evet' dedim. 'Seni kitap okumaktan men mi etti?' 'Evet' dedim. Bunun üzerine şöyle dedi: 'Kitap okumakta senin için büyük fayda vardır. Büyük deden Hâce Ubeydullah ömrünün son demlerinde bile geceleri Allâme Beydavî'nin tefsirini okurdu.' Ardından ekledi: Şeyh Muhammed Bedahşî ile aramızda garip bir hal var. Onunla yarenlik etmek istediğimde ona kendimi illiyyûnun üstünde, ondan ayrılmak istediğimde ise esfel-i sâfilînde gösteririm."

Şeyh Muhammed Bedahşî Hicri dokuz yüz yirmi iki yılında Şam'da vefat etti. Allah aziz sırrını mukaddes kılsın.

EMİR BUHARÎ

Devrin Hak ârifi şeyhlerinden biri de Seyyid Ahmet Buharî el-Hüseynî'dir.

Merhum, önce Şeyh Ubeydullah Semerkandî'nin sohbetinde bulunmuş, ardından [358] Şeyh İlahî'nin sohbetinde bulunmuştur. Şeyh İlahî Anadolu'ya gidince eşi ve çocuklarını Buhara'da bırakarak şeyhiyle birlikte Anadolu'ya gitmiştir.

Şeyh İlahî ona çok değer verir, sağ kolu olarak görürdü. İlim ve fazilet ehlinden hiç kimseyi ondan üstün tutmazdı. Şeyh İlahî Simav'daki ikameti esnasında onu imam tayin etmişti. Şeyh hazretlerinin şöyle dediği rivayet edilmiştir: "Seyyid Ahmet Buharî altı yıl boyunca yatsı namazının abdestiyle bize sabah namazı kıldırdı." Bu süre boyunca uykuyu ne yaptığı sorulduğunda şöyle demiştir: "Her sabah şeyh hazretlerinin katırıyla merkebini alıp dağa çıkardım. Oradan şeyhin mutfağı için odun getirirdim. İşte bu esnada hayvanları salıp bir ağaca yaslanır, bir saat kadar uyurdum."

Daha sonra Şeyh İlahî'nin tecerrüt ve tevekkül üzere verdiği izinle Hicaz'a gitmiştir. Şeyhi kendisine bir merkep ve on dirhem vermişti. Akşam yemeğinin kurulduğu sofradan bir tayın almış ve sadece bu kadar bir hazırlıkla yola çıkmıştı. Yanında mushafı ve *Mesnevî* kitabından başka bir şeyi yoktu.

Hicaz yolunda mushafı çalınmış, *Mesnevî*'yi birinin ısrarına dayanamayarak iki yüz dirheme satmıştı. Bunun dışında bir varlığı yoktu. Yolculuğu sırasında kimseden ne para, ne de sadaka kabul etmişti. Sadece birinin Hâce Bahaeddin'e adak olarak verdiği tek bir dinarı onun ısrarına dayanamayarak kabul etmişti.

Her şeye rağmen çok rahat, sıkıntısız ve ferah bir yolculuk yapmıştı. Önce Kudüs'e gitmiş ve orada bir müddet kaldıktan sonra Mekke'ye geçmiş, orada da bir yıla yakın bir süre kalmıştı. Kâbe'yi her gün yedi kez tavaf ile yedi kez de sa'y etmeyi adamış ve bu adağını yerine getirmişti. Kâbe'yi her gece tavaf eder, zayıf bünyesine rağmen bazen oturur ama sabaha kadar bir saat dahi uyumazdı.

Mekke'de iken Şeyh İlahî'nin kendisini çağıran mektubunu alınca, emrine uyarak hemen Anadolu'ya döndü. Şöyle dediği rivayet edilmiştir: "İçimden bir ses [359] İstanbul şeyhlerini ziyaret etmemi söylüyordu. Şeyhimden bunun için izin istedim. Bana izin vererek şöyle dedi: 'Gittiğin şehrin halini iyi bir öğren bakalım. Oranın halkı beni de davet ediyorlar.'

İstanbul'da Şeyh İbn Vefâ'nın zâviyesine gittim. İkindi namazını kılmak için mescide girdiğim sırada, Şeyh hazretleri mihrap civarındaki kapısından çıktı ve mescittekilere namazı kıldırdı. Namazı bitirince evrâd okumaya başladılar. Biraz uzakta edep içinde oturuyordum. Başımı kaldırdıkça şeyhe bakıyor, şeyhin de bana baktığını görüyordum.

Evrâdı bitirdiklerinde kalkıp şeyhin yanına doğru gittim. O da hemen ayağa kalktı ve beni kucaklayıp öptü. Sonra tam bir sükut ve edep içinde şeyhin karşısına oturdum. Neden sonra şeyh hazretleri oradakilere dönüp 'Konuğumuzdur, ona ikramda bulunun' dedi. Bunu söyledikten sonra halvetine çekildi. Geceyi orada geçirdim.

Rüyamda, zâviyede hafif yanan bir kandil gördüm. Elimdeki mumla kandili yakmaya çalışıyordum, ama her defasında kandil kayboluyordu. Sabah uyandığımda şeyh hazretleriyle yarenlik ettim. Üç gün içinde şeyhin icazetini almıştım. Daha sonra Şeyh İlahî'ye mektup yazarak İstanbul'a gelmekten vazgeçirip yerinde kalmasını salık verdim. Şeyhimin Simav'da kalmasının sebebi bu mektubum olmuştu."

Şeyh İlahî vefat edince Emir Buharî'nin hilafetinin eserleri İstanbul'da ortaya çıkmaya başladı. İnsanlar onun hizmetine girmeye çalışıyor, bu uğurda mevki ve makamlarını terk ediyorlardı. Müritlerin sayısı iyice artınca İstanbul'da bir mescit ve müritlerin kalabilecekleri odalar inşa ettirdi. Bunların geliri için vakıflar tahsis edildi.

Meclis âdâbı, heybet ve vakar ile oturmak, insanların da çevresine tam bir edep içinde, sanki başlarında kuş varmış gibi

oturmalarıydı. Emir Buharî [360] içlerinden geçenleri bilir, bunları dile getirmelerine fırsat vermeden cevaplardı. Meclisinde dünyevî konular kesinlikle konuşulmazdı. Emir Buharî'nin tarikat âdâbına göre azimetle amel edilir, bidatler terk edilir, Sünnete uyulur, suret terk edilir, insanlardan uzaklaşılır, gizli zikre devam edilir, uzlet, az konuşma, az yeme, geceleri ihyâ etme ve gündüzleri oruç tutma özendirilirdi.

Merhum, dokuz yüz yirmi iki yılında vefat etmiş ve mescidine defnedilmiştir. Kabri feyiz ve bereket için ziyaret edilen makamlardandır.

Emir Buharî hazretlerinin yerini alan Şeyh Mahmut Çelebi'nin şöyle dediği rivayet edilmiştir: "Şeyh hazretleri vefat ettiğinde onu, sevenleriyle birlikte ben yıkadım. Biri su döküyor, diğeri havluyla terimi kuruluyordu. Çünkü hayadan tere batıyordum. Yıkama esnasında üç kez gözlerini açtı ve hayatındaki gibi bana baktı... Kabrine koyduğumda kıbleye kendiliğinden döndü. Kur'an okuyanların hepsi bunu görüp çığlık attılar, salat ü selam getirdiler."

UZUN MUSLİHUDDİN

Sultan İkinci Bayezıt devrinin Hak ârifi şeyhlerinden biri de Uzun Muslihuddin'dir.

Aslen Kastamonu vilayetine bağlı Küre'dendir (Küre-i nühâs). Önce dinî ilimlerin tahsiliyle meşgul olmuştur. İlmî meziyeti, devrin âlimleri nezdinde makbuldü. Bilahare tasavvufa meyletmiş ve devrin şeyhlerini dolaştıktan sonra en uzaktaki Şeyh İlahî'nin yanında karar kılmıştır. İnsanlardan uzakta, dünya işlerinden tecrit olmuş, halkın adet ve alışkanlıklarını umursamazdı.

Dış görünüm bakımından heybetli ve celalli olmasına rağmen sohbeti çok hoş ve güzeldi. Çocukluğumda kendisini bir kez görmüştüm. Kalbimde bıraktığı mehabet hissi bugün hâlâ canlıdır.

Sultan İkinci Bayezıt devrinde bir risâle yazarak Sultan'a göndermişti. Risâlede Arş ve Kürsî ile ilgili hallerden söz ediyordu. Risâlenin sonunda her hangi bir bölgede zulüm olduğunda oranın sâlih zâtlarının Allah Resulü'nü (sav) rüyalarında mahzun gördüklerini belirtmişti. Küre'nin sâlihleri de Allah Resulü'nü (sav) mahzun görmüşlerdi. Araştırıldığında gerçekten de o bölgede büyük bir zulüm olduğu anlaşılmış ve Sultan İkinci Bayezıt bölge halkını bu zulümden kurtarmıştı.[362]

Ulemâdan bir zât şunu anlatmıştır: "Bir seferinde onun hizmetine gitmiş, 'Bu yolu bırakmak istiyorum' demiştim. 'Hangi yolu?' diye sordu. 'İlim yolunu' dedim. 'Ondan daha güzel bir yol mu buldun?' diye sordu. Bunun üzerine sustum. Sonra meclisinde oturanlara dönüp sordu: 'Sinan Çelebi Germiyânî'yi tanıyanınız var mı?' 'Evet, onu tanırız' dediler. 'Onu nasıl bilirsiniz?' diye sorunca 'Fazilet ehli bir kadıdır' dediler. 'O, tarikat terbiyesini tamamlamış bir zâttır. İçinizde onun bu halini bileniniz yoktur' dedikten sonra ekledi: Âli himmeti olmayan kimse, nefsi tarafından ilmi terk etmeye sevk edilir. Böylesine hem o kısmet olmaz, hem de bu yoldan mahrum edilir."

Halleri arasında şu olay zikredilir: Bursa'da Şeyh Tâceddin'in kabrine yakın bir yere hasır serdi. Kırk gün boyunca her kuşluk vakti bu hasıra oturup Yâsin okudu. Kırk günü doldurduğunda vefat etti ve hasırı serdiği yere defnedildi. Allah aziz sırrını mukaddes kılsın.

ÂBİT ÇELEBİ

Devrin Hak ârifi şeyhlerinden biri de Molla Celaleddin Rumî soyundan gelen Âbit Çelebi'dir.

Merhum kadı idi. Kadılık görevini bırakıp tasavvuf yoluna girmek istiyordu. Bunu, hanımıyla istişare etti. Hanımı, büyüklerden birinin kızıydı. Hanımı hiçbir şey söylemeyip sustu. O da bu sükutu rızasının olmayışına yordu. Ertesi gün hanımının süslü entarilerini çıkartıp aba ve değersiz kıyafetler giydiğini gördü. Kocasına 'Bu yola ben senden daha düşkünüm' dedi. Bunun üzerine kadılığı bırakıp Şeyh İlahî'nin hizmetine girdi. Tarikat âdâbını ondan tahsil etti.

İstanbul'daki evine bitişik bir mescit yaptırarak [363] müritler için odalar inşa etti. Ölünceye kadar ilim ve ibadete devam etti. Vefat ettiğinde mescidine defnedildi. Allah kabrini nurlandırsın, cennet odalarında mukim kılsın.

LÜTFULLAH ÜSKÜBÎ

Merhum, devrin en mümtaz talebelerinden biri olmasına rağmen içinde sufîlere karşı bir muhabbet hasıl olmuş ve bir çok sufî şeyhinin sohbetinde bulunmuştur. Bilahare Şeyh İlahî'nin hallerini işitti. Şeyh İlahî o dönemde İstanbul'da Zeyrek Camii civarında oturuyordu.

Lütfullah Üskübî'nin Şeyh İlahî ile tanışmasını şöyle anlattığı rivayet edilmiştir: "Zeyrek Camii'ne gittim. Üstümde medrese talebesine mahsus kıyafet vardı. Öğle namazı için ezan okundu. Camiinin bir köşesine oturdum. Kendi kendime, 'Hizmetine girmeden önce şeyhi bir sınayım' dedim. Kalbimden ona yöneldim. Kıble tarafından bir el zuhur etti. Eli görüyor, sahibini seçemiyordum. Sahibini göremediğim el, beni ön safa doğru çekti. Bu üç kere oldu. Namaz için kamet getirildiğinde Şeyh hazretleri ortaya çıkarak cemaatle birlikte namaz kıldı. Namazdan sonra elini öpmek için Şeyh hazretlerinin yanına gittim. Eli hemen tanıdım. Bu el, beni ön safa çeken eldi. Hemen uzanıp elini öptüm. Bana, 'Sınavın çok ağırmış, bir kez sınaman yetmez miydi' dedi. Kendisinden özür dileyerek hizmetine kabul etmesini rica ettim. 'Bu yol zordur' deyince ısrar ettim. 'O zaman önce su çektireyim, gördüğün şu testiler sufîler için hazırlanmıştır. Onlarla su getirebilir misin?' dedi. Hemen üstümdeki cüppeyi çıkardım ve su dolu testileri zâviyeye taşıdım. Şeyh hazretleri bunu görünce sıdkımı anlayarak beni kabul etti. Himmeti sayesinde yüksek mertebelere ulaştım." [364]

Merhum Lütfullah Üskübî âlim, âbit, ilim ve ibadetle meşgul olan bir zât idi. Üsküp dağında yaşardı. Dağda bir tekkesi vardı. Hıristiyan çobanlar tekke civarında hayvan otlatırlardı. Onun riyâzet ve zühdünü, geceleri ibadet edişini görerek Müslüman olan çobanların sayısı hiç de az değildi.

Merhum bu hal üzere vefat etmiştir. Kabri anılan şehirdedir. Allah aziz sırrını mukaddes kılsın.

BEDREDDİN BABA

Devrin Hak âriflerinden biri de 'Bedreddin Baba' lakabıyla bilinen Şeyh Bedreddin'dir.

Merhum, Hak ârifi Şeyh İlahî'nin yarenlerindendi. Şeyhinin vefatı üzerine Edirne'ye yerleşerek evine kapandı ve halktan uzaklaştı. Merhum, tarikatta bir dolu-

nay, hakikat denizlerinden bir denizdi. Vefakâr, duası makbul, insanlar için iyi bir mürşit ve onları Allah yoluna çağıran bir davetçiydi. Bir çok insan kendisinden istifade etmiştir. Allah kendisinden razı olsun, kendisini razı kılsın ve cenneti ikametgahı kılsın.

ALAEDDİN HALİFE

Devrin Hak âriflerinden biri de Şeyh Alaeddin Halife'dir.

Merhum, asker zümresindendi. Bilahare Şeyh Alaeddin Abdal'a uymuş ve ondan Halvetî tarikatını tahsil ederek muradına nâil olmuştu. Bilahare Şeyh Alaeddin Abdal'ın halifelerinden Şeyh Sinanuddin Halvetî'ye intisap etmiştir.

Silsile bakımından ona nispet edilirdi. İstanbul'da bir zâviye yaptırarak müritlerin terbiyesiyle meşgul olmuştur.[365]

Hal ve cezbe sahibi bir zât idi. Kendisinden faydalananların sayısı bir hayli fazladır. Takva, hayatında önemli bir yere sahiptir.

Kerametleri arasında güvenilir bir kişiden şu olay nakledilmiştir: "İksir sanatına müptela olmuş biriydim. Bu uğurda çok büyük servet harcamış, yüz bin dirheme yakın miktarda borçlanmıştım. Şeyh hazretleri sıkıntımı fark ederek sebebini sordu. Ben de her şeyi olduğu gibi haber verdim. Bana şöyle dedi: 'Evlat, iksir sanat ile elde edilmez. İksir şöyle yapılır' diyerek yerden bir avuç toprak aldı. Onu bir süre elinde tuttuktan sonra yere attı. Kara toprak, som altına dönüşmüştü! Altın parçasını kuyumculara götürdüm. Fiyatı hakkında çok yüksek rakamlar dile getirdiler. Şeyh hazretleri, bu altın parçasıyla borçlarımın tamamını ödetmişti."

Merhumun buna benzer birçok kerameti mevcuttur ki bu eserde hepsini zikretmemiz mümkün değildir. Allah aziz ruhunu mukaddes kılsın.

SÜLEYMAN HALİFE

Devrin Hak âriflerinden biri de Şeyh Süleyman Halife'dir.

Merhum, Sultan İkinci Mehmet Han'ın kölelerindendi. Bilahare ilahî cezbeye kapılarak Hak ârifi Şeyh Molla Mesud Halife'nin hizmetine girmiş ve onun nezaretinde dilediği makamlara ermişti. Bilahare İstanbul'da bir zâviye bina ettirerek orada müritlerin terbiye ve halleriyle meşgul olmuştur. Allah aziz sırrını mukaddes kılsın.

KOĞACI DEDE

Devrin Hak âriflerinden biri de 'Koğacı Dede' lakabıyla meşhur olan Şeyh Sevindük'tür.

Merhum, büyük cezbe, yüce hal ve kerametler sahibi bir zât idi.

Rivayete göre İstanbul'da kadı olarak görev yapan Molla Kirmasti ile şehrin müftüsü Molla Efdalzâde'nin yanında karşılaşmıştı. [366] Molla Kirmasti, zamanın sufîlerinden yakınarak zikir sırasında raks edip haykırdıklarını, bunun ise şeriata aykırı olduğunu söylemişti.

Bunun üzerine Molla Efdalzâde Molla Kirmasti'ye 'Onların başı bu şeyhtir' diyerek Koğacı Dede'yi gösterdi ve ekledi: 'Eğer onu ıslah edebilirsen, hepsi düzelir' dedi. Bunun üzerine Molla Kirmasti ayağa kalktı, Koğacı Dede'yi evine götürdü. Müritlerini de çağırdıktan sonra onlara bir sofra kurdu. Yemekten sonra 'Oturun ve Yüce

Allah'ı edep, vakar ve sükunet içinde zikredin' dedi. Müritler 'Peki' dediler.

Zikir sırasında Koğacı Dede Molla Kirmasti'nin kulağına öyle bir haykırdı ki Molla Kirmasti ayağa fırladı, sarığı başında, ridası omzundan düştü. O da diğerleri gibi haykırıp çığlık atmaya başladı. Günün yaklaşık üçte biri geçtiğinde Molla da biraz sakinleşmişti. Koğacı Dede kendisine şöyle dedi: 'Ne oldu da kendinizi kaybettiniz? Hani bunun münker olduğunu söylüyordunuz?' Bunun üzerine Molla Kirmasti 'Söylediğimden dolayı Rabbime tevbe ediyorum, bir daha asla böyle demem' dedi.

Koğacı Dede İstanbul'da vefat ederek oraya defnedildi. Allah sırrını mukaddes kılsın.

İMAMZÂDE

Devrin Hak ârifi şeyhlerinden biri de 'İmamzâde' lakabıyla tanınan Halvetî şeyhidir.

Merhum, Aydın ilinde yaşardı. Âlim, Hak ârifi, kuvvetli cezbe, büyük riyâzet ve mücâhede sahibiydi. Onun nezaretinde [367] tarikat terbiyesi alanların sayısı hayli fazladır. Sayesinde yüksek makamlara ermiş, büyük kerametlere sahip olmuşlardır. Allah aziz sırrını mukaddes kılsın.

SALAHUDDİN İZNİKÎ

Devrin Hak ârifi şeyhlerinden biri de Şeyh Salahuddin İznikî'dir.

Merhum, ilmiyle âmil bir âlim, yüksek ahlak ve tam bir vera sahibiydi. Tarikatı makbul, mütevazı ve müritlerini güzel terbiye eden bir zât idi. Allah aziz sırrını mukaddes kılsın.

BAYEZIT HALİFE

Sultan İkinci Bayezıt devrinin Hak ârifi şeyhlerinden biri de Edirne'de mukim Şeyh Bayezıt Halife'dir.

Rahmetli zahirî ilimleri bilen, Yüce Allah'ın Zât ve sıfatlarını ârif bir insandı. Halka vaaz edip zikrettirirdi. Ondan faydalananların sayısı hayli çoktur. Akıcı konuşmaya sahip anlatım gücü yüksek, âbit, zâhit ve mücahit bir kişiydi. Tarikat eğitimini Şeyh Çelebi Halife'den almıştı.

Merhum, Edirne'de vefat ederek oraya defnedildi. Allah sırrını mukaddes kılsın.[368]

SÜNBÜL SİNAN

Devrin Hak âriflerinden biri de 'Sünbül Sinan' lakabıyla meşhur olan Şeyh Sinanuddin Yusuf'tur.

Merhum, gençliğinde ilim tahsiliyle meşgul olmuş, parmakla gösterilen bir öğrenciydi. Değerli Molla Efdalzâde'nin hizmetine girmişti. Daha sonra tasavvuf sevgisi galip gelerek Hak ârifi Şeyh Çelebi Halife'nin hizmetine girmiştir. Onun nezaretinde riyâzet ve nefs mücâhedesiyle iştigal ederek irşat icazeti almıştır. Bir süre Mısır'da kalarak oralı müritlerin terbiyesiyle meşgul olmuştur. Sonrasında İstanbul'a gelerek Mustafa Paşa Zâviyesi'ne yerleşmiş, mürit terbiyesine ve irşat faaliyetine devam etmiştir. Terbiyesini ikmal ettirdiği müritlerin sayısı hayli fazladır. Onlara irşat için icazet vermiş ve ömrünün sonuna dek hizmetlerine devam etmiştir.

Şeyh Sünbül Sinan Tefsir ilmini iyi bilir

ve insanlara vaazda bulunarak Kur'an-ı Kerim'i tefsir ederdi. Allah aziz ruhunu şâd edip kabrini nurlandırsın. [369]

CEMAL HALİFE

Devrin Hak ârifi şeyhlerinden biri de 'Cemal Halife' lakabıyla bilinen Şeyh Cemaleddin İshak Karamanî'dir.

Merhum, dinî ilimlerle iştigal etti. Akranları arasında parmakla gösterilen bir öğrenciydi. Değerli Molla Kâdızâde'den ders almış, bilahare Molla Muslihuddin Kastalânî'nin hizmetine girmiştir. Hattı çok güzeldi. Bu yüzden Sultan İkinci Mehmet kendisine *el-Kâfiye fi'n-nahv* adlı eseri yazdırarak bir miktar para vermişti. O da bu parayla hacca gitmiş ve İstanbul'a dönmüştü.

Kendisi bu ziyaretle ilgili şu hatırasını anlatmıştır: "Hac yolundaki arkadaşlarımdan birinde Katip Ergun'un hattıyla yazılmış bir mushaf vardı. Bu mushafı ondan alarak o sırada İstanbul Kadısı olan hocam Molla Kastalânî'ye götürdüm. Mushafı inceledikten sonra 'Sahibi kaç dirhem istiyor?' dedi. Ben de 'Altı bin dirhem' dedim. 'Çok' diyerek mushafı bana geri verdi.

O sırada Karaman ilinde cins atlar getirilmişti. Atlardan birini on bin dirhem vererek satın aldı. O an kendi kendime 'İlim yolunda Molla Kastalânî gibi olamam. Ömrünün son deminde olmasına rağmen şu haline bir bak' dedim. Bu olay, ilim yolundan ayrılarak sufîlerin yoluna meyletmeme sebep olmuştu."

Bilahare Şeyh Habib'in hizmetine girerek ağır riyâzet ve mücâhedelerden sonra irşat için icazet aldı. Bir müddet Karaman diyarında kaldıktan sonra İstanbul'a gitti. Orada Vezir Pîri Paşa kendisi için bir zâviye inşa ettirdi. Ölümüne kadar bu zâviyede yaşadı.

Merhum, Tefsir ilminde çok maharetliydi. İnsanlara vaaz eder, zikir ettirirdi. Zikir halkasında vecd ve hale ulaşırdı. Ya ağlar, ya da çığlık atardı. Bazen hali galip gelerek kendini minberden aşağı atardı.[370] Sesini duyan herkes de onunla aynı hali yaşardı. Şeyhin hallerini görerek günahlarından tevbekâr olan fâsıkların sayısı hiç de az değildir. Hatta, şeyhin sesini uzaktan duyan bir Hıristiyan'ın camiye gelerek onun ellerinde Müslüman olduğunu bile görmüştüm.

Mütevazı, günahlardan sakınma duygusu kuvvetli, temiz ve Allah korkusuyla dolu bir zât idi. Geceleri Allah'a ibadet ederek O'na yakarıp niyaz ederdi. Zengin fakir ayrımı yapmazdı. Ak pak bir insandı. Nahif bir bünyesi olmasına rağmen giysilerini bizzat kendisi yıkardı.

Ölüm hastalığı esnasında kendisini ziyaret etmiş ve tavsiyelerde bulunmasını istemiştim. Bana şöyle dedi: "Sufîlerin yoluna girmeyesin. Çünkü artık o yolun ehli kalmadı. Tevhit ile mülhitliği ayırt etmek zordur. Hatta bazen hiç ayırt edilemezler. Bu yüzden kendi yolun üzerinde kalman senin için daha emindir... İçinden tasavvufa meylettirecek bir düşünce geçtiğinde şeyhler arasında ayağı şeriat üzere sâbit birini seç. Eğer onda şeriata aykırı bir şey görürsen –az bir şey de olsa- ondan sakın. Çünkü tarikatın temeli şer'î hükümleri ve şeriat âdâbını gözetmektir." İşte bana yaptığı tavsiyeler bunlardı.

Bu ziyaretten iki gün sonra dokuz yüz otuz üç yılında vefat etti. Allah aziz sırrını mukaddes kılsın. [371]

ŞEYH DAVUD

Devrin Hak ârifi şeyhlerinden biri de Mudurnu kasabasından Şeyh Davud'tur.

Seyyid Yahya'nın halifesi Şeyh Habib'in sohbetinde bulunmuştur. Allah aziz sırlarını mukaddes kılsın. Rivayete göre 'Kızıl Ahmet' lakabıyla tanınan Emîr Ahmet ona bir mektup göndererek süluk ehli arasında bilinen beş daireyi anlatmasını istemişti. Şeyh Davud süluk dairelerinden yedisini açıkladığı büyük bir kitap yazarak adına *Gülşen-i Tevhîd* demiştir. Arapça ve Türkçe manzum olarak yazdığı bu eser, süluk ehli arasında çok kıymet verilen bir kaynak olmuştur.

Bir arkadaşım Şeyh Davud'un kerametlerinden birini anlatarak şöyle demişti: "Temyiz çağına vardığımda dilimde bir tutukluk olduğu için konuşamıyordum.. Bir gün babam beni Şeyh Davud'a götürerek dilimin düzelmesi için duasını istirham etti. O da benim için dua ederek tükürüğünü ağzıma koydu. Eve vardığımızda anneme şöyle seslendim: Anneciğim, artık rahat konuşabiliyorum. Rahatlıkla söyleyebildiğim ilk cümle buydu."

Aynı arkadaşım, şeyh hazretlerinin yarenlerinden birinin şöyle dediğini anlatmıştı: "Önceleri ilim talebesiydim. Arkadaşlarımdan biriyle Karaman diyarına gittik. Uzun bir kara yolculuğu yaptığımız için susamıştık. Neredeyse öleyazdık. Tam o sırada uzaktan bir cemaat belirdi. [372] Onlarda su olabileceğini düşünerek çok sevindik. Onlara yaklaştığımızda içlerinden birinin önde gittiğini gördük. Adamın beline bağlanmış bir su testisi vardı. Sesli bir şekilde Allah'ı zikrediyordu. Haline mağlup olmuş, cezbe hasıl olmuştu. Beni görür görmez belindeki testiyi çıkarttığı gibi havaya fırlattı. Testi düştüğünde ağzımda su akıyordu. Susuzluğum kalmamıştı. Testi de kırılmamıştı.

Bu keramet sebebiyle o cemaate katıldım. Başları olan zât, Şeyh Davud hazretleriydi. Yolda gördüğüm meczup şahıs, onun yarenlerinden Süleyman Dede idi. Allah ruhlarını şâd etsin."

ŞEYH KASIM ÇELEBİ

Sultan İkinci Bayezıt devrinin Hak ârifi şeyhlerinden biri de Şeyh Kasım Çelebi'dir.

Tasavvuf âdâbını Şeyh Çelebi Halife'den tahsil etmiş ve ondan irşat için icazet alarak İstanbul'a gelmiştir. Vezir Ali Paşa'nın zâviyesine ikamet etmiş ve kendisinden bir çok insan istifade etmiştir. Sultan Selim Han'ın sonlarında orada vefat etmiştir.

Merhum; zâhit, âbit, vera sahibi, mütevazı, günahlardan sakınan, sağlam karakterli, tarikatı makbul, edep ve vakar sahibi bir zât idi. Gece gündüz ibadette bulunurdu. Allah aziz sırrını mukaddes kılsın.

ŞEYH RAMAZAN

Devrin Hak âriflerinden biri de Şeyh Ramazan'dır.

Merhum, Şeyh Hacı Bayram'ın tarikatına intisap etmişti. Beldesinde ulu bir dağ, Marifetullah bakımından parıldayan bir denizdi. Ocağından bir çok mürit yetişerek [373] irşat mertebesine yükselmişlerdir. Edirne'de yaşayan Şeyh Ramazan Sultan İkinci Bayezıt devrinin sonlarında vefat ettiğinde oraya defnedilmiştir.

Merhum, edep ve vakar sahibi bir insandı. Ak pak, takva sahibi, mütevazı, günahlardan çok sakınan bir zât idi. Duası kabul görürdü. Sultan İkinci Bayezıt devrinde Edirne'de kuraklık olmuştu. Halk yağmur duasına çıkmış, ancak netice alın-

mamıştı. Bunun üzerine Şeyh Ramazan'dan medet dilemişlerdi. Kendisi camiye gidip minbere çıkmış ve orada Allah'a dua ve niyazda bulunmuştu. Yüce Allah onun duasını kabul etmiş ve minberden inerken yağmur yağmaya başlamıştı. Halk sevince boğulmuş ve tekrar bolluk yaşanmıştı. Allah aziz sırrını mukaddes kılsın.

ŞEYH BABA YUSUF

Devrin Hak ârifi şeyhlerinden biri de Şeyh Baba Yusuf Seferihisârî'dir.

Merhum, büyük Şeyh Hacı Bayram Veli'nin tarikatına müntesipti. Edep ve vakar sahibiydi. Şeriat âdâbını gözetir ve tarikatın sınırlarına riayet ederdi. Halka vaaz eder, zikrettirirdi. İnsanlar üzerinde nefesinin etkileme gücü çok yüksek olan bir zât idi.

Sultan İkinci Bayezıt, İstanbul'daki camiini inşa ettirdiğinde, yapımdan sonraki ilk Cuma namazını kılmak üzere gelmişti. Şeyh Baba Yusuf minbere çıkarak halka vaaz etmeye ve zikirde bulunmaya başladı. Nefesinden dinleyenler üzerinde çok güçlü bir etki oluşmuş ve hallerine mağlup olmuş, şevk ile dolmuşlardı. Camiinin dışından dinleyen üç Hıristiyan içeri girerek şeyhin huzurunda İslamiyet'i kabul ettiklerini ilan ettiler. Sultan İkinci Bayezıt bu olaya çok sevinerek onlara ödül verdi.[374] Vezirlerini de onlara ihsanda bulunmalarını emretti. Bu sayede yüklü miktarda varlığa sahip oldular. Bütün bunlar, Baba Yusuf'un bereketi sayesinde olmuştu.

Sultan İkinci Bayezıt, Şeyh Baba Yusuf'u çok sevdi. Onunla musâhebede bulunarak baba oğulluk akdi yaptı. Sultan İkinci Bayezıt, hacca gideceği zaman yanına gelmesini öğütlemişti. Daha sonra Şeyh Baba Yusuf memleketine gitti. Orada bir süre kaldıktan sonra Şeyh hazretlerine rüyasında Hacer-i Esved'in yanında manzum bir kitap yazdığı gösterildi.

Şeyh daha önce hiç manzume yazamazdı. Bu rüyadan sonra manzume yazmayı öğrendi. İstanbul'a giderek Sultan İkinci Bayezıt ile görüştü. Sultan kendisine bir miktar altın vererek "Bu parayı helalinden kazandım, el emeği göz nurumun ürünüdür" dedi ve onu Allah Resulü'nün (sav) mübârek türbesinde bulunan sadaka kandiline koymasını ve şöyle demesini söyledi: "Ey Allah Resulü! Ümmetinin çobanı, günahkâr kul Bayezıt sana selam ediyor. Helalinden kazandığı bu altını türbenin kandiline yağ alımında harcanmak üzere gönderdi. Sadakasının kabulü için niyazda bulunuyor."

Şeyh Baba Yusuf Sultan'ın bu emrine uyarak aynen dediği gibi yaptı. Merhum, Mekke'de haccı tamamladıktan sonra bir yıl kadar ikamet etti. Rüyasında emredilen kitabı orada Hacer-i Esved'in kenarında yazdı. Gerçekten dolu bir eser oldu. Yüce Allah orada yüreğini daha önce hiç bilmediği bilgilere açmıştı. Bunların hepsine kitabında yer verdi.

Merhum daha sonra Medine'ye gitti. Ama binek üzerinde değildi. Bilakis ellerinin arkadan bağlanmasını emretti ve yerde yüzüstü sürünerek Ravza'ya girdi. Gözü yaşlı, sürekli yakarıyor, Ravza sahibinden şefaat dileniyordu. Ravza-i Mutahhara dışında türbe bekçileri tarafından dikkatle korunan bir asa vardı. Allah Resulü (sav) rüyasında Şeyh Baba Yusuf'a [375] bu asayı alarak üç parçaya bölmesini, bir parçasının Bursa'daki Emir Sultan hazretlerinin türbesine, diğerini Ankara'daki Hacı Bayram Veli türbesine, üçüncüyü de –ravinin adını unuttuğu bir zâtın türbesine- koymasını emretti.

Şeyh Baba Yusuf asayı almak istediğinde Ravza-i Mutahhara bekçileriyle tartıştı. Bu-

nun üzerine bekçilerin başı olan zât geldi. Allah Resulü'nden (sav) aldığı işaret sebebiyle asanın ona verilmesini sağladı. Şeyh Baba Yusuf da Allah Resulü'nün (sav) vasiyetini olduğu gibi yerine getirdi.

Merhum, Sultan Selim devrinin başlarında vefat ederek Ebu Eyyub Ensârî hazretlerinin türbesi civarına defnedildi. Allah ondan razı olsun, komşularına rahmet buyursun. [376]

DOKUZUNCU TABAKA

H. 918 YILINDA SULTAN OLARAK BİAT EDİLEN
SULTAN İKİNCİ BAYEZIT HAN OĞLU
SULTAN SELİM HAN DÖNEMİNDE YAŞAYAN
OSMANLI BİLGİNLERİ

MOLLA KEMAL PAŞAZÂDE

Sultan Selim devrinin âlimlerinden Molla Şemseddin Ahmet b. Süleyman b. Kemal Paşa.

Dedesi, Osmanlı Devleti'nin emîrlerindendi. İzzet ve ilgi içinde bir çocukluk geçirdikten sonra kemale erme arzusuyla dolmuş ve genç yaşta gece gündüz ilimle iştigal etmeye başlamıştır. Ailesi tarafından asker zümresine katılmıştır.

Kendi anlattığına göre bir seferinde Sultan İkinci Bayezıt ile de görüşmüştür. O sıralar vezir, Halil Paşa oğlu İbrahim Paşa idi. Bu kişi gerçekten başarılı ve ağırlığı olan bir vezirdi. Ordu emîri Evrenesoğlu Ahmet Bey adında bir beydi. O da sağlam karakterli ve saygın bir komutandı. Hiçbir emîr ondan daha yüksek bir yere oturamazdı. Merhum Kemal Paşazâde şöyle anlatır: "Vezir İbrahim Paşa'nın önünde ayakta duruyordum. Evrenesoğlu Bey de bir kenarda oturuyordu. O sırada ulemâdan kıyafeti sıradan, perişan görünümlü biri içeri girdi. Doğruca Evrenesoğlu Bey'in oturduğu yerin üstünde bir yere oturdu. Kimse kendisine engel olmamıştı. Bu sahne beni çok şaşırttı. Arkadaşlarımdan birine 'Beyden daha yüksek yere oturan bu adam kim?' diye sordum. O da 'Filibe Medresesi'nde görevli Molla Lütfi adında bir müderris' dedi. 'Kazancı nedir?' diye sorduğumda 'Otuz [377] dirhem yevmiye alır' dedi. 'Peki bu haliyle nasıl Evrenesoğlu Bey'in üstüne oturur?' diye sordum. Arkadaşım şöyle cevap verdi: 'Âlimler, ilimleri sebebiyle saygı görürler. Eğer onlardan aşağı bir yere otursaydı, buna ne Vezir, ne de Bey rıza gösterirdi.'

Bunun üzerine düşünmeye başladım. Askerlik mesleğinde ne yaparsam yapayım Evrenesoğlu Bey'in konumuna gelmem mümkün değildi. Ama ilim yolunu seçersem, Molla Lütfi'nin makamı gibi bir makama ulaşmam mümkündü. Bu sebeple o andan itibaren ilm-i şerif ile meşgul olmaya niyet ettim."

Kemal Paşazâde anlatmaya devam etti: "O seferden döndüğümüzde adı geçen Molla'nın hizmetine girdim. Kendisi Edirne'deki Dârül-Hadis Medresesi'ne tayin edilerek yevmiyesi de kırk dirheme çıkartıldı. Ondan *Şerhu'l-Matâli* üzerine yapılan hâşiyeleri okudum."

Kemal Paşazâde temel ilimleri gençliğinde okumuştu. Adı geçen Molla'dan sonra Molla Kastalânî, Molla Hatibzâde ve Molla Muarrifzâde gibi âlimlerden ders aldı. Tahsilini tamamladıktan sonra sırayla Edirne'deki Ali Bey Medresesi'ne, ardından Üsküp Medresesi'ne, Edirne'deki Halebî Medresesi'ne, Edirne'deki çift medreseden birine, Sahn Medreseleri'nden birine ve Edirne'deki Bayezıt Medresesi'ne tayin edildi.

Müderrislik görevlerinden sonra Edirne Kadılığı'na tayin edildi. Bu görevin ardından Anadolu Kazaskerliği'ne getirildi. Bila-

Bir süre sonra elli dirhem daha ilave edilerek yevmiyesi iki yüz dirheme yükseltilmiştir. Sonra İstanbul Müftülüğü'ne atanmış, bu görevi kendisi terk ederek yevmiyesi iki yüz dirhem olarak belirlenmiştir. Devlet görevini bıraktıktan sonra tefsir okutmuş ve telife başlamıştır. Ancak teliflerini bitiremeyerek dokuz yüz elli dört yılında vefat etmiştir. Ebu Eyyub Ensârî (ra) türbesi civarına defnedilmiştir. [384]

Merhum, âlim, fâzıl, ak pak, takva ehli biriydi. En çok kul hakkından sakınırdı. Bu yüzden insanlarla ilişkilerinde ihtiyatı elden bırakmaz, bazen vesvese derecesinde ihtiyatlı davranırdı. Açık yürekli, güzel konuşan, heybetli ve gösterişli bir insandı. Hakkı yerine getirme konusunda büyük küçük ayırmazdı. Allah yolunda hiçbir kınayıcının kınamasından korkmazdı. Ehli tariki ve sâlihleri severdi. Kısaca ifade etmek gerekirse merhum takva konusunda tam bir örnek ve eşsiz bir numuneydi. Allah ruhunu şâd etsin ve cennet bahçelerindeki fütuhatını bol kılsın.

Sadru'ş-şerîa'nın *Şerhu'l-Vikâye* adlı eserine ilişkin bazı risâleleri ve Seyyid Şerif'in *el-Hidâye* adlı eseri üzerinde bazı mütalaaları vardır. [385]

MOLLA ÇELEBİ

Devrin fazilet ve kemal ehli, ilmiyle âmil âlimlerinden biri de Molla Muhyiddin Mehmet b. Molla Alaeddin Ali Cemalî'dir.

Merhum, önce anne tarafından dedesi Molla Hüsamzâde'den okumuştur. Sonra babasından, ardından Molla Müeyyedzâde'den ders almıştır. Tahsilini tamamladıktan sonra İstanbul'da bulunan Murat Paşa Medresesi'ne tayin edilmiştir. Buradan Sahn Medreseleri'nden birine tayin edilen Molla Çelebi, bilahare Edirne Kadısı, ardından tekrar Sahn Medreseleri'nden birinin müderrisi olmuş ve seksen dirhem yevmiye bağlanmıştır. Daha sonra emekliye ayrılmış ve kendisine yüz dirhem yevmiye bağlanmıştır. Dokuz yüz elli altı veya elli yedi yılında vefat etmiştir.

Molla, başkalarının halleriyle ilgilenmeyip kendi nefsini ıslah etmekle meşgul olurdu. Beklenmedik olaylardan emin, gönül rahatlığı içinde yaşardı. İyiliksever, özü sözü doğru, güzel ahlaklı, tarikat şeyhlerini ve sâlihleri seven bir insandı. Usûl ve Fıkıh ilimlerini iyi bilirdi. Diğer ilimlerde âlimlere denk bilgiye sahipti. Allah ruhunu şâd etsin, kabrini nurlandırsın.

MOLLA DÂBBE ÇELEBİ

Devrin fazilet ve kemal ehli âlimlerinden biri de Molla Mehmet Şah b. Molla Mehmet b. Hacı Hasan'dır. [386]

Merhum, devrin âlimlerinden ve babasından ders almıştır. Tahsilini tamamladıktan sonra İstanbul'daki Davud Paşa Medresesi'nin müderrisliğine, ardından Edirne'deki çift medreseden birine tayin edilmiştir. Bu görevinden sonra Sahn Medreseleri'nden birine, sonra Bursa'daki Muradiye Medresesi'ne, sonra ikinci defa Sahn Medreseleri'ne tayin edilmiş ve seksen dirhem yevmiye bağlanmıştır. Bu görevde çalışırken dokuz yüz otuz dokuz yılında Hakk'ın rahmetine kavuşmuştur.

Merhum, Arapça ilimleri, Aklî ilimler ve Şer'î ilimlerin hemen hepsinde söz sahibiydi. Vakitlerini tamamen ilme veren âlimlerdendi. İlimle meşguliyeti esnasında öyle haller yaşardı ki şu zamanda –Kanûnî Devri– yaşayanların inanması beklemek yanlış olur. Bunun yanı sıra şiir, nesir, tarih, fıkra ve selef menkıbeleri gibi konularda da çok yetenekliydi.

Fıkıh sahasında *Muhtasaru Kudûrî*'yi şerh etmiştir. *Sülâsiyyât-ı Buhârî*'yi şerh etmiştir. *Kitabu'l-Vikâye* üzerine ilavelerde bulunmuş ama bu çalışması müsvedde halinde kalmıştır. Bunlar dışında sayısız hâşiye ve risâlesi mevcut olmakla birlikte vefatından sonra kaybolmuştur.

Merhum, başkalarının halleriyle uğraşmayıp kendi haline bakar, sürekli ilimle meşgul olurdu. Çoğu zaman, bu meşguliyeti sırasında yaşadığı halleri bile fark edemezdi. Her şeye rağmen sohbet ve konuşması güzel, insanlarla sohbetinde resmiyetten uzak bir insandı. Allah ruhunu şâd etsin, kabrini nurlandırsın.

MOLLA HÜSAM ÇELEBİ

Devrin fazilet ve kemal ehli, ilmiyle âmil âlimlerinden biri de Molla Hüsameddin Hüseyin b. Abdurrahman'dır.

Merhum, devrinin âlimlerinden okuduktan sonra, değerli Molla Efdalzâde'nin hizmetine girmiştir. Daha sonra Molla Abdurrahman b. Müeyyed'den ders almıştır. Bilahare Molla Hocazâde'nin hizmetine girmiş ve tahsilini onda tamamlayarak Kütahya'daki Molla Vâcid Medresesi'ne müderris olarak tayin edilmiştir. Buradan Bursa'daki Kapluca Medresesi'ne verilmiş, ardından aynı şehirdeki Sultan Bayezıt Medresesi'ne atanmıştır. Bu görevden sonra Sahn Medreseleri'nden birine tayin edilmiştir. Bir ara Bursa Kadılığı'na getirildiyse de ikinci defa Sahn Medreseleri'ndeki görevine iade edilmiştir. Maaş olarak seksen dirhem yevmiye bağlanmıştır. Burada müderris olarak görev yaparken dokuz yüz yirmi altı yılında vefat etmiştir.

Merhum sürekli ilimle meşgul olurdu. İlimde çok yüksek bir mertebeye ulaşmıştı. Güzel huylu, insanlarla iyi geçinen bir zât idi. Vakur ve edepli bir yapısı vardı. Seyyid Şerif'in *Evâilu hâşiyeti Şerhi't-Tecrîd* adlı eseri üzerine hâşiye yazmıştır. Sadru'ş-şerîa'nın *Şerhu'l-Vikâye* adlı eseri üzerinde mütalaaları olmuştur. Ayrıca *Risâle fî cevâzi istihlâfi'l-hatîb*, *Risâle fî cevâzi'z-zikri'l-cehrî* ve benzeri risâleleri vardır. Allah ruhunu şâd etsin, kabrini nurlandırsın.

MOLLA MUSTAFA B. HALİL

Devrin fazilet ve kemal ehli, ilmiyle âmil âlimlerinden biri de Molla Muslihuddin Mustafa b. Halil'dir.

Elinizdeki bu menkıbeleri derleyen fakir kulun babasıdır. Merhum, İstanbul'un fethedildiği Hicri sekiz yüz elli yedi yılında Taşköprü beldesinde doğmuştur. Küçük yaşta rahmetli babasından [388] okumaya başlamış, daha sonra dayısı Molla Mehmet Niksârî'den, sonra Bursa Sultaniyesi'nin müderrisi Molla Derviş Mehmet b. Molla Hızır Şah'tan, sonra Sahn Medreseleri müderrislerinden Molla Bahaeddin'den, sonra Molla Manisazâde'den, sonra Molla Kâdızâde'den, sonra Molla Alaeddin Ali Arabî'den ders almıştır. Bilahare ehli tahkik ve tetkik, âlimlerin sultanı, hocaların hocası, fazilet ehlinin burhanı Molla Hocazâde'nin hizmetine girmiştir. Merhum, bütün bu hocaları gözünde makbul ve akranları arasında parmakla gösterilen bir öğrenciydi.

Tahsilini tamamladıktan sonra Bursa şehrindeki Esediye (Arslaniye) Medresesi'ne müderris olarak tayin edilmiştir. Bu görevin ardından Ankara'daki Ak Medrese'ye, sonra aynı şehirdeki Seyfiye Medresesi'ne atanmıştır. Bu görevin ardından Üsküp beldesindeki İshakiye Medresesi'ne, ardından Edirne'deki Halebî Medresesi'ne atanmıştır.

Bilahare Sultan İkinci Bayezıt tarafından oğlu Sultan Selim'in hocalığıyla görevlendirilmiş, ama sürekli sefere çıkması sebebiyle bu görevde daim olamayarak Amasya'daki Hüseyniye Medresesi'ne tayin edilmiştir. Oradan Bursa Sultaniyesi'ne gönderildikten sonra Sahn Medreseleri'nden birine atanmıştır.

Sonrasında Sultan Selim'in fermanıyla Halep Kadılığı'na tayin edilmiştir. Babası, kadı olmamasını vasiyet ettiğinden, ferman-ı şerife uyup Halep'e gitmiş, orada babasının vasiyetini Sultan'a arz ederek kadılıktan muaf tutulmasını istirham etmişti. Bunun üzerine Sultan kendisini Sahn Medreseleri'ndeki görevine iade ederek yetmiş dirhem yevmiye bağlatmıştı.

Daha sonra ikinci kez Bursa Sultaniyesi'ne tayin edilmiş, bu görev bilahare Molla Hüsam Çelebi'ye verilmiş, rahmetli Hüsam Çelebi Sultan Süleyman Han'ın –Allah uzun ömürler versin- saltanatının ilk günlerinde vefat ettiğinde, merhum Molla bu göreve iade edilerek yevmiyesi olan seksen dirheme on dirhem daha ilave edilerek doksan dirheme çıkarılmıştı. Rahmetli bu medresede müderris olarak görev yaptığı sırada dokuz yüz otuz beş yılında vefat etmiştir. [389]

Merhum, zâhit, âbit, günahlardan çok sakınan, edep ve vakar sahibi, başkalarıyla değil kendi nefsinin ıslahıyla meşgul olan bir insandı. Oyun eğlence ve boş işlerle vakit geçirmez, zamanını kendini geliştirmeye ve nefs mücahedesine ayırırdı. Uzun dostluğumuz boyunca kendisinden yalan kokan veya küfür anlamına gelebilecek tek bir kelime dahi işitmedik. İçi dışı temiz, Rabbine boyun eğip yakaran, fakirleri ve sâlihleri seven bir zât idi.

Tefsir, Hadis, Fıkıh Usulü ve Edebiyat ilimleri hakkında tam bilgi sahibiydi. Belli düzeyde bilgi sahibi olmasına karşın Aklî ilimlere iltifat etmemişti. Yazıları açık, ifadeleri fasihti. *Beydâvî Tefsiri*'nin bazı bölümleri hakkında risâleler yazmıştır. Sadru'ş-şerîa'nın *Şerhu'l-Vikâye* adlı eserinin bazı mevzuları üzerinde yazdığı risâleleri mevcuttur. *Şerhu'l-Miftâh* üzerine bazı hâşiyeler yazmış ve Feraiz ilmiyle ilgili bir risâle telif etmiştir. İbtidâ hadislerinin çözümüyle ilgili bir risâlesi vardır. Bunlar dışında da hâşiye ve risâleleri mevcuttur. Ancak bunlar müsvedde halinde kalmış, yaşanan olaylar ve hayat gailesi yüzünden temize çekilememiştir. Allah aziz ruhunu şâd etsin ve kendisini Firdevs cennetlerinde mukim kılsın..

Benim ilk hocalarımdan olup feyiz almak için eteğine tutunduğum ilk insandır.

Arzum, yaşadığım ilk arzudur,
Aşk da, ilk sevgiliye duyulandır.

Allahım ona merhamet buyur. Beni küçükken yetiştirdikleri gibi sen de anne babama merhamet buyur. Sevgili Peygamberin Hz. Muhammed (sav) hürmetine bizleri rahmet dergahında topla.

MOLLA KIVAMUDDİN KASIM

Devrin fazilet ve kemal ehli, ilmiyle âmil âlimlerinden biri de Molla Kıvamuddin Kasım b. Halil'dir. [390]

Merhum, bu fakirin amcası olup çocukluğunda önce babası Molla Halil'den, sonra ağabeyi Molla Muslihuddin'den sonra dayısı Molla Niksârî'den, daha sonra Bursa Çendik Medresesi'nde müderris olan Molla Mehmet b. Molla Hocazâde'den, ardından yine Bursa'daki Manastır Medresesi'nde görevli Kızıl Katır lakabıyla tanınan Molla Muslihuddin'den ders almıştır.

Molla Muslihuddin bu medreseden, Edirne'deki çift medreselerden birine tayin edilince amcam da onunla birlikte Edirne'ye

gitmiş ve tahsiline orada devam etmiştir. Hocasının nezaretinde bir çok ilmi tahsil etmiştir. Molla Muslihuddin'in vefatı üzerine hepsi Sahn Medreseleri müderrislerinden olan, sırayla Molla Müeyyedzâde'nin, ardından Tokatlı Molla Lütfi'nin, bilahare Molla İzâri'nin öğrencisi olmuştur.

Bütün hocaları gözünde makbul ve başarılı, akranları arasında parmakla gösterilen bir öğrenci olmuştur. Büyük Molla Hatibzâde'nin hizmetine girmiş ve ondan Seyyid Şerif Cürcânî'nin *Keşşâf Tefsiri* üzerine yazdığı hâşiyesi üzerine yazdığı hâşiyeyi okumuştur. Molla Hatibzâde amcamın katkılarından hareketle, hâşiyesinin bir çok yerinde değişiklik yapmıştır.

Molla Hatibzâde'nin ardından Rumeli Kazaskeri olan Molla Manisazâde'nin hizmetine girmiştir. Molla Manisazâde'nin vefatı üzerine ilk görevi olan Bursa'daki Esediye (Arslaniye) Medresesi'ne tayin edilmiştir. Daha sonra aynı şehirdeki Molla Hüsrev Medresesi'ne, ardından İnegöl'deki İshakiye Medresesi'ne tayin edilmiş ve burada görev yaptığı sırada dokuz yüz on dokuz yılında vefat etmiştir. Doğum tarihi sekiz yüz altmış yedi yılıdır.

Merhum, âlim, doğruyu yanlıştan ayıran, açık yürekli, konuşması akıcı, diyalogu güçlü, vakur ve heybetli bir insandı. İlimlerde tetkik sahibiydi. Aklî ve Edebî ilimlere daha fazla âşina idi. Bir çok meşhur kitap üzerine taliklerde bulunmuştu. Ama bunların büyük bölümü bir kazada suya düşmüş, kalanlar da vefatından sonra zayi olmuştur. [391]

Zihinsel Varlık (Vücud-i Zihnî) bahsinde çok hoş bir risâlesi vardır. Sadeddin Teftazânî'nin *eş-Şerhu'l-Mutavvel li't-Telhîs* adlı eseri hakkında irat ettiği soruların bulunduğu bir kitabı daha vardır ki bu ikisi bende mevcuttur. Merhumun çok güzel hattı vardı ve bu meziyetiyle tanınırdı. Hatta Sultan İkinci Bayezıt kendisine bazı risâleler yazdırmış ve bunlara karşılık bol ihsanda bulunmuştu. Kendi hattıyla yazdığı bir çok kitabı olmasına rağmen, bunların büyük bölümü geçirdiği kazada suya batıp gitmiştir. Bunların çok az bir bölümü elimizde kalmıştır. Allah kabrini nurlandırsın ve cennet odalarında mukim kılsın.

MOLLA ABDÜLVÂSİ

Devrin fazilet ve kemal ehli, ilmiyle âmil âlimlerinden biri de Molla Abdülvâsi b. Hızır'dır.

Merhum, Dimetoka beldesinde dünyaya gelmiştir. Babası emîrlerdendir. Kendisi dinî ilimlerle iştigal etmiş ve gençliğinde Dimetoka'da müderris olarak görev yapan Molla Şücâeddin Rûmî'den ders almıştır. Daha sonra sırayla Molla Lütfi Tokatî ve Molla İzârî'den ders almış, Molla Efdalzâde'nin hizmetine girmiştir. Bilahare Acem diyarına giderek Herat'a yerleşmiş ve Allame Sadeddin Teftazânî'nin torunundan Seyyid Şerif Cürcânî'nin *Havâşî Şerhi'l-Adud* gibi eserleri okumuştur.

Sultan İkinci Bayezıt devrinin sonlarında Anadolu'ya dönmüş, ilk olarak Edirne'de bulunan Ali Bey Medresesi'ne tayin edilmişti. Ardından aynı şehirde bulunan Taş Medrese'ye, daha sonra İstanbul'da bulunan Mahmutpaşa Medresesi'ne, oradan Edirne'de bulunan çift medreseden birine, bilahare Sahn Medreseleri'nden birine tayin edilmiştir. Ancak son görev yerine ulaşmadan Edirne'deki Sultan Bayezıt Medresesi'ne atanmıştır. [392]

Müderrislik görevinin ardından Bursa Kadılığı'na getirilmiştir. Sultanımız Süleyman Han tahta oturduğunda –Allah devletini baki kılsın– kendisini İstanbul Kadılığı'na tayin etmiştir. Bu göreve getirilmesinden sadece iki gün sonra önce Anadolu,

ardından Rumeli Kazaskerliği'ne getirilmiş, bir süre bu görevde bulunduktan sonra azledilmiş ve iki yüz dirhem yevmiye ile emekliye ayrılmıştır.

Merhum, emekliye ayrıldıktan sonra sahip olduğu bütün serveti hayır yollarında harcamaya başlamış ve bu meyanda iki kütüphane, bir medrese yaptırmıştır. Sahip olduğu yazma eserlerin tümünü Edirne'deki ulemâya vakfetmiş, öğrencilerini dağıtarak Sultandan bu öğrencileri uygun görevlere getirmesini rica etmiştir.

Molla Abdülvâsi câriyesini azat ederek salih bir adamla evlendirdi. Ardından aile, mal ve şandan azat olmuş bir halde Mekke'ye gitti. Orada halktan uzakta, ibadetle meşgul bir hayat sürdü. Vefatına kadar bu hal üzere yaşadı. Dokuz yüz kırk dört veya kırk beş yılında vefat etti. Allah ruhunu şâd etsin, kabrini nurlandırsın.

ÂBİT ÇELEBİ

Sultan Selim devrinin fazilet ve kemal ehli âlimlerinden biri de 'Âbit Çelebi' lakabıyla menşur olan Molla Abdülaziz b. Seyyid Yusuf b. Hüseyin el-Hüseynî'dir.

Bu fakirin dayısıdır. Gençliğinde Bursa'daki Molla Hüsrev Medresesi'nde görev yapan Molla Muhyiddin Mehmet Samsunî'den, ardından Manastır Medresesi'nde görev yapan Molla Kâdızâde'nin torunu Molla Kutbeddin'den, sonra Sahn Medresesi müderrisi ve Sadru'ş-şerîa'nın *Şerhu'l-Vikâye*'sinin üzerine hâşiye yazmış olan Molla Ahî Çelebi'den ders almıştır. [393]

Bu büyük âlimlerinden ardından Molla Ali b. Yusuf Fenarî ve Sultan İkinci Bayezıt'ın hocası Molla Muarrifzâde'den okuduktan sonra, Gelibolu Medresesi'ne tayin edilmiştir. Daha sonra bazı beldelerde kadı olarak görev yapmış, dokuz yüz otuz bir yılında kadı olarak çalıştığı Kefe'de vefat etmiştir.

Merhum; zeki, feraset sahibi ve diyalog gücü yüksek bir insandı. Cömert mizaçlı, küçük büyük herkese karşı tevazu dolu, yumuşak başlı, güzel geçimli, hoş sohbet, parasını hayır yollarında harcamayı seven bir insandı. Ancak ilimle meşguliyeti fazla değildi. Bu nedenle eser bırakmamıştır. Allah kabrini nurlandırsın, cennet odalarında mukim kılsın.

MOLLA ABDURRAHMAN

Devrin fazilet ve kemal ehli, ilmiyle âmil âlimlerinden biri de Molla Abdurrahman b. Seyyid Yusuf b. Hüseyin el-Hüseynî'dir.

Bu zât, dahi fakirin dayısıdır. Merhum, gençliğinde Muhyiddin Mehmet Samsunî'den ders almıştır. Ardından Molla Kutbeddin, Molla Ali Fenarî ve Molla Yegânî gibi âlimlerde ders okumuştur. Bu değerli

âlimlerin hepsinin gözünde de makbul ve üstün bir öğrenci olmuştu.

Tahsilini bitirdikten sonra Anadolu vilayetine bağlı Bolu beldesindeki Medreseye tayin edildi. Bilahare Bursa'daki Çendik Medresesi'ne atandı. Bu görevi esnasında insanlardan uzaklaşıp Yaratan'a kulluğa yönelme temayülü ağır bastı. Müderrisliği bıraktı. Kendisine on beş dirhem yevmiye bağlandı. Bundan fazlasını kendisi kabul etmemişti. Bursa'daki evine kapanarak ibadet ve riyâzete daldı. Gençliğinde bir cezbe hali yaşamıştı. Aylarca aç bi ilaç dağlarda halvete çekilirdi.

Kendisinin şöyle dediğini işitmiştim: "O vakitlerde Hak sevgisi bana galip gelir ve açlığımı ancak dağlarda giderebilirdim. Ekmeğimi, kimi zaman ağaçlar arasında bulurdum. [394] Vahşi hayvanlar bana itaat etmek ve önümde boyun eğmek suretiyle hürmet gösterirlerdi. "

Bilahare tekrar insanlara karıştı. Böylelikle hem cezbe, hem de ihtilat hallerine sahip birisi oldu. Ancak karıştığı (ihtilât) kimseler, Allah dostlarıydı. Onların büyük kerametlerini anlatırdı. Kendisi şöyle söylemiştir: "Edirne'de bir evde tek başıma kalırken hastalandım. Yanımda bana bakacak kimse yoktu. Ancak her gece duvar yarılıyor ve hizmetimi görecek biri geliyordu. Bu adam bana yemek ve içecek getirdikten sonra gidiyordu. Hastalığım geçtiğinde adam 'Ben artık gelmeyeceğim' dedi." Bunun üzerine 'Sen kimsin?' diye sordum. 'Beni tanımak istersen, şehirden çık ve yolculara karış. Beni bulursun' dedi. Birkaç gün sonra şehirden ayrılarak bazı köylülerle birlikte yola çıktım. Yolda köylülerden biri şöyle dedi: 'Şurada havası çok güzel bir köy var. Ayrıca köyde Kara Âlim adında bir zât var.' Bunu duyar duymaz evime gelen kişiyi tarif ettiğini anladım. Köye vardığımda bahsettikleri âlim beni gülerek karşıladı. Bu adam, hastalığımda bana bakan kişiden başkası değildi.

O gün, misafiri oldum. İkindi vakti gelince, uzakta yüksek bir yeri göstererek 'İkindiyi şurada kılalım' dedi. Bahsettiği yere çıktığımızda 'Burayı nasıl buldun?' diye sordu. 'Çok hoş bir yer' dedim. 'Buradan Kâbe görünür' deyince 'Nasıl olur?' diye sordum. 'Bak!' dediği tarafa baktığımda Kâbe'yi önümüzde gördüm. İkindi namazını bitirinceye kadar Kâbe gözümüzden kaybolmadı."

Güvenilir bir zât şunu anlatmıştı: "Rahmetli Mollayı vefatından sonra rüyamda gördüm. Bana şöyle dedi: 'Bursa'daki Emir Sultan İmareti'nde, beni ziyaret etmek isteyen bir yabancı var. Ona benim kabrimi göster.' O gecenin sabahında merhumun bahsettiği yere gittim. Sözünü ettiği yabancıyı buldum. Kendisine 'Ne yapmak istersiniz?' diye sorunca, 'Molla Abdurrahman'ın kabrini ziyaret etmek istiyorum' dedi.

Onu, rahmetlinin kabrine götürdüm. Kabrin bir kenarına oturunca varlığımdan rahatsız olmuş gibi bir hal sergilediğini fark ettim. [395] Yalnız kalması için mescide girdim. Rahmetli ile konuşmalarını duyabiliyordum. Merhum Molla hazretlerinin sesi sanki hayatındaki gibi geliyordu. Konuşmanın kesildiğini görünce mescitten çıkıp kabre yöneldim. Kimse yoktu! Çevreye dikkatlice bakmama rağmen yabancıdan eser bulamadım."

Merhumun, büyük şeyhlerle yaşanmış bir çok menkıbesi mevcut olmakla birlikte sözü uzatmamak için bunlara girmek istemiyorum. Şeyhler ve tarikat yolundaki hali bu olan Molla'nın ilim bâbındaki haline gelince, hiç kimsenin söz yetiştiremeyeceği derecede tahkik ve tetkik sahibi bir insandı. Her hangi bir ilim dalını çok kısa bir sürede o kadar güzel ve özlü bir şekilde anlatırdı ki; dinleyen herkes muradını ve o ilmin inceliklerini anlayıp öğrenebilirdi.

Münazara gücü de çok yüksekti. Onunla her hangi bir konuda münazara edip de kendi aczini ve Merhumun üstünlüğünü itiraf etmeyen kimse olmamıştı. Ama şurası bir gerçektir ki; mizaç bakımından Aklî ilimlere daha yatkındı. Bu ilimlerde devrin bütün âlimlerinden üstündü. Diğer ilimlerde ise diğer ulemâ ile benzer bilgilere sahipti.

Zühd ve günahlardan sakınma konusundaki titizliğine gelince, bu alanda çok büyük gayret sahibidir. Vefat ettiğinde ardında hiçbir dünyalık bırakmamıştır. Az ile yetinmeyi severdi. Yumuşak-sert, ucuz-pahalı ayrımı yapmazdı. Kul hakkından çok sakınırdı. Sadaka dağıtır, iyilik yapar, hakkı söyler, Allah yolunda hiçbir kınayıcının kınamasından korkmazdı. Merhum sekiz yüz yetmiş dört yılında doğmuş, dokuz yüz elli dört yılında vefat etmiştir. Bursa'da babasının yanına defnedilmiştir. Allah ruhunu şâd etsin, kabrini nurlandırsın.

MOLLA PİRÎ AHMET ÇELEBİ

Devrin fazilet ve kemal ehli, ilmiyle âmil âlimlerinden biri de Molla Pirî Ahmet Çelebi Aydınî'dir.

Meşhur Molla Kâdızâde onun annesiyle evlenmişti. Bu yüzden ilk tahsiline onda başladı ve ölümüne kadar yanından ayrılmadı. Bilahare Tire beldesindeki İbn Melek Medresesi'ne tayin edildi. Sonra İstanbul'daki [396] Hacı Hasan Medresesi'ne, ardından Edirne'deki Halebî Medresesi'ne, peşinden Dârül-Hadis Medresesi'ne ve buradan da Sahn Medreseleri'nden birine atanmıştır. Bu son görevde uzun süre bulunmuştur. Yevmiyesi zamanla artarak seksen dirheme ulaşmıştır. Hicri dokuz yüz otuz iki yılında bu hal üzere vefat etmiştir.

Merhum; sâlih, ibadet düşkünü, zamanının büyük bölümünü ilim ve ibadete ayıran bir zât idi. Bütün ilim dallarında söz sahibi sayılırdı. Ayağındaki topallıktan dolayı evinden pek çıkmazdı. Bazı kitaplar üzerine talikleri olmakla beraber vefatı sebebiyle bunlar ortaya çıkamamıştır. Allah ruhunu şâd etsin, kabrini nurlandırsın.

MOLLA İBN HATÎB KASIM

Devrin fazilet ve kemal ehli, ilmiyle âmil âlimlerinden biri de Molla Muhyiddin Mehmet İbn Hatîb Kasım'dır.

Merhum, Amasya'da doğmuş, önce babasından, ardından Molla Ehaveyn ve Molla Sinan Paşa'dan ders almıştır. Tahsilini tamamladıktan sonra Amasya beldesine müderris olarak tayin edilmiş, ardından sırayla Bursa'daki Çendik Medresesi'ne, oradan aynı şehirdeki Ahmet Paşa Medresesi'ne, oradan İstanbul'daki Vezir Mustafa Paşa Medresesi'ne atanmıştır.

Bilahare Sultan İkinci Bayezıt tarafından oğlu Şehzade Ahmet'in hocalığına tayin edilmiştir. Şehzâdenin ölümü üzerine Vezir Mahmut Paşa Medresesi'ne, ardından Edirne'deki çift medreseden birine, sonra Amasya'daki Sultan Bayezıt Medresesi'ne, sonra büyük Sultanımız Süleyman Han tarafından Ayasofya civarında inşa ettirdiği Yeni Medrese'ye tayin edilmiştir ki; buranın ilk müderrisi olmuştur. Burada bir süre görev yaptıktan sonra [397] önce Sahn Medreseleri'nden birine, ardından Edirne'deki Sultan Bayezıt Medresesi'ne, sonra tekrar Sahn Medreseleri'ndeki görevine tayin edilmiştir. Son görevinde yevmiyesi seksen dirhem olarak belirlenmiş ve dokuz yüz kırk bir yılında bu hal üzere vefat etmiştir.

Merhum, ilmiyle amel eden, sâlih ve sufîleri seven, nefs terbiyesine önem verip dünya ahvaline fazla iltifat etmeyen bir in-

sandı. Azla yetinmekten hoşlanırdı. Yaşantı bakımından övülmüş, insanların rızasına mazhar olmuş, zamanının tamamını ilim ve ibadete ayırmış bir insandı. Vefk, Teksîr, Cifir, Müzik ve diğer hesap ilimleri gibi ilim dallarında engin bilgi sahibiydi. Kıraat, Hadis, Tefsir ve Tarih ilimlerinde çok yetenekli bir insandı. Diğer ilimlerde de kimseden aşağı kalır bilgisi yoktu. Bir çok Arapça kaside, tarih ve cedel metnini ezberden bilirdi. Arapça ve Türkçe şiirler söylerdi. Vaaz ve zikir babında da yetkin bir zât idi. İnceleme ve ders vermeden asla usanmazdı.

Ravzu'l-ahbâr fi ilmi'l-muhâdarât adlı bir eseri vardır. Sadru'ş-şerîa'nın eseri üzerinde *Havâşi alâ evâili Şerhi'l-Vikâye* adlı bir hâşiyesi vardır. Seyyid Şerif Cürcânî'nin *Şerhu'l-Ferâiz*'i üzerine hâşiyesi vardır. Bunlar dışında bir çok risâle ve talîki vardır. Allah ruhunu şâd etsin, kabrini nurlandırsın. [398]

MOLLA ZEYNUDDİN FENARÎ

Devrin fazilet ve kemal ehli, ilmiyle âmil âlimlerinden biri de Molla Zeynuddin b. Mehmet b. Mehmet Şah Fenarî'dir.

Merhum, değerli Molla amca oğlu olan Molla Alaeddin Fenarî gibi büyük bilginlerden ders aldıktan sonra, Sultan İkinci Bayezıt'ın hocası Molla Muarrifzâde'nin hizmetine girmiştir. Tahsilini tamamladıktan sonra Sultan İkinci Bayezıt'ın Bursa şehrindeki vakıflarının idaresini, daha sonra Sultan Orhan Gazi'nin aynı şehirdeki vakıflarının idaresini, Sultan İkinci Bayezıt'ın Amasya şehrindeki vakıflarının idaresini üstlenmiş, ardından Tire beldesine kadı olarak tayin edilmiştir. Sonra Şam Kadılığı'na, ardından Halep Kadılığı'na tayin edilmiş ve dokuz yüz yirmi bir yılı Rebiü'levvel ayında vefat etmiştir.

Merhum; âlim, fâzıl ve zeki bir insandı. Ateşleyici bir tabiata ve tenkitçi bir zihne sahipti. Sağlam mizaçlı, konuşması akıcı, dürüst ve mert bir insandı. Tarikat ehlini ve yoksulları severdi. Onlara iyilik eder, haklarını gözetirdi. Kadılığı sırasında da hoş bir hatıra bırakmış, halkın teveccühüne mazhar olmuştur. Özü sözü bir olan bir kişiydi. İçinde kimseye karşı bir kötülük beslemezdi. Allah ruhunu şâd etsin ve kabrini nurlandırsın.

MOLLA DAVUD

Sultan Selim devrinin fazilet ve kemal ehli, ilmiyle âmil âlimlerinden biri de Molla Davud b. Kemal Kocavî'dir.

Rahmetli, zamanın âlimlerinden okuduktan sonra önce Molla Lütfi'nin, ardından tanınmış Molla İbn Hacı Hasan'ın hizmetine girmiştir. Bilahare Molla [399] Müeyyedzâde'nin hizmetine girmiş ve tahsilini onun yanında tamamlayarak Bursa'daki Kasım Paşa Medresesi'ne müderris olarak tayin edilmiştir. Bu görevin ardından sırasıyla Kapluca Medresesi, Trabzon Medresesi (ilk müderrisi sıfatıyla), Edirne'deki çift medreseden biri ve Sahn Medreseleri'nden birine tayin edilmiştir.

Müderrislik görevinin ardından Bursa Kadılığı'na getirilmişse de bu görevden alınarak seksen dirhem yevmiye ile emekliye ayrılmıştır. Bilahare aynı göreve ikinci defa getirilmiş ve kendi isteğiyle ayrılarak emekli olmuştur. Bu kez yüz dirhem yevmiye bağlanmıştır. Bu hal üzere iken dokuz yüz kırk sekiz yılı Safer ayında vefat etmiştir.

Merhum; âlim, fâzıl, zeki ve tetkik ehli bir insandı. Hemen bütün ilimlerde söz

sahibiydi. Cömert yapılı, hukuku gözeten, hakkı daima söyleyen ve bu uğurda hiçbir kınayıcının kınamasından sakınmayan bir insandı. Deyim yerindeyse İslam'ın kılıçlarından bir kılıçtı. Mizacının bozulması sebebiyle telifle uğraşmamıştır. Allah ruhunu şâd etsin, kabrini aydınlık kılsın.

MOLLA SARI BEDREDDİN

Devrin fazilet ve kemal ehli, ilmiyle âmil âlimlerinden biri de 'Sarı Bedreddin' lakabıyla meşhur olan Molla Bedreddin Mahmut'tur.

Merhum, zamanın âlimlerinden ders almıştır. Molla İzarî ve Molla Lütfi bunlardandır. Bilahare Molla Muarrifzâde'nin hizmetine girmiş ve tahsilini onun yanında tamamladıktan sonra, sırasıyla Balıkesir Medresesi, İstanbul'daki Kalenderhane Medresesi, Vezir Mustafa Paşa Medresesi. Edirne'deki Dârül-Hadis Medresesi [400], Sahn Medreseleri'nden biri ve son olarak Ayasofya Medresesi'ne tayin edilmiştir. Yevmiyesi seksen dirhemdir. Son görev yerinde müderrisliği bırakmış ve yüz dirhem yevmiye ile emekli olmuştur. Dokuz yüz kırk altı yılında bu hal üzere vefat etmiştir.

Rahmetli sâlih bir âlimdi. Hemen bütün ilimlerde söz sahibi olmakla beraber Aklî ilimlerde daha bir güçlüydü. Gerçekten de Aklî ilimlerde nüfuz sahibiydi. Hadis ilmiyle de meşgul olmuş ve maharet sahibi olmuştu. Bazı kitaplardan seçtiği konular üzerine talikler yazmışsa da, bunları kitap haline getirmemiştir. Sufî tarikine karşı derin bir sevgi beslerdi. Allah ruhunu şâd etsin, kabrini nurlandırsın.

MOLLA ÜÇ BAŞ

Devrin fazilet ve kemal ehli, ilmiyle âmil âlimlerinden biri de 'Üç Baş' lakabıyla meşhur olan Molla Nureddin Hamza'dır.

Merhum devrin âlimlerinden okuduktan Molla Muarrifzâde'nin hizmetine girmiştir. Tahsilini tamamladıktan sonra önce Manisa Medresesi'ne, oradan İznik Medresesi'ne, oradan Ebu Eyyub Ensârî Medresesi'ne, oradan Edirne'deki çift medreseden birine, oradan Sahn Medreseleri'nden birine, son olarak Amasya'daki Sultan Bayezıt Medresesi'ne tayin edilmiştir. Bilahare bu şehrin müftülüğüne getirilmişse de bu görevi bırakmış ve yetmiş dirhem yevmiye ile emekliye ayrılmıştır. Dokuz yüz kırk yılında bu hal üzere vefat etmiştir.

Merhum, ilimle meşgul olan fakîh bir zât idi. Başkalarından çok kendisiyle uğraşırdı. Para biriktirme konusunda çok hırslı davranır, çok mütevazı yaşar, değersiz kıyafetler giyer, ata binmezdi. Bu sayede büyük bir servete sahip olmuştu. Ömrünün son yıllarında bu servetiyle [401] kendi evine yakın bir cami, âlimlerin ikameti için bu camiye bitişik odalar yaptırdı. Bu cami ve odaların bakımını için bir çok emlaki vakfetti. Vezir İbrahim Paşa kendisine şöyle takılmıştı: "Parayı çok sevdiğini duymuştum. Bu kadar emlaki nasıl vakfettin şaşıyorum." Molla şu cevabı verdi: "Aslında bu da malı mülkü çok sevmem yüzünden. Çünkü mallarımı dünyada bırakıp gitmek istemiyorum. Onları böyle harcayarak yanımda götürmek istiyorum." Allah'ın rahmeti üzerine olsun.

MOLLA MEHMET BERDAÎ

Devrin fazilet ve kemal ehli, ilmiyle âmil âlimlerinden biri de Molla Muhyiddin Mehmet b. Mehmet b. Mehmet Berdaî'dir.

Ulemâ evladındandır. Babasının nezaretinde dinî ilimlerle iştigal ettikten sonra Şiraz ve Herat'a gitmiştir. Oraların âlimlerinden okuyup bir çok ilmi tahsil etmiştir. Bilahare Anadolu'ya giderek Filibe Medresesi'ne müderris olmuştur. Sultan Selim Han, onu kölelerine hoca tayin etmiş, bu görevin ardından Edirne'deki çift medreseden birine müderris olarak atamıştır. Burada müderris olarak çalışırken dokuz yirmi yedi ya da yirmi sekiz yılında vefat etmiştir.

Merhum, âlim, fâzıl ve kemal ehli bir zât idi. Derin bilgilere sahip bir âlim olarak Arapça, Hadis, Tefsir, Usûl, Fürû, Aklî ve Naklî ilimlerde tam bilgiye sahipti. Hoş sohbet, münazarası güzel, yüksek ahlak ve edep sahibi bir insandı. Alçak gönüllü, mütevazı, saygın bir insandı. Hüsn-i hat yani güzel yazı yazardı ve gerçekten hızlı bir yazıcıydı.

Allâme Beydâvî'nin tefsiri, Seyyid Şerif'in *Şerhu't-Tecrîd*'i [402] ve *et-Telvîh* üzerine hâşiyeleri vardır. Allâme Adududdîn'in *Âdâbu'l-bahs* adlı eserini şerh etmiştir. Arapça ve Farsça çok güzel nesir yazar, yazdıkları okuyanlar arasında beğeni ve kabul görürdü. Tarih ve menkıbeler konusunda da çok zengin bir dağarcığa sahipti. Allah ruhunu şâd etsin, kabrini nurlandırsın.

MOLLA MÜCELLİDZÂDE

Devrin fazilet ve kemal ehli, ilmiyle âmil âlimlerinden biri de 'Mücellidzâde' lakabıyla meşhur olan Molla Seyyidî b. Mahmut'tur.

Aslen Kocaeli ilindendir. Zamanın âlimlerinden ders alıp bir çok ilmi tahsil ettikten sonra Bursa'daki İsa Bey Medresesi'ne tayin edilmiştir. Müderrislikten kopmayarak sufî yoluna meyletmiştir. Bunun üzerine emekli edilerek on beş dirhem yevmiye bağlanmıştır. Hak ârifi Şeyh Emir Sultan hazretlerinin yareni olmuştur. Tarikat yolunu ondan tahsil ederek güzel ahlak sahibi, iffet, salah, züht ve dindarlık üzere tevazu ve vera sahibi olmuştur. Ev işlerini kendi görür, ihtiyaçlarını pazardan bizzat satın alıp evine götürürdü. Kendini Allah'a adamış bir halde mescitte veya evinde ibadet ve taat ile meşgul olurdu. Merhum, Sultan Süleyman Han devrinde bu hal üzere vefat etmiştir.

Kendi hattı ile yazdığı ve tashih ettiği bir çok kitap mevcuttur. Çok güzel hüsn-i hat yazardı. Üstün ilmi ve tetkik gücü sayesinde bir çok konuyu tahkik etmiş ve muğlak konulara açıklık getirmiştir. Allah çabasını meşkûr kılıp kendinden razı olsun.

MOLLA ECEZÂDE

Devrin fazilet ve kemal ehli, ilmiyle âmil âlimlerinden biri de 'Ecezâde' lakabıyla meşhur olan Molla Muhyiddin Mehmet b. Yakub'dur.[403]

Merhum, zamanın âlimlerinden ders aldıktan sonra Molla Hatibzâde'nin hizmetine girmiştir. Tahsilini onun yanında bitirdikten sonra İznik Medresesi'ne müderris olmuştur. Bu görevinin ardından birkaç beldenin kadılığında bulunmuştu. Sultan Selim Han tahta oturduğunda kendisine Selanik, ardından Bursa Kadılığı görevlerini verdi. Bilahare bu görevden azletti. Dokuz yüz yirmi üç veya yirmi dört yılında azledilmiş halde vefat etti.

Merhum; âlim, fâzıl, zeki, sağlam yapılı, cömert ve hayırsever bir insandı. Mütevazı, günahtan sakınan, kerem ve güzel ahlak sahibi bir insandı. Allah ruhunu şâd etsin.

MOLLA ŞEYH ŞÂZELÎ

Sultan Selim devrinin fazilet ve kemal ehli, ilmiyle âmil âlimlerinden biri de 'Şeyh Şâzelî' lakabıyla meşhur Molla Muhyiddin Mehmet'tir.

Merhum; zamanın âlimlerinden ders aldıktan sonra ilk olarak Amasya'daki Meydan Medresesi'ne tayin edilmiştir. Oradan Bursa'daki Ahmet Paşa Medresesi'ne atanmış, bilahare sırasıyla Kastamonu'daki Atabey Medresesi ile Edirne'deki Halebî Medresesi'nde müderrislik yapmıştır. Edirne'de müderris olarak görev yaparken dokuz yüz yirmi dokuz yılında vefat etmiştir.

Rahmetli âlim, sâlih, ibadete düşkün, günahlara karşı çok duyarlı bir zât idi. Zamanının büyük bölümünü ilim ve ibadete ayırır, başkalarından ziyade kendi haliyle meşgul olurdu. [404]

Arapça, Tefsir ve Fıkıh ilimlerinde çok kuvvetli olmasına rağmen her hangi bir eser yazdığı bildirilmemiştir. Allah ruhunu şâd etsin, kabrinin nurlandırsın.

MOLLA SİNAN ÇELEBİ YEGÂNÎ

Devrin fazilet ve kemal ehli, ilmiyle âmil âlimlerinden biri de Sinanuddin Yusuf b. Molla Ali Yegânî'dir.

Merhum; devrin âlimlerinden ve rahmetli babasından okumuştur. Tahsilini tamamladıktan sonra Bursa'daki İnebey Medresesi'ne, ardından İnegöl Medresesi'ne, oradan yine Bursa'daki Sultan Bayezıt Medresesi'ne, sonra İznik Medresesi'ne tayin edilmiştir. Daha sonra Amasya Kadılığı'na getirilmiş, Sultan Selim tarafından Divan-ı Âlî'de hazine defterdarlığıyla görevlendirilmiştir. Bu görevin ardından Şam Kadılığı'na tayin edilmiş, sonra Bursa'daki Muradiye Medresesi'ne ardından Sahn Medreseleri'nden birine verilmiş ve yetmiş dirhem yevmiye bağlanmıştır. Bu görevinden seksen dirhem yevmiye ile emekliye ayrılmıştır. Bu hal üzere dokuz yüz kırk beş yılında vefat etmiştir.

Merhum, sürekli kitap inceleyerek ilimle meşgul olurdu. Lütuf ve kerem sahibi, tasavvuf şeyhlerine muhabbet besleyen bir insandı. Ramazan ayının son on gününü onların nezaretinde itikâfta geçirirdi.

Seyyid Şerif'in *Şerhu'l-Mevâkıf*'ı üzerine hâşiyesi ve bir çok risâlesi mevcuttur. Allah ruhunu şâd etsin, kabrini nurlandırsın.

MOLLA LEYSZÂDE

Sultan Selim devrinin fazilet ve kemal ehli, ilmiyle âmil âlimlerinden biri de 'Leyszâde Çelebi' lakabıyla meşhur olan Molla Pir Ahmet b. Molla Nurettin Hamza'dır. [405]

Zamanın âlimlerinde okuduktan sonra bazı medreselerde müderris olarak görev yapmış, sırayla Üsküp Medresesi'ne, İstanbul'daki Vezir Mustafa Paşa Medresesi'ne tayin edilmiştir. Bilahare Üsküp Kadılığı'na getirilmişse de tekrar müderrisliğe dönmüş, önce Edirne'deki Halebî Medresesi'ne, sonra Dârül-Hadis Medresesi'ne, oradan Sahn Medreseleri'nden birine tayin edilmiştir.

Bilahare Mısır Kadılığı'yla görevlendirilmişse de bu görevden azledilmiş ve emekliye ayrılarak doksan dirhem yevmiye bağlanmıştır. Ancak Mısır Kadılığı'na ikinci kez getirilmiş, fakat yine azledilmiş, ancak yevmiyesi yüz dirheme çıkartılmıştır. Dokuz yüz elli iki yılında bu hal üzere vefat etmiştir.

Merhum, Fıkıh ilminde çok becerikli bir âlimdi. Cömert, ikram sever, güzel ahlaklı ve yumuşak başlı bir insandı. Çok bü-

yük bir servete sahipti. Birçok kitap toplamış olmasına rağmen kendisi telif yazmamıştır. Allah ruhunu şâd etsin, kabrini nurlandırsın.

MOLLA PAŞA ÇELEBİ YEGÂNÎ

Devrin fazilet ve kemal ehli, ilmiyle âmil âlimlerinden biri de Molla Paşa Çelebi Yegânî'dir.

Merhum, zamanın âlimlerinden ders aldıktan sonra rahmetli Molla Müeyyedzâde'nin hizmetine girmiş ve tahsilini tamamlamasının ardından Bursa'daki Kapluca Medresesi'ne tayin edilmiş, ancak bu görevden azledildikten bir süre sonra tekrar aynı göreve verilmiştir. Bilahare Edirne'deki Halebî Medresesi'ne, ardından aynı şehirdeki Dârül-Hadis Medresesi'ne tayin edilmiş ve dokuz yüz otuz sekiz veya dokuz yılında bu görevde iken vefat etmiştir. [406]

Merhum; halim selim, eli açık ve cömert, sürekli dinî ilimlerle meşgul bir zât idi. Bütün ilimlerde söz sahibi idi.

Seyyid Şerif'in *Şerhu'l-Miftâh*'dan nebzeler üzerine hâşiyesi vardır. Sağlığı bozulduğundan fazla telif verememiştir. Sağlam olsa, çok sayıda eser verebilirdi. Şiir bilgisine sahip olduğu gibi Türkçe şiir yazardı. Allah ruhunu şâd etsin, kabrini nurlandırsın.

MOLLA PAŞA ÇELEBİ B. MOLLA ZEYREK

Devrin âlimlerinden biri de Molla Paşa Çelebi b. Molla Zeyrek'tir.

Merhum, zamanın âlimlerinden okuduktan sonra bazı medreselerde müderrislik etmiştir. Bilahare Üsküp Medresesi'ne, oradan Bursa'daki Manastır Medresesi'ne, oradan Edirne'deki çift medreseden birine tayin edilmiş ve Sultan Selim devrinin başlarında bu görevde iken vefat etmiştir.

Zeki, münâzara bakımından güçlü, öğrencileri eğiten bir âlimdi. Çok sayıda talebe yetiştirmiştir. Devrin tanınmış müderrislerinden biridir. Allah'ın mağfireti üzerine olsun.

MOLLA MUHYİDDİN B. MOLLA ZEYREK

Devrin tanınmış âlimlerinden biri de Molla Muhyiddin Mehmet b. Molla Zeyrek'tir. [407]

Merhum, zamanın âlimlerinden okuyarak bir çok ilim tahsil etmiştir. Öğrenimini tamamladıktan sonra birkaç beldede kadılık yaptı. Bu görevi esnasında halkın takdirini kazandı. Başkalarının hallerini araştırmaz, kendi nefsini ıslah etmeye çalışırdı. Sultan Selim Han devrinin sonlarında Hakk'ın rahmetine kavuşmuştur. Allah ruhunu şâd etsin.

MOLLA ÜMMÜ VELEDZÂDE

Devrin tanınmış âlimlerinden biri de değerli Molla Ümmü Veled'in torunu Molla Abdülaziz'dir.

Merhum, zamanın âlimlerinden okuduktan sonra büyük âlim Molla Müeyyedzâde'nin hizmetine girmiştir. Onun yanında tahsilini tamamladıktan sonra, Vezir Davud Paşa Medresesi'ne müderris olarak tayin edilmiştir. Oradan Bursa'daki Manastır Medresesi'ne nakledilmiştir. Bilahare

MOLLA ŞEYH ŞÂZELÎ

Sultan Selim devrinin fazilet ve kemal ehli, ilmiyle âmil âlimlerinden biri de 'Şeyh Şâzelî' lakabıyla meşhur Molla Muhyiddin Mehmet'tir.

Merhum; zamanın âlimlerinden ders aldıktan sonra ilk olarak Amasya'daki Meydan Medresesi'ne tayin edilmiştir. Oradan Bursa'daki Ahmet Paşa Medresesi'ne atanmış, bilahare sırasıyla Kastamonu'daki Atabey Medresesi ile Edirne'deki Halebî Medresesi'nde müderrislik yapmıştır. Edirne'de müderris olarak görev yaparken dokuz yüz yirmi dokuz yılında vefat etmiştir.

Rahmetli âlim, sâlih, ibadete düşkün, günahlara karşı çok duyarlı bir zât idi. Zamanının büyük bölümünü ilim ve ibadete ayırır, başkalarından ziyade kendi haliyle meşgul olurdu. [404]

Arapça, Tefsir ve Fıkıh ilimlerinde çok kuvvetli olmasına rağmen her hangi bir eser yazdığı bildirilmemiştir. Allah ruhunu şâd etsin, kabrinin nurlandırsın.

MOLLA SİNAN ÇELEBİ YEGÂNÎ

Devrin fazilet ve kemal ehli, ilmiyle âmil âlimlerinden biri de Sinanuddin Yusuf b. Molla Ali Yegânî'dir.

Merhum; devrin âlimlerinden ve rahmetli babasından okumuştur. Tahsilini tamamladıktan sonra Bursa'daki İnebey Medresesi'ne, ardından İnegöl Medresesi'ne, oradan yine Bursa'daki Sultan Bayezıt Medresesi'ne, sonra İznik Medresesi'ne tayin edilmiştir. Daha sonra Amasya Kadılığı'na getirilmiş, Sultan Selim tarafından Divan-ı Âlî'de hazine defterdarlığıyla görevlendirilmiştir. Bu görevin ardından Şam Kadılığı'na tayin edilmiş, sonra Bursa'daki Muradiye Medresesi'ne ardından Sahn Medreseleri'nden birine verilmiş ve yetmiş dirhem yevmiye bağlanmıştır. Bu görevinden seksen dirhem yevmiye ile emekliye ayrılmıştır. Bu hal üzere dokuz yüz kırk beş yılında vefat etmiştir.

Merhum, sürekli kitap inceleyerek ilimle meşgul olurdu. Lütuf ve kerem sahibi, tasavvuf şeyhlerine muhabbet besleyen bir insandı. Ramazan ayının son on gününü onların nezaretinde itikâfta geçirirdi.

Seyyid Şerif'in *Şerhu'l-Mevâkıf*'ı üzerine hâşiyesi ve bir çok risâlesi mevcuttur. Allah ruhunu şâd etsin, kabrini nurlandırsın.

MOLLA LEYSZÂDE

Sultan Selim devrinin fazilet ve kemal ehli, ilmiyle âmil âlimlerinden biri de 'Leyszâde Çelebi' lakabıyla meşhur olan Molla Pir Ahmet b. Molla Nurettin Hamza'dır. [405]

Zamanın âlimlerinde okuduktan sonra bazı medreselerde müderris olarak görev yapmış, sırayla Üsküp Medresesi'ne, İstanbul'daki Vezir Mustafa Paşa Medresesi'ne tayin edilmiştir. Bilahare Üsküp Kadılığı'na getirilmişse de tekrar müderrisliğe dönmüş, önce Edirne'deki Halebî Medresesi'ne, sonra Dârül-Hadis Medresesi'ne, oradan Sahn Medreseleri'nden birine tayin edilmiştir.

Bilahare Mısır Kadılığı'yla görevlendirilmişse de bu görevden azledilmiş ve emekliye ayrılarak doksan dirhem yevmiye bağlanmıştır. Ancak Mısır Kadılığı'na ikinci kez getirilmiş, fakat yine azledilmiş, ancak yevmiyesi yüz dirheme çıkartılmıştır. Dokuz yüz elli iki yılında bu hal üzere vefat etmiştir.

Merhum, Fıkıh ilminde çok becerikli bir âlimdi. Cömert, ikram sever, güzel ahlaklı ve yumuşak başlı bir insandı. Çok bü-

yük bir servete sahipti. Birçok kitap toplamış olmasına rağmen kendisi telif yazmamıştır. Allah ruhunu şâd etsin, kabrini nurlandırsın.

MOLLA PAŞA ÇELEBİ YEGÂNÎ

Devrin fazilet ve kemal ehli, ilmiyle âmil âlimlerinden biri de Molla Paşa Çelebi Yegânî'dir.

Merhum, zamanın âlimlerinden ders aldıktan sonra rahmetli Molla Müeyyedzâde'nin hizmetine girmiş ve tahsilini tamamlamasının ardından Bursa'daki Kapluca Medresesi'ne tayin edilmiş, ancak bu görevden azledildikten bir süre sonra tekrar aynı göreve verilmiştir. Bilahare Edirne'deki Halebî Medresesi'ne, ardından aynı şehirdeki Dârül-Hadis Medresesi'ne tayin edilmiş ve dokuz yüz otuz sekiz veya dokuz yılında bu görevde iken vefat etmiştir. [406]

Merhum; halim selim, eli açık ve cömert, sürekli dinî ilimlerle meşgul bir zât idi. Bütün ilimlerde söz sahibi idi.

Seyyid Şerif'in *Şerhu'l-Miftâh*'dan nebzeler üzerine hâşiyesi vardır. Sağlığı bozulduğundan fazla telif verememiştir. Sağlam olsa, çok sayıda eser verebilirdi. Şiir bilgisine sahip olduğu gibi Türkçe şiir yazardı. Allah ruhunu şâd etsin, kabrini nurlandırsın.

MOLLA PAŞA ÇELEBİ B. MOLLA ZEYREK

Devrin âlimlerinden biri de Molla Paşa Çelebi b. Molla Zeyrek'tir.

Merhum, zamanın âlimlerinden okuduktan sonra bazı medreselerde müderrislik etmiştir. Bilahare Üsküp Medresesi'ne, oradan Bursa'daki Manastır Medresesi'ne, oradan Edirne'deki çift medreseden birine tayin edilmiş ve Sultan Selim devrinin başlarında bu görevde iken vefat etmiştir.

Zeki, münâzara bakımından güçlü, öğrencileri eğiten bir âlimdi. Çok sayıda talebe yetiştirmiştir. Devrin tanınmış müderrislerinden biridir. Allah'ın mağfireti üzerine olsun.

MOLLA MUHYİDDİN B. MOLLA ZEYREK

Devrin tanınmış âlimlerinden biri de Molla Muhyiddin Mehmet b. Molla Zeyrek'tir. [407]

Merhum, zamanın âlimlerinden okuyarak bir çok ilim tahsil etmiştir. Öğrenimini tamamladıktan sonra birkaç beldede kadılık yaptı. Bu görevi esnasında halkın takdirini kazandı. Başkalarının hallerini araştırmaz, kendi nefsini ıslah etmeye çalışırdı. Sultan Selim Han devrinin sonlarında Hakk'ın rahmetine kavuşmuştur. Allah ruhunu şâd etsin.

MOLLA ÜMMÜ VELEDZÂDE

Devrin tanınmış âlimlerinden biri de değerli Molla Ümmü Veled'in torunu Molla Abdülaziz'dir.

Merhum, zamanın âlimlerinden okuduktan sonra büyük âlim Molla Müeyyedzâde'nin hizmetine girmiştir. Onun yanında tahsilini tamamladıktan sonra, Vezir Davud Paşa Medresesi'ne müderris olarak tayin edilmiştir. Oradan Bursa'daki Manastır Medresesi'ne nakledilmiştir. Bilahare

bazı beldelere kadı olarak tayin edildikten sonra, sırayla, Trabzon Medresesi'ne, Edirne'deki Dârül-Hadis'e müderris olarak atanmıştır. Son görevinden Halep Kadılığı'na tayin edilmişse de bilahare Amasya Müftülüğü ve müderrisliğine alınmıştır. Daha sonraları tedrisi bırakınca yetmiş dirhem yevmiye ile emekliye ayrılmıştır. Dokuz yüz elli yılı civarında bu hal üzere vefat etmiştir. Ömrünün son bölümünde ayakları üzerinde duramaz olmuştur.

Rahmetli, duygusal, edebî yönü kuvvetli, kerem ve cömertlik sahibi vakur bir insandı. Herkesi hayırla anardı. Bütün ilim dallarında söz sahibiydi. Arapça ilimleri üzerinde özel bir ihtisası vardı. Çok fasih ve belîğ Arapça şiirler yazardı. [408] Allah ruhunu şâd etsin, kabrini nurlandırsın.

MOLLA ŞEYHZÂDE

Devrin fazilet ve kemal ehli, ilmiyle âmil âlimlerinden biri de Hak ârifi Şeyh Muslihuddin Kocavî'nin oğlu Molla Muhyiddin Mehmet'tir.

Merhum, zamanın âlimlerinden tahsil gördükten sonra değerli Molla İbn Efdalzâde'nin hizmetine girmiştir. Tahsilini bitirdikten sonra İstanbul'daki Hâce Hayreddin Medresesi'ne müderris olarak tayin edilmiş, Hak ârifi Şeyh Muslihuddin Kocavî'nin kızıyla evlenmiştir. Bir müddet sonra uzlet ve nefs terbiyesine meyli arttığından, müderrisliği bırakmış ve onbeş dirhem yevmiye ile emekliye ayrılmıştır. Merhum bunu bile çok görür, 'Bana on dirhem de yeter' derdi. Evinden ayrılmaz, sürekli dinî ilimler ve ibadetle meşgul olurdu.

Tevazu ve takva sahibi, yaşantı bakımından hoş ve halkın rızasına ermiş, salah ehlini seven bir zât idi. Evinin ihtiyaçlarını pazardan bizzat satın alır ve evine kadar taşırdı. Öğrencilerinin kendisine hizmet etme ve işlerini görme tekliflerini tevazusu gereği reddederdi. Nefis mücadelesine asla ara vermezdi.

Mescidinde tefsir rivayet eder, şehir halkı derslerini dinlemeye gelirlerdi. Anlattıklarını [409] dinler, mübarek nefeslerinden feyiz alırlardı. Bu derslerden istifade edenlerin sayısı bir hayli çoktu. *Beydâvî Tefsiri*'ne yazdığı hâşiye, muhtelif tefsirlerde dağınık olarak bulunan yararlı bilgileri ihtiva eden, basit ifadeli ve tefsire başlayanlar için çok yararlı bir eserdi. Fıkha dair *el-Vikâye*'yi şerh etmiş, *el-Ferâizu's-Sirâciyye*, Allâme Sekkâkî'nin *Miftâhu'l-ulûm* kitaplarıyla, meşhur *Kaside-i Bürde*'yi şerh etmiştir.

Merhum şöyle demiştir: "Her hangi bir Kur'an ayeti bana zor göründüğünde hemen Allah'a yönelirim. Yüreğim bir anda genişleyerek dünyayı içine alacak hale gelir. Orada iki ay doğar. Bunların ne olduğunu bilemem. Ama yüreğimde yükselen nur, beni Levh-i Mahfuz'a iletir. Aradığımı ayetin manasını oradan çıkartırım."

Yine o şöyle demiştir: "Azimet ile amel ettiğimde kendimi cennette yatar bulurum. Ruhsatla amel ettiğimde ise bu hali yaşayamam."

Merhum, bu fakire karşı derin bir muhabbet beslerdi. Bu sevgi, bendeniz için büyük bir iftihar sebebiydi. Kadılık makamını, onun tavsiyesine uyarak seçmiştim. Kendisi bana bu görevi tavsiye ederken şunu anlatmıştı: "Arkadaşlarımdan biri kadı idi. Bir süre kadılık görevini bıraktıktan sonra o göreve tekrar döndü. Sâlih, özü sözü doğru bir insandı. Kadılığa niçin döndüğünü sorunca şöyle dedi: "Kadılığım sırasında Allah Resulü (sav) ile belli bir münasebetimiz vardı. O'nu her hafta bir kere rüyamda görürdüm. O'na (s.a.v.) daha fazla yakın olabilmek ümidiyle kadılık görevini bıraktım. Ne var ki artacak yerde mü-

nasebetim tamamen kesildi. Bunun üzerine kadılığa tekrar döndüm. [410]

Allah Resulü'nü (sav) ilk gördüğümde şöyle dedim: Ey Allah Resulü! Sana daha yakın olabilmek için kadılık görevini bırakmıştım. Ama umduğum gibi olmadı. Bunun üzerine Allah Resulü (sav) şöyle buyurdu: Seninle aramızdaki münasebet, kadılığın sırasında daha fazla olacaktır. Çünkü sen, kadılığın esnasında kendini ve ümmeti ıslâh ile daha fazla meşgul oluyorsun. Kadılığı bıraktığında ise sadece kendini ıslah ile meşgul oluyorsun. Ümmetimi ıslah ile ne kadar meşgul olursan bana o kadar yakın olursun."

Rahmetli Molla şöyle dedi: "Bunu anlatan kişi, dürüst bir insandı. Bu yüzden sana da tavsiyem kadılığı seçip hem kendini, hem başkalarını ıslah etmendir." Rahmetli aynen böyle demişti. Allah aziz sırrını mukaddes kılsın.

MOLLA ŞERİF ABBASÎ

Devrin fazilet ve kemal ehli, ilmiyle âmil âlimlerinden biri de Molla Şerif Abdürrahim Abbasî idi.

Merhum, Mısır'da doğdu. Oranın âlimlerinden okuyarak edebî ilimleri, Belagat, Hadis ve Tefsir ilimlerini tahsil etti. Mısır'ın tanınmış Hadis bilginlerinden okuyarak sened-i âlî tahsil etti. Sultan İkinci Bayezıt Han devrinde Mısır Sultanı Gavri'nin elçisiyle birlikte İstanbul'a geldi. O günlerde Kazasker, Molla Müeyyedzâde idi. Misafir gelen Molla Şerif'i ziyaret ederek kendisine izzet ü ikramda bulundu. Molla Şerif Abbasî *Sahîh-i Buhârî* için hazırladığı şerhi Sultan İkinci Bayezıt'a hediye etmiş ve bu hediyesinden dolayı büyük bir armağanla ödüllendirilmişti. Sultan İstanbul'da yaptırdığı medreseyi, hadis okutması için kendine vermişse de Molla Şerif bu teklifi kabul etmeyerek Mısır'a dönme arzusunu dile getirmişti.

Mısır'da Sultan Gavri'nin devleti çökünce ikinci kez İstanbul'a gelmiş ve kendisine elli dirhem emekli maaşı bağlanmıştır. Dokuz yüz altmış üç yılında vefat edene kadar, uzun müddet İstanbul'da ikamet etmiştir. Öldüğünde yaşı yüze yakındı. [411]

Rahmetli, Edebî ilimlerin tamamını ve Tefsir ilmini iyi bilirdi. Hadis ilminde de yetkin ve sened-i âlî sahibiydi. Tarih, münazara, kaside ve Arapça edebi metinler konusunda da etraflı bilgi sahibiydi. Çok güzel metin yazar, şiir söyler ve hüsn-i hat yazardı. Şiirlerine şu mısraları örnek gösterebiliriz:

Ne oluyor da halk içindeki dostlarımızı görüyorum,
Bardaktaki köpüklerimize dönmüşler,
İlk görüşte hoşa giden suretler,
Birbirine uygun inciler gibi
Bir kez daha dönüp bakınca bulamazsın bir şey,
Saadetleri dönüşmüştür ye'se.

Saçının ağardığı çağda ise şöyle demiştir:

Zaman beni titretti ki hem ne titretme,
Zaman çok güçlüdür, bir o kadar sert
Geçmişte yürür sonra ezberlerdim.
Bugünse ezberlerim de yürüyemem.

Merhum; yüksek ahlak sahibi, hoş sohbet ve sürekli tebessüm eden, celâl ile cemâl çizgilerini kendinde toplayan bir yüze sahipti. Münazarası güzel, latifeleri ender, mütevazı, edebî duyarlığı güçlü bir insandı. Büyükleri saydığı gibi küçükleri de severdi. Cömert tabiatlı, eli açık, mübarek ve halk içinde kabul gören bir insandı. Kısaca söylemek gerekirse Yüce Allah'ın yeryüzündeki bereketlerinden biriydi.

Sayısız kaside ve nesri vardır. Çok faydalı muhtasar bir *Buhârî* şerhi vardır. *Me-*

âhidu't-tensîs fî Şerhi şevâhidi't-Telhîs adlı bir Telhîs şerhi vardır. Bu kitabında bir çok şerh yazarının ihmal ettiği noktaları telafi etmiştir. Allah ruhunu şâd etsin, cennetin en yüksek köşklerindeki fütuhatını bol eylesin. [412]

MOLLA BAHŞÎ HALİFE

Devrin fazilet ve kemal ehli, ilmiyle âmil âlimlerinden biri de Molla Bahşî Halife Amâsî idi.

Merhum, Amasya şehrine yakın bir köyde doğmuştu. Zamanın âlimlerinden okuduktan sonra Arap diyarlarına giderek oraların âlimlerinden de okumuştur. Daha sonra tasavvuf yolunu seçerek yüksek mertebelere ermiştir. Allah'a boyun eğen, huşû ve vera ehli, şeriata uygun yaşayan, az ile yetinebilen bir insandı. Kaba kumaştan giysileri tercih ederdi.

Rahmetli ders verdiği gibi, çoğu zaman vaaz ve zikir meclislerinde bulunurdu. Tefsirde çok derin bilgi sahibi olup bir çok tefsiri ezbere bilirdi. Bir çok öğrenci ondan okumuş ve yararlanmışlardı. Fıkıh ve diğer ilimlerde de söz sahibi bir âlimdi. Bazen "Levh-i Mahfuz'da şöyle gördüm" der ve bu sözünde asla yanılmaz, kasdettiği şeyin aynen naklettiği gibi olduğu görülürdü. Peygamber efendimizi (s.a.v.) gördüğü rüyaları ve bu rüyalarda yaşadıklarını anlattığı bir risâlesini gördüm. O'nu (s.a.v.) bir çok defa görmüştü.

Merhum, dokuz yüz otuz yılı civarında vefat etmiştir. Allah kabrini nurlandırsın ve cennet odalarında mukim kılsın.

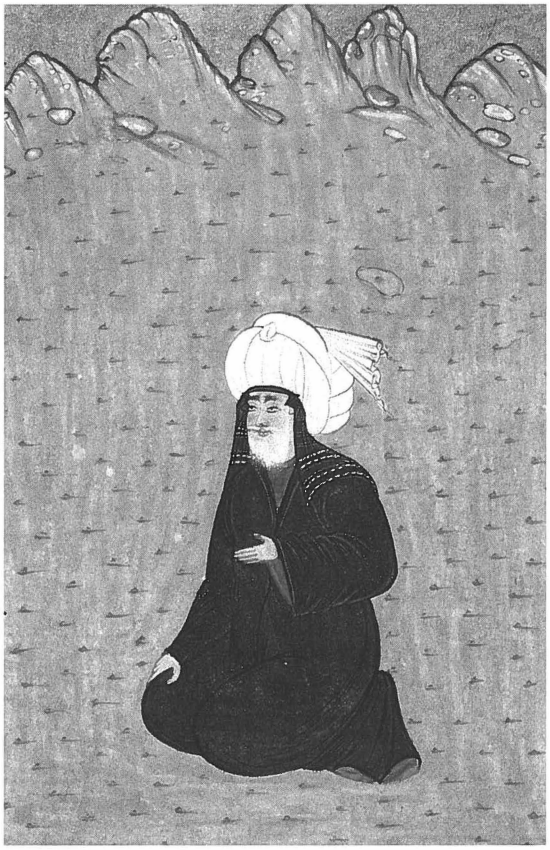

MOLLA ARAP

Devrin fazilet ve kemal ehli, ilmiyle âmil âlimlerinden biri de Molla Mehmet b. Ömer b. Hamza idi.

Dedesi, Maveraünnehir'den Allâme Sadeddin Teftazânî'nin torunlarındandı. Bilahare oradan göç ederek Antakya'ya yerleşmişti. Mehmet orada doğdu. Küçük yaşta Kur'an-ı Kerim'i ezberledikten sonra *el-Kenz* ve eş-Şâtıbî gibi diğer kaynakları ezberlemişti. Daha sonra babasından ve amcaları Şeyh Hüseyin ve Şeyh Ahmet'ten fıkıh okudu. [413]

Her ikisi de değerli âlimlerdi. Onlardan Usûl, Kıraat ve Arapça ilimlerini okudu. Daha sonra Hasankeyf Kalesi ve Âmid'e (Diyarbakır), oradan Tebriz'e gitti. Beldenin âlimlerinden ilim tahsil ederek yıllarca orada kaldı. Tebriz'de büyük âlim Mevlana Mürîd'den okuduktan sonra Antakya ve Halep'e döndü. Buralarda vaaz, ders ve fetva vermeyle meşgul oldu. Şöhreti dört

bir yanda yayıldı. Kudüs'ü ziyaret etti. Orada bir süre kaldıktan sonra hac vazifesini ifa etmek üzere Mekke'ye gitti. Dönüşte Mısır'a uğrayarak Suyutî'nin dersinde bulundu ve kendisinden icâzet aldı. Mısır'da vaaz, ders ve fetva verme faaliyetine devam etti.

Halk arasında o kadar kabul ve teveccühe mazhar oldu ki; Sultan Kayıtbay kendisiyle görüşmek istedi. Sultan ile görüştü. Sultanı tazim ederek onun için Fıkıh alanında *en-Nihâye* isimli bir kitap telif etti. Sultan Kayıtbay onu çok severek izzet ü ikramda bulundu. Kıymetli hediyelerle ödüllendirdi ve Mısır dışına gitmesine izin vermedi. Sultan Kayıtbay dokuz yüz üç yılında vefat edene dek Mısır'da kaldı.

Sultanın ölümünden sonra deniz yoluyla Anadolu'ya geçti. Geldiği Bursa'da halk tarafından çok sevildi. Sultan İkinci Bayezıt da vaazlarının methini duyarak kendisine meyledenlerdendi. Ona sürekli değerli hediyeler gönderirdi. Molla Arap da, Sultan'ın bu ikramına karşılık *Tehzîbu'ş-şemâil fî sîreti Nebiyyinâ* isimli bir eser yazarak ona ithâf etti. Tasavvufla ilgili başka eserler de telif etti.

Bilahare Sultan İkinci Bayezıt ile görüştü. Sultan'ın beka ve zaferi için dua etti. Daha sonra onunla sefere çıkarak Modon Kalesi'nin fethinde bulundu. Kaleye girenlerin ya ikinci, ya da üçüncüsüydü. Seferden sonra İstanbul'a döndü. Orada iyiliği emredip kötülükten sakındırma faaliyetini sürdürdü. Bu konuda hiç kimsenin kınamasından korkmazdı. Mülhitler ve raks eden sufilerle uğraşırdı. Neden sonra ailesiyle birlikte Halep'e döndü. Orada Hayrettin Bey'den izzet ü ikram gördü. Hayrettin Bey kendisinin ve ailesinin bütün ihtiyaçlarını karşıladı. Buna rağmen onun yemeğini hiç yemezdi. Halep'te kaldığı sekiz yıl boyunca tefsir ve vaaz faaliyetlerinde bulunarak mülhitler ve Râfızîlerle, [414] özellikle Erdebilî (Safevî) taifesiyle mücadele etti. Bu taifenin mensupları ona çok kızarlar, toplantılarında sahabe-i kiram ile birlikte Molla Arap'a da lanet okurlardı.

Sultan Selim Han zamanında tekrar Anadolu'ya dönmüş ve Sultan'ı Kızılbaşlarla savaşa teşvik etmiş, Sultan Selim için cihadın hal ve faziletlerine dair bir eser yazmıştır. Gerçekten nefis bir eserdir.

Kızılbaş taifesiyle yapılan savaşa kendisi de katılmıştır. Sefer yolunda askerlere her gün vaaz eder, onlara cihadın, özellikle bu taifeye karşı yapılacak savaşın faziletlerini anlatırdı. Sultan da kendisine değer verir, ona ihsanda bulunurdu. İki ordu karşılaşıp gözler kaydığı ve yürekler ağızlara geldiğinde, Sultan Selim Han ondan dua etmesini istedi. O dua ederken Sultan 'Âmin' diyordu. Düşman hezimete uğramıştı.

Molla Arap bu seferden döndükten sonra Rumeli vilayetine geçti. Bölge halkına farzları emrederek masiyetlerden sakındırdı. Çalışmaları sayesinde bir çok kimsenin yaşantısı düzeldi. Sarayköy'de bir cami, bir mescit, ayrıca Üsküp'te bir mescit inşa ettirdi. Yaklaşık on yıl bu beldelerde yaşadı. Her gün Kur'an tefsir ederdi. Bölgenin Hıristiyanlardan bir çoğu onun gayretiyle Müslüman olmuştur.

Dokuz yüz iki yılında Sultanımız Süleyman Han ile Engürüs (Macaristan) seferine çıktı. Savaş vakti onun muzaffer olması için dua etti. Bu sefer, apaçık bir fetih ile sona erdi. Sonra Bursa'ya dönerek büyük bir caminin inşaatına başladı. Cami tamamlanamadan vefat etti. Tarih, dokuz yüz otuz sekiz yılı Muharrem ayının dördüydü. Yaşı yetmişi geçmişti. Yaptırdığı caminin avlusuna defnedildi. Yüze yakın evladı oldu.

Başta Kimya ilmi olmak üzere bir çok ilim dalında yazdığı kitap ve risâleleri vardır. Kimya ilminde uzmandı. Merhum, çok

dolaşan, halk tarafından sevilen ve insanları kendine çeken bir yapıya sahipti. Tam bir takva timsali idi. Yiyip içtiklerinde, giyim ve temizliğinde ihtiyatı kesinlikle elden bırakmazdı. [415] Geçimini ticaretten karşılardı.

Zamanının büyük bölümünü vaaz, ders ve fetva verme gibi halka hizmete dönük işlere ayırırdı. Kitaplarda zikredilmiş olup da ezbere bilmediği hadis pek nâdir çıkardı. Hiçbir kaynak veya esere başvurmaksızın Kur'an-ı Kerim'i tefsir etme gücüne sahipti. Cuma günleri, hatibin hutbede okuduğu ayetlerin tefsirini üstelik, nefis bir üslup ile, her daldan bilgilerle süsleyerek yapardı. Bu esnada zikrettiği hususlar çoğu kimsenin aklına günlerce düşünseler dahi gelmeyecek türden olurdu.

İlim ve tasavvuf ehlinin avamı da, havassı da kendisinden istifade eder, nasiplerini alırlardı. Hidayet ve salâh rehberi, rabbânî bir âlimdi. Bir çok çirkin bidati öldürmüş, bir çok güzel sünneti ihya etmiştir. Sayısı ancak Allah tarafından bilinebilecek bir topluluk ondan istifade etmiştir. Ona verilen lütfu ilâhînin benzerinin başka birilerine verilmesi pek nâdirdir. Allah ruhun şâd edip kabrini nurlandırsın.

MOLLA ATÛFÎ

Devrin fazilet ve kemal ehli, ilmiyle âmil âlimlerinden biri de 'Atûfî' lakabıyla meşhur olan Molla Hayrettin Hızır'dır.

Merhum, zamanın âlimlerinden okuduktan sonra, Molla Bahşî'den Tefsir ve Hadis dersi almıştır. Molla Abdî Amâsî'den Meânî ilmi, büyük Molla Kâdızâde Rumî'nin torunu Molla Kutbeddin Mehmet'ten Aklî ilimleri tahsil etmiştir. Molla Hocazâde'den Usûl ilmi, Molla Efdalzâde'den Şer'î ilimler okumuştur. Bilahare Sultan İkinci Bayezıt'ın saraydaki kullarının hocalığına tayin edilmiş, daha sonra vaaz yolunu seçmiştir. Bu görevinde kendisine elli dirhem yevmiye bağlanmıştır.

Rahmetli, Cuma günleri İstanbul'un değişik camilerinde tefsir yapardı. [416] Edebî ilimleri çok iyi bilirdi. Meânî ve Beyân ilimlerinde tam bir uzmandı. Tefsir ilmini de çok iyi bilirdi. İnsanlardan uzakta kendini ıslah ile meşgul olurdu.

el-Keşşâf tefsiri üzerine bir hâşiyesi, *el-Meşârık* şerhi, tıbba dair bir kitabı ve Kelam ilmine dair muhtelif risâleleri mevcuttur.

Merhum dokuz yüz kırk sekiz yılında vefat etmiştir. Allah ruhunu şâd etsin, kabrini nurlandırsın.

MOLLA EŞREFZÂDE

Devrin ilmiyle âmil âlimlerinden biri de 'Eşrefzâde' lakabıyla tanınan Molla Abdülhamid b. Eşref'tir.

Merhum, Kastamonu vilayetinde dünyaya gelmiş ve çağının âlimlerinden ders almıştır. Bilahare tasavvufa meylederek Nakşibendî tarikatından, Şeyh Uzun Muslihuddin'in yarenleri arasına katılmıştır. Onun vefatı üzerine vaaz yolunu seçmiş ve kendisine günlük otuz dirhem yevmiye bağlanmıştır. Kendisi İstanbul'da vaaz verirdi.

Tefsirde uzmanlığı olan bir âlimdi. Konuları gayet akıcı ve kolay bir dille anlatırdı. Evinde de tefsir dersleri verirdi. Bir çok kimse kendisinden istifade etmişti.

Züht ehli, insanlarla fazla ilişkisi olmayan, dünyevi meşgalelerle kafasını yormayan, kendini ıslah etmekten başka tasası bulunmayan bir insandı. Genelde susar, tanınmak istemezdi. Vakur ve heybetli bir

zât idi. Dokuz yüz kırk sekiz yılında vefat etti. Allah ruhunu şâd etsin, kabrini nurlandırsın. [417]

MOLLA İSA HALİFE

Devrin ilmiyle âmil âlimlerinden biri de Molla İsa Halife'dir.

Merhum, Kastamonu nâhiyelerinden birinde doğmuştur. Zamanın âlimlerinden okuduktan sonra değerli Molla Efdalzâde'nin hizmetine girmiştir. Bilahare tasavvuf yoluna girerek vâizliği tercih etmiştir. Kendisine otuz dirhem yevmiye bağlanmıştır. Cuma günleri İstanbul'un muhtelif camilerinde vaaz ederdi.

Tefsir, vaaz ve zikir konularında maharetli ve yetkin bir âlimdi. Diğer ilimlerde de söz sahibiydi. Sözü, insanlar üzerinde çok etkili olurdu. Vaaz esnasında duruma uygun Farsça beyitler söylerdi. Bilahare Fatih Camii'ne hatip olarak tayin edilmişse de, bir süre sonra hitabeti bırakarak vâiz olmuştur.

Bu hal üzere vefat etmiştir. Allah ruhunu şâd etsin, kabrini nurlandırsın.

MOLLA TÜRÂBÎ

Devrin ilmiyle âmil âlimlerinden biri de 'Türâbî' lakabıyla meşhur molladır.

Zamanın âlimlerinden okuduktan sonra büyük Molla Hüsamzâde'nin, ardından, Molla Ali Arabî'nin hizmetine girmiştir. Tahsilini tamamladıktan sonra Sultan İkinci Bayezıt tarafından saraydaki kullarının hocalığına tayin edilmiştir. Bu görevin ardından önce Filibe Medresesi'ne, sonra Edirne'deki Halebî Medresesi'ne tayin edilmiştir. Bilahare vaaz yolunu seçmiş ve kırk beş dirhem yevmiye bağlanarak bu göreve devam etmiştir. Bu hal üzere vefat etmiştir.

Merhum, sâlih, sufî fakirlerini ve şeyhlerini seven bir insandı. İslam fıtratı üzere ve Sünnet-i Nebevî'ye uygun yaşar, bidatlerden uzak dururdu. İyiliksever ve özü sözü doğru bir insandı. Vecd ve hal sahibi bir insandı. [418] Mizaha meyilli olup meclisinde bulunanları hem güldürür hem ağlatırdı. Yemeğe çok düşkündü. Kendisini görmeyen biri, onunki kadar yemek yenebileceğini ihtimal dahilinde görmezdi. Buna rağmen açlığa karşı da çok sabırlıydı. Doksan yaşını devirmesine rağmen, çok güçlü bir bünyeye sahipti. Öyle ki her hangi birinin elini sıkıca tuttuğunda kırmasından korkulurdu. Nitekim gençliğinde atların nallarını parmağıyla kırdığı anlatılırdı. Allah kabrini nurlandırsın.

ŞEYH MUHYİDDİN AMÂSÎ

Sultan Selim devrinin ilmiyle âmil, fazilet ve kemal ehli âlimlerinden biri de Molla Şeyh Muhyiddin Mehmet Amâsî'dir.

Merhum; âlim, fâzıl, müfessir, muhaddis, vaaz ve zikir ehli bir insandı. Yapı olarak insanları etkileyici, duası makbul bir zât idi. Takva ve vera'ı sayesinde avam ve havassı çeken bir kişiliğe sahipti. Sufî tarikatına müntesipti. Allah ruhunu şâd etsin, kabrini nurlandırsın.

MOLLA TOKATÎ

Devrin ilmiyle âmil, fazilet ve kemal ehli âlimlerinden biri de Molla Tokatî'dir.

Bu nispet ile pek meşhur olduğundan tam adını öğrenemedik. Amasya beldesinde müderris olan Molla, ölünceye kadar

oradan ayrılmamıştır. Büyük Sultan Kanuni devrinin başlarında vefat etmiştir.

Fazilet ehli, muhakkik bir âlimdi. İnsanlardan tamamen uzak, ders ve ibadetle meşgul olurdu. Halktan kopuşu o dereceye varmıştı ki, öğrenciler dışındaki meclislerde fazla duramaz, çok çekinirdi. Kısaca mübarek, rabbanî bir âlimdi. Allah ruhunu şâd etsin, kabrini nurlandırsın. [419]

MOLLA EŞREFZÂDE

Devrin fazilet ve kemal ehli, ilmiyle âmil âlimlerinden biri de Molla Muslihuddin Musa b. Musa Amâsî'dir.

Merhum, Amasya'daki Sultan Bayezıt Camii'nin kütüphane memuru idi. Bu nedenle halk arasında 'Hafız-ı kütüb' olarak tanınmıştı. Zamanın âlimlerinden okuduktan sonra, İran diyarına gitmiş ve oraların âlimlerinden okumuştur. Bilahare Arap diyarlarını dolaşmış ve oraların âlimlerinden de ilim tahsil etmiştir. Hac farizasını ifa ettikten sonra Anadolu'ya dönmüş ve değerli Molla Efdalzâde'nin hizmetine girmiştir. Bir müddet sonra tasavvuf yolunu seçerek bu yolda büyük mesafe almıştır.

Emekli olduktan sonra Amasya'ya yerleşmiş; talebe okutmaya, fetva vermeye ve çocukları yetiştirmeye devam etmiştir. Yüce Allah'ın arzı üzerindeki canlı bereketlerinden biriydi. Sağlam karakterli, halim selim, mütevazı, dindar, günahlardan sakınan, inancı düzgün, hoş sohbet ve hayır sever bir insandı.

Tefsir ve Hadis başta olmak üzere Aklî ve Edebî ilimlerde çok derin bilgiye sahipti. Usûl ve Fıkıh ilimlerinde de çok yetkin bir âlimdi. Fıkıh ilmini baş tacı etmişti. Fıkıhla ilgili konularda onun kadar hazır cevap birini bulmak zordur. Fıkıh sahasında tanınmış on fıkıh eserini birleştirerek mükerrerlerini çıkartmak ve konularını yeniden sıralamak üzere yeni bir fıkıh koleksiyonu oluşturmuş ve bu eserine *Mahzenu'l-Fıkh* adını vermiştir. Bu eserin muğlak ibareleri için de, kendi ince hattıyla otuz defter hacminde bir şerh yazmıştır. Allah ruhunu şâd etsin, kabrini nurlandırsın.

MOLLA MUİDZÂDE AMÂSÎ

Devrin fazilet ve kemal ehli, ilmiyle âmil âlimlerinden biri de 'Muidzâde Amâsî' künyesiyle meşhur molladır. [420]

Bu künye ile meşhur olmasından dolayı tam adını bulamadık. Merhum, fazilet sahibi bir âlim, tahkik ve tetkik ehli, Allah korkusuyla dolu bir insandı. Hemen bütün ilim dallarında söz sahibiydi. İnsanlardan el etek çekmiş, tasavvuf yoluna girmişti. Sürekli niyaz eder, Allah'a yakarırdı. Duası makbul, sevilip sayılan mübarek bir zât idi. Allah ruhunu şâd etsin, kabrini nurlandırsın.

MOLLA ABDULLAH HÂCE

Devrin fazilet ve kemal ehli, ilmiyle âmil âlimlerinden biri de Molla Abdullah Hâce olup Köprücük kasabasındandır.

Merhum, Arapça ve Fıkıh alanlarında derin bilgisiyle meşhurdu. Çağında yaşayan hiçbir ilim talebesi yoktu ki; ona gelip Arapça ve Fıkıh okumamış olsun. Halktan uzak, ibadet ve tedrisat ile meşgul olurdu. Sâlih, fakîh, yaşantı bakımından sevilip sayılan, duası kabul edilen bir insandı. Allah ruhunu şâd etsin, kabrini nurlandırsın.

MOLLA DEDECİK OĞLU

Devrin fazilet ve kemal ehli, ilmiyle âmil âlimlerinden biri 'Dedecik Oğlu' lakabıyla şöhret bulan molladır.

Merhum, Ladik kasabasında yaşardı. Öğrencilere Kırâat-i Aşere okuturdu. Sahih bir itikada, hoş bir sirete sahipti. Sâlih, âbit ve zâhit bir şahsiyet olup duası makbuldü. Aza kanaat eder, halktan uzakta yaşardı. Allah ruhunu şâd edip kabrini nurlandırsın.

MOLLA İBN KAFFÂL

Devrin fazilet ve kemal ehli, ilmiyle âmil âlimlerinden biri 'İbn Kaffâl' adıyla meşhur olan molladır.

Merhum Sinop beldesinde yaşardı. Sâlih, âbit, zâhit ve mübârek bir insandı. [421] İnsanlardan uzakta ilim ve tedrisat ile meşgul olurdu. Talebelere Kırâat-ı Seb'ayı okuturdu. Allah ruhunu şâd etsin, kabrini nurlandırsın.

MOLLA SÂDIK

Devrin ilmiyle âmil âlimlerinden biri de, Molla Sâdık Halife Manisavî'dir.

Merhum, Kıraat ilminde öğrencilerin uğrağıydı. Onlara Kırâat-ı Seb'ayı öğretirdi. Çok sayıda öğrenci kendisinden istifade etmişti. Sâlih, âbit, zâhit ve mübarek bir insandı. Hayırsever bir yapısı vardı. Allah ruhunu şâd etsin, kabrini nurlandırsın.

MOLLA MEHMET B. MOLLA FÂZIL

Devrin ilmiyle âmil âlimlerinden biri de Molla Mehmet b. Molla Fâzıl b. Hacı Hasan'dır.

Merhum, zamanın âlimlerinden okumuş, tahsilini tamamladıktan sonra İstanbul'daki Vezir Mahmut Paşa Medresesi'ne müderris olarak tayin edilmiştir. Zeki ve işlek zihne sahip bir insandı. Aklî ilimler konusunda kapsamlı bilgiye sahipti. Gündelik hayat bakımından tuhaf ve lükse düşkündü. Hizmetçileri çoğaltmayı ve refahı severdi. Bu nedenle müderrisliği bırakıp kadılığa meyletti. Muhtelif beldelerde kadılık yaptı.

Sultan Selim Han İran seferinden dönerken kendisini karşılayanlar arasında Molla Mehmet de vardı. O sırada Kütahya Kadısı olarak görev yapıyordu. Sultan Selim, emîrlerin giydiği türden gösterişli ve lüks kostümler içinde görünce kendisine emirlik verdi. Bu sayede, bazı beldelerin emîri olarak görev yaptı. Cömert ve güzel ahlaklı bir insandı. Nesir yazımı, şiir ve tarih konusunda çok bilgili bir âlimdi. Allah ruhunu şâd edip kabrini nurlandırsın. [422]

MOLLA MEHMET PAŞA

Devrin ilmiyle âmil âlimlerinden biri de, Sultan İkinci Bayezıt'ın hocası Molla Muarrifzâde'nin torunu Molla Mehmet Paşa'dır.

Merhum, zamanın âlimlerinden okuduktan sonra İstanbul'daki Kalenderhane Medresesi'ne tayin edilmiştir. Bu görevin ardından, Edirne'deki çift medreseden birine nakledilmiştir. Sultan Selim Han devrinde Divan-ı Âlî'de müvekki'likle görevlendirilmiştir. Bilahare Sultan Selim'in ve-

ziri olmuş ve bu görevi sırasında vefat etmiştir.

Rahmetli; zeki, üstün tabiatlı, açık zihinli ve çok akıllı bir insandı. Hüsnü tedbiri sever, sohbet âdâbını bilirdi. Bu meziyetleri sayesinde Sultan Selim Han'ın yakın çevresine girmişti. Dokuz yüz yirmi üç yılında genç yaşta vefat etmiştir. Allah ruhunu şâd etsin, kabrini nurlandırsın.

MOLLA İSA PAŞA

Devrin ilmiyle âmil âlimlerinden biri de Vezir İbrahim Paşa'nın oğlu Molla İsa Paşa'dır.

Merhum, zamanın âlimlerinden okuduktan sonra İstanbul'daki Vezir Davud Paşa Medresesi'ne tayin edilmiştir. Bilahare Edirne'deki çift medreselerden birine atanmış, bu görevin ardından Divan-ı Âlî müvekkilliğine getirilmiştir. Daha sonra bazı beldelerin verilmiş, Şam Emîri olarak görev yaptığı sırada vefat etmiştir.

Molla İsa Paşa birkaç ilme iyice vakıf, diğer ilimleri de belli düzeyde bilirdi. Resmi görevlerine rağmen ilmî araştırmaları bırakmamıştır. Kimse tarafından kandırılamayacak düzeyde akıllı bir insandı. [423] Edepli, geçimi güzel ve hoş sohbet bir insandı. Allah ruhunu şâd etsin, kabrini nurlandırsın.

MOLLA NİHANÎ

Devrin ilmiyle âmil âlimlerinden biri de 'Molla Nihanî' adıyla meşhur molladır.

Bu lakap ile tanındığı için asıl adını bulamadık. Merhum, eşraftan bir zâtın azatlısıydı. Küçüklüğünde temel ilimleri okuduktan sonra, büyük âlimler ile tanışma fırsatı bulmuş, hepsinin yanında da kabul görüp akranlarına karşı üstünlük sağlamıştır. Ders aldığı âlimlerden Molla Ömer b. Hacı Hasan'ın hizmetine girmiş ve tahsilini onun yanında tamamladıktan sonra bu Molla'nın İstanbul'da yaptırdığı medreseye müderris olarak tayin edilmiştir. Bilahare Üsküp'teki İshâkiye Medresesi'ne, oradan da İstanbul'daki Vezir Mustafa Paşa Medresesi'ne tayin edilmiştir.

Müderrislikten ayrıldıktan sonra Hicaz'a gitmiştir. Bir arkadaşı onunla ilgili olarak şunu anlatmıştı: "Hac farizasını bitirince hastalandı. Hastalığı esnasında çeşitli makamlarda bulunduğu ve Allah'a kulluktan başka şeylerle meşgul olduğu için çok üzüldü. İyileşmesi halinde bir daha müderrislik yapmayacağına dair Allah'a ahit verdi." Ne var ki bu hastalığı sırasında vefat ederek dokuz yüz yirmi beş veya yirmi altı yılında vefat etti.

Fazilet sahibi bir âlimdi. Arapça, Tefsir ve Fıkıh Usûlü başta olmak üzere bütün ilim dallarında söz sahibiydi. Arapça, Farsça ve Türkçe hem nazım, hem de nesirde yetenekli bir edebiyatçı idi. Arkadaşlarından birinde Arapça bir şiirini görmüştüm. Gerçekten fasih ve beliğ bir şiirdi. Allah kabrini nurlandırsın. [424]

MOLLA HAYDAR

Devrin fazilet ehli âlimlerinden biri de Molla Haydar'dır.

Molla Hayalî'nin kardeşinin oğlu olup, annesi Mehmet b. Mehmet Şah Fenârî'nin kızıdır. Merhum; zamanın âlimlerinde okuduktan sonra değerli âlim Molla Seyyidî Mehmet Kocavî'nin hizmetine girmiştir. Molla Seyyidî bu sırada Edirne'deki Dârül-Hadis Medresesi'nin müderrisi olarak görev yapıyordu. Bilahare onun muidi olmuş, Al-

lâme Teftazânî'nin *eş-Şerhu'l-Mutavvel li't-Telhîs* adlı eserini ona baştan sona okumuştur.

Molla Seyyidî öğrencisi Molla Haydar hakkında şöyle demiştir: "Bana *Sahîh-i Buhârî*'yi baştan sona tam bir tahkik ve titizlik içinde okudu. Ders esnasında, Kirmânî'nin *Şerhu Sahihi'l-Buhârî* adlı eserini de takrîr ediyordu."

Bilahare Mısır'a gitti. Oranın âlimlerinden Tefsir, Hadis, Usûl ve Fürû dersleri aldı. Oradaki tahsilinin ardından Anadolu'ya döndüğünde, kendisini Sultan İkinci Mehmet'in Bursa'daki vakıflarının mütevelliliğine tayin ettiler. Bilahare aynı şehirde bulunan Sultan Orhan Gazi vakıflarının mütevellisi oldu. Bu görevde bulunduğu sırada Sultan Selim Han devrinin sonlarında vefat etti.

Merhum, güzel görünümlü, hoş sohbet, yaşantısı düzgün, şakacı, münazara gücü yüksek ve akıllı bir insandı. Kısaca ifade etmek gerekirse meclis ve toplantıların süsüydü. [425] Arapça nazım ve nesirde yetkin bir insandı. Gayet güzel Arapça şiirler söylerdi. Allah kabrini serin, makamını nurlu kılsın.

MOLLA HIZIR ŞAH

Devrin fazilet ehli âlimlerinden biri de Molla Hızır Şah b. Molla Mehmet b. Molla Mehmet b. Molla Hacı Hasan'dır.

Merhum, zamanın âlimlerinden ders aldıktan sonra Molla Alaeddin Cemalî'nin muîdi olmuştur. Bilahare babasının İstanbul şehrindeki medresesine müderris olarak tayin edilmiştir. Sonra kadılık makamına meyletmiş ve bazı beldelerde kadı olarak görev yaptıktan sonra kadı olarak ölmüştür.

Merhum; halim selim ve sağlam karakterli bir âlimdi. Kendi halinin ıslahıyla meşgul olur, başkalarının yaptıklarıyla meşgul olmazdı. Bir müddet onun komşusu olduk. Bu süre zarfında ne söz, ne de fiiliyle bizi incitmiştir. Allah ruhunu şâd etsin, kabrini nurlandırsın.

MOLLA AHİ ÇELEBİ

Devrin mâhir tabiplerinden Molla Mahmut b. Kemal; Ahî Çelebi lakabıyla meşhur olup 'Ahî Can' diye de tanınır.

Merhumun babası Kemaleddin Tebriz beldesindendi. Mahir bir tabip olarak Anadolu'ya gelmiş, Kastamonu emîri İsmail Bey'in hizmetine girmişti. Söz konusu emîr bu vilayeti Sultan İkinci Mehmet'e teslim edip Rumeli'ne göçünce, Molla Kemaleddin de İstanbul'a giderek Vezir Mahmut Paşa Çarşısı'nda bir dükkan açmıştı. Tabiplik bilgisiyle kısa sürede tanınmıştı. [426] İnsanlar hastalarını ona getirir, tedavide kendisine müracaat ederlerdi. Tabiplik sayesinde büyük bir servete sahip olmuştu. Bu servetiyle İstanbul'da bir ev satın alarak vefatına kadar orada yaşamıştır. Sultan İkinci Mehmet kendisinden sarayda tabip olmasını istemişse de "Hürriyetin ardından köleliği neyleyim?" diyerek sultanın teklifini geri çevirmiştir.

Ahî Çelebi, babasının vefatından sonra Hekim Kutbeddin ve Hekim İbn Müzehheb'in hizmetine girerek tıp ilmini onlardan tahsil etmiştir. Tıpta çok ilerleyip uzmanlığını geliştirmiş ve çok değişik tedavi yöntemleri bulmuştur. Bu meziyetleri sebebiyle Sultan İkinci Mehmet tarafından inşa ettirilen hastanenin baştabipliğine tayin edilmiştir. Bilahare Sultan İkinci Bayezıt tarafından önce saray tabipleri arasında, ardından saray mutfağının başına getirilmiştir. Sultan Ahî Çelebi'nin hizmetlerinden çok memnun kalmış, tabiatına uygun yemeklerin hazırlanmasında gösterdiği gayretten dolayı ken-

disine şükranda bulunmuş, yakın çevresine alarak ilgisini eksik etmemiştir.

Ahî Çelebi, gerçekten hoş sohbet bir insandı. Bu yüzden vezirler kendisini çekemeyerek azlini gerektirecek bir oyun planlamış ve sonuçta saraydaki görevinden azledilmişti. Ancak Sultan bir süre sonra oynanan oyunu fark ederek kendisini eski görevine iade etmiş, bir süre sonra da saray baştabipliğine tayin etmiştir. Bu sayede müreffeh ve izzet ü ikram içinde bir hayat sürmüştür.

Sultan Selim Han tahta oturduğunda kendisini görevden almışsa da, bir süre sonra tekrar aynı göreve getirmiş ve yakınları arasına almıştır. Ahî Çelebi bu sayede büyük bir servet ve itibara sahip olmuştur. Büyük Sultan Süleyman Han tahta oturduğunda, o da önce görevden almışsa da tekrar iade etmiştir. Dokuz yüz otuz yılında hacca gitmiş ve [427] hac farizasını eda ettikten sonra uğradığı Mısır'da vefat etmiş ve İmam Şafii hazretlerinin kabri civarına defnedilmiştir. Öldüğünde doksan altı yaşında olmasına rağmen gayet dinçti ve bir dişi dahi dökülmemişti. Allah ruhunu şâd etsin, kabrini nurlandırsın.

MOLLA BEDREDDİN

Devrin ilmiyle âmil âlimlerinden biri de 'Hüdhüd' lakabıyla tanınan Tabip Molla Bedreddin'dir.

Merhum, gençliğinde zamanın âlimlerinden ders aldıktan sonra Muarrifzâde lakabıyla tanınan büyük mollanın hizmetine girmiştir. Ancak daha sonra, tıp ilmine meylederek Hekim Muhyiddin'den tıp tahsil etmiş ve saray tabipleri arasına girmiştir.

Âlim, sâlih, halim selim, sağlam karakterli, yol yordam bakımından herkesin kabul ve rızasına mazhar olmuş bir insandı. İyiliksever ve alçakgönüllü biri olması sebebiyle herkesçe sevilirdi. Dokuz yüz elli yılından sonra iffet ve salah üzere vefat etmiştir. Allah ruhunu şâd etsin, kabrini nurlandırsın. [428]

ŞEYH MUSLİHUDDİN

Devrin tanınmış şeyhlerinden biri de, Bursa'da imam Hak ârifi Şeyh Muslihuddin'dir.

Merhum, daha sonra Hak ârifi Şeyh Molla İyâs'ın hizmetine girmiş, kızıyla evlenerek yanında terbiye görmüş ve sufî âdâbını tahsil etmiştir.

Edepli, heybetli ve vakûr bir zât idi. Halktan uzak olmayı severdi. Meşhur kerâmetler sahibidir. Burada söz uzayacağı için bunlara girmeyi uygun görmüyoruz. Allah aziz sırrını mukaddes kılsın.

ŞEYH NASÛH TOSYEVÎ

Devrin tanınmış şeyhlerinden Hak ârifi Şeyh Nasûh Tosyevî.

Merhum, sâlih bir âlimdi. Kur'an hafızıydı. Çok güzel hüsn-i hat yazar, şiir söylerdi. Bilahare Zeyniyye tarikatına intisap etti. Sonrasında Hak ârifi Şeyh Tâceddin Karamanî'ye bağlanmış ve onun nezaretinde irşat makamına erdikten sonra vefatı üzerine şeyhinin zâviyedeki postuna oturmuştur.

Merhum, doğduğu beldede dokuz yüz yirmi üç veya yirmi dört yılında vefat etmiştir. Allah aziz sırrını mukaddes kılsın.

ŞEYH AHİ ŞORBA OĞLU

Devrin tanınmış şeyhlerinden biri de 'Ahî Şorba Oğlu' lakabıyla meşhur Hak ârifi Şeyh Mehmet'tir. [429]

Merhum, Allah'ın zât ve sıfatlarını bilirdi. Bütün hallerinde istiğrâk sahibiydi. Müritleri irşat konusunda çok güçlüydü. Tarikat eğitimini Hak ârifi Şeyh Akşemseddin hazretlerinin oğlu Şeyh Fazlullah'ın yanında tamamlamıştır.

Halktan uzak kalmayı sever, zenginle fakiri bir tutardı. Bazı geceler, zikir meclisine ilk kez katılan biri bulunduğunda, kandilin söndürülerek Zikrullah'a devam edilmesini emrederdi. Bir süre sonra zikir meclisinde bulunanlara türlü hal ve nurlar görülür, bunların gözle görülmesi mümkün olmazdı. Müridin ilk katılımında bunlar görülürse, şeyhinin hizmetine devamı halinde kim bilir ne hallere şahit olacaktır. Merhum, vefatına yakın canlarından birine şöyle demiştir: "Bende bir yüzülme olacak. Üç gün sonra eğer bedenimde bir şişme görürseniz beni defnedin. Aksi takdirde bırakın. Dediği gün kendisini gören bir zat şöyle demiştir: 'Şeyhimiz ölmüştür. Ne hisleri açık, ne de hareket ediyor. Hayat alameti kalmamıştır.' Üç gün sonra göğsünün üzerinde bir şişme görerek kendisini defnettik."

Şeyh hazretlerinin bunun dışında bir çok hal ve kerametleri olmuştur. Bizce bu kadarı kâfidir. Allah sırrını mukaddes kılsın.

ŞEYH EBU ŞÂME

Devrin tanınmış şeyhlerinden biri de 'Ebu Şâme' adıyla bilinen Hak ârifi Şeyh Muhyiddin Mehmet'tir.

Merhum, Kastamonu beldesine yakın bir dağda yaşardı. Tam bir uzlet içinde dağda yaptırdığı zâviyede kalır, müritlerin terbiyesiyle meşgul olurdu. Tam bir zâhit, âbit, vera sahibiydi. [430] Merhum, akıldan geçenleri bilirdi. Sözü uzatmaktan çekindiğimiz için menkıbelerine girmek istemiyoruz. Allah sırrını mukaddes kılsın.

ŞEYH HACI ÇELEBİ

Sultan Selim Han devrinin tanınmış âlim şeyhlerinden biri de 'Hacı Halife' lakabıyla tanınan Hak ârifi Şeyh Abdürrahim Müeyyedî'dir.

Merhum, önceleri ilim talebesindendi. Molla Sinan Paşa ve Molla Hocazâde gibi zevattan okumuştu. Hocalarını onu, o da hocalarını takdirle anardı. Aynı şekilde 'Paşa Çelebi' olarak şöhret bulan büyük Molla Gıyaseddin de öğrencisini hayırla anardı. Merhum babam şöyle derdi: "Rahmetli, öğrencilerinden hiçbirini onun gibi takdirle anmamıştı."

Şeyh Hacı Halife, ilim denizinde biraz mesafe aldıktan sonra tasavvuf yoluna süluk ederek Hak ârifi Şeyh Muhyiddin İskilibî'nin hizmetine girmiş ve onun nezaretinde tasavvufla ilgili dileklerine ulaşıp çok büyük şana sahip olmuştur. Daha sonra Şeyh Muslihuddin Sirozî'nin vefatı üzerine şeyhinin zâviyesinde irşat makamına oturmuştur. Bu vazifesi sırasında bir çok müridi terbiye edip eğitmiştir. Merhum, ilim ve ameli şahsında cem etmiş, fazilet ve zekasıyla mümtâz bir şahsiyetti. Özellikle Aklî ilimler ve Hikemiyatın dallarında çok yetkindi. Arapça bilgisi tamdı. hüsn-i hat yazardı. Tasavvuf ilimlerinde büyük bir alametti. Pek çok kerametler izhar etmişti. [431] Merhum, dokuz yüz kırk dört yılında vefat etmiştir. Allah aziz sırrını mukaddes kılsın.

ŞEYH MUHYİDDİN MEHMET

Devrin tanınmış şeyhlerinden biri de Hak ârifi Şeyh Muhyiddin Mehmet b. Molla Bahaeddin'dir.

Merhum, gençliğinde dinî ilimlerin tahsiline başlamıştı. İlk olarak babasından ders aldıktan sonra büyük Molla Hatibzâde'den okumuş, sonra sırayla Molla Muslihuddin Kastalânî ve Molla Muarrifzâde'den ilim tahsil etmişti. Bilahare tarikat yoluna meylederek Hak ârifi Şeyh Muhyiddin İskilibî'nin hizmetine girmiştir. Şeyhinin yanında tasavvuf ilimleri adına muradına ermiş, şeyhinden irşat için icazet almıştır. Bir müddet memleketi Balıkesir'de oturduktan sonra İstanbul'a gelmiş, Şeyh Abdürrahim Müeyyedî'nin vefatı üzerine şeyhinin zâviyesine yerleşerek bir çok mürit eğitmiştir.

Merhum; ilmiyle âmil, fazilet ve kemal ehli, âbit, zâhit, vera ve takva sahibi, şeriata gayet bağlı ve tarikat âdâbını gözeten bir insandı. Hakkı her yerde dile getirir, Allah yolunda hiçbir kınayıcının kınamasından korkmazdı. Şer'î ilimlerin usûl ve fürûunu bilir, Tefsir ve Hadis ilimlerinde söz söyleyebilirdi. Arapça ilimleri ve Aklî ilimler konusunda da maharetli bir âlimdi.

İmam-ı Azam Ebu Hanîfe'nin (ra) *Fıkh-ı Ekber* adlı eserini şerh etmiştir. Bu şerhte Kelam ile Tasavvuf yöntemlerini cem etmiş, meseleleri gayet güzel bir şekilde ele alarak ilim derecesinden ayân derecesine yükseltmiştir. [432] Tasavvuf ve diğer ilim dallarına ait sayılamayacak kadar çok miktarda risâle yazmıştır. Müftü Molla Alaeddin Cemalî hastalanıp rahatsızlığı uzun sürünce fetva yazamaz hale gelmişti. Bunun üzerine 'Fetva yazımı konusunda yerini alabilecek bir âlim seç' demişler, o da fıkıh bilgisi, titizlik ve takvasından emin olduğu Molla Şeyh Muhyiddin Çelebi'yi seçmişti.

Şeyh Muhyiddin Mehmet ile aramızda bazı garip olaylar geçmiştir ki biri şudur: Sahn Medreseleri'nde müderris olarak çalışırken rüyamda Allah Resulü'nü (sav) görmüştüm. Bana Medine-i Münevvere'den bir taç hediye etmişti. Bu rüyayı gecenin son üçte birinde görmüştüm. Kalkıp *Beydâvî Tefsiri*'ni mütâlaa etmeye başladım. Sabah namazını kıldığımda Şeyh Muhyiddin tarafından bir elçi gelerek bana onun selamını getirip şu mesajını iletti: "Gece görmüş olduğunuz rüyanın yorumu şudur ki kadı olacaksınız." Halbuki o rüyayı gördükten sonra Şeyh tarafından gelen elçiden önce kimseyle konuşmamıştım. Şeyh hazretleri rüyamı keşf yoluyla öğrenmişti. Birkaç gün sonra yanına gittiğimde rüyayı ve yorumunu hatırlattım. "Evet, aynen öyle olacaktır" dedi. Ben de "Benim böyle bir talebim yok. Ama ben istemeksizin sizin tarafınızdan gelirse, geri çevrilmez." Kadılık görevini kabul ediş sebeplerimden biri de buydu.

Merhum, Vezir İbrahim Paşa zamanında bir takım gerçekleri dile getirmiş, bu da vezirin canını sıkmıştı. Şeyhi sevenler, vezirin ona bir fenalık etmesinden çekinerek bu tür konuşmalarda bulunmamasının tavsiye ettiler. Şeyh buna şöyle cevap verdi: "En fazla şu üçünü yapabilir: Canımıza kıyar ki bu şahadettir. Hapse atabilir ki o da uzlet ve halvettir. Bu da bizim yolumuzdur. [433] Ya da sürgün eder ki o da bizim için hicrettir. Bunun için de Cenab-ı Hak'tan sevap umulur."

Merhum, dokuz yüz elli bir yılında hacca gitti. Bir sonraki yıl hacdan dönüşünde Kayseri'de vefat etti ve şeyhinin şeyhi olan Şeyh İbrahim Kayseri'nin yanına defnedildi. Allah sırlarını mukaddes kılsın.

HOCAZÂDE MUSLİHUDDİN

Devrin tanınmış şeyhlerinden biri de Hak ârifi Şeyh Muslihuddin Mustafa'dır ki; nesep bakımından Molla Hocazâde'ye nispetle meşhurdur.

Merhum, başlangıçta bazı ilimleri okuduktan sonra Hak ârifi Şeyh Hacı Halife'nin hizmetine girmiş ve tarikat terbiyesini onda tamamlayarak irşat icazeti almıştır. Şeyh Safiyyüddin'in vefatından sonra da onun vasiyetiyle makamına geçmiştir. Bilahare Şeyh Nasûh sebebiyle zâviyeyi terk ederek halktan tamamen kopmuş ve halini ıslah ile meşgul olmuştur.

Merhum; mütevazı, günahlardan sakınan, edepli, heybetli, vakur ve sabırlı bir insandı. Yüzünde istiğrâk ve vecdin izleri görünürdü. Bilahare Kudüs'e göçmüş ve dokuz yüz otuz yıllarında orada vefat etmiştir. Allah aziz sırrını mukaddes kılsın.

ŞEYH MUALLİMZÂDE

Devrin tanınmış şeyhlerinden biri de 'Muallimzâde' lakabıyla meşhur olan Hak ârifi Şeyh Muslihuddin Mustafa'dır.

Merhum, zâhirî ilimlerin tamamını iyi bilen Kur'an hafızı bir âlimdi. Kur'an-ı Kerim'i yedi, hatta on kıratla okurdu. Bilahare tasavvufa meylederek Şeyh Hacı Halife ve Şeyh İbn Vefâ'nın sohbetlerine katılmıştır. Daha sonra Şeyh Nasûh kendisine irşat icazeti vermiş ve zâviyedeki yerine geçirmiştir. [434]

Merhum; edepli, ince düşünceli, vakur, sabırlı, Allah'tan çok korkan, itaâtkâr, mücâhede ve riyâzet ehli bir insandı. İçi dışı akpak bir zât idi. Kırk yıl boyunca teravih namazlarını hatimle kıldırmıştı. Hicrî dokuz yüz kırk yılında vefat etti. Allah sırrını mukaddes kılsın.

ŞEYH NEBÎ HALİFE

Sultan Selim Han devrinin tanınmış şeyhlerinden biri de Nebî Halife'dir.

Merhum, Hak ârifi Şeyh Hacı Halife'nin hizmetine girmiş ve tarikat terbiyesini onun nezaretinde ikmal etmiştir. Şeyhinin vefatından sonra evine kapanarak kendi haliyle meşgul olmuştur. Allah'a çok yakaran, âbit, zâhit, vera ve takva sahibi bir insandı.

Kendisiyle oldukça uzun bir süre arkadaşlık ettim. Bu süre zarfında edebe muhalif tek bir davranışına dahi şahit olmadım. Başkalarının hatalarını kesinlikle zikretmezdi. Bulunduğu mecliste de bu tür konuşmalara izin vermezdi. Bütün hallerinde şeriat âdâbına riayet ederdi. Hayatım boyunca onun kadar âdâba riayet eden birini görmedim. Merhum, dokuz yüz kırk yılından önce Bursa'da vefat etti. Allah sırrını mukaddes kılsın.

ŞEYH KARA MUHYİDDİN

Devrin tanınmış şeyhlerinden biri de Hak ârifi Şeyh Kara Muhyiddin'dir.

Şeyh Hacı Halife'nin yârenlerinden olup tasavvuf terbiyesini ondan almıştır. Marifet, edep, ibadet ve zühd ehli bir insandı. Allah sırrını mukaddes kılsın. [435]

ŞEYH LÜTFİ HALİFE

Devrin tanınmış şeyhlerinden biri de Hak ârifi Şeyh Lütfullah'tır.

Şeyh Hacı Halife'nin canlarındandı. Âlim, âbit, zâhit, vera ve takva ehli bir insandı. Kendini tamamıyla Allah'a kulluğa vermişti. Bursa'da imamlık yapmış ve orada vefat etmiştir. Allah sırrını mukaddes kılsın.

ŞEYH EMİR ALİ

Devrin tanınmış şeyhlerinden biri de Hak ârifi Şeyh Emir Ali b. Emir Hasan'dır.

Merhum, *el-Kifâye fi şerhi'l-Hidâye* adlı eserin sahibi Seyyid Celâleddin Kirmânî'nin neslinden geliyordu. Babası, Bursa'da medfun Hak ârifi Şeyh Emir Sultan hazretlerinin ocağında yetişmişti. Şeyh Emir Ali de zamanın âlimlerinden ders almıştır ki; bunlar arasında Molla Alaeddin Ali Fenarî ve Molla Mehmet b. Hacı Hasan gibi zâtlar bulunmaktadır. Tahsilini tamamladıktan sonra Bursa'daki Hamza Bey Medresesi'ne tayin edilerek yirmi dirhem yevmiye bağlanmıştır. Bilahare otuz dirhem yevmiye ile emekliye ayrılmıştır. Müderrisliği esnasında tasavvuf yoluna meylettiği için Hak ârifi Şeyh Nasûh Tosyevî tarafından irşat görevine tayin edilmiştir. Bir müddet sonra Hak ârifi Şeyh Tâceddin'e mensup olan zâviyenin irşat postuna oturmuştur. Merhum dokuz yüz kırk yılı civarında vefat etmiştir.

Rahmetli; mübarek yapılı, güzel ahlaklı, temiz ve duru inançlı, şeriat hükümlerini gözeten, mütevazı ve hayalı bir insandı. Ak saçlı, güzel yüzlü, müritleri ve sâlihleri gözeten, cemaatle namazı ihmal etmeyen, iyi huylu bir zât idi. Allah ruhunu şâd etsin, cennetin yüksek köşklerindeki fütuhatını arttırsın. [436]

ŞEYH HIZIR BEY ÇELEBİ

Devrin tanınmış şeyhlerinden biri de Hak ârifi Şeyh Molla Hızır Bey Çelebi b. Molla Ahmet Paşa b. Molla Hızır Bey'dir.

Baba ocağında yetişerek ilmî terbiye almıştır. Tahsilini tamamladıktan sonra Bursa'daki Muradiye Medresesi'ne müderris olarak tayin edilmiştir. Bu görevi sırasında otuz dirhem yevmiye bağlanmıştır. Başarılı talebeler kendisine meyletmiş ve onun nezaretinde bir çok ilmî fazilet kazanmışlardır.

Bilahare tasavvuf yoluna meylederek İstanbul'da medfun Hak ârifi Şeyh Seyyid Ahmet Buharî'nin hizmetine intisap etmiştir. Tasavvuf terbiyesini onun nezaretinde ikmâl edip ahlakını tezhip etmiştir. Bu terbiye sayesinde tevazu ve haya ehli, edep, vakar ve heybet sahibi bir zât olmuştur. Şeriat ahkamını gözetir, tarikat âdâbına riâyet ederdi. Havas tarafından olduğu gibi avam tarafından da sevilen bir kişilikti. Bu meziyetleri sayesinde devrin kıymetli zâtlarından biri haline gelmiş, dokuz yüz yirmi üç veya yirmi dört yılında vefat etmiştir. Allah ruhunu şâd etsin, Firdevs cennetlerindeki fütuhatını arttırsın.

ŞEYH LÂMİÎ ÇELEBİ

Devrin tanınmış şeyhlerinden biri de 'Lâmiî' adıyla şöhret bulan Hak ârifi Şeyh Mahmut b. Osman b. Ali Nakkâş'tır.

Dedesi Ali Bursa şehrindendi. Timur Bursa'ya girdiği zaman henüz küçük yaşta olan Ali'yi yanına alarak Maveraünnehir'e götürmüştü. Ali orada nakkaşlık sanatını öğrenmiş, hatta Anadolu'da nakışlı eğerleri ilk yapan o olmuştu. Oğlu Osman ise memuriyet yoluna girerek Divanı Âlî'de defterdar olmuştur. Molla Lâmiî küçüklüğünden itibaren okumuş ve bir

çok âlimin hizmetine girerek onlardan ilim ve fazilet tahsil etmişti. Molla Ehaveyn ve Molla Mehmet b. Hacı Hasan bunlardan bazılarıdır. [437]

Şeyh Lâmiî sonraki yıllarda tasavvuf yoluna meylederek Hak ârifi Şeyh Emir Buhârî hazretlerinin hizmetine girmiş, tarikat terbiyesini onun yanında tamamlamıştır. Şeyhinin ocağında pek büyük kerametler ve kutsî bilgilere nâil olmuştur. Bu arada otuz beş dirhem yevmiye ile müderrislik görevinden emekliye ayrılmış, Bursa'ya yerleşerek ilim ve ibadetle meşgul olmuştur.

Tabiatı itibarıyla Türkçe nazım ve nesre meyilli idi. Manzum ve mensur türünden bir çok eser telif etti. Bu eserler Osmanlı diyarında meşhur, avam ve havas arasında makbuldür. Merhum, dokuz yüz otuz sekiz yılında vefat etmiş ve Bursa'da defnedilmiştir. Allah ruhunu şâd etsin ve kutsal haziralardaki fütuhatını arttırsın.

ŞEYH SEYYİDÎ HALİFE AMÂSÎ

Sultan Selim Han devrinin tanınmış şeyhlerinden biri de daha önce anlatılan Hak ârifi Şeyh Habib'in (ks) halifelerinden olan Hak ârifi Şeyh Seyyidî Halife Amasî'dir. [438]

Merhum, Şeyh Habib'in Amasya'daki zâviyesinde yaşardı. Vefat edinceye kadar da aynı zâviyede kalmıştır. Hak ârifi, âbit, zâhit, vera ve takva ehli bir zât idi. Heybetli, sükun ve vakarıyla temayüz eden bir kişiliği vardı. Gündüzleri oruç tutar, geceleri ibadetle geçirirdi. Allah yolunda cihad eden erenlerdendi.

Vefatında bulunan biri, mübâreğin cennetteki makamını görerek orayı arzuladığını; özlemiyle yanıp tutuşarak makamına bir an önce kavuşturması, ömrünü uzatmaması için Rabbine yakarışta bulunduğunu anlatmış ve bu meyanda şu sözlerini nakletmişti: "Ne güzel mertebeler bunlar, ne latif huri gözlüler bunlar! Rabbim beni cennete davet ediyor.. Allahım! Canımı bir an önce al ve o makamlara bir an önce kavuştur."

Merhum, Rabbiyle vuslatını arzulayarak ruhunu teslim etmişti. Allah ruhunu şâd etsin ve cennet bahçelerindeki fütuhatını arttırsın. [439]

ŞEYH ABDÜLLATİF

Devrin tanınmış şeyhlerinden biri de Şeyh İbn Vefâ'nın tarikatının mensuplarından Şeyh Abdüllatif'tir.

Merhum, çevresindeki insanlardan kopuk, tamamen kendi haliyle meşgul bir insandı. Zengin-fakir, büyük-küçük ayrımı yapmazdı. Bazı günler cezbeye kapılarak çığlıklar atar, titreme nöbetlerine girerdi.

Şeyh Ali Dede'nin vefatından sonra Şeyh İbn Vefâ'nın postuna oturmuştur. Allah hepsinin sırlarını mukaddes kılsın.

ŞEYH RAMAZAN

Devrin tanınmış şeyhlerinden biri de Kastamonu'da mukim âbit ve zâhit Şeyh Ramazan'dır.

Merhum, büyük Sultan Süleyman Han devrinin başlarında vefat etmiştir –Allah Sultanımızın devletini ebedi kılıp şevketini arttırsın–. Rahmetli; âlim, âmil, âbît, zâhit, sâlih, takva ve vera ehli, geceleri ibadetle, gündüzleri oruçla geçiren, münzevi ve insanlardan uzakta yaşamayı seven bir insandı. Allah'ın arzındaki bereketlerinden biriydi. Allah ruhunu şâd etsin ve kabrini nurlandırsın. [440]

ŞEYH SUHTE SINAN

Devrin tanınmış şeyhlerinden biri de 'Suhte Sinan' lakabıyla meşhur olan Şeyh Sinanüddin'dir.

Merhum Kastamonu beldesindendi. Âlim, ârif, âbit, zâhit, sâlih ve nefsini ve müritleri kemale erdirmekle meşgul, halktan uzak bir zât idi. Sultan Selim Han devrinin sonlarında vefat etmiştir. Allah kabrini nurlandırsın, ecrini misliyle arttırsın. [441]

ONUNCU TABAKA

H. 926 YILI ŞEVVAL AYINDA
SULTAN OLARAK BİAT EDİLEN
SULTAN SELİM HAN –ALLAH ONA SELAMET VERSİN,
DÜNYASINDA DA UKBÂSINDA DA MESUT KILSIN-
OĞLU SULTAN-I AZAM, HAKAN-I MUAZZAM
SÜLEYMAN HAN HAZRETLERİ DÖNEMİNDE
YAŞAYAN OSMANLI BİLGİNLERİ

MOLLA HOCA EFENDİ

Sultan Süleyman Han devrinin fazilet ve kemal ehli ilmiyle âmil âlimlerinden Molla Hayrettin.

Merhum, Kastamonu vilayetindendir. Zamanın âlimlerinden okuduktan sonra önce Molla Ahî Yusuf'un hizmetine, ardından Molla Muslihuddin Mustafa Berîkî'nin hizmetine girmiştir. Tahsilini tamamladıktan sonra Sultan-ı Azam Süleyman Han'ın hocası olmuş, Sultan'ın gönlüne taht kurmuştur. Bu konumu sebebiyle ve sahip olduğu yüksek itibar ve saygınlık yüzünden kapısı âlimler, fâzıllar, eşraf ve ayanın ziyaretgâhına dönüşmüştür. Buna rağmen, tevazu, kerem, yumuşak başlılık, fakir fukaraya lütufkârlık gibi sıfatlarında hiçbir değişiklik olmamıştır.

Merhum; bir çok talebe yetiştirmiş ve bunlar yüksek mertebelere ulaşmışlardır. İzzet ve itibarının zirvesindeyken Hicri dokuz yüz elli yılında vefat etmiş, Ebu Eyyub Ensârî'nin (ra) türbesi civarına defnedilmiştir. Allah ruhunu şâd etsin, kabrini nurlandırsın. [442]

MOLLA KADRİ ÇELEBİ

Devrin fazilet ve kemal ehli, ilmiyle âmil âlimlerinden biri de 'Kadri Çelebi' lakabıyla meşhur Molla Abdülkâdir'dir.

Merhum, önce Molla Seyyidî Hamîdî, ardından Molla Rükneddin b. Molla Zeyrek'ten ders almıştır. Tahsilini tamamladıktan sonra Molla Rükneddin'in muîdi olmuş, bir süre bu görevde bulunduktan sonra İstanbul'daki Molla Mehmet b. Hacı Hasan Medresesi'ne tayin edilmiştir. Ardından sırayla aynı şehirdeki Vezir Davud Paşa Medresesi'ne, Bursa Sultaniyesi'ne ve Sahn Medreseleri'nden birine tayin edilmiştir.

Müderrislik görevinin ardından önce Bursa, ardından İstanbul Kadılığı'na atanmış, bilahare Anadolu Kazaskerliği görevine getirilmiştir. Bu görevde oldukça uzun süre bulunduktan sonra azledilmiş ve kendisine emekli maaşı olarak yüz elli dirhem yevmiye bağlanmıştır. Bir süre sonra İstanbul Müftülüğü'ne tayin edilmişse de sağlığının bozulması üzerine görevden ayrılmış, emekli maaşı iki yüz dirheme çıkarılmıştır. Emekliliğinde Bursa'ya yerleşerek bir mescit ve medrese yaptırmıştır. Dokuz yüz eli dokuz yılında burada vefat etmiştir.

Merhum; âlim, fâzıl, zeki, münazarası güçlü, şakacı ve öngörüsü kuvvetli bir insandı. Fenalık edenleri affeder, kusurları görmezden gelirdi. Af ve keremden zevk alanlar arasında yer alırdı. Bir çok talikât ve risâlesi bulunmakla beraber, sağlık durumundaki bozulmadan dolayı bunları temize çekerek kitap haline getirememiştir. Allah ruhunu şâd etsin, kabrini nurlandırsın.

MOLLA SADÎ ÇELEBİ

Devrin fazilet ve kemal ehli, ilmiyle âmil âlimlerinden biri de Molla Sadullah b. İsa'dır.[443]

Aslen Kastamonu vilayetindendi. Orada doğduktan sonra babasıyla birlikte İstan-

bul'a gelmiş ve ilim irfan tahsil ederek yetişmişti. Zamanın âlimlerinden ders aldıktan sonra Molla Mehmet Samsunî'nin hizmetine girmişti. Tahsilini tamamladıktan sonra İstanbul'daki İbrahim Paşa Medresesi'ne müderris oldu. Bilahare Edirne'deki Taş Medrese'ye, ardından Vezir Mahmut Paşa Medresesi'ne tayin edilmişti. Daha sonra Bursa Sultaniyesi'ne atanmış oradan da Sahn Medreseleri'nden birinin müderrisliğine getirilmiştir. Bir ara İstanbul Kadılığı'na getirilmişse de bu görevden azledilerek tekrar Sahn Medreseleri'ndeki görevine iade edilmiştir. Son görevinde yevmiyesi yüz dirheme çıkarılmıştır. Daha sonra İstanbul Müftülüğü'ne tayin edilmiş ve bu görevde uzun süre kalmıştır. Dokuz yüz kırk beş yılında vefat etmiştir.

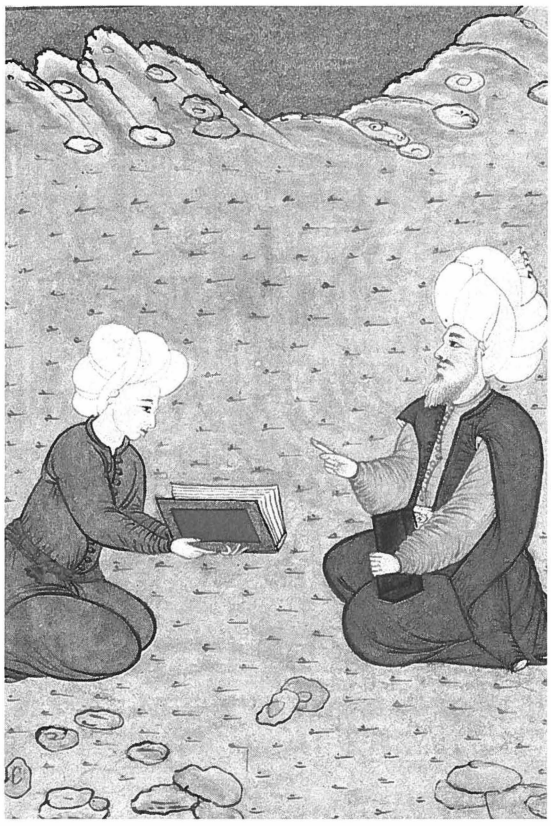

Merhum, müderrisliğinde akranlarının üstünde bir başarı göstermişti. Kadılığı sırasında da halkın takdir ve teveccühüne mazhar olacak bir yol izlemişti. Fetvaları makbul görülür ve doğru bulunurdu. Ağzı temiz bir insandı. Herkesi hayırla anardı. İnancı sağlam, tuttuğu yol güzeldi. Şeriata riayet eder, âdâbı gözetirdi. Zamanının büyük bölümünü ilimle geçiren âlimlerdendi. Bir çok kitabı olmuş ve bir çok nâdir kitabı da okuma fırsatı bulmuştu. Okuduğu kitapları dikkatle inceler, yararlı bilgileri hafızasına nakşederdi. Hafıza bakımından çok güçlü bir insandı. Menkıbe ve tarihe dair bir çok hususu ezbere bilirdi.

Risâle ve talikâtı çoktur. *Beydâvî Tefsiri* üzerine faydalı hâşiyeler yazmıştı. Ayrıca *Şerhu'l-Hidâye* için yazdığı faydalı bir muhtasarı vardı. İstanbul'da evine yakın bir yerde Darül-Kurrâ yaptırdı. [444] Allah ruhunu şâd etsin, cennetin yüksek köşklerindeki fütuhatını arttırsın. [445]

MOLLA ÇİVİZÂDE

Devrin fazilet ve kemal ehli, ilmiyle âmil âlimlerinden biri de 'Çivizâde' lakabıyla meşhur olan Molla Muhyiddin Mehmet b. İlyas'tır.

Merhum, zamanın âlimlerinden ders aldıktan sonra önce Molla Sadî Çelebi b. Tâcî'nin ardından Molla Kara Bâlî'nin hizmetine girmiş, bir müddet sonra da son hocasının muîdi olmuştur.

Bilahare Edirne'deki Emir-i Ümerâ Medresesi'ne müderris olarak tayin edilmiştir. Bir müddet burada görev yaptıktan sonra Bursa'da bulunan Ahmet Paşa b. Veliyyüddin Medresesi'ne gönderilmiştir. Daha sonra aynı şehirdeki Ferhadiyye Medresesi'ne müderris olmuş, ardından İstanbul nahiyelerinden Çorlu Medresesi'ne nakledilmiş ve bu medresenin ilk müderrisi olmuştur. Buradan Edirne'deki çift medreseden birine tayin edilmiş, bu görevin de ardından Sahn Medreseleri'nden birine atanmıştır.

Müderrislik görevinin ardından önce Mısır Kadılığı, arkasından Anadolu Kazaskerliği görevlerine getirilmiş, bilahare İstanbul Müftülüğü yapmıştır. Bu görevden iki yüz dirhem yevmiye ile emekliye ayrılmıştır. Sonra Rumeli Kazaskerliği görevine getirilmiştir. Bir gece yatsı namazından sonra rahatsızlanmış ve gece yarısı olmadan vefat etmiştir. Ölüm yılı dokuz yüz elli dörttür.

Merhum, övgüye değer bir hayat sürmüş, insanlara karşı daima cana yakın, yapmacıklıktan uzak olmuştur. Mütevazı ve güleç yüzlü bir kişiydi. Sürekli ilimle meşgul olurdu. Devrinde bilinen bütün ilimlerde söz sahibi olmakla birlikte Fıkıh, Tefsir, Hadis, Tefsir ve Usul ilimlerinde derin bilgi sahibiydi. Taat ve ibadetlerde devamlı bir âlimdi. Bulunduğu her yerde hakkı söyler, Allah yolunda hiçbir kınayıcının kınamasından korkmazdı. Kısaca ifade etmek gerekirse, rahmetli İslam'ın yeryüzündeki kılıçlarından bir kılıç, devrinin güzelliklerinden bir güzellikti. [446] Bazı telifleri olmakla birlikte halk arasında şöhret bulmamıştır. Allah ruhunu şâd etsin ve kabrini nurlandırsın. [447]

MOLLA MEHMET ÇELEBİ B. KUTBEDDİN

Devrin fazilet ve kemal ehli, ilmiyle âmil âlimlerinden biri de Molla Muhyiddin b. Mehmet b. Kutbeddin Mehmet'tir.

Merhum, önce, Şeyh Muzaffer Acemî'de okumuş, sonra Molla Seyyidî Çelebi Kocavî, Molla Yakub b. Seyyidî Ali ve Molla Müeyyedzâde'den ders almıştır. Tahsilini tamamladıktan sonra Bursa'daki Ahmet Paşa Medresesi'ne müderris olarak tayin edilmiştir. Bu görevinin ardından İstanbul'daki Molla Mehmet b. Hacı Hasan Medresesi'ne, oradan Bursa'daki Bayezıt Medresesi'ne, oradan İstanbul'daki Ali Paşa Medresesi'ne, sonra İznik Medresesi'ne, oradan Edirne'deki Dârül-Hadis Medresesi'ne, oradan da Bursa'daki Muradiye Medresesi'ne tayin edilmiştir.

Müderrislik görevinin ardından Edirne Kadılığı'na tayin edilmiş, sonra İstanbul Kadılığı görevine getirilmiştir. Bilahare Anadolu Kazaskerliği görevine atanmış ve bir müddet bu görevde kaldıktan sonra azledilerek Sahn Medreseleri'nden birine müderris olarak tayin edilmiştir. Bu görevde kendisine yüz elli dirhem yevmiye bağlanmıştır. Çok geçmeden müderrislik görevini bırakarak Hacca gitmiş ve dönüşte İstanbul'a gelmiştir. Bu dönemde kendisine yüz elli dirhem emekli yevmiyesi bağlanmıştır. Bir süre bu hal üzere yaşadıktan sonra dokuz yüz elli yedi yılında vefat etmiştir.

Merhum; âlim, fâzıl, sâlih, vera ehli, tasavvuf büyüklerini seven ve onların tariklerine uyan bir insandı. Ömrünün son deminde halktan uzaklaşarak nefsinin ıslahıyla uğraşmıştır. Herkesi hayırla anardı. Yaşantı bakımından övülüp takdir edilen bir kişiydi. Edep, haya ve vakar sahibi olarak bilinirdi. Yüce Allah'a hasrettiği amelleri gizliden yapardı. [448] Gece gündüz nefsin tuzaklarını izlemek ve onları boşa çıkarmaya çalışmakla uğraşırdı. Rahmetlinin velilerden olma ihtimali vardı. Çünkü bir çok ameli bâtında yapar, bunlara kimse muttali olmazdı. Allah ruhunu şâd etsin ve kabrini nurlandırsın.

MOLLA HAFIZ

Devrin fazilet ve kemal ehli, ilmiyle âmil âlimlerinden biri de 'Molla Hafız' lakabıyla meşhur olan Molla Hafızuddin Mehmet b. Ahmet b. Adil Paşa'dır.

حضرت سلطان سليمان خان

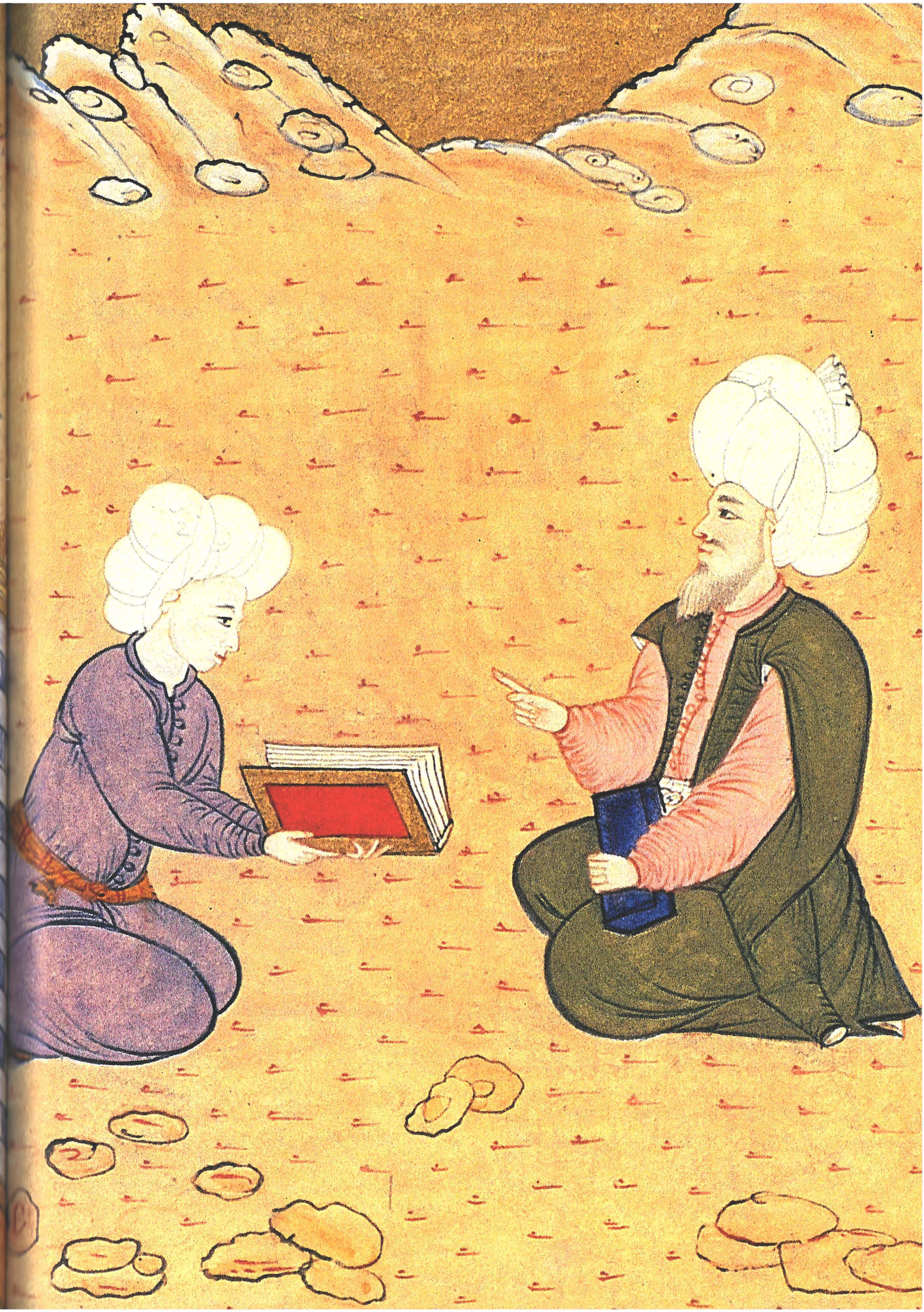

Aslen İran hududunda bulunan Berdaa vilayetindendir. Küçüklüğünde Tebriz'de büyük âlim Mevlana Mürîd'den ders almış, onun yanında bütün ilimleri okuyup akranlarına karşı büyük üstünlük göstermiş, henüz genç yaşta iken meziyetleri dillerde dolanır olmuştur. O bölgenin İsmail b. Erdebil'in eline düşmesi üzerine Anadolu'ya göçmüş ve Molla Müeyyedzâde'nin hizmetine girerek bazı ilmî meseleleri onunla birlikte incelemiştir. Molla Müeyyedzâde ona büyük saygı duymuş ve Sultan İkinci Bayezıt'ın meclisinde hayırla anmıştır. Sultan da Ankara tarafında bir medreseyi Molla Hafız'a vermiş, orada ilimle iştigal etmiştir.

Hızlı ve çok güzel hat yazan bir âlimdi. Sadru'ş-şerîa'nın *Şerhu'l-Vikâye* adlı eserini hüsn-i hat ile tam bir ayda yazmış ve ondan ders vererek Merzifon Medresesi'ne müderris olmuştu. Bu medresede Seyyid Şerif'in *Şerhu'l-Miftâh*'ı ile meşgul olmuş ve onun bazı bölümlerine hâşiyeler yazmıştır. [449] *Miftâhu'l-ulûm*'un üçüncü bölümünü on beş gün gibi kısa bir sürede hüsn-i hat ile yazmıştı. Hâşiyeleri üzerine de Seyyid Şerif'in *Şerh*'inden seçtiği bilgileri ilâve etmiştir. Bu hâşiyeleri ve seçme işini de beş ayda tamamlamıştır.

Bilahare İstanbul'a gelerek bu hâşiyeyi Molla Müeyyedzâde'ye sunmuş, o da çok büyük beğeniyle kabul etmişti. Sonrasında İstanbul'da bulunan Vezir Ali Paşa Medresesi'ne müderris olarak tayin edilmiş ve bu görevi sırasında Seyyid Şerif'in *Şerhu'l-Mevâkıf*'ından bazı bölümlere hâşiyeler yazmıştır. Bilahare İznik Medresesi'ne tayin edilmiş, orada çok mühim bir eser olan *Risâletu'l-Heyûlâ*'yi yazmıştı. Ardından Sahn Medreseleri'nden birine tayin edilmiş, orada da *et-Tecrîd* adlı esere bir şerh yazarak *el-Muhâkemâtu't-tecrîdiyye* adını vermişti. Bu eserde *et-Tecrîd* ile ilgili olarak büyük-küçük demeden her konuya eğilmiş, lehinde ve aleyhinde ne varsa hepsine yer vermişti.

Bilahare Ayasofya Medresesi'nin müderrisliğine tayin edilen Molla Hafız, burada *Medînetu'l-ilm* adlı bir kitap yazmış ve sekiz ana bölüme taksim ettiği bu eserin her bölümünde, çok meşhur bir âlime itirazlar yöneltmiştir ki; bunlar arasında *el-Hidâye* sahibi, *el-Keşşâf* sahibi, Allâme Beydâvî, Allâme Teftazânî, Seyyid Şerif Cürcânî gibi zâtlar bulunmaktadır. Sonra müderrisliği bırakmış ve kendisine yetmiş dirhem emekli yevmiyesi bağlanmıştır.

Molla Hafız'ın *Noktatu'l-ilm*, *Fihrisu'l-ulûm*, *Meâriku'l-ketâib*, *es-Seb'atu's-seyyâre* gibi risâleleri mevcuttur. Bunlar dışında sayısız risâle ve talikâtı olup, büyük bölümü müsvedde halinde kalmıştır. Kısaca söylemek gerekirse geceyle gündüz yorulmuş, ama onun kalemi yazmaktan, dili anlatmaktan ve zihni mütâlaa etmekten yorulmamıştır. [450]

Merhum; âlim, fâzıl, tahkik ve tektik ehli, zeki, ferâsetli, bütün ilimleri hafız, sürekli dinî ilimlerle meşgul bir zât idi. Bazen gecenin tamamını mütâlaa ile geçirirdi. Gündüzleri ise ilim mütâlaasından başka bir uğraşı olmazdı. Aklî ilimlerin bütün dallarına vâkıf, edebî sanatların bütün türlerinde maharet sahibiydi. Fıkıh usûlünü çok iyi bilirdi. Tefsir ve Hadis ilimlerinde derin bilgi sahibiydi. Temel ilimleri, tarihleri, münazaraları, Selef menkıbelerini, Arapça, Farsça ve Türkçe şiirleri ezbere bilirdi. Güzel ahlak, edep, mertlik ve vakar ehli bir zât idi. Merhum dokuz yüz elli yedi yılında vefat etmiştir. Allah ruhunu şâd etsin, kabrini nurlandırsın.

MOLLA MEHMET MAGUŞÎ

Devrin fazilet ve kemal ehli âlimlerinden biri de Şeyh Mehmet Tunusî olup doğum yeri olan Maguş'a nispetiyle tanınmıştır.

Büyük Sultan Süleyman Han devrinde İstanbul'a gelmiş ve Sultan kendisine kırk dirhem yevmiye bağlatmıştır. Bir müddet Vezir Mahmut Paşa'nın imârethanesinde ikâmet etmiştir.

Sahîh-i Buhârî'nin baş bölümlerini ve Kâdı İyâz'ın *eş-Şifâ* kitabından seçmeleri kendisine okumuş ve bazı ilimleri kendisiyle müzâkere etmiştik. Cedel ilmi, Meânî ve Beyân ilmi ve Kelam ilmi bunlardan bazılarıydı. [451] Dinlediği ve okuduğu malumat ile, kendisinden sözlü ve yazılı olarak rivayet edilmesi caiz olan bütün bilgileri rivayet etmem için bana icazet verdi.

Merhum; fazilet, tetkik, tahkik ve hıfz bakımından Yüce Allah'ın ayetlerinden büyük bir ayetti. Kur'an-ı Azîm'i ezberden yedi, hatta on kıraat üzerine okutur, kitaba bakma ihtiyacı hissetmezdi. Nahiv ilmini olabilecek en ileri düzeyde bilirdi. Seyyid Şerif'e ait *eş-Şerhu'l-Mutavvel li't-Telhîs*'i hâşiyeleriyle birlikte baştan sona ezbere bilir, kendi tahkik ve tetkik notlarıyla birlikte okuyabilirdi. Aynı şekilde İsfehânî'nin *Şerhu't-Tavâli*, Seyyid Şerif'in *Şerhu'l-Mevâkıf* kitaplarını tetkikli bir şekilde ezbere bilirdi. Allâme Kutbeddin Râzî'nin *Şerhu'l-Matâli* adlı eseri de baştan sona ezberindeydi. Mantık kurallarının tamamını ezbere bilir, tek bir kuralı dahi unutmazdı. *et-Telvîh fi şerhi't-Tavzîh, Şerhu Muhtasari İbn Hâcib*'i bütün hâşiyeleriyle birlikte baştan sona bilirdi. Usûl ilminin kaideleri arasında da, merhumun ezberinde olmayan tek bir kaide bulunmazdı. *Keşşâf Tefsiri*'ni de et-Tîbî'nin hâşiyeleriyle baştan sona ezbere bilirdi.

Kısaca ifade etmek gerekirse dünyada eşi benzeri olmayan ilim dağlarından bir dağdı. Bunca bilgisine rağmen; gayet alçakgönüllü, sıcakkanlı, güzel ahlaklı bir insandı. Zamanının büyük bölümünü Kur'an tilâvet ederek geçirir, dilediği ilimleri ezberinden mütâlaa ederdi. Yanında kitap, defter taşımazdı. Zamanında kendi belgesinde ilimle çok meşgul olduğu belli oluyordu.

İlim tahsiliyle ilgili mücâhedelerine dair bana anlattıkları, Yüce Allah'ın kolay kıldıkları dışında beşer gücünün ötesinde işlerdi. Kuşkusuz Allah'ın gücü her şeyin üstündedir. [452]

Allah hakkında yadırganmaz,
Âlemi bir kişide toplaması.

Denildi ki:

Adamların fazilet bâbında farklılıkları,
Görmediğim kadar ki bini bir sayıldı.

Denildi ki:

İnsanların fevkine çıksan ki sen de onlardansın,
Miskin bir parçası da ceylan kanıdır.

Merhum; mutedil iklime alışkın olduğundan İstanbul'un ağır kışına fazla sabredemedi. Sultan Süleyman Han'dan Kahire'ye gitmek için izin istedi. Yevmiyesi orada verilmek üzere Mısır'a gitti. Orada vefat ederek Kahire'ye defnedildi. Allah ruhunu şâd etsin, kutsal haziralardaki fütuhatını arttırsın.

MOLLA ABDÜLFETTAH

Devrin fazilet ve kemal ehli, ilmiyle âmil âlimlerinden biri de Molla Abdülfettah b. Ahmet b. Adil Paşa'dır.

Merhum zamanın âlimlerinden okudu ki; bunlar arasında ilmiyle âmil fazilet ve kemal ehli büyük Şeyh Muhyiddin İskilibî ve Molla Müeyyedzâde gibi zevat vardır. Tahsilini tamamladıktan sonra Bursa'daki Molla Yegân Medresesi'ne müderris olarak tayin edilmiştir. Bir süre burada çalıştıktan sonra aynı şehirde bulunan Ahmet Paşa b. Veliyyüddin Medresesi'ne, ardından İstanbul'daki Vezir İbrahim Paşa Medresesi'ne

tayin edilmiş burada müderris olarak çalışırken dokuz yüz yirmi üç, ya da yirmi dört yılında vefat etmiştir.

Merhum; âlim, fâzıl, zekî, tahkik ve tetkik ehli, değerli, sağlam karakterli, hoş sohbet, münazarası zevkli bir zât idi. Çok güzel hat yazardı. [453] Hemen bütün ilimlerde söz sahibi olmakla birlikte Aklî ilimlerde uzmandı. Allah ruhunu şâd etsin ve kabrini nurlandırsın.

MOLLA ALİ İSFEHÂNÎ

Devrin fazilet ve kemal ehli âlimlerinden biri de Molla Ali İsfehânî'dir.

Merhum, İranlı kölelerden birinin azat edilmiş çocuklarındandı. Sahibi tarafından eğitilmiş ve kendisine bütün ilimler okutulmuştur. Tahsilini tamamladıktan sonra Anadolu'ya göçtü. Birkaç beldede kadı olarak görev yaptıktan sonra Filibe Medresesi'ne müderris olarak tayin edildi. Ardından Kapluca Medresesi'ne, sonra Gebze Medresesi'ne tayin edildi ve bu görevi esnasında dokuz yüz otuz üç veya dört yılında vefat etti.

Merhum; kemâlât sahibi, fâzıl bir insandı. Arapça ve Tefsir ilimlerinde mâhir bir âlimdi. Aklî ve Naklî ilimleri iyi bilen güzel ahlaklı ve münazarası başarılı bir zât idi. Esmer, nahif yapılı bir insandı. Hüsn-i hat yazardı. Allah ruhunu şâd etsin, kabrini nurlandırsın.

ÇAK MUSLİHUDDİN

Devrin fazilet ve kemal ehli, ilmiyle âmil âlimlerinden biri de 'Çak Muslihuddin' lakabıyla tanınan Molla Muslihuddin idi.

Aslen Menteşe vilayetindendi. Gençliğinde dokumacılık zanaatıyla uğraşmıştı. Kırk yaşına vardığında ilim tahsiline meyletti. Zamanın âlimlerinden ders ve icazet aldıktan sonra, Tire beldesine müderris olarak tayin edildi. Hak ârifi Şeyh Mehmet Cemalî ve Hak ârifi Şeyh Emir Buharî hazretlerinin sohbetlerinde bulundu. Bilahare müderrislikten ayrıldı. Kendisine otuz dirhem emekli yevmiyesi bağlandı. [454] Zamanını, ibadet tedrisat ve zikir arasında taksim etmişti. Ücret karşılığı fetva yazardı. Merhum; dokuz yüz otuz bir yılında Tire beldesinde vefat etti. Geceleri ihyâ edip pek az uyurdu. Bazen namazda hâline mağlup olur ve bu durum izleyenler tarafından izlenirdi. Allah ruhunu şâd edip kabrini nurlandırsın.

ŞAH KASIM

Devrin fazilet ve kemal ehli, ilmiyle âmil âlimlerinden biri de Molla Şah Kasım b. Şeyh Mahdumî idi.

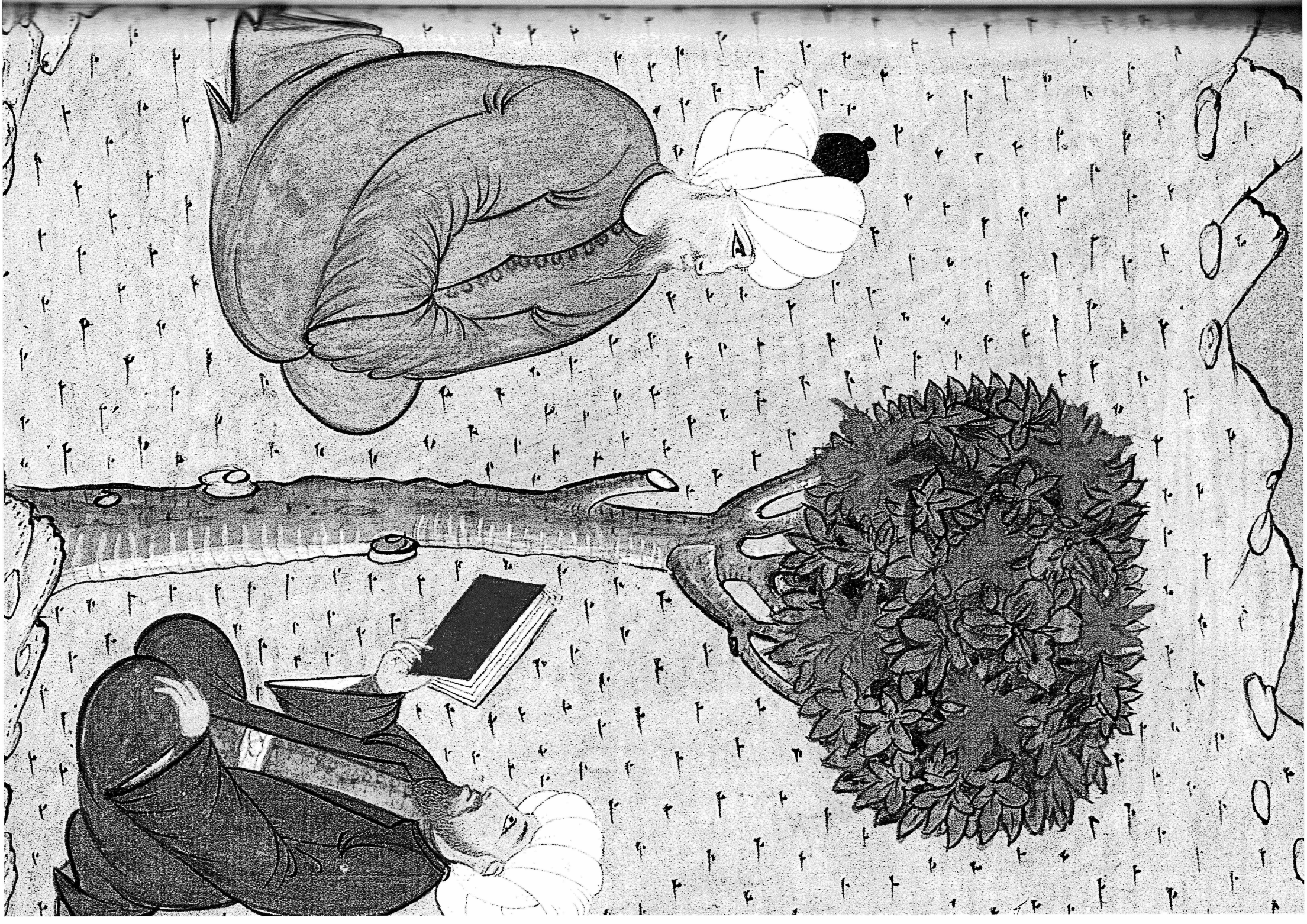

Merhum, Tebriz'de yaşardı. Sultan Selim Han şehri ele geçirdiğinde onu da beraberinde İstanbul'a götürmüş ve elli dirhem yevmiye tayin etmişti.

Şah Kasım; âlim, sâlih, fâzıl, edepli ve mütehassis, konuşması tatlı, münazarası lezzetli bir insandı. Hemen bütün ilimleri belli bir düzeyde bilirdi. Tasavvuf ilminden de nasibini almıştı. Osmanoğulları ailesinin tarihlerini yazmaya başlamış, ancak eceli mâni olup tamamlayamamıştı.

Merhum dokuz yüz kırk sekiz veya kırk dokuz yılında vefat etti. Allah ruhunu şâd etsin ve kutsal haziralardaki fütuhatını bol eylesin. [455]

KÂDIZÂDE

Devrin âlimlerinden biri de 'Kâdızâde' lakabıyla meşhur olan Molla Zahirüddin Erdebilî'dir.

Merhum, İran diyarında okumuş ve oraların âlimlerine üstünlük sağlamıştır. Sultan Selim Han Tebriz şehrine girdiğinde onu da beraberinde İstanbul'a götürmüş ve seksen dirhem yevmiye bağlatmıştır. Sultan Süleyman Han'ın Mısır'daki naibi Vezir Ahmet Paşa ile birlikte dokuz yüz otuz yılında Mısır'da idam edilmiştir.

Merhum; kâmil bir âlim olarak güzel konuşurdu. Vakur, heybetli, akıcı dilli ve gösterişli bir insandı. Nesir ve nazım başta olmak üzere bir çok ilimde söz sahibiydi. Hüsn-i hat yazardı. İbn Hallikân'ın *Tarih*'ini Farsça'ya tercüme etmişti. Allah affetsin ve kusurlarını örtsün. [456]

MOLLA KARABAĞÎ

Sultan Süleyman Han devrinin fazilet ve kemal ehli, ilmiyle âmil âlimlerinden biri de Molla Muhyiddin Mehmet Karabağî'dir.

Merhum, İran diyarının ulemâsından ilim tahsil ettikten sonra Anadolu'ya gelmiş ve *Şir'at* şârihi Seyyidî Ali'nin oğlu Molla Yakub'dan ders almış ve onun muîdi olmuştur. Bilahare bazı medreselerde müderris olarak görev yaptıktan sonra, İznik Medresesi'ne tayin edilmiş ve burada görev yaparken dokuz yüz kırk iki yılında vefat etmiştir.

Merhum; âlim, fâzıl, kâmil, gece gündü ilimle meşgul olan bir zât idi. Tefsir, Hadis, Usul, Arapça ve Aklî ilimleri çok iyi bilirdi. Allâme Devvânî'nin *Risâletu isbâti'l-Vâcib* adlı eserine bir şerh yazmıştı. Sadru'şşerîa'nın *Şerhu'l-Vikâye*'si üzerine hâşiye yazmıştır. Sohbetler üzerine *Câlibu's-surûr* adını verdiği bir kitap yazmıştır. Bütün bunlar, devrin âlimleri tarafından kabul gören ve bu beyanları kitaplarının üzerine not düşülmüş eserlerdi.

Sağlam karakterli, halim selim, mütevazı, günahlardan sakınan, edepli ve mütehassis, inancı sahih, hayat tarzı takdirle karşılanan bir insandı. Allah ruhunu şâd etsin, kabrini nurlandırsın.

MOLLA İBN ŞEYH ŞEBÜSTERÎ

Devrin fazilet ve kemal ehli, ilmiyle âmil âlimlerinden biri de 'Şebüsterîzâde' adıyla şöhret bulan molladır. [457]

Merhum; bu künye ile meşhur olduğundan tam adı bilinmezdi. İran diyarındandı. Oranın âlimlerinden okumuş, Arapça ve Aklî ilimlerde maharet kazanmıştı. Bilahare Anadolu'ya gelmiş ve Sultan

Selim Han kendisine otuz dirhem yevmiye bağlatmıştı. Sultan Süleyman Han devrinin başlarında vefat etmişti.

Rahmetli Farsça altmış beyitten oluşan bir kaside yazmıştı. Kasidedeki her beytin bir mısraı Sultan Süleyman Han'ın tahta oturduğu tarihi, diğer mısra ise Rodos Kalesi'nin fetih tarihini gösteriyordu.

Merhum, Seyyid Şerif'in *Şerhu't-Tecrîd*'i ve yine aynı âlimin *Şerhu'l-Matâli* kitabı üzerine hâşiyeler yazmıştı. Muamma hakkında Farsça bir risâle yazmış, kâidelerden her birini Sultan Selim Han'ın ismi üzerine misallendirmişti. *el-Kâfiye* için bir şerh yazdığını da işitmiştim. Ancak eseri görmedim.

Güzel görünümlü, uzun boylu bir gençti. Ahlaklı, sağlam karakterli ve zihin gücü yüksek bir insandı. Hoş sohbet, alçakgönüllü ve yapmacık davranışlardan uzak bir kişiliği vardı. Mütevazı, günahlardan sakınan ve dostları arasında sevilen bir insandı. Allah kabrini nurlandırsın ve cennet odalarında mukim kılsın.

ŞERİF ACEMÎ

Sultan Süleyman Han devrinin fazilet ve kemal ehli, ilmiyle âmil âlimlerinden biri de 'Şerif Acemî' lakabıyla meşhur molladır.

Bu lakap ile meşhur olduğundan tam adı bilinmemektedir. Merhum, İran diyarının âlimlerinden okuduktan sonra [458] Anadolu'ya gelmiş ve Molla Tâcizâde Sadî Çelebi'den ders almıştır. Tahsilini tamamladıktan sonra bazı medreselerde müderris olarak görev yapmış ve sonrasında İstanbul'daki Vezir Davud Paşa Medresesi'ne müderris olarak tayin edilmiştir. Ardından Lârende (Karaman) Medresesi'ne, oradan İznik Medresesi'ne müderris olarak atanmış ve burada görev yaparken dokuz yüz otuz yılları civarında vefat etmiştir.

Merhum; âlim, fâzıl, edepli, mütehassis, vakur, sabırlı, ak saçlı bir zât idi. İçi dışı pâk bir insandı. İnancı sahih, karakteri sağlam, mizaç bakımından halim selimdi. Belagat ve Tefsir ilimleri başta olmak üzere bir çok ilimde nüfuz sahibiydi. Şafii mezhebine bağlı iken Hanefî olmuştur. Allah ruhunu şâd etsin ve kabrini nurlandırsın.

AŞÇIZÂDE HASAN ÇELEBİ

Devrin fazilet ve kemal ehli, ilmiyle âmil âlimlerinden biri de 'Aşçızâde' lakabıyla meşhur olan Molla Hüsameddin Hasan'dır.

Merhum; Gelibolu şehrinde doğmuş, zamanın âlimlerinden okuduktan sonra Molla Seyyidî Karamanî'nin hizmetine girmiştir. Tahsilini tamamladıktan sonra önce Gelibolu Medresesi'ne, ardından Tokat Medresesi'ne, oradan İstanbul'daki Vezir Davud Paşa Medrese-si'ne, oradan da İznik Medresesi'ne, Edirne'deki çift medreseden birine ve son olarak da Sahn Medreseleri'nden birine tayin edilmiştir. Daha sonra Bursa Kadılığı'na getirilmişse de bu görevden azledilerek tekrar Sahn Medreseleri'nden birine tayin edilmiş ve seksen dirhem yevmiye bağlanmıştır. Bilahare müderrislikten ayrılmış ve emekli maaşı yüz dirheme yükseltilmiştir. Dokuz yüz kırk iki yılında bu hal üzere iken vefat etmiştir. [459]

Merhum; âlim, fâzıl, zeki, keskin mizaçlı ve duru düşünceli bir insandı. Genelde kendi haliyle meşgul olur, başkalarının kötülükle anmazdı. Ehli dünyadan izzet ve servet sahiplerinin önünde eğilmezdi. Eş ve çocuklar gibi bağlardan arınmıştı. Yüksek bir himmet, güçlü bir kişilik ve cömert

bir yapıya sahipti. Allah ruhunu şâd etsin, kabrini nurlandırsın.

PÎRÎ PAŞAZÂDE

Devrin fazilet ve kemal ehli âlimlerinden biri de Molla Muhyiddin Mehmet b. Pîrî Mehmet Paşa Cemalî'dir.

Babasının nezaretinde ilim tahsil ettikten sonra değerli Molla Kemal Paşazâde'den okumuştur. Ardından müftü Molla Alaeddin Ali Cemalî'den okumuş ve onun muîdi olmuştur. Tahsilini tamamladıktan sonra İstanbul'daki Vezir Mustafa Paşa Medresesi'ne müderris olarak tayin edilmiştir. Bu görevinin ardından Sahn Medreseleri'nden birine atanmış ve bir süre bu görevde bulunduktan sonra Edirne Kadılığı görevine getirilmiştir. Dokuz yüz kırk bir yılında kadı olarak görev yaparken vefat etmiştir. [460]

Merhum; yüksek himmet sahibi, saygın, cömert, vakar ve edep ehli bir insandı. Zamanında revaçta olan bütün ilimleri bilirdi. Matematik ilimlerinde özel bir ihtisas sahibiydi. Allah ruhunu şâd etsin.

MOLLA ABDÜLLATİF ÇELEBİ

Devrin fazilet ve kemal ehli, ilmiyle âmil âlimlerinden biri de Molla Abdüllatif'tir.

Merhum, Kastamonu vilayetindendi. Zamanın âlimlerinden okuduktan sonra Molla Muslihuddin Yarhisârî'nin hizmetine girmişti. Ardından Anadolu Kazaskeri Molla Şeyh Mahmut'un hizmetine girerek tahsilini tamamladıktan sonra, Dimetoka Medresesi'ne müderris olarak tayin edilmiştir. Bu görevin ardından sırayla Edirne'deki Vezir Ali Bey Medresesi'ne, [461] İstanbul'daki Vezir İbrahim Paşa Medresesi'ne, Kalenderhane Medresesi'ne, Ebu Eyyub Ensârî Medresesi'ne, Vezir Mahmut Paşa Medresesi'ne, Edirne'deki çift medreselerden birine, Manisa Medresesi'ne ve son olarak Sahn Medreseleri'nden birine tayin edilmiş ve yevmiyesi altmış dirhem olarak belirlenmiştir. Bilahare Edirne'deki Sultan Bayezıt Medresesi'ne tayin edilerek yevmiyesi yetmiş dirheme çıkarılmıştır. Bu görevinin ardından aynı şehrin kadılığına getirilmişse de bu görevden kendi isteğiyle ayrılmış ve seksen dirhem yevmiye ile emekli olmuştur. Bu hal üzere iken dokuz yüz otuz sekiz veya dokuz yılında vefat etmiştir.

Merhum, bütün ilimlerde söz sahibiydi. Âbit, zâhit, sâlih ve takva ehli bir insandı. Sürekli mütâlaa, evrad ve zikirle meşgul olur, beş vakit namazı mescidde cemaatle kılardı. Çoğu zaman mescitlerde itikâfa çekilirdi. Akidesi sahih, duası makbul, güzel ahlaklı bir insandı. Boyun eğen, yakaran ve âdâba riayet eden bir zât idi. Kimsenin kötülüğünü anmazdı. Her şeyden çok ahiretle meşgul olurdu. Dünyaya dönük hiçbir merakı yoktu. Allah ruhunu şâd etsin, kabrini nurlandırsın.

MOLLA NAKÎZÎ

Devrin fazilet ve kemal ehli, ilmiyle âmil âlimlerinden biri de 'Nakîzî' lakabıyla tanınan Molla Bayezıt'tır. [461]

Merhum, zamanın âlimlerinden ders aldıktan sonra değerli Molla Efdalzâde'nin hizmetine girmiştir. Tahsilini tamamladıktan sonra bazı medreselerde müderris olarak görev yapmıştır. Kastamonu'daki Atabey Medresesi'ne, Edirne'deki Halebî Medresesi'ne, çift medreselerden birine, bilahare Sahn Medreseleri'nden birine tayin edil-

miştir. Bu görevinin ardından Amasya beldesine müderris ve müftü olarak atanmıştır. Bilahare müderrisliği bırakarak İstanbul'a gelmiş ve çok geçmeden dokuz yüz kırk iki veya kırk üç yılında vefat etmiştir.

Merhum; âlim, sâlih, istikamet sahibi, cömert, huşû ehli bir insandı. Herkesi hayırla anardı. Az ile yetinmeyi bilir, dünya kalına meyletmezdi. Allah ruhunu şâd etsin, kabrini nurlandırsın.

MOLLA ECE HALİFE

Devrin fazilet ve kemal ehli, ilmiyle âmil âlimlerinden biri de 'Ece Halife' lakabıyla meşhur Molla Yakub Hamîdî'dir.

Rahmetli, zamanın âlimlerinden okuduktan sonra Molla Alaeddin Ali Fenarî'nin hizmetine girmiştir. Tahsilini tamamladıktan sonra Akşehir Medresesi'ne müderris olarak tayin edilmiştir. Bilahare Konya'daki Nalıncı Medresesi'ne, ardından Agrâs Medresesi'ne, oradan da Manisa Sultaniyesi'ne tayin edilmiştir. [462] Kendisi bu medresenin ilk müderrisi olarak görev yapmış ve bu görevde bulunduğu sırada dokuz yüz yirmi sekiz ya da yirmi dokuz yılında vefat etmiştir.

Merhum; âlim, fâzıl, sâlih, âbit, sufî tarikatına intisâbı olan bir kişiydi. Zeki, dikkatli ve güzel konuşurdu. Devrinin ilimlerinde söz sahibi olmakla beraber fıkıhta uzmanlık sahibiydi. Yüksek erdemlere sahip, itikadı sahih bir insandı. Allah ruhunu şâd etsin, kabrini nurlandırsın.

MOLLA MİMARZÂDE

Devrin fazilet ve kemal ehli, ilmiyle âmil âlimlerinden biri de 'Mimarzâde' lakabıyla meşhur Molla Muhyiddin Mehmet'tir.

Merhum, zamanın âlimlerinden okuduktan sonra Molla İbn Hacı Hasan'ın hizmetine girmiştir. Tahsilini tamamladıktan sonra önce Üsküp Medresesi'ne, ardından İstanbul'daki Vezir Mahmut Paşa Medresesi'ne, oradan Bursa'daki Manastır Medresesi'ne tayin edilmiştir. Bilahare Edirne'deki çift medreseden birine, oradan da Sahn Medreseleri'ne müderris olmuştur.

Müderrislik görevinin ardından Halep Kadılığı'na tayin edilmişse de bu görevden alınarak tekrar Sahn Medreseleri'ndeki görevine iade edilmiş ve seksen dirhem yevmiye bağlanmıştır. Halep şehrine ikinci kez kadı olarak gönderilmiş ve bu görevde iken dokuz yüz otuz dört yılında vefat etmiştir.

Merhum; âlim, fâzıl, tenkitçi bir tabiata sahipti. Sağlam karakterli, vakur, edepli, ahlaklı, istikamet sahibi ve sahih inançlı bir insandı. Arkadaş hukukuna riayet eden yüksek erdemlere sahip bir kişiydi. Allah ruhunu şâd etsin, kabrini nurlandırsın. [464]

MOLLA İBN CASSÂS

Devrin fazilet ve kemal ehli, ilmiyle âmil âlimlerinden biri de 'İbn Cassâs' lakabıyla meşhur, doğuştan İstanbullu Molla Şemseddin Ahmet Kostantinî'dir.

Merhum, zamanın âlimlerinden okuduktan sonra, değerli Molla Müeyyedzâde'nin hizmetine girmiştir. Tahsilini tamamladıktan sonra önce Alaşehir Medresesi'ne, ardından Bursa'daki Sultan Bayezıt Medresesi'ne, oradan Edirne'deki çift medreselerden birine, sonra İznik Medresesi'ne, oradan Bursa Sultaniyesi'ne müderris olarak tayin edilmiştir. Bilahare Şam Kadı-

lığı'na getirilmiş, bu görevin ardından Sahn Medreseleri'nden birine müderris olarak atanmış ve seksen dirhem yevmiye bağlanmıştır. Burada müderris olarak görev yaparken dokuz yüz otuz altı yılında vefat etmiştir.

Merhum; âlim, fâzıl, tetkik ve tahkik ehliydi. Bütün ilimlerde söz sahibi olmakla birlikte Aklî ilimlerde ihtisas sahibiydi. Sağlam karakterli, halim selim, yapmacık hareketlerden uzak, güzel ahlaklı, sahih itikatlı ve istikamet sahibi bir zât idi. Allah ruhunu şâd etsin, kabrini nurlandırsın.

MOLLA ÇERÇİN

Devrin fazilet ve kemal ehli, ilmiyle âmil âlimlerinden biri de 'Çerçin'* lakabıyla meşhur Molla Alaeddin Ali'dir.

Merhum, zamanın âlimlerinden okumuştur. Hocaları arasında Molla Lütfi, Molla İzarî ve Molla Müeyyedzâde gibi zevat bulunmaktadır. Bilahare Molla Muarrifzâde'nin hizmetine girmiştir. Tahsilini tamamladıktan sonra Bursa'daki Molla Yegân Medresesi'ne [465] tayin edilmiştir. Buradaki görevinin ardından İstanbul'daki Molla İbn Hacı Hasan Medresesi'ne, oradan Filibe Medresesi'ne, oradan İstanbul'daki Vezir Mustafa Paşa Medresesi'ne, oradan Trabzon Medresesi'ne, sonra Bursa Sultaniyesi'ne, oradan da Sahn Medreseleri'nden birine tayin edilmiş ve bu görevde çalışırken dokuz yüz otuz üç yılında vefat etmiştir.

Rahmetli; âlim, sâlih, yüksek erdem sahibi bir insandı. Hoş sohbet, anlatımı kuvvetli, mütevazı, Allah korkusuyla dolu bir zât idi. Dostlarına nasihatte bulunur, onlara samimi ve içten davranırdı. Cömert bir yaratılışa sahipti. Bütün ilimlerde söz sahibi olmakla birlikte Aklî ilimlerde daha bir ihtisas sahibiydi. Allah ruhunu şâd etsin, kabrini nurlandırsın.

MOLLA AYI SEYYİDÎ

Devrin fazilet ve kemal ehli, ilmiyle âmil âlimlerinden biri de 'Ayı' lakabıyla meşhur Molla Seyyidî Menteşevî idi.

Merhum, zamanın âlimlerinden okumuştur. Hocaları arasında Molla İzarî, Molla Lütfi gibi zevat bulunur. Bilahare Molla Muarrifzâde'nin hizmetine girmiş ve tahsilini tamamladıktan sonra Kütahya Medresesi'ne tayin edilmiştir. Ardından Bursa'daki Sultan Bayezıt Medresesi'ne, oradan Çorlu Medresesi'ne tayin edilmiş ve burada müderris olarak çalışırken dokuz yüz otuz üç yılında vefat etmiştir.

Merhum, güzel ahlak ve yüksek erdem sahibiydi. Hoş sohbet, güzel konuşan bir insandı. Samimi davranırdı. Bütün ilimlerde söz sahibi olmakla birlikte Aklî ilimlerde ihtisas sahibiydi. Allah ruhunu şâd etsin, kabrini nurlandırsın. [466]

MOLLA KARA HAYDAR

Devrin kemal ehli âlimlerinden biri de 'Kara Haydar' lakabıyla meşhur Molla Haydar'dır.

Merhum, zamanın âlimlerinden okuduktan sonra değerli Molla Efdalzâde'nin hizmetine girmiştir. Tahsilini tamamladıktan sonra muhtelif medreselerde müderris olarak çalışmıştır. Bilahare Karahisar Medresesi'ne, ardından Manastır Medresesi'ne, oradan Edirne'deki Dârül-Hadis Medresesi'ne, oradan aynı şehirdeki Sultan Bayezıt Medresesi'ne tayin edilmiştir.

* Anadolu Beylerbeyliği'nin Hamideli (Isparta) Sancağı'nın Burdur kazasına bağlı bir köydür. Çerçilik yapanlara da galat yoluyla "çerçin" dendiği bilinmektedir

Tahsilini ikmal ettikten sonra Kütahya Medresesi'ne müderris olarak tayin edilmiştir. Oradan Kapluca Medresesi'ne, oradan da Manastır Medresesi'ne tayin edilmiştir. Sonrasında Trabzon beldesine müftü ve müderris olarak atanmıştır. Burada müderris iken dokuz yüz otuz üç veya otuz dört senesinde vefat etmiştir.

Merhum; âlim, fâzıl, tahkik ve tetkik ehli, öğrencilerine faydalı bir müderristi. Bütün ilimlerde söz sahibi olmakla birlikte akranları arasında parmakla gösterilirdi. Yüksek ahlak sahibi, mütevazı, hayalı, [468] sağlam karakterli, halim selim, güzel konuşan, hoş sohbet, samimi davranmayı seven, iffet, dindarlık ve vera hissiyle imtiyaz etmiş bir insandı. Allah ruhunu şâd etsin ve kabrini nurlandırsın.

MOLLA KIRTASZÂDE

Sultan Süleyman Han devrinin ilmiyle âmil âlimlerinden biri de 'Kırtaszâde' lakabıyla meşhur Molla Muhyiddin Mehmet'tir.

Babası İran diyarından olup Anadolu'ya gelmiş ve bazı beldelerde kadı olarak görev yapmıştı. Oğlu, zamanın âlimlerinden okudu. Bunlar arasında Molla Müeyyedzâde, Molla Mehmet b. Hacı Hasan gibi değerli âlimler vardı. Tahsilini tamamladıktan sonra muhtelif medreselerde müderris olarak çalıştı. Bilahare Üsküp İshakiye Medresesi'ne, oradan İstanbul'daki Vezir Mahmut Paşa Medresesi'ne tayin edildi ve bu görevde iken dokuz yüz otuz beş yılında vefat etti.

Merhum; âlim, ilmiyle âmil, sâlih, âbit ve ibadetler konusunda gayretli, evradında devamlı bir zât idi. Sürekli Kur'an okurdu. İstikamet sahibi, sağlam karakterli, samimi ve dürüst hayatı olan bir insandı. İslam fıtratı üzere yaşardı. Allah ruhunu şâd etsin, kabrini aydınlatsın.

MOLLA AHÎZÂDE AYDINÎ

Devrin fazilet ve kemal ehli âlimlerinden biri de 'Ahîzâde' lakabıyla meşhur Molla Sinanuddin Yusuf Ahîzâde Aydınî'dir.

Merhum, zamanın âlimlerinden okuduktan sonra Berîkîzâde lakabıyla meşhur Molla Muslihuddin Mustafa'nın hizmetine girmiştir. Bilahare İran diyarına göçmüş ve orada Allâme Celaleddin Devvânî'den okumuştur. Tahsilini tamamladıktan sonra orada müderris olmuş ve evlenmiştir. Bir zaman sonra Anadolu'ya dönerek bazı medreselerde müderris olarak çalışmıştır. Bilahare İstanbul'daki Murat Paşa Medresesi'ne, oradan Üsküp İshakiye Medresesi'ne, oradan Edirne'deki Halebî Medresesi'ne tayin edilmiş, bu görevin ardından müderris ve müftü sıfatıyla Trabzon'a gönderilmiştir. Bu görevi sırasında kırk dirhem yevmiye ile emekliye ayrılmış ve dokuz yüz otuz beş veya otuz altı yılında bu hal üzere vefat etmiştir.

Rahmetli, âlim ve fâzıl bir zât idi. Bütün ilimlerde, özellikle Edebî ilimlerde söz sahibiydi. *Miftâhu's-Sekkâkî*'yi kısmen şerh etmişti. Tez canlı, hoş sohbet ve resmiyetten hoşlanmayan bir insandı. İçi dışı birdi. Kalbinin temizliğinden olsa gerek aklından geçeni hemen söylerdi. Ama söz ve hallerinde dalgınlığı fazla olan bir kişiydi. Kısaca söylemek gerekirse istikamet sahibi, itikat ve amellerinde bidatlerden uzak, fıtrat üzere kalmış bir şahsiyetti. Allah ruhunu şâd etsin ve kabrini nurlandırsın.

MOLLA KÂDI CELAL

Devrin fazilet ve kemal ehli, ilmiyle âmil âlimlerinden biri de Molla Kâdı Celaleddin'dir.

Merhum, devrin âlimlerinden okuduktan sonra Molla İbn Hacı Hasan'ın hizmetine girmiştir. Tahsilini tamamladıktan sonra bu Molla'nın İstanbul'daki medresesine müderris olarak tayin edilmiştir. Bilahare muhtelif beldelerde kadılık ettikten sonra gönüllü olarak emekliye ayrılmış ve otuz beş dirhem yevmiye bağlanmıştır. Bu dönemde zamanının tamamını ilim ve ibadete ayırmıştır. Rahmetli dokuz yüz otuz dört veya otuz beş yılında vefat etmiştir.

Âlim, fâzıl, tahkik ve tetkik ehli, sâlih, takva sahibi, içi dışı pâk, [470] mütevazı, günahlardan sakınan, büyük küçük herkesi sayıp seven bir insandı. Ak saçlı, ak sakallı bir zât olup Selef-i Salihîn bakiyelerindendi. İstikamet sahibi, kadılığı sırasında hoş hatıra bırakmış bir insandı. Çok güzel hattı vardı. Allah ruhunu şâd etsin ve kabrini nurlandırsın.

MOLLA HALEBÎZÂDE

Sultan Süleyman Han devrinin fazilet ve kemal ehli âlimlerinden biri de Molla Muhammed b. Abdurrahman b. Muhammed Ömer Halebî idi.

Merhum, zamanın âlimlerinden okuduktan sonra, önce Berîkîzâde lakabıyla meşhur Molla Muslihuddin'in, ardından Molla Müftü Şemseddin Ahmet Paşa b. Molla Hızır Bey'in hizmetine girmiştir. Tahsilini tamamladıktan sonra Dimetoka Medresesi'ne müderris olarak tayin edilmiştir. Bilahare kadı olmuş ve muhtelif beldelerde kadı olarak görev yaptıktan sonra Kefe Kadısı iken vefat etmiştir.

Merhum; fazilet ve zeka sahibi, tahkik ve tetkik ehli bir insandı. Akranları arasında parmakla gösterilirdi. Bütün ilimlerde söz sahibi olan Halebîzâde yalnızlığı tercih ettiği için hiç evlenmemiştir. Gece gündüz mütâlaa ettiği çok değerli kitapları vardı. Genelde kendisiyle meşgul olan, zamanelere pek iltifat etmeyen bir insandı. Sağlam tabiatlı, halim, vakur, sabırlı, mütevazı, günahlardan sakınan, elindekine kanaat eden bir kimseydi. İstanbul'da bir Dârü't-talim yaptırmış, sahip olduğu eserleri Sahn Medreseleri'nin müderrislerine vakfetmişti. Allah kabrini nurlandırsın ve ecrini katlarca arttırsın. [471]

MOLLA KETHUDÂZÂDE

Devrin fazilet ve kemal ehli âlimlerinden biri de 'Kethudâzâde Germiyânî' lakabıyla meşhur molladır.

Merhum, zamanın âlimlerinden okumuştur ki; hocaları arasında Molla İzarî gibi değerli bir âlim de vardır. Daha sonra Molla Hatibzâde'nin hizmetinde bulunmuş, ardından İran diyarına giderek Molla Allâme Celaleddin Devvânî'nin hizmetine girmiştir. Uzun süre onun nezaretinde ilim tahsil ettikten sonra Anadolu'ya dönmüştür. Allâme Devvânî onunla birlikte Molla İzarî'ye verilmek üzere *Risâle fî isbâti'l-Vâcib* isimli risâlesini göndermişti. Molla İzarî çok memnun oldu ve bu risâleyi medresede okuttu. Molla Hatibzâde onu çekemediği için kendisini bundan men etmişse de Molla İzarî, "Kendim yararlandığım bir risâleyi nasıl okutmam" diyerek bildiği gibi yapmaya devam etmiştir.

Molla Kethudâzâde önce Kütahya Medresesi'ne tayin edilmiş, ancak kadılık makamını tercih ederek uzun süre kadı olarak görev yapmıştır. Kadılığı esnasında övgü ve takdirle karşılanmış ve son yıllarında

hacca gitmiştir. Hacdan dönüşünün üzerinden fazla geçmeden dokuz yüz kırk yılı civarında vefat etmiştir. Merhum, fazilet ve güzel ahlakıyla bilinen bir insandı. Bütün ilimleri tahkik ile bilirdi. Allah ruhunu şâd etsin, kabrini nurlandırsın. [472]

MOLLA KAMERÎ MAHMUT

Devrin ilmiyle âmil âlimlerinden biri de Mevlana Celaleddin Rumî'nin neslinden Molla Bedreddin Mahmut'tur.

Merhum, zamanın âlimlerinden okuduktan sonra bazı medreselerde müderris olarak görev yapmıştır. Bilahare İstanbul'daki Vezir Mustafa Paşa Medresesi'ne müderris olarak tayin edilmiş, oradan Edirne'deki çift medreselerden birine, oradan da Sahn Medreseleri'ne tayin edilmiş ve bu görevi sırasında vefat etmiştir.

Merhum; âlim, sâlih, sağlam karakterli, halim selim, kerem ve mertlik ehli, yiğitlik üzere yaşayan bir insandı. Başka insanların halleriyle uğraşmayıp kendisiyle meşgul olurdu. Ahlaken makbul, hal olarak mesut bir insandı. Ömrünün son döneminde görme gücü bozulmuştu. Allah ruhunu şâd etsin, kabrini nurlandırsın.

MOLLA KÜÇÜK BEDREDDİN

Devrin âlimlerinden biri de Molla Bedreddin Mahmut b. Abdullah'tır.

Rahmetli, zamanın âlimlerinden okumuştur ki; bunlar arasında Molla Lütfi Tokatî ve Molla Şücâeddin Rumî gibi tanınmış zevat bulunur. Sonrasında Molla Müeyyedzâde'nin hizmetine giren Molla Bedreddin, tahsilini tamamladıktan sonra Bursa'daki Çendik Medresesi'ne müderris olarak tayin edilmiştir. Oradan aynı şehirdeki Sultan Bayezıt Medresesi'ne, oradan İstanbul'daki Vezir Ali Paşa Medresesi'ne tayin edilmiştir ki; kendisi onun azatlı kullarındandır. Bu görevinden sonra Edirne'deki çifte medreseden birine, oradan da Sahn Medreseleri'nden birine müderris olarak atanmıştır. Müderrisliğinin ardından Halep Kadılığı'na tayin edilen Molla Bedreddin, bilahare Edirne Kadılığı'na getirilmiş ve bu görevde iken dokuz yüz otuz yedi yılında vefat etmiştir. [473]

Merhum; cesur yürekli, akıcı konuşan, ibadetlerine düşkün ve istikamet ehli bir insandı. Bütün ilimlerde söz sahibiydi. Sâlih bir Fıkıh bilginiydi. Edirne'de bir mescid yaptırmıştır. Allah ruhunu şâd etsin, kabrini nurlandırsın.

MOLLA İSHAK ÇELEBİ

Devrin fazilet ve kemal ehli âlimlerinden biri de Molla İshak Üskübî'dir.

Merhum, zamanın âlimlerinden okuduktan sonra Molla Kara Bâlî'nin hizmetine girmiştir. Tahsilini tamamladıktan sonra da Edirne'deki İbrahim Paşa Medresesi'ne tayin edilmiştir. Bu görevin ardından Üsküp Medresesi'ne, oradan Kapluca Medresesi'ne, oradan İznik Medresesi'ne, oradan Edirne'deki Dârül-Hadis Medresesi'ne ve buradan da Sahn Medreseleri'nden birine müderris olarak tayin edilmiştir. Daha sonra Şam Kadılığı'na verilmiş, Şam'da kadı olarak görev yaptığı sırada dokuz yüz kırk üç yılında vefat etmiştir.

Dili fasih, ifadesi açık, özü sözü doğru, itikadı sahih, güzel ahlaklı, hoş konuşan ve nüktedan bir insandı. Sayısız latife ve tarihi olayı ezbere bilirdi. Türkçe çok güzel şiirler yazardı. Yine Türkçe yazdığı çok güzel nesirler mevcuttur. [474] Eş ve çocuğu yoktu. Dünyanın gösteriş ve ziyneti-

ne iltifat etmezdi. Allah ruhunu şâd etsin, kabrini nurlandırsın.

MOLLA BEDREDDİNZÂDE

Devrin fazilet ve kemal ehli âlimlerinden biri de 'Bedreddinzâde' lakabıyla meşhur olan Molla Ebussuûd'dur.

Merhum, Bursa'da dünyaya gelmiştir. Babasının ölümü üzerine annesi, Molla Seyyidî Hamidî ile evlenmişti. Bu sebeple temel ilimleri onda okudu. Babalığının ardından zamanın âlimlerinden dersler aldı. [475] Bilahare Molla Rükneddin'in hizmetine girdi. Tahsilini ikmâl ettikten sonra bazı beldelerde kadı oldu ve dokuz yüz kırk beş yılında vefat etti.

Rahmetli; zeki, sezgileri kuvvetli, isabetli görüş sahibi ve sağlam tabiatlı biriydi. Müşkül meselelerden bir çoğunu çözüme kavuşturmuştu. Yüksek gayelerde tahkike ulaşmış bir zât idi. Allah ruhunu şâd etsin, kabrini nurlandırsın.

MOLLA DELİ BİRADER

Devrin âlimlerinden biri de 'Deli Birader' lakabıyla meşhur molladır.

Bu lakap ile meşhur olmasından dolayı tam adını bulamadım. Merhum, zamanın âlimlerinden okumuştur ki; bunlar arasında Molla Muhyiddin Acemî de vardır. Bir ara tasavvuf sülukuna meyletmişse de, tabiatındaki çok renklilikten dolayı o yolda sebat edememiştir. Tahsilini tamamladıktan sonra Bursa'daki Bayezıt Paşa Medresesi'ne müderris olarak tayin edilmiştir. Oradan Seferihisar Medresesi'ne, oradan Akşehir Medresesi'ne, oradan Amasya Hüseyniye Medresesi'ne atanmıştır. Bilahare müderrisliği bırakmış ve otuz dirhem yevmiye ile emekliye ayrılmıştır. İstanbul'da denize yakın bir yere yerleşmiş ve orada bir oda ile cami ve hamam bina ettirmiş, hamamın gelirini caminin bakımına vakfetmiştir. Beş vakit namazı bu camide kılardı. Bilahare Mekke-i Müşerrefe'ye göçmüş ve vefatına kadar orada kalmıştır.

Rahmetli; âlim, kâmil, sağlam tabiatlı, sahih itikada sahip hayırsever bir insandı. Hoş sohbet, güzel konuşan, nüktedan, sıradan ve resmiyetten uzak duran bir kişiydi. Belki bu yüzden 'Deli' diye bilinirdi. Türkçe çok güzel şiirler söylerdi. [476] Güzel şiirleri olmasına karşın çok renkli bir tabiata sahipti. Bu yüzden halk içinde yeterince saygı görmezdi. Allah ruhunu şâd etsin, kabrini nurlandırsın. [477]

MOLLA NİHALÎ

Sultan Süleyman Han devrinin fazilet ve kemal ehli âlimlerinden biri de 'Nihalî' lakabıyla meşhur Molla Cafer Bursevî'dir.

Merhum, zamanın âlimlerinden okuduktan sonra bazı medreselerde müderris olarak görev yapmıştır. Bilahare muhtelif beldelerde kadı olarak çalışmıştır. Ardından İstanbul'daki Vezir Mustafa Paşa Medresesi'ne müderris olarak tayin edilmişse de bir zaman sonra Galata Kadılığı'na getirilmiştir. Bu görevden ayrılarak uzlet ve ferağa meyletmiş, otuz üç dirhem yevmiye ile emekli edilmiştir. Dokuz yüz elli yılı civarında bu hal üzere vefat etmiştir.

Merhum; fâzıl, hoş sohbet, nüktedan, tez canlı, zarif tabiatlı bir insandı. Meclis ve mahfillerin süsüydü. Ömrünün son yıllarında uzleti tercih etmiş, tevazuundan dolayı makam ve mevkileri terk ederek [478] halk arasında adet olan resmiyeti bir kenara bırakmıştı. Türkçe söylenmiş ve ehli arasında kabul gören şiirleri

vardır. Allah kabrini nurlandırsın ve ecrini arttırsın. [479]

MOLLA IŞIK KASIM

Devrin âlimlerinden biri de 'Işık Kasım' lakabıyla meşhur molladır.

Merhum, İznik beldesindendi. Zamanın âlimlerinden okuduktan sonra Molla Abdülkerim'in hizmetine girmiştir. Tahsilini tamamladıktan sonra Balat Medresesi'ne müderris olarak tayin edilmiştir. Bilahare İnegöl Medresesi'ne tayin edilmiş, oradan Edirne'deki Taş Medrese'ye gönderilmiştir. Bu görevinden sonra otuz üç dirhem yevmiye ile emekliye ayrılmıştır. Bu hal üzere Edirne'de dokuz yüz kırk beş yılında vefat etmiştir.

Rahmetli; zeki tabiatlı, sözü makbul, muhadarası hoş, nüktedan, meclis ve mahfillerin süsüydü. O kadar çok fıkra ve latife bilirdi ki bunlar yazılsa defterler doldururdu. Sözü uzatmamak için burada bunlara girmiyoruz. Sâlih, âbit, vera ehli, eş ve çocuklardan hâlî nefsinin ıslahıyla meşgul olan bir insandı. Çok düşünceli, gece gündüz zikrullah ile meşgul bir zât idi. Namazlarını tam bir huşû içinde kılardı. Vefat ettiğinde yüz yaşına yakındı. Allah ruhunu şâd etsin, cennet bahçelerindeki fütuhatını bol eylesin.

MOLLA İSRAFİLZÂDE

Devrin fazilet ve kemal ehli âlimlerinden biri de Molla Fahreddin b. İsrafil'dir.

Merhum, zamanın âlimlerinden okumuştur ki hocaları arasında Molla Cafer Çelebi b. Tacî Tuğrâî de vardır. Tahsilini tamamladıktan sonra bazı medreselerde müderris olarak görev yapmıştır. Bilahare Bursa'daki Sultan Bayezıt Medresesi'ne, oradan Manastır Medresesi'ne, ardından Bursa Sultaniyesi'ne müderris olarak tayin edilmiştir.

Müderrislik görevinin ardından Şam Kadılığı görevine getirilmiş, sonra bu makamdan azledilerek seksen dirhem yevmiye ile emekliye ayrılmıştır. Bir zaman sonra Şam Kadılığı'na tekrar getirilmiş ve bu görevde iken hacca gitmiştir. [480] Dönüşte kadılık makamından azledilerek Bursa'daki Muradiye Medresesi'ne müderris olarak tayin edilmiş ve seksen dirhem yevmiye bağlanmıştır. Bir süre sonra zihin sağlığını yitirmiş ve dokuz yüz kırk üç yılında bu hal üzere ölmüştür.

Merhum; zeki, sezgisi kuvvetli, hoş sohbet, konuşması akıcı, sözü kabul gören bir insandı. Bütün ilimlerde söz sahibi olmakla birlikte Aklî ilimlerde ihtisas sahibiydi. Allah ruhunu şâd etsin, kabrini nurlandırsın.

MOLLA KÜÇÜK ŞEMSEDDİN

Sultan Süleyman Han devrinin ilmiyle âmil, fazilet ve kemal ehli âlimlerinden biri de Molla Şemseddin Ahmet b. Abdullah'tır.

Merhum, daha önce zikrettiğimiz Seyyid İbrahim Amasî'nin azatlı kullarındandı. Küçüklüğünde bu molladan okumuş ve tahsilini tamamladıktan sonra, Amasya nâhiyelerinde müderris olarak çalışmıştır. Bilahare Amasya Hüseyniye Medresesi'ne, oradan İstanbul'daki Ebu Eyyub Ensârî Medresesi'ne, oradan da Sahn Medreseleri'nden birine tayin edilmiştir. Bu görevinin ardından Şam Kadılığı'na tayin edilmiş ve dokuz yüz kırk iki yılında bu görevde vefat etmiştir. [481]

Merhum; âlim, sâlih, takva ehli, sâlihleri seven, ak pak bir insandı. Sağlam karakterli, halim selim, vakur, sabırlı, güzel ahlaklı bir kimseydi. İtikadı sahih, yolu makbul, istikamet sahibi, edepli, duyarlı ve kerem sahibi idi. Allah ruhunu şâd etsin, kabrini nurlandırsın.

MOLLA HASAN ÇELEBİ

Devrin fazilet ve kemal ehli, ilmiyle âmil âlimlerinden biri de Molla Hüsameddin Hasan Çelebi Karasuyî'dir.

Merhum, zamanın âlimlerinden okuduktan sonra Molla Abdürrahim b. Molla Alaeddin Ali Arabî'nin hizmetine girmiştir. Tahsilini ikmal ettikten sonra bazı medreselerde müderris olarak görev yapmış, ardından Üsküp Medresesi'ne, oradan Bursa'daki Sultan Bayezıt Medresesi'ne, oradan Trabzon Medresesi'ne, oradan da Sahn Medreseleri'nden birine tayin edilmiştir.

Müderrislik görevinin ardından Edirne Kadılığı'na, ardından İstanbul Kadılığı'na tayin edilmişse de bilahare tekrar Sahn Medreseleri'ndeki görevine dönmüş ve yüz dirhem yevmiye bağlanmıştır. Burada müderris olarak çalışırken dokuz yüz elli yedi yılında vefat etmiştir.

Cömert, zorluklara karşı sabırlı, hoş sohbet, güzel konuşan, resmiyetten ve yapmacıklıktan hoşlanmayan bir zât idi. Kimseye kötülük beslemezdi. Bütün ilimlerde söz sahibiydi. Zeki ve işlek bir yaratılışa sahipti. Tahkik ve tetkik ehli idi. Allah ruhunu şâd etsin, kabrini nurlandırsın. [482]

MOLLA HASAN RUMÎ

Sultan Süleyman Han devrinin ilmiyle âmil âlimlerinden biri de Molla Emir Hasan Rumî'dir.

Merhum, zamanın âlimlerinden okuyup tahsilini tamamladıktan sonra muhtelif medreselerde müderris olarak görev yapmıştır. Ardından Edirne'deki Emir-i Ümera Medresesi'ne, oradan İstanbul'daki Vezir İbrahim Paşa Medresesi'ne, oradan aynı şehirde bulunan Vezir Davud Paşa Medresesi'ne tayin edilmiş, son olarak görevlendirildiği Edirne Dârül-Hadis Medresesi'nde çalışırken vefat etmiştir.

Cömert, halim selim tabiatlı, ilimle meşgul olan bir insandı. Bütün ilimlerde söz sahibi bir âlimdi. Seyyid Şerif'in *Şerhu'l-Ferâiz*, Mesud Rumî'nin *Şerhu'r-Risâleti'l-musannefe fî ilmi'l-âdâb* eserleri üzerine hâşiye yazmıştır. Başka hâşiyeleri de mevcuttur. Allah ruhunu şâd etsin, kabrini nurlandırsın.

MOLLA EYYUHUMZÂDE MEHMET ÇELEBİ

Devrin fazilet ve kemal ehli âlimlerinden biri de Molla Mehmet Şah b. Molla Şemseddin Yegânî'dir.

Merhum, zamanın âlimlerinden okuduktan sonra değerli Molla Müftü Alaeddin Ali Cemalî'nin muîdi olmuştur. Tahsilini bitirdikten sonra İstanbul'daki Murat Paşa Medresesi'ne, oradan Vezir Davud Paşa Medresesi'ne, oradan Kalenderhane Medresesi'ne, oradan yine İstanbul'daki Vezir Ali Paşa Medresesi'ne, oradan Edirne'deki çift medreseden birine tayin edilmiş ve dokuz yüz kırk bir yılında müderris olarak çalışırken vefat etmiştir. [483]

Rahmetli; kerem sahibi, tahkik ve tetkik ehli, nefs cihadıyla meşgul bir zât idi. Hiç

kimseyi kötülükle anmazdı. Bütün ilimlerde söz sahibi bir âlimdi. Allah ruhunu şâd etsin, kabrini nurlandırsın.

MOLLA SÜLEYMAN RUMÎ

Devrin âlimlerinden biri de Molla Süleyman Rumî'dir.

Merhum, zamanın âlimlerinden okuyup tahsilini tamamladıktan sonra Ankara'daki bazı medreselerde müderris olmuştur. Bilahare Tokat Medresesi'ne, oradan İstanbul'daki Vezir Ali Paşa Medresesi'ne, oradan Edirne'deki çift medreseden birine tayin edilmiştir. Bu medresede müderris olarak çalışırken vefat etmiştir. Ölümü, Sultan Süleyman Han'ın çocuklarının sünnetleri için verilen ziyafet sofrasında, ulemânın huzurunda gerçekleşmiştir. Merhum, sofrada bayılınca bir çadıra taşınmış ve orada ruhunu teslim etmiştir. Tarih dokuz yüz otuz yedi yılını gösteriyordu.

Merhum, zamanelerle meşgul olmayıp kendi haline bakardı. Herkesi hayırla anardı. Öğrencilerine ders verir, faydalı olurdu. Allah ruhunu şâd etsin, kabrini nurlandırsın.

MOLLA KUTBÎ ÇELEBİ

Devrin âlimlerinden biri de Molla Kutbeddin Merzifonî'dir.

Merhum, zamanın âlimlerinden okuduktan sonra Molla Alaeddin Ali Cemalî'nin hizmetine girmiştir. Tahsilini tamamladıktan sonra bazı medreselerde müderris olarak çalışmıştır. Bilahare İznik Medresesi'ne, oradan İstanbul'daki Vezir Davud Paşa Medresesi'ne, oradan Trabzon Medresesi'ne tayin edilmiş ve orada müderris iken dokuz yüz otuz beş yılında vefat etmiştir. [484] Merhum, kerem ve güzel ahlak sahibi, vefakâr ve mert bir insandı.

Bütün ilimlerde söz sahibi olmakla birlikte Arapça ve Fıkıhta ihtisas sahibiydi. Sadru'ş-şerîa'nın *Şerhu'l-Vikâye*'sinin bazı bölümlerine ve Seyyid Şerif'in *Şerhu'l-Miftâh*'ına talikât yazmıştır. Allah ruhunu şâd etsin, kabrini nurlandırsın.

MOLLA PİRÎ AHMET ÇELEBİ

Devrin âlimlerinden biri de Molla Pir Ahmet'tir.

Merhum, zamanın âlimlerinden okuduktan sonra Molla Müftü Ahmet Paşa b. Molla Hızır Bey'in hizmetine girmiştir. Tahsilini tamamladıktan sonra İstanbul'daki Kürkçübaşı Medresesi'ne, oradan Kastamonu beldesindeki Atabey Medresesi'ne, oradan Filibe Medresesi'ne, oradan Manastır Medresesi'ne, oradan da aynı şehirdeki Muradiye Medresesi'ne tayin edilmiştir. Müderrisliğin ardından Halep Kadılığı'yla görevlendirilmiş, ancak bu görevden azledilerek otuz dirhem yevmiye ile emekliye ayrılmıştır. Dokuz yüz ellide bu hal üzere vefat etmiştir.

Halim selim, sağlam tabiatlı, vakur, sabırlı, herkesin iyiliğini isteyen bir insandı. İtikadı sahih, zihni berrak bir âlimdi. Herkesi hayırla anardı. Bütün ilimlerde söz sahibiydi. Bazı bahislerle ilgili talikâtlar yazmıştı. Allah ruhunu şâd etsin, kabrini nurlandırsın.

MOLLA ŞEYHZÂDE VEFÂÎ

Devrin ilmiyle âmil âlimlerinden biri de Molla Mehmet b. Şeyh Mahmut Muğlavî Vefâî'dir. [485]

Merhum, zamanın âlimlerinden ders aldıktan sonra Molla Seyyidî Karamanî'nin hizmetine girmiş ve onun muîdi olmuştur. Tahsilini tamamladıktan sonra Kütahya Medresesi'ne, oradan Bursa'daki Ferhadiyye Medresesi'ne, oradan Kütahya yakınlarındaki Vezir Kasım Paşa Medresesi'ne müderris olarak tayin edilmiştir. Dokuz yüz kırk yılında vefat etmiştir.

Merhum; halim selim, cömert tabiatlı, zihni açık, itikadı sağlıklı, sufîleri, özellikle Vefaiyye tarikatını severdi. Dinî ilimlerle çok yoğun bir şekilde meşgul olurdu. İlme düşkün bir insandı. Bir çok kitaba muttali olmuş, bu kitaplardaki önemli bilgi ve noktaları hıfzetmişti. Tarihleri, âlim ve sâlihlerin menkıbelerini ezberlerdi.

Bir çok şerh ve hâşiye yazmıştır. *el-Kâfiye fi'n-Nahv* kitabını tehzîb etmiş ve bir şerh yazmıştır. Mevlanazâde'nin *Şerhu Hidâyeti'l-hikme* adlı eserine hâşiye yazmıştır. Bu hâşiyeyi söz konusu esere hâşiye yazan Molla Hocazâde'nin hâşiyelerinin altlarına yazmıştır. Seyyid Şerîf'in *Hâşiyetu't-Tecrîd*'i üzerine hâşiye yazmıştır. Duha Sûresi için *Tenvîru'd-Duhâ* adını verdiği bir tefsir yazmıştır. Bunlar dışında birçok risâle ve talikâtı mevcuttur. Saydıklarımızın yeterli olduğunu düşünüyoruz. Allah ruhunu şâd etsin, kabrini nurlandırsın.

MOLLA ARAP ÇELEBİ

Sultan Süleyman Han devrinin ilmiyle âmil âlimlerinden biri de 'Arap Çelebi' lakabıyla meşhur olan Molla Şemseddin Ahmet b. Molla Kâdı Hamza'dır.

Zamanın âlimlerinden okuduktan sonra Sahn Medreseleri'nden birinde müderris olan Molla Musa Çelebi b. Molla Efdalzâde'nin hizmetine girmiştir. [486] Ardından Sultan İkinci Bayezıt devrinde Kahire'ye giderek oranın âlimlerinden *Kütüb-i Sitte*'yi okumuş ve hepsinden icazet almıştır. Mısır'da Tefsir, Fıkıh ve Usul-ü Fıkıh da okumuştur. Bu meyanda *eş-Şerhu'l-Mutavvel li't-Telhîs* kitabını baştan sona bitirmişti. Tahsilini bitirdikten sonra öğrencilerine bu şerh ile Zemahşerî'nin *el-Mufassal* adlı kitabını okutmuş, şöhreti Kahire'nin dört bir tarafına yayılmıştı.

Mısır'da hocalarından almış olduğu icazet belgesini görmüştüm. Belgede ilmini yanı sıra ahlak, fazilet ve iffetine de şahitlik edilmekteydi. Merhum, Kahire'de Mühendislik, Heyet ve benzeri ilimleri de okumuştu. Tahsilini tamamlayıp bir süre de hocalık ettikten sonra Anadolu'ya döndü. Vezir Kasım Paşa onun için Ebu Eyyub Ensârî Medresesi'nin yakınlarında bir medrese yaptırdı. Vefat edinceye kadar burada müderrislik yaptı.

Rahmetli; âlim, sâlih, âbit, zâhit, halim selim, itikadı sahih, güzel ahlaklı, vakur, sabırlı ve herkesin iyiliğini isteyen bir insandı. Dersleriyle bir çok ilim öğrencisine faydalı olmuş, bir hayli kimse ondan istifade etmiştir. Daha çok *Bèydâvî Tefsiri* ve Fıkıh ile meşgul olurdu. Dokuz yüz elli yılında vefat etti. Allah ruhunu şâd etsin, kabrini nurlandırsın.

MOLLA VARAK ŞEMSEDDİN

Devrin ilmiyle âmil âlimlerinden biri de 'Varak Şemseddin' lakabıyla meşhur Molla Şemseddin Ahmet idi.

Merhum, zamanın âlimlerinden okuduktan sonra muhtelif medreselerde mü-

derrislik yapmış,[487] İstanbul'daki Kalenderhane Medresesi'ne, oradan Ebu Eyyub Ensârî Medresesi'ne, oradan da Sahn Medreseleri'nden birine müderris olarak tayin edilmiştir. Dokuz yüz elli yılı civarında müderris olarak çalışırken vefat etmiştir.

Rahmetli; âlim, fâzıl, sâlih, halim selim, güzel ahlaklı bir insandı. Herkesi hayırla anardı. Başarılı bir müderristi. Bir çok ilim öğrencisi kendisinden istifade etmiştir. Allah ruhunu şâd etsin, kabrini nurlandırsın.

MOLLA SAÇLI EMİR

Sultan Süleyman Han devrinin fazilet ve kemal ehli âlimlerinden biri de 'Saçlı Emir' lakabıyla meşhur Molla Muhyiddin Mehmet b. Abdülevvel Tebrizî'dir.

Merhum, çocukluğunda Tebriz'in Hanefî Kadısı olarak görev yapan babasından okumuştur. Küçüklüğünde Allâme Celaleddin Devvanî'yi gördüğünü kendisinden duymuştum. Ondan, izzet, celal, mehabet ve vakar ile söz ederdi. Anlattığına göre Tebriz ulemâsı onun önünde başları eğik bir halde tam bir saygıyla otururlardı.

Saçlı Emir, babası hayatta iken Anadolu'ya gelmiş, Molla Müeyyedzâde'nin babasıyla olan sıcak dostluğundan dolayı Sultan İkinci Bayezıt'a takdim edilmişti. Sultan Bayezıt da kendisine bir medrese vermişti. Bilahare kadılık makamını tercih etmiş ve Anadolu'nun muhtelif beldelerinde kadı olarak görev yapmıştır.

Sultan Süleyman Han kendisine Gebze'deki Vezir Mustafa Paşa Medresesi'ni vermişti. Bilahare Manisa Sultaniyesi'ne tayin edilmiş, ardından Sahn Medreseleri'nden birine atanmıştır. Bu görevin ardından önce Halep, ardından Şam, sonra İstanbul Kadılığı görevine getirilmiştir. Daha sonra bu görevden azledilerek yüz dirhem yevmiye ile emekliye ayrılmıştır. Dokuz yüz altmış üç yılında bu hal üzere vefat etmiştir. [488]

Merhum; âlim, fâzıl, Arapça ve Şer'î ilimleri iyi bilen bir insandı. Nesir yazımında derin bilgi sahibiydi. Arapça, Türkçe ve Farsça nesirleri vardı. Sözü güzelleştiren edebî sanatlara çok ilgi duyardı. Bir çok hat türünü çok güzel yazardı. Bazı kitapların bazı bölümlerine talikler yazmıştır. Kerem sahibi bir insan olup herkesi hayırla anardı. Edepli ve vakur bir kimseydi. Günahları çok bağışlayan Allah'ın rahmeti üzerine olsun.

MOLLA MALÛL

Devrin fazilet ve kemal ehli âlimlerinden biri de 'Malûl' lakabıyla tanınan Molla Muhyiddin Mehmet b. Abdülkadir'dir.

Merhum, zamanın âlimlerinden okumuştur. Hocaları arasında Molla Muhyiddin Fenarî, Molla Kemal Paşazâde, Molla Hüsam Çelebi ve Molla Nureddin gibi değerli zevât mevcuttur. Bilahare Sultan Süleyman Han'ın hocası Molla Hayrettin'in hizmetine girmiştir. Tahsilini tamamladıktan sonra önce Bursa'daki Kasım Paşa Medresesi'ne, oradan İstanbul'daki Efdalzâde Medresesi'ne, oradan Vezir Mahmut Paşa Medresesi'ne, oradan da Sahn Medreseleri'nden birine müderris olarak tayin edilmiştir. Bilahare Mısır Kadısı olmuşsa da bu görevden azledilerek tekrar Sahn Medreseleri'ndeki görevine iade edilmiş [489] ve doksan dirhem yevmiye bağlanmıştır. Bir süre sonra tekrar Mısır Kadılığı görevine getirildikten sonra Anadolu Kazaskerliği'ne atanmıştır. Ayağında meydana gelen bir rahatsızlıktan dolayı iş göremez hale gelince, yüz elli dirhem yevmiye ile emekli edilmiştir. Dokuz yüz altmış üç yılında vefat etmiştir. [490]

Merhum; âlim, fâzıl, sâlih, tahkik ve tetkik ehli, Arapça, Şer'î ilimler ve Aklî ilimleri iyi bilen bir zât idi. Vakur, ihtişamlı ve servet sahibiydi. Kumla kasabasında bir Dârü't-talim, İstanbul'da bir Dârül-kurra yaptırdı ve onun bahçesine defnedildi. Allah ruhunu şâd etsin, kabrini nurlandırsın.

MOLLA MERHABA ÇELEBİ

Devrin fazilet ehli âlimlerinden biri de 'Merhaba Çelebi' lakabıyla meşhur Molla Muhyiddin Mehmet'tir.

Merhum, zamanın âlimlerinden okumuştur. Hocaları arasında Molla Rükneddin b. Molla Zeyrek, Molla Mirim Çelebi gibi zevat bulunmaktadır. Bilahare Sultan Süleyman Han'ın hocası Molla Hayrettin'in hizmetine girmiştir.

Tahsilini tamamladıktan sonra Bursa'daki Çendik Medresesi'ne, oradan Karahisar Medresesi'ne, oradan İstanbul'daki Vezir Ali Paşa Medresesi'ne, oradan Edirne'deki çift medreseden birine, oradan da Sahn Medreseleri'nden birine müderris olarak tayin edilmiştir. Daha sonra Şam Kadısı; ardından Bursa Kadısı, ardından Edirne Kadısı olmuştur. Dokuz yüz elli yılı civarında Edirne Kadısı iken vefat etmiştir.

Merhum; âlim, fâzıl, tetkik ehli bir insandı. Zeka ve feraset sahibiydi. Tabiatı sağlam, halim selim, iyiliksever bir âlimdi. Allah ruhunu şâd etsin, kabrini nurlandırsın.

MOLLA PİRÎ ÇELEBİ

Devrin fazilet ehli âlimlerinden biri de Molla Muhyiddin Pir Mehmet b. Molla Alaeddin Ali Fenarî'dir.

Merhum, zamanın âlimlerinden okuduktan sonra İran diyarına göçmüş, orada [491] Semerkant ve Buhara âlimlerinden okumuştur. Anadolu'ya döndüğünde Sultan Selim Han kendisine İstanbul'daki Vezir Mustafa Paşa Medresesi'ni vermiştir. Bilahare Edirne'deki çift medreseden birine, oradan Sahn Medreseleri'nden birine tayin edilmiştir. Sonra bu görevden azledilmiştir. Daha sonra aynı medresede ikinci müderris olmuş, gözleri görmez hale gelip ders veremez olunca, altmış dirhem yevmiye ile emekliye ayrılmıştır. Dokuz yüz elli dört veya elli beş yılında bu hal üzere vefat etmiştir.

Merhum; sahibi, itikadı sahih ve güzel ahlaklı biriydi. Allah ruhunu şâd etsin, kabrini nurlandırsın.

MOLLA VÂSİ ALİSÎ

Devrin fazilet ehli âlimlerinden biri de Molla Alaeddin Ali b. Salih'tir. Merhum, zamanın âlimlerinden ders aldıktan sonra Molla Abdülvâsi'nin hizmetine girerek onun muîdi olmuştur. Tahsilini tamamladıktan sonra Edirne'deki Saraçlar Medresesi'ne, oradan Bursa'daki Ferhadiyye Medresesi'ne, oradan Kapluca Medresesi'ne [492] oradan Edirne'deki Halebî Medresesi'ne, oradan Edirne'deki çift medreseden birine ve buradan da Sahn Medreseleri'nden birine müderris olarak tayin edilmiştir. Bu görevinin ardından Edirne'deki Sultan Bayezıt Medresesi'ne atanmış, sonra Bursa Kadılığı'na getirilmiştir. Bursa Kadısı iken dokuz yüz elli yılında vefat etmiştir.

Merhum, âlim ve fâzıl bir insandı. Bütün ilimlerde söz sahibi olmakla birlikte nesir yazımında, hüsn-i hatta maharetliydi. *Kelile ve Dimne*'yi çok güzel bir nesir diliyle Türkçe'ye tercüme etmiştir. Güzel ah-

lak sahibi, edepli ve vakur bir insandı. Allah ruhunu şâd etsin, kabrini nurlandırsın.

MOLLA KARA SALİH

Devrin fazilet ehli âlimlerinden biri de 'Kara Salih' lakabıyla meşhur olan Molla Sâlih'tir.

Merhum, zamanın âlimlerinden okuduktan sonra Sultan Süleyman Han'ın hocası Molla Hayrettin'in hizmetine girmiştir. Tahsilini tamamladıktan sonra Çekmece Medresesi'ne, oradan Kapluca Medresesi'ne, oradan Gebze Medresesi'ne, oradan Manisa Sultaniyesi'ne, oradan da Sahn Medreseleri'nden birine tayin edilmiş ve burada müderris olarak görev yaparken dokuz yüz kırk dört yılında vefat etmiştir. [493]

Âlim, fâzıl ve adı gibi sâlih bir zat idi. İbadete düşkün, zühd sahibi, halim selim, iyiliksever bir insandı. Allah ruhunu şâd etsin, kabrini nurlandırsın.

MOLLA EBULLEYS

Devrin ilmiyle âmil âlimlerinden biri de Molla Ebulleys'tir.

Merhum, zamanın âlimlerinden okuduktan sonra meşhur Molla Zamîrî'nin muîdi olmuştur. Tahsilini tamamladıktan sonra Kütahya'da müderris olmuştur. Bilahare İstanbul'daki Molla İbn Hacı Hasan Medresesi'ne, oradan Mahmut Paşa Medresesi'ne, oradan Ebu Eyyub Ensârî Medresesi'ne, oradan Sahn Medreseleri'nden birine müderris olarak tayin edilmiştir. Daha sonra önce Halep, ardından Şam Kadılığı'na tayin edilmiştir. Burada görev yaptığı sırada dokuz yüz kırk bir yılında vefat etmiştir.

Âlim, sâlih, mütedeyyin, hayırsever, itikadı güzel, edepli ve vakur bir insandı. Allah ruhunu şâd etsin.

MOLLA FAHRİ ÇELEBİ

Devrin fazilet ehli âlimlerinden biri de Molla Fahreddin Mehmet b. Yakub'dur.

Merhum, zamanın âlimlerinden okumuştur. Hocaları arasında merhum molla babam ve Molla Şücâ mevcuttur. Bilahare Molla Seyyidî Çelebi'nin hizmetine girerek onun muîdi olmuştur. Tahsilini tamamladıktan sonra İstanbul'daki Efdalzâde Medresesi'ne, oradan aynı şehirdeki Vezir Davud Paşa Medresesi'ne, oradan Edirne'deki Halebî Medresesi'ne, oradan aynı şehirdeki çift medreseden birine, oradan da [494] Sahn Medreseleri'nden birine müderris olarak tayin edilmiştir. Dokuz yüz kırk altı yılında müderris olarak vefat etmiştir.

MOLLA MASDAR

Devrin ilmiyle âmil âlimlerinden biri de 'Masdar' lakabıyla meşhur, Molla Muslihuddin Mustafa'dır.

Merhum, zamanın âlimlerinden okuduktan sonra muhtelif medreselerde müderrislik yapmıştır. Bilahare Manisa Sultaniyesi'ne, oradan Sahn Medreseleri'nden birine tayin edilmiştir. [495] Müderrislik görevinin ardından önce Halep, ardından Mekke Kadılığı'na getirilmiş, sonra bu görevden azledilmiş, İstanbul'a yakın bir yerde vefat etmiştir.

Merhum; âlim, sâlih, halim selim, itikadı sahih, iyiliksever bir insandı. Hayatının bir döneminde tarikata intisap ederek Hak ârifi Şeyh Seyyid Ali b. Meymun el-Mağri-

bî'nin hizmetine girmişti. Allah ruhunu şâd etsin, kabrini nurlandırsın.

MOLLA ŞEYH ÇELEBİ

Devrin fazilet ehli âlimlerinden biri de 'Şeyh Çelebi' lakabıyla meşhur olan Molla Şeyh Mehmet'tir.

Merhum, zamanın âlimlerinden okumuştur. Hocalarından biri de Molla Muhyiddin Fenarî'dir. Daha sonra Molla Kara Bâlî'nin hizmetine girmiştir. Tahsilinin tamamladıktan sonra Bursa'da bulunan Molla Hüsrev Medresesi'ne, oradan aynı şehirdeki Ahmet Paşa b. Veliyyüddin, oradan İstanbul'da bulunan Vezir Pîr Paşa Medresesi'ne, oradan Trabzon Medresesi'ne, ardından Ebu Eyyub Ensârî Medresesi'ne, oradan da Sahn Medreseleri'nden birine müderris olarak tayin edilmiştir. Dokuz yüz elli bir yılında burada müderris olarak çalışırken vefat etmiştir.

Rahmetli; âlim, fâzıl, zeki, tahkik ve tetkik ehli, sağlam tabiatlı, cömert, hayat tarzı bakımından övgü ve takdir toplamış mütevazı, günahlardan sakınan, itikadı sahih ve iyiliksever bir insandı. Herkesi hayırla yad ederdi. Allah Ruhunu şâd etsin, kabrini nurlandırsın.

MOLLA KÖPRÜCÜKZÂDE

Devrin fazilet ehli âlimlerinden biri de 'Köprücükzâde' lakabıyla meşhur olan Molla Sinanuddin Yusuf'tur. [496]

Merhum, zamanın âlimlerinden ders almıştır. Hocaları arasında Molla Kara Seyyidî, Molla Mehmet Samsunî gibi zevat vardır. Tahsilini tamamladıktan sonra Kefe şehrine yerleşmiş ve orada fetva ile meşgul olmuş, bir çok kimse kendisinden istifade etmiştir. Bilahare Kastamonu beldesindeki Atabey Medresesi'ne, oradan başka medreselere bilahare Sahn Medreseleri'nden birine, oradan Bursa'daki Muradiye Medresesi'ne, oradan Ayasofya Medresesi'ne, oradan Amasya şehrine müderris ve müftü olarak tayin edilmiştir. Bilahare yetmiş dirhem yevmiye ile emekliye ayrılmıştır. Sonra ikinci kez Amasya müftüsü olmuş ve dokuz yüz elli bir ya da elli iki yılında müftülük görevindeyken vefat etmiştir.

Rahmetli; âlim, fâzıl, tahkik ve tetkik ehli, Arapça ilimlerini ve Şer'î ilimleri iyi bilen bir insandı. Sağlam tabiatlı, halim, selim, edep ve vakar ehliydi. İtikadı sahih, hayırsever bir tabiatı vardı. Dünya halleriyle ilgilenmez, kendi halini düzeltmekle uğraşırdı. Allah ruhunu şâd etsin, kabrini nurlandırsın.

MOLLA HACI ÇELEBİ

Devrin fazilet ehli âlimlerinden biri de 'Hacı Çelebi' lakabıyla meşhur olan Hak ârifi Şeyh Abdürrahim Müeyyedî'nin oğlu Molla Alaeddin'dir.

Merhum, zamanın âlimlerinden okumuş, daha öğrenci iken meziyetleri dillerde dolanır olmuştur. Tahsilini tamamladıktan sonra İstanbul'daki Molla İbn Hacı Hasan Medresesi'ne, oradan Vezir Davud Paşa Medresesi'ne, ardından Edirne'deki Halebî Medresesi'ne, oradan Ebu Eyyub Ensârî Medresesi'ne, oradan Sahn Medreseleri'nden birine tayin edilmiş ve dokuz yüz kırk dört yılında bu görevde iken vefat etmiştir. [497]

Rahmetli; âlim, fâzıl, kemal ehli, zeki, sezgisi kuvvetli, sağlam tabiatlı, bütün ilim dallarında söz sahibi bir insandı. Arapça ilimlerini çok iyi bilirdi. O derece ki Arapça kasideler ve nesirler yazardı. Kerem sa-

hibi, duyarlı, edepli, hoş sohbet, itikadı sahih bir insandı. Bazı kitaplar üzerine yazdığı talikleri vardır. Ama genç yaşta ölmesi nedeniyle bunlar ortaya çıkamamıştır. Allah ruhunu şâd etsin, kabrini nurlandırsın.

MOLLA MEHMET BEY

Devrin fazilet ehli âlimlerinden biri de 'Mehmet Bey' lakabıyla meşhur olan Molla Muhyiddin Mehmet b. Abdullah'tır.

Merhum, Sultan İkinci Bayezıt'ın kullarındandı. İlim tahsiline meyledip onun tadına varınca emirlik yolunu terk ederek ilim yoluna girmiştir. Bu çerçevede zamanın âlimlerinden okumuştur. Hocaları arasında Molla Şeyh Muzafferuddin Acemî, Molla Muhyiddin Fenarî, Molla Pir Ahmet Çelebi gibi zevat bulunmaktadır. Bilahare Molla Kemal Paşazâde'nin hizmetine girmiş ve onun muîdi olmuştur.

Tahsilini ikmal ettikten sonra İstanbul'daki Murat Paşa Medresesi'ne, oradan farklı medreselere, ardından Edirne'deki çift medreselerden birine müderris olarak tayin edilmiştir. Bilahare zihinsel güçlerinde bozulma olmuş ve müderrisliği bırakmıştır. İyileşince deniz yoluyla Mısır'a gitmek üzere sefere çıkmış, ancak yolda korsanlar tarafından esir edilmiştir. Bazı arkadaşları araya girerek kendisini korsanlardan satın almışlardır.

İstanbul'a döndüğünde Sultan Süleyman Han kendisine Bursa Sultaniyesi'ni vermiş, ardından Edirne'deki Sultan Bayezıt Medresesi'ne müderris olarak tayin edilmiştir. Bu görevin ardından Şam Kadılığı'na tayin edilmişse de bu görevden azledilmiş ve İstanbul'a gelmiştir. Sağlığı iyice bozulmuş, ancak bu sırada Mısır Kadılığı görevinin verilmesi üzerine soğuk kış günlerinde yola çıkmış, Kütahya'da fenalaşarak dokuz yüz elli yılında vefat etmiştir. [498]

Rahmetli; edepli, vakur, halim selim, kerem sahibi, ilmi ve ilim ehlini seven, tarikattan hoşlanan bir insandı. Bütün ilimlerde söz sahibi olmakla beraber Aklî ilimlerde çok maharetli bir âlimdi. Matematik ilimlerini iyi bilirdi. Bazı kitaplar üzerine talikleri vardı. Çoğunluğunu mütalaa ettiği kitapları vardı. Allah gani gani rahmet etsin.

MOLLA MANASTIRLI ÇELEBİ

Sultan Süleyman Han devrinin fazilet ve kemal ehli, ilmiyle âmil âlimlerinden biri de 'Manastırlı Çelebi' lakabıyla meşhur olan molladır.

Merhum, zamanın âlimlerinden okuduktan sonra Molla Seyyidî Karamânî'nin hizmetine girmişti. Tahsilini ikmal ettikten sonra Rumeli vilayetindeki Manastır kasabasının medresesine müderris olarak tayin edilmiş, ancak bu görevden azledilmişti. Bilahare aynı medreseye ikinci kez tayin edilmişse de müderrisliği terk ederek uzleti seçmiş, ilim ve ibadetle meşgul olmuştur. Kendisine Halebî Medresesi teklif edilmişse de kabul etmemiş, bunun üzerine yirmi dirhem yevmiye bağlanmıştır. Dokuz yüz kırk dokuz veya kırk beş yılında bu hal üzere vefat etmiştir.

Merhum; salah, dindarlık ve ibadet ehliydi. Âlim, âmil, fâzıl, Allah'ın yeryüzündeki bereketlerinden biriydi. Allah ruhunu şâd etsin, kabrini nurlandırsın.

ŞEYH ARAP İMAM

Devrin fazilet ve kemal ehli, ilmiyle âmil âlimlerinden biri de Şeyh İbrahim Ha-

lebî Hanefî olup İstanbul'daki Fatih Camii'nin hatibidir.

Merhum Halep şehrindendi. Zamanın âlimlerinden okuduktan sonra Mısır'a gitmiş ve oranın âlimlerinden Hadis, Tefsir, Usûl ve Fürû ilimlerini okumuştu. [499] Bilahare Anadolu'ya gelerek İstanbul'a yerleşmiş, bazı câmilerde imamlık yaptıktan sonra Fatih Camii'nde imam ve hatip olmuştur. Bilahare Müftü Molla Sadî Çelebi tarafından yaptırılan Darül-kurrâ'da müderris olmuş ve dokuz yüz elli altı yılında bu hal üzere vefat etmiştir. Öldüğünde doksan yaşını aşmıştı.

Rahmetli; Arapça ilimlerini, Tefsir, Hadis ve Kıraat ilimlerini iyi bilirdi. Fıkıh ve Usul'de yetkin bir âlimdi. Fürû meselelerini sürekli incelerdi. Vera ve takva ehli, zâhit, âbit bir insandı. Öğrenci okuturdu. Bir çok öğrenci kendisinden istifade etmişti. Genelde evinden çıkmaz, ilimle meşgul olur, ev ve cami dışında bir yerde görülmezdi. Sokakta yürürken gözlerini halktan kaçırırdı. Kimseyi kötülükle andığı duyulmuş değildi. Dünyada ilim, ibadet, yazım ve telif dışında zevk aldığı bir şey yoktu. Risâle ve kitap türünden bir çok telifi vardır. Eserleri arasında en meşhuru *Mülteka'l-ebhur* adını verdiği fıkıh kitabıdır. *Gunyetu'l-mütemellî fî şerhi Münyeti'l-musallî* adını verdiği eseri de meşhurdur. Bu kitabında namaza dair zikretmedik hiçbir mesele bırakmamış ve bunu en güzel şekilde yapmıştır. Allah ruhunu şâd etsin ve cennetin yüksek köşklerindeki fütuhatını bol kılsın. [500]

MOLLA SEYREK MUHYİDDİN

Devrin ilmiyle âmil âlimlerinden biri de 'Seyrek Muhyiddin' lakabıyla meşhur olan Molla Muhyiddin Mehmet Hüseynî'dir.

Merhum, Ankara'nın bir nahiyesindendi. Zamanın âlimlerinden okumuştur. Hocaları arasında Molla Sinanuddin Yusuf Germiyânî, Molla Seyyidî Mehmet Kocavî ve Berîkîzâde lakabıyla tanınan Molla Muslihuddin gibi değerli zevat bulunmaktadır. Molla Bâlî Aydınî'nin muîdi olduktan sonra Ankara beldesine müderris olarak tayin edilmiştir. Ardından Merzifon Medresesi'ne, oradan Tokat Medresesi'ne tayin edilmiştir. Bilahare Sultan Süleyman Han hazretlerini oğlu Üçüncü Mehmet'in hocası olmuştur. Dokuz yüz kırk yedi yılında vefat etmiştir.

Merhum; âlim, fâzıl, zeki, istikamet sahibi, Arapça, Usûl, Fıkıh ve Kelam ilimlerini iyi bilen bir zât idi. Zamanının büyük bölümünü Tefsir mütalaasıyla geçirirdi. İtikadı sahih, fakirler, sâlihler ve müritleri seven bir insandı. İstikamet sahibi, hakkı konuşan, batıldan sakınan, ibadetle ilgili görevlerini dikkatle gözeten bir insandı. Allah ruhunu şâd etsin, kabrini nurlandırsın. [501]

MOLLA KARACA MUHYİDDİN

Devrin ilmiyle âmil âlimlerinden biri de 'Karaca Muhyiddin' lakabıyla meşhur olan Molla Muhyiddin Mehmet Kocavî'dir.

Zamanın âlimlerinden okuduktan sonra değerli Molla Hamiduddin b. Efdaluddin'in hizmetine girmiştir. Tahsilini ikmal ettikten sonra bazı medreselerde müderris olmuş, ardından Şehzade Mustafa'nın hocalığına tayin edilmiştir. Şehzade Mustafa'nın hocası olarak görev yaptığı sırada dokuz yüz kırk beş yılı civarında vefat etmiştir.

Merhum; âlim, sâlih, hayırsever, özü sözü doğru ve iyilik ehli bir insandı. Nefsini

ıslah ile uğraşır, kimsenin kötülüğünü dile getirmezdi. İtikadı sahih, istikamet sahibiydi. Allah kabrini nurlandırsın, ecrini misliyle arttırsın.

MOLLA DANAGÖZOĞLU

Devrin ilmiyle âmil âlimlerinden biri de 'Danagözoğlu' lakabıyla meşhur olan Molla Hayrettin Hızır'dır.

Aslen Merzifon'dandır. Zamanın âlimlerinden okumuş, akranları arasında üstünlüğüyle tanınmıştır. Tahsilinin ardından bazı medreselerde müderris olduktan sonra Şehzade Mustafa'nın hocalığına tayin edilmiştir. Dokuz yüz elli üç yılında Şehzade'nin hocası olarak çalışırken vefat etmiştir.

Merhum; halim selim, cömert yapılı, zihnen güçlü, ilim tahsilinde gayretli bir insandı. [502] Bazı konularla ilgili taliklerini gördüm. Oldukça kaliteli ve güzel çalışmalardı. *Şerhu'ş-Şemsiyye* adlı eserin Tasdîkât bölümü için yazdığı hâşiyeleri de görmüştüm. Allah ruhunu şâd etsin, kabrini nurlandırsın.

MOLLA HİDAYET ÇELEBİ

Devrin fazilet ehli âlimlerinden biri de Molla Hidayetullah b. Mevlana Yâr Ali Acemî'dir.

Merhum, zamanın âlimlerinden okumuştur. Hocalarının arasında Molla Pir Ahmet Çelebi, molla babam, Molla Muhyiddin Fenarî ve Molla Kemal Paşazâde gibi zevât bulunmaktadır. Tahsilini tamamladıktan sonra İstanbul'daki Efdalzâde Medresesi'ne, oradan Kalenderhane Medresesi'ne, oradan Bursa'daki Sultan Bayezıt Medresesi'ne, oradan Manastır Medresesi'ne, oradan Edirne'deki çifte medreseden birine, oradan Sahn Medreseleri'nden birine müderris olarak tayin edilmiştir. Müderrislik görevinin ardından Mekke Kadılığı görevine getirilmiş, ancak gözleri bozulduğundan kadılığı bırakarak Mısır'a dönmüştü. Dokuz yüz kırk sekiz veya kırk dokuz yılında orada vefat etmiştir.

Merhum; bütün ilimlerde söz sahibi, Usul ve Fıkıh ilimlerini iyi bilen bir şahsiyetti. Edepli, duyarlı, tevazu sahibi, cömert, istikamet sahibi bir âlimdi. Allah ruhunu şâd etsin, kabrini nurlandırsın.

MOLLA KARA ÇELEBİ

Devrin fazilet ehli âlimlerinden biri de Molla Muhyiddin Mehmet b. Hüsameddin'dir. [503]

Babası Hüsameddin, Rum asıllı olup Vezir Mehmet Paşa'nın kölelerindendi. Sultan İkinci Mehmet, katlini gerektirén bir suçtan dolayı söz konusu veziri idam ettirmişti. Molla Hüsameddin zamanın âlimlerinden okuduktan sonra bazı beldelerde kadılık etmiştir. Bu dönemde oğlu Molla Muhyiddin dünyaya gelmiştir. O da babasının yolundan giderek zamanın âlimlerinden okumuştur. Hocaları arasında merhum molla babam, Molla Hüsameddin, Molla Kemal Paşazâde gibi kıymetli zevât bulunmaktadır.

Tahsilini ikmal ettikten sonra Bursa şehrindeki İsa Bey Medresesi'ne, oradan Vâcid Medresesi'ne, oradan Tire Medresesi'ne, ardından Amasya'daki Hüseyniye Medresesi'ne, oradan Çorlu Medresesi'ne, oradan Bursa şehrindeki Manastır Medresesi'ne, oradan da Edirne'deki Sultan Bayezıt Medresesi'ne müderris olarak tayin edilmiştir.

Müderrisliğinin ardından önce Şam, ardından Bursa Kadılığı'na tayin edilmişse

de bu görevden azledilerek Bursa'daki Muradiye Medresesi'ne müderris olarak tayin edilmiş ve seksen dirhem yevmiye bağlanmıştır. Ardından Ayasofya Medresesi'ne, ardından Sahn Medreseleri'nde ikinci müderrisliğe tayin edilmiştir. Bilahare ikinci kez Bursa Kadılığı, ardından Edirne Kadılığı'na tayin edildikten sonra İstanbul Kadılığı'na getirilmiş ve dokuz yüz altmış beş yılında bu görevde iken vefat etmiştir.

Merhum, âlim ve fâzıl bir insandı. Kelam ilmine muttali, Fıkıh ilminde pek mahirdi. Manzume de yazardı. Tarih ve muhadara dallarında da çok zengin bir dağarcığa sahipti. Allah ruhunu şâd etsin, kabrini nurlandırsın. [504]

MOLLA EHLÜCE

Devrin fazilet ve kemal ehli, ilmiyle âmil âlimlerinden biri de 'Ehlüce' lakabıyla meşhur Molla Muhyiddin Mehmet Aydınî'dir.

Merhum, zamanın âlimlerinden okumuştur. Hocaları arasında Molla Pir Ahmet Çelebi, Molla Hüsam Çelebi, Molla Mehmet Şah b. Molla İbn Hacı Hasan gibi değerli zevat bulunur. Molla İbn Hacı Hasan'ın muîdi olmuş, tahsilini ikmal ettikten sonra Kürkçübaşı Medresesi'ne, oradan Vardar Medresesi'ne, oradan Vezir Piri Paşa Medresesi'ne, oradan Bursa'daki Manastır Medresesi'ne, oradan Bursa Sultaniyesi'ne müderris olarak tayin edilmiş, son görevinde hayli uzun süre bulunmuştur. Dokuz yüz elli bir yılında aynı medresede müderrisken vefat etmiştir. [505]

Merhum; âlim, fâzıl, sâlih, itikadı sahih, hayır ve salahı seven bir insandı. Zikir halkalarına oturup vaaz ü nasihatte bulunurdu. Bir hayli insan bu gayretlerinden faydalanmıştır. Başarılı bir müderris ve tarikat mensubu idi. Allah ruhunu şâd etsin, kabrini nurlandırsın.

MOLLA MANAV ABDİ

Devrin fazîlet ve kemal ehli, ilmiyle âmil âlimlerinden biri de 'Manav Abdi' lakabıyla meşhur Molla Abdülkadir'dir.

Merhum, zamanın âlimlerinden okuduktan sonra Molla Hüsam Çelebi'nin hizmetine girmiştir. Tahsilini tamamladıktan sonra Bursa'daki Molla Hüsrev Medresesi'ne, oradan Ferhadiyye Medresesi'ne, oradan Karahisar Medresesi'ne, oradan Manisa Sultaniyesi'ne, oradan Bursa'daki Muradiye Medresesi'ne müderris olarak tayin edilmiştir.

Müderrisliğin ardından önce Mekke Kadılığı, ardından Mısır Kadılığı görevlerine getirilmiştir. Dokuz yüz elli dört yılında kadı olarak görev yaparken vefat etmiştir.

Merhum; âlim, fâzıl, vakur, sabırlı, sağlam tabiatlı. İtikadı sahih, hak üzere sebatkâr, Allah yolunda hiçbir kınayıcının kınamasına değer vermeyen bir insandı. Kadılığında halkı ve hakkı memnun etmiş, övgüye değer bir hayat sürmüştür. Allah ruhunu şâd etsin, kabrini nurlandırsın.

MOLLA HÜSEYİN ÇELEBİ

Devrin fazilet ehli âlimlerinden biri de Molla Hüsameddin Hüseyin Çelebi olup, daha önce zikrettiğimiz Molla Hasan Çelebi Karasuyî'nin kardeşidir.

Rahmetli, zamanın âlimlerinden okuduktan sonra Sultan Süleyman Han'ın hocası Molla Hayrettin'in hizmetine girmiştir. Tahsilini tamamladıktan sonra muhtelif medreselerde müderris olarak görev yap-

tıktan sonra [506] Gebze Medresesi'ne, Manisa Sultaniyesi'ne, oradan Sahn Medreseleri'nden birine müderris olarak tayin edilmiş ve dokuz yüz kırk dokuz yılında bu görevde iken vefat etmiştir.

Merhum, âlim ve zeki bir insandı. Bütün ilimlerde söz sahibi olmakla birlikte Aklî ilimlerde ihtisası vardı. Allah ruhunu şâd etsin.

MOLLA KEMAL ÇELEBİ

Devrin fazilet ehli âlimlerinden biri de 'Kemal Çelebi' lakabıyla meşhur Molla Kemaleddin'dir.

Zamanın âlimlerinden okuduktan sonra Molla Hüsam Çelebi'nin hizmetine girmiş ve onun muîdi olmuştur. Tahsilini ikmal ettikten sonra muhtelif medreselerde müderris olarak görev yapmış, sonra da İznik Medresesi'ne, oradan Edirne'deki çift medreseden birine, oradan da Sahn Medreseleri'nden birine, ardından Bursa'daki Muradiye Medresesi'ne müderris olarak tayin edilmiştir. Müderrisliğin ardından Bağdat Kadılığı'na tayin edilmiş ve dokuz yüz elli yedi yılında burada kadı iken vefat etmiştir.

Merhum; âlim, halim selim, vakur, sabırlı, hayır ve salah peşinde koşan bir insandı. Güzel ahlaklı, itikadı sahih bir insandı. Allah ruhunu şâd etsin.

MOLLA EMİR HASAN ÇELEBİ

Devrin kemal ehli âlimlerinden biri de Molla Emir Hasan Çelebi b. Seyyid Ali Çelebi'dir.

Merhum, zamanın âlimlerinden okumuştur. Hocaları arasında Molla Gedik Hüsam, Aşçıoğlu, 'İbn Tabbâh' lakabıyla meşhur Molla Hasan Çelebi, Molla Mimarzâde ve molla babam gibi zevat bulunmaktadır. Bilahare Kadri Çelebi lakabıyla meşhur olan Molla Abdülkadir'in hizmetine girmiştir. Tahsilini ikmâl ettikten sonra, [507] muhtelif medreselerde müderris olmuştur. Ardından İstanbul'daki Vezir Davud Paşa Medresesi'ne, oradan Vezir Mustafa Paşa Medresesi'ne, oradan İstanbul Sultâniyesi'ne, oradan Sahn Medreseleri'nden birine, oradan Ayasofya Medresesi'ne, ardından ikinci defa Sahn Medreseleri'ne müderris olarak tayin edilmiş, yetmiş dirhem yevmiye bağlanmıştır. Dokuz yüz elli yedi yılında vefat etmiştir.

Rahmetli; âlim, zeki, itikadı sahih, dostlarının dertleriyle ilgilenen bir insandı. Hoş sohbet, güleç bir yapısı vardı. Cömert, kerem sahibi, mertlik ve fütüvvet ehliydi. Allah ruhunu şâd etsin.

MOLLA İBN MUSTAFA PAŞA

Devrin fazilet ehli âlimlerinden biri de Vezir Mustafa Paşa oğlu Molla Muhyiddin Mehmet'tir.

Merhum, zamanın âlimlerin okuduktan sonra babasının İstanbul'daki medresesine müderris olarak tayin edilmiştir. Oradan Bursa Sultaniyesi'ne tayin edilmiş ve dokuz kırk yılından sonra müderris olarak bulunduğu Bursa'da vefat etmiştir.

Rahmetli; âlim, fâzıl, sâlih, edepli, duyarlı, vakur, halim selim, açık zihinli, istikamet sahibi bir insandı. Bütün ilimlerde söz sahibiydi. Genç yaşta vefat etmiştir. Allah ruhunu şâd etsin.

MOLLA HOCAZÂDE

Devrin fazilet ehli âlimlerinden biri de Sultan Süleyman Han'ın hocası Molla Hayrettin'in oğlu Molla Muhyiddin Mehmet'tir.

Merhum, zamanın âlimlerin okuyup tahsilini tamamladıktan sonra İstanbul'daki Vezir Mustafa Paşa Medresesi'ne müderris olarak tayin edilmiştir. [508] Bu medresede müderris olarak çalışırken dokuz yüz kırk üç yılında genç yaşta vefat etmiştir.

Sağlam karakterli, kerem sahibi, hayrı ve hayır ehlini seven, kendi halinde yaşayıp kimseyi incitmeyen bir insandı. Allah ruhunu şâd etsin.

MOLLA FERAH HALİFE

Devrin kemal ehli âlimlerinden biri de Molla Ferah Karamanî'dir.

Merhum, zamanın âlimlerinden okuduktan sonra Sultan Süleyman Han'ın hocası Molla Hayrettin'in hizmetine girmiştir. Tahsilini ikmal ettikten sonra muhtelif medreselere müderris olarak tayin edilmiştir. Bilahare İstanbul'daki Kalenderhane Medresesi'ne, oradan Çorlu Medresesi'ne, oradan Edirne'deki çift medreseden birine, oradan da Sahn Medreseleri'nden birine müderris olarak tayin edilmiştir. Dokuz yüz kırk dört yılında Sahn Medresesi'nde müderris olarak çalışırken vefat etmiştir.

Merhum; nüktedan, zarif, hoş sohbet, muhadarası güzel, çok ilginç latifelere vâkıf bir insandı. Allah ruhunu şâd etsin, kabrini nurlandırsın.

MOLLA KÜÇÜK ŞEMS

Devrin fazilet ehli âlimlerinden biri de 'Küçük Şemseddin' lakabıyla bilinen Molla Şemseddin Germiyânî'dir. [509]

Merhum, zamanın âlimlerinden okuduktan sonra Sultan Süleyman Han'ın hocası Molla Hayrettin'in hizmetine girmiştir. Tahsilini ikmal ettikten sonra Bursa'daki Çendik Medresesi'ne, oradan İstanbul'daki Efdalzâde Medresesi'ne, oradan aynı şehirdeki Vezir Pirî Paşa Medresesi'ne, oradan Vezir Mahmut Paşa Medresesi'ne, ardından Bursa Sultaniyesi'ne, oradan Sahn Medreseleri'nden birine, oradan İstanbul'daki Selimiye Medresesi'ne müderris olarak tayin edilmiş ve bu medresenin ilk müderrisi olmuştur. Merhum bu medresede görev yaparken dokuz yüz elli yedi yılında vefat etmiştir.

Rahmetli; âlim, fâzıl, tahkik ve tetkik ehli, ilim ve tedrisatla meşgul bir insandı. Bütün ilimlerde söz sahibiydi. Allah ruhunu şâd etsin, kabrini nurlandırsın.

MOLLA AHMET BURSEVÎ

Devrin ilmiyle âmil âlimlerinden biri de Molla Şemseddin Ahmet Bursevî'dir.

Merhum, zamanın âlimlerinden okuduktan sonra Müftü Molla Alaeddin Cemalî'nin hizmetine girmiştir. Tahsilini tamamladıktan sonra Bursa'daki İsa Bey Medresesi'ne, oradan İnegöl Medresesi'ne müderris olarak tayin edilmiş ve İstanbul'da müderris olarak çalışırken Sultan Süleyman devrinin başlarında vefat etmiştir.

Merhum; âlim, âmil, gece gündüz dinî ilimlerle meşgul olan bir zât idi. İlimle meşguliyeti ve mücâhedesi, tavsif edilemeyecek derecede yoğundu. Fikrî gücü sayesinde bir çok ilmin kapalı meselelerini

açıklığa kavuşturmuştu. Değişik kitaplar üzerine yazdığı talikleri vardı. Ancak bu eserleri vefatından sonra zayi olmuştur. Allah onu mağfiretine boğsun ve rıza kaftanlarını giydirsin. [510]

MOLLA ABDURRAHMAN

Devrin fazilet ehli âlimlerinden biri de Molla Abdurrahman b. İmam Yunus'tur.

Merhum, zamanın âlimlerinden okuduktan sonra Molla Seyyidî Muhyiddin Kocavî'nin hizmetine girmiştir. Tahsilini tamamladıktan sonra muhtelif medreselerde müderris olarak görev yapmıştır. Dokuz yüz elli iki yılında vefat etmiştir.

Merhum; âlim, zeki, sezgisi kuvvetli, açık zihinli bir insandı. Kelam ilminde özel bir ihtisasa sahipti. Bu ilmin bir çok muğlak meselesine açıklık getirmiş, gayelerine ulaşmasına katkıda bulunmuştu. Bu ilimde, onun seviyesine pek az çıkan gördüğümü söylemem gerekir. Hoş sohbet, güzel konuşan, muhadarası latif bir insandı. Şehit olarak ölmüştür. Allah kabrini nurlandırsın ve cennet odalarında mukim kılsın.

MOLLA ABDÜLKERİM VEZİRÎ

Devrin fazilet ehli âlimlerinden biri de Molla Abdülkerim Vezirî idi.

Merhum, zamanın âlimlerinden okuduktan sonra değerli Molla Kemal Paşazâde'nin hizmetine girmiştir. Tahsilini tamamladıktan sonra bazı medreselerde müderris olarak görev yaptıktan sonra, dokuz yüz altmış bir yılında Manisa Sultaniyesi'nde müderris iken vefat etmiştir.

Rahmetli; âlim, fâzıl, güçlü tabiatı, keskin zekası, hoş sohbet ve münazarası olan bir şahsiyetti. Bütün ilimlerde söz sahibiydi. Allah ruhunu şâd etsin, kabrini nurlandırsın. [511]

MOLLA ŞEMSEDDİN AHMET

Devrin fazilet ehli âlimlerinden biri de Molla Şemseddin Ahmet'tir.

Merhum, Bolu beldesinde dünyaya gelmiştir. Zamanın âlimlerinden okuduktan sonra değerli âlim ve Anadolu Kazaskeri Molla Abdülkâdir'in hizmetine girmiştir. Tahsilini tamamladıktan sonra muhtelif medreselerde müderris olarak görev almıştır. Bilahare İstanbul'daki Vezir Davud Paşa Medresesi'ne, oradan aynı şehirdeki Mustafa Paşa Medresesi'ne, oradan Edirne'deki çift medreseden birine, oradan Sahn Medreseleri'nden birine, oradan Edirne'deki Sultan Bayezıt Medresesi'ne tayin edilmiştir.

Müderrisliğin ardından Şam Kadılığı'na tayin edilmiş, ancak bu görevden azledilerek seksen dirhem yevmiye ile emekliye ayrılmıştır. Bu hal üzere dokuz yüz altmış beş yılında vefat etmiştir.

Merhum; iyi kalpli, güzel ahlaklı, ilmi ve ilim ehlini seven bir insandı. İstikamet sahibi ve itikadı sahih bir âlimdi. Allah ruhunu şâd etsin, kabrini nurlandırsın. [512]

MOLLA SADÎ ÇELEBİ

Devrin ilmiyle âmil âlimlerinden biri de Şeyh Taceddin Ahmet Akşehirî'nin oğlu Molla Sadeddin Sadî Çelebi'dir.

Merhum, zamanın âlimlerinden okuduktan sonra *eş-Şir'a* kitabını şerh eden

büyük âlim Molla İbn Seyyidî Ali'nin hizmetine girmiştir. Onun ardından Molla Muhyiddin Fenarî'nin, ardından Sultan Süleyman Han'ın hocası Molla Hayrettin'in hizmetine girmiştir. Tahsilini tamamladıktan sonra Dimetoka Medresesi'ne müderris olarak tayin edilmiştir. Bilahare İstanbul'daki Vezir İbrahim Paşa Medresesi'ne, oradan Filibe Medresesi'ne tayin edildi. Bu görevin ardından Sultanımız Sultan Süleyman Han'ın oğlu Mehmet'in hocalığına atandı. Merhum Şehzade Mehmet ölünce, Sahn Medreseleri'nden birine, ardından müftü ve müderris olarak Amasya'ya, oradan Bursa'daki Muradiye Medresesi'ne tayin edilmiş ve bu görevde iken dokuz yüz elli yedi yılında vefat etmiştir.

Merhum; tahkik ehli bir âlimdi. İffet ve salah sahibi, dindar bir insandı. Âbit, zâhit, müftü, vera sahibi, itikadı sahih, istikamet ve güzel ahlak sahibi, sağlam karakterli bir insandı. Tarikat sülukundan nasibi büyüktü. Allah ruhunu şâd etsin, cennet odalarındaki fütuhatını arttırsın. [513]

MOLLA KÜÇÜK HAYRETTİN

Devrin kemal ehli âlimlerinden biri de 'Küçük Hayrettin' lakabıyla meşhur olan Molla Hayrettin Hızır'dır.

Merhum, Ankara beldesinde doğmuştur. Zamanın âlimlerinden okuduktan sonra, değerli Molla Sadî b. Tacî'nin hizmetine girmiştir. Tahsilini bitirerek muhtelif medreselerde müderris olmuştur. Bilahare İstanbul'daki Molla İbn Hacı Hasan Medresesi'ne, oradan Üsküp Medresesi'ne, oradan Çorlu Medresesi'ne tayin edilmiştir. Bu medresede müderris olarak çalışırken dokuz yüz kırk beş yılında vefat etmiştir.

Merhum; fazilet ve kemal ehli, mütevazı, hoş sohbet, konuşması güzel ve nüktedan bir insandı. Neşeli, Arapça, Farsça ve Türkçe şiir yazabilen bir âlimdi. Allah ruhunu şâd etsin, kabrini nurlandırsın.

MOLLA ŞEYHZÂDE

Devrin fazilet ehli âlimlerinden biri de 'Şeyhzâde' lakabıyla meşhur olan Molla Abdullah b. Şeyh Kemal'di.

Babası, Zeyniyye tarikatının şeyhlerinden Şeyh Taceddin'in halifelerindendi. [514] Merhum, zamanın âlimlerinden okumuştur. Hocaları arasında değerli Molla Seyyidî Mehmet Kocavî, Molla Mehmet b. Hasan Samsunî gibi zevat bulunmaktadır. Tahsilini ikmal ettikten sonra bazı medreselerde müderris olarak görev yapmıştır. Ardından uzleti tercih ederek görevi bırakmış ve onbeş dirhem yevmiye ile emekliye ayrılmıştır. Bu dönemde tarikat şeyhleriyle hemhal olmuş, kendini Allah'a adayarak ehli dünyayı tamamen terk etmiştir. Dokuz yüz elli yedi yılında vefat etmiştir.

Aklî ve Naklî ilimlerde söz sahibi bir insandı. Tefsirde yed-i beyzası vardı. Övülmüş ahlak ile nitelenen, sağlam karakterli ve cömert yapılı bir insandı. Kimseyi kötülükle anmaz, kendisi için istemediğini din kardeşleri için de istemezdi. Övgüye değer bir hayat sürmüş, iyiliksever, takva ve vera ehli, zâhit, sâlih, âbit, az ile yetinmekten hoşnut bir insandı. Allah ruhunu şâd etsin, cennet bahçelerindeki fütuhatını arttırsın.

MOLLA HASAN ÇELEBİ GALATA KADISI

Devrin fazilet ehli âlimlerinden biri de Beyşehir beldesinden Molla Hasan Karamânî'dir.

Merhum, zamanın âlimlerinden okuduktan sonra Molla Seyyidî Hamîdî'nin hizmetine girmiştir. Tahsilini tamamladıktan sonra Bursa şehrine müderris olarak tayin edilmiştir. Bilahare muhtelif beldelere kadı olarak tayin edilmiştir ki; bunlar Galata, Trablus ve Selanik'tir. Gözleri görmez hale gelince kırk dirhem yevmiye ile emekliye ayrılmıştır. Dokuz yüz altmış yılı Safer ayında vefat etmiştir.

Rahmetli; fâzıl, Tefsir, Hadis, Arapça ve Usûl ilimlerini iyi bilirdi. [515] Fıkıh ilminde ihtisas sahibiydi. Çok zengin, iyiliksever, herkesi hayırla anan bir insandı. Kadılığı sırasında da güzel hatıra bırakmış bir insandı. Allah kabrini nurlandırsın, ecrini misliyle arttırsın.

MOLLA HEKİMZÂDE MUHYİDDİN

Devrin fazilet ehli âlimlerinden biri de 'Hekimzâde Muhyiddin' lakabıyla meşhur olan molladır.

Merhum, zamanın âlimlerinden okumuş ve hocaları arasında makbul, arkadaşları arasında üstün bir öğrenci olmuştur. Tahsilini tamamladıktan sonra muhtelif beldelere kadı olarak tayin edilmiştir. Kadılığı döneminde övgüye değer bir yol çizmiş, Medine-i Münevvere Kadılığı gibi şeref kaynağı bir görevde bulunmuştur. Dokuz yüz elli yılında kadı olarak görev yaparken vefat etmiştir.

Merhum; âlim, fâzıl, hoş tabiatlı, güzel ahlaklı, [516] hayırsever bir insandı. İstanbul'da bir medrese yaptırmıştır. Allah kabrini hoş kılsın ve cennet odalarında mukim kılsın.

MOLLA ABDÜLHAY

Devrin âlimlerinden biri de Molla Abdülhay b. Abdülkerim b. Ali b. Müeyyed'dir.

Merhum, zamanın âlimlerinden okuduktan sonra Amasya'ya müderris olarak tayin edilmiştir. Oradan İstanbul'daki Vezir Mustafa Paşa Medresesi'ne tayin edilmiştir. Bilahare muhtelif beldelerde kadı olarak görev yapmıştır. Ancak tasavvufa meyletmiş ve bir süreliğine kadılıktan emekliye ayrılmıştır. Ancak kadılık makamına zorla iade edilerek Âmid (Diyarbakır) Kadılığı'na tayin edilmiştir. Ardından kendi şehri olan Amasya'ya kadı olmuştur. Bilahare kadılığı bırakarak evine kapanmış ve bu hal üzere vefat etmiştir.

Kerem ehli, cömert, hayrı ve hayır ehlini seven bir insandı. Arapça, Fıkıh, Tefsir ve Hadis ilimlerinde tam bilgi sahibiydi. Güzel hat yazardı. İtikadı nezih, hayat tarzı makbul, davranışları beğenilen bir insandı. Babası Abdülkerim de nüktedan, tarih ve geçmiş rivayetler konusunda dağarcığı zengin bir kimseydi. O da çok güzel hat yazardı. Allah her ikisinin de ruhlarını şâd etsin, cennetteki fütuhatlarının bol kılsın.

MOLLA SİNAN ÇELEBİ 'VAİZ'

Devrin ilmiyle âmil âlimlerinden biri de Molla Sinanuddin Yusuf'tur.

Aslen Karesi beldesindendi. Zamanın âlimlerinden okuduktan sonra tasavvufa meyletmiş [517] ve tasavvuf ilmini tahsil etmiştir. Öğrenimini bitirdikten sonra Edirne Camii'nde zikir ve vaaza başlamıştır. Ardından İstanbul'daki Fatih Camii'nin vaizi olmuştur.

Merhum; Arapça'yı iyi bilirdi. Tefsir ve Hadis ilimlerinde mahir bir âlimdi. Âbit, sâlih, mübarek yapılı, halim, vakur, ak saçlı, ak sakallı, alnından salah pırıltıları yükselen bir insandı. Dokuz yüz altmış beş yılında İstanbul'da vefat etti. Allah ruhunu şâd etsin, kabrini nurlandırsın.

MOLLA BEDREDDİN HALİFE

Devrin ilmiyle âmil âlimlerinden biri de Molla Bedreddin Mahmut Aydınî'dir.

Merhum, zamanın âlimlerinden okuduktan sonra insanlardan kopmuş ve dinî ilimlerle meşgul olmuştur. Tahsilini tamamladıktan sonra Tefsir ve Hadis ilimlerinde müderris olarak tayin edildi. Arapça ve Tefsir sahalarında yetkin bir insandı. Usûl ve Fürû ilimlerinde de bilgi sahibiydi. İnsanlara faydalı bir âlim olarak bir çokları ondan istifade etmiştir. Ehli dünyaya meyletmeksizin kendi haliyle meşgul olan, hayrı ve hayır ehlini seven bir insandı.

İşlek bir zihne istikamet sahibi bir yapıya sahipti. Ya mütâlaada, ya da başkalarına bir şeyler öğretmede olurdu. Merhum, İstanbul'daki Vezir Mustafa Paşa Medresesi'nde müderris olarak görev yaparken dokuz yüz elli altı yılında vefat etmiştir. Allah ruhunu şâd etsin, kabrini nurlandırsın.

MOLLA ALİ ÇELEBİ

Devrin ilmiyle âmil âlimlerinden biri de Molla Alaeddin Ali Aydınî'dir. [518]

Merhum, zamanın âlimlerinden okuduktan sonra muhtelif medreselerde müderris olarak görev yapmıştır. Bilahare emekliye ayrılmış, Tefsir ve Hadis nakli için tahsis edilen bir medresede ders vermeye başlamıştır. Bu dönemde halktan koparak kendini ilim, ibadet ve tedrise vermiştir. Avam, havas bir çok ilim tâlibi kendisinden istifade etmiştir. Merhum, dokuz yüz elli sekiz yılında vefat etmiştir. Allah kabrini nurlandırsın ve cennet odalarında mukim kılsın.

MOLLA ŞEMS ÇELEBİ

Devrin fazilet ehli âlimlerinden biri de Molla Şemseddin Mehmet b. Ömer b. Emrullah b. Hak ârifi Şeyh Akşemseddin (ks)'dur.

Merhum, zamanın âlimlerinden okumuştur. Hocaları arasında Molla Fahreddin b. İsrafil, Molla babam, Molla Muhyiddin Fenarî, Anadolu Kazaskeri Molla Abdülkadir gibi değerli âlimler vardır. Tahsilini bitirdikten sonra muhtelif medreselerde müderris olmuş, ardından Bursa'daki Hançerî Medresesi'ne tayin edilmiştir. Bilahare Sultan Süleyman Han'ın oğlu Şehzade Selim'in hocalığıyla görevlendirilmiştir. Merhum, dokuz yüz elli dokuz yılında vefat etmiştir.

Merhum; âlim, fâzıl, zeki bir insandı. Bütün ilimlerde söz sahibiydi. Bazı müşkül konulara dair talikleri olmuştur. Zarif yapılı, hoş sohbet, güzel ahlaklı, [519] hayır ve salah ehlini seven bir insandı. Genç yaşta vefat etmiştir. Ömrü uzun olsa, pek güzel eserleri olacağı âşikardı.

MOLLA CÂZIM HAYRETTİN

Devrin ilmiyle âmil âlimlerinden biri de Molla Hayreddin'dir.

Aslen Kastamonu vilayetindendi. Zamanın âlimlerinden okumuştur. Hocaları

arasında yer alan Molla Abdurrahman, bu fakirin dayısıdır. Diğer hocası değerli Molla Müftü Sadullah b. İsa'dır. Tahsilini tamamladıktan sonra muhtelif medreselerde müderris olarak görev yapmıştır. Bilahare Sultanımız Süleyman Han'ın çocuklarının hocalığına getirilmiştir. Dokuz yüz elli üç yılında vefat etmiştir.

Merhum ilmi ve ilim ehlini severdi. Güzel ahlaklı, hayat çizgisi övgüye değer, kendisi için istemediğini din kardeşi için de istemeyen bir insandı. Güzel ahlaklı, ağzı temiz bir insandı. Allah ruhunu şâd etsin, cennet odalarındaki fütuhatını arttırsın.

MOLLA BAHŞÎ HALİFE

Devrin ilmiyle âmil âlimlerinden biri de Molla Bahşî'dir.

Aslen Küre beldesindendir. Zamanın âlimlerinden okuduktan sonra Molla Şücâeddin Boyabâdî'nin hizmetine girmiştir. Tahsilini tamamladıktan sonra muhtelif medreselerde müderris olmuş, ardından Sultan Süleyman Han'ın oğlu Şehzade Selim'in hocalığına tayin edilmiştir. Dokuz yüz elli bir yılında vefat etmiştir.

Merhum; âlim, sâlih, istikamet sahibi, zihnen kuvvetli bir insandı. Bütün ilimlerde söz sahibiydi. [520] Başkalarının halleriyle ilgilenmez, daima kendi haliyle meşgul olurdu. Hayır ve salah ehlini severdi. Allah ruhunu şâd etsin, kabrini nurlandırsın.

MOLLA CAFER HALİFE

Devrin ilmiyle âmil âlimlerinden biri de Molla Cafer Menteşevî idi.

Merhum, zamanın âlimlerinden okuduktan sonra Anadolu Kazaskeri Molla Abdülkadir'in hizmetine girmiştir. Tahsilini bitirerek muhtelif medreselerde müderrislik yaptıktan sonra, Sultan Süleyman Han'ın oğlu Şehzâde Bayezıt'ın hocalığına tayin edilmiştir. Dokuz yüz altmış dört yılında Hacca giderken yolda vefat etmiştir.

Âlim, istikamet sahibi, açık zihinli, sağlam karakterli, sabırlı, vakur, hayır ve salah ehlini seven bir insandı. Diğer insanlarla ilgilenmez, kendi haliyle meşgul olurdu. Allah kabrini nurlandırsın, ecrini misliyle arttırsın.

MOLLA DERVİŞ ÇELEBİ

Annesi, Molla Sinan Paşa'nın kızıydı. Merhum, zamanın âlimlerinden okuduktan sonra büyük bilgin Molla Kemal Paşazâde'nin hizmetine girmiştir. Tahsilini tamamladıktan sonra muhtelif medreselerde müderris olmuş, ardından Edirne'deki çift medreseden birine tayin edilmiştir. Bu medresede müderris olarak çalışırken dokuz yüz altmış iki yılında vefat etmiştir.

Merhum; âlim, sâlih, sağlam karakterli, istikamet sahibi, hayrı ve hayır ehlini seven bir insandı. Sürekli kitap mütâlaa eder, yeni bilgiler kazanmaya çalışırdı. Allah ruhunu şâd etsin, kabrini nurlandırsın.

MOLLA AYIZÂDE

Devrin ilmiyle âmil âlimlerinden biri de Molla Muslihuddin Mustafa b. Molla Seyyidî Menteşevî idi.

Zamanın âlimlerinden okuduktan sonra Molla Kemal Paşazâde'nin hizmetine girmiştir. Tahsilini tamamladıktan sonra muhtelif medreselerde müderris olmuş, ardından Edirne'deki çift medreseden birine

müderris olarak tayin edilmiştir. Bu medresede çalışırken dokuz yüz altmış dört yılında vefat etmiştir.

Merhum, açık zihinli, istikamet sahibi, kitap mütalaasına devam eden bir şahsiyetti. Bütün ilimlerde söz sahibiydi. Allah ruhunu şâd etsin, kabrini nurlandırsın.

MOLLA ŞEYHZÂDE ŞAZELÎ

Devrin ilmiyle âmil âlimlerinden biri de 'Şeyhzâde Şazelî' lakabıyla meşhur olan Molla Sadullah'tır.

Merhum, zamanın âlimlerinden okuduktan sonra rahmetli molla babamın hizmetine girmişti. Onun muîdi olmuştu. Tahsilini tamamladıktan sonra muhtelif medreselerde müderrislik yapmış, ardından İstanbul'daki Molla İbn Hacı Hasan Medresesi'ne tayin edilmiştir. Bu vazifede iken dokuz yüz elli bir yılında vefat etmiştir. Merhum; âlim, zihni kuvvetli, sağlam tabiatlı, hatırı düzgün bir insandı. İslam fıtratı üzere, bidatlerden uzak itikadı sahih bir insandı. Hayır ve salah ehlini severdi. Allah ruhunu şâd etsin, kabrini nurlandırsın. [522]

MOLLA İBN ABDÜLKERİM

Devrin fazilet ehli âlimlerinden biri de Molla Abdülkerim b. Abdülvehhab b. Molla Abdülkerim'dir.

Merhum, zamanın âlimlerinden okuduktan sonra İstanbul Kadısı ve Müftüsü Molla Sadullah b. İsa'nın hizmetine girdi.

Merhum, âlim ve fâzıl bir insandı. İlimlerle çok meşgul olur, yeni bilgiler öğrenmeye büyük önem verirdi. Edebî ilimler, Tefsir ve Aklî ilimlerde mahir bir âlimdi. İffet ve salah üzere yetişmişti. Dokuz yüz kırk altı yılında genç yaşta vefat etmiştir. Yaşasa, büyük bir âlim olması muhtemeldi. Allah kabrini nurlandırsın, cennet odalarında mukim kılsın.

MOLLA MİR ALİM

Sultan Süleyman Han devrinin fazilet ve kemal ehli, ilmiyle âmil âlimlerinden biri de Şerif Mir Alim Buharî'dir.

Merhum, Buhara ve Semerkant'taki âlimlerden okumuş, yeterli miktarda ilim tahsil ettikten sonra, Sultan Süleyman devrinde Mısır'a gelmiş ve Sultanımız kendisine otuz dirhem yevmiye bağlamıştır. Bir müddet Mısır'da kaldıktan sonra İstanbul'a geçmiştir. Dokuz yüz elli yılında İstanbul'da vefat etmiştir.

Merhum; âlim, âmil, fâzıl, edepli ve mütehassis bir insandı. Arapça ilimleri, Aklî ve Şer'î ilimlerde bol bilgiye sahipti. Tefsir ve Hadis ilimlerini iyi bilirdi. Hüsn-i hat yazardı. Allâme Adududdin'in Belagat ilmine dair *el-Fevâidu'l-Gıyâsiyye* eseri üzerine güzel bir şerh yazmıştır. Allah ruhunu şâd etsin, kabrini nurlandırsın.

MOLLA HASAN TALEŞÎ

Devrin fazilet ve kemal ehli, ilmiyle âmil âlimlerinden biri de Molla Hüsameddin Hasan Taleşî Acemî'dir.

Merhum Tebriz'de doğmuş, oranın âlimlerinden okumuştur. Bizzat kendisinden Allâme Devvânî, Gıyâseddin Mansur b. Sadreddin Hüseynî ve Mir Hüseyin Yezdî gibi şahsiyetleri gördüğünü dinledim. Rivayete göre Gıyâseddin, Allâme Devvânî ile Tebriz valisinin huzurunda bir araya

gelmişlerdi. Molla Gıyâseddin, akranları arasında itibarını arttırmak için Allâme Devvânî ile münazara etmek istemişti. Vali Molla Gıyâseddin'i göstererek Allâme Devvânî'ye "Bu zat sizinle bazı meseleler hakkında konuşmak istiyor" demişti. Bunun üzerine Allâme Devvânî "Arkadaşlarla konuşsun, biz de dinleme zevkine erelim" diyerek onunla münazara etmeye tenezzül etmemişti.

Molla Hasan, İran diyarındaki tahsilini ikmal ettikten sonra Sultan İkinci Bayezıt devrinde Anadolu'ya geldi. Şeyh Muzafferuddin Şirâzî ve *Şir'at* şârihi Molla Yakub b. Seyyidî Ali gibi zevattan okudu. Ardından Sultan İkinci Bayezıt devrinin sonlarında Molla İdris ile birlikte Hicaz'a gitti. Dokuz yüz elli beş yılına kadar Mekke'de kaldı. O yıl İstanbul'a döndü. Kendisine onbeş dirhem yevmiye bağlandı. Ayrıca bir medrese verildi ve yevmiyesi yirmi dirhem yapıldı. Bu medresede müderris olarak çalışırken dokuz yüz altmış dört yılında vefat etti.

Merhum; âlim, âmil, fâzıl, kâmil, Tefsir ve Hadis ilimleri başta olmak üzere bütün ilimlerde söz sahibi bir insandı. Geçmiş ulemânın hayatları, menkıbeleri ve sözleri adına çok zengin bir dağarcığa sahipti. *Kaside-i Bürde* üzerine yaptığı çok güzel bir şerh vardı. Ayrıca âdâba dair güzel bir risâlesi vardı. Bunlar dışında da risâle ve talikleri mevcuttu. Allah ruhunu şâd etsin, kabrini nurlandırsın. [524]

MEVLANA FİKÂRÎ

Devrin fazilet ve kemal ehli âlimlerinden biri de 'Fikârî' lakabıyla meşhur olan Şerif Mehdi Şirâzî'dir.

Merhum, Şiraz beldesinde Molla Sadreddin Hüseynî'nin oğlu Molla Gıyâseddin Mansur'dan okumuş ve Şiraz'da Arapça ilimlerinin tamamını tahsil etmişti. Ayrıca Kelam, Mantık ve Hikmet ilimlerini de ileri düzeyde okuyup tahsil etmişti. Sonra Anadolu'ya gelerek Molla Muhyiddin Fenarî'den okudu. Tahsilini tamamladıktan sonra İstanbul'daki Hoca Hayrettin Medresesi'ne müderris olarak tayin edildi. Oradan Dimetoka Medresesi'ne, oradan Silivri kasabasındaki Vezir Pirî Paşa Medresesi'ne, oradan Filibe Medresesi'ne atandı. Bu medresede görev yaptığı sırada dokuz yüz elli altı veya elli yedi yılında vefat etti.

Rahmetli; âlim, fâzıl, kâmil, mütehassis, edepli, gece gündüz ilimle meşgul olan bir insandı. Belagat ve Meânî ilimlerinde tam maharet sahibiydi. *el-Keşşâf* ve *Beydâvî* tefsirleri üzerine talikler yazmıştır. *Şerhu't-Telhîs*, *Hâşiyetu Şerhi't-Tecrîd* gibi eserler üzerine de talikler yazmıştır. Konuşmasında fasih ve güçlü bir kimseydi. Farsça ve Arapça ehli arasında kabul gören şiirler yazardı. Arapça yazdığı çok güzel ve akıcı bir kasidesini görmüştüm. Hüsn-i hat yazardı. Seri yazma kabiliyetine sahipti. Allah ruhunu şâd etsin, kabrini nurlandırsın.

MOLLA SA'YÎ

Devrin ilmiyle âmil âlimlerinden biri de Molla Sa'yî'dir.

Bu lakap ile şöhret bulduğundan tam adını öğrenemedik. Merhum, zamanın âlimlerinden okumuş, [525] her ilimden nasibini almıştı. Arapça, Farsça, Hadis ve Tefsir ilimlerinde uzmanlaşmıştı. Arapça, Farsça ve Türkçe çok güzel şiir yazar, aynı dillerde çok fasih ve beliğ mektuplar yazardı. Merhum, Sultanımız Sultan Süleyman Han devrinin başlarında vefat etmiştir.

Rahmetli; edepli, mütehassis ve kerem sahibi bir insandı. Sarayda, Sultan'ın hiz-

metkârlarının eğitimiyle görevlendirilmiş ve uzun süre onları eğitmişti. İçlerinden bir çoğu onun titiz eğitiminden geçerek kendilerini geliştirmişlerdi. Hoş sohbet, nüktedan, konuşması çekilir bir kişiydi. Kendisi için istediğini din kardeşleri için de isterdi. Allah ruhunu şâd etsin, kabrini nurlandırsın.

MOLLA KASIM

Devrin ilmiyle âmil âlimlerinden biri de Molla Kasım'dır.

Merhum, Sultan İkinci Mehmet'in kullarındandı. Merhum, zamanın âlimlerinden okuyup ilimleri tahsil ettikten sonra Hak ârifi Şeyh İbn Vefâ'nın hizmetinde bulunmuştur. [526] Sultanımız Sultan Süleyman Han hazretlerinin devrinde vefat etmiştir. Çok güzel Hüsn-i hat yazardı. Ayrıca seri yazma kabiliyetine sahipti. Ne kadar hızlı yazdığı söylense, duyanlar kulaklarına inanamazdı. Yakışıklı, çok uzun boylu, edepli, mütehassis, vakur, sabırlı, kerem sahibi vefakâr ve eliaçık bir insandı. Allah ruhunu şâd etsin, kabrini nurlandırsın.

MOLLA SÜRMELİZÂDE

Devrin ilmiyle âmil âlimlerinden biri de 'Sürmelizâde' lakabıyla meşhur olan molladır.

Merhum, zamanın âlimlerinden okuduktan sonra muhtelif beldelerde kadılık etmiştir. Bilahare Sultan Fatih Camii'ne hatip olarak tayin edilmiş ve Sultan Süleyman devrinin başlarında vefat etmiştir.

Merhum, Arapça ilimlerini ve Kıraat ilmini iyi bilirdi. Fasih, beliğ, çok tesirli hutbeler veren bir hatipti. İlim ve salahı sebebiyle avam da, havâs da kendisini sayardı. Kerem sahibi, övgüye değer bir hayat tarzı ve herkesin rızasına layık olan bir yaşantısı vardı. Allah ruhunu şâd etsin, kabrini nurlandırsın. [528]

MOLLA URCUNZÂDE

Devrin ilmiyle âmil âlimlerinden biri de 'Urcunzâde' lakabıyla meşhur olan Molla Muhyiddin Mehmet'tir.

Merhumun babası; âlim, sâlih, kıratları bilen, tarikata intisaplı bir insandı. Babası hayatta iken Arapça ilimlerini ve Kıraat ilmini okumuştu. Güzel sesli, makam bilen bir gençti. Tahsilini tamamladıktan sonra Bayezıt Camii'ne hatip tayin edildi. Bilahare Ayasofya Camii'nin hatibi oldu ve bu camiin hatibi olarak görev yaparken dokuz yüz kırk sekiz yılında vefat etti.

Sağlam karakterli, ahlakı övgü değer bir insandı. Sohbeti güze, konuşması çekilir, himmeti âlî bir kimseydi. Ehli dünyanın hallerine bakmayıp kendisiyle meşgul olurdu. Havâs katında, avam katında da değer verilen bir insandı. Allah ruhunu şâd etsin, kabrini nurlandırsın.

MOLLA HATİP PİR MEHMET

Devrin ilmiyle âmil âlimlerinden biri de Bayezıt Camii hatibi Molla Pir Mehmet'tir.

Merhum, Arapça ve Kıraat ilimlerini okuyarak bunlarda maharet sahibi olmuş biriydi. Tilâveti güzeldi. [528] Tecvidi iyi bilirdi. Bayezıt Camii'nde hatip olarak görev yapmıştır. Molla Güranî tarafından yaptırılan Darül-kurrâ'da ders verirdi. Do-

kuz yüz kırk iki yılında vefat etmiştir. Allah ruhunu şâd etsin, kabrini nurlandırsın.

HEKİM SİNAN

Devrin ilmiyle âmil bilginlerinden biri de Hekim Sinanuddin Yusuf'tur.

Merhum, çocukluğunda zamanın âlimlerinden okuduktan sonra tıp ilmine meyletmiştir. Tıp ilmini Hekim Muhyiddin'den okumuştur. Tahsilini bitirdikten sonra Edirne Hastanesi'ne, oradan İstanbul Hastanesi'ne tayin edilmiştir. Bilahare Trabzon Emiri olarak görev yapan Sultan Selim'in tabipliğine atanmıştır. Sultan Selim tahta oturduğunda kendisini saray tabibi yapmıştır. Sultanımız, Sultan Süleyman Han tahta oturduğunda onu saray baştabipliğine tayin etmiş ve dokuz yüz elli bir yılında vefat edinceye kadar bu görevde kalmıştır. Ölümünden bir veya iki ay önce kaç yaşında olduğunu sorduğumda, yüz ya da yüz iki olduğunu söylemişti. Buna rağmen aklî dengesi yerindeydi. Sadece elinde bir titreme vardı. Bunun sebebini sorduğumda beyindeki zafiyetten olduğunu söylemişti. Tam bir idrak ve anlayışa sahip olduğu halde, bu rahatsızlığını beyin zafiyetine bağlamasına şaşırmıştım.

Âlim, sâlih, âbit, sağlam yapılı, halim selim, itikadı sahih, ehli dünya ile meşgul olmayıp kendi haliyle meşgul olan bir insandı. Kimseyi kötülükle anmazdı. Nezih ve mübârek bir insandı. Salah ve dindarlığının gücünden dolayı tedavide çok ihtiyatlı davranırdı. Allah ruhunu şâd etsin.

HEKİM İSA

Devrin ilmiyle âmil bilginlerinden biri de Hekim İsa'dır. [529]

Merhum, zamanın âlimlerinden okuduktan sonra tıbba meyletmiş ve bu ilimde uzmanlaşarak tedavide bereketiyle meşhur olmuştur. Sonrasında Edirne ve İstanbul hastanelerine tayin edilmiştir. Bilahare saray tabipliğine tayin edilmiştir. Dokuz yüz otuz üç yılında vefat etmiştir.

Rahmetli; sâlih, itikadı sahih, nefsinin salahı, ahlakının güzelliği ile bilinen bir insandı. Baştan ayağa hayırla dolu, fakirleri ve salihleri seven bir insandı. Zayıf ve düşkünleri gözetirdi. Allah ruhunu şâd etsin, kabrini nurlandırsın.

MOLLA TABİP OSMAN

Devrin ilmiyle âmil bilginlerinden biri de Molla Tabip Osman'dı.

Aslen Acem diyarındandı. Sultan Selim Han devrinde Anadolu'ya gelmiş ve saray tabipliğine tayin edilmişti. Merhum; hayırsever, dindar, sâlih, iffetli ve güzel ahlaklı bir insandı. Dokuz yüz elli yılında vefat etti. Allah ruhunu şâd etsin, kabrini nurlandırsın.

MOLLA EMİNZÂDE

Devrin fazilet ve kemal ehli âlimlerinden biri de 'Eminzâde' lakabıyla bilinen Yahya Çelebi b. [530] Emin Nureddin'dir. Allah makamını güzel, cenneti ikametgahı kılsın.

Merhum, İstanbul şehrinde dünyaya gelmiştir. Babası Osmanlı devletinin emirlerindendi. Çocukluğu Bursa nahiyelerinde geçmiştir. Bilahare kemale ermek ve ilimle meşgul olmak istemiş ve bu amaçla zamanın âlimlerinden okumuştu. Hocaları arasında Molla Müeyyedzâde, Molla Ke-

mal Paşazâde gibi zevat bulunmaktadır. Daha sonra ilmi zamanın âlimlerinin ilminden, zühdü zamanın zâhitlerinin zühdünden üstün olan bir zât olan, İstanbul Müftüsü Molla Ali Çelebi b. Ahmet b. Mehmet Cemalî'nin hizmetine girmiştir. Hocasının İstanbul'daki Bayezıt Medresesi'nde muîdi olmuş, ardından yine İstanbul'daki İbrahim Paşa Medresesi'ne müderris olarak tayin edilmiştir. Oradan Çorlu Medresesi'ne, oradan Edirne'deki Dârül-Hadis Medresesi'ne, oradan Sahn Medreseleri'nden birine, ardından Bursa Muradiye Medresesi'ne, oradan Ayasofya Medresesi'ne, oradan ikinci defa Sahn Medreseleri'nden birine tayin edilmiştir.

Müderrisliğin ardından Bağdat Kadılığı'na tayin edilmişse de bu görevden azledilmiş ve seksen dirhem yevmiye ile emekliye ayrılmıştır. Bilahare Sultanımız Sultan Süleyman Han kendisine İstanbul'da yaptırdığı Dârül-Hadis Medresesi'nin müderrisliğini vermiş yevmiyesini de yüz dirheme çıkarmıştır. Dokuz yüz altmış dört yılında vefat etmiştir.

Merhum; zâhit, âlim, edep ve vakar ehli bir insandı. Edebe aykırı hiçbiri hareketine tanık olmadım. İnsanların kusurlarını anmaktan çok uzak bir kimseydi. [531] Meclisinde de kimsenin kusuru dile getirilmezdi. Her halinde şeriat âdâbını gözetirdi. Bu âdâba onun kadar riayet eden birini görmedim. Zamanını kendisini ilgilendiren konu ve işlerle geçirir, boş işler ve eğlenceden sakınırdı. Onunla uzun süre arkadaşlık eden dostlarımın ifadesine göre, yalan veya çirkinlik kokan tek bir kelimesini dahi duymamışlardı. İçi dışı pak bir insandı. Allah'a yakarıp boyun eğen, âlimleri, sâlihleri, fakir ve garipleri seven bir insandı.

Tefsir, Fıkıh Usulü, Edebî ilimleri bütün dallarıyla çok iyi bilirdi. Temel bilgilere sahip olmasına rağmen Aklî ilimlere pek az iltifat ederdi. Hadis ve Arapça kaside yazımı gibi konularda ihtisas sahibiydi. Anlatımı açık, lafız ve ifadeleri fasih olurdu. *Beydâvî Tefsiri*'ndeki bazı konular üzerine risâleler yazmıştır. Aynı şekilde *Vikâyetu'd-dirâye* kitabının bazı bölümleri hakkında da risâleler yazmıştır. Arapça ve Farsça dillerinde hüsnü kabul gören nesirler yazardı. Tarih ve menkıbe bakımından zengin muhadara sahibiydi. Allah ruhunu şâd etsin, cennetlerdeki fütuhatını bol kılsın. Allahım ona merhamet buyur! Allahım, bana küçükken baktıkları gibi anne babama merhamet et! Lütfunla bizleri cem et. Rahmet yurdunda dualara icabet edecek muhakkak Sen'sin. Ey Rahman, ey Rahim! Değerli Peygamberinin hürmetine. Hamd âlemlerin Rabbinedir.

MÜFTÜ ŞEYH

Devrin tarikat şeyhlerinden 'Müftü Şeyh' lakabıyla meşhur Hak ârifi Şeyh Abdülkerim Kâdirî'dir. [532]

Merhum, Kirmastı kasabasında doğmuştur. Zamanın âlimlerinden okuyup Kur'an-ı Azim'i ezberlemiştir. Öğrencilik yıllarında Cuma günleri Bursa'daki Emir Sultan Camii'nde Kur'an okurdu. Bilahare Molla Kara Bâlî'nin hizmetine, ardından tasavvuf yoluna girmiştir. İmamzâde lakabıyla meşhur olan Hak ârifi Şeyh'in yarenlerin arasına girmiş, bilahare İstanbul'daki Küçük Ayasofya Zâviyesi'nde posta otururak, tarikat terbiyesi almak isteyen müritleri irşât etmekle meşgul olmuştur.

Hafızası çok kuvvetli idi. Fıkıh meselelerini ezbere bilirdi. Bu sahada maharet sahibiydi. O kadar ki Sultanımız Süleyman Han kendisine yüz dirhem yevmiye tayin ederek müftü tayin etmişti. Halka fetva vermeye başladı ve bu alandaki maharetini göstererek halka vaaz ü nasihatte bulundu.

Sözüyle dinleyenleri etkilerdi. Sahip olduğu bol miktardaki kitabı sürekli mütalaa eder, meseleleri ezberlerdi. Kırk gün (=erba'hin) halvetine girdiğinde çok ağır ve zor bir riyazette bulunurdu. Yeri mezar şeklinde kazdırıp içine girer, orada namaz kılıp zikirde bulunur, kırk gün halk içine çıkmazdı. Anlatıldığına göre riyazetinin şiddetinden duyuları çalışmaz hale gelirdi. Kırk gün tamama erdiğinde halk içine çıkar, gelecek seneki halvetine kadar onlara öğüt vermeye, zikrettirmeye devam ederdi.

Muhadarası tatlı, ahlakı güzel, kulakların duymadığı haberleri, ilginç meseleleri ezbere bilen bir insandı. Mütevazı, saygın, büyük küçük demeden herkese aynı şekilde muamelede bulunan bir zât idi. Bir keresinde kendisine unutkanlıktan yakınmıştım. Unutkanlıktan kurtulmam ve hafızamın güçlenmesi için dua etti. O günden sonra hafıza gücümde büyük bir değişime şahit oldum. Bir çok kerameti anlatılırdı. [533] Sözü uzatmamak için bunlara girmedik. Merhum, dokuz yüz elli bir yılında vefat etmiştir. Allah ruhunu şâd etsin, cennet odalarındaki fütuhatını bol kılsın.

ŞEYH MAHMUT ÇELEBİ

Devrin Hak ârifi şeyhlerinden biri de Şeyh Mahmut Çelebi'dir.

Merhum, Molla Kırımî'nin üvey oğluydu. Başta şer'î ilimlerle meşgul iken bilahare tasavvufa meyletmiş ve Hak ârifi Şeyh Emir Sultan Buharî'nin sohbetine intisap etmiştir. Tasavvuf eğitimini onun nezaretinde almış, kızıyla evlenmiş ve o vefat edince postuna oturmuştur.

Âlim, âbit, edepli, vakur, haya ve iffet ehli bir insandı. Hayasının bana aksetmesinden dolayı yüzüne bakamazdım. Sohbet meclislerinde bulunurdum. Bu mecliste *Mesnevî* okunur ve sufî tarzında tevil edilirdi. Bir gün bana şöyle demişti: "Sufileri inkar ettiğin oldu mu?" "Onlar inkar edilebilir mi?" dedim. "Tabii ki" diyerek anlattı: "Emir Buharî hazretleri bana şunu nakletmişti: "Kendisi Buhara'da zamanın âlimlerinden birinden okurdu. Sonra onu bırakıp Şeyh İlahî'nin hizmetine gitmişti. Şeyh İlahî de zamanında o âlimden okumuştu. Bir gün Şeyh İlahî ile birlikte o âlimin ziyaretine gittiler. Âlim Emir Buharî'ye 'Neyle meşgulsün?' diye sordu. 'İlimle meşguliyeti bıraktım' deyince neyle meşgul olduğunu öğrenmek için ısrar etti. Bunun üzerine şöyle dedi: 'Kulları gözlemekle meşgulüm'. Bunun üzerine o âlim şunu söyledi: 'Şöyle bir kitapla meşgul olursun. [534] Akıllıların en akıllısı Hikmet ehlidir.' O zaman söz konusu kitabın sahibi Hikmet ehli (filozoflar) hakkında 'Hikmetle uğraşan filozof tahkik üzere kâfirdir' der, dedim. Beni de Şeyh İlahî'yi de meclisinden kovdu.

Şeyh Mahmut Çelebi bunu anlatınca, 'İnkar eden, inkarıyla belaya düşmüş olur. İtiraf edip de yollarına girmeyenin durumu inkar edenden daha çirkin olmaz mı?' diye sordum. Şu cevabı verdi: 'Hayır! İtiraf en sonunda hak yola çekecektir.' Sonra 'Bazı tasavvuf kitaplarında şeriatın zâhirine aykırı şeyler görüyorum. Bunları inkar etmemiz caiz midir?' diye sordum. 'Bilakis, onları inkar etmek farzdır. Tasavvufun doğruluğunu itiraf haline ulaşıncaya kadar böyle yapmalısınız. O hale ulaştığınızda tasavvuf da şeriata uygun olacaktır." Şeyh Mahmut ile aramızda böyle bir sohbet yaşanmıştı. Merhum dokuz yüz otuz sekiz yılında vefat etti. Allah aziz sırrını mukaddes kılsın.

ŞEYH PİRÎ HALİFE

Devrin Hak ârifi şeyhlerinden biri de Şeyh Pirî Halife Hamîdî'dir.

Seyyid Emir Buharî'nin sohbetinde bulunmuş ve tarikat terbiyesini ondan alarak irşât icazetine nail olmuştur. Kendi memleketine yerleşmiştir. Âbit, zâhit, halktan tamamen uzak, zâhir ve bâtınıyla tamamen Allah'a yönelmiş bir insandı. Rivayete göre sürekli istiğrak halindeydi.

Menkıbeleri arasında şöyle bir olay anlatılır: "Adamın biri kendisine hediye yollu ceviz getirmişti. Hediyeyi kabul etmedi. Adamın bundan dolayı canının sıkıldığını fark edince, kabul etmeyişinin gerekçesini beyan ederek şöyle dedi: 'Bu cevizin ağacını mihrine karşılık hanımına vermedin mi?' Adam, bunun doğru olduğunu söyleyerek rahatladı. Merhum, dokuz yüz altmış iki yılında vefat etti. Allah aziz sırrını mukaddes kılsın. [535]

ŞEYH HACI HALİFE

Devrin Hak ârifi şeyhlerinden biri de Şeyh Hacı Halife Menteşevî'dir.

Başlangıçta ilim öğrencisi olan merhum, bilahare tahsilini terk ederek Şeyh Mahmut Çelebi'nin hizmetine girmiştir. Tasavvuf tarikini onun ocağında tahsil ve ikmal ederek irşât mertebesine kadar yükselmiş, şeyhi de kendisine icazet vermiştir.

Halktan uzak, ibadet ve müritleri irşât ile meşgul olurdu. Mütevazı, utangaç, edepli, vakur, mübârek yapılı ve temiz yaşayan bir insandı. Geceler uyumaz, kıbleye dönük halde sabaha kadar Rabbine kulluk ile meşgul olurdu. Kalplere işleyen sözler söylerdi. Meclisine oturan herkes ürpertiyle dolardı. Günlerden bir gün sabah kalktıktan sonra katırına binerek denizi geçmiş ve sefere çıkmak istemişti. Ama ne azığı, ne de büyük bir bineği vardı. Peşinde iki sufî vardı ve nereye gittiğini bilmiyorlardı. Yola çıkacağını hanımına dahi bildirmemişti. O gün Hicaz'a gitmek üzere yola çıkmış, hac farizasını yerine getirdikten sonra Allah Resulü'nün (sav) kabrini ziyaret etmişti. Birkaç gün sonra rahatsızlandı ve orada vefat etti. Allah azîz sırrını mukaddes kılsın.

ŞEYH BEKR HALİFE

Devrin Hak ârifi şeyhlerinden biri de Şeyh Bekr Halife Simavî'dir. [536]

Merhum, başlangıçta ilim talebelerindendi. Sonra tasavvuf yolunu arzulayarak Hak ârifi Şeyh Hacı Halife'nin hizmetine girdi. Onun ocağında yüksek kerametlere nail oldu. Şeyhinin vefatından sonra da onun yerine irşât makamına oturdu.

Halktan uzak, haliyle meşgul olan bir insandı. Sürekli Rabbine yakarırdı. Âlim, ârif, yumuşak başlı, mütevazı, utangaç, edepli, mütehassis, vakur, sabırlı, hikmet ehli, kerem sahibi, hayrı ve hayır ehlini seven, dünyadan ve dünya düşkünlerinden yüz çeviren bir insandı. Merhum, dokuz yüz altmış beş yılında vefat etti. Allah ruhunu şâd etsin, cennetlerdeki fütuhatını bol eylesin.

ŞEYH GÜNDÜZ MUSLİHUDDİN

Devrin Hak ârifi şeyhlerinden biri de 'Gündüz Muslihuddin' lakabıyla meşhur olan Şeyh Muslihuddin Mustafa'dır.

Merhum, zamanın âlimlerinden okuduktan sonra tasavvufa meyletmiş ve Zeyniyye tarikatından Hak ârifi Şeyh Taced-

din'in hizmetine girmiştir. Onun vefatından sonra Hak ârifi Şeyh Muhyiddin Kocavî'nin hizmetine girmiş ve Şeyh Muhyiddin kendisine irşât için icazet vermiştir. Şeyhinin vefatından sonra da İstanbul'daki postuna oturmuştur.

Merhum; âbit, zâhit, insanlardan uzakta yaşayan bir insandı. Evinden sadece mescide gitmek için çıkardı. Zâviyeden ise, sadece Cuma günleri çıkardı. İbadet ve salah üzere ölmüş bir insandır. Allah ruhunu şâd etsin, kabrini nurlandırsın.

ŞEYH MUHYİDDİN İZNİKÎ

Devrin Hak ârifi şeyhlerinden biri de Sultan Selim Camii'nin imamı Şeyh Muhyiddin İznikî'dir. [537]

Merhum, tasavvuf yolunu, Şeyh Muhyiddin İskilibî'nin nezaretinde tahsil etmiştir. Onun yanında emeline ulaşmış, dilediği makamları tahsil etmiştir. Rahmetli Kur'an hafızıydı. Mübarek yapılı, halk içinde makbul, hayat çizgisi nezih bir insandı. Âbit, zâhit, takva ve vera ehli, ak pak, bütün varlığıyla Allah'a yönelmiş bir insandı. Kerametlerini nakledenlerin sayısı hayli fazladır. Allah ruhunu şâd etsin, kabrini nurlandırsın.

ŞEYH İSKENDER

Devrin Hak ârifi şeyhlerinden biri de Şeyh İskender b. Abdullah'tır.

O da Şeyh Muhyiddin İskilibî'nin ocağında terbiye alanlardandır. Tarikatı ondan almış ve kendisine irşât için icazet verilmişti. Önceleri okur yazar olmayan bu zât, tasavvufun bereketi sayesinde marifet deryası olmuştur. Müritlerin terbiyesi konusunda olağanüstü kudrete sahipti. İrşât gücüne dair yoldaşları bir çok halini rivayet etmişlerdir. Burası, bunları zikretmek için uygun değildir. Allah ruhunu şâd etsin.

ŞEYH SİNAN ERDEBİLÎ

Devrin Hak ârifi şeyhlerinden biri de Şeyh Sinanuddin Yusuf Erdebilî idi.

Merhum, tasavvufu Şeyh Çelebi Halife'den tahsil etti. Âbid, müritlerin irşât ve terbiyesiyle meşgul bir zât idi. Yaşı yüzü aşmıştı. Dokuz yüz elli bir yılında vefat edene kadar Ayasofya Camii civarındaki zâviyede kaldı. Allah ruhunu şâd etsin, kabrini nurlandırsın. [538]

ŞEYH MUHYİDDİN İŞTİBÎ

Devrin Hak ârifi şeyhlerinden biri de Şeyh Muhyiddin Mehmet'tir.

Merhum, Hak ârifi Şeyh Çelebi Halife'ye intisap etmiş ve ondan irşât için icazet almıştır. Rumeli beldelerinden İştib'e (Bulgaristan) yerleşmiştir.

Âbit, sâlih, vera ehli, zâviyesinde münzevi halde yaşayan, riyâzet ve mücâhedeye devam ile müritleri terbiye eden bir zât idi. Dokuz yüz kırk yılından sonra vefat etmiştir. Allah ruhunu şâd etsin, kabrini nurlandırsın.

ŞEYH RAMAZAN HALİFE

Devrin Hak ârifi şeyhlerinden biri de Şeyh Ramazan'dır.

Merhum, tasavvufu Şeyh Kasım Çelebi'de tahsil etmiş ve vefatından sonra, şeyhinin İstanbul Vezir Ali Paşa Zâviyesi'ndeki postuna oturmuştur.

Âbit, zâhit, rüya tabirini iyi bilen, halktan uzakta haliyle meşgul olan bir insandı. Bir çokları kendisinden istifade etmiştir. Merhum dokuz yüz küsur yılında vefat etti. Allah ruhunu şâd etsin, kabrini nurlandırsın.

ŞEYH BÂLÎ HALİFE

Devrin Hak ârifi şeyhlerinden biri de Hak ârifi Şeyh Kasım Çelebi'nin halifelerinden olan Şeyh Bâlî Halife Sofyavî'dir. [539]

Merhum; âlim, ilmiyle âmil, fakir ve miskinleri irşât eden, ibadet ve taatları ifa edip müritlerin terbiyesiyle meşgul olan bir zât idi. Şeriatın sınırlarına riayet ederek, tarikat âdâbını gözetirdi. Sofya'da dokuz yüz elli yılından sonra vefat etmiştir. Allah makamını güzel ve nurlu kılsın. [540]

ŞEYH MERKEZ MUSLİHUDDİN

Devrin Hak ârifi şeyhlerinden biri de 'Merkez Halife' lakabıyla meşhur olan Şeyh Muslihuddin Mustafa'dır.

Merhum, başta ilim tahsiliyle meşgul idi. Molla Ahmet Paşa b. Molla Hızır Bey'den okurdu. Bilahare tasavvuf yoluna meylederek Hak ârifi Şeyh Sünbül Sinan'ın hizmetine girdi ve tasavvuf yolunu ondan öğrendi.

Makbul sıfatlı, şeriata riayet ederek tarikat âdâbını gözeten, yapmacıklık ve resmiyetten hoşlanmayan, az ile yetinen bir insandı. Halka vaaz ve zikirde bulunurdu. Tefsir ilmini, özellikle *Beydâvî Tefsiri*'ni iyi bilirdi. Merhum, dokuz yüz elli dokuz yılında [541] doksan yaşını aşkın olarak vefat etti. Allah ruhunu şâd etsin, kabrini nurlandırsın.

ŞEYH SİNAN HALİFE

Sultan Süleyman Han devrinin Hak ârifi şeyhlerinden biri de, Şeyh Süleyman Halife'nin halifelerinden Şeyh Sinan Halife'dir.

Şeyhinin İstanbul'daki zâviyesindeki postuna oturmuştur. Okuryazarlığı olmayan biri olmasına rağmen, çok büyük cezbe ve değerli haller sahibidir. İnsanlardan uzakta halini ıslah ile meşgul olurdu. Mü-

tevazı, utangaç, fakir ve miskinleri gözeten bir insandı. Öldüğünde yaşı hayli ilerlemişti. Allah ruhunu şâd etsin, kabrini nurlandırsın.

ŞEYH ALİ KÂZVÂNÎ 'KİZVÂNÎ'

Devrin Hak ârifi şeyhlerinden biri de Şeyh Ali Kâzvânî'dir.

Merhum, Hak ârifi Seyyid Ali b. Meymun el-Mağribî'nin hizmetine girmiş, onunla birlikte Hama civarında birkaç gün seyahat etmişti. O civarda aslan çoktu. Nitekim onların karşısına da bir aslan çıktı. Seyyid Ali'ye aslandan yakındılar. Seyyid, "Ezan okuyun" dedi. Ezan okudular. Aslan yerinden ayrılmıyordu. Seyyid Ali'ye, "Aslan gitmiyor efendi hazretleri" dediler. "Bir kez daha ezan okuyun" dedi. İkinci okumalarında da aslan yerinden ayrılmadı.[542] Bunun üzerine Şeyh Kâzvânî aslana doğru ilerlemeye başladı. İşte o anda aslan kaybolup gitti. Sanki yer yarılmış da içine girmiş veya olduğu yerde eriyivermişti. Bu durum Seyyid Ali'ye haber verilince Kâzvânî'ye çok kızdı. Çünkü kerametleri açıkça göstermeyi büyük günah sayardı.

Kâzvânî'yi hizmetinden kovarak şöyle dedi: "Hey Kâzvânî! Hey hüsrana uğrayan, hey kaybeden! Tarikatımızı ifsat ettin!" Bunun üzerine Kâzvânî şeyhinin yanından ayrılmak üzere ayaklandı. Şeyhi "Pişman olacaksın ey Kâzvânî, pişman olacaksın!" dedi. Kâzvânî de "Bilakis sen pişman olacaksın şeyh hazretleri" dedi. Bu söz üzerine şeyhi iyice küplere bindi ve "Git, lanet olası!" dedi. Bundan sonra da bir daha ölünceye kadar onu huzuruna kabul etmedi. Şeyh Kâzvânî bilahare Seyyid Ali'nin halifelerine dönmek istemiş, ancak onlar da kendisini hizmete kabul etmemişlerdi. Bunun üzerine garp diyarlarına giden Kâzvânî, Şeyh İbn Arefe'den bir mektup almıştı. Mektupta şöyle yazılıydı:

"Hiç kimse Allah'ın kapısından kovulmaz! Şeyhinin onu kovması terbiyesi ve ıslahı içindir." Bu mektup üzerine Şeyh Ulvân Hamevî kendisini kabul etti ve terbiyesine devam etti. Bu sayede tarikat eğitimini alan Şeyh Kâzvânî yüksek mertebelere ulaştı. Ardından Anadolu'ya geldi. Sonra hacca giderek Mekke'ye yerleşti. Ölümüne kadar orada yaşadı ve oraya defnedildi.

Merhum cezbe sahibiydi. Hatırdan geçenleri ve kalplerin hallerini bilirdi. Marifet bakımından zengindi. Bir çok kimse kendisinden istifade etmiştir. Allah sırrını mukaddes kılsın.

ŞEYH ÜVEYS

Devrin Hak ârifi şeyhlerinden biri de Şeyh Üveys'tir.

Merhum, 'Çelebi Halife' lakabıyla meşhur olan Şeyh Muhyiddin Mehmet'in halifelerinden olup Şam'a yerleşmişti. Marifet bakımından çok güçlüydü. Zühd, takva ve vera ehliydi. [543] Mütevazı, utangaç, âbit, zâhit bir insandı. Halk kendisini aşırı severdi. Allah ruhunu şâd etsin, kabrini nurlandırsın.

ŞEYH DAVUD HALİFE

Devrin Hak ârifi şeyhlerinden biri de Şeyh Davud Halife'dir.

Merhum, üstte zikri geçen Şeyh Üveys'in halifelerindendi. Önceleri ilim öğrencisiydi. Sonra tasavvuf yoluna meylederek Şeyh Üveys'in hizmetine girdi. Âlim,

âbit ve zâhit bir insandı. Ancak kendisinin Mehdi ile yarenlik ettiğini ve Mehdi'nin kendi cemaatlerinden çıkacağını söylerdi. Ne var ki bu iddiası doğru çıkmamıştır. Allah'ın rahmeti üzerine olsun.

ŞEYH BABA HAYDAR

Devrin Hak ârifi şeyhlerinden biri de Şeyh Baba Haydar Semerkandî'dir.

Küçüklüğünde Hak ârifi Şeyh Hâce Ubeydullah Semerkandî'nin (ks) hizmetine girmiş, ardından Mekke'ye giderek uzun süre orada kalmıştır. Sonrasında Anadolu'ya gelmiştir. Halk kendisini sevmiş, tam bir inançla sarılmışlardır. Sultanımız Süleyman Han İstanbul'un orta yerinde onun için bir mescid yaptırmış, rahmetli de bu mescid civarına yerleşmiştir. Beş vakit namazı bu mescitte kılardı. Merhum bu muhitte vefat etti.

İbadet ve taata devam eder, Allah'a yakarırdı. İnsanların söylediklerini umursamazdı. Salihlerden bir zât, Ramazan'ın son on günü Eyüp Camii'nde onunla birlikte itikafa girdiğini anlatarak şöyle demişti: "Bütün bu süre içinde onunla beraberdim. [544] Bu süre zarfında sadece iki bademle iftar etti." Mütevazı ve utangaç bir insandı. Büyük küçük herkese eşit davranırdı. Allah kabrini nurlandırsın, cennet odalarında mukim kılsın.

SARAÇLAR ŞEYHİ SAFİYYÜDDİN

Devrin Hak ârifi şeyhlerinden biri de Saraçlar Şeyhi Safiyyüddin'dir. Amasya'da yaşayan bu Şeyh 'Saraçlar Şeyhi' lakabıyla tanınmıştı.

Merhum, Halvetî tarikatına müntesipti. Zâhit, âbit, Hak ârifi, halvet ve inzivaya düşkün bir insandı. Edepli, mütevazı ve utangaç bir zât idi. Rüya tabiri konusunda çok yetkindi. Allah makamını nurlandırsın, cennet odalarında mukim kılsın.

ŞEYH TİĞLALI MUHYİDDİN

Devrin Hak ârifi şeyhlerinden biri de Şeyh Muhyiddin Mehmet olup Amasya'nın Tiğla köyüne nispetle anılır.

Merhum, başta ilim tahsil ediyordu. Bilahare tasavvufa meylederek âlim ve âmil bir zât olan Molla Bahşî'nin kızıyla evlendi. Kendi memleketinde uzleti seçerek zamanını ilim ve amelle geçirmeyi tercih etti. Vera bakımından o derece ilerlemişti ki, kendi ekip biçtiklerinden yerdi. İbadet ve mücâhedeye devam ederdi. Dokuz yüz elli yılından sonra vefat etmiştir. Allah ruhunu şâd etsin, kabrini nurlandırsın.

ŞEYH ABDÜLGAFFAR ÇELEBİ

Devrin Hak ârifi şeyhlerinden biri de Şeyh Abdülgaffar'dır. [545]

Aslen Mudurnu vilayetindendi. Babası Şeyh Mehmet Şah b. Şeyh Ahmet Zeyniyye tarikatındandı. Şeyh Abdülgaffar henüz gençken babası vefat etti. O da ilim tahsil etmek için zamanın âlimlerinden okudu. Hocaları arasında Molla Abdürrahim b. Molla Alaeddin Arabî, Molla Seyyidî Mehmet Kocavî ve Molla Seyyidî Karamanî gibi zevat bulunmaktadır. Merhum, gençliğinde arzularına pek düşkün bir insandı. Edirne'de kaldığı dönemde bir gece rüyasında babası-

nı gördü. Babası, ona çok ağır bir dayak atarak yaptığı çirkin işlerden dolayı kendisini ayıpladı. Sabahleyin hemen Edirne'de yaşayan Şeyh Ramazan'ın ziyaretine gitti. Onun huzurunda Allah'a yönelip elini tutarak tevbeler etti ve halvete girdi. Çok ağır bir riyazete başladı. Bu sayede bir çok keramete ve yüce makama mazhar oldu. Şeyhi de kendisine irşât için icazet verdi. Bilahare memleketine dönerek ölünceye kadar orada yaşadı. Onda çoğu kimsenin güç yetiremeyeceği türden riyazetlere şâhit oldum.

İbadet ve taatlara devamlı bir zât idi. Halka ders verir, vaaz eder ve zikrettirirdi. Bütün ilimlerde söz sahibiydi. Güzel hattı vardı. Arapça, Farsça ve Türkçe nazım ve nesir yazardı. Hem nesirleri, hem de şiirleri çok güzeldi. Hoş sohbetti. Yakışıklı, güleç yüzlü, cömert ve vefakâr bir kimseydi. Kısaca söylemek gerekirse devrin ziynetlerinden biriydi. Dokuz yüz otuz dört yılında vefat etti. Allah ruhunu şâd etsin, kabrini nurlandırsın.

MOLLA HEKİM İSHAK

Devrin ilmiyle âmil âlimlerinden biri de Molla İshak'tır.

Merhum, önceleri Hıristiyan bir tabipti. Hikmet ilmini tam anlamıyla bilirdi. [546] Bilahare Molla Lütfi Tokatî'den Mantık ve Hikmet ilimleri okudu. Bu ilimler üzerinde onunla bilgi alışverişinde bulundu. Sonrasında İslamî ilimlere geçtiler. Molla Lütfi'nin yanında İslam'ın hakikî delillerini görerek bunları ikrar etti ve Müslüman oldu.

Müslüman olduktan sonra Tıp ve Hikmet (Felsefe) ilimlerinin bırakıp İmam Gazâlî'nin eserleri ve İmam Fahreddin Pezdevî'nin eseriyle meşgul olmaya başladı. İmam-ı Azam Ebu Hanîfe'ye nispet edilen *Fıkh-ı Ekber* üzerine bir şerh yazdı. Bunun dışında çeşitli risâleler yazdı. Ancak zevklerine eremediği için tasavvuf ehlinin yollarını inkar etti. Bazı dostlarından ömrünün son yıllarında bu inkarından vazgeçtiğini işittim. Allah ruhunu şâd etsin, kabrini nurlandırsın.

ŞEYH AHMET ÇELEBİ VAİZ

Devrin ilmiyle âmil şeyhlerinden biri de Şeyh Ahmet Çelebi Ankaravî'dir.

Merhum, gençliğinde ilimle meşgul idi. Sonra tasavvufa meylederek Halvetî tarikatına intisap etti. Bilahare kendi memleketinde emekli olup vaaz ve zikirle meşgul oldu. Vaazları insanlar üzerinde çok etkili olurdu. Onun vaazını dinleyip de tamamen tutulmayan ve onu kendi ruhuna hakim kılmayan kimse görmedim. Gençliğinde de diyar diyar dolaşıp insanlara vaaz verip zikrettirirdi. Yaşlanınca kendi memleketine yerleşmiş ve dokuz yüz elli yılından sonra vefat etmiştir. Allah ruhunu şâd etsin, kabrini nurlandırsın.

İBN SEYYİD MURTAZA

Devrin âlimlerinden biri de Şerif Abdülmuttalip b. Seyyid Murtaza idi. [547]

Babası İran diyarındandı. Nesebi sahih şeriflerdendi. Marifet sahibi ve Hüsn-i hattıyla meşhur bir hattattı. Yazdığı birbirinden değerli Mushaflar, sıhhat ve güzelliklerinden dolayı sultanlar ve valiler tarafından büyük rağbet görürdü. Anadolu'da Nakibül-eşrâf olunca oğlu kendi beldesinde kalmıştı. Henüz gençti ve ilim tahsiline meraklıydı. O da Hüsn-i hat yazardı. Arapça ve Farsça bilgisi tamdı. Arapça ve Farsça nesir, Farsça ve Türkçe şiirler yazardı. Bilahare tasavvufa meyletti ve bir süre

Şeyh İbn Vefâ'nın sohbetinde bulundu. Onun vefatı üzerine Şeyh Yahya Tuzlavî'nin sohbetine katıldı ve onun yanında halvete girdi. Eğitimini tamamladıktan sonra irşât için icazet verildi. Şeyhi onu kızıyla evlendirdi. Ama o, irşât faaliyetinde bulunmayıp uzlet ve halveti tercih etmedi. Halka karışmayı tercih etti.

Hoş sohbet, nüktedan bir insandı. Sohbeti esnasında birbirinden ilginç nükte ve şiirler zikreder, insanlar bunlara çok meyledelerdi. Merhum, Bursa'da dokuz yüz elli beş yılında vefat etti. Allah ruhunu şâd etsin, kabrini nurlandırsın.

ŞEYH ABDÜLMÜMİN

Devrin Hak ârifi şeyhlerinden biri de Şeyh Abdülmümin'dir.

Seyyid Ali b. Meymun el-Mağribî'nin tarikatındandır. Bir müddet onun sohbetinde bulunduktan sonra, Sufizâde lakabıyla meşhur olan halifesinin sohbet halkasına girmiştir. Bilahare Bursa'da vaaz ve zikirle meşgul olmuştur. Bursa halkı onunla ilgili olarak iki gruba ayrılmış, bir grup onu överken, diğer grup yermiştir.

Takva ehli bir âlim onun tarikatının sıhhatine şahitlik ettiği için, bu şehadete güvenerek ben de hakkında iyi niyetimi koruyorum. [548] Kendisine iftira edenlere gelince, bir takım bayağı emellerden dolayı hakkında yalan söylemişlerdir. Allah ruhunu şâd etsin, kabrini nurlandırsın.

ŞEYH BABA HAYDAR

Devrin Hak ârifi şeyhlerinden biri de Halvetî tarikatından Şeyh Şücâeddin İlyas'tır.

Merhum, Halvetî tarikatına küçük yaşta intisap etmiş, büyük mücâhedelerde bulunmuştur. Neden sonra halktan tamamen koparak İstanbul tarafında, denizin orta yerinde bir binada üç yıl inzivaya çekilmişti. Şeyhi hastalanınca müritlerine, kendi yerine kimin geleceği hususunda işaret beklemek üzere Allah'a yönelmelerini emretmişti. Hepsine de Şeyh Şücâeddin işaret edilince, şeyhin postuna onu oturtmuşlardı.

Rahmetli, cahil olmasına rağmen tarikatının kurulu olduğu Yüce Allah'ın isimlerinin hallerini, usullerini ve fürûatını bilirdi. Çoğu hallerinde cezbeye mağlup olur, söz ve fiillerinde denge kaybolurdu. Bu nedenle insanlar tarafından 'Mecnun' lakabıyla anılır olmuştu. Ölüm gününden tam bir ay önce ölüm tarihine işaret etmiş, dost ve ahbaplarıyla vedalaşarak Rabbine kavuşmayı özlediğini ifade etmişti. Dokuz yüz elli altı yılında vefat etti. Allah ruhunu şâd etsin, kabrini nurlandırsın.

ŞEYH AHMET B. ŞEYH MERKEZ

Devrin ilmiyle âmil, âlim şeyhlerinden biri de Şeyh Ahmet b. Şeyh Merkez'dir. Merhum, babasından Arapça, Hadis, Tefsir ilimlerini okumuş ve onu geçmişti. Bilahare [549] tasavvufa meylederek tasavvuf tarikini öğrenmiş, vaaz ve zikirle meşgul olmuştu. Kendisinden bir çok kimse istifade etmiştir.

Bazı meselelere dair yazmış olduğu risâleleri vardır. Dokuz yüz altmış üç yılında vefat etti. Allah rızası ile ikramda bulunsun ve Firdevs cennetlerinde mukim kılsın.

MOLLA NUREDDİN HAMZA GERMİYANÎ

Devrin ilmiyle âmil, âlim şeyhlerinden biri de, Hak ârifi Şeyh Mehmet b. Molla Bahaeddin'in müritlerinden Molla Nureddin Hamza Germiyânî'dir.

Merhum, ilim talebesindendi. Bilahare tasavvufa meylederek Hak ârifi Şeyh Sünbül Sinan'ın hizmetine girmiştir. Onun ardından bir başka Hak ârifi Şeyh Mehmet b. Bahaeddin'in hizmetine girmiş, uzun süre onun hizmetinde kalarak kabul görmüştür.

Merhum; hayırsever, mütevazı, hakkı her yerde söyleyen, şeriat âdâbını gözeten, tarikat kardeşlerinin haklarına saygı duyan bir insandı. Dokuz yüz altmış beş yılında vefat etmiştir. Allah Teâlâ onun rıza mahalline oturtup cennetlerinde sâkin kılsın.

ŞEYH SARI ÜRYAN

Devrin Hak ârifi şeyhlerinden biri de 'Şeyh Sarı Üryan' lakabıyla tanınan Şeyh Taceddin İbrahim'dir.

Merhum; âlim, Yüce Allah'ın Zât ve sıfatlarını ârif bir insandı. Yüce makam ve yüksek kerametlere sahipti. Halktan uzakta Rabbine yakarıp yönelirdi. Manisa yakınlarında münzevi bir hayat sürerdi. Sürekli ibadet ve taat ile meşgul olurdu. **[550]** Birçok kerameti anlatılmış olup, bu muhtasar eserde bunların ayrıntısına girmemiz mümkün değildir. Şunu nakledebiliriz ki bir defasında yarenlerine, vakitsiz bir güneş sunmuştur.

Bu olay, güvenilir bir kişiden rivayet edilmiştir. Bir diğer kerameti ise şudur: Mescitten bir halı çalınmıştı. Şeyh, bunun peşine düşmedi. Ama müritleri ısrar ettiler. Bunun üzerine şöyle dedi: "Filan köyde bir ağaç var. Halı onun altına gömülmüştür." Müritler, şeyhin tarif ettiği yere gittiklerinde halıyı karın altında buldular. Müritlerden biri halının bulunduğu arazinin sahibini hırsızlıkla suçlayınca Şeyh şöyle dedi: "Onu salıverin. Halıyı çalan filan köydeki Hıristiyanlardan biridir. Onu getirin." Gidip onu getirdiklerinde adam: "Ben halıyı şeyhi sınamak için oraya gömdüm. Bilip bilemeyeceğini öğrenmek istedim" dedikten sonra Müslüman oldu.

Şeyh Asfar, kaynağı bilinmeyen bir paradan harcar, seccadesinin altından ihtiyacı kadar para çıkartırdı. Yarenlerinden biri seccadenin altında para olduğunu sanıp baktığında hiçbir şey olmadığını görmüştü. Bilahare şeyh geldiğinde seccadesinin altından yine ihtiyacı kadar para çıkartmıştı. Merhum; marifet, vera ve takva bakımından çok zengin bir insandı. Dokuz yüz altmış iki yılında vefat etti. Allah aziz sırrını mukaddes kılsın.

ŞEYH KALENDERHANE İMAMI

Devrin ilmiyle âmil, âlim şeyhlerinden biri de 'Kalenderhane İmamı' lakabıyla bilinen Şeyh Muhyiddin Mehmet'tir.

Merhum, zamanın âlimlerinden okuyarak bol miktarda ilim tahsil ettikten sonra tasavvufla meşgul olmuş ve Şeyh Habib Karamanî, Şeyh İbn Vefâ ve Seyyid Ahmet Buharî'nin sohbetinde bulunmuştur. Bilahare Kalenderhane Camii'nin imam ve hatibi olmuştur. Merhum dokuz yüz elli üç yılında vefat etti.

Merhum, Arapça ilimleriyle Tefsir, Hadis, Usul ve Fürû ilimlerini bilirdi. **[551]** Sürekli ilimle meşgul olur, ibadetlere devam eder, halktan uzak kalıp Allah'a yakarırdı. Evinden pek çıkmazdı. Mübarek

mahyasında salah nurları ışıldardı. Kalenderhane Medresesi'nde müderris olarak görev yaparken onunla hasbi halimiz olmuştu. Kendisini mübarek, itikadı sahih, Kitap ve Sünnet'e riayet eden, şeriatın sınırlarını gözeten bir şeyh olarak gördüm. Piri fâni idi. Yaşını sorduğumda 'Yüz veya iki yılı eksik' demişti. Bu konuşmadan sonra on yıl daha yaşadı. Allah ruhunu şâd etsin, kabrini nurlandırsın.

MUSLİHUDDİN MUSTAFA

Devrin salah ehli şeyhlerinden biri de Seyyid Ahmet Buharî'nin (ks) halifelerinden Şeyh Muslihuddin Mustafa'dır.

İstanbul'da Taşlı Zâviye'de yaşardı. Nuranî, âbit, zâhit, sâlih, kendini Allah'a adamış, dostlarının ıslahıyla meşgul bir insandı. Merhum, dokuz yüz altmış yılına yakın vefat etmiştir. Allah ruhunu şâd etsin, kabrini nurlandırsın.

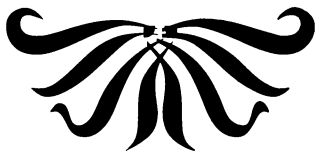

[KENDİ KALEMİNDEN TAŞKÖPRÜLÜZÂDE]*

Melik-i Allâm olan Allah'ın yardımıyla tanınmış ulemânın halleri ve büyük meşâyihin menkıbeleri hakkında bana müyesser kılınanlara dair yazdıklarım burada sona ermektedir. Kitabın sonu geldiğinde şu zelil kulun aklına bu değerli zevatın ardından kendi hayatımı da zikretmem gerektiğine dair bir fikir geldi. Ama kusurlarım bu meramı yerine getirmeme engel oldu. Bu şekilde yapmakla yapmamak arasında bocaladım. Ancak sonunda yapmam gerektiğine dair içimde kuvvetli bir eğilim doğdu. Çünkü eskilerin dediği üzere, efendilerin huzurunda hizmetkârların da anılması gerekirdi. Yüce Allah'a tevekkül edip yazmaya başladım. Kalem korku içinde kayarken kâğıt haya ve utanca boğulmaktaydı.

Dedim ki: "Zayıf, kusurlu, Rabbinin rahmetine muhtaç kul, ben ki adım Ahmet b. [552] Mustafa b. Halil –Allah kerem ve bol lütfuyla günahlarını affetsin- olup 'Taşköprülüzâde' olarak bilinirim. Yüce Allah hidayet ve takvayı azığı kılsın, ilim ve dağarcığını her gün arttırsın."

Rahmetli babam anlattı ki: "Kendisi, doğumumdan yaklaşık bir ay önce Bursa'dan Ankara'ya gitmek üzere yola çıkacağı sırada bir rüya görmüştü. Rüyasında güzel yüzlü bir şeyh kendisine görünüp şöyle demişti: "Müjde! Bir oğlun olacak. Ona Ahmet adını ver." Merhum sefere çıktığında bu rüyayı anneme anlatmıştı. Nitekim dokuz yüz bir yılı Rebiü'levvel ayının on dördü gecesinde dünyaya geldim. Temyiz çağına vardığımda ailecek Ankara'ya taşındık. Orada Kur'an okumaya başladım. Bu sırada babam bana 'İsameddin' lakabını ve Ebul-Hayr künyesiyle çağırdı. Benden iki yaş büyük Mehmet adında bir ağabeyim vardı. Merhum babam ona 'Nizamuddin' lakabını ve Ebu Said künyesini uygun görmüştü.

Kur'an'ı hatmettikten sonra tekrar Bursa'ya döndük. Babam bana biraz Arapça öğretti. Sonra kendisi İstanbul'a gitti. Beni de 'Yetim' lakaplı ve daha önce anlattığımız Molla Âlim Alaeddin'e emanet etti.

Ondan *el-Maksûd* isimli bir Sarf muhtasarı ile İzzeddin Erzincânî'nin muhtasarını (*İzzî*), *Merâhu'l-ervâh* isimli muhtasarı okudum. Yine ondan Nahiv konusunda Şeyh İmam Abdülkadir Cürcanî'nin *Muhtasaru'l-mie*, İmam Mutarrizî'nin *Kitabu'l-Misbâh* ve Allâme İbn Hâcib'in *Kitâbu'l-Kâfiye* isimli eserini okudum. Bütün bu dersleri ağabeyimle birlikte görmüştük.

Ardından *el-Vâfiye fi şerhi'l-Kâfiye* isimli eseri okumaya başladık. Merfûlar bahsine vardığımı sırada amcam Kıvameddin Kasım Bursa'ya gelerek [553] Molla Hüsrev Medresesi'nde müderris olarak çalışmaya başlamıştı.

Bu dönemde ağabeyim müzmin bir hastalığa yakalandı. Benden, iyileşinceye kadar ders ara vermemi rica etti. Onun hatırı için okumaya ara verdim. Bu sürede amcamdan Sarf'a dair *Kitabu'l-Hâruniyye*'yi ve Nahiv'e dair *Elfiyyetu İbn Mâlik*'i okumaya başladım. *Elfiyye*'yi ezberledim. Bitirdiğimde ağabeyim de dokuz yüz on dört yılında vefat etmişti.

Amcama *Dav'u'l-misbâh*'ı okumaya başladım. Bu kitabı baştan sona okudum. Bu kitabı yazdım ve çok dikkatli bir şekilde tashih ettim. Sonra ona Mantık ilmine ait *Muhtasaru İsagocî*'yi Hüsameddin Kâtî ta-

* Müellif eserini özyaşam öyküsü ile bitirmektedir.

rafından yapılan şerhiyle birlikte okudum. Yine ona Allâme Râzî'nin *Şerhu'ş-Şemsiyye*'sinden bazı bölümleri okudum.

O dönemde babam İstanbul'dan Bursa'ya geldi. Amasya Hüseyniye Medresesi'ne müderris olarak tayin edilmişti. Şehre vardığımızda *Şerhu'ş-Şemsiyye*'yi Seyyid Şerif Cürcânî'nin hâşiyeleriyle birlikte baştan sona okumuştum. Bilahare Allâme Teftazânî'nin *Şerhu'l-âkaid*'ini Molla Hayalî'nin hâşiyeleriyle birlikte okudum. Yine babama Mevlanazâde'nin *Hidâyetu'l-hikme* adlı eserini Molla Hocazâde'nin hâşiyeleriyle birlikte okudum. Ardından Mevlana Mesut Rumî'nin *Âdâbu'l-bahs*'ini okudum. Sonra Allâme İsfehânî'nin *Şerhu't-Tavâli* kitabını Seyyid Şerif'in hâşiyeleriyle birlikte okudum. Ardından Allâme Teftazânî'nin *eş-Şerhu'l-Mutavvel li't-Telhîs* adlı eserini da Seyyid Şerif'in hâşiyeleriyle okudum. Bu okumayı gayet titiz ve sağlam bir şekilde yaptım. [554]

Nihayet rahmetli babam "Ben, babalık görevimi yerine getirdim. Bundan sonrası sana kalmış" dedi. Bunun söyledikten sonra bana başka bir şey okutmadı. Ben de dayıma Seyyid Şerif'in *Şerhu't-Tecrîd* adlı eserini baştan Vücûb ve İmkan bahsine kadar titiz ve sağlam bir şekilde okudum.

Ardından büyük Molla Muhyiddin Fenarî'ye Seyyid Şerif'in *Şerhu'l-Miftâh* adlı eserini başından Fasl ve Vasl bahsinin sonuna kadar okudum. Sonra fazilet ve kemal ehli, ilmiyle âmil âlim Molla Muhyiddin Seyyidî Kocavî'ye Seyyid Şerif'in *Şerhu'l-Mevâkıf* adlı eserini İlahiyat bölümünün başından Nübüvvât bahsine kadar tahkik üzere okudum. Yine ona, *Keşşâf Tefsiri*'nden Nisâ Sûresi'ni okudum. Sonra ilmiyle âmil bir âlim ve 'Mîrim Çelebi' lakabıyla meşhur olan Molla Bedreddin Mahmut b. Mehmet b. Kâdızâde Rumî'den, Molla Ali Kuşçu'nun Heyet ilmine dair *Kitabu'l-Fethiyye*'sini okudum. Ben okurken hocam kitap üzerine şerh yazıyordu. Bu şerhini Sultan Selim Han'a hediye etmiş, Sultan da buna karşılık kendisini Anadolu Kazaskerliği makamına tayin etmişti.

Sonra değerli âlim Maguşî doğumlu Şeyh Mehmet Tunusî'ye *Sahîh-i Buhârî*'nin ve Kâdı İyâz'ın *eş-Şifâ* adlı eserinin bazı bölümlerini okudum. Yine ondan Cedel ve Hilâf ilimlerini okudum. Aklî ilimler ve Arapça ilimlerinin kendisiyle mübahese ettim. Sonunda bana hem yazılı, hem de şifahi olarak Tefsir, Hadis ve diğer ilimleri rivayet edebilmem için icazet verdi. Bu icazet, kendisinin rivayet etmesi sahih ve caiz olan bütün bilgileri kapsıyordu. Kendisi hocası Veliyyullah Şihabuddin Ahmet Bekkî'den, o hocası Hadis konusunda müminlerin emiri ve iki doğunun hâfızı Şihabuddin Ahmet b. Hacer Askalanî'den (sonraları Mısrî) rivayette bulunmuştu. [555]

Tefsir ve Hadis ilimlerinde bir icazeti de babasından yaptığı rivayetler bakımından babam vermişti. Bu bilgileri babam, dedemden, dedem Molla Yegân'dan, o Molla Fenarî'den, o Cemaleddin Aksarayî'den, o Şeyh Ekmeluddin'den rivayet etmişti. Babam bu iki ilmi, Molla Hocazâde-Molla Fahreddin Acemî-Molla Haydar-Allâme Sadedin Teftazânî kanalından da rivayet etmekteydi. Hadis ve Tefsir ilimlerinde bana icazet veren bir diğer âlim Molla Seyyidî Muhyiddin'dir ki; o da büyük âlim Şeyh Şihabuddin Ahmet b. Hacer'in öğrencilerinden rivayette bulunan, ilmiyle âmil büyük bilgin Molla Hasan Çelebi Fenarî'den rivayet etmekteydi.

Bu kul, bu fakir ilk defa dokuz yüz otuz bir yılı Recep ayının sonlarında, Dimetoka Medresesi'ne müderris olarak tayin edildi. Orada *eş-Şerhu'l-Mutavvel li't-Telhîs*'i Beyân bölümünün başından İstiâre bahislerine kadar, *Hâvâşî Şerhi't-Tecrîd*'i başından Umûr-i âmme bahislerinin sonuna kadar okuttum.

Yine orada Seyyid Şerif'in *Şerhu'l-Ferâiz*'ini okuttum. Daha sonra İstanbul'daki Molla İbn Hacı Hasan Medresesi'ne tayin oldum. Tarih, dokuz yüz otuz üç yılı Recep

ayının başlarıydı. Bu medresede Sadru'ş-şerîa'nın *Şerhu'l-Vikâye* adlı eserini başından Alışveriş kitabına kadar okuttum. Yine burada *Şerhu'l-Miftâh*'ı başından İcâz ve İtnâb bahsine kadar okuttum. *Şerhu't-Tecrîd*'i Umûr-i âmme bahislerinden Vücûb ve İmkan bahislerine kadar okuttum. Hadis ilmine dair *Kitabu'l-Mesâbîh*'i başından sonuna kadar iki kez okuttum. Onu bitirdiğim sırada rahmetli babam [556] İstanbul'da, dokuz yüz otuz beş yılı Şevval ayının on ikinci günü kuşluk vakti Hakk'ın rahmetine kavuştu.

Dokuz yüz otuz altı yılı Zilhicce ayında Üsküp'teki İshak Paşa Medresesi'ne tayin edildim. Oraya gittikten sonra Ramazan ayında *Kitabu'l-Mesâbîh* ve *Kitabu'l-Meşârık*'ı baştan sona okuttum. Yine orada *et-Tavzîh* kitabını baştan sonra, Sadru'ş-şerîa'nın *Şerhu'l-Vikâye* adlı eserini Alışveriş kitabının başından sonuna kadar okuttum. Seyyid Şerif'in *Şerhu'l-Ferâiz*'ini okuttum. *Şerhu'l-Miftâh*'ı da Beyân sanatının başından kitabın sonuna kadar okuttum.

Ardından İstanbul'a nakloldum ve dokuz yüz kırk iki yılı Şevval ayının on yedisinde, Kalenderhane Medresesi'ne müderris oldum. Burada *Kitabu'l-Mesâbîh*'i başından Alışveriş kitabına kadar okuttum. *Şerhu'l-Mevâkıf*'ı okutmaya burada başladım ve Vücûb ve İmkan bahislerinden A'râz bahislerine kadar okuttum. Yine burada da Sadru'ş-şerîa'nın *Şerhu'l-Vikâye* adlı eserinden ve Seyyid Şerif'in *Şerhu'l-Miftâh*'ından bölümler okuttum.

Bilahare dokuz yüz kırk dört yılı Rebiü'lahir ayının yirmi birinci günü aynı şehirde bulunan Mustafa Paşa Medresesi'ne tayin edildim. Orada *Kitabu'l-Mesâbîh*'i Alışveriş kitabının başından kitabın sonuna kadar okuttum. *el-Hidaye* kitabına başlayıp Zekat bahsine kadar geldim. Ayrıca *Şerhu'l-Mevâkıf*'ın İlahiyat bölümünün başından bazı bahisler okuttum.

Dokuz yüz kırk beş yılı Zilkade ayının dördüncü günü [557] Edirne'deki çift medreseden birine tayin edildim. Orada *Sahîh-i Buhârî*'nin rivayetine başlayıp dokuz ciltten birini naklettim. Yine burada *el-Hidâye* kitabını Zekat kitabından Hac kitabının sonuna kadar okuttum. Burada *Kitabu't-Telvîh*'i başından birinci taksime kadar okuttum.

Yaklaşık bir yıl sonra dokuz yüz kırk altı yılı Rebiü'lahir ayının yirmi üçünde, Sahn Medreseleri'nden birine tayine edildim. Orada *Sahîh-i Buhârî*'yi iki kere baştan sonra riayet ettim. Ayrıca *Kâdı Beydâvî Tefsiri*'nden Bakara Sûresi'nin tefsirini naklettim. *el-Hidâye* kitabını Nikah kitabının başından Alışveriş kitabına kadar, *Kitabu't-Telvîh*'i de birinci taksimden Ahkâm bahislerine kadar okuttum.

Sonra dokuz yüz elli bir yılı Şevval ayının on birinci günü Edirne'de bulunan Sultan Bayezıt Medresesi'ne tayin edildim. Orada *Sahîh-i Buhârî*'nin üçte bir kadar bölümünü, *el-Hidâye* kitabının Alışveriş kitabından Şuf'a kitabına kadar olan kısmını, *et-Telvîh* kitabının Ahkâm bölümünden sonuna kadar olan bölümünü okuttum. Ayrıca Seyyid Şerif'in *Şerhu'l-Ferâiz*'ini okutmaya başlayıp Tashîh bahislerine kadar geldim.

Dokuz yüz elli iki yılı Ramazan ayının yirmi altıncı günü Bursa Kadılığı'na tayin edildim. Ah ne ömür törpüsü!

Oradan dokuz yüz elli dört yılı Recep ayının on sekizinci günü Sahn Medreseleri'nden birine nakledildim. Orada *Sahîh-i Buhârî*'yi baştan sona rivayet ettim. *el-Hidâye* kitabını Şuf'a kitabından sonuna kadar okuttum. Yine burada [558] *et-Telvîh* kitabını başından dördüncü taksime kadar okuttum. Ayrıca Seyyid Şerif'in *Havâşi'l-Keşşâf*'ını Fatiha Sûresi'ne kadar okuttum.

Dokuz yüz elli sekiz yılı Şevval ayının on yedisinde İstanbul Kadılığı görevine getirildim. Kadılık görevi, ilmî faaliyetlerime büyük ölçüde engel oldu. *"Muhakkak bu kitapta yazılıydı."* (Kur'an, 6/33) *"Allah'ın emri, takdir edilmiş bir kaderdi."* (Kur'an, 38/33) Dokuz yüz altmış bir yılı Rebiü'levvel ayının on ye-

disinde gözlerime ak düştü ve aylarca devam etti. Gözlerim bundan pek zarar gördü. Yüce Allah'tan dileğim, Sevgili Peygamberi'nin (s.a.v.) vaadi istikametinde, bana o ikisine karşılık cenneti ihsân etmesidir.

Yüce Allah ilmî faaliyetim sırasında Tefsir, Usûl-i Din, Usûl-i Fıkıh ve Arapça ilimlerine dair bazı eserler yazmamı müyesser kıldı. Yine O'nun lütuf ve inayetiyle bazı muğlak meselelere açıklık getirip bir takım ulvî gayeleri tahakkuk ettirmem kısmet oldu. Bunların her biri için de tamamı otuz küsur olmak üzere risâleler yazdım. Ne var ki Melik-i Allâm'ın takdiriyle ortaya çıkan dünya gaileleri yüzünden bunları temize çekmem müyesser olmadı. Yüce Allah'ın bana lütfettiği ve kısmet buyurduğu bütün ilim ve bilgiler bundan ibarettir. *"Her ilim sahibinin üstünde bir bilen vardır."* (Kur'an, 12/76) Benimkisi –maâzallah- ilim ve fazilet davasında bulunmak da değil, *"Rabbinin nimetine gelince onu da anlat"* (Kur'an, 11/93) fermânının gereğini yapmaktır.

Bu artık kitabın sonu olsun. Onu bir arkadaşıma körelmiş gözler, tamamen kısıtlanmış güçler, azalmış sezgiler ve daralmış bir yerde, dost ve ahbaplardan uzakta bir umursamazlık ve unutulmuşluk zâviyesinde yazdırdım. Her halükârda hamd Allah'a, nimet ve lütufları sebebiyle şükür O'nadır.

Kitabı yazdırmayı dokuz yüz altmış beş yılı Ramazan ayının sonuna rastlayan Cumartesi günü İstanbul'da bitirdim. Allah bu şehri idarecilerinin gölgesinde her türlü bela ve afetten korusun, bolluk ve bereketleriyle kuşatsın. Başta da sonda da, gizli de açık da hamd yalnız Allah'adır.

Sevgili Peygamberi Hz. Muhammed'e (s.a.v.), O'nun aile ve ashabına bol bol salat ü selam olsun.

Allah bizden, ilmiyle âmil bütün âlimlerden, züht ehli şeyhlerden, haline kanaat eden fakirlerden razı olsun.

Allah seleflerimize merhamet buyursun, lütfuyla haleflerimizi bâki kılsın. Muhakkak O Hannân, Mennân, iyilik ve ihsan sahibidir.

Allah, kitabımızın toplanıp bu hale gelmesinde katkısı olan bütün dost ve ahbaplar ile Müslümanların cümlesinden Muhammed-i Emin, onun aile ve ashabı yüzü suyu hürmetine razı olsun.

Kitabı Sevgili Peygamberimiz'in (s.a.v.) hadislerinden derlenen bazı özlü dualarla bitirelim. Allah O'na, aile ve ashabına salat ü selam etsin!

"Allahım! Biz öyle bir korku nasip et ki günahlarımıza mâni olsun, bize öyle bir taat nasip et ki cennetine ulaştırsın, öyle bir iman nasip et ki dünyanın musibetleri bize hafif gelsin. Allahım! Yaşadığımız sürece bizi kulaklarımızdan, gözlerimizden ve kuvvetimizden yararlandır. Onları bize varis kıl. Öcümüzü, bize zulmedenlere kıl, bize düşmanlık edenlere karşı yardımcımız ol, dinimizde musibete düşürme, dünyayı en büyük tasamız ve ilmimizin son durağı kılma. Bize merhameti olmayanları üstümüze musallat etme.

Rabbim tevbemi kabul buyur, ruhumu arındır, ey Rabbim duamı kabul buyur, hüccetimi sağlam kıl, dilimi doğrult, kalbime hidayet ver, yüreğimdeki karartıyı söküp at. Seni hamd ile tesbih ederim Allahım! Münezzehtir Ulu Allah."

MİNYATÜRLER HAKKINDA AÇIKLAMALAR

HALİL EL-CENDERÎ

s. 29: Sultan Orhan, Alaaddin el-Esved'in evinde. Molla Alaaddin daha sonra Sultan'a Molla Halil'i (arka planda duran) kazasker olarak önerecektir.

ŞEYH CEMALEDDİN

s. 37: Ünlü hekim Cemaleddin Aksarayî ilmî bir mesele üzerinde düşünürken.

MOLLA FENÂRÎ

s. 45: Yıldırım Bayezıt Molla Fenarî'ye danışırken.

EL-BEZZÂZÎ

s. 48: Sultan Beyazıt dönemi fakihlerinden, fetva kitabıyla ünlü İbnü'l-Bezzâzî.

MOLLA HASAN PAŞA

s. 49: Bir öğrencisi Molla Hasan Paşa'nın rahle-i tedrisinde ders okurken.

ŞEYH EBU'L-HAYR MUHAMMED EL-CEZERÎ

s. 57: Kıraat ilmindeki uzmanlığıyla tanınan Muhammed el-Cezerî bir eseri incelerken.

MOLLA ABDÜLVÂCİD B. MEHMET

s. 61: Kütahya Medresesi hocalarından Molla Abdülvâcid, bir ders esnasında.

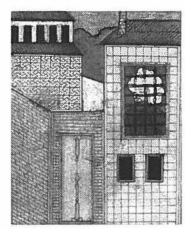

ŞEYH BEDREDDİN

s. 64: Şeyh Bedreddin İznik'te hapsedildiği sırada.

SULTAN MEHMET ÇELEBİ

s. 74: Sultan Çelebi Mehmet Han.

MOLLA KARA YAKUP

s. 75: Molla Kara Yakup genç talebesiyle.

ŞEYH ABDÜRRAHİM MERZİFONÎ

s. 78: Şeyh Abdürrahim Merzifon'daki evinde ilahî aşka dair şiirlerinden birini yazıyorken.

ŞEYH ABDURRAHMAN ÇELEBİ

s. 79: Ünlü sûfi Şeyh Abdurrahman Çelebi irşad postunda otururken.

SULTAN II. MURAT

s. 93: Sultan II. Murat Han.

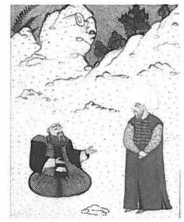

MOLLA GÜRANÎ

s. 96: Sultan Fatih henüz genç bir şehzade iken hocası Molla Gürani'nin huzurunda.

MOLLA HIZIR ŞAH

s. 101: Molla Hızır Şah genç bir öğrencisiyle.

MOLLA HAMZA KARAMANÎ

s. 105: Molla Hamza Karamanî bir eseri incelerken.

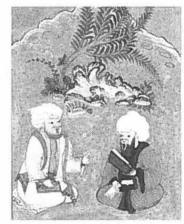

MOLLA BALAT KADISI

s. 109: Molla Balat Kadısı kendisine başvuran birinin müşkilini çözerken.

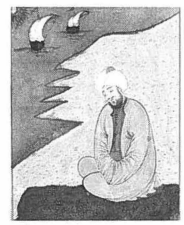

MOLLA HÜSREV

s. 121: Molla Hüsrev İstanbul kadısı ve Ayasofya Müderrisi iken.

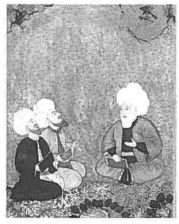

MOLLA HAYREDDİN HALİL B. KASIM

s. 124: Kanuni'nin çocuklarına da hocalık eden Molla Hayreddin.

MOLLA HOCAZÂDE

s. 125: Hocazâde, Fatih Sultan Mehmet'in huzurunda Molla Zeyrek ile münazara ederken. Seyyid Ali ve öteki bilginler olaya tanıklık ediyor.

MOLLA HAYALÎ

s. 128: Molla Hayalî Hocazâde ile ilmî bir münazara esnasında...

MOLLA KESTELÂNÎ

s. 130: Sahn-ı Seman müderrislerinden Rumeli Kazaskeri Molla Kestelânî ulemadan dostlarını ağırlarken.

MOLLA HATİBZÂDE

s. 131: Molla Hatibzâde bir ilmî münazara esnasında.

MOLLA ALAEDDİN EL-ARABÎ

s. 135: Halvetiyye şeyhi Alaeddin, Molla Alaeddin'i ziyareti esnasında. Minyatür mollanın şeyhten etkilenişini resmediyor.

MOLLA ALİ KUŞÇUZÂDE

s. 139: Ali Kuşçu, Fatih Sultan Mehmed'e matematik kitabını takdim ederken.

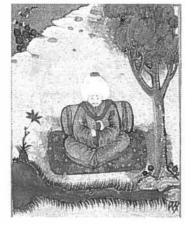

MOLLA MUSANNİFEK

s. 142: Genç yaşından itibaren kitap yayımıyla uğraştığı için Musannifek (küçük musannif) lakabıyla şöhret bulmuş olan Şeyh Ali b. Mecduddin Mehmet.

MOLLA HAYREDDİN HOCA

s. 143: Fatih'in hocası ve devrin saygı gören alimlerinden Molla Hayreddin.

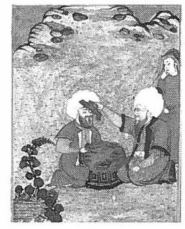

MOLLA SİNAN PAŞA

s. 161: Sinan Paşa bir yemekte babası tarafından eleştirilirken...

MOLLA ALİ ÇELEBİ B. FENÂRÎ

s. 164: Molla Fenarî'nin torunlarından ünlü müderris kazasker Molla Ali Çelebi genç öğrencisiyle.

MOLLA HÜSAMZÂDE

s. 165: Bursa'da müderrislik ve müftülük yapmış, sufî eğilimleriyle tanınan Molla Hüsamzâde.

MOLLA CAMÎ

s. 169: Büyük bilgin ve sufî Molla Cami bir ilmî sohbet esnasında.

DEDE ÖMER RUŞENÎ

s. 172: İlahî aşk yolcularından Dede Ömer Ruşenî.

ÇELEBİ HALİFE

s. 173: Zenbilli Ali Efendi, rütbe ve maaşını indiren vezire kızarak medreseyi bırakmış ve Çelebi Halife'ye intisab etmiştir.

MOLLA ABDURRAHMAN AMÂSÎ

s. 222: Molla Abdurrahman Amâsî, II. Bayezid ile Amasya emiriyken yakın arkadaştı.

MOLLA BEBEK ÇELEBİ

s. 223: İkinci Bayezıt dönemi müderrislerinden Bebek Çelebi genç öğrencisinin ikramını kabul ederken.

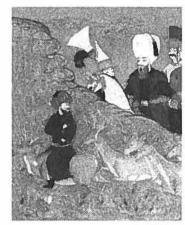

MOLLA SEYYİD İBRAHİM

s. 227: Sultan İkinci Bayezit çok sevdiği av partilerinden birinde; Seyyid İbrahim ise sultanın vurmak istediği ceylanın sırtında.

SEYYİD VELAYET

s. 222: Şeyh Velayet insan suretinde kendisini ziyarete gelen ölüm meleğiyle.

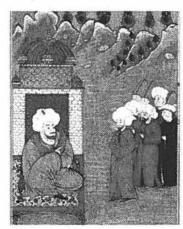

ŞEYH RÜSTEM HALİFE

s. 235: Bursa halkı önemli bir karar için Şeyh Rüstem Halife'ye danışırken.

YAVUZ SULTAN SELİM

s. 282: Yavuz Sultan Selim Han.

MOLLA KEMAL PAŞAZÂDE

s. 283: Bilginlerin gördüğü saygıya özenerek ilim yoluna giren Kemalpaşazâde.

MOLLA ABDURRAHMAN

s. 286: Tasavvufî halleriyle de ünlü Taşköprülüzâde'nin dayısı Molla Abdurrahman, erenlerden biriyle ikindi namazını eda ederken Kâbe-i Muazzama'yı müşahede ediyor.

MOLLA ARAP

s. 289: Kanuni devri bilginlerinden Molla Arap Çelebi.

ŞEYH LÂMÎÎ ÇELEBİ

s. 307: Şeyh Lâmiî Çelebi birilmî meşguliyet esnasında.

KANUNİ SULTAN SÜLEYMAN

s. 324: Kanuni Sultan Süleyman

MOLLA SADÎ ÇELEBİ

s. 325: Müderrisliğiyle ünlü Sadi Çelebi, bir öğrencisiyle ilgilenirken.

MUSLİHUDDİN

s. 329: Çak Muslihuddin bir ders esnasında.

MOLLA UBEYDULLAH ÇELEBİ

s. 333: Yalnızca ilmiyle değil, güzel ahlakıyla da ünlü Ubeydullah Çelebi bir eserle meşgul olurken.

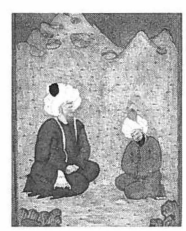

ŞEYH MERKEZ MUSLİHUDDİN

s. 336: Merkez Halife olarak da anılan Şeyh Muslihiddin, gençliğinde Hızır Bey'in oğlu Ahmet Paşa'dan feyz alırken.

İNDEKS(*)

A

A'lâmu'l-hüdâ 83
A'râz 379
Abâdile 83
Abbâs (Hz.) 208
Abbasî, Molla Şerif 301
Abbasiye Medresesi 256
Abdal Murat 32
Abdal Musa 31
Abdî Amâsî, Molla 304
Abdî, Molla 239
Abdullah 140
Abdullah b. Şeyh Kemal, Molla 357
Abdullah Hâce, Molla 306
Abdullah İlahî, Şeyh 205, 207
Abdullah Makdisî 82
Abdullah, Şeyh 202, 214, 215
Abdullah, Seyyid 94
Abdullah, Sultan 249
Abdullah-ı İlahî, Şeyh 207
Abdurrahman b. Ahmet Camî 211
Abdurrahman b. Ali 62
Abdurrahman b. Ali b. Müeyyed 262
Abdurrahman b. Ali b. Müeyyed Amâsî, Molla 234
Abdurrahman b. İmam Yunus, Molla 356
Abdurrahman b. Mehmet b. Ömer Halebî, Molla 250
Abdurrahman b. Müeyyed, Molla 289
Abdurrahman b. Seyyid Yusuf b. Hüseyin el-Hüseynî, Molla 292
Abdurrahman Camî, Molla 189, 190, 206, 212
Abdurrahman Çelebî, Şeyh 86
Abdurrahman Erzincanî, Şeyh 69
Abdurrahman Müeyyedzâde, Molla 257
Abdurrahman Şîrbinî 82
Abdurrahman, Molla 267, 292, 293, 356, 360
Abdurrahman, Şeyh 267, 268
Abdülaziz b. Seyyid Yusuf b. Hüseyin el-Hüseynî, Molla 292
Abdülaziz, Molla 299
Abdülaziz, Şeyh 81, 82
Abdülbâri, Hâce 210
Abdülevvel b. Hüseyin, Molla 257
Abdülfettah b. Ahmet b. Adil Paşa, Molla 327
Abdülgaffar Çelebi, Şeyh 371
Abdülhâlık Gucduvanî, Şeyh 207
Abdülhalim b. Ali, Molla 284, 285
Abdülhamid b. Eşref, Molla 304
Abdülhay b. Abdülkerim b. Ali b. Müeyyed, Molla 358
Abdülkadir Cürcanî, Şeyh İmam 377
Abdülkadir, Molla 167, 168, 321, 356, 353, 354, 359, 360
Abdülkâhir el-Cürcânî 108
Abdülkerim 358
Abdülkerim b. Abdülvehhab b. Molla Abdülkerim, Molla 361
Abdülkerim Kâdirî, Şeyh 365
Abdülkerim Kaynî, Molla 187
Abdülkerim Merzifonî, Şeyh 141
Abdülkerim Vezirî, Molla 356
Abdülkerim, Molla 104, 106, 151, 152, 187, 229, 251, 256, 342
Abdüllatif b. Gânim el-Kudsî, Şeyh 46
Abdüllatif Çelebi, Molla 332
Abdüllatif el-Makdisî, Şeyh 81, 82, 114, 115, 159, 200
Abdüllatif Kudsî, Şeyh 262
Abdüllatif, Molla 332
Abdüllatif, Şeyh 81, 82, 316
Abdülmu'tî, Şeyh 83, 84, 214, 263
Abdülmu'tî, Harem-i Şerif Şeyhi 211
Abdülmuttalip b. Seyyid Murtaza, Şerif 372
Abdülmümin, Şeyh 373
Abdülvâcid b. Mehmet 59
Abdülvâsi b. Hızır, Molla 291, 292, 347
Abdülvehhab b. Molla Abdülkerim, Molla 251
Abdürrahim Abbasî, Molla Şerif 301
Abdürrahim b. Molla Alaeddin Ali Arabî, Molla 240, 343, 371
Abdürrahim Merzifonî, Şeyh 82
Abdürrahim Müeyyedî, Şeyh 262, 312, 313, 349
Abdürrahim, Şeyh 123, 194, 197
Âbid Çelebi 206, 207
Abidinoğlu, Emir 51
Âbit Çelebi 272, 292
Acem 35, 104, 106, 107, 111, 138, 148, 155, 157, 168, 170, 189, 190, 191, 192, 193, 242, 246, 247, 284, 291, 364
Acemî 177, 378
Acemî, Şerif 331
Âdâbu'l-bahs 297, 378
Adduddin Abdurrahman el-Îcî 36, 104, 297
Adem (as) 77
el-Adud 104
Adududdin, Allâme 361
afyon 145
Agrâs (Ertokuş) Medresesi 104, 129, 334
Ahaveyn, Molla 175
Ahî Can 310
Ahî Çelebi 310, 311
Ahî Çelebi, Molla 292, 310
Ahi Çelebi, Sultan 310
Ahî Evran 31
Ahî Hasan (Şeyh Hasan) 24
Ahî Şorba Oğlu 312
Ahî Şorba Oğlu, Şeyh 312
Ahî Yusuf b. Cüneyd Tokatî, Molla 221
Ahî Yusuf, Molla 221, 321
Ahîzâde 338
Ahîzâde Aydınî, Molla 338
el-Ahlâtî, Şeyh 66
Ahmet Bîcân 113
Ahmet Kırımî, Molla Seyyid 224

* Metinde aynı özel isme ait farklı kullanımlar indekste muhafaza edildiğinden, okuyucu alternatif taramalar yapmalıdır.

Ahmet Paşa b. Molla Hızır Bey b. Celaleddin, Molla 166, 167
Ahmet Şah 180
Ahmet, Molla 199
Ahmedî, Molla 47, 63
Ahmedî, Şair 114
Ahmet, Emîr 276
Ahmet, Molla Pir 344
Ahmet, Şehzade 294
Ahmet, Şeyh 262, 263, 264, 302
Ahmet, Seyyid 263
Ahmet, Sultan 210, 237
Ahmet b. Ali b. Mesud 52
Ahmet b. Molla Nurettin Hamza, Molla Pir 298
Ahmet b. Muhammed 56
Ahmet b. Muhammed b. Mahmud el-İmamî el-Herevî 157
Ahmet b. Şeyh Merkez, Şeyh 373
Ahmet Bey, Emîr 206
Ahmet Buharî el-Hüseynî, Seyyid 269
Ahmet Buharî, Şeyh Seyyid 315
Ahmet Buharî, Seyyid 270, 374, 375
Ahmet Bursevî, Molla 355
Ahmet Çelebi Ankaravî, Şeyh 372
Ahmet Çelebi Vaiz, Şeyh 372
Ahmet Çelebi, Molla Pir 350, 352, 353
Ahmet Gazâlî 82
Ahmet Güranî, Molla 191
Ahmet Kırımî, Seyyid 19, 224
Ahmet Nâmıkî el-Câmî 81
Ahmet Paşa b. Molla Hızır Bey, Molla Müftü 344, 369
Ahmet Paşa b. Veliyyüddin 195, 349
Ahmet Paşa b. Veliyyüddin el-Hüseynî, Molla 181
Ahmet Paşa b. Veliyyüddin Medresesi 322, 327
Ahmet Paşa Medresesi 251, 294, 298, 323
Ahmet Paşa, Molla 181, 182
Ahmet Paşa, Vezir 330
Ahrâr 83
Aişe 58
Ak Medrese 244, 249, 289
Akbıyık (Akbıyık Sultan), Şeyh 113, 195
Akhisar 31
Akîletu etrâbi'l-kasâid fî mâssi'l-mekâsıd 56
aklî 51, 54, 100, 112, 152, 153, 162, 177, 188, 221, 225, 230, 240, 251, 253, 254, 291, 297, 306, 328, 357, 361
aklî ilimler 36, 192, 221, 234, 239, 249, 288, 290, 294, 296, 304, 308, 312, 313, 326, 328, 330, 335, 347, 350, 354, 361, 365, 378
Akl-ı Selim 129
Aklî-naklî 52
Aksaray 67
Aksarayî 43
Akşehir 268, 269
Akşehir Medresesi 334, 341
Akşemseddin, Şeyh 194, 195, 196, 197, 198, 199, 200, 214, 253, 260, 312
Alaeddin Abdal, Şeyh 273
Alaeddin Ali 249
Alaeddin Ali Amâsî, Molla 244
Alaeddin Ali Arabî, Molla 237, 238, 257, 284, 289
Alaeddin Ali Aydınî, Molla 258, 359
Alaeddin Ali b. Ahmet b. Mehmet Cemalî, Molla 230
Alaeddin Ali b. Mehmet Kuşçu, Molla 153, 261
Alaeddin Ali b. Salih, Molla 347
Alaeddin Ali b. Yusuf b. Molla Şemseddin Fenârî, Molla 168
Alaeddin Ali Cemalî, Molla 263, 264, 284, 332, 343, 344, 355
Alaeddin Ali Fenârî, Molla 186, 237, 315, 334
Alaeddin Ali, Molla 113, 186, 335
Alaeddin Ali, Şeyh 266
Alaeddin Arabî, Molla 212
Alaeddin Cemalî, Molla 310, 313
Alaeddin el-Arabî, Molla 147, 148, 149, 177
Alaeddin el-Esved 28, 43, 47, 51
Alaeddin Fenârî, Molla 190, 202, 295
Alaeddin Halife, Şeyh 273
Alaeddin Halvetî, Şeyh 212, 213, 214
Alaeddin Koçhisarî, Molla 111
Alaeddin Rûmî 62
Alaeddin Tusî, Molla 199
Alaeddin Yegânî, Molla 225
Alaeddin Yetim, Molla 258
Alaeddin, Molla 114, 149, 150, 151, 177, 190, 199, 202, 213, 214, 349
Alaeddin, Selçuklu Sultanı 65
Alaeddin, Şeyh 149, 150, 213, 215
Alaşehir Medresesi 334
Ali (Hz.) 226
Ali 123, 315
Ali b. Ebi Tâlib 82, 226, 246
Ali b. Mecduddin Muhammed 155
Ali b. Mehmet Kuşçu 36, 230, 253
Ali b. Meymun el-Mağribî, Şeyh Seyyid 348
Ali b. Meymun el-Mağribî, Seyyid 370, 373
Ali b. Meymun Mağribî Endelusî, Seyyid 266
Ali b. Meymun Mağribî, Şeyh Seyyid 267
Ali b. Musa el-Rıza 82
Ali b. Yusuf Fenarî, Molla 292
Ali Bey Medresesi 281, 291
Ali Buharî Hoca İshak Hatlânî, Seyyid 68
Ali Çelebi b. Ahmet b. Mehmet Cemalî, Molla 365
Ali Çelebi b. Fenârî, Molla 168
Ali Çelebi, Molla 168, 170, 171, 359
Ali Dede, Şeyh 266, 317
Ali el-Acemî, Molla 107
Ali el-Arabî, Molla 100, 146
Ali Erdebilî, Hoca 67
Ali Erdebilî, Şeyh Hoca 67
Ali et-Tûsî, Molla 76, 103, 104, 106, 107, 133, 146, 151, 155, 167, 185, 186, 248
Ali Fenârî, Molla 59, 171, 186, 292
Ali Hemedânî, Seyyid 68
Ali İsfehânî, Molla 328
Ali Kastamonî, Molla 260
Ali Kâzvanî 'Kizvânî', Şeyh 370
Ali Kâzvanî, Şeyh 370
Ali Kuşçu 225
Ali Kuşçu, Molla 154, 155, 163, 224, 226, 378
Ali Kuşçuzâde, Molla 154
Ali Mağribî, Şeyh 266
Ali Muhammed el-Cürcânî 36
Ali Paşa Medresesi 252, 323
Ali Paşa, Vezir 276
Alî Semerkandî, Molla 94
Ali Tûsî, Molla 205
Ali Yegânî, Molla 225
Ali, Molla 59, 260, 305
Ali, Seyyid 370
Âlim Alaeddin, Molla 377
Alim Buharî, Şerif Mir 361
Alışveriş kitabı 379
Allah Resulü 202, 203, 208, 211, 244, 264, 271, 277, 278, 300, 313, 367
Altıncızâde 193, 194
Amâsî, Molla 234, 236
Amasya 69, 85, 86, 183, 185, 214, 216, 224, 229, 230, 234, 236, 237, 242, 243, 244, 246, 249, 250, 251, 253, 258,

261, 290, 294, 295, 296, 298, 302, 305, 306, 316, 334, 342, 349, 352, 357, 358, 371, 378
Amasya Emiri 234, 261
Amasya Hüseyniye Medresesi 341, 342
Amasya Kadılığı 298
Amasya Kâdısı 250
Amasya Medresesi 239
Amasya müftülüğü 230, 243, 254, 300
Amasya Sultaniyesi 254
Amasya valiliği 183
Amasyalı Abdullah, Molla 185
Âmid (Diyarbakır) Kadılığı 358
Âmid 302
Anadolu 30, 31, 39, 40, 43, 46, 50, 53, 55, 56, 58, 59, 62, 67, 69, 73, 81, 83, 84, 92, 94, 97, 100, 103, 104, 107, 111, 122, 144, 148, 152, 155, 156, 157, 158, 168, 175, 176, 186, 187, 189, 191, 192, 193, 194, 199, 205, 206, 210, 212, 214, 215, 216, 226, 236, 242, 246, 247, 249, 254, 262, 265, 268, 269, 270, 284, 291, 293, 297, 303, 306, 310, 315, 326, 328, 330, 331, 338, 339, 345, 346, 347, 351, 362, 364, 370, 371, 372
Anadolu Kazaskeri 153, 239, 253, 332, 356, 359, 360
Anadolu Kazaskerliği 144, 180, 186, 236, 238, 245, 252, 281, 285, 321, 323, 346, 378
Ankara 68, 87, 88, 181, 194, 214, 249, 277, 289, 326, 344, 351, 357, 377
Ankara Kadılığı 244
Ankara Seyfiyesi 253
Antakya 43, 62, 302
el-Arabî, Molla 149, 178
Arabî, Seyyid 158
Arafat 159, 264
Arakîzâde, Şeyh 267
Arap 189, 193, 284, 285, 302, 306
Arap Çelebi, Molla 345
Arap dili 36, 186
Arap imam, Şeyh 350
Arap, Molla 302, 303
Arapça 35, 43, 54, 77, 100, 107, 112, 122, 145, 176, 179, 184, 186, 189, 191, 192, 221, 234, 236, 238, 239, 247, 252, 253, 258, 259, 260, 276, 288, 295, 297, 298, 300, 301, 302, 306, 309, 310, 312, 313, 326, 328, 330, 344, 346, 347, 349, 351, 357, 358, 359, 361, 362, 363, 365, 372, 373, 374, 377, 378, 380
Arazlar 175
Arş 271
Arûz 30, 256
el-Arûz 212
Asfar, Şeyh 374
aslî 152
astronomi 65, 80, 154
Aşçıoğlu 354
Aşçızâde Hasan Çelebi 331
Aşık Paşa 24, 262
Aşk 86
Aşure günü 158
Atabey Medresesi 298, 332, 344, 349
Ataullah Acemî, Molla 192
Ataullah, Hoca 192
Attaroğlu 199
Atûfî, Molla 304
el-Avâmilu'l-mie 108
Avârifu'l-meârif 83
Ay 153
Aya 178
Ayas, Molla 67, 104, 151, 159
Ayaslug 51
Ayaslug Çelebisi (Selçuk Çelebisi), Molla 104
Ayaslug Kâdısının Oğlu 129
Ayaslug, Molla 159
Ayaslugî 51
Ayasofya 123, 178, 294
Ayasofya Camii 120, 221, 363, 368
Ayasofya Medresesi 120, 154, 176, 178, 296, 326, 349, 353, 354, 365
Aydın 189, 214, 247, 274
Aydıneli 66
Aydınlı Dede Ömer 213
Aydınoğlu Mehmet Bey 60, 66, 91
Ayı Seyyidî, Molla 335
Ayızâde, Molla 360
Azrail 264

B

Bagavî 77, 156
Bağdat 84
Bağdat Kadılığı 246, 354, 365
Bağdat, Kâdı 246
Bağdat, Molla Kâdı 246
Bahaeddin Nakşibend, Şeyh Hâce 206, 207, 208, 270
Bahaeddin Ömer 53
Bahaeddin, Molla 133, 138, 178, 179, 239, 289
Bahaeddin, Şeyh 206
Bahaeddin, Seyyid 217
Bahşayiş, Hoca 115
Bahşayiş, Molla 111
Bahşî Halife Amâsî, Molla 302
Bahşî Halife, Molla 302, 360
Bahşî, Molla 304, 360, 371
Bakî mezarlığı 249
Bakü 217
Balat Kâdısı, Molla 111
Balat Medresesi 103, 342
Bâlî Aydınî, Molla 239, 351
Bâlî Halife Sofyavî, Şeyh 369
Balıkesir 87, 88, 178, 179, 313
Balıkesir Medresesi 179, 296
Barh (=açığa çıkaran, meydana getiren) 208
Basra 55, 91
Basra Körfezi 154
Baştabip 260
Bâtın 84, 205, 367
bâtın ilimleri 200
Batınî 67
Bayburt 39
Bayezıd, Sultan 92
Bayezıd-i Sufî 80
Bayezıdiyye Zaviyesi 67
Bayezıt 108
Bayezıt b. Osman 266
Bayezıt Camii 58, 363
Bayezıt Halife 274
Bayezıt Halife, Şeyh 274
Bayezıt Han, Sultan 98
Bayezıt İmareti 182
Bayezıt Medresesi 148, 281, 323, 365
Bayezıt Paşa Medresesi 341
Bayezıt, İkinci 167
Bayezıt, Molla 332
Bayezıt, Şehzade 183, 215, 224, 242, 243, 244, 261, 360
Bayezıt, Şehzâde İkinci 216
Bayezıt, Sultan 35, 41, 46, 47, 50, 51, 52, 53, 54, 58, 59, 62, 63, 65, 67, 68, 69, 71, 80, 239, 252, 346, 350, 92, 95, 99, 137, 183, 187

Bayezıt, Sultan İkinci 134, 137, 138, 144, 147, 148, 150, 151, 153, 162, 163, 166, 167, 168, 171, 174, 176, 177, 178, 179, 180, 181, 183, 184, 185, 186, 188, 192, 200, 201, 210, 211, 216, 219, 221, 224, 225, 226, 229, 230, 232, 234, 236, 237, 238, 240, 241, 242, 243, 244, 245, 246, 247, 248, 249, 250, 251, 252, 253, 254, 255, 256, 257, 259, 260, 261, 263, 265, 266, 268, 269, 271, 274, 276, 277, 279, 281, 285, 290, 291, 292, 294, 295, 301, 303, 304, 305, 308, 310, 326, 345, 346, 350, 362
Bayezıt-ı Bistâmî 67
Bebek Çelebi, Molla 240
Bedî 170
Bedîüzzaman 269
Bedreddin b. Simavna Kadısı, Şeyh 65
Bedreddin Baba 272
Bedreddin ed-Dakîk, Şeyh 86
Bedreddin el-Ahmer, Şeyh 87
Bedreddin Halife, Molla 359
Bedreddin Mahmut Aydınî, Molla 359
Bedreddin Mahmut b. Abdullah, Molla 340
Bedreddin Mahmut b. Mehmet b. Kâdızâde Rumî, Molla 378
Bedreddin Mahmut b. Şeyh Mehmet, Molla 245
Bedreddin Mahmut, Molla 296, 340
Bedreddin Simavî, Molla 256
Bedreddin, Molla 311, 340
Bedreddin, Şeyh 65, 66, 272
Bedreddinzâde 341
Bedreddinzâde, Molla 341
Behk-i Şâmil 192
Bekr Halife Simavî, Şeyh 367
Bekr Halife, Şeyh 367
Belagat 52, 119, 123, 170, 185, 189, 191, 234, 252, 301, 331, 361, 362
Belh 208
Beraat Gecesi 198
Berdaa 213, 242, 326
Bereket-i nefs 208
Berîkîzâde 237, 255, 338, 339, 351
Berkuk 65
beyân 38, 43, 54, 80, 191, 229, 234, 239
Beyân 59, 129
Beyân bölümü 378
Beyân ilimleri 304
Beyân ilmi 327
Beyânü'l-hikme 27
Beyazıt Medresesi 247
Beydâvî 56, 97, 107, 153, 225, 256, 269, 326, 362
el-Beydâvî 66
Beydâvî Tefsiri 290, 300, 313, 322, 345, 365, 369, 379
Beypazarı 198
Beypazarı Medresesi 253
Beyrek, Mir 210
Beyşehir 357
Beytullah 58
bidatler 271
Bilecik 30
Bistam 156
Bistâmî 62
Bolu 293, 356
Bolulu Çelebi, Şeyh 264, 265
Buğyetu'l-vuât 81
Buhara 67, 110, 168, 209, 269, 347, 361, 366
Buharî 56, 58, 73, 174, 301
el-Buhârî 110
Buharî, Emir 269, 270, 271, 366
Buharî, Şeyh 67, 68
Buharî, Seyyid Emir 367
Bulgaristan 368
el-Bulkinî 55, 56, 80
el-Burhân 80
Burhan Haydar 80
Burhaneddin Ahmet 39
Burhaneddin Ali el-Merğinânî 77
Burhaneddin el-Onbâşî 56
Burhaneddin Haydar el-Herevî, Molla 119
Burhaneddin Haydar Herevî 73
Burhaneddin, Kadı 39
Burhaneddin, Molla 39
Burhânu'ş-şerîa 62
Bursa 24, 28, 30, 31, 32, 35, 39, 43, 44, 46, 52, 53, 55, 58, 59, 62, 67, 68, 82, 91, 92, 95, 100, 103, 104, 108, 113, 115, 119, 120, 122, 126, 127, 129, 132, 134, 137, 138, 140, 144, 148, 149, 153, 157, 159, 160, 167, 168, 170, 175, 176, 178, 179, 180, 181, 182, 183, 187, 188, 189, 190, 200, 203, 204, 212, 213 224, 226, 228, 230, 237, 238, 242, 243, 246, 247, 248, 251, 252, 253, 254, 255, 256, 258, 259, 264, 265, 266, 268, 271, 277, 288, 289, 290, 291, 292, 293, 294, 295, 297, 298, 299, 303, 310, 311, 314, 315, 316, 321, 322, 323, 327, 334, 335, 340, 341, 342, 343, 345, 346, 347, 349, 352, 353, 354, 355, 357, 358, 359, 364, 365, 373, 377, 378
Bursa Emiri 181
Bursa Hastanesi 182
Bursa kadılığı 168, 176, 180, 184, 186, 240, 244, 248, 250, 258, 285, 289, 291, 295, 297, 331, 347, 352, 353, 379
Bursa Kâdısı 166, 190, 245, 347
Bursa Medresesi 30
Bursa müftülüğü 225, 242
Bursa muhtesipliği 182
Bursa Muradiye Medresesi 365
Bursa Sultaniyesi 110, 122, 123, 129, 132, 134, 140, 157, 159, 166, 167, 224, 225, 230, 237, 238, 242, 246, 247, 253, 256, 289, 290, 321, 322, 334, 335, 342, 350, 353, 354, 355
Bursa Ulu Camii 243

C

Cafer Bursevî, Molla 341
Cafer Çelebi b. Tacî Tuğrâî, Molla 342
Cafer Çelebi, Molla 252
Cafer es-Sâdık, İmam 82
Cafer Halife, Molla 360
Cafer Menteşevî, Molla 360
Câlibu's-surûr 330
Cam 211
Câm 81
Camî, Molla 190, 211, 212
Câmia 62
Câmiu'l-fusûleyn ale'l-fukahâ 66, 256
Câzim Hayrettin, Molla 359
Cebir 203
Cebriye mezhebi 203
Cedel 80, 295, 327, 378
Celal, Molla Kâdı 339
Celaleddin Devvânî, Allâme 138, 148, 234, 254, 255, 268, 338, 339, 346
Celaleddin el-Belhî 82
Celâleddin Kirmânî, Seyyid 315
Celaleddin Rumî, Mevlânâ 272
Celaleddin Yusuf el-Evbehî, Molla 157
Celaleddin, Molla Kâdı 339
Cem Sultan 215
Cemal 43

Cemal Halife 275
Cemal Halife, Şeyh 264
Cemaleddin Aksarayî 28, 36, 51, 214, 378
Cemaleddin b. el-Hâcib 43
Cemaleddin İshak Karamanî, Şeyh 275
Cemaleddin, Molla 38, 39, 52
Cemaleddin, Şeyh 36
Cem-i şuhûd 84
Cemu'l-cem 84
Cendereli Kara Halil 28
Cengiz Han 122
el-Cevhere 55, 56
Cevherî 38, 152, 189
Cevherler 163, 175
Cezbe 39, 40, 67, 264, 273, 274, 293, 369, 370
el-Cezerî, Şeyh 55, 56, 58, 59, 65
Cifr 62, 295
Cihanşah, Emir 213
Cüneyd-i Bağdâdî 82

Ç

Çağmînî 35, 186
Çağmînî şerhi 112
Çak Muslihuddin 328
Çandar, Emir 122
Çandarlı 28
Çankırı 214, 265
Çekmece Medresesi 348
Çelebi Halife, Şeyh 215, 274, 276, 368, 370
Çelebi Medresesi 119
Çelebi, Molla 158, 288
Çelebi, Şeyh 349
Çendik Medresesi 138, 290, 293, 294, 340, 347, 355
Çerçin, Molla 335
Çerkez 267
Çerkezler 234
Çivizâde, Molla 322
Çorlu Medresesi 322, 335, 352, 355, 357, 365
Çorum 244
Çubuk 68
Çubuk Kadılığı 249

D

Dâbbe Çelebi, Molla 288
Danagözoğlu, Molla 352
Dâru'l-Kur'an 55
Dârü't-talim 339, 347
Dârül-Hadis 163, 258, 300
Dârül-Hadis Medresesi 149, 163, 226, 238, 281, 294, 296, 298, 299, 309, 323, 335, 340, 343, 365
Darül-Hadis müderrisliği 238, 239, 284
Darül-Kurrâ 322, 347, 351, 363
ed-Dav' 187
Dav'u'l-misbâh 111, 377
Davud b. Kemal Kocevî, Molla 295
Davud el-Kayserî 27
Davud Halife, Şeyh 370
Davud Paşa, Vezir 99, 181
Davut Paşa Medresesi 288
Davut, Şeyh 276
Debbağlar İmamı, Şeyh 114, 200
Debbâsî, Şeyh 266
Dede Ömer-i Ruşenî 213
Dedecik Oğlu, Molla 308
Deli Birader, Molla 341
Dersaadet 24, 73, 76
Derviş Çelebi, Molla 360
Derviş Mehmet b. Hızır Şah, Molla 158, 246, 289
Derviş Mehmet, Şeyh Seyyid 263
Derviş Muhammed 103
Dervişabad 85
Deşti Abbas 210
Devvânî, Allâme 234, 254, 255, 330, 339, 361, 362
Dîbacetü şerhi's-Şemsiyye 186
Dikgöz, Molla 187
Dimetoka 245, 248, 291
Dimetoka Medresesi 144, 153, 248, 332, 339, 357, 362, 378
el-Dimyatî 54
dirayet 54
dirhem 46, 63, 66, 73, 83, 92, 97, 99, 100, 103, 104, 106, 114, 120, 122, 123, 126, 127, 129, 132, 133, 134, 140, 144, 147, 150, 154, 157, 160, 163, 166, 167, 168, 170, 174, 177, 178, 183, 186, 189, 190, 191, 200, 201, 204, 216, 221, 224, 225, 226, 229, 230, 232, 233, 234, 236, 237, 238, 239, 240, 241, 243, 245, 246, 247, 248, 249, 250, 252, 253, 254, 255, 257, 258, 259, 270, 273, 275, 281, 284, 285, 288, 289, 290, 292, 293, 294, 295, 296, 297, 298, 300, 301, 304, 305, 315, 316, 321, 322, 323, 326, 327, 328, 330, 331, 332, 334, 335, 337, 338, 339, 341, 342, 343, 344, 346, 347, 349, 350, 353, 354, 356, 357, 358, 361, 362, 365
Divan 262
Divan-ı Âlî 58, 120, 144, 163, 176, 179, 192, 232, 245, 248, 251, 252, 298, 308, 309, 315
Diyarbakır 302
Doglu Baba 32
Duha Sûresi 345
Dursun Fakı 23
ed-Dürer 120
ed-Düreru'l-kâmine 39

E

el-Eberkuhî 54
el-Ebherî, Abdülaziz b. Ahmet b. Abdülaziz 157
Ebu Abdullah İbn Arafe, Şeyh 51
Ebu Ali el-Kâtib 82
Ebu Ali Rubârî 82
Ebu Bekir (Hz.) 50, 156, 214
Ebu Bekir Ahmet 56
Ebu Bekir Çelebi 138
Ebu Eyyub Ensarî (ra) türbesi 288, 321
Ebu Eyyub Ensârî 146, 155, 157, 177, 193, 196, 236, 278
Ebu Eyyub Ensarî Camii 244
Ebu Eyyub Ensârî Medresesi 148, 229, 243, 254, 259, 296, 332, 342, 345, 346, 348, 349
Ebu Hâmid 248
Ebu Hanîfe 50, 91, 110, 120, 313, 372
Ebu İshak 56
Ebu İshak el-Şîrâzî, Şeyh 50
Ebu Osman el-Mağribî 82
Ebu Said 377
Ebu Şâme, Şeyh 312
Ebu Tâhir Muhammed b. Muhammed b. el-Hasan b. Ali et-Tâhirî 110
Ebu Yakup Yusuf es-Sekkâkî 59
Ebu'l-Bekâ İsmail 58
Ebu'l-Fadl İshak 58
Ebu'l-Feth 56, 58
Ebu'l-Fidâ 55
Ebu'l-Hayr Muhammed el-Cezerî, Şeyh 54, 56, 58, 59
Ebu'l-Vefâ b. Ahmet el-Buzcânî 108
Ebu'l-Vefa el-Bağdadî 31

Ebu'l-Vefâ, Şeyh 98
Ebul-Hayr 377
Ebulleys 187
Ebulleys, Molla 348
Ebussuûd, Molla 341
Ece Halife, Molla 334
Ecezâde, Molla 297
Edebâlî, Şeyh 23, 27, 30
edebî 188
Edebî ilimler 291, 301, 306, 338, 361, 365
edebî sanatlar 326, 346
Edebiyat ilimleri 290
Edirne 54, 65, 66, 76, 94, 100, 106, 108, 110, 114, 119, 122, 129, 132, 141, 144, 149, 158, 163, 166, 171, 178, 179, 180, 181, 182, 184, 188, 189, 194, 214, 224, 226, 229, 230, 233, 237, 238, 239, 240, 245, 247, 248, 253, 255, 257, 258, 262, 272, 274, 276, 281, 284, 288, 289, 290, 291, 292, 293, 294, 295, 296, 297, 298, 299, 300, 305, 308, 309, 322, 323, 331, 332, 334, 335, 338, 340, 342, 343, 344, 347, 348, 349, 350, 352, 354, 355, 356, 360, 364, 365, 371, 372, 379
Edirne Camii 358
Edirne Hastanesi 364
Edirne kadılığı 178, 236, 237, 241, 246, 281, 285, 323, 332, 340, 343, 353
Edirne Kadısı 181, 288, 347
Edirneli Debbağlar İmamı 114
Efdalzâde Medresesi 346, 348, 352, 355
Efdalzâde, Molla 160, 162, 267, 273, 274, 289, 291, 304, 305, 306, 332, 335
Efzaluddin, Molla 226
Eğridir 114
Ehaveyn, Molla 294, 316
Ehli Sünnet vel-Cemaat 211
ehli tahkik 289
Ehlüce, Molla 353
Ekmeluddin Muhammed Bayburdî 39, 43, 47, 65, 66, 160, 378
Elfiyye 56, 377
Elfiyyetu İbn Mâlik 377
Elvan Çelebi 24
Emevi Camii 204
Eminzâde, Molla 364
Emir Ali b. Emir Hasan, Şeyh 315
Emir Buharî, Şeyh 328
Emir Hasan Çelebi b. Seyyid Ali Çelebi, Molla 354
Emir Hasan Rumî, Molla 343
Emir Kûlâl, Seyyid 207
Emir Sultan 68, 115, 127, 138, 200, 277
Emir Sultan Buharî, Şeyh 366
Emir Sultan Camii 365
Emir Sultan İmareti 293
Emir Sultan, Şeyh 297, 315
Emir-i Azam 35
emir-i ümerâ 30
Emir-i Ümerâ Medresesi 322, 343
Emrullah, Molla 199, 200
el-Endelusî, Şeyh 30
Ene'l-Hak 201
Engürüs (Macaristan) 303
Enmûzecu'l-ulûm 44
Envâru'l-ahdâk 156
Envâru'l-âşıkîn 114
Erdebil 198
Erdebilî (Safevî) 246, 247
Erdebilî 69, 303
Erdebiliyye taifesi 212
Erzincan 39, 215
Erzincanî, Şeyh 69
Esbâb-ı kavs-ı kuzah 108
Esediye (Arslaniye) Medresesi 129, 289, 291
esfel-i sâfilîn 269
Esîruddin Mufazzal b. Ömer el-Ebherî 44
Esma-i Hüsnâ 263
Eşkâlu't-te'sîs 35, 112
Eşrâfu't-tevârîh 77
Eşref Baybars 58
Eşref İsa 58
Eşrefzâde, Molla 185, 304, 306
Evâilu hâşiyeti şerhi'l-Muhtasar 148
Evâilu hâşiyeti Şerhi't-Tecrîd 285, 289
Evâilu şerhi'l-Keşşâf 155
Evâilu şerhi'l-Mevâkıf 148
Evâilu şerhi'l-Vikâye 148
Evâilu'l-Kur'an 212
Evâilu't-Telvîh 152
Evrenesoğlu Ahmet bey 281
Eyüp Camii 371
Eyyub Sultan 243
Eyyuhum, Molla 250
Eyyuhumzâde Mehmet Çelebi, Molla 343

F

Fahreddin Acemî, Molla 52, 73, 176, 177
Fahreddin b. İsrafil, Molla 342, 359
Fahreddin Mehmet b. Yakub, Molla 348
Fahreddin Pezdevî, İmam 372
Fahreddin Râzî 38, 155, 156
Fahreddin Rûmî, Şeyh 63
Fahreddin, Molla 73, 76, 378
Fahri Çelebi, Molla 348
el-Fâik fî garîbi'l-hadîs 97
el-Keşşâf an hakâiki't-tenzîl 97
Fârâb 38
Fars 284
Farsça 100, 107, 156, 157, 168, 170, 189, 212, 229, 234, 247, 253, 255, 284, 297, 305, 309, 326, 330, 331, 346, 357, 362, 365, 372
Farsça nesir 372
Fasihuddin Muhammed b. Muhammed 157
Fasl ve Vasl bahsi 378
Faslu'l-hitâb 110
Fatih 117
Fatih Camii 190, 191, 221, 260, 305, 351, 358
Fâtiha Tefsiri 44
Fatıma (Hz.) 58
Fâzıl Hacı Paşa 63
Fazlullah 199
Fazlullah et-Tebrizî 60, 73
Fazlullah, Molla 80
Fazlullah, Şeyh 199, 312
felsefe 80, 136
Fenar 43
Fenârî, Molla 38, 39, 43, 44, 46, 47, 50, 52, 53, 62, 63, 67, 91, 100, 111, 112, 168, 186, 212, 337, 378
fer'î 52, 76, 152
Ferah Halife, Molla 355
Ferah Karamanî, Molla 355
Feraiz 30
Ferâiz ilmi 284
Feraiz ilmi 290
Ferâiz-i Sirâciyye 73
el-Ferâizu's-Sirâciyye 44, 300

Ferec, Sultan 65
Ferhadiyye Medresesi 322, 345, 347, 353
el-Fetâvâ el-Bezzâziyye 50
el-Fethiyye 155, 253
Fethullah Şirvânî, Molla 36, 112, 221
fetret 19, 39
fetva 54
el-Fevâidu'l-Gıyâsiyye 361
Feyzullah, Molla 65
el-Fıkhu'l-ekber 110, 313, 372
Fıkıh 23, 55, 59, 62, 65, 80, 112, 120, 122, 123, 170, 185, 186, 239, 257, 258, 284, 288, 289, 298, 303, 306, 323, 340, 344, 345, 351, 352, 353, 358, 365
Fıkıh ilimleri 306
Fıkıh Usûlü 76, 80, 290, 309, 326, 365
Fırat, Ahmet Suphi 4
Fihrisu'l-ulûm, 326
Fikârî 362
Filibe 245
Filibe Medresesi 140, 226, 281, 297, 305, 328, 335, 344, 357, 362
Firavun 201
Frenk 119, 202
Fusûlu'l-bedâi' fi usûli'ş-şerâi' 43, 44
Fusûsu'l-hikem 27, 113
fürû 54, 153, 175, 224, 297, 310, 351
Fürû ilimler 239, 240, 253, 351, 359, 374
el-Fusûlu's-sitte 110

G

Galata 120, 245, 358
Galata Kadılığı 341
Gavri, Mısır Sultanı 246, 301
Gâyetu'l-emânî fi tefsîri'l-Kelâmi'r-Rabbânî 97
Gâyetu'l-emânî fi tefsîri's-sebi'l-mesânî 97
Gâyetu'l-mehere fi'z-ziyâdeti ale'l-aşere, 55
Gazâlî 77, 106, 372
Gebze 80, 346
Gebze Medresesi 328, 348, 354
Gedik Hüsam, Molla 337, 354
Gelibolu 113, 140, 153, 163, 180, 253, 331
Gelibolu Kadılığı 250
Gelibolu Medresesi 292, 331
Gence 213, 242
Germiyan 114
Germiyan Oğlu Medresesi 246
Germiyanoğlu 35, 47, 63
Germiyanoğulları 30
Geyikli Baba 30, 31, 32
Gıyaseddin Cemşid 36, 154
Gıyâseddin Mansur b. Sadreddin Hüseynî 141, 253, 312, 361, 362
Gökpınarı 32
Göynük 196, 265
Gunyetu'l-mütemellî fi şerhi Münyeti'l-musallî 351
el-Gurer 120
Gülistan 247, 284
Gülşen-i Râz 268
Gülşen-i Tevhîd 276
Gümenek 108
Gümüş 86
Gümüş Medresesi 244
Gümüşlüoğlu 86
Gündüz Muslihuddin, Şeyh 367
Gürz Seyyidî, Molla 238

H

Habib Karamanî, Şeyh 374
Habîb Ömer-i Karamanî 213, 214
Habib, Şeyh 275, 276, 316
el-Habîsî 257
Hac 141, 232, 239, 247, 249, 263, 264, 275, 284, 303, 306
Hac kitabı 379
Hacer-i Esved 277
Hacı Baba, Molla 186
Hacı Bayram Veli 46, 68, 87, 88, 113, 114, 126, 178, 179, 194, 214, 276, 277
Hacı Bektaş 39
Hacı Çelebi, Molla 349
Hacı Çelebi, Şeyh 312
Hacı Halife 138, 202, 312
Hacı Halife Menteşevî, Şeyh 367
Hacı Halife, Şeyh 170, 182, 183, 202, 203, 204, 264, 265, 266, 312, 314, 315, 367
Hacı Hamza 214
Hacı Hasan Medresesi 294
Hacı Hasanzâde, Molla 140, 144, 151, 152
Hacı Paşa, Molla 47, 66
Hacı Safa 122
Hacı, Molla Hekim 261
Hadâiku'l-îmân li-ehli'l-irfân 156
Hadis 23, 27, 35, 50, 54, 55, 60, 62, 73, 80, 94, 95, 97, 107, 110, 113, 116, 122, 123, 150, 175, 191, 192, 221, 224, 234, 239, 257, 259, 263, 290, 295, 297, 301, 304, 306, 310, 313, 323, 326, 330, 351, 358, 359, 361, 362, 365, 373, 374, 378, 379
Hadis ilmi 51
Hâf 82, 84
Hafız el-Irakî 58
Hafız, Molla 323, 326
Hafız-ı kütüb 306
Hâfizu'ddin en-Nesefî 43
Hafızuddin el-Bezzâzî 80
Hafızuddin Mehmet b. Ahmet b. Adil Paşa, Molla 323
Hâfızuddin Muhammed b. Muhammed el-Kürdî 50
hakikat 111
Hakikat-ı tevhid 84
Hakim 140
Hal 40, 67, 69, 82, 86, 273, 275, 312, 369
Halebî Medresesi 171, 248, 253, 281, 289, 294, 298, 299, 305, 332, 338, 347, 348, 349, 350
Halebizâde, Molla 250, 339
Halep 39, 66, 148, 158, 194, 234, 290, 302, 303, 334, 337, 346, 348, 351
Halep Kadılığı 290, 295, 300, 334, 337, 340, 344
Halil 122
Halil el-Cenderî (Çandarlı) 28
Halil Paşa 30, 182, 183, 281
Halil Paşa oğlu İbrahim Paşa 144
Halil Paşa, Vezir 112, 194
Halil, Molla 182, 245, 290
Halil, Sultan 217
Halilî, Molla 245
Halim Çelebi, Molla 284
Hallâc-ı Mansur 201
Hallu Usturlâb 192
Halvet 81, 84, 113, 115, 150, 198, 207, 216, 313
Halvetî şeyhi 274
Halvetî tarikatı 212, 273, 371, 372, 373
Halvetiye 149
Halvetiye tarikatı 206, 216
Hama 370

Hamd 155
Hamdi Çelebi, Molla 200
Hamdullah, Molla 200
Hamid 167
Hâmid Kayserî, Şeyh 86, 87
Hâmid, Şeyh 86
Hamidî, Seyyid 232
Hamiduddin b. Efdaluddin Hüseynî, Molla 160, 232, 351
Hamiduddin el-Kayserî 46
Hamit, Şeyh 67
Hamza Bey Medresesi 247, 315
Hamza Karamanî, Molla 107, 230
Hamza, Molla 44, 102
Hamza, Şeyh 199
Hamza, Seyyid 209
Hançerî Medresesi 359
Hanefî 62, 201, 331
Hanefî fıkıhçı 104
Hanefî Kâdısı 346
Hanefî mezhebi 197
Hanefîler 257
Haremeyn 55
Hasan b. Abdüssamed Samsunî, Molla 152
Hasan Çelebi b. İbn Şâh Fenarî, Molla 239
Hasan Çelebi b. Mehmet Şah Fenârî, Molla 171
Hasan Çelebi Fenârî, Molla 157, 378
Hasan Çelebi Galata Kâdısı, Molla 357
Hasan Çelebi Karasuyî, Molla 353
Hasan Çelebi Mahşî, Molla 171
Hasan Çelebi, Molla 138, 157, 166, 174, 343, 354
Hasan Hoca, Şeyh 115
Hasan Karamânî, Molla 357
Hasan Paşa, Molla 51, 52
Hasan Rumî, Molla 343
Hasan Samsunî, Molla 151, 203, 243
Hasan Şimşîrî 82
Hasan Taleşî, Molla 361
Hasan, Molla 362
Hasan, Şeyh 24
Hasankeyf Kalesi 302
Hassan (b. Sâbit) 47
Hâşiye ala Şerhi'l-Vikâye 257
Hâşiye ale'l-Keşşâf 59
Hâşiyetu Şerhi'l-Adud 249
Hâşiyetu Şerhi'l-Matâli 108, 156
Hâşiyetü Şerhi'l-Muhtasar 152
Hâşiyetu Şerhi'l-Mutavvel li't-Telhîs 185
Hâşiyetu Şerhi's-Şemsiyye 108, 249
Hâşiyetu Şerhi't-Tecrîd 250, 362
Hâşiyetu Tefsîri Beydâvî 257
Hâşiyetü'l-Keşşâf 107, 148
Hâşiyetu't-Tecrîd 138, 345
Hâşiyetu't-Telvîh 156
hat 358
Hatem (-i Tâî) 47
Hatem-i Enbiya 77
el-Hatîb el-Dımeşkî 38
Hatîb-i Dımeşk 38, 56, 73
Hatibzâde, Molla 44, 133, 138, 140, 145, 146, 147, 148, 151, 176, 191, 226, 236, 238, 239, 240, 242, 246, 250, 251, 281, 285, 291, 297, 313, 339
Hatibzâde'nin Kardeşi 256
Hatip 224
Hatip Pir Mehmet, Molla 363
Hattab b. Ebu'l-Kasım el-Karahisarî 23
Havâî, Molla 258
Havâşi alâ evâili hâşiyeti't-Tecrîd 141
Havâşi alâ evâili Şerhi'l-Vikâye 295
Havâşî alâ evâili't-Telvîh 92
Havâşi alâ Şerhi Hidâyeti'l-hikme 138
Havâşi alâ Şerhi'l-Akâidi'n-Nesefiyye 141
Havâşî alâ Şerhi'l-Matâli 66, 155
Havâşî ala Şerhi'l-Muhtasar 137
Havâşî alâ şerhi't-Tavâli 158
Havâşi ale'l-Keşşâf 73
Havâşî ale'ş-şerhi'l-mütevassit lil-Kâfiye 158
Havâşi ale't-Telvîh 138
Havâşî Şerhi'l-Matâli 92
Havâşi Şerhi'l-Mevâkıf 138
Havâşî Şerhi'l-Mutavvel 120
Havâşî Şerhi'l-Adud 291
Hâvâşî Şerhi't-Tecrîd 378
Havâşi'l-Keşşâf 379
Havâşi'-Şerhi'l-cedîd li't-Tecrîd 138
Havâşi't-Telvîh, Havâşî ala evâili Tefsîri'l-Allâme Beydâvî 120
Hâvend Tâhur, Şeyh 209
Hayâlî, Molla 100, 140, 141, 144, 167, 199, 253, 257, 309, 378
Hayâtu'l-hayavân 255
Haydar el-Acemî 66
Haydar Herevî, Molla 73
Haydar Semerkandî, Şeyh Baba 371
Haydar, Molla 309, 310, 335, 378
Haydar, Şeyh 69
Haydar, Şeyh Baba 371, 373
Hayreddin el-Kâdı, Molla 27
Hayreddin Halil b. Kasım, Molla 122
Hayreddin Medresesi, Hâce 300
Hayreddin Paşa 27, 30
Hayreddin, Molla 91, 122, 123, 136, 160, 359
Hayreddin-i Mehzûl 136
Hayrettin Bey 303
Hayrettin Hızır, Molla 304, 352, 357
Hayrettin Medresesi, Hoca 362
Hayrettin, Molla 321, 346, 347, 348, 353, 355, 357
Hediyyetu'l-muhtedîn 224
Hekim Arap 193
Hekim Hacı 261
Hekimzâde Muhyiddin 358
Hemedan 212
Hendese 254
Herat 55, 85, 149, 156, 168, 206, 208, 212, 291, 297
Herevî, Molla 73
Heyet 345
Heyet ilmi 225, 242, 254, 378
Hıristiyan 272, 277, 372, 374
Hıristiyanlar 303
Hızır (as) 67, 266
Hızır Bey 58
Hızır Bey b. Celaleddin, Molla 149, 160, 175, 178
Hızır Bey Çelebi b. Molla Ahmet Paşa b. Molla Hızır Bey, Şeyh Molla 315
Hızır Bey Çelebi, Molla 140
Hızır Bey Çelebi, Şeyh 315
Hızır Bey, Molla 99, 100, 102, 120, 129, 141, 144, 146, 159, 182
Hızır Şah, Molla 103, 126, 310
Hızır, Molla 144
Hicaz 81, 91, 95, 103, 156, 204, 261, 263, 270, 309, 362, 367
el-Hidâye 56, 66, 77, 104, 156, 160, 284, 288, 326, 379
Hidayet Çelebi, Molla 352
Hidâyetu'l-hikme 167, 378
Hidayetullah b. Mevlana Yâr Ali Acemî, Molla 352

Hikemiyat 312
Hikmet (Felsefe) ilimleri 372
Hikmet 145, 366
Hikmet ehli 212, 366
Hikmet ilimleri 362, 372
Hikmet ilmi 372
Hilâf 24
Hilâf ilimleri 378
Hilâfiyât 257
Hoca Efendi, Molla 321
Hocazâde 100, 106, 126, 132, 137, 138, 141, 145, 146, 155, 181, 182
Hocazâde Muslihuddin 314
Hocazâde, Molla 73, 104, 106, 123, 126, 127, 129, 132, 133, 134, 136, 137, 138, 141, 144, 145, 146, 148, 154, 155, 159, 168, 174, 179, 180, 181, 184, 185, 202, 234, 238, 243, 246, 247, 248, 249, 251, 253, 255, 284, 289, 304, 312, 314, 345, 355, 378
Horasan 35, 55, 84, 85, 137, 156, 206, 211, 212
Hoy 30
hulûl 76
Hunat Hatun Medresesi 197
Hurûfî 60
Hurûfîler 73, 76
Husâmî 86
Husamuddin, Molla 86
Hüdhüd 311
Hürmüz denizi 154
Hüsam Çelebi, Molla 249, 289, 290, 346, 353, 354
Hüsam, Molla 260
Hüsameddin 352
Hüsameddin el-Kâtibî 187
Hüsameddin Hasan Çelebi Karasuyî, Molla 343
Hüsameddin Hasan Taleşî Acemî, Molla 361
Hüsameddin Hasan, Molla 331
Hüsameddin Hüseyin b. Abdurrahman, Molla 289
Hüsameddin Hüseyin b. Hasan Hâmid et-Tebrizî, Molla 177
Hüsameddin Hüseyin Çelebi, Molla 353
Hüsameddin Hüseyin, Molla 337
Hüsameddin Kâtî 377
Hüsameddin Şâmî Seyyid Emir Külâl, Molla 209
Hüsameddin Tokatî, Molla 221
Hüsameddin, Molla 163, 210, 337, 352
Hüsâmzâde, Molla 174, 288, 305
Hüseyin Baykara, Sultan 137, 269
Hüseyin Çelebi, Molla 353
Hüseyin el-Ahlâtî, Şeyh Seyyid 65
Hüseyin Yezdî, Mir 361
Hüseyin, İmam 82
Hüseyin, Şeyh 302
Hüseyniye Medresesi 249, 253, 290, 352, 378
Hüsn-i hat 312, 326, 328, 330, 361, 362, 363, 372
Hüsrev ile Şirin 114, 229

I - İ

I'râbu'l-Kâfiye 186
I'râbu'l-Misbâh 186
el-Iftitâh 52
el-Irâkî 56
Irak 154
Irâkî 56
Isfahan 55
el-Islâh ve'l-îzâh 284
Isparta 167
Işık Kasım, Molla 342
el-Izâh 38
el-Izâh fi'l-meânî ve'l-beyân 73
Izâhu'l-meânî 73
İbn Abdülkerim, Molla 361
İbn Abdüsselam 54
İbn Arabî 113, 201
İbn Arabşâh, Molla 63, 66
İbn Arefe, Şeyh 266, 370
İbn Cassâs, Molla 334
İbn Efdalüddin 136, 147
İbn Efdalzâde, Molla 300
İbn Efzaluddin, Molla 236
İbn el-Arabî 27
İbn el-Beşir, Molla 122
İbn el-Bezzâzî 80
İbn el-Hatib (Hatibzâde) , Molla 102, 103, 123
İbn el-Mâlik 56
İbn el-Nefîs 38
İbn es-Sââtî 60, 80, 104
İbn Ferişte 80
İbn Hacer 43, 44
İbn Hacer el-Askalânî 39, 95, 97, 174
İbn Hacı Hasan Medresesi, Molla 335, 348, 349, 357, 361, 378
İbn Hacı Hasan, Molla 234, 236, 251, 295, 334, 337, 339, 353
İbn Hâcib, Allâme 377
İbn Hallikân 330
İbn Hatîb Kasım, Molla 294
İbn Hatîbi'r-Rey 38
İbn Kaffâl, Molla 308
İbn Kuttar 197
İbn Mâlik 56
İbn Manyas (Manyas Oğlu) , Molla 110
İbn Melek Medresesi 294
İbn Midâs (Hüsameddin Tokatî) , Molla 108
İbn Molla el-Otrârî, Şeyh 269
İbn Mustafa Paşa, Molla 354
İbn Müzehheb, Hekim 310
İbn Nübâte 65
İbn Ömer, Molla 260
İbn Sâlih-i Bahîl 141
İbn Sarraf 197, 198
İbn Şeyh Şebüsterî, Molla 330
İbn Seyyid Ali el-Komnâtî 108
İbn Seyyid Murtaza 372
İbn Seyyidî Ali, Molla 247
İbn Seyyidî Ali, Molla 357
İbn Sina 145, 156
İbn Tabbâh 354
İbn Temcîd, Molla 107
İbn Ümmi Veled, Molla 257
İbn Vefâ, Şeyh 166, 200, 201, 206, 215, 216, 221, 228, 270, 314, 316, 317, 363, 373, 374
İbni Melek Medresesi 247
İbni Ömer 260
İbnü'l-Bezzâzî 50, 92
İbnü'l-Hümmâm 80
İbrahim Amasî, Seyyid 193, 342
İbrahim b. Halil b. İbrahim b. Halil, Molla 182
İbrahim b. Hüseyin-i Sarraf 197
İbrahim b. İbrahim, Molla 256
İbrahİm b. Muhammed 53
İbrahim b. Sarraf, Şeyh 198
İbrahim Halebî Hanefî, Şeyh 350
İbrahim Kayseri, Şeyh 198, 261, 313
İbrahim Paşa 182, 183, 184, 281
İbrahim Paşa Medresesi 239, 322, 340, 365

İbrahim Paşa, Vezir 147, 184, 281, 296, 309, 313
İbrahim, Molla 54, 183
İbrahim, Molla Seyyid 242, 243
İbrahim, Şeyh 198, 214
İbrahim, Seyyid 244
İbranice 196
İbrizâde 250
İbrizâde, Molla 250
İbtidâ hadisler 290
İcâz ve İtnâb bahsi 379
icazet 73, 83, 84, 87, 100, 110, 205, 263, 266, 275, 276, 313, 314, 327, 345, 367, 368, 372, 373, 378
İcazetnâme 84
İcazetnâmeler 81
İdris b. Hüsameddin Bitlisî, Molla 247
İdris, Molla 247, 362
iki mücavir medrese 100
İki Yakup 46
iksir 273
İksîrü's-saâde 39
İlahiyat 379
İlim torbası 100
İlm-i Edvâr 189
İlyas Baba 31
İlyas Hanefî, Molla 112
İlyas Rûmî, Molla 110
İlyas Sinâbî, Molla 108
İmam Ali, Molla 244
İmamzâde 274, 365
İmparator 123
el-İnâye 108
İnebey Medresesi 298
İnegöl 31, 100, 228, 291
İnegöl kadılığı 168
İnegöl Medresesi 246, 298, 342, 355
İnşâ 58, 175
ipekçilik 46
İpsala 205
İpsalalı Şeyh Muslihuddin 205
İran 28, 30, 31, 35, 36, 39, 40, 58, 59, 60, 80, 167, 205, 236, 254, 306, 308, 326, 328, 330, 331, 338, 339, 347, 362, 372
İranlı 234
irşat makamı 311
irsî 207
İsa b. İshak Bey, Emir 193
İsa Bey Medresesi 297, 352, 355
İsa Halife, Molla 305
İsa Paşa, Molla 309
İsa, Hekim 364
İsameddin 377
İsfehanî 327
İsfehanî, Allâme 378
İsfendiyar, Emir 66, 87
İsferâinî 94
İshak Çelebi, Molla 340
İshak Paşa Medresesi 112, 379
İshak Üskübî, Molla 340
İshak, Molla 372
İshak, Molla Hekim 372
İshakiye Medresesi 289, 291, 309, 338
İskender b. Abdullah, Şeyh 368
İskender, Şeyh 368
İskenderiye 54, 55
İskendernâme 63, 65
İskilip 199
İsmail b. Erdebil 326
İsmail Bey 221, 310
İsmail Bey Medresesi 221
İsmail el-Cebertî, Şeyh 51
İsmail Şirvânî, Molla 268, 269
İsmail, Emir 122
İsmail, Molla 268, 269
el-İsnevî 54
İsrafilzâde, Molla 342
İstanbul 92, 94, 97, 99, 100, 104, 120, 122, 123, 126, 129, 133, 134, 141, 144, 146, 151, 153, 154, 155, 157, 160, 162, 163, 166, 171, 175, 176, 180, 181, 182, 183, 184, 185, 186, 189, 190, 191, 195, 196, 201, 205, 206, 211, 212, 213, 216, 224, 225, 229, 230, 232, 236, 237, 238, 239, 240, 243, 244, 245, 246, 250, 251, 252, 254, 255, 257, 258, 259, 260, 261, 262, 263, 264, 270, 272, 273, 274, 275, 276, 277, 288, 289, 291, 294, 296, 298, 301, 303, 304, 305, 308, 309, 310, 313, 315, 321, 322, 323, 326, 327, 330, 331, 332, 334, 335, 338, 339, 340, 341, 342, 343, 344, 346, 347, 348, 349, 350, 351, 352, 354, 355, 356, 357, 358, 359, 361, 362, 364, 365, 368, 369, 371, 373, 375, 377, 378, 379, 380
İstanbul hastaneleri 364
İstanbul Hastanesi 364
İstanbul Kadılığı 152, 176, 184, 230, 236, 237, 238, 240, 245, 246, 285, 291, 321, 322, 323, 343, 346, 353, 379
İstanbul Kâdısı 184, 239, 275, 361
İstanbul Müftülüğü 150, 232, 284, 321, 322, 323, 365
İstanbul Sultâniyesi 354
İstiâre bahisleri 378
istiğrâk 264, 312, 314
İstisnâ 81
İşrâk namazı 99
İştib 368
İvaz Paşa, Hacı 47
İyâs, Molla 264
İyâs, Şeyh Molla 311
İyâz, Kâdı 327, 378
İzarî Germiyanî 229
İzarî, Molla 229, 251, 296, 291, 335, 339
İznik 27, 30, 53, 66, 103, 133, 134, 140, 141, 146, 163, 237, 239, 342
İznik Medresesi 27, 28, 103, 174, 242, 243, 246, 248, 256, 296, 297, 298, 323, 326, 330, 331, 334, 340, 344, 354
İzzeddin b. Melek 60
İzzeddin Erzincânî 132, 377
İzzeddin, Molla 60
İzzî 132, 377

K

Kâbe 83, 270, 293
Kâdızâde 175, 237, 252, 330
Kâdızâde Rûmî 35, 36, 112
Kâdızâde Rûmî, Molla 153, 154, 163, 221, 304
Kâdızâde, Molla 145, 175, 176, 203, 251, 258, 275, 289, 292, 294
Kadri Çelebi 321, 354
Kadri Çelebi, Molla 321
el-Kâfiye 80, 212, 259, 331
el-Kâfiye fi'n-nahv 275, 345
Kâfiyecî, Allâme 43
Kahire 43, 44, 62, 63, 65, 66, 77, 80, 94, 187, 266, 327, 345
Kalenderhane Camii 374
Kalenderhane İmamı, Şeyh 374
Kalenderhane Medresesi 224, 229, 236, 238, 251, 258, 296, 308, 332, 343, 346, 352, 355, 375, 379
Kalenderî 185

Kamerî Mahmut, Molla 340
el-Kâmûs 50, 228
el-Kâmûsu'l-muhît 50
Kângırı 265
el-Kânun 145
Kanunî 60, 216, 233, 243, 337, 104, 126, 145, 188, 197
Kanûnî Devri 288
Kanuni, Sultan 306
Kapluca Medresesi 212, 289, 295, 299, 328, 338, 340, 347, 348
Kara Alaeddin 266
Kara Ali, Şeyh 266
Kara Âlim 293
Kara Bâlî, Molla 322, 340, 349, 365
Kara Çelebi, Molla 352
Kara Haydar, Molla 335
Kara Hoca 28
Kara Kemal, Molla 257
Kara Muhyiddin, Şeyh 314
Kara Salih, Molla 348
Kara Seyyidî, Molla 237, 349
Kara Sinan, Molla 186
Kara Yakup, Molla 46, 77
Karaağaç 213
Karabağî, Molla 330
Karabâlî, Molla 239
Karaca Ahmet 31, 187
Karaca Muhyiddin, Molla 351
Karacalar 214
Karaferye Kadılığı 236
Karahisar 197, 256
Karahisar Medresesi 243, 335, 347, 353
Karaman 23, 38, 39, 46, 77, 94, 102, 180, 213, 214, 215, 268, 275, 276
Karaman oğlu İbrahim Bey 201
Karaman oğulları 23, 24
Karamanlı 86
Karamanlı Mehmet Paşa, Vezir 200, 215, 243
Karayülük Osman bey 39
Karesi (Balıkesir) 115
Karesi 256, 358
Kasım 122
Kasım b. Yakup Amâsî, Molla 224
Kasım Çelebi, Molla 229
Kasım Çelebi, Şeyh 276, 369
Kâsım el-Envâr, Şeyh 83
Kasım Paşa Medresesi 295, 346
Kasım Paşa, Vezir 345
Kasım, Molla 175, 177, 224, 229, 237, 363
el-Kâsım eş-Şâtıbî 56
Kaside-i Bürde 256, 300, 337, 362
Kaside-i Nûniyye 100
Kaside-i Sarsar 65
Kasîde-i Şâtıbiyye 97
el-Kasîdetu'r-rûhiyye 156
Kastalanî, Molla 179, 183, 251, 275, 281
Kastamonu 107, 108, 122, 175, 189, 202, 221, 248, 256, 271, 284, 298, 304, 305, 310, 312, 317, 321, 332, 337, 344, 349, 359
Kâtip Çelebî 60, 97
Katip Ergun 275
Kavâidu'l-i'râb 186
Kayıtbay 97, 244, 303
Kayseri 67, 197, 198, 256, 313
el-Kayserî, Şeyh 67
Kayserili Nakşibendî emîri 214
kazasker 28, 151, 174, 182, 285, 301
Kazasker Molla Şeyh Mahmut 337
kazaskerlik 144, 168, 170, 176, 177, 180, 202, 239, 262
Kazerun 50
Kazh 108
Kâzvanî, Şeyh 370
Kefe 292, 349
Kefe Kâdısı 339
Kelam 65, 80, 83, 110, 136, 147, 170, 236, 254, 255, 284, 313, 351, 353, 362
Kelam ilmi 304, 327
Kelamcılar 212
Kelile ve Dimne 347
Kelime-i Tevhid 263
Kemal Çelebi, Molla 354
Kemal Paşa 180
Kemal Paşazâde, Molla 180, 281, 284, 332, 346, 350, 352, 356, 360, 364
Kemaleddin 310
Kemaleddin İsmail Karamanî, Molla 257
Kemaleddin, Molla 257, 310, 354
el-Kenz 302
keramet 39, 113, 205, 265, 273, 312, 374
kerametler 40
kesbî 207
Keşf 113, 313
Keşfu'z-zunûn 97
Kesret 207
el-Keşşâf 38, 107, 108, 156, 188, 257, 284, 304, 326, 362
Keşşâf Hâşiyesi 257
Keşşâf Tefsiri 291, 327, 378
Kestelânî, Molla 141
Kestelli 141, 145
Kestelli Kadılığı 129
Kestelli, Molla 144, 145, 146, 151, 251
Kethudâzâde Germiyanî 339
Kethudâzâde, Molla 339
el-Kevseru'l-cârî alâ riyâzi'l-Buhârî 97
kıble 99
el-Kırımî, Molla 92
Kıraat 43, 54, 55, 97, 224, 257, 260, 295, 302
Kıraat ilimleri 351, 363
Kıraat ilmi 308, 337, 363
Kıraat-ı Aşere 308
kıraat-i aşere 54, 56, 94, 308
Kıraat-ı Seb'a 260, 308
Kırım 92, 94
Kırımî, Molla 366
kırk gün (=erba'în) halveti 81, 85, 88, 366
Kırşehir 24
Kırtaszâde, Molla 338
Kıvameddin Kasım 377
Kıvâmuddin Kasım b. Ahmet b. Mehmet el-Cemalî, Molla 229
Kıvamuddin Kasım b. Halil, Molla 290
Kıvamuddin Kasım, Molla 290
Kızıl Ahmet 276
Kızıl Katır 188, 290
Kızılbaş 303
Kızılbaşlar 303
Kızılcatuzla Medresesi 256
el-Kifâye fi şerhi'l-Hidâye 315
kilise 126
Kimya ilmi 303
Kirman 153, 205
Kirmânî 97, 310
Kirmastı 28, 262, 365
Kirmasti, Molla 182, 183, 184, 185, 273, 274

Kiş 55, 56
Kitab-ı Gülzâr 198
Kitâbu Rabti's-suver ve'l-âyât 255
Kitâbu'l-Çağmînî 35
Kitâbu'l-Çağmînî el-mülahhas 35
Kitabu'l-Fethiyye 378
Kitâbu'l-Fevâihü'l-miskiyye fi'l-fevâtihi'-Mekkiyye 62
Kitabu'l-Garâib ve'l-acâib 110
Kitabu'l-Hâruniyye 377
Kitâbu'l-hısnı'l-hasîn fi'd-daavâti'l-me'sûreti ani'n-Nebiyy sallallahu aleyhi ve sellem 55
Kitâbu'l-Kâfiye 377
Kitâbu'l-Maksûd 188
Kitabu'l-Menâr 60
Kitabu'l-Mesâbîh 379
Kitabu'l-Meşârık 379
Kitabu'l-Misbâh 377
Kitabu'l-Vikâye 289
Kitabu'n-Neşr fi'l-kırââti'l-aşer 55
Kitabu'n-Nikâye 60
Kitabu's-Salat 187
Kitabu'ş-Şifâ 66, 145
Kitabu't-Tavzîh 133
Kitabu't-Tehâfut 138
Kitabu't-Telvîh 112, 141, 150, 151, 171, 379
Kitabu't-Tuhfe fî beyâni'l-makâmât ve'l-merâtib 82
Kitâbu't-Tuhfeti'l-Mahmûdiyye 156
Kitap ve Sünnet 375
Koca Efendi 35
Kocaeli 260, 297
Koğacı Dede 273, 274
Konya 65, 66, 81, 114, 115, 157, 167, 197, 256, 334
Köprücük 306
Köprücükzâde, Molla 349
Korkut, Şehzâde 243, 245
Korkut, Sultan 236
Kudûrî 110
Kudûrî, İmam 230
Kudüs 43, 46, 257, 270, 303, 314
Kudüs Medresesi 254
Kudüs-i Şerif 81
Kumla 347
Kur'an hafızı 311
Kur'an ilimleri 80
Kur'an Tefsiri 268
Kurkân Ebu Ali 82
Kurşunlu 214
Kuşçuzâde, Molla 153, 154
Kutbeddin Çelebi, Molla 252
Kutbeddin el-Esved 53
Kutbeddin İznikî 53
Kutbeddin Mehmet b. Kâdızâde Rûmî, Molla 252
Kutbeddin Mehmet, Molla 304
Kutbeddin Merzifonî, Molla 344
Kutbeddin Râzî 327
Kutbeddin, Hekim 191, 310
Kutbeddin, Molla 155, 292
Kutbeddin, Molla Hekim 191
Kutbî Çelebi, Molla 344
Kuzey Afrika 51, 83
Küçük Ayasofya Zâviyesi 365
Küçük Bedreddin, Molla 340
Küçük Hayrettin, Molla 357
Küçük Şemseddin, Molla 342
Küpeli-Oğlu, Molla 180
Küre 123, 271, 360
Küre-i nühâs 271
Kürkçübaşı Medresesi 344, 353
el-Küre 236
Kürsî 271
Kütahya 114, 246, 289, 345, 348, 350
Kütahya Kadılığı 138
Kütahya Kâdısı 251, 308
Kütahya Medresesi 60, 335, 338, 339, 345
Kütüb-i Sitte 345

L

Ladik 308
Lâmiî 315
Lâmiî Çelebi, Şeyh 315
Lâmiî, Molla 315
Lâmiî, Şeyh 316
el-Lâmi el-mu'lem el-ucâb el-câmi beyne'l-muhkemi ve'l-abâb 50
Lârende (Karaman) Medresesi 331
Lârende 213
Lârî, Hekim Acemî 192, 193
Letâifu'l-işârât fi'l-fıkh 66
Levh-i Mahfuz 300, 302
Leyla ile Mecnun 200
Leys Çelebi, Molla 247
Leyszâde Çelebi 298
Leyszâde, Molla 298
Lokman Hekim 217
Lübbü'l-elbâb 94
Lütfi Halife, Şeyh 314
Lütfi Tokatî, Molla 145, 163, 226, 228, 229, 251, 255, 281, 291, 295, 296, 335, 340, 372
Lütfullah 248
Lütfullah Üskübî 272
Lütfullah, Şeyh 87, 88, 314

M

Mağribî, Şeyh 267, 268
Maguş 326
Maguşî 378
Mahbûbu'l-hamâil 155
Mahdûmî, Şeyh 284
Mahmud 122
Mahmud Paşa, Vezir 126
Mahmûdiyye 245
Mahmut 156
Mahmut b. Kemal, Molla 310
Mahmut b. Mehmet b. Kâdızâde, Molla 253
Mahmut b. Muhammed b. Ömer el-Harizmî 35
Mahmut b. Osman b. Ali Nakkâş, Şeyh 315
Mahmut Çelebi, Şeyh 271, 366, 367
Mahmut en-Niksarî 36
Mahmut Isfahânî 82
Mahmut oğlu Musa, Kadı 35
Mahmut Paşa 141, 151
Mahmut Paşa Medresesi 252, 291, 348
Mahmut Paşa, Karamanlı 133
Mahmut Paşa, Vezir 76, 104, 126, 129, 132, 133, 134, 136, 140, 141, 151, 152, 153, 156, 157, 158, 167, 176, 180, 237, 327
Mahmut, Kadı 35
Mahmut, Molla Kâdı 245
Mahmut, Molla Şeyh 332
Mahmut, Şeyh 366
Mahmut, Seyyid 255
Mahmut, Sultan 210
Mahzenu'l-Fıkh 306
makam 67, 82, 84, 205
Makâm-ı İbrahim 84

makamlar 266
el-Makâsıd 110
el-Maksûd 66, 188, 377
Malikî 83
Mâlikî fıkhı 51
Malin 85
Malkara Medresesi 153, 239
Malûl, Molla 346
Manastır 350
Manastır Medresesi 44, 168, 188, 224, 253, 285, 290, 292, 299, 334, 335, 338, 342, 344, 352, 353
Manastırlı Çelebi, Molla 350
Manav Abdi, Molla 353
Manavgat 115
Manisa 119, 150
Manisa Medresesi 296, 332
Manisa Sancakbeyi 95
Manisa Sultaniyesi 334, 346, 348, 353, 354, 356
Manisazâde, Molla 145, 176, 179, 289, 291
Mantık 80, 136, 229, 254, 327, 362, 372, 377
Manzûme 230
Maraş 39
Mardin 246
Marifet 370, 372, 374
Marifetullah 276
Marûf el-Kerhî 82
Masdar, Molla 348
mâsivâ 208
Mâşî, Molla 258
Matâli 53
el-Matâli' 27
Matâliu'l-envâr 66
Matâliu'l-envâr fi'l-mantık 27
Matematik 35, 36, 170, 192, 221, 226, 253, 254
Matematik ilimleri 332, 350
Maveraünnehir 35, 55, 59, 106, 153, 158, 302, 315
Meâhidu't-tensîs fi Şerhi şevâhidi't-Telhîs 301
Meânî ilmi 38, 43, 54, 59, 77, 80, 129, 185, 229, 284, 304, 327, 362
Meâriku'l-ketâib 326
el-Mebâhisü'l-Maşrikiyye 38
Mecdî Efendi 39, 62, 63, 66, 68, 73, 77, 81, 85, 94
Mecduddin el-Fîruzâbâdî 50
Mecduddin el-Kayserî 30
Mecduddin el-Şirâzî, Şeyh 51
el-Mecma 80, 104
Mecmau'l-bahreyn ve multeka'n-nehreyn 60, 80, 257
Med-Cezir 154
Medine 55, 208, 249, 267, 277
Medine Kadılığı 358
Medine-i Münevvere 267, 313
Medînetu'l-ilm 326
Medrese-i Atîka 184
Medrese-i Müselsele 38
Medrese-i Sağire 146
Medrese-i Sultaniye 52
Mefâtîhu'l-gayb fi tefsîri'l-Kur'an 38
Mehdi 371
Mehdi Şirâzî, Şerif 362
Mehmet 156, 202, 215, 216, 377
Mehmet Ağa 151
Mehmet b. Bahaeddin, Şeyh 374
Mehmet b. Eflatun 181
Mehmet b. Eşref, Molla 248
Mehmet b. Hacı Hasan Medresesi, Molla 321, 323
Mehmet b. Hacı Hasan, Molla 252, 315, 316, 338
Mehmet b. Hasan Samsunî, Molla 357
Mehmet b. Mehmet Şah Fenârî 309
Mehmet b. Molla Bahaeddin, Şeyh 374
Mehmet b. Molla Fâzıl b. Hacı Hasan, Molla 308
Mehmet b. Molla Fâzıl, Molla 308
Mehmet b. Molla Hocazâde, Molla 290
Mehmet b. Mustafa Hacı Hasanzâde, Molla 152
Mehmet b. Ömer b. Hamza, Molla 302
Mehmet b. Şeyh Mahmut Muğlavî Vefâî, Molla 345
Mehmet Berdaî, Molla 296
Mehmet Bey, Molla 350
Mehmet Çelebi 66, 76, 86, 87, 180
Mehmet Çelebi b. Kutbeddin, Molla 323
Mehmet Çelebi, Molla 245
Mehmet Çelebi, Sultan 89
Mehmet Cemalî, Şeyh 214, 328
Mehmet Han 210
Mehmet Han, Sultan 44, 195, 196
Mehmet İznikî, Molla 111, 112
Mehmet Maguşî, Molla 326
Mehmet Niksârî, Molla 112, 289
Mehmet Paşa İmâreti 214
Mehmet Paşa Medresesi 224
Mehmet Paşa, Karamanlı 144, 192, 215, 230
Mehmet Paşa, Molla 308
Mehmet Paşa, Vezir 146, 192, 193, 216, 230, 352
Mehmet Şah 44, 91
Mehmet Şah b. Molla İbn Hacı Hasan, Molla 353
Mehmet Şah b. Molla Mehmet b. Hacı Hasan, Molla 288
Mehmet Şah b. Molla Şemseddin Yeganî, Molla 343
Mehmet Şah b. Şeyh Ahmet, Şeyh 371
Mehmet Şah Fenârî, Molla 60, 73, 151, 176
Mehmet Şah Fenârîzâde 52
Mehmet Şah, Molla 52
Mehmet Samsunî, Molla 322, 349
Mehmet Tunusî, Şeyh 326, 378
Mehmet, Molla 246, 308
Mehmet, Molla Pir 363
Mehmet, Molla Şeyh 349
Mehmet, Şehzade 95, 357
Mehmet, Şeyh 267, 312
Mehmet, Sultan İkinci (Fatih) 30, 58, 71, 73, 81, 95, 97, 98, 99, 100, 102, 103, 104, 106, 107, 108, 112, 117, 119, 120, 122, 123, 126, 127, 129, 132, 133, 134, 136, 140, 141, 144, 146, 149, 150, 151, 152, 153, 154, 155, 157, 158, 159, 160, 162, 163, 166, 167, 168, 170, 171, 174, 175, 176, 177, 178, 179, 180, 181, 182, 183, 184, 186, 187, 188, 189, 190, 191, 192, 193, 195, 196, 197, 199, 200, 204, 205, 206, 210, 212, 213, 215, 216, 219, 226, 228, 230, 234, 243, 244, 245, 246, 248, 250, 257, 258, 263, 273, 275, 285, 310, 352, 363
Mehmet, Üçüncü 351
Mekke 55, 65, 83, 84, 98, 99, 147, 204, 232, 255, 263, 268, 270, 277, 292, 303, 341, 362, 370, 371
Mekke Kadılığı 348, 352, 353
Melîhî, Molla 189, 190
Melik-i Allâm 285
el-Menâr 43, 92
el-Menhec fi usûli'd-din 56
Menteşe 103, 328
el-Merâh 52
Merâhu'l-ervâh 52, 186, 377
Merhaba Çelebi, Molla 347
Merkez Halife 369
Merkez Muslihuddin, Şeyh 369
Merzifon 82, 83, 92, 110, 352
Merzifon Medresesi 185, 224, 239, 243, 326, 351
el-Mesâbîh 53, 77, 156

Meserretu'l-kulûb 66
Mesnevî 270, 366
Mesud Halife, Şeyh Molla 273
Mesud Rumî 343
Mesud, Molla 214
Mesud-i Rumî 188
Mesut 156
el-Meşârık 50, 304
Meşâriku'l-envâr 60
meşşâîler 38
el-Mevâkıf 36, 146
Mevâkiu'l-ulûm min mevâkii'n-nucûm 80
Mevlana Celaleddin Rumî 82, 206, 340
Mevlana Fikârî 362
Mevlana Mesut Rumî 378
Mevlana Mürîd 302, 326
Mevlanazâde 345, 378
Mevlevî tarikatı 82
Mevlit-i Nebî 264
Meydan Medresesi 298
Mısır 27, 39, 54, 55, 56, 58, 65, 66, 82, 84, 97, 103, 149, 171, 174, 191, 232, 244, 256, 263, 274, 285, 301, 303, 310, 311, 327, 330, 345, 350, 351, 352, 361
Mısır Kadılığı 239, 298, 323, 346, 350, 353
Mısır Kâdısı 346
Mısırlızâde 194
Mısrî 378
Mısrî Oğlu 195, 197
el-Mie 108
el-Miftâh 59, 156
Miftâhu'l-gayb 44, 67, 111
Miftâhu'l-ulûm 185, 300, 326
Miftâhu's-Sekkâkî 338
Mimarzâde, Molla 334, 354
el-Minhâc 56
Minhâcu'l-Beydâvî 56
Minhâcu'l-vusûl ilâ ilmi'l-usûl 56
Mir Alim, Molla 361
Mir'âtu'l-usûl 120
Mirim Çelebi, Molla 253, 347, 378
Mirkâtu'l-vusûl 120
el-Misbâh 52, 187
Mîzânu't-tasrîf 153
Modon Kalesi 303
Molalı Şeyh 210
Molla Güranî 94, 95, 97, 98, 99, 102, 120, 133, 146, 148, 149, 166, 168, 241, 263, 363
Molla Güranî Medresesi 253
Molla Hüsrev 73, 98, 119, 120, 122, 126, 152, 176, 188, 224, 225, 230, 257
Molla Hüsrev Medresesi 237, 242, 291, 292, 349, 353, 377
Molla Lütfi, Tokatlı 291
Molla Şeyh 259
Molla Seyyid 242, 243, 244
Molla Vâcid Medresesi 289
Molla Yegân Medresesi 327, 335
Mollazâde 167
Muallimzâde 314
Muallimzâde, Şeyh 314
Muamma 331
Muarrifzâde, Molla 178, 245, 281, 285, 292, 295, 296, 308, 311, 313, 335
Muavvizeteyn 266
Mudurnu 63, 144, 276, 371
el-Mufassal 234, 345
el-Muğnî 28, 43
Muğni'l-lebîb 171, 174
el-Muhâkemâtu't-tecrîdiyye 326
el-Muhâkeme beyne'l-allâme Devvânî ve'l-mufâzıl Mir Sadreddin 153
Muhamediyye 154
Muhammed (Hz.) 159, 380
Muhammed (Kadı Mahmut'un Oğlu) 35
Muhammed b. Abdüllatif 62
Muhammed b. Abdurrahman b. Muhammed Ömer Halebî, Molla 339
Muhammed b. Armağan 91
Muhammed b. Beşîr, Molla 92
Muhammed b. Eflatun 137
Muhammed b. Feramuz (Feramerz) 119
Muhammed b. Hacı Hasan, Molla 102
Muhammed b. İbrahim Niksarî, Molla 108
Muhammed b. Muhammed Buharî 207
Muhammed b. Muhammed el-Cezerî 56
Muhammed Bedahşî, Şeyh 269
Muhammed el-Bâkır 82
Muhammed el-Küşterî 39
Muhammed Kafiyeci, Molla 73
Muhammed Kâsım 210
Muhammed Kâsım b. Hâce Abdülhâdi b. Hâce Muhammed Abdullah b. Hâce Ubeydullah, Hâce 209, 210, 269
Muhammed Pârsâ Buharî, Hâce 110, 208
Muhammed Pârsâ, Hâce 110
Muhammed, Molla 110, 122
Muhammed, Pîr 55
Muhammed, Şeyh 138
Muhammediyye 113, 245
el-Muhammediyye 155
Muhassal 43
Muhlis Baba 24
Muhsin el-Kayserî, Molla 30
el-Muhtârât 233
Muhtasar 230
Muhtasaru Ibn Hâcib 43
Muhtasaru Isagocî 377
Muhtasaru Kudûrî 289
Muhtasaru Müntehâ 43
Muhtasaru'l-mie 377
Muhyiddin Acemî, Molla 241, 341
Muhyiddin Amâsî, Şeyh 305
Muhyiddin b. Mehmet b. Kutbeddin Mehmet, Molla 323
Muhyiddin b. Molla Hasan Samsunî, Molla 237
Muhyiddin b. Molla Zeyrek, Molla 299
Muhyiddin Çelebi, Molla 285, 313
Muhyiddin Derviş Mehmet b. Hızır Şah, Molla 158
Muhyiddin el-Kâfiyecî 43, 80
Muhyiddin Fenârî, Molla 147, 162, 212, 346, 349, 350, 352, 357, 359, 362, 378
Muhyiddin İskilibî, Şeyh 207, 262, 312, 313, 327, 368
Muhyiddin İştibî, Şeyh 368
Muhyiddin İznikî, Şeyh 368
Muhyiddin Kocavî, Şeyh 201, 205, 228, 266, 368
Muhyiddin Mehmet 204
Muhyiddin Mehmet Amâsî, Molla Şeyh 305
Muhyiddin Mehmet Aydınî, Molla 353
Muhyiddin Mehmet b. Abdülevvel Tebrizî, Molla 346
Muhyiddin Mehmet b. Abdülkadir, Molla 346
Muhyiddin Mehmet b. Abdullah, Molla 350
Muhyiddin Mehmet b. Ali b. Yusuf Bâlî b. Molla Şemseddin Fenarî, Molla 285
Muhyiddin Mehmet b. Hüsameddin, Molla 352
Muhyiddin Mehmet b. İbrahim b. Hasan Niksarî, Molla 221
Muhyiddin Mehmet b. İlyas, Molla 322
Muhyiddin Mehmet b. Molla Alaeddin Ali Cemalî, Molla 288
Muhyiddin Mehmet b. Molla Bahaeddin, Şeyh 313
Muhyiddin Mehmet b. Molla Zeyrek, Molla 299

Muhyiddin Mehmet b. Pîrî Mehmet Paşa Cemalî, Molla 332
Muhyiddin Mehmet b. Yenlik, Molla 180
Muhyiddin Mehmet Cemalî, Şeyh 230
Muhyiddin Mehmet Hüseynî, Molla 351
Muhyiddin Mehmet İbn Hatîb Kasım, Molla 294
Muhyiddin Mehmet İskilibî, Şeyh 261
Muhyiddin Mehmet Karabağî, Molla 330
Muhyiddin Mehmet Karamanî, Molla 258
Muhyiddin Mehmet Kocavî, Molla 351
Muhyiddin Mehmet Şah b. Molla Ali b. Molla Yusuf Bâlî b. Molla Şemseddin Fenarî, Molla 285
Muhyiddin Mehmet Samsunî, Molla 292
Muhyiddin Mehmet Tabip, Molla 260
Muhyiddin Mehmet, Molla 146, 176, 180, 298, 300, 334, 338, 347, 354, 355, 363
Muhyiddin Mehmet, Şeyh 264, 312, 313, 368, 370, 371, 374
Muhyiddin Pir Mehmet b. Molla Alaeddin Ali Fenarî, Molla 347
Muhyiddin Seyyidî Kocavî, Molla 378
Muhyiddin Seyyidî Mehmet b. Mehmet Kocavî, Molla 239
Muhyiddin, Hekim 261, 311, 364
Muhyiddin, Molla 99, 174, 175, 178, 241, 255, 352
Muhyiddin, Molla Hekimzâde 358
Muhyiddin, Şeyh 261, 262, 313, 368
Muid Oğlu, Molla 249
Muidzâde Amâsî, Molla 306
el-Mukaddime 55, 56
el-Mukaddimâtu'l-erba'a 146, 148, 151, 152, 153
Mukaddimetu ilmi'l-Hadis 58
Mukaddimetu't-tecvîd 58
el-Mulahhas 186
Muradiye İmareti 163
Muradiye Medresesi 140, 160, 181, 187, 224, 226, 230, 237, 246, 247, 248, 252, 256, 288, 298, 315, 323, 342, 344, 349, 353, 354, 357
murâkabe 264
Murat Gazi, Sultan 30
Murat Hüdavendigâr 33, 65
Murat Paşa Medresesi 133, 184, 288, 338, 343, 350
Murat, Sultan İkinci 30, 33, 35, 39, 40, 41, 58, 73, 83, 89, 91, 92, 94, 95, 99, 102, 103, 104, 106, 107, 108, 111, 112, 113, 114, 115, 117, 119, 126, 129, 151, 153, 158, 168, 180, 182, 194, 224, 226, 258, 259
el-Murtazâ 239
Musa (Hz.) 233
Musa Çelebi 66
Musa Çelebi b. Efdalzâde, Molla 241, 345
Musa Çelebi, Molla 241, 267
Musa el-Kâzım 82
Musa Paşa 35
Musannifek, Molla 144, 145, 155, 156, 157, 158
mushaf 270
musikî 86
Muslihuddin Ahmer, Molla 188
Muslihuddin b. Vefa, Şeyh 230
Muslihuddin el-Kastalânî 100
Muslihuddin Halife 87
Muslihuddin İpsalavî, Şeyh 205
Muslihuddin Karamani, Molla 187
Muslihuddin Kastalânî, Molla 236, 275, 313
Muslihuddin Kocavî, Şeyh 201, 204, 261, 300
Muslihuddin Musa b. Musa Amâsî, Molla 306
Muslihuddin Mustafa 375
Muslihuddin Mustafa b. Evhaduddin Yarhisarî, Molla 184
Muslihuddin Mustafa b. Halil, Molla 289
Muslihuddin Mustafa b. Molla Hüsâm, Molla 174
Muslihuddin Mustafa b. Molla Seyyidî Menteşevî, Molla 360
Muslihuddin Mustafa b. Salih el-Bursevî, Molla 127
Muslihuddin Mustafa b. Zekeriya b. Aydoğmuş Karamanî, Molla 187
Muslihuddin Mustafa Berîkî, Molla 321
Muslihuddin Mustafa, Molla 187, 237, 338, 348
Muslihuddin Mustafa, Şeyh 314, 367, 369, 375
Muslihuddin Sirozî, Şeyh 262, 312
Muslihuddin Tavîl, Şeyh 206
Muslihuddin Yarhisarî 133
Muslihuddin Yarhisarî, Molla 332, 337
Muslihuddin, Molla 188, 230, 290, 291, 328, 339, 351
Muslihuddin, Şeyh 199, 200, 201, 204, 207, 311
Muslihuddin, Uzun 271
Mustafa 150
Mustafa b. Ahmet Sadrî Konevî 200
Mustafa b. Halil 289, 377
Mustafa b. Yusuf 137
Mustafa Paşa Medresesi 239, 254, 356, 379
Mustafa Paşa Zâviyesi 274
Mustafa Paşa, Vezir 354
Mustafa, Şehzade 351, 352
Mustafakemalpaşa 28
Mutarrizî, İmam 377
el-Mutavvel 119
Muzaffer Acemî, Şeyh 323
Muzafferuddin Acemî, Molla Şeyh 350
Muzafferuddin Ali Şirâzî, Molla Şeyh 254
Muzafferuddin Lârendevî, Şeyh 86
Muzafferuddin Medresesi 122
Muzafferuddin Şirâzî, Şeyh 362
Muzafferuddin, Molla 254
Muzafferuddin, Molla Şeyh 254
Muzafferuddin, Şeyh 254
Mübârekşah 149
Mübarekşah el-Mantıkî 65, 66, 149
mücâhede 81
Mücellidzâde, Molla 297
el-Mûcez 38
Mûcezü'l-Kânûn 38
Müderris Köyü 104
Müeyyed b. Abdülmümin 65
el-Müeyyed, Mısır Sultanı 43
Müeyyedzâde, Molla 138, 236, 254, 255, 257, 259, 288, 291, 295, 299, 301, 323, 326, 327, 334, 335, 338, 340, 346, 364
müfessir 55
Müfred Şücâ, Molla 112
müftü 151
Müftü Şeyh 365
Mühendislik 254, 345
Mülhitler 303
Mülk 98
Mülteka'l-ebhur 351
münazara 147, 229, 301
Münşî, Molla 148
Münteha's-suâl ve'l-emel fi'l-usûl ve'l-cedel 43
Müzik 295
Müzik ilmi 200

N

Nağme (=Musikî) 189
Nahhâs el-Ankaravî, Baba 87
nahiv 52, 59, 65, 80, 108, 156, 170, 186, 229, 247, 259, 377
Nahiv ilmi 234, 327
Nakîbu'l-Eşrâf 255, 372
nakışlı eğerler 315
Nakîzî, Molla 332
nakkaşlık 315
naklî 51, 100
naklî ilimler 54, 112, 240, 249, 253, 297, 328, 357

Nakşibendî 304
Nakşibendiye 207
Nalbant 68
Nalıncı Medresesi 256, 334
Namaz kitabı 53
Namaz Kitabının Önemli Meselelerini İçeren Mukaddime 53
Nâsır b. Abdüsseyyit 52
Nâsır Ferec b. Berkuk, Sultan 58
Nasûh Tosyevî, Şeyh 311, 315
Nasûh, Şeyh 314
nazım 309, 316, 330, 372
Nazmu'l-akâid 141
Nazzam 140
Nebî Halife, Şeyh 314
Necmettin el-Hanefî 54
Necmettin-i Kübrâ 68
Nefehâtu'l-üns 212
Nehcü'l-belâğa 246
Nesefî 230
Nesefî Akâidi 252
Nesefî, İmam 60
nesir 200, 288, 308, 309, 316, 330, 346, 365, 372
Nessâc Ebu Ali 82
en-Neşr 56
Nigaristan 284
Niğde 77, 214
Nihalî 341
Nihalî, Molla 341
Nihanî, Molla 309
en-Nihâye 303
Niksarî, Molla 221, 290
Nimetullah Nakşibendî, Baba 213
Nimetullah, Şeyh Baba 268
Nişâpûr 94
Niyazî 265
Nizameddin Hâmûş, Molla 209
Nizamî 186
Nizamuddin 377
Nuktatu'l-ilm 326
Numanuddin el-Harizmî el-Mutezilî 59
Nurbahşiye 68
Nureddin Abdurrahman el-Mısrî, Şeyh 84
Nureddin Halife 206
Nureddin Hamza Germiyanî, Molla 374
Nureddin Hamza, Molla 247, 296
Nureddin Karesili, Molla 238
Nureddin, Molla 346
Nurettin el-Natanzî 82
Nurulhüda 197
en-Nusûs 112
Nübüvvât bahsi 378

O - Ö

on kıraat 327
Orhan Gazi 23, 25, 27, 28, 30, 31, 32, 33, 295, 310
Orhan Gazi Medresesi 237, 239
Orta 214
Osman 315
Osman Gazi 21, 23, 24, 31, 66
Osmancık 194
Osmancık Medresesi 194
Osmanlı 316
Osmanlı Devleti 28, 44, 281, 364
Osmanoğulları 247, 284, 330
Öklit (Euclid) 254
Ömer (Hz.) 209, 214
Ömer b. Hacı Hasan, Molla 309
Ömer b. Hattab 156
Ömer Dede Bursevî 87
Ömer en-Nesefî 24
Ömer Habîb 214
Ömer Kastamonî, Molla 260
Ömer Sühreverdî 82

P

Paşa Çelebi 253, 312
Paşa Çelebi b. Molla Zeyrek, Molla 299
Paşa Çelebi Yegânî, Molla 299
Pehlivan Rüstem 210
Pervane Medresesi 256
Peygamber 302
Peygamber Efendimiz 113, 200
el-Pezdevî 43
Pezdevî, Fahrülislam 156
Pir İlyas Amâsî (Amasyalı), Şeyh 85, 86
Pirî Ahmet Çelebi Aydınî, Molla 294
Pirî Ahmet Çelebi, Molla 294, 344
Pirî Çelebi, Molla 347
Pîrî Halife Hamîdî, Şeyh 114, 115, 367, 205
Pirî Halife, Şeyh 367
Pîrî Paşa 245, 246, 264
Pîri Paşa, Vezir 275
Pîrî Paşazâde 332
Pîrî, Molla 215
Pîrî, Şeyh 114
Pirzâde 217
Pîrzâde b. Şeyh Hacı İzzettin Halvetî, Şeyh 216
Pirzâde, Şeyh 217
post 311, 365, 368, 369
Postîn Pûş 40

R

Râbia 263
Râfızîler 303
Râî Köprüsü 236
Râiye 56
Ramazan Halife, Şeyh 369
Ramazan, Şeyh 63, 276, 277, 317, 369, 372
Ravza-i Mutahhara 277
Ravzatu'l-müttakîn 62
Ravzu'l-ahbâr fi ilmi'l-muhâdarât 295
Râzî 183
Râzî, Allâme 66, 378
Rebîu'l-ebrâr 97
revâkîler 38
Rey ehli 91
Risâle fî ahkâmi'z-zındîk 175
Risâle fî bahsi'r-ru'ye ve'l-kelâm 148
Risâle fî cevâzi istihlâfi'l-hatîb 289
Risâle fî cevâzi'z-zikri'l-cehrî 289
Risâle fî fezâili'l-cihâd 148
Risâle fî isbâti'l-Vâcib 339
Risâle fi şerhi'l-Mucîb 175
Risâletu Fey'i'z-zevâl 257
Risâletu isbâti'l-Vâcib 330
Risâletü Uşr 257
er-Risâletu'l-Esîriyye 187
er-Risâletu'l-Esîrîyye fi'l-mîzân 44
er-Risâletu'l-Fethiyye 154, 225
Risâletu'l-Heyûlâ 326
Risâletu'l-mu'ammâ 212
Risâletu'l-Velâ 257

Risâletu'n-necât min şerri's-sıfât 51
Risâletu'n-Nûr 197
Rivayet 54
Riyâzet 81, 115, 198, 202, 203, 204, 213, 215, 266, 267, 272, 274, 275, 293, 372
Rodos 201
Rodos Kalesi 331
Ru'yet 147
er-Rub'u'l-mucîb ve'l-mukantarât 192
Rum 119, 155, 352
Rumca 228
Rumeli 66, 144, 176, 214, 303, 310, 350, 368
Rumeli Kazaskeri 144, 291
Rumeli Kazaskerliği 153, 168, 183, 236, 238, 245, 246, 262, 285, 292, 323
Ruşenî 213
Rükneddin b. Molla Zeyrek, Molla 321, 347
Rükneddin, Molla 112, 246, 321, 341
Rüstem Halife Bursevî 265, 266
Rüstem, Hoca 115

S

Sa'yî, Molla 362
Saçlı Emir 346
Saçlı Emir, Molla 346
Sadeddin Kaşgarî, Şeyh 211
Sadeddin Sadî Çelebi, Molla 356
Sadeddin Teftazanî 73, 98, 110, 187, 249, 291, 378
Sadî b. Tacî, Molla 357
Sadî Çelebi b. Tâcî, Molla 322
Sadî Çelebi, Molla 252, 321, 356
Sadî Çelebi, Müftü Molla 351
Sadi Şirazî 247
Sâdık Halife Manisavî, Molla 308
Sâdık, Molla 308
Sadreddin Halvetî, Şeyh 216
Sadreddin Hüseynî, Molla 362
Sadreddin Konevî, Şeyh 44, 67, 82, 111
Sadreddin Şirâzî, Mir 254
Sadreddin Şirvânî, Pir 85
Sadreddin, Molla 254
Sadreddin, Şeyh 216, 217
Sadru'ş-şerîa 110, 146, 148, 157, 166, 175, 221, 224, 225
Sadru'ş-şerîa 187, 241, 252, 256, 285, 288, 289, 290, 292, 295, 326, 330, 344, 379
Sadru'ş-şerîa Mahbûbî 76
Sadru'ş-şerîa Şeyh Ebu Tâhir 110
Sadru'ş-şerîa Ubeydullah b. Mesut 60
Sadullah b. İsa 360
Sadullah b. İsa, Molla 321, 361
Sadullah, Molla 361
Sadullah, Şeyh 199
Safer Şah 52
Safevî 303
Safeviyye 69, 212
Safiyyuddin Çelebi, Şeyh 265
Safiyyuddin Erdebîlî, Şeyh 69
Safiyyuddin Mustafa, Şeyh 265
Safiyyüddin, Şeyh 314
Sâgânî, İmam 60
Sâgâniyân 208
Sahîh-i Buhârî 95, 97, 174, 226, 228, 268, 301, 310, 327, 378, 379
Sahn Medreseleri 104, 123, 126, 133, 144, 146, 150, 152, 153, 160, 163, 166, 167, 174, 175, 176, 177, 179, 184, 186, 188, 224, 225, 226, 228, 229, 230, 232, 236, 237, 238, 239, 240, 241, 245, 246, 247, 248, 252, 254, 255, 256, 258, 259, 267, 281, 285, 288, 289, 290, 291, 292, 294, 295, 296, 298, 313, 321, 322, 323, 326, 331, 332, 334, 335, 339, 340, 342, 343, 345, 346, 347, 348, 349, 352, 353, 354, 355, 356, 357, 365, 379
Sait Mustafa 58
Sakarya 69
Sakız adası 66
Salahuddin İznikî, Şeyh 274
Salahuddin Musa b. Molla Hamiduddin b. Efdalzâde el-Hüseynî, Molla 241
Sâlih, Molla 348
Samsunî, Molla 203
Samsunizâde, Molla 152, 237
Saraçlar Camii 86
Saraçlar Medresesi 347
Saraçlar Şeyhi 371
Saraçlar Şeyhi Safiyyüddin 371
Sarayköy 303
Sarf 52, 59, 65, 80, 132, 153, 155, 186, 187, 188, 229, 259, 377
Sarf muhtasarı 377
Sarı Bedreddin, Molla 296
Sarı Gürz, Molla 238
Sarı Üryan, Şeyh 374
Sarı Yakup 76
Sarı Yakup Karamanî 77
Sarı Yakup, Molla 46
es-Seb'atu's-seyyâre 326
es-Seb'u'ş-şidâd 228, 229
Seferihisar 100, 163, 226
Seferihisar Kadılığı 163
Seferihisar Medresesi 341
Sehâvî 191
Sekaleyn 207
Sekkâkî, Allâme 300
Selaheddin Bolulu 87
Selaheddin, Molla 167, 224
Selanik 297, 358
Selçuk 51
Selçuk Hatun 213
Selef-i Salihîn 203, 339
Selim Han, Sultan 19, 263, 264
Selim, Şehzâde 263, 359, 360
Selim, Sultan 232, 233, 236, 237, 238, 239, 243, 245, 246, 250, 251, 252, 253, 254, 255, 257, 258, 259, 262, 263, 264, 269, 276, 278, 279, 281, 284, 285, 290, 292, 295, 297, 298, 299, 303, 305, 308, 310, 311, 312, 314, 316, 317, 319, 330, 331, 347, 364, 378
Selimiye Medresesi 355
Selma 58
Semerkant 35, 36, 55, 59, 84, 107, 112, 153, 154, 168, 206, 209, 210, 211, 347, 361
Seriyyü's-Sekatî 82
Sevâdiyye 85, 86
Sevindük, Şeyh 273
Seyfiye Medresesi 289
Seyrek Muhyiddin 351
Seyrek Muhyiddin, Molla 351
Seyyid Şerif 36, 38, 39, 44, 59, 65, 66, 104, 106, 107, 108, 110, 111, 112, 126, 134, 136, 137, 148, 149, 152, 154, 155, 162, 163, 166, 168, 174, 175, 186, 187, 228, 229, 237, 238, 241, 242, 249, 251, 252, 257, 284, 285, 288, 289, 291, 295, 297, 298, 299, 326, 327, 331, 343, 344, 345, 378, 379
Seyyidî Ali 330
Seyyidî Ali, Molla 129

Seyyidi Çelebi 174
Seyyidî Çelebi Kocavî, Molla 323
Seyyidî Çelebi, Molla 239, 348
Seyyidî Halife Amâsî, Şeyh 316
Seyyidî Hamîdî, Molla 237, 238, 239, 240, 321, 341, 358
Seyyidî Karamanî, Molla 238, 331, 345, 350, 371
Seyyidî Mehmet Kocavî, Molla 309, 351, 357, 371
Seyyidî Menteşevî, Molla 335
Seyyidî Muhyiddin Kocavî, Molla 356, 378
Seyyidî, Molla 232, 239, 309, 310
es-Sıhâh 38, 189, 190, 228
Sıhâhu'l-Arabiyye 38
Sıhâhu'l-luga 152
Silivri 246, 257, 362
Silsiletü'z-zeheb 212
Simav 205, 270
Simavna 65, 66
Simavna Kâdısı Şeyh Bedreddin 150
Simavna Kadısının Oğlu 65
Sinan Çelebi 'Vaiz', Molla 358
Sinan Çelebi Germiyânî 271
Sinan Çelebi Yegânî, Molla 298
Sinan Erdebilî, Şeyh 368
Sinan Fereli, Şeyh 203, 204
Sinan Gulâm, Molla 224
Sinan Halife, Şeyh 369
Sinan Paşa, Molla 134, 145, 162, 163, 166, 180, 201, 203, 226, 230, 238, 239, 246, 248, 249, 250, 253, 294, 312, 360
Sinan, Hekim 364
Sinan, Molla 201, 226
Sinan, Molla Şair 225
Sinan, Molla Şeyh 251
Sinan, Şair 225
Sinan, Şeyh 203, 204, 216, 251
Sinan-ı Acemî, Molla 151, 242
Sinanuddin Fereli, Şeyh 203
Sinanuddin Halvetî, Şeyh 273
Sinanuddin Yusuf 248
Sinanuddin Yusuf Acemî, Molla 242
Sinanuddin Yusuf Ahîzâde Aydınî, Molla 338
Sinanuddin Yusuf b. Molla Ali Yegânî 298
Sinanuddin Yusuf b. Molla Hızır Bey b. Celaleddin, Molla 162
Sinanuddin Yusuf Erdebilî, Şeyh 368
Sinanuddin Yusuf Germiyanî, Molla 351
Sinanuddin Yusuf, Hekim 364
Sinanuddin Yusuf, Molla 186, 349, 358
Sinanuddin Yusuf, Şeyh 216, 274
Sinanuddin, Şeyh 243
Sinanüddin, Şeyh 317
Sindî, Molla 83
Sinop 308
Sirac, Molla 190, 191
Siraceddin el-Bulkinî, Şeyh 51
Siraceddin el-Ürmevî 27
Siraceddin Halebî, Molla 158
Siraceddin İbn el-Mulakkin, Şeyh 51
Siraceddin Mehmet b. Ömer Halebî, Molla 158
Siraceddin Muhammed b. Mahmut 44
Siraceddin, Molla 27, 133, 158, 176, 179, 180
Sivas 51, 237
Sofya 245, 369
Solfasol 68
Sondek 228
Sufiler 212
Sufizâde 267, 373
Suhte Sinan, Şeyh 317
Sultan Bayezıt Camii 306
Sultan Bayezıt Medresesi 179, 185, 238, 242, 243, 246, 247, 248, 258, 289, 291, 294, 296, 298, 332, 334, 335, 340, 342, 343, 347, 352, 356, 379
Sultan Fatih Camii 363
Sultan İkinci Mehmet –Fatih- Cami 185
Sultan Mehmet Medresesi 119, 126
Sultan Murat Evkafı 200
Sultan Murat Medresesi 149
Sultan Selim Camii 368
Sultan Selim –Selimiye– Camii 145
Sultaniyye Medresesi 91, 224
Sultanönü 35
Suyutî 43, 62, 80, 81, 303
Sülâsiyyât-ı Buhârî 289
Süleyman b. Ali b. Süleyman Karamanî 256
Süleyman Çelebi 63, 180, 194
Süleyman Çelebi, Molla 112
Süleyman Dede 276
Süleyman Halife 205, 273
Süleyman Halife, Şeyh 273, 369
Süleyman Han 319, 321
Süleyman Han, Sultan 19, 317
Süleyman Karamanî 256
Süleyman Rumî, Molla 344
Süleyman, Molla 257
Süleyman, Sultan 245, 247, 249, 251, 255, 290, 291, 294, 297, 303, 311, 321, 327, 330, 331, 338, 339, 341, 342, 343, 344, 345, 346, 347, 348, 350, 351, 353, 355, 357, 359, 360, 361, 362, 363, 364, 365, 369, 371
Sünbül Sinan, Şeyh 264, 274, 369, 374
Sünnet 271
Sünnet-i Nebevî 305
Süpürge Süca, Molla 248
Sürmelizâde 363
Sürmelizâde, Molla 363

Ş

Şafiî 157, 197, 257, 267, 311, 331
Şâfiî fıkhı 50, 51
Şafii mezhebi 254
eş-Şâfiye 186
Şah Çelebi, Molla 285
Şah el-Mantıkî 65
Şah İsmail Erdebilî 236
Şah Kasım 328, 330
Şah Kasım b. Şeyh Mahdumî, Molla 328
Şah Mehmet Kazvinî, Hekim 254
Şah Mehmet, Molla Hekim 254
Şah Melek Medresesi 119
Şâhidî 65
Şahin Lala, Emir 27, 28
Şahrûd 98, 156
Şakâik 54
eş-Şakâiki'n-Nu'mâniyye fi ulemâi'd-Devleti'l-Osmâniyye 19
Şam 23, 30, 54, 55, 56, 58, 62, 67, 77, 194, 204, 266, 268, 269, 285, 340, 346, 352, 370
Şam Emîri 309
Şam Kadılığı 295, 298, 334, 340, 342, 348, 350, 356
Şam Kâdısı 347
Şamî, Şeyh 199
Şârih-i Şir'at 247
el-Şâşî 83
Şaş 209
eş-Şâtıbî 56, 302
Şâtıbiyye 56
Şâzelî, Molla Şeyh 298

Şazelî, Molla Şeyhzâde 361
Şebüsterîzâde 330
Şems Çelebi, Molla 359
Şemseddin Ahmet b. Abdullah, Molla 342
Şemseddin Ahmet b. Molla Kâdı Hamza, Molla 345
Şemseddin Ahmet b. Süleyman b. Kemal Paşa, Molla 281
Şemseddin Ahmet Bursevî, Molla 355
Şemseddin Ahmet Kostantinî, Molla 334
Şemseddin Ahmet Paşa b. Molla Hızır Bey, Molla Müftü 339
Şemseddin Ahmet Yegânî, Molla 250
Şemseddin Ahmet, Molla 187, 258, 345, 356
Şemseddln Buharî (Emir Sultan), Şeyh 67
Şemseddin Germiyanî, Molla 28, 51, 52, 59, 67, 80, 91, 119, 122, 208, 355
Şemseddin Mehmet b. Hamza, Şeyh 194
Şemseddin Mehmet b. Ömer b. Emrullah b. Hak ârifi Şeyh Akşemseddin, Molla 359
Şemseddin Muhammed b. Eşref el-Semerkandî 35
Şemseddin Tebrizî 82
Şemseddin, Molla 100, 189
Şemseddin, Şeyh 127, 132
Şemsu'l-âfâk fi ilmi'l-hurûf ve'l-efvâk 62
şer'î 152, 153, 162, 221
şer'î ilimler 81, 188, 221, 225, 230, 251, 288, 304, 313, 346, 347, 349, 361, 366
Şerefuddin, Molla 92
Şerh 326
Şerhu Âdâbi'l-bahs 156, 188
Şerhu Akâidi Azudiyye 255
Şerhu dîbâceti'l-Miftâh 247
Şerhu Hidâyeti'l-hikme 345
Şerhu Kavâidi'l-i'râb 80
Şerhu Kelimeteyi'ş-şehâde 80
Şerhu Muhtasari İbn Hâcib 327
Şerhu Sahihi'l-Buhârî 310
Şerhu Telhîsi'l-Miftâh 59
Şerhu'l- Işârât li İbn Sinâ fi'l-mantık ve'l-hikme 27
Şerhu'l-Adud 104, 106
Şerhu'l-Akâid 94, 110, 140, 146, 149, 157, 167, 178, 187, 214, 251, 378
Şerhu'l-Akâid Hâşiyesi üzerine *Hâşiye* 257
Şerhu'l-Avâmil 186
Şerhu'l-Bürde 156
Şerhu'l-Caberî 97
Şerhu'l-Çağmînî 112, 163
Şerhu'l-ferâiz 241, 257, 285, 295, 343, 378, 379
Şerhu'l-Hidâye 322
Şerhu'l-Irşâd 156
Şerhu'l-Isâgocî 255
Şerhu'l-Izâh fi'l-meânî 38
Şerhu'l-Kâfiye 170, 212, 255, 257
Şerhu'l-Lubb 94
Şerhu'l-Makâsid 110
Şerhu'l-Matâli 107, 149, 228, 249, 254, 281, 327, 331
Şerhu'l-Merâh 187
Şerhu'l-Mesâbîh 55
Şerhu'l-Mevâkıf 36, 44106, 108, 112, 120, 129, 136, 138, 160, 163, 166, 174, 175, 229, 238, 242, 285, 298, 326, 327, 378, 379
Şerhu'l-Mevâkıf üzerine Hâşiye 257
Şerhu'l-Miftâh 59, 111, 186, 228, 237, 238, 251, 252, 284, 290, 299, 326, 344, 378, 379
Şerhu'l-Miftâhi'ş-Şerîfî 156
Şerhu'l-Misbâh 156
Şerhu'l-mûcez fi't-tıb 38
Şerhu'l-Muhtasar 134, 136, 162
Şerhu'l-Mutavvel 156, 170, 174
eş Şerhu'l mutavvel li't Telhis 291, 310, 327, 345, 378
Şerhu'l Vecz fi furui'l fıkhi's Şafii 27
Şerhu'l Vecz li'l Gazali 38
Şerhu'l Vikaye 28, 166, 175, 185, 187, 221, 224, 225, 241, 252, 256, 288, 289, 290, 292, 326, 330, 344, 379
Şerhu'l Risaleti'l musannefe fi ilmi'l-âdâb 343
Şerhu's Şemsiyye 110, 157, 187, 352, 378
Şerhu't Tavâli 162, 327, 378
Şerhu't-Tecrid 108, 148, 155, 175, 237, 242, 249, 297, 331, 378, 379
Şerhu't-Telhîs 362
Şerhul'l-Lübâb 156
Şerhun li'l-Mûcezi fi't-tıbb 255
Şerhun li't-Tavâli 138
şeriat 111, 277
Şeriat ahkamı 315
Şerif Cürcânî, Seyyid 59, 62, 65, 66, 73, 92, 250
Şerif Mumasi, Mir 210
Şerif, Molla 301
Şeruh'l-Matâli' Hâşiyesi 250
Şevâhidü'n-nübüvve 212
Şeyh Çelebi, Molla 349
Şeyh İlahî 106, 205, 206, 207, 269, 270, 271, 272, 366
Şeyhî, Molla 114, 229
Şeyhü'l-Harem 83
Şeyhzâde 357
Şeyhzâde Şazelî 361
Şeyhzâde, Molla 300, 357
eş-Şifâ 145, 327, 378
eş-Şifâ fi't-tıb 47
Şihâb Mansur 81
Şihabuddin Ahmet b. Hacer Askalanî 378
Şihabuddin Ahmet b. Hacer, Şeyh 378
Şihabuddin el-Sühreverdî 83
Şihabuddin Sivâsî, Molla 51
Şihabuddin Sühreverdî 83
Şihabuddin Sühreverdî, Şeyh 194
Şiir 200, 288, 308, 357, 362, 372
eş-Şir'a 356
Şir'at 330, 362
Şir'atu'l-Islam 247, 256
Şiraz 55, 56, 59, 234, 246, 254, 297, 362
Şirvan 85, 213, 215, 216, 217
Şirvanî, Molla Hekim 191
Şucauddin Karamanî, Şeyh 86
Şuf'a kitabı 379
Şumahî 216, 217
eş-şübhetü'l-âmme 236
Şücâ Allâm, Molla 225
Şücâ Çelebi 265
Şücâ Karamânî, Şeyh 68
Şücâ Rumî, Molla 248
Şücâ, Molla 228, 248, 348
Şücâeddin Boyabâdî, Molla 360
Şücâeddin İlyas Rumî, Molla 248
Şücâeddin İlyas, Molla 112
Şücâeddin İlyas, Şeyh 265, 373
Şücâeddin Rûmî, Molla 291, 340
Şücâeddin, Şeyh 373
Şükrullah Şirvânî, Hekim 191
Şükrullah, Molla 102

T

Tabakât 62
Tabakâtu nuhât 73
Tabakâtu'l-kurrâ 55

et-Tabakâtü's-suğrâ 55
Tabip Molla Bedreddin 311
Tabip Osman, Molla 364
Tablbâz, Molla 255
Tablbâzî 255
Tac el-Kiylânî, Pir 84
Taceddin Ahmet Akşehirî, Şeyh 356
Taceddin el-Kürdî 27, 28
Taceddin İbrahim b. Bahşî Fakih, Şeyh 202
Tâceddin İbrahim, Molla 249
Taceddin İbrahim, Şeyh 374
Tâceddin Karamanî, Şeyh 311
Taceddin, Molla 103, 140, 146
Taceddin, Şeyh 115, 159, 203, 205, 271, 315, 357, 367
Tâcizâde Cafer Çelebi, Molla 251
Tâcizâde Molla Cafer Çelebi 251
Tâcizâde Sadî Çelebi, Molla 252, 331
Tâcu'l-luğa 38
Tağyîru't-tenkîh 284
Tahir Oğlu 215
Tahkik 73, 112, 123, 140
Tahkik sahibi 203
tahkik ve tetkik ehli 306, 328, 339
tahmîs 256
Taklid ehli 203
et-Takrîb ve tahbîru't-teysîr fi'l-kirââti'l-aşere 55
Takvim Çıkartma 192
Talimhane 238
Taptuk Emre 69
tarih 288, 295, 301, 308, 353, 365
Tarih 330
Tarihçi 55
Târîhu İskender 47
tarikat 111, 194, 200, 206, 266, 267, 268, 271, 272, 274, 277, 284, 312, 314, 316, 365, 367, 368, 369, 370
tarikat âdâbı 315
tasavvuf 27, 53, 67, 81, 111, 115, 150, 170, 200, 201, 205, 206, 214, 265, 266, 271, 272, 274, 276, 302, 303, 304, 305, 306, 312, 313, 314, 315, 323, 358, 365, 366, 367, 368, 369, 370, 371, 372, 373, 374
Tasavvuf ilimleri 312
Tashîh bahisleri 379
Taş Medrese 224, 230, 291, 322, 342
Taşkent 209
Taşköprü 122, 123, 289
Taşköprü Medresesi 249
Taşköprülüzâde 377
Taşkun Halife, Molla 188
Taşkun Sufi Mahallesi 188
Taşkun Sufi, Molla 188
Taşlı Zâviye 375
Tatar 39, 66, 80
Tatarlar 68
taun 56
et-Tavâli 66, 256
Tavâliu'l-envâr 66
et-Tavzîh 187, 379
et-Tayyibe 56
Tayyibetu'n-neşr fi'l-kırâati'l-aşer, 55, 58
Tebriz 65, 106, 154, 213, 302, 310, 326, 330, 346, 361
et-Tecdîd 246
et-Tecrîd 153, 254, 326
Tecvîdu't-tecrîd 284
Tefsir 23, 27, 35, 50, 55, 60, 62, 80, 97, 107, 110, 113, 116, 122, 123, 150, 175, 191, 192, 221, 224, 234, 239, 259, 268, 274, 275, 290, 295, 297, 298, 301, 304, 305, 306, 309, 310, 313, 323, 326, 328, 330, 345, 351, 358, 359, 361, 362, 365, 369, 373, 374, 378, 380
Tefsir ilimleri 331
Tefsir ilmi 301, 304
Tefsir-i Beydâvî 268
Tefsîr-i Kâdî 53
Tefsîru'l-Beydâvî 141
Teftazânî 47, 59, 62, 73, 76, 94, 98, 106, 110, 111, 119, 136, 154, 155, 156, 157, 168, 174, 178, 186, 249, 251
Teftazânî, Allâme 237, 309, 326, 378
Teftazânî, Allâme Sadettin 302
Tehâfüt 106, 234, 255
et-Tehâfut 284
Tehâfutü'l-felâsife 106
et-Tehzîb fi'l-mantık 59
Tehzîbu'ş-şemâil fi sîreti Nebiyyinâ 303
et-Tekmile 228
Teksîr 62, 295
Telfîkât 53
et-Telhîs 174, 214
Telhîsu'l-miftâh 56
Tellak Oğlu, Molla 260
et-Telvîh 39, 76, 94, 106, 138, 141, 174, 175, 237, 284, 297, 379
et-Telvîh fi şerhi't-Tavzîh, 327
et-Telvîh ilâ keşfi hakâik et-tenkîh 76
et-Tenbîh 50, 56
et-Tercîh 39
Tenkîhu'l-Usûl 76
Tenvîru'd-Duhâ 345
Terâkime 215
et-Teshîl 66
tetkik 73, 177, 289
tetkik ehli 112, 123, 140
et-Teysîr 80
Tezkîr 221
Tiğla 371
Tiğlalı Muhyiddin, Şeyh 371
Timur 58, 59, 63, 65, 68, 98, 154, 315
Timur Han 53, 55, 56, 68, 85, 98, 158
Timur, Emir 50, 59
Tıp 66, 192, 193, 255, 260, 261, 310, 311, 364, 372
Tıp ilmi 197
et-Tîbî 327
Tire 60, 66, 175, 181, 258, 294, 295, 328
Tire Medresesi 258, 352
Tirmiz 208
Tokat 108, 215
Tokat Medresesi 331, 344, 351
Tokat Sultaniyesi 238
Tokatî, Molla 305
Toklu Baba 32
Tosyalı Molla Hacı Baba 186
Trablus 358
Trabzon 256, 338
Trabzon Emiri 364
Trabzon Medresesi 295, 300, 335, 343, 344, 349
Tuhfetu's-selâtîn 156
Tur Ali Bey 39
Turgut Alp 31
Turguteli 31
Türâbî 305
Türâbî, Molla 305
Türbe 39, 40
Türkçe 100, 189, 200, 229, 234, 252, 255, 276, 284, 295, 299, 309, 316, 326, 340, 341, 346, 347, 357, 362, 372
Türkmen 39, 129, 132, 190, 195, 210

U

Ubeyd, Hoca 206
Ubeydullah b. Mahmud b. Muhammed Burhânî 110
Ubeydullah b. Yakup, Molla 337
Ubeydullah Çelebi, Molla 337
Ubeydullah es-Semerkandî 83, 84, 106, 206, 209, 210, 211, 268, 269, 371
Ucâletu leyleteyn 102
Ukûlu'n-nasîha 63, 66
Ulu Camii 67
Uludağ 170, 183, 228
Uluğ Bey b. Şahruh b. Emir Timur 35
Uluğ Bey Medresesi 209
Uluğ Bey Zâyiçesi 253
Uluğ Bey, Emir 36, 153, 154
Ulvân Hamevî, Şeyh 267, 370
Umûr-i âmme bahisleri 378, 379
Unkûdu'l-cevâhir 66
Unkûdu'z-zevâhir 155
Urcunzâde, Molla 363
Uslu Şüca 225, 228
Usta Oğlu, Molla 249
usturlap 60
Usûl 23, 27, 54, 60, 65, 76, 77, 94, 104, 120, 153, 175, 170, 186, 224, 253, 239, 240, 258, 284, 288, 297, 302, 306, 310, 323, 330, 351, 352, 374, 351, 358, 359
Usûl ilmi 304, 327
usûlî 52
Usûl-i Din 380
Usûl-i Fıkıh 43, 150, 185, 229, 345, 380
Uyûnu't-tefâsîr 51
uzlet 69, 313
Uzun Hasan, Sultan 154, 157, 167, 213
Uzun Muslihuddin, Şeyh 304

Ü

Üç Baş, Molla 296
Ümmü Veled, Molla 177, 178, 299
Ümmü Veledzâde, Molla 299
Üsküdar 120
Üsküp 112, 193, 250, 272, 289, 303, 309, 338, 379
Üsküp Kadılığı 166, 298
Üsküp Medresesi 166, 238, 281, 298, 299, 334, 340, 343, 357
Üsküp Şeyhi 112
Üveys, Şeyh 370
Üveysî 67, 265

V

Vâcid Medresesi 352
Vâcid, Şeyh 80
el-Vâfiye fi şerhi'l-Kâfiye 377
Vahdetnâme 197
Vâiziye Medresesi 246
Vali İsmail Bey 107
Varak Şemseddin, Molla 345
Vardar Medresesi 353
Vardar Yenicesi 206
Vâridât 150
el-Vâridât 66
Varlık 138
el-Vasâyâ'l-Kudsiyye 83
Vâsi Alisî, Molla 347
Vecd 69, 86, 314
el-Vecîz 185
Vefâ 200
Vefâ b. Seyyid Ebu Bekir, Şeyh Seyyid 263
Vefâ, Seyyid 263
Vefâî, Molla Şeyhzâde 345
Vefaiyye tarikatı 345
Vefâzâde, Şeyh 266
Vefk 62, 295
Vefk ilmi 200
Velâ 120
Velayet 39
Velâyet, Seyyid 262, 263, 264
Velî Şemseddin, Şeyh 116
Veliyyüddin Karamanî, Molla 186
Veliyyüddin oğlu 195
Veliyyuddin oğlu Ahmet Paşa 138
Veliyyüddin, Şeyh 201
Veliyyullah Şihabuddin Ahmet Bekkî 378
Velüyyiddin oğlu 195
Vezir Ali Bey Medresesi 332
Vezir Ali Paşa Medresesi 240, 326, 340, 343, 344, 347
Vezir Ali Paşa Câviyesi 369
Vezir Davut Paşa Medresesi 299, 309, 321, 331, 343, 344, 348, 349, 354, 356
Vezir İbrahim Paşa Medresesi 327, 332, 343, 357
Vezir Kasım Paşa Medresesi 345
Vezir Mahmut Paşa Çarşısı 310
Vezir Mahmut Paşa Medresesi 241, 294, 308, 322, 332, 334, 338, 346, 355
Vezir Mustafa Paşa Medresesi 243, 294, 296, 298, 309, 332, 335, 340, 341, 346, 347, 354, 355, 358, 359
Vezir Pîr Paşa Medresesi 349, 353, 355, 362
el-Vikâye 28, 43, 62, 108, 156, 157, 300
Vikâyetu'd-dirâye 365
Vilâyet-i Türkman 39
Vildan, Molla 152, 180, 181, 265
vuslat 316
Vücûb ve İmkan bahisleri 378, 379

Y

Yahudi 192
Yahya b. Bahşî, Şeyh 256
Yahya b. Seyyid Bahaeddin Şirvânî, Şeyh Seyyid 216
Yahya Çelebi b. Emin Nureddin 364
Yahya Halife, Molla 256
Yahya Şirvanî, Seyyid 213
Yahya Tuzlavî, Şeyh 373
Yahya, Seyyid 212, 213, 214, 215, 216, 217, 276
Yakub b. Seyyidî Ali, Molla 247; 323, 362
Yakub Çerhî, Molla 209
Yakub el-Asfar Karamanî 46, 76
Yakub el-Esved 46
Yakub Hamîdî, Molla 334
Yakub Paşa b. Hızır Bey b. Celaleddin, Molla 166
Yakub Paşa Zaviyesi 86
Yakub Paşa, Molla 166
Yakub, Hekim 192, 193
Yakub, Molla 197, 330
Yakub, Sultan 213
Yar Ali el-Şirâzî 54
Yaraluca 178
Yaraluca, Molla 178
Yarhisarizâde, Molla 184
Yazıcızâde (Yazıcı oğlu) 113
Yazıcızâde Mehmet Çelebi 113
Yedi Kıraat (Kırâat-i Seb'a) 260
Yegân, Molla 76, 91, 95, 100, 103, 104, 122, 152, 160, 221, 378
Yegânî, Molla 292
Yemen 50

Yeni Cami 76, 141
Yeni Medrese 188, 294
Yenice 242
Yenişehir 40
Yetim 377
Yetim, Molla 258
Yetime 189
yevmiye 46, 73, 83, 92, 97, 100, 103, 104, 106, 120, 122, 123, 126, 127, 129, 132, 134, 140, 144, 147, 150, 157, 163, 166, 167, 168, 170, 174, 177, 178, 186, 190, 191, 200, 221, 224, 225, 226, 229, 230, 232, 233, 236, 237, 238, 239, 240, 241, 243, 245, 246, 247, 248, 249, 250, 252, 253, 254, 255, 257, 258, 259, 281, 284, 285, 288, 289, 290, 292, 293, 294, 295, 296, 297, 298, 300, 304, 305, 315, 316, 321, 322, 323, 326, 327, 328, 330, 331, 332, 334, 335, 337, 338, 339, 341, 342, 343, 344, 346, 347, 349, 350, 353, 354, 356, 357, 358, 361, 362, 365
Yezd 55
Yıldırım Bayezıt Han 41, 66
Yunanca 178
Yunanistan 65
Yunus Emre 69
Yusuf Acemî 82
Yusuf b. Hüseyin Kirmasti, Molla 184
Yusuf Bâlî 53, 92, 119, 122
Yusuf Bâlî b. Molla Mehmet Fenarî, Molla 221
Yusuf Hamidî, Molla 251
Yusuf ile Züleyha 200
Yusuf Seferihisârî, Şeyh Baba 277
Yusuf, Molla 65, 246
Yusuf, Şeyh Baba 277, 278

Z

Zağra 66
Zâhir 84, 205, 367
Zâhir Berkuk 39
Zahirî 67
Zahirî ilimler 200, 206, 314
Zahirüddin Erdebilî, Molla 330
Zamirî, Molla 259, 348
zâviye 39, 40, 261, 264, 273, 311, 368, 369
Zâyiçe 192
Zebid 50
ez-Zehr 106
Zekat bahsi 379
Zekat kitabı 379
Zekeriya Halvetî, Şeyh 85
Zemahşerî 38, 51, 68, 97, 156, 188, 234, 345
zembil 232
Zembilli Ali, Molla 230, 232, 233
Zerkeşî 80
el-Zerkeşî 80
Zeyle'ī, Şeyh 65
Zeynelâbidin 82
Zeyniyye 82, 138, 214
Zeyniyye tarikatı 311, 357, 367, 371
Zeynuddin b. Mehmet b. Mehmet Şah Fenarî, Molla 295
Zeynuddin el-Hâfî, Şeyh 46, 51, 82, 83, 84, 85, 141, 157, 194, 263
Zeynuddin el-Irakî, Şeyh 51
Zeynuddin Fenarî, Molla 295
Zeynuddin Muhammed 103
Zeynuddin, Şeyh 81, 84, 85
Zeyrek 126, 246
Zeyrek Camii 104, 205, 206, 272, 277
Zeyrek Medresesi 205
Zeyrek, Molla 112, 126, 127, 129, 133, 246
ez-Zîcu'l-cedîd li-Uluğ Bek 154
ez-Zîcu'ş-şâmil 108
Zihinsel Varlık (Vücud-i Zihnî) 291
zikir 305
Zilhicce 379
Zufer, İmam 91
Zülfazl 68